BENKŐ PÉTER

MAGYARORSZÁG POLITIKAI RÉGIÓI

BENKŐ PÉTER

MAGYARORSZÁG POLITIKAI RÉGIÓI

BENKŐ PÉTER

MAGYARORSZÁG POLITIKAI RÉGIÓI

DEÁK

BUDAPEST

2011

Irta és szerkesztette:
dr. Benkő Péter főiskolai tanár, politikatudomány kandidátusa

Lektorálta:
dr. Beluszky Pál tudományos tanácsadó, földrajztudomány doktora,
dr. Lengyel Imre intézetvezető egyetemi tanár, MTA doktora és
dr. Wiener György politikatudomány kandidátusa

Adatgyüjtés lezárva 2011 szeptemberében.

© Dr. Deák Bt.

ISBN 978-963-88797-2-1
Kiadja a Dr. Deák Bt.
2119 Pécel, Napsugár u. 23.
E-mail: drbenkopeter@freemail.hu
Felelős kiadó: dr. Deák Ibolya
Készült a Bodnár Nyomda Bt. üzemében
Felelős vezető: Bodnár Tamás

TARTALOM

Tartalomjegyzék 5
A mellékletek sorrendje 7
Az ország, mint politikai régió és a módszertan 9
Politikai régióink 39
1. Felső-Pannónia 39
1.1. Vas megye 48
1.2. Budapest 58
1.3. Győr-Moson-Sopron megye 87
1.4. Veszprém megye 98
1.5. Zala megye 107
2. Alsó-Pannónia 119
2.1. Tolna megye 124
2.2. Baranya megye 132
2.3. Komárom-Esztergom megye 144
2.4. Somogy megye 153
2.5. Pest megye 163
2.6. Fejér megye 181
3. Hunnia 191
Észak-Magyarország 191
3.1. Heves megye 193
3.2. Nógrád megye 201
3.3. Borsod-Abaúj-Zemplén megye 210
Dél Alföld 225
3.4. Csongrád megye 231
3.5. Békés megye 243
3.6. Bács-Kiskun megye 252
Észak Alföld 265
3.7. Hajdú-Bihar megye 270
3.8. Jász-Nagykun-Szolnok megye 281

3.9. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 290
Összefoglalás 307
Felhasznált irodalom 309
Névmutató 323
Mellékletek 351

A MELLÉKLETEK SORRENDJE

1. Az általános országgyűlési választások mindkét fordulójának részvételi arányai 1990 és 2010 között.
2. A területi egységek globális fejlettségének rangsora és változóinak összpontszáma 1990 és 2009 között.
3. A választási aktivitás, a globális fejlettség, a fajlagos GDP és az iskolázottság területi átlagának rangsora 1990 és 2010 között.
4. A lakosság iskolázottsági szintjének területi rangsora 1990 és 2005 között.
5. A területi egységek rangsora az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alapján 1994 és 2009 között.
6. A politikai kultúra elemeinek területi rangsora és mutatószáma az 1990 és 2010 közötti általános országgyűlési választások átlaga alapján.
7. Az aktív korú népesség gazdasági aktivitásának területi rangsora és néhány százalékmutatója 1997 és 2009 között.
8. A középszintű területi egységek komplex fejlettségi sorrendje 1991 és 2009 között a különböző mérések szerint.
9. Az egyes pártkategóriákra eső szavazatok aránya az 1990 és 2010 közötti országgyűlési választásokon.
10. A megyék sorrendje a fejlettségi faktorértékek szerint 1998-ban.
11. A területi egységek globális fejlettségének és fejlődésének sorrendje 1990 és 2009 között.
12-13. A területi egységek politikai orientációja és konzekvenciája 1990 és 2010 között.
14. A megyei jogú városok politikai orientációja és konzekvenciája 1990 és 2010 között.
15. A középszintű területi egységek sorrendje az egy főre jutó bruttó hazai terméknek (GDP) az országos átlag százalékában egyes években 1975-2009 között.
16. A területi egységek osztályozása a versenyképesség piramismodellje alapján 1996-2003 között és a fajlagos vásárlóerő 2006-2010-ben.
17. Beruházás.
18. Ipari alkalmazottak.
19. Közúthálózat.
20. Vízvezeték-hálózat.
21. Közcsatorna-hálózat.
22. Csatorna-vízvezeték arány (közműolló).
23. Távközlés.
24. Személygépkocsi-állomány.
25. Idegenforgalom.
26. Mozi-látogatás.
27. Színház-látogatás.

28. Öngyilkosság.
29. Munkanélküliség.
30. Keresetviszonyok.
31. A foglalkoztatottság változása területi egységenként 2003 és 2009 között.
32. A területi egységek kockázati besorolása az 1990 és 2010 közötti általános választások alapján.
33. Az egyes pártkategóriákra eső átlagos szavazatarányok és a következetesség az 1990 és 2010 között általános országgyűlési választásokon.
34. A területi egységek komplex helyzetmegítélése 1990 és 2010 között.

AZ ORSZÁG, MINT POLITIKAI RÉGIÓ ÉS A MÓDSZERTAN

A politikai régiókutatás sajátos interdiszciplina, amely a regionális tudomány és a politikai földrajz határmezsgyéjén alakul ki. A *regionális tudomány* maga is szerteágazó tudományterület, amely a *térségekkel foglalkozó társadalomtudományok közös alapfogalmait, elméleteit és módszereit foglalja egységes rendszerbe, illetve a társadalmi-gazdasági jelenségeket ezek felhasználásával vizsgálja* (Nemes Nagy 2009, 25). A regionális tudomány a társadalom térbeli jelenségeit elemzi: az egyéni-közösségi mikroterekben, a települések, a régiók és országok, a nemzetek feletti integrációk szintjén és világméretekben. Tudománytörténeti előzményei a regionális társadalomföldrajz, a regionális gazdaságtan, a településszociológia, az urbanisztika és a politikatudomány eredményeihez kapcsolhatók. Maga az elnevezés *Walter Isard* amerikai közgazdász nevéhez fűződik (regional science), aki 1954-ben megszervezte a Regional Science Association első ülését Detroitban, majd az első regionális tudományi tanszéket, mégpedig a pennsylvaniai egyetemen. Az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején több átfogó, alapozó munkát publikált. Isard nyomán ma is erős a közgazdaságtan befolyása a regionális tudományra, de szorosan kapcsolódik a regionális földrajzhoz, az igazgatástudományhoz és a térinformatikához is (Lengyel-Rechnitzer 2004, 20, Nemes Nagy 2009, 23).

Az ezredfordulóra a tudományterület intézményesült: tudományos társaságok, kutatóhelyek, egyetemi tanszékek alakultak világszerte. A regionális tudomány Magyarországon az 1990-es években kezdett önállósodni, az Európai Unióhoz való csatlakozás terve inspirálta a kormányt a regionális kutatások kiemelt támogatására, hiszen – mint mondani szokták – az EU mindenekelőtt a régiók uniója. (A fejlesztési támogatásokat főként a különböző szintű régióknak osztják, s az integrációs alapokból a régiók nagyságrendekkel több támogatásban részesülnek, mint a nemzeti regionális forrásokból – Horváth 2001, 8). A regionális tudomány hazánkban is önállósult, a társadalomtudomány egyik ága. Az MTA Regionális Tudományos Bizottsága, illetve köztestülete 2011-ben két akadémikussal, 13 MTA doktorral és 74 további regisztrált taggal, kandidátus és PHD fokozatú kutatóval rendelkezett, 2003 óta tudományos társasága működik, és a már korábban létrehozott MTA Regionális Kutatások Központja, melynek kiadásában tudományos folyóirat jelenik meg, a *Tér és Társadalom*. A regionális kutatásokban, fejlesztésekben nagyszámú, mintegy 1200-1500 egyéb területen is tevékenykedő szakember vesz részt (Lengyel-Rechnitzer 2009, 9, Az MTA.… 2011, Rechnitzer 2009, 19).

A regionális tudomány magyar elnevezése az angol *regional science* tükörfordítása. A benne szereplő „regional”, illetve „regionális” kifejezés azonban nem valamilyen lehatárolt területegységet jelent, hanem teret, mégpedig alapvetően társadalmi teret, amelynek természetesen részei a szűkebb értelemben vett régiók is (Nemes Nagy, 2009, 23). Írásműveimben a *politikai régiót* is ebben a két értelemben használom, s csak helyenként pontosítom a két fogalmat, abban a reményben, hogy állandó

magyarázgatás nélkül sem okozok keveredést. A regionális tudomány megalapítója, W. Isard szerint a régiót a vizsgálandó társadalmi jelenség, probléma függvényében értelmezhetjük. Ilyen társadalmi jelenség a politikai kultúra is, amely térségenként változik. *Nemes Nagy József* sajátos *politikai régiók*nak tekinti az egy országon belüli választási körzeteket. Hazánkban ilyenek: *a megyék, a települések, az egyéni választókerületek és a szavazókörök,* amelyek ebben az értelemben szintén területi egységeknek számítanak, térbeli alakításuk, vagyis a *regionalizálás* – bizonyos határok között – hatalmi döntésektől függ. Már régen felismerték, hogy a választókörzetek határvonalainak megállapítása kisebb-nagyobb befolyással lehet a választási eredményre. Ennek a hatásnak az egyes pártok által elnyert képviselői helyek számára gyakorolt jelentősége a választási rendszertől és a különböző pártokra, illetve pártok jelöltjeire leadott szavazatok területi eloszlásától függ: kiélezett helyzetben, a pártszavazatok közti csekély különbség esetében ugyanaz a szavazatszám eltérő lehatárolás mellett eltérő mennyiségű mandátumhoz és eltérő kormányalakításhoz vezethet (Dusek 2004, 138). A választókerületi határok politikai előnyök érdekében történő megváltoztatása a Horthy-korszakban gyakran előfordult, a rendszerváltás óta pedig a települési önkormányzati választásoknál alkalmazzák rendszeresen. Tehát a politikai mikrorégiók átalakítása időnként létfontosságúvá válhat. Ugyancsak sajátos politikai térségek, melyek átlépik az állami szervek által (időnként hatalmi céllal) kijelölt körzethatárokat, természetesen kirajzolódnak a vizsgálatok során, így egyet lehet érteni *Tóth József* véleményével, miszerint régióink (ebben az értelemben is – B. P.) vannak, a mi dolgunk „csupán" a felismerésük, vagyis észre kell venni őket. A régiófogalmak dzsungelében *Szabó Pál* próbált meg ösvényt vágni, végül azonban olyan következtetésre jutott, hogy a régió "meghatározott területi egység, ahol a meghatározás erősen függ a meghatározó személyétől" (Szabó 2006, 7, 10, 19, 37, 54). A kutató érdeklődési köre – mint meghatározó tényező – természetesnek vehető, így talán nem tűnik magyarázkodásnak, hogy e könyv szerzője történelem-földrajz-politika szakos főiskolai tanár, aki mindhárom tudomány interdiszciplináit, illetve azok összefüggéseit oktatja és kutatja, nevezetesen: gazdaság- és politikatörténetet, valamint politikai és gazdaságföldrajzot, az utóbbi keretében a politikai régiókat.

A legfrissebb régiómeghatározással *Lengyel Imre* élt, aki szerint a régió nagyon rugalmasan értelmezett gyűjtőfogalom, sokféle összefüggésben felmerülő és lehatárolható területi egységet jelent. Véleménye szerint a régió pontos fogalmáról nem alakult ki konszenzus, miként a térszerveződési szintekről sem, többek között nyilván azért, mert eltérő szempontok és elvek alapján lehet egy országot régiókra felosztani. Ilyen szempontok és elvek pl. az igazgatás, a környezet, a gazdaság és – nem utolsó sorban – a *politika* is (Lengyel 2010, 36). Nemes Nagy József szerint míg a terület, mint megfigyelési egység közös jegy, a jellemzők – esetünkben – a politikai indikátorok tartalma az, ami a politikai régiókutatást a többi területi tudománytól elválasztja (Nemes Nagy 2009, 55). (Ehelyütt ragadom meg az alkalmat, hogy megköszönjem Lengyel Imre és a többi szaklektor alapos munkáját, valamint Nemes Nagy József összegző véleményalkotását előző, alapozó művemről, amelyet „igen jelentős„-nek minősített.)

A politikai régiókutatáshoz szorosan kapcsolódó interdiszciplina a politikai földrajz, mint önálló tudományág a társadalomföldrajz klasszikus felosztásából ered, amelynek a legutóbbi időkig általában három területét különítettük el: a gazdaságföldrajzot (melynek része a településföldrajz), a szociálgeográfiát és a politikai földrajzot. (Az 1990-es években a társadalomföldrajz negyedik résztudománya itthon is kialakult – Tóth József és munkatársainak kutatásai révén – a magyarság kulturális földrajza.) *A politikai földrajz fogalmát Sárfalvi Béla* nyomán a következőképpen határozták meg: *a politikai jelenségek, folyamatok földrajzilag interpretált, geográfiai módszerekkel végzett kutatása. Olyan politikai tanulmányok, amelyek során térbeli folyamatokat helyeznek előtérbe* (Bernek 2002, 11).

A földrajzi gondolkodás fejlődésének sajátos terméke a politikai geográfia, amely nagy múlttal rendelkező, de meglehetősen hányatott sorsú tudományág. Valószínűleg tévednek azok a tudósok, akik úgy vélik, hogy a politikai földrajz – „néhány elszigetelt kísérlettől eltekintve" – elbotlott az általuk kilátástalannak és terméketlennek nevezett problémák, mint például a helyi politika kutatásában és a szavazási viselkedés elemzésében, boncolgatásában. Jómagam is inkább osztom azt a véleményt, miszerint a politikai földrajz viszonylag gyenge pozícióinak okai arra vezethetők vissza, hogy a tudományágat hosszú ideig azok uralták, akik késleltették a tudományosság erősödését. (Bizonyos akadályokba magam is ütköztem, amikor a tudományos objektivitás alkalmazása során nem voltam tekintettel meghatározó politikai tényezők „érzékenységére".) Valóban csak az utóbbi évtizedekben került a szemlélet és a metodika homlokterébe a tudományosság igénye. Ez idő óta éli újjászületését a politikai földrajz. S ugyancsak a jelen időszakban kerül ki az érdeklődés homlokteréből a korábban centrális helyzetű állam, és válik a diszciplínát művelők egy részének kutatási tárgyává – többek között – a politikai viselkedés és a helyi politika (Mészáros 2000, 94-95).

A politikai régiókutatás fogalmát a következőképpen határozzuk meg: *politikai jelenségek, folyamatok vizsgálata a regionális tudomány eszközeivel és módszereivel, illetve a régiók politikai arculatának megrajzolása.* A hazai politikai régiókutatás komponensei közül a választási térkutatás fejlődött ki legnagyobb mértékben. Az MTA Társadalomtudományi, majd Politikai Tudományok Intézete szervezésében az 1980-as évek közepétől 2002-ig minden általános parlamenti és két önkormányzati választásról politikai szociológiai elemzések készültek, amelyek megyei bontásban is feltárták egy-egy térség politikai arculatának néhány jellemző vonását. Ezekben a munkálatokban jelentős érdemeket szerzett az intézet két osztályvezetője, *Szoboszlai György* és *Bőhm Antal*. Budapest politikai régiójellegzetességeinek feltárásában *Wiener György* végez hézagpotló tevékenységet. A huszadik századi magyar parlamenti választási atlaszok megrajzolásával és az egyéni választókerületekig – részben a településekig – lemenő adatok összegyüjtésével, feldolgozásával, elemzésével *Hubai László* járult hozzá a diszciplína hazai kialakulásához. *Hajdú Zoltán* az 1848-tól 2002-ig terjedő korszakok parlamenti választásain résztvevő politikai erők jellegének meghatározásával, a választások megszervezésének területi összefüggéseivel és azok következményeivel, valamint a választási eredmények térbeliségével kapcsolatban készített összefoglaló tanulmányt. Emellett a kritikai geopolitika szakértője. A regionális

versenyképesség meghatározásának módszereit *Lengyel Imre* és munkatársai dolgozták ki. A megyei közgyűlések földrajzát *Agg Zoltán* foglalta össze. A régiók politikatörténetének vizsgálatánál *Baranyi Béla* és *Beluszky Pál* művei jelentenek segítséget. A politikai régiókutatás egyik komponensében – többek között – a kormányzás struktúrái (régiók) és eredményei területén *Enyedi György, Horváth Gyula, Nemes Nagy József, Pálné Kovács Ilona és Rechnitzer János* alkotott maradandót. Az említett munkálatokra messzemenően támaszkodtam. (Kapcsolódó műveik sorát lásd az irodalomjegyzékben!)

Kutatótevékenységem központi törekvése a hazai politikai régiók „felfedezése". Evidensnek tűnt, ahogy léteznek természeti tájak és gazdasági régiók, úgy a társadalom politikai élete is rendelkezik térbeliséggel. Azonban vizsgálódási témánkhoz legközelebb álló tervezési-statisztikai régiók és kistérségek határai csak részben esnek egybe a politikai makro- és mikrorégiók peremvonalaival, hiszen a gazdasági tevékenység jellege, fejlettsége, komplexitása – bármilyen fontos tényező – s ugyanígy a kistérségi szerveződés sem határozza meg, illetve tükrözi közvetlenül a lakosság politikai kultúrájának, politikai viselkedésének jellegét, térbeliségét. Még a mezorégiók – megyék – határai állnák legközelebb egymáshoz gazdasági, statisztikai és politikai értelemben is, bár egyes peremterületek gyakran „kilógnak" a megyékből, s ezért inkább lennének sorolhatók a szomszédos politikai térségekhez. Ennek főként az az oka, hogy a megyék határait gyakran nem a természeti-társadalmi régiók, tájak peremvonalán húzták meg. A politikai régiókutatásban tehát horizontálisan megkülönböztetünk makro-, mezo- és mikrorégiókat, illetve településeket, településrészeket, vertikálisan pedig klaszteranalízissel dolgozunk. Az utóbbinál kézenfekvő kiindulópontnak tűnnek a politikai geográfia kutatási területei.

G. O'Tuatail amerikai geográfus a megújult politikai földrajz tudományterületén kiemelten nyolc „klasztert" különített el, melyeket a régiókutatás követelményei szerint a következőképpen adaptáltam (Bernek 2002, 19-20):

1. A territoriális nemzetállam történeti régiói.
2. A politikai kultúra régiói, a hatalom térbelisége.
3. A politikai feminizmus regionalitása.
4. A gazdaságpolitika térbelisége: a változások regionalitása.
5. Kritikai geopolitika.
6. A regionális kormányzás struktúrái és eredményei.
7. A választások térbelisége.
8. A techno-politikai regionalizmus a növekvő kockázatok világában.

A politikai földrajz „klasztereinek" adoptálása azonban – véleményem szerint – nem helyezi e művet a politikai földrajz tudományterületére, mert – mint látni fogjuk – tipikusan regionális tudományi módszereket is alkalmazok. A matematikai, vagy közgazdaságtani metódusok részleges használata a regionális tudomány más területein sem tolja az adott diszciplinát a matematika, vagy a közgazdaságtan körébe. Még inkább igyekeztem elkerülni azt a veszélyt, hogy a regionális közelítés leszűküljön a választási földrajzra (Nemes Nagy 2009, 89). Egyébként is politikai földrajzról csak akkor beszélhetnénk, ha a *természet erői* által kialakított területi egységek, nevezete-

sen *földrajzi tájak* (Dunántúl, Alföld, Kárpát-medence stb.) lakóinak politikai életét vizsgálnánk, a *társadalom* által létrehozott *terek, régiók* (ország, tartomány, megye, választókerület stb.) politikai jelenségeinek, folyamatainak kutatása a *regionális tudomány* interdiszciplinájaként értelmezhető.

Tanulmányom a következő megközelítésben dolgozza fel az előbbi „klasztereket", valójában: komponenseket:

1. Magyarország, mint *territoriális nemzetállam történeti régiói* kérdéskörét annyiban érinti, hogy a (mai) területét egykor hódító (római, hun, frank, bolgár, török, osztrák, orosz) nagyhatalmak milyen hatást gyakoroltak az *„alulról" képződő politikai régiók* kialakulására. (Az egyes politikai makrorégiók taglalásánál meglehetősen tág teret szentelek az érintett térség lakosságának politikai kultúráját befolyásoló történelmi események, hatások leírásának, elemzésének. Amelyik megyénél a történelmi előzményeket, vagy a természeti adottságokat az átlagosnál jobban részletezem, ott e tényezőknek nagyobb a társadalmi hatása.) *Már ezek a – történeti – tényezők az általános fejlődésre gyakorolt, generációról generációra kumulálódó civilizáló hatásukkal meghúzzák hazánk politikai makrorégióinak hozzávetőleges határait, s három nagytérséget alakítanak ki: I. Északnyugat-, II. Közép- és III. Kelet-Magyarországot.* Megkülönböztetésükre ókori nevüket használom (lásd az 1. ábrát!).

1. sz. ábra

A HAZAI POLITIKAI RÉGIÓK

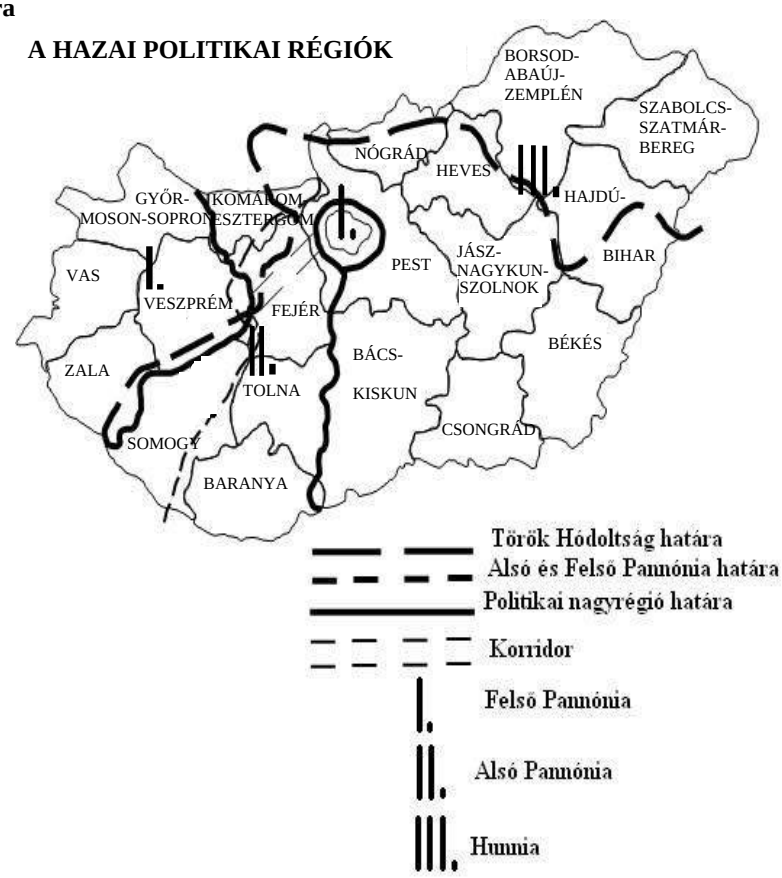

Megállapítható, hogy az említett történeti hatások egyfajta spontán *regionalizálódást* eredményeztek, melynek nyomán *szimbolikus terek, makrorégiók* jöttek létre. Szimbolikus teret ugyanis ideológiai (kulturális, *civilizációs,* nyelvi stb) háttér generál (Lengyel-Rechnitzer 2004, 27). Nemes Nagy József a regionalizálódás következtében kialakult nagytérségi tagoltságot a térbeli tagoltság három tényezőjének egyikeként határozza meg (Nemes Nagy 2009, 74, 85).

2. A *politikai kultúra* – mint a társadalom politikai életét közvetlenül meghatározó tényező – *térbeliségének* elemzése tanulmányom egyik központi kérdése. Korunk talán legsúlyosabb és egyben legjellegzetesebb problémája a strukturális globalizáció és a lokális kultúrák közti ellentmondással jellemezhető (Habermas, 2001, 9). Országunk egyes régióinak politikai kultúrája – mint az általános kultúra része – attól függ, hogy az ellentétpár melyik komponense a meghatározó. A politikai kultúrát nem elsősorban a hatalom és közigazgatás, hanem „alulról", a társadalmi közeg felől közelítem meg, fő összetevőit: a participációt, a demokratikus iskolázottság tényezőit régiók szerint tagolva elemzem. Megállapítható, hogy a politikai kultúra színvonala nyugatról kelet felé tendenciaszerűen csökken, amíg a Nyugat-Dunántúlon és a fővárosban a nyugat-európai szintet közelíti, Kelet-Magyarországon a kelet-európai országokhoz hasonló adatokat regisztrálhatunk. Hazánk fejlettsége e tekintetben is *átmenetet képez Nyugat- és Kelet-Európa között*. Itt kell megemlíteni *T. G. Jordan* amerikai geográfus Európáról alkotott centrum-periféria modelljét, amely a kontinenst társadalmi, kulturális, etnikai és vallási tagoltsága alapján központi magra és külső perifériára osztotta. A centrum egyik negyedét magyar-délszláv magnak nevezte, amely Magyarországból a Dunántúlt és a Duna-Tisza közét foglalná magában, az Észak-Magyarország az orosz-uráli, a Tiszántúlt pedig a balkáni perifériához sorolta. Jordan modelljét ismertető Agg Zoltán és Nemes Nagy József regionalisták a centrum érintett szegmensének elnevezését *„pannon mag"*-ra módosították, és kivették belőle – többek között – Közép-Magyarországot, amely a Jordan-féle megközelítés szempontjából legfeljebb a „félperiféria" minősítésig juthatna el (Agg-Nemes Nagy 2002, 390-391). A modellel és annak értékelésével egyet lehet érteni, azzal a kiegészítéssel, hogy Budapest és agglomerációja mindenképpen a centrumhoz/maghoz sorolandó. Nemes Nagy József egyébként a földrajzi centrum-periféria kettősséget a térbeli tagoltság három tényezőjének egyikeként határozza meg (Nemes Nagy 2009, 74).

3. A *feminin emancipáció világrangsorában hazánk nem rég még egészen jól állt*, a World Economic Forum (WEF) 2005-ös közlése szerint a 24., közvetlenül a fejlett országok után és valamennyi kelet-közép-európai, s legtöbb Európán kívüli állam előtt voltunk. A női gazdasági vezetők számát tekintve még kedvezőbb a helyzet Magyarországon, ugyanis 2004-ben a menedzserek 35%-a hölgy, s ezzel az aránnyal Kelet-Közép-Európában szintén első helyen és az európai átlagnál (30%) is jobban álltunk, csupán a balti köztársaságok és Franciaország előzték valamelyest országunkat. Az új évezred első évtizedének derekán e téren tovább javult a helyzet: a női cégvezetők aránya 37%-ra nőtt (öt százalékponttal gyarapodott 2000 óta), így a 27 EU-tag ország között a negyedikek lettünk (az uniós átlag 32%) (A huszonévesek…2005, 6, Szőcs 2007, 17). Az évtized végére azonban hazánkban mértékük a vállalatvezetők

körében 28%-ra csökkent (Európa: 32%), s miközben nemzetközi téren a feminin participáció a gazdaságban megtartotta pozícióit (a WEF Gender Gap indexe 2009-ben e téren 0,674) és a világ nemi egyenlőtlenségei lassan, de összességében mérséklődtek, Magyarország a 24.-ről a 65. helyre hátrált a 115 országot tartalmazó általános rangsorban. Ebben meghatározó szerepet játszott a döntéshozatali pozíciók 0,106-os Gender Gap indexe, ami – többek között – azt jelenti, hogy pl. az országgyűlési képviselőknek csupán egy tizede nő (Németh 2011, 32, A nemzetközi… 2010, 1). Még Romániában és Bulgáriában is nagyobb a nők aránya a parlamentben, mint nálunk. Így hát a *politikai feminizmus terén az elmaradottabb régiókhoz sorolhatjuk magunkat.*

A kérdéskört vizsgálva jórészt valóban megállapíthatók hazánkra a megkésettség jellemzői. Az Európai Parlamentben még viszonylag jól állunk: a magyar képviselők között arányuk 2004-ben 37,5, 2009-ben 36,4% (az EP 30,3%-a nő) (A nő és a… 2007: 62, www.valasztas.hu). Ám az 1990 és 2010 között választott országgyűlési képviselők mindössze 8,9%-a, a megyei közgyűlések tagjainak 10,5%-a, 2003-ban a polgármestereknek csupán 15%-a nő. (Hasonló a helyzet a tudomány világában is, arányuk az MTA doktorai között 10-15%.) Európában 2003-ban csak a ciprusi és a török parlamentben volt kisebb a nők aránya, mint Magyarországon. Az Európai Unió országaiban 2005-ben 18,2, nálunk 9,1, 2006-ban 10,4 az arány, s ezzel az utolsó helyen álltunk (vagyis már Ciprus is lekörözött bennünket). A legsötétebb kép akkor tárul elénk, ha a feminizmus világtérképére tekintünk: az élen álló skandináv parlamentek képviselőinek 42,1%-a nő, Európában 22,0, de még Ázsiában és Fekete Afrikában is 18,3, illetve 19,8%, az arab országokban 11,4% az átlag, mely utóbbi a miénket 2, 3 százalékkal múlja felül, miközben a világátlag az EU hasonló értékével közel azonos 19,5% (Women…2011). Regionális szinten a megyei és fővárosi közgyűlések összetételét vizsgáljuk, ahol a feminin participáció – a politikai kultúra egyéb alkotóelemeivel ellentétben – ugyanúgy nem a középszintű területi egység általános fejlettségétől függ, mint az országgyűlési képviselők esetében.

4. *A politikai változatosságot implikáló gazdasági-társadalmi komponensek vizsgálata tanulmányom további fő kérdése. Magyarország fejlettségi szintje – ha a legfontosabb gazdasági-társadalmi mutatókkal mérjük – Európa középmezőnyében helyezkedik el.* Fajlagos GDP-je az 1991-2010-es időszakban a 21.-ről a 25. helyre került (utóbb vásárlóerő-paritáson 21036 USD, az osztrák alig több mint fele, a luxemburgi negyede és a román közel kétszerese), Kelet-Közép-Európában rendszerint csak Szlovénia és Csehország, újabban Szlovákia és Észtország előzte meg. 2000 és 2009 között ugyanakkor XX. századi történetünkhöz képest példátlan növekedést produkáltunk: egy évtized alatt egy lakosra eső GDP-nk (vásárlóerő paritáson) az USÁ-éhoz képest annak 34,3%-áról 44,4%-ára emelkedett – igaz a környező rendszerváltó országok még gyorsabb fejlődést mutatnak. Hazánk gazdasági aktivitási rátája viszont a közel két évtized alatt (a 38 adatközlő ország között) lement a 15.-ről az utolsó előtti helyre (2009-ben 61,6), csak Máltáé rosszabb. Hasonlóképpen kedvezőtlen az ország helyzete a fajlagos vásárlóerő terén, a kontinensátlag 44,4%-ával Európában a 28.-ak vagyunk, vagyis a középmezőny alján helyezkedünk el. A rendszerváltó országok kö-

zül látványosan elhúzott mellettünk Szlovénia, Csehország, de Észtország és Lettország, sőt Szlovákia is, az utóbbi vásárlóereje az európai átlag 48,8%-a. Nálunk valamivel rosszabbul állnak a lengyelek, és jóval lemaradva jönnek a horvátok. Az életminőség terén – egy ENSZ-index szerint, amely többek között a fajlagos GDP-t, az oktatás szintjét és a várható élettartamot vizsgálja – Európában szintén a középmezőnyben mozgunk, világviszonylatban 2007-ben a 36. helyen álltunk, a régióban e téren csak Szlovénia és Csehország előzött meg bennünket (Pócs 2007, 8). *Országunk tehát az általános fejlettség – akár a politikai, demokrácia-színvonal – terén félúton helyezkedik el Nyugat és Kelet között.*

A *politikai kultúra színvonalát és orientációját térségenként befolyásoló gazdasági élet és infrastruktúra (valamint az általános kultúráltság és az életminőség)* politikai és tervezési-statisztikai régiónként részletes elemzésre kerül. A politikai élet színvonalát jellemző parlamenti választási részvételi arány az adott térség globális fejlettségétől, lakosságának átlagos iskolai végzettségétől és fajlagos GDP-jétől függ. Természetesen befolyásolják a tudatvilágot motiváló tradíciók, amelyek azonban nehezen számszerűsíthetők. Egy regionális szint politikai fejlettségére tehát hatást gyakorol annak gazdasági és társadalmi fejlettsége, hiba lenne azonban azt állítani, hogy teljes mértékben determinálná is azt. *O. W. Gabriel* – csatlakozva a politikai kultúra kutatásának jelenkori főáramához – például helyesen jegyzi meg, hogy *„a társadalmi-gazdasági fejlettség szintjének magas foka a demokratikus struktúrák kialakulásának és fennmaradásának fontos, de nem elégséges feltétele”* (Gabriel 1997, 54). Ezt saját kutatásaim alapján is meg tudom erősíteni és az érintett térségek elemzésénél ki is fejtem.

5. A *kritikai geopolitika lehetséges regionális kérdései közül a lokalizálódással, az egymással érintkező térségek politikai hatásgyakorlatával foglalkozom.* (Nemes Nagy József a lokalizálódást egyébként a térbeli tagoltság három tényezőjének egyikeként határozza meg) (Nemes Nagy 2009, 74). A geopolitika fogalma az állam társadalmi-gazdasági viszonyait, fejlődését a földrajzi feltételekre, környezetre visszavezető, ezeknek döntő jelentőséget tulajdonító elméletet, illetve a természetföldrajzi adottságot figyelembe vevő gyakorlatot takarja. A kifejezést a svéd *R. K. Kjellén* vezette be a XX. század elején, amikor az államot, mint földrajzi szerveződést és térjelenséget határozta meg (Kjellén 1917). A geopolitika fogalmának használata a mai politológiai szakirodalomban is gyakori, többek között abban az értelemben, ahogyan a politikai régió és a tömegpszichológia jelenségeire hatással van, vagyis hogyan funkcionál az interregionális tudástranszfer politikai komponense. Ez Magyarország esetében azt jelenti, hogy a nyugat-európai politikai centrum és a kelet-európai periféria találkozásánál, vagyis a félperiférián fekszik, ezáltal mindkét óriásrégió egyes jellemzőit viseli, *Szűcs Jenő* megfogalmazásában: „kelet-európai feltételek közepette domináns, de hiányos nyugatias szerkezet” (Szűcs 1983, 94). Az ország régióit pedig aszerint érinti, hogy melyik határvidékhez tartoznak, vagy állnak közel. Így például Vas megye élenjáró politikai participációja a mezorégiók gazdasági-társadalmi fejlettségben elfoglalt harmadik-negyedik helye folytán csak geopolitikai helyzetével magyarázható, Csongrád megyének pedig a politikai kultúrában utolsó előtti második a

pozíciója, annak ellenére, hogy komplex fejlettségben a mezorégiók magasan fejlett harmadához sorolható, a földrajzi szomszédság hatásmechanizmusára vezethető vissza. Ezek a jelenségek a határokon átnyúló, széleskörű és intenzív kapcsolatok tömegpszichológiai „melléktermékeként" foghatók fel. Ilyen tünetek felismerhetők néhány, megyehatáron elterülő mikrorégió esetében is.

E kérdés kapcsán kell szót ejteni arról a kérdésről, hogy a területi elemzés mikor fejlődik *regionális tudományi* vizsgálattá. Nem kétséges, hogy a politikai folyamatok megyei, vagy települési adatokon történő vizsgálata *területi* (regionális) elemzés. Nemes Nagy József szerint „valódi" regionális tudományi vizsgálattá – tulajdonképpen az elemzésnek egy második, az előzőre épülő szintjén – azonban csak akkor válik, ha benne a tér nem pusztán a megfigyelési egységekben (a területi adatmátrix sorainak vagy oszlopainak megjelölésében) jelenik meg, hanem a társadalmi térbeliség más alapvető kategóriáiban (például a szomszédság, távolság, áramlás, terjedés, egymásra hatás értékelésében) is (Nemes Nagy 2009, 26). Írásomat át- meg átszövi a megyék, városok, választókerületek és kistérségek összehasonlító elemzése. Ebben a folyamatban előnyt élvez a szomszédos, illetve közelfekvő területi egységek jellemvonásainak, illetve kölcsönhatásuk összehasonlító vizsgálata. Ezért is tartok igényt a tudományos értékelés elismerésére.

6. A *kormányzás struktúráit* – miután ez a tényező inkább az igazgatástudományi diszciplinához sorolható – csak részben tekintettem a kutatómunka tárgyának. A kormányzati és önkormányzati *tevékenység eredményeit* abból a szemszögből vizsgáltam, hogy az ország (ezt már áttekintettük) és egyes térségek hogyan fejlődnek. Ebben a vonatkozásban nagyságrendi regionális különbségek jöttek létre. Összességében megállapítható, hogy *az észak- és nyugat-dunántúli megyék szépen fejlődtek, a Balaton-Velencei tó-törésvonaltól délre és az ország középvonalától keletre fekvő térségek pedig lemaradtak.* Kivételek persze akadnak, pl. Jász-Nagykun-Szolnok az ország egyik leggyorsabban fejlődő megyéje, Vas megye pedig az ezredfordulótól igen alacsony növekedési ütemet produkáló térség, egyáltalán – a 2000-et követő évtizedben – az északkeleti részek fejlődési tempója nagyobb, mint Nyugat-Dunántúlé, vagy Budapesté (11. mellékletek), s a megyei jogú városok közül pl. Zalaegerszeg (kistérsége különösen) a leszakadás határán billeg, Debrecen pedig a felzárkózók közé sorolható (Lengyel-Rechnitzer 2000, 147, Benkő-Buskó 2007, 228). Belátható időn belül azonban nem lehet számolni azzal, hogy a kevéssé fejlett megyék utolérik a fejlettebbeket.

7. A tanulmány központi kérdésként kezeli a *választások regionalitását.* Meggyőződésem, hogy hazánkban a politikai régiókat a lakosság politikai kultúrájának és orientációjának jellegzetességei különítik el. *A politikai kultúra fejlettsége – egy képviseleti demokráciában – egyenesen arányos a választási részvétel nagyságával (participáció) és fordítottan arányos a radikális-populista politikai erők népszerűségével (moderáció). Mindezeken kívül a választás következetessége (konzekvencia) is mércéje lehet a politikai kultúrának.* A politikai orientációról szólva megállapítható, hogy a polgári középpártok általában a fejlettebb, polgárosodottabb térségekben erősek; a szocialisták a közepesen fejlett, feltörekvő, illetve régebbi korokban kiépített nehézipari-bányászati, nagyüzemi körzetekben népszerűek; a radikálisok pedig általában az

elmaradott és/vagy leszakadó megyékben rendelkeznek az átlagosnál nagyobb befolyással (v. ö. a 2 és 3. táblázatot, valamint a 8, 10 és 11. ábrát!). Így Magyarországon három – történelmileg is meghatározott – *politikai nagytérség rajzolódik ki*, melyeknél a következő elnevezéseket használom: *Felső-Pannónia (Északnyugat-Dunántúl, Budapest és agglomerációja), Alsó-Pannónia (Kelet- és Dél-Dunántúl), valamint Hunnia (a Dunától és a pesti agglomerációtól keletre eső nagyobbik országfél)* (lásd az 1. ábrát!). *Megállapítható tehát, hogy a választások is egyfajta spontán regionalizációt valósítottak meg, melyek nyomán szintén szimbolikus, politikai makrorégiók jöttek létre, s amelyek legnagyobbrészt fedik a történeti régiókat.*

Az ókori mellett a középkori történeti forrásirodalom is megemlíti az Alsó-, illetve Felső-Pannónia földrajzi neveket, pl. *Brodarics István* históriája a mohácsi vészről (Brodarics 1983, 13, 19-20). A mai hazai diskurzus viszont meglehetősen ritkán használja a Pannónia-Hunnia kifejezéseket. *Lengyel László* politológus azon kevesek közé tartozik, akinek írásaiban gyakran előfordulnak e kategóriák, Pannóniát a nyugati, fejlett, európaizálódó, Hunniát pedig a keleti, leszakadó jelzőkkel illeti (Lengyel L. 2006, 5).

8. A *techno-politikai regionalizmus* „a növekvő kockázatok világában" kérdéskörére is kiterjed tanulmányom, mármint hazánk egyes régióinak a politikai stabilitás szempontjából történő (stabil, vagy instabil helyzetének) vizsgálatára. A kockázat fogalma – *A. Giddens* szerint – mindig is a modernitáshoz kapcsolódott, tehát a modernizáció élvonalában haladó térségek kevesebb kockázati tényezőt rejtenek (Giddens 2000, 36). Országunk manapság európai viszonylatban a közepes mennyiségű kockázati tényezőket hordozó államok közé tartozik. A rendszerváltást követő években még igen rossz volt a megítélésünk, 1994-ben 150 – a mércének számító – bázisponttal álltunk a LIBOR felett, de a gazdasági teljesítmény javulásával 1996 elejére 90, a végére pedig 20-30 bázispontra mérséklődött a kamatfelár. (LIBOR=London Interbank Offered Rate: londoni bankközi kamatláb, amit legjobb adósoknak számítanak fel, erre jön a felár.) Világviszonylatban 2004-ig javuló eredménnyel a 36. helyen álltunk, előttünk a kelet-közép-európai országok közül csak Szlovénia – más adatok szerint Csehország is – található. 2005-ben azonban lecsúsztunk a 37-38, sőt 2006. márciusára a 41. helyre, s politikai kockázat terén még Szlovákia is kedvezőbb elbírálást kapott. A tőlünk északra fekvő államok megítélése azonban 2006 közepétől jelentősen romlott, ezért Magyarország szeptemberre ideiglenesen feljött a 35. helyre.

Az erkölcsi-politikai válság kitörése, az erőszakos tüntetések, a politikai ellentétek kiéleződése és a radikális félkatonai szervezetek megjelenése jelentős mértékben ártott az ország kockázati megítélésének: 2008 márciusára a (törpeállamokat nem számítva) a 49. helyre estünk vissza, s ezzel a régióban az utolsók lettünk, világviszonylatban a stabil országok alsó traktusában helyezkedtünk el. Az történt ugyanis, hogy – miközben folytatódtak a reformok – a komoly érdeksérelmekkel járó szerkezeti átalakításokhoz hiányzott a politikai támogatás. A kockázati elemek számát növelte az erősödő romaellenesség, az adóelkerülésre ösztönző adórendszer, és a politikában is terjedő korrupció. Amikor a súlyos, 2006-os ikerdeficit idején a kockázati felár 20-60 bázispont volt, addig jobb egyensúlyi mutatók mellett 2008 elején a felár 200 bá-

zispontra szökött fel, és a tavasz folyamán is 120-130 volt. Vagyis ott álltunk, mint 1994-ben, a Bokros-csomag előtt. 2009-re még tovább romlott az általános országkockázati besorolásunk, a londoni Euromoney gazdasági folyóirat szerint a globális sorrendben a 2008 őszi 48. hely után tavaszra az 54.-re, szeptemberre pedig a 64.-re kerültünk. Ezzel átmenetileg kiestünk a 186 országot tartalmazó lista legkevésbé kockázatos felső harmadából. A Bajnai-kormány sikeres válságkezelése nyomán ugyanakkor 2010 márciusára jelentősen javult országkockázati megítélésünk, 18 hellyel előbbre, a 46.-ra jöttünk fel, ami persze még meglehetősen messze van az évtizedközepi 35-36. helytől (A kapitalizmus…Benkő 2003, 363, Biztonságos…2004, 7, Javuló…2004, 2, Lejjebb… 2006, 3, Szabad…2006, 4, A stabilak…2008, 1, Stagnált… 2008, 22, Török 2008, 16, Magyarország… 2009, 18, http://hvg.hu/gazdasag /20100331_ euromoney_oriasi_ugras_magyar_gazdasag).

A washingtoni Freedom House (FH) évi rendszerességgel osztályozza egyes országok demokráciájának fejlettségét, állapotát. Magyarország az ezredforduló óta – 2003 kivételével – évről-évre gyengébb minősítést kap. A hétfokozatú skálán – ahol az egyes a legjobb – a kettes szintet 2006-ban léptük át, azóta sodródunk a magasabb kockázati fokozatok felé. Az FH 2008 elején megállapította, hogy a kelet-közép-európai országok az előző évben is haladást értek el, de továbbra is komoly kihívásokkal és bizonytalan geopolitikai helyzettel kell szembenézniük, amelyek veszélyeztetetik a politikai reformok konszolidációját. Magyarország az előző évivel megegyező osztályzatokat kapott a választási folyamat, a civil társadalom, a média függetlensége, az önkormányzatiság, a bírósági függetlenség és a korrupció tárgyköreiben. Az ország átlaga 2,14 (a hétfokú skálán), amelyet Kelet-Közép-Európában csak Szlovénia, Észtország és Lettország előzött meg, s Csehországgal holtversenyben állt, vagyis összeurópai viszonylatban e téren is a középmezőny közepén helyezkedtünk el. Hazánkat 2007-től a politikai pártok polarizálódása, a szélsőjobboldal aktivizálódása, illetve a reformokra irányuló fél intézkedések jellemezték. Az FH 2009-ben még gyengébb osztályzatot adott közállapotainkra, ekkor 2,39-re értékelte a magyar demokráciát, de a tíz új EU-tag közül csak a fentebb felsorolt országok előztek meg bennünket, azzal a módosulással, hogy az észtek helyett a lengyelek jobbak lettek. 2010-ben pedig már minden kelet-közép-európai állam (Litvánia és Szlovákia is) elénk került, ugyanis 2,61 pontunkkal a konszolidált demokráciák között utolsók lettünk (Horváth 2008, 8, http://ujszo.com/online/kulfold/2011/06/28/freedom-house-a-media).

Határainkon belül a kockázati tényezők mértéke igencsak változatos: *Dunántúl e tekintetben is kedvezőbb helyzetű nagyrégió, mert a Duna észak-déli szakasza a kockázati feltételekre leginkább érzékeny tőkebeáramlásnak is egy ideig határt szabott.* A politikailag instabil térségek (Délkelet-Magyarország) még nagyobb mennyiségű kockázati tényezőt hordoznak. Instabilnak minősülhet az a megye, ahol a vezetőszemélyek és egyéni országgyűlési képviselők többsége a választások nagyobb részén kicserélődik, valamint különösen erősek a radikális politikai pártok (2. ábra és 3. táblázat). Mindezek következtében kiszámíthatatlanná válnak a hatalmi szervek.

Nemes Nagy József – mint már említést nyert – politikai régióknak tekinti az országon belüli választókerületeket, amelyek szerinte bizonyos tekintetben ugyan a jog-

állami működés „technikai eszközei” csupán, bár a versengő, jelentős politikai pártok számára a saját szerveződésnek is alkalmas kereteit jelenthetik. A jellegzetes térelemek (helyek) külső és belső terekre történt felosztása során pedig a politika szféráját illetően megállapítja, hogy a külső tereket a választási körzetek, a belsőket pedig a pártok adják (Nemes Nagy 2009, 191, 109). A politológus nem csupán feltételes, de kijelentő módban rögzíti, hogy a választókerületek a számottevő, parlamenti pártok esetében – többé-kevésbé – ténylegesen is szerveződésük és tevékenységük különböző szintű regionális kereteit képezik. Ezek: a területi-megyei (fővárosi), az egyéni országgyűlési és önkormányzati, valamint a polgármesteri-települési választókerületek. A választások eredményei, adatai pedig nem csupán a térség állampolgárainak politikai kultúráját tükrözik, hanem a hivatalba helyezett, vagy leváltott politikusok tevékenységéről is értékítéletet mondanak, sőt, az adott régió politikai életéről szintén messzemenő következtetések levonására alkalmasak. A *politikai régió fogalma* tehát az Európai Unió *normatív régió és funkcionális régió fogalomhasználatának ötvözete*, erre épül e könyv egész gondolatmenete (Lengyel-Rechnitzer 2004, 30-31).

2. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KOCKÁZATI BESOROLÁSA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

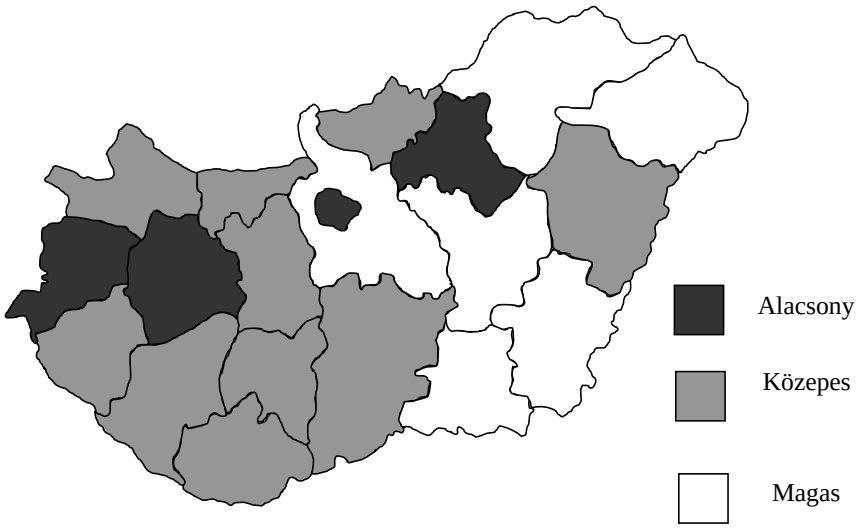

* A számítások az általános országgyűlési, a megyei és a megyei jogú városi önkormányzati választások eredményei alapján történtek. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

Magyarország politikai régióinak megrajzolásánál tehát a politikai élet meghatározó összetevőit: a politikai kultúra fejlettségének és a politikai orientáció komponenseinek területi különbözőségét vettem figyelembe. E tényezők *három fő komponensre oszthatók: a szavazásokon való részvétel aránya (participáció), a pártpreferencia következetessége (konzekvencia) és a szavazások politikai irányultsága (orientáció, moderáció).* (A politikai rendezvények egyéb eseményein való részvétellel kapcsolatos közvélemény-kutatások és híradások eredményeinek megbízhatóságához meglehető-

sen pesszimistán állok hozzá, így azokból nem vonnék le messzemenő következtetéseket a politikai kultúra színvonalát illetően.)

A parlamenti választási részvétel számaránya minden bizonnyal legfontosabb mércéje a politikai kultúrának, s ez utóbbi viszont az általános műveltség része, de csak részben függvénye (Bayer 2001, 395-407, Bőhm 2003, 208, Körösényi 1997, 94-95, Lipset-Rokkan 1967). A politikai participáció – mint jeleztem – végsősoron a térség gazdasági-társadalmi fejlettségétől függ. Ezt a választáskutatók már régen felfedezték, ennek megfelelően jelentős a szakirodalma (Angelusz-Tardos 2000, Benkő 2002, 2008, Bőhm-Gazsó-Szoboszlai 1995, Fábián-Kovács 2004, Fábián 2010, Hubai 2002, Kovács L. I. 2010, Rechnitzer 1991, Wiener 2003 stb.). Egy régió állampolgárai minél jobban ismerik a politikai viszonyokat, minél több információval rendelkeznek a politikai artikuláció fő hordozó szervezeteiről, a pártokról és azok vezetőiről, a politikusokról, annál jobban igazodnak el a politika világának rejtelmeiben és éreznek késztetést a politikai döntésekben (választásokban, népszavazásokban) való részvételre. (Magyarországon – mint ismert – nem kötelező a szavazás.) Akik nem rendelkeznek elégséges ismeretekkel a politikai élet aktorairól, hajlamosak egyenlőségjelet tenni közéjük és a szavazástól távol maradni. A politikai kultúra további mércéjének tekinthetjük – mint jeleztem – a választás következetességét, valamint a radikális és töredékpártokhoz való viszonyt, amit ugyancsak górcső alá vontam. Mindezek vizsgálatához az általános országgyűlési választások adatai a legalkalmasabbak, de az önkormányzati megmérettetések és népszavazások eredményeit is elemeztem.

Magyarországon a rendszerváltás óta lezajlott hat parlamenti választás 12 fordulójának országos részvételi arányai 45,5 és 73,5% között mozogtak, átlagosan 61,3%-ot tettek ki. Az átlagolás mindenképpen indokolt, mert az ilyen nagymértékű ingadozásban tendencia nem mutatható ki, a rendkívüli változékonyságot konjunkturális okok – többnyire a kampány intenzitása – idézik elő. A Európai Unió országaiban (15-ök) a nemzeti parlamentek átlagos választási aktivitása 1945-től 2004-ig 83%, a 2000-es évtized első felében 76%, a szóródás 59 (Nagy-Britannia) és 92% (Belgium) közötti (Fábián-Kovács 2004). Az OECD 34 országának átlaga 72% (OECD 2011, 14). A vizsgált európai posztszocialista országokban (hazánk nélkül) az ezredforduló óta 58%-os átlaggal 40-81% között szóródik (1. táblázat – nem teljes adatokkal, az ok

1. táblázat

PARLAMENTI VÁLASZTÁSI RÉSZVÉTELI ARÁNYOK 2000 ÉS 2010 KÖZÖTT AZ EURÓPAI POSZTSZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN*

Albánia: 56%	***Magyarország:** 71, 68 és 64%*
Bosznia-Hercegovina: 66 és 54%	Makedónia: 57%
Bulgária: 60%	Moldova: 50%
Csehország: 64 és 62%	Montenegró: 81 és 67%
Észtország: 58 és 61%	Oroszország: 56 és 63%
Horvátország: 64%	Románia:** 65, 59 és 40%
Koszovó: 45 és 48%	Szerbia: 59 és 62%
Lengyelország:** 41 és 54%	Szlovákia: 59%
Litvánia:** 49%	Szlovénia: 62%

Forrás: napi sajtó és diplomáciai források. *Kerekített értékek. ** Első fordulók.

nyomozáshoz lásd Pacek et al. 2005). (A részvételi arány az USÁ-ban is többnyire 50-60% között mozog, 2008 novemberében százéves csúcs született: 66%) (Avar 1980, 37, 179, Csizmadia 2004, 193, Az irányváltásra… 2008, 8). Hazánkban az első fordulós átlagérték 2002 óta 69%. *Országunk tehát e tekintetben is átmenetet képez a kontinens fejlettebb és kevésbé fejlett régiói között, de közelebb áll a Nyugathoz.*

A participáció tekintetében megkülönböztethetünk magas, közepes és alacsony szavazási részvételi arányú régiókat (3. ábra). Az eredmény úgy jön ki, hogy az 1990 és 2010 közötti általános országgyűlési választások mindkét fordulóinak részvételi arányait megyénként átlagoljuk. (A listás szavazatok számát a választási irodák csak megyénként összesítik, a szavazókörök adatainak politikai mikro- és makrorégiónkénti összegzése komoly apparátust igényelne.) Az eredmény több mint meglepő: kialakult – Budapestet nem számítva – három kompakt egység: egy magas participációjú északnyugat-dunántúli (Felső-Pannónia), egy, az országos átlagnál szignifikánsan alacsonyabb részvételi arányú délkelet-magyarországi (a Tisza menti megyék és Békés), valamint a kettő közötti átmeneti övezet. Ezek a térségek három-négy megye kivételével lefedik a három különböző globális, sőt, komplex fejlettségű nagytérséget (Észak-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Dunától keletre), hiszen a *választási részvétel mértékét* – vizsgálódásaim szerint, mint jeleztem – *leginkább a térség globális fejlettsége, azután a lakosság iskolai végzettségének átlagszintje és a fajlagos GDP aránya határozza meg* (e három fő komponens adja a komplex fejlettséget) (2. táblázat).

3. ábra

ÁTLAGOS RÉSZVÉTELI ARÁNY AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

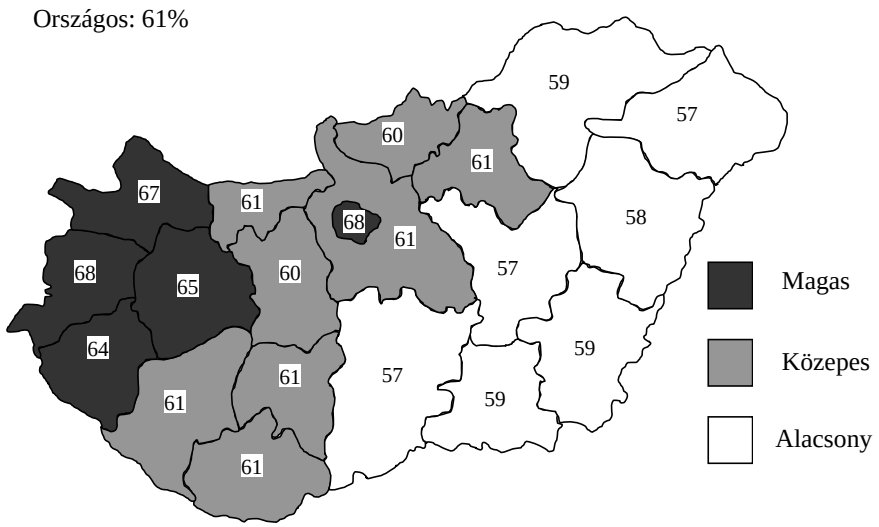

* Területi bontásban, százalékban, kerekítve. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

Pa
mé

2. táblázat

A FEJLETTSÉGI MUTATÓK ÁTLAGOS TERÜLETI RANGSORA ÉS POLITIKAI KORRELÁCIÓJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

TERÜLETI EGYSÉG	*Politikai*	Globális	Fajlagos	Iskolázott-	*Komplex*
I. politikai nagyrégió	***participáció***	**fejlettség**	**GDP**	**ság****	***fejlettség****
Vas megye	*1.*	**3. 0,5651**	3. 0,5362	**4. 0,3981**	***3.***
Budapest főváros	*2.*	1. 0,7560	1. 0,6873	1. 0,6250	***1.***
Győr-Moson-Sopron megye	*3.*	2. 0,7208	2. 0,8725	2. 0,7586	***2.***
Veszprém megye	*4.*	**5. 0,9625**	10. 0,5920	9. 0,5882	***8.***
Zala megye	*5.*	**4. 0,5500**	6. 0,8419	11. 0,6403	***7.***
II. politikai nagyrégió					
Tolna megye	*6.*	**14. 0,9721**	9. 0,7110	14. 0,7336	***12.***
Baranya megye	*7.*	**8. 0,9210**	11. 0,7517	8. 0,8282	***10.***
Komárom-Esztergom megye	*8.*	7. 0,8748	5. 0,7157	6. 0,8614	***5.***
Somogy megye	*10.*	11. 0,8327	16. 0,8567	**15. 0,9122**	***15.***
Pest megye	*11.*	12. 0,8371	8. **0,9934**	5. 0,6745	***9.***
Fejér megye	*13.*	6. 0,8454	**4. 0,3188**	7. 0,5038	***4.***
III. politikai nagyrégió					
Heves megye	*9.*	10. 0,8561	13. 0,6680	13. 0,7199	***11.***
Nógrád megye	*12.*	16. 0,6885	20. 0,5737	18. 0,6780	***18.***
Csongrád megye	*14.*	9. 0,7277	7. 0,5292	**3. 0,2440**	***6.***
Békés megye	*15.*	19. 0,7625	18. 0,8927	17. 0,8882	***19.***
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	*16.*	13. 0,8974	17. 0,8821	10. 0,7423	***14.***
Hajdú-Bihar megye	*17.*	15. 0,8701	12. 0,7009	12. 0,6648	***13.***
Jász-Nagykun-Szolnok megye	*18.*	**18. 0.9637**	**15. 0,9127**	**16. 0,9497**	***16.***
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	*19.*	20. 0,7745	19. 0,7865	20. 0,7591	***20.***
Bács-Kiskun megye	*20.*	**17. 0,9958**	14. 0,8502	**19. 0,9215**	***17.***
Nyugat-dunántúli régió	*1.*	2.	2.	2.	***2.***
Közép-magyarországi régió	*2.*	1.	1.	1.	***1.***
Közép-dunántúli régió	*3.*	3.	3.	3.	***3.***
Dél-dunántúli régió	*4.*	4.	4.	5.	***4.***
Észak-magyarországi régió	*5.*	5.	7.	6.	***6.***
Dél-alföldi régió	*6.*	6.	5.	4.	***5.***
Észak-alföldi régió	*7.*	7.	6.	7.	***7.***

*****Az általános országgyűlési választások átlagos részvételi arányainak (a politikai participáció) sorrendje 1990-2010, valamint a globális fejlettség sorrendje és politikai korrelációja 1990-2009, a GDP-é 1994-2009, az iskolázottságé pedig 1990, 1996, 2001, 2005 átlagában.

**A régióknál csak 2005-ben.

*****A globális fejlettség, a GDP és az iskolázottság összesített sorrendje.

A politikai *orientáció következetességéről* a választási atlaszok kartogramjainak összevetéséből lehet képet nyerni. Azoknál a megyéknél, ahol a választók pártorientációja viszonylag nagyfokú *konzekvenciát* mutat, tehát *ahol egymást követően jórészt ugyanannak a politikai szervezetnek, irányzatnak a jelöltjeire szavaztak a két évtized során, ott stabil politikai orientációjú* régióról beszélhetünk. Az ország azon területén, *ahol* a választópolgárok meghatározó része egymást követően *merőben különböző pártok jelöltjeire voksolt* (vagyis a választások többségén képviselőt/pártot váltott) a hat megmérettetés során, *instabil régióról* kapunk vizsgálati eredményt. (Itt csak az érvényes és eredményes szavazásokat vettem figyelembe.) Az igen stabil térséget, ahol az egyéni kerületek túlnyomó többségében csak egyszer, vagy egyszer sem váltottak – a főváros és Pest megye kivételével, de velük határos – központi megyék nagyobb része képezi, instabilnak pedig a Balkánhoz-Kelethez legközelebb eső mindössze három mezorégió minősül, mely utóbbiak közül kettő a legkevésbé fejlett, a

harmadik meg az ezredfordulótól legkisebb ütemben fejlődő megye (4, 5. ábra és 11. melléklet) (v. ö. Kovács Z. 2000, 106-107). Miután államunk a gyakori kormányváltások miatt instabilnak minősül, nyilvánvaló, hogy e tekintetben az országnak mindössze egyhetedét kitevő három megye szerepe perdöntő. (A politikai stabilitás szakirodalma lényegesen szegényesebb, mint a participációé, leginkább a kockázati tényezők elemzésében jelentkezik. – Lásd ott!)

4. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK SZAVAZÁSI KÖVETKEZETESSÉGE AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

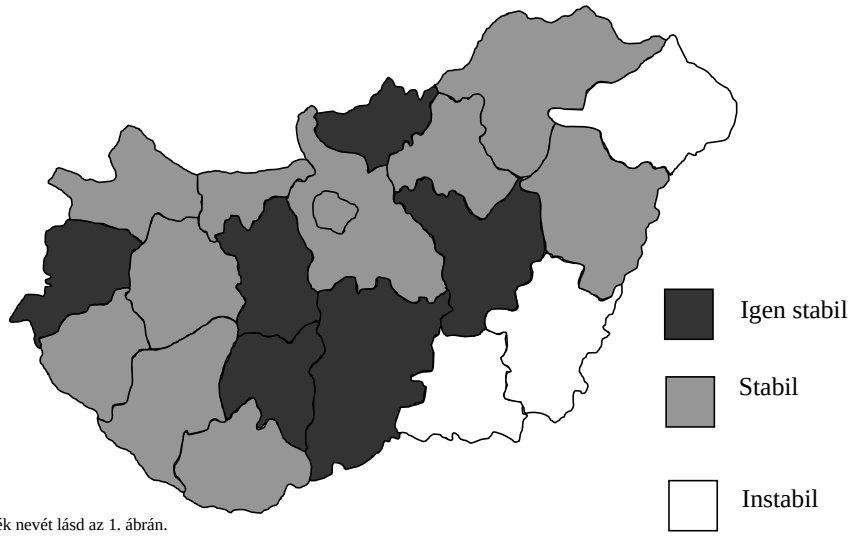

*A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

A *politikai orientáció tartalmi* vizsgálatánál a társadalom politikai tagoltságát vettem figyelembe: egyrészt a pártok irányváltozatai szerint (baloldal-jobboldal, szociáldemokrata-liberális-konzervatív-radikális), másrészt az előbbieken is túlmutató, a kontinuitás próbáját kiálló dinamikus szemléletű kategóriákat láttam szerencsésnek kialakítani. Az utóbbi – bár helyenként az erőszakolt beskatulyázás látszatát kelti, hiszen gyakran egymással kíméletlen harcot folytató pártokat sorol egy csoportba – alkalmas a politikai kultúra egyes jellemző vonásainak megrajzolására. A pártrendszer tagoltsága alapvetően négy fontos politikai konfliktusvonal mentén jellemezhető. Ezek a következők:

1. A szocialista és nem szocialista pártok ellentéte: egyik oldalon az MSZP, az MSZMP, majd (Magyar Kommunista) Munkáspárt, 1990-ben a Hazafias Választási Koalíció és az Agrárszövetség, vagyis az utódpártok és szervezetek; a másik térfélen az összes többi rendszerváltó, a szocialista értékekkel nem azonosuló párt. A kommunista-antikommunista törésvonal még két évtizeddel a rendszerváltás után is jelen van.

5. ábra

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI EGYÉNI VÁLASZTÓKERÜLETEK POLITIKAI ORIENTÁCIÓJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT

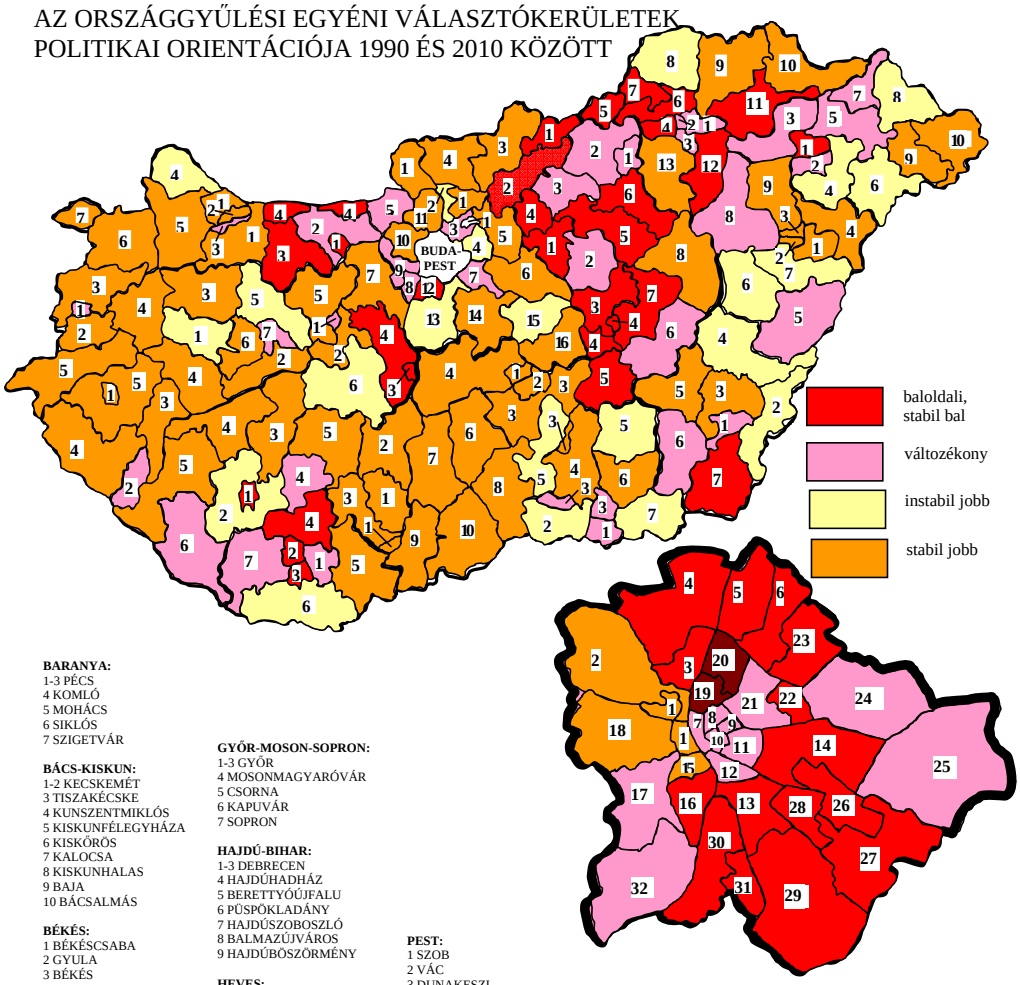

BARANYA:
1-3 PÉCS
4 KOMLÓ
5 MOHÁCS
6 SIKLÓS
7 SZIGETVÁR

BÁCS-KISKUN:
1-2 KECSKEMÉT
3 TISZAKÉCSKE
4 KUNSZENTMIKLÓS
5 KISKUNFÉLEGYHÁZA
6 KISKŐRÖS
7 KALOCSA
8 KISKUNHALAS
9 BAJA
10 BÁCSALMÁS

BÉKÉS:
1 BÉKÉSCSABA
2 GYULA
3 BÉKÉS
4 SZEGHALOM
5 SZARVAS
6 OROSHÁZA
7 MEZŐKOVÁCSHÁZA

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN:
1-4 MISKOLC
5 ÓZD
6 SAJÓSZENTPÉTER
7 KAZINCBARCIKA
8 EDELÉNY
9 ENCS
10 SÁTORALJAÚJHELY
11 SZERENCS
12 TISZAÚJVÁROS
13 MEZŐKÖVESD

CSONGRÁD:
1-3 SZEGED
4 CSONGRÁD
5 SZENTES
6 HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
7 MAKÓ

FEJÉR:
1-2 SZÉKESFEHÉRVÁR
3 DUNAÚJVÁROS
4 GÁRDONY
5 MÓR
6 SÁRBOGÁRD
7 BICSKE

GYŐR-MOSON-SOPRON:
1-3 GYŐR
4 MOSONMAGYARÓVÁR
5 CSORNA
6 KAPUVÁR
7 SOPRON

HAJDÚ-BIHAR:
1-3 DEBRECEN
4 HAJDÚHADHÁZ
5 BERETTYÓÚJFALU
6 PÜSPÖKLADÁNY
7 HAJDÚSZOBOSZLÓ
8 BALMAZÚJVÁROS
9 HAJDÚBÖSZÖRMÉNY

HEVES:
1 EGER
2 PÉTERVÁSÁRA
3 GYÖNGYÖS
4 HATVAN
5 HEVES
6 FÜZESABONY

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK:
1 JÁSZBERÉNY
2 JÁSZAPÁTI
3-4 SZOLNOK
5 KUNSZENTMÁRTON
6 MEZŐTÚR
7 KUNHEGYES
8 KARCAG

KOMÁROM-ESZTERGOM:
1 TATABÁNYA
2 TATA
3 KISBÉR
4 KOMÁROM
5 ESZTERGOM

NÓGRÁD:
1 SALGÓTARJÁN
2 PÁSZTÓ
3 SZÉCSÉNY
4 BALASSAGYARMAT

PEST:
1 SZOB
2 VÁC
3 DUNAKESZI
4 GÖDÖLLŐ
5 ASZÓD
6 NAGYKÁTA
7 MONOR
8 ÉRD
9 BUDAÖRS
10 PILISVÖRÖSVÁR
11 SZENTENDRE
12 SZIGETSZENTMIKLÓS
13 RÁCKEVE
14 DABAS
15 CEGLÉD
16 NAGYKŐRÖS

SOMOGY:
1-2 KAPOSVÁR
3 SIÓFOK
4 BALATONBOGLÁR
5 MARCALI
6 NAGYATÁD

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG:
1-2 NYÍREGYHÁZA
3 TISZAVASVÁRI
4 NAGYKÁLLÓ
5 BAKTALÓRÁNTHÁZA
6 NYÍRBÁTOR
7 KISVÁRDA
8 VÁSÁROSNAMÉNY
9 MÁTÉSZALKA
10 FEHÉRGYARMAT

TOLNA:
1 SZEKSZÁRD
2 PAKS
3 BONYHÁD
4 DOMBÓVÁR
5 TAMÁSI

VAS:
1-2 SZOMBATHELY
3 KŐSZEG
4 SÁRVÁR
5 KÖRMEND

VESZPRÉM:
1 AJKA
2 BALATONFÜRED
3 PÁPA
4 TAPOLCA
5 VÁRPALOTA
6-7 VESZPRÉM

ZALA:
1 ZALAEGERSZEG
2 NAGYKANIZSA
3 KESZTHELY
4 LENTI
5 ZALASZENTGRÓT

BUDAPEST:
1 I-II. KERÜLET
2 II. KERÜLET
3-4 III. KERÜLET
5 IV. KERÜLET
6 IV-XV. KERÜLET
7 V. KERÜLET
8 VI. KERÜLET
9 VII. KERÜLET
10 VII-VIII. KERÜLET
11 VIII. KERÜLET
12 IX. KERÜLET
13 IX-XX. KERÜLET
14 X. KERÜLET
15-17 XI. KERÜLET
18 XII. KERÜLET
19-20 XIII. KERÜLET
21-22 XIV. KERÜLET
23 XV. KERÜLET
24 XVI. KERÜLET
25 XVII. KERÜLET
26 X-XVIII. KERÜLET
27 XVIII. KERÜLET
28 XIX. KERÜLET
29 XX-XXIII. KERÜLET
30-31 XXI. KERÜLET
32 XXII. KERÜLET

2. A polgári és nem polgári pártok: egyik csoportban a polgári értékeket és érdekeket vállaló, valamikor is számottevő politikai csoportosulások (SZDSZ, MDF, Fidesz, 2009-től az LMP), másfelől a plebejus indíttatású, többé-kevésbé antikapitalista jelentős pártok (csaknem az összes többi).

3. A nemzeti (népi, jórész vidéki) és az univerzalista (urbánus, döntően városi) pártok és irányzatok ellentéte, a nemzeti szempontú – kontra globalizációs logika. A jelentősebbek közül az egyik oldalon az MDF, az FKGP, a MIÉP, a Jobbik és a KDNP, 1994-től a Fidesz is; a másik térfélen az MSZP, a Munkáspárt, az SZDSZ és 1994-ig a Fidesz, 2009-től az LMP. Ez a megoszlás egyben a baloldal-jobboldal dichotómiát is kialakította.

4. A radikális, antimodern, populista és perifériku s, másfelől a mérsékelt, modern, alkotmányos, meghatározó politikai irányzatok szembenállása. Pártok szerint: az FKGP, a KDNP, a MIÉP, a Jobbik, a Munkáspárt és a töredék pártok; illetve a 2002-2006 közötti ciklus parlamenti pártjai: MSZP, SZDSZ, MDF, Fidesz (az utóbbi 2002-től radikális beszűrődésekkel), valamint 2009-től az LMP is (v. ö. Csizmadia 2004, 182-183, Enyedi-Körösényi 2004, 55-74, Fricz 2001, 110, Fricz 2006, 98-104).

A 3. számú, *a nemzeti-univerzalista ellentét a jobboldal-baloldal törésvonalát,* a *leggyakrabban használt tagolási szempontot alkotja*, hiszen ennek alapján működött mindegyik kormánykoalíció. (Az ország részletes, ebben a metszetben készült politikai térképét lásd az 5. ábrán!). A politikai oldalak ellentétének elsődleges jellemzője döntően a város-falu, vagyis településnagyság és tipus, valamint lakóövezet jellege szerinti osztályozás során érhető tetten. A Fidesz-MDF választási szövetség a 2002-es parlamenti választásokon a legkisebb falvakban ért el legnagyobb szavazatarányt: 53,2%-ot, ez az érték a nagyobb községek és városok felé haladva fokozatosan csökkent, s Budapesten lett a legkevesebb, 31,6%. Az MSZP-nél fordított irányban változott: 34,3-tól 44,1%-ig, az SZDSZ-nél pedig 3,2-től 9,6%-ig lépcsőzetesen nőtt településnagyság szerint a parlamenti választási eredmény (Bőhm et al. 2003, 906). A 2006-os országgyűlési választások pártlistás szavazatait településnagyság szerint rendezve megállapítható, hogy a különbségek tovább nőttek, ugyanis a legkisebb falvakban az MSZP átlagosan 32,1, a nagyvárosokban pedig 45,0%-ot kapott. (Fekete-Tóth 2006, 7)

Az 1, 2 és 4. szám alatt leirt *törésvonalak nyomán három csoport alakítható ki:* 1. a szociáldemokrácia (MSZP), 2. a rendszerváltó polgári középpártok (SZDSZ, MDF, Fidesz+LMP), valamint 3. a radikális, szélsőséges, populista és töredék pártok (az összes többi) (3. táblázat).

1. A Magyar Szocialista Párt lényegében maga testesítette meg a szociáldemokrata baloldal irányzatát. Az MSZP a rendszerváltás óta a legkülönbözőbb választásokon országosan 10 és 48% közötti szavazótábort mozgósított, amely átlagosan *az aktív választók pontosan háromtizedét teszi ki* (30,0%). A rendszerváltáskor még csak nagyobbrészt a szocialista eszmeiséghez elkötelezettek választották, egy jó évtizeddel később már a baloldali szocialistáktól a szociáldemokratákon és balliberálisokon át az ideológiamentes pragmatikusokig a szavazók közel fele tartozott szélesebb táborához. A párt főként *az egykori bányavidékeken, nehézipari és mezőgazdasági nagyüzemi*

körzetekben, valamint a nagyvárosokban (általában a lakótelepeken) népszerű, minthogy elsősorban ezekben a térségekben, helységekben vertek gyökeret a szocialista eszmék, érvényesülnek a baloldali értékek, s érdekek; mindenekelőtt a hagyományos értelemben vett munkásosztály, társult földművesek és reálértelmiség körében. Az MSZP befolyása Északkelet- és Dél-Dunántúlon, Budapesten, Észak-Magyarországon és az Alföld középső tájain erős (6. ábra).

3. táblázat

AZ EGYES PÁRTKATEGÓRIÁKRA ESŐ ÁTLAGOS SZAVAZATARÁNYOK ÉS A KÖVETKEZETESSÉG AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

	Pártok szavazataránya			
TERÜLETI EGYSÉG	**Szocialisták**	**Polgáriak**	**Többi párt**	**Következetesség**
I. Felső-Pannónia				
Vas megye	20. 24,3	1. 54,3	15. 21,4	Igen stabil
Budapest	5. 32,4	5. 51,0	20. 16,6	Stabil
Győr-Moson-Sopron megye	17. 26,2	3. 53,3	16. 20,5	Stabil
Veszprém megye	16. 27,1	2. 53,6	17. 19,3	Stabil
Zala megye	18. 26,2	4. 51,0	10. 22,8	Stabil
II. Alsó-Pannónia				
Tolna megye	13. 28,7	9. 49,7	12. 21,6	Igen stabil
Baranya megye	7. 31,9	12. 46,6	13. 21,5	Stabil
Komárom-Esztergom megye	1. 34,6	11. 47,2	19. 18,2	Stabil
Somogy megye	3. 33,1	16. 44,0	9. 22,9	Stabil
Pest megye	15. 28,0	8. 50,0	11. 22,0	Stabil
Fejér megye	9. 30,3	7. 50,6	18. 19,1	Igen stabil
III. Hunnia				
Heves megye	4. 32,9	17. 44,0	8. 23,1	Stabil
Nógrád megye	8. 31,1	19. 41,9	1. 27,0	Igen stabil
Csongrád megye	14. 28,1	13. 46,6	2. 25,3	Instabil
Békés megye	11. 29,5	14. 45,8	3. 24,7	Instabil
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	2. 34,6	20. 41,9	7. 23,5	Stabil
Hajdú-Bihar megye	12. 29,5	10. 49,1	14. 21,4	Stabil
Jász-Nagykun-Szolnok megye	6. 32,1	18. 43,5	5. 24,4	Igen stabil
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	10. 30,0	15. 45,5	4. 24,5	Nagyon instabil
Bács-Kiskun megye	19. 24,9	6. 50,8	6. 24,3	Igen stabil
Magyarország	**30,0**	**48,5**	**21,5**	**Instabil**

*A szocialista pártra, a polgári középpártokra (Fidesz, LMP, MDF, SZDSZ) és a többi, vagyis a radikális és töredékpártokra leadott első fordulós listás szavazatok átlagarányainak rangsora és százalékátlaga, valamint az orientáció következetessége területi bontásban.

2. *A polgári* értékeket és érdekeket vállaló, napi politikai szinten egymással gyakran élesen szembenálló *középpártokat* az egyes választásokon különböző súlypontokkal a *Fidesz-Magyar Polgári Párt/Szövetség, a Magyar Demokrata Fórum, a Szabad Demokraták Szövetsége és a Lehet Más a Politika* alkották, melyek összességükben és átlagosan a választópolgárok közel felét, 48,5%-át vonzották. *Az erőteljesen polgárosodott megyékben és településeken rendelkeznek legnagyobb befolyással,*

ugyanis főként a tulajdonos, gazdálkodó-vállalkozó, a menedzser- és szabadfoglalkozású rétegek, valamint a humánértelmiségiek érdekeit fejezik ki. Eszmeiségüket tekintve a balközép és polgári liberálisoktól a keresztény-nemzeti-konzervatív jobbközépen át az ideológiamentes polgárokig igen vegyes társaságot alkotnak. A polgári középpártok befolyása Nyugat- és Közép-Dunántúlon, a fővárosban és agglomerációjában, valamint más Duna-menti körzetekben erős (7. ábra).

6. ábra

A MAGYAR SZOCIALISTA PÁRTRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

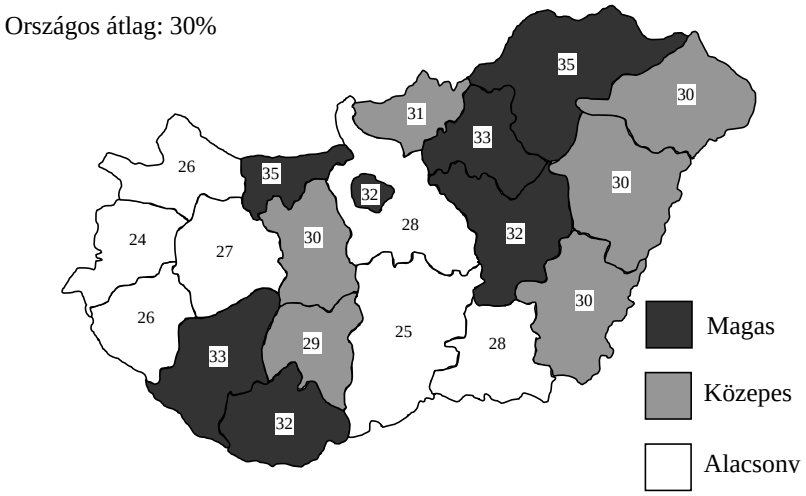

*Területi bontásban, százalékban, kerekítve. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

7. ábra

A POLGÁRI KÖZÉPPÁRTOKRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

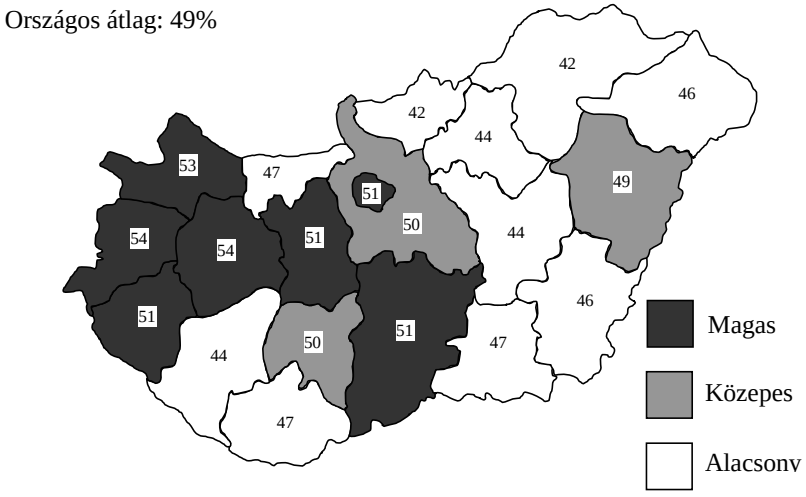

*Területi bontásban, százalékban, kerekítve. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

3. *A többi* pártot *a radikális*, populista, szélsőséges és töredékpártok tömege teszi ki, amelyek többnyire faji, vallásos, nacionalista (internacionalista) ideológiákra épülnek, közös jellemző tulajdonságaik, demagóg politikájuk, antidemokratikus alapállásuk nyomán, némi általánosítással radikálisoknak nevezhetjük őket, miután választóikat csaknem teljes egészében *a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, a Jobbik Magyarországért Mozgalom, a Kereszténydemokrata Néppárt* (2006-ig bezárólag), *a Magyar Igazság és Élet Pártja, valamint a (Magyar Kommunista) Munkáspárt* tudta mozgósítani. (A jobboldali radikálisokról lásd Benkő 2000, 148.) További jellemző vonásuk az antiglobalizmus, a helyi nacionalizmus, amely – *A. Giddens* szerint – a „globális tendenciák reakciójaként támad fel, ahogyan gyengül a nemzetállam tartóereje" (Giddens 2000, 23). A két évtized hat listás szavazásán bő egyötödnyi, átlagosan 21,5 százaléknyi voksot gyűjtöttek össze. Általában az *ország kevésbé fejlett tájain arattak sikereket*, mert főként a deklasszált, egzisztenciájukat vesztett és elmaradott rétegek, a különböző fundamentalista eszmékben hívő tömegek vágyait fejezik ki. A radikális erők befolyása a Dunától keletre eső nagyobbik ország félen, Hunniában jelentős, ahol a nacionalista hatás számottevően erősebb, mint Pannóniában (8. ábra).

8. ábra

A RADIKÁLIS ÉS TÖREDÉKPÁRTOKRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

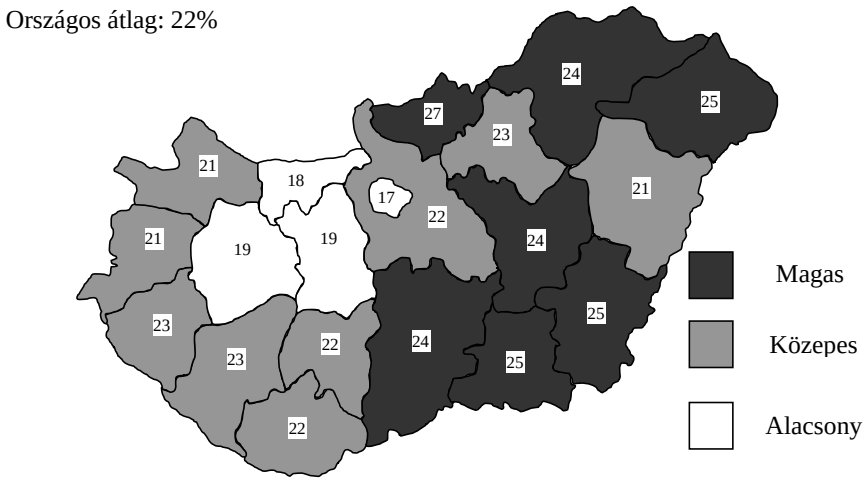

*Területi bontásban, százalékban, kerekítve. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

Az eddigiek során felsorolt ismérvek szerint is *három politikai makrorégióra* osztható Magyarország (1. ábra):

1. *Északnyugat-Dunántúl* jellegzetes történelmi neve a római korszak óta: *Felső-Pannónia* (a mai Somogy és Komárom-Esztergom megye nélkül) Győr-Moson-Sopron, Vas, Veszprém és Zala megyékből áll, de ide sorolható *Budapest és agglomerációja* is. (*Bibó István* 1971-es településhálózat-fejlesztési koncepciója Veszprém

megyét az északnyugat-dunántúli tervezett régióhoz illesztette, Zalát viszont nem – Szegvári 2000, 406-407). A főváros és agglomerációjának a poltikai makrorégióhoz társítása a közös ismérvek alapján annak ellenére indokolt, hogy területileg nem függ össze Északnyugat-Dunántúllal, ugyanis a szimbolikus tér egységeinek pontos földrajzi kiterjedése sok esetben nem adható meg, illetve nem alkot összefüggő térséget (Lengyel-Rechnitzer 2004, 27). *A makrorégió fő jellemzője a választási részvételnek az országos átlagnál szignifikánsan nagyobb aránya, a stabilitás, a polgári középpártok magas, 50% körüli befolyása, valamint általában (a fővárost kivéve) a radikálisok közepes és a szocialisták alacsony népszerűsége.* E politikai nagytérség nem véletlenül fedi a két legfejlettebb tervezési-statisztikai régió területének legnagyobb részét.

2. A *Dél- és Kelet-Dunántúlt* magába foglaló *Alsó-Pannónia* Baranya, Fejér, Komárom-Esztergom, Somogy, Tolna egészét és Pest megye egy részét öleli fel. *Szignifikáns jellemzői mind a választási részvétel, mind a pártorientációk országos átlag körüli értékei, kivéve északi és déli körzeteit, ahol erős az MSZP és gyengébbek a centrista, polgári erők.* Politikai stabilitása szilárd. Jellegzetesen átmeneti térség nemcsak politikai, de gazdasági-társadalmi fejlettség tekintetében is.

3. Az ország nagyobbik felét alkotó *Alföld és Észak-Magyarország* egyik történelmi neve *Ady Endre* nyomán: *Hunnia*. *Leglényegesebb ismérvei: a parlamenti választási részvétel alacsony szintje; északon vegyes, középen stabil, délkeleten instabil politikai orientáció; a polgári pártok átlag alatti vonzereje, a radikális pártok erősebb befolyása és a szocialisták igen változatos népszerűsége.* Hunnia az ország három – a többihez képest leszakadt – elmaradottabb tervezési-statisztikai régióját öleli fel, néhány fejlettebb, szigetszerűen kiemelkedő megyével (Heves és az ezredforduló előtt Csongrád) tarkítva.

A választások által kirajzolódó nagyméretű *politikai régiók megjelenése* – egy-egy országon belül – mondhatni *világjelenség*. Nézzünk meg néhány jellegzetes államot! Nagy-Britanniában a nehézipari jellegű, sűrűnlakott Nyugat-Közép-Angliában, Közép-Skóciában, a nemzetiségi körzetek bányavidékein és általában a városokban a Munkáspárt dominál; a ritkábban lakott, vidékies térségek legnagyobb részét, valamint a nagyvárosok családi házas elővárosait és London belvárosát a konzervatívok uralják (Agg-Takács 1998, 63, Butler 1997, 145, 146). Ha az ország 2005-ös választási térképére pillantunk, a nagykiterjedésű választókerületek kékre színezése miatt azt gondolhatjuk, hogy a jobboldal nyert, pedig a kisméretű rózsaszín körzetek több választópolgárt takarnak, ugyanis a Munkáspárt győzött. Németország dél-délkeleti, katolikus vallású felét, ahol az átlagosnál nagyobb a farmergazdálkodás, egyáltalán az élelmiszergazdaság jelentősége, rendszerint a jobboldali, konzervatív pártok uralják. Pl. Bajorországban több mint fél évszázada leválthatatlan a Keresztényszociális Unió. Az ország észak-északnyugati, protestáns vallású, nehézipari jellegű, nagyüzemi mezőgazdaságú fele a baloldal által befolyásolt nagyrégió. Ezeken belül a nagyvárosok – köztük Bajorország fővárosa: München is – szociáldemokrata fellegvárak, míg a paraszti községekben a keresztény-konzervatív pártok dominálnak (Észak… 2005, 9, Mann 1986, 100).

Kelet-Közép- és Kelet-Európában a magyarországi első szabad választásokon kirajzolódott politikai térképhez hasonló térbeliséget tapasztalhattunk Ukrajnában és Lengyelországban. Északkeleti szomszédunknál a 2004-ben lezajlott „narancsos" forradalmat követő parlamenti választásokon a középkorban évszázadokig, majd a két világháború között is Lengyelországhoz (az újkorban részben Ausztriához) tartozott, eredetileg római és görögkatolikus vallású, fejlettebb Nyugat-Ukrajna a nemzeti liberális és ukrán nacionalista, Európa felé tekintő pártokat preferálta. A Dnyepertől keletre eső – részben oroszlakta – országfél, amely egykor tatár, török, majd cári fennhatóság alatt állt, főként a reform- és európaellenes (balos-konzervatív), oroszbarát pártokat támogatta (Németh 2006, 19, 2006a, 30). Lengyelországban a 2005-ös és 2007-es parlamenti választásokon kezdetektől németek által uralt, előbb a Német-római Birodalomhoz, a lovagrendekhez, majd a XX. század közepéig Porosz-, illetve Németországhoz tartozott fejlettebb, ma is gazdagodó délnyugati és északi vajdaságok a liberális polgári pártot részesítették előnyben, míg a középkorban tatár, majd török támadásoknak kitett, az újkorban másfél évszázadig Oroszország által uralt, napjainkban lemaradó középső és délkeleti régiókban a konzervatív és populista pártokat preferálták. Mint 1990-ben Magyarországon: északnyugaton europeer-liberális, délkeleten nemzeti-konzervatív dominancia (Lengyel 2007, 5, Miklós 2007, 9).

Az Amerikai Egyesült Államokban egy évszázada ugyancsak a rendszerváltó Magyarországéhoz hasonló jellegű politikai nagyrégiók rajzolódtak ki. A nagy tavak vidékétől az Atlanti óceánig terjedő, fejlett iparral és kereskedelemmel rendelkező, sűrűn lakott északkeleti óriásrégióban a demokratikus, liberális, reformer (akkor köztársaságpárti) erők domináltak, s mind a mai napig meghatározó a szerepük. Az intenzív, ültetvényes gazdálkodást folytatató, egykor rabszolgatartó délen a konzervatív, retrográd (akkor demokrata párti) irányzat a jellegadó (Avar 1980, 24, 26-27, 30, 136, 144, 147). A kontinensnyi ország nyugati felében, amelynek az indiánok és a mexikóiak rovására történt betelepítése egy évszázada még javában folyt, s félnomád, külterjes gazdálkodás dívott, egy harmadik párt, a populisták arattak sikereket. A Peoples' Party kiállt – többek között – a nemrég felszabadult négereket minden bajért felelősnek tartó szegény fehérek radikális követelései mellett. Az USA imént felsorolt három politikai nagyrégiójának elnevezése ma is általánosan használatos, azzal a tartalmi különbséggel, hogy a XX. század közepétől a Dél mellett a Nyugat is – kivéve a Csendes óceáni partvidék – a már alapvetően konzervatív republikánus párt befolyása alatt áll. (Ahogy hazánkban is az ezredfordulótól 2009-ig a radikális-populista szavazók jelentős része a vezető konzervatív pártot preferálta.) (Archer et al. 1988, 13-14, Kulcsár 2009, 340-348, Sellers-May-McMillen 1999, 239, 240.)

A feminizmus politikai térbeliségének kérdéskörét régiók szerint vizsgálva is megállapíthatók hazánkra az elmaradottság jellemzői. Akadnak megyék, ahol a rendszerváltást követően egy-másfél évtizedig nem választottak „honanyát" (2002-ig Heves, 2006-ig Nógrád), de máshol sem haladja meg a 10-14%-ot (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Budapest, Jász-Nagykun-Szolnok, Tolna). Miután mindkét változatra példának hozott térségek többnyire a baloldal erősségei és különböző fejlettségűek, megállapítható, hogy a regionális megoszlás nem politika-, vagy társadalomfüggő.

Inkább az lehet a magyarázat, hogy ahol a vezetőszervekben karizmatikus, kormányzati téren ismert hölgyek (Dávid Ibolya, Lendvai Ildikó, Szili Katalin, Borsodban többen is) tevékenykedtek, általában jelölttársaik között is nagyobb számban szerepeltettek nőket. Országos szinten a politikai oldal már differenciáló tényező. A baloldali pártok országgyűlési és megyei képviselőinek 10-11%-a, a jobboldaliaknak 5-7%-a nő. A rendszerváltás óta megválasztott „honanyák" fele szocialista, közülük legtöbben (42-en) akkor ültek a parlamentben, amikor 1994-1998 között az MSZP abszolút többséggel rendelkezett. (2010-ben az MSZP súlyos vereségével, amely a baloldali értékek feladásából következett, a női participáció nemcsak az egész országgyűlésben, de az MSZP frakcióban is csökkent, aránya ekkor 9,1 illetve 8,5%, tehát a baloldal pártja – eddig példátlanul – az átlag alá süllyedt.) A megyei közgyűlésekben hasonló az arány: a képviselőnők egyharmada jobboldali, több mint fele baloldali, a maradék civil szervezetekhez sorolható. Megyei szinten egyébként hullámzó tendencia mutatható ki: amíg 1994 és 2006 között 9,9 százalék az átlag, 2006-tól a közgyűlési képviselő-asszonyok aránya 12,1, 2010-től pedig 11,3 százalék. A megyei/fővárosi és megyei jogú városi közgyűlések feminitásának aránya is alapvetően a politikai oldalak regionális befolyásától függ: általában a tartósan baloldali orientációjú térségekben találunk legnagyobb arányban női képviselőket (6 és 9. ábra). (A 2010-es választások kivételt képeznek: az SZDSZ kiesett a parlamentből és a területi önkormányzatokból, az MSZP-ben pedig a női képviselő oly ritka, mint a fehér holló.)

9. ábra

A NŐI KÉPVISELŐK ARÁNYA
A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KÖZGYŰLÉSEIBEN
1994 ÉS 2010 KÖZÖTT

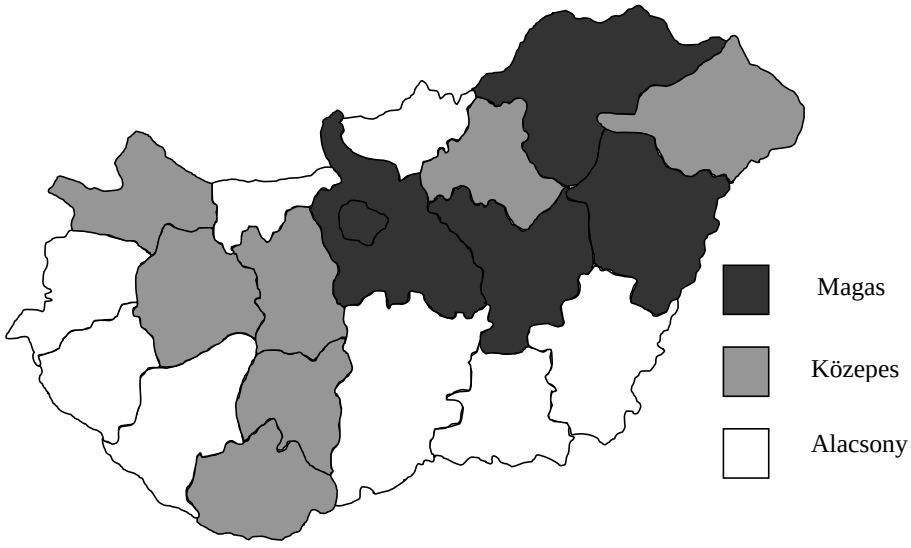

A politikai életet meghatározó *gazdasági-infrastrukturális–szociális–kulturális fejlettség nívója* és fejlődés dinamikája tekintetében – a tervezési-statisztikai és mezorégiók szintjén – az 1990 és 2009 közötti évekből származó statisztikai adatokat 14

ágazatban/változóban és négy félévtizedes időszak viszonylatában, összesen 180 vetületben átlagoltam és vizsgáltam behatóan (11. mellékletek). Egyébként valamennyi indikátor területi rangsorát 1990 és 2009 között minden évről regisztráltam (17-30. mellékletek). A sokdimenziós és sokmutatós jelleget visszatükröző eljárás során különböző *komplex mutatókat* állíthatunk elő az adott fogalom mérőszámaként, arra törekedve, hogy az így kapott értékek a jelenség összes lényeges oldalát tartalmazzák. Ez az út két nagyobb irányra bomlik, jómagam az egyszerűbb számtani, statisztikai műveletekkel előállított mutatókat alkalmaztam (Nemes Nagy 2009, 297). Miután indikátoraim nem fogják át a társadalom minden területét, nem a komplex, csupán a *globális* jelzőt alkalmaztam (globális=az egészre kiterjedő – Magyar értelmező… 1987, 465).

A KSH területi adatokkal jellemzett és időbeli összevetésre alkalmas, kutatási tapasztalataim alapján a *politikai kultúrát valószínűleg befolyásoló*, jelzésértékű ágazatok, változók (indikátorok) fejlettségének átlaga és átlagsorszáma (a sorrendek sorrendjének a sorrendje) megadja a régió *globális fejlettségének* szintjét. (A táblázatokban az összpontszámok és/vagy az átlagok skálája látható, az ábrakészítésnél az átlagok sorrendjét vettem alapul.) Az indikátorok a következők: a gazdaságból: a fajlagos beruházások, az ipari alkalmazottak és a turizmus; az infrastruktúrából: a közutak, a vízvezeték- és csatornahálózat, illetve e kettő hányadosa (közműolló), a távközlés és a személygépkocsi-állomány; a kulturális életből: a mozi- és színházlátogatás; az életminőségre: az öngyilkossági, a munkanélküliségi ráta és az átlagkeresetek. A GDP és az iskolázottság mutatóit – mint a *komplexitás* szempontjából fontosakat – külön és (a rendelkezésre álló adatok miatt) részben más évekből vettem figyelembe (v. ö. Hajdú 2006, 162). A vetületek táblázatai az 1990-1994, az 1995-1999, a 2000-2004 és a 2005-2009 közötti félévtizedek adatait, valamint a változások mutatóit tartalmazzák (11. mellékletek). A következtetések levonása során más hasonló vizsgálatokat, méréseket és számításokat is figyelembe vettem (8. melléklet). A kutató kollégáktól, intézményektől átvett megállapításokat, adatokat, táblázatokat és kartogramokat hivatkozással közlöm, kivéve *Buskó Tibor László* által 2003-2005-ről végzett kistérségi számításokat, amelyeknél 11, részben az enyémektől eltérő indikátorokat alkalmazott (lásd Benkő-Buskó 2007, 99). Azok az adatok, amelyeknél nem található forrásmegjelölés, vagy jómagam, illetve Buskó számításain, vagy pedig a KSH, illetve az Országos Választási Iroda közlésein alapulnak.

Az említett 14 (Budapesten 13 – itt a közúthálózat sűrűségét nem vettem figyelembe) változóval mért *globális fejlettségi szint* adatai szerint az *ország három makrorégióra oszlik: az átlagosnál fejlettebb Budapest és Északnyugat-Dunántúl, alacsonyan fejlett a Dunától és a főváros-környéki agglomerációtól keletre fekvő terület legnagyobb része, köztük pedig egy közepes fejlettségű övezet húzódik.* Akadnak az adott nagytérség átlagától szignifikánsan eltérő fejlettségű megyék is, Tolna például inkább az elmaradottabb Kelet-Magyarországhoz sorolható, Csongrád és Heves megyék viszont a közepes szinten állókhoz (10. ábra, 2. melléklet).

A statikus fejlettségtől meg kell különböztetnünk *a fejlődés dinamikáját, ütemét, hiszen az utóbbi hosszabb távon magában hordozhatja az előbbi kategória megváltozását*, amellett, hogy kihangsúlyozzuk: a politikai kultúrát túlnyomó részben az adott

gazdasági-társadalmi színvonal határozza meg. Az 1990-es évtizedben főként az É-szak-Dunántúl és az Alföld északi fele fejlődött dinamikusabban, s mérsékeltebb tempót vettek fel a déli, délkeleti mezorégiók és a nehézipari térségek (11. ábra, 11/I. melléklet). *Ebben az évtizedben még döntően a relatíve fejlett megyék növekedtek gyorsabb ütemben.*

10. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK ÁTLAGOS GLOBÁLIS FEJLETTSÉGI SZINTJE 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT

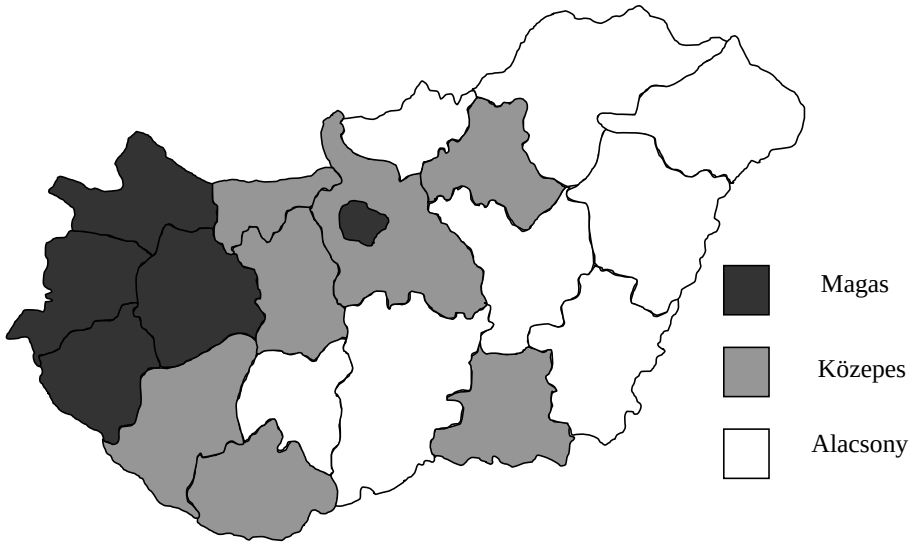

11. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLŐDÉSÉNEK DINAMIKÁJA 1900 ÉS 1999 KÖZÖTT

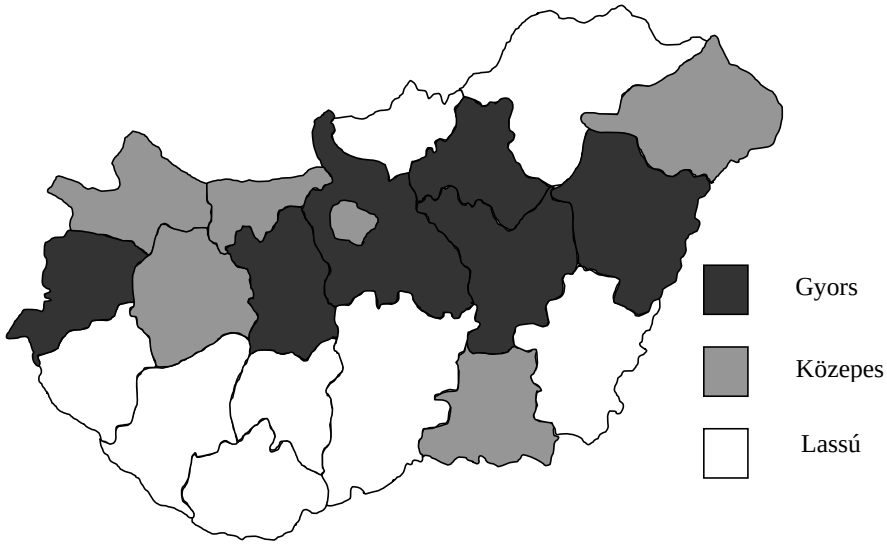

Az ezredfordulótól számított évtizedben azonban az ország egésze szempontjából – úgy tűnik – kedvező változás bontakozott ki, főként az elmaradott térségek kapcsoltak nagyobb tempóra, amíg a magasan fejlettek többségének gyarapodása erőteljesen mérséklődött, s a közepesek jórésze differenciálódott. Különösképpen figyelemreméltó legtöbb elmaradott északkelet-magyarországi és déldunántúli megye megnövekedett dinamikája és a fejlettebbek zömének valamelyest lemaradása (12. ábra, 2/II. és 11/III. melléklet). Így tehát *a nyugati és a keleti országrész között az előző évtizedben mélyülő szakadék mintha sekélyesedni látszana,* bár arra belátható időn belül – mint jeleztem – nem számíthatunk, hogy az elmaradott mezorégiók beérik a fejlettebbeket, mert relatív fejlettségi szintjük szignifikánsan nem változik. (Nincs köztük jelentős fejlettségbeli különbség a két évtized viszonylatában.)

12. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLŐDÉSÉNEK DINAMIKÁJA 2000 ÉS 2009 KÖZÖTT

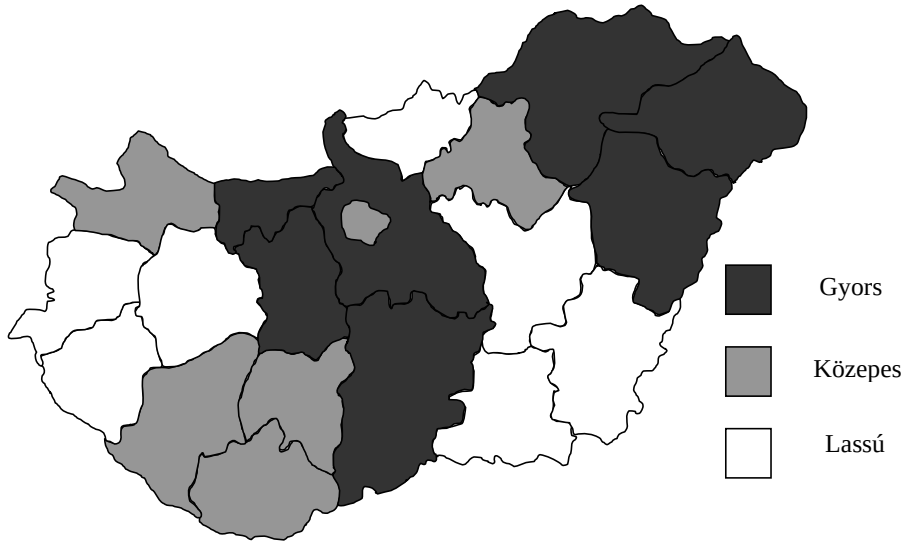

Utolsó részkérdésként *a kockázati tényezők* körére terjed ki tanulmányom, amelyhez hazánk egyes régióinak a politikai stabilitás szempontjából vizsgált (stabil, vagy instabil) helyzetének alkalmazása szükséges. Határainkon belül a kockázati tényezők mértéke igencsak változatos: a *Dunántúl e tekintetben is kedvezőbb helyzetű régió.* A politikailag instabil térségek (az Alföld területének többsége) az átlagosnál is nagyobb mennyiségű kockázati tényezőt hordoznak. Instabilnak minősülhet az a megye, ahol a politikai garnitúra (vezetőszemélyek és országgyűlési képviselők) a választási ciklusok többségében kicserélődik (13. ábra, valamint 6, 13 és 14. melléklet). *Kockázati tényezőt jelentenek a radikális politika erők* is, melyeknek nagyobb mértékű befolyása – akárcsak nemzetközi viszonylatban – mindenirányú bizonytalanságot szül. A radikalizmus az általános elmaradottságból táplálkozik és egyben konzerválja a fejletlen viszonyokat (8. ábra).

Az imént összefoglalt ismérvek alapján *kockázati szempontból nem osztható nagyrégiókra* az ország, ugyanakkor megállapítható, hogy a *nyugati fele viszonylag kevés kockázati tényezőt hordozó térség, a Tisza menti megyék pedig – Hajdú-Bihar, valójában csak Debrecen kivételével – kockázati szempontból veszélyesnek minősíthetők, legbiztonságosabb a következő négy mezorégió: a főváros, valamint, Heves, Vas és Veszprém megyék* (14, 5. ábra és 32. melléklet).

13. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK ÁTLAGOS SZAVAZÁSI KÖVETKEZETESSÉGE 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

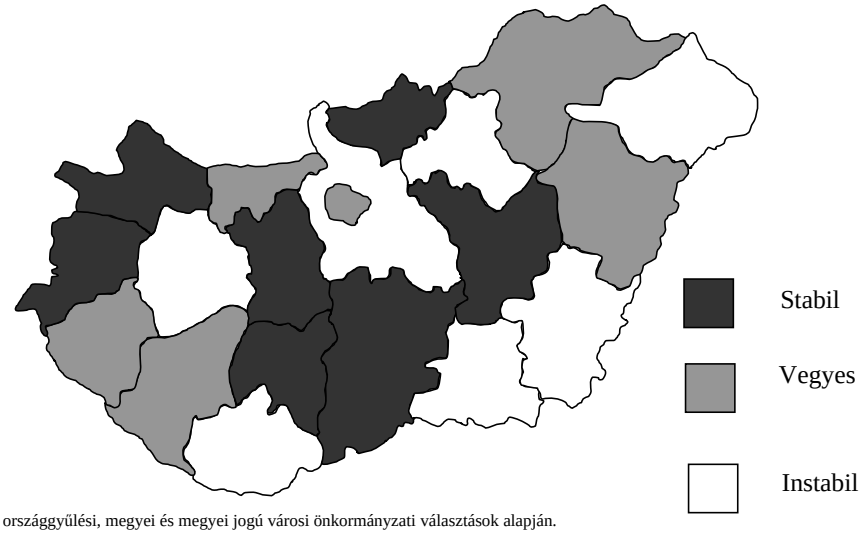

*Az általános országgyűlési, megyei és megyei jogú városi önkormányzati választások alapján.

14. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KOCKÁZATI BESOROLÁSA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

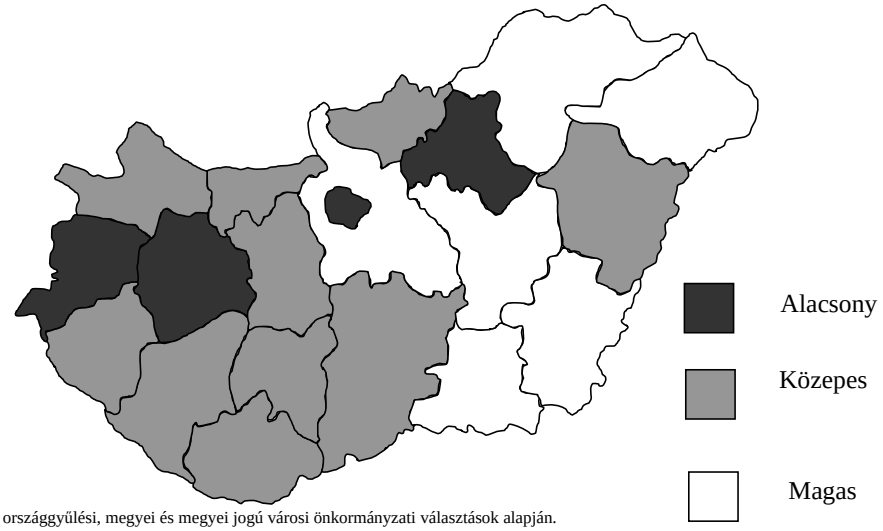

*Az általános országgyűlési, megyei és megyei jogú városi önkormányzati választások alapján.

Ha *végső összegzésül* a középszintű területi egységek *komplex helyzetét* vizsgáljuk meg, a következő képet kapjuk: az imént elemzett főbb komponensek többségében *jól csak Budapest teljesít, jó közepes szinten a Dunántúl északi felének megyéi, valamint Heves állanak* (15. ábra és 34. melléklet), minthogy a főváros a négyből háromra jó értékelést kapott, a megyék átlaga pedig jobb a közepesnél. Mindazonáltal ezeknek a térségeknek a jelenét és jövőjét tekinthetjük egyaránt biztatónak. Hat megye átbillent a gyenge, gyenge-közepes kategóriába. Közülük két dél-alföldi mezorégió állapota és perspektívája *elszomorító, a leggyengébb, Békés megye* a haladás legfőbb motorjához, autópályához belátható időn belül nem jut, ezért emiatt is borúlátóan ítélem meg helyzetét. A többi érintett kelet-magyarországi megye gyenge közepes, vagy közép gyenge, helyzetük nem reménytelen. A megyék harmadáról átlagkörüli képet festhettem, ezek bármilyen irányba mozdulhatnak.

15. ábra

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KOMPLEX ÉRTÉKELÉSE 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

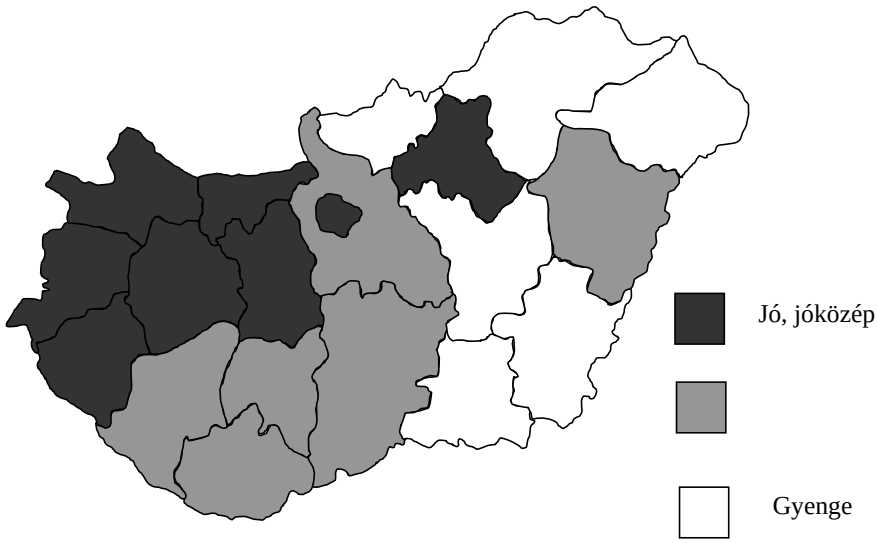

*A globális fejlettség az 1990-2009, a globális fejlődés a 2000-2009, a politikai aktivitás és a kockázati tényezők az 1990-2010 közötti időszak alapján. A megyék nevét lásd az 1. ábrán.

POLITIKAI RÉGIÓINK

1. FELSŐ-PANNÓNIA

Vas, Győr-Moson-Sopron, Veszprém és Zala megye a fővárossal és agglomerációjával együtt is alig több mint egyötödét teszi ki az ország területének: nem egészen 20 ezer km² kiterjedésű. Lakosainak száma azonban 2010-ben 3,8 millió. Az Északnyugat-Dunántúl természetföldrajzi tekintetben is az ország legváltozatosabb nagytája. A Dunántúl legmagasabb csúcsaitól (Soproni és Kőszegi hegység) a középmagas hegyeken (Bakony, Balatoni felvidék) és a Zalai-Vasi dombságon át a Kisalföldig terjedő változatos felszínű és talajú, vizekben gazdag, kedvező éghajlatú vidék. Kiváló mezőgazdasági adottságokkal rendelkező nagyrégió, itt található – a Viharsarok és a Mezőföld után – a legjobb minőségű, 30 aranykoronánál értékesebb termőföldből a legtöbb. Hasonlóan igen kedvezőek a fővárosnak és környékének természeti adottságai.

Felső-Pannónia története is erőteljesen különbözik az ország többi részének múltjától. A (mai) ország nyugati és keleti részének egyenlőtlen fejlődése a két évezrede bekövetkezett római hódítástól követhető jól nyomon. Ebben az időszakban a Fertő tó vidékén élő legerősebb Kárpát-medencei kelta *államszervező* törzs arisztokráciája érdekeit már a római uralom kezdeti szakaszában összhangba hozta a hódítók érdekeivel. A másik terület, ahol a bennszülött lakosság korán romanizálódott, a Dunántúl északkeleti része, a mai Buda távolabbi környéke. Miután a *rómaiak elfoglalták a Dunántúlt,* majd a bennszülött lakosság lázadását leverték, először egy tartományt szerveztek belőle. A második században osztották két provinciára, amelyek a *Pannonia Superior* (Felső-Pannónia) és *Pannonia Inferior* (Alsó-Pannónia) nevet kapták. Határuk a Duna-kanyartól délnyugat felé haladt, majd a mai Mór alatt déli irányba a Balaton keleti végét megkerülve, a későbbi Somogy megye keleti pereme mentén egészen a Száváig húzódott. A III-IV. században úgy módosult a provinciahatár, hogy az a Balatont a nyugati végénél kerülte meg, és a mai Komárom-Esztergom megye területe teljesen a keleti tartomány része lett, viszont Veszprém és Somogy megyéknek csak a nyugati fele maradt – új nevén – *Pannonia Prima* provincia területén, Savaria (Szombathely) központtal (Mócsy 1984, 215, 246). *A csaknem fél évezredes római uralom hatása a későbbi korokra döntőnek bizonyult, legjelentősebb örökségét a fejlett infrastruktúrát létesítő urbanizáció képezte, melynek következtében a régió népsűrűsége számottevően nagyobb, mint Hunniáé. A népsűrűség mértéke azért fontos, mert a XIX-XX. századig ez a tényező határozta meg döntő mértékben és egyben jelezte egy térség fejlettségi szintjét.*

A Dunántúl és a Dráva-Száva köze (két évszázados avar uralom után – lásd később) 800 körül *frank befolyás* alá került. Az ókori Pannóniát az új urak külső határtartományként kormányozták és területi etnikumok szerint osztották ketté, a belső határ a Dráva volt. A mai Dunántúl *Pannonia Superior* néven a vazallus avarok országa lett. Az avar kagánok 805 után Savariától (Szombathelytől) keletre rendezték be új

szállásukat. 803-ban Nagy Károly megszervezte az önálló Oriens prefektúrát, amely az egész Karoling korszak alatt a Dunántúl feletti frank-bajor uralom hivatalos fedőneve és szervezete maradt. Pannonia Superior nyugati határát 828-ig avar limesnek nevezték, Oriens grófja volt a limes őre. *Pannóniát 830-tól négy gróf (comes) alá rendelték*, ők uralták a Dunántúlt egészen 907-ig, a magyarok helybeli honfoglalásáig (Bóna 1984, 348).

A *magyarok bevonulásukkor* itt sűrűn lakott, városias településeket, csaknem folyamatosan szervezett államalakulatokat találtak. Az eredeti növénytakaróját illetően erdős-sztyeppe jellegű Kisalföldet népesítették be, az Alpok előhegyei, a Bakony és a Hanság lakatlan maradt. A Zalai dombság és a hegyek előtere szláv többségű, majd jó ideig vegyes lakosságú volt. Téli szállásain a honfoglalás idején már földet is művelő – valójában – *félnomád magyarság legsűrűbben a Dunántúlt szállta meg*. Ebben a dunántúli táj alkata (sokarcú, tagolt térszint, változatos életterek), a korábban itt élő földművelő népek tájformáló munkája mellett, védelmi, katonapolitikai szempontok is szerepet játszottak: távolabb a fenyegetést jelentő sztyeppei nomád népektől, közelebb a zsákmányt kínáló nyugathoz. Ennek következtében jelentős különbségek alakultak ki az egyes országrészek népsűrűségében: a XII. században a Kárpát-medence lakott területeinek népsűrűsége 8-10 fő/km²-re tehető, ugyanakkor a Dunántúl kedvezőbb adottságú térszínein elérte az alföldi három-ötszörösét, 15-16 fő/km²-t is (Beluszky 2001, 48). A gazdasági fejlődés is hasonló képet mutat, szabályozott szántó- és legelőváltó műveléssel a Dunántúlon már a IX-X. században találkozunk, s később a háromnyomásos rendszer is – nyugati hatásra – itt terjed el először (Györffy 1984, 643).

Nomád hatás csak egy alkalommal érte, amikor – határvédelmi célból – a XI. században besenyő csoportokat telepítettek a Fertő tó és a Rába alsó folyásának környékére, hiszen ebben a században gyakori német betöréssel kellett számolni. A besenyők azonban hamarosan asszimilálódtak. A tatárjárás idején a rombolás és a lakosság pusztítása lényegesen kisebb mértékű volt, mint Hunniában, ugyanis az utóbbiban több, mint egy évig, a Dunántúlon pedig csupán két-három hónapig tartott, minthogy csak januárban tudtak a tatárok átkelni a befagyott Dunán, s március és május között teljesen kivonultak az országból. Az Északnyugat-Dunántúl legnagyobb részére el sem jutottak, Győr és Pannonhalma várait sikertelenül ostromolták, viszont Győr, Moson és Sopron vármegyéket IV. Béla kénytelen volt Ausztriának zálogba adni.

A XIII. században Pannóniában már *fejlett nehézekés földművelés folyt*, s a XV. század végére a Kisalföldön a rendelkezésre álló földterület közel felét eke alá fogták, ami öt, esetleg tízszerese a hasonló alföldi értéknek (Beluszky 2001, 49). A városiasodás is lényegesen előbbre járt: egy franciaországi domonkos szerzetes utazása kapcsán 1308-ban az ország tíz legjelentősebb városa közül nyolcat a magyar királyság nyugati egyharmadából említett, s csupán kettőt a keleti kétharmadból, az Alföldről egyet sem (Engel-Kristó-Kubinyi 2001, 112). A XIII. században kialakult feudális viszonyok uralkodtak, sőt a rendi szervezkedés itt volt a legfejlettebb (zalai oklevél), miközben az Alföldet újabb nomád hatások érték, prolongálva egy bizonyos feudalizmus előtti állapotot. Magyarország egyébként a középkor derekán még viszonylag

közel állt a centrumhoz és így félperifériális helyzetben volt, a XVI. századtól kezdve azonban egyre inkább perifériára szorult (Andorka 2006, 674).

A nagy földrajzi felfedezések és gyarmatosítások következtében ugyanis a fő kereskedelmi útvonalak pár évtized alatt áttevődtek Európa középső térségeiből a kontinens nyugati peremére. Az ebből fakadó nyugat- és kelet-európai fejlődési irány elkanyarodásának folyamatában Magyarország is a periferizálódó kelet-európai térség részévé vált. A török invázió által súlyosbított helyzetben pedig a XVI. század első felétől egyre inkább nyilvánvalóvá vált az ország leszakadása a Nyugathoz képest, holott a XV. század végéig a magyarországi rurális fejlődés irányvonala a nyugat-európaival alapvetően megegyezett. Hazánk tehát a XVI. század első felétől a centrum-periféria viszonyrendszerben évszázadokra Európa perifériájára szorult, magában hordozva a kelet-európaiságból származó hátrányos, sőt halmozottan hátrányos helyzet számos jellemzőjét (Baranyi 2009, 61).

Az *európai élvonalat közelítő, országosan is valamelyest nivellálódó fejlődést* törte meg tehát a török hódítás, a római koréhoz hasonló szakadékot teremtve a hódoltság és a többi országrész között. Északnyugat-Dunántúl ez utóbbihoz tartozott, tehát európai relációban inkább a félperifériához sorolható, ahol a későbbi kapitalista fejlődés irányába nyitott *majorsági gazdálkodás* és *a nyugati abszolutisztikus politikai* rendszerhez közelítő, a Német-római Birodalommal sok szálon kapcsolatban álló viszonyok formálódtak. A régió ettől kezdve tartósan Bécs tágabb vonzáskörzetébe került, s többé-kevésbé élvezte a császárvárosból kisugárzó fejlettség előnyeit.

A török teljes kiűzése után az ország lakossága ugyanúgy három-négymillió körül lehetett, mint két és fél évszázaddal korábban, Mátyás uralkodása idején (Anglia lakossága ez alatt megkétszereződött). A népsűrűség 1720-ban Vas, Győr és Sopron megyékben – ahova csak a török hadjáratok értek el esetenként – meghaladta a 19 fő/km²-t, Zala és Veszprém megyékben pedig 9 és 12 között mozgott, vagyis átlagosan a fél évezredde korábbinak felelt meg, az alföldinek viszont ekkor kétháromszorosa (Beluszky 2001, 163). A népesség területi megoszlása még a XVIII. századi nagy telepítések után is erőteljes egyenlőtlenséget mutatott. Felső-Pannóniában a népsűrűség az alföldinek ismét két-háromszorosa, de már 35-50 fő/km² volt. *A legsűrűbben lakott* megyének – a mai országterületet figyelembe véve – Sopron bizonyult. Hasonló eltéréseket regisztrálhatunk, ha a szabad királyi városok eloszlását vizsgáljuk. A mai országterületen fekvő 13 legnagyobb településből öt Felső-Pannóniában (ebből három Sopron vármegyében), valamint még Buda és Pest, Alsó-Pannóniában három, a Dunántúlnál nagyobb Hunniában pedig ugyancsak három található a XVIII. század második felében (Történelmi… 2001, 122-123).

Gazdasági fejlettség tekintetében még nagyobb a differencia. A XVIII. század második felében Felső-Pannóniában már *a legmodernebb agronómiá*val kísérleteztek, míg Hunniában háromnegyed évezreddel (!) korábbi művelési módokat alkalmaztak. *A gazdasági fejlettség terén az ország nyugati és keleti része között a török hódoltság idején kimélyült szakadék azóta is tátong.* Az egyenlőtlen fejlődés során kialakult fáziseltolódás az Alföldön a XIX. század második felében produkált látványos gyarapodás ellenére is megmaradt. Felső-Pannóniában az Eszterházi, a Széchenyi és a Feste-

tics birtokokon bérmunkára épülő, fokozatosan gépesített, vetésforgót alkalmazó tőkés nagyüzemi gazdálkodás alakult ki. S míg a jobbágyfelszabadítás előtt gyakorlatilag az egész ország parasztsága vasalt faekével szántott, egy évtizeddel 1848 után a Kisalföldön szinte kizárólagossá vált a vastestű eke, bár a Dunántúl és az Alföld nagy részén is széles körben terjedt használata (Kovács 1987, 559). A régióban bontakozott ki legkorábban az intenzív mezőgazdasági termelés, itt volt az állat- és traktorsűrűség a legmagasabb, itt használtak fel legtöbb műtrágyát, és mindezek következtében magasabbak voltak a hozamok (Rechnitzer 2007, 34). Az *iparosodásban is előrehaladtak* az északnyugat-dunántúli megyék, a XX. század elején a népesség 15-25%-a foglalkozott iparral, ami az alföldinek két-háromszorosa (Történelmi… 2001, 129). Felső-Pannóniában 1846-1847-ben épült meg az ország *első két vasútvonala*, a Pest-Vác közötti és a Sopront Bécsújhellyel összekötő vaspálya. Az utóbbi révén a nyugati határszéli város és térsége közvetlenül bekapcsolódhatott az európai fő vasúti áramlatba, ugyanis ez a szárnyvonal az ezekben az években épült Bécs-Graz-Trieszt vasútvonal révén déli irányban összeköttetést teremtett az Adriával, észak felé pedig Csehországgal, Németországgal és az Északi-tengerrel (Rechnitzer 2007, 22). A bankpiacok fejlődési dinamikája a dualizmus korszakában viszont mérsékeltebb volt a Dunántúlon, mint a keleti országrészeken (Gál 2008, 28, 32-33).

Érdekesen alakult a megyék *politikai orientációja a reformkorban, a modern politikai viszonyok kifejlődésének hajnalán.* Amíg a mai ország terület legnagyobb részén döntőnek bizonyult a reformpolitika, a Nyugat-Dunántúlon csak Deák Ferenc és Széchenyi István szülőföldje: *Zala, Győr és Sopron megye követte ingadozás nélkül a reformeszméket, Moson, Vas és Veszprém megyék szelektív álláspontot képviseltek* az 1832-1836-os országgyűlésen e kérdésekben. A reformkorban tehát a gazdasági fejlettség és a katolikus egyház befolyása egyes megyékben az aulikus-konzervatív erőket helyezte előtérbe, mintegy előzményeként a XIX-XX. század fordulóján a katolikus néppárti – kontra függetlenségi és 48-as erők pólusképző politikai orientációjának. Magyarországon az újkori, polgári társadalom politikai értékeinek és érdekeinek hordozóiként *az első pártok* a forradalom előtti években, majd 1848-1849-ben jöttek létre. A reformkorban a konzervativizmus és a liberalizmus inkább irányzatként jelent meg, Felső-Pannóniában az előbb taglalt regionális megoszlás szerint. Az 1848-ban választott első népképviseleti országgyűlés tagjainak túlnyomó többsége liberális volt, így őket szükségtelen volt pártba szervezni. Belőlük formálódott ki két szélső irányzat, a Békepárt és az u. n. Radicál Párt. A *Békepárt* 1848 decemberében jött létre, eleinte 10-15 képviselő aggályait, félelmeit fejezte ki, később a forradalomtól egyre nagyobb számban hátráló nemességet képviselte (Jónás 1990, 124). 1849 márciusától a liberálisok egyre nagyobb mennyiségben hozzájuk csatlakoztak. Vezetőinek *számottevő része az Észak- és Nyugat-Dunántúlról* származott, ezt a régiót képviselte.

A neoabszolutizmus évtizedes elnyomását követően az 1861-ben összehívott országgyűlésen két azonos súlyú politikai tömörülés jelent meg: a Felirati Párt (utóda a Deák-párt) és a Határozati Párt (utóbb a Balközép és a 48-asok). A *Felirati Párt* a konzervatív és liberális arisztokrácia többségét, a középbirtokosok egy részét és a hatalmas egyházi befolyást élvezők jelentős súlyát képviselte. Vezető csoportja a centra-

listákból állott. A *kiegyezés után* kormánypártként a nagytőke érdekét is kifejezte. Befolyása a Dunántúlon erősebb volt, mint az Alföldön. Felső-Pannóniában a 48-asok még a századfordulón sem fejtettek ki jelentős hatást.

A XIX. század utolsó évtizedében két újabb számottevő ellenzéki párt alakult, az egyik a *Nemzeti Párt* volt. Ők az agrárius nagybirtokot képviselték és a mai ország területen a nyugati megyékben bírtak nagyobb súllyal. Náluk tartósabb befolyással az 1894-ben alakult *Katolikus Néppárt* rendelkezett, amely a klerikális szellemű világi nagybirtokosok, jómódú parasztok, és a városi katolikus kispolgárság nézeteit fejezte ki. A politikai katolicizmus első hazai pártja ó- és újkonzervatív elemekből, mérsékelten antiliberális programmal, világnézeti alapon álló pártként lépett fel. Az 1905-ös választásokon – melynek eredménye a dualizmus válságát jelezte – az összesen 25 néppárti mandátumból 14 Felső-Pannóniában született (Hanák 1988, 559). Az 1890-es években hazánkban is megjelentek az első tömegpártok, így a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* (MSZDP), mint az ipari munkásság politikai ereje. Az MSZDP az iparvárosokban, főként Budapesten és Győrben rendelkezett számottevő befolyással a dolgozó osztályok körében. Parlamenti képviselethez az ipari munkások a cenzusos választási rendszer miatt az 1920-as évekig nem jutottak.

Az első világháborút követő demokratikus és szocialista forradalmak bukása után megtörtént a *tőkés-földbirtokos rendszer restaurációja.* Az első parlamenti választáson, 1920-ban az ellenforradalmi terror miatt baloldali pártok nem indultak, a két főszereplő az *Országos Kisgazda- és Földműves Párt, valamint a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja* (KNEP) lett. Az Északnyugat-Dunántúlon, a fővárosban és környékén a *keresztény pártok* győztek, Sopron megyében az összes mandátumot, Győr, Moson és Vas megyében egy-egy kivételével, Zalában kettőt, Veszprém megyében négyet nem számítva az összes képviselői helyet megszerezték. Budapesten a 22 választókerületből 15-ben győztek (Hubai I. 2001, 115). A KNEP egyértelműen a hatalmát restauráló uralkodó osztály pártjának számított, ezért is figyelemreméltó, hogy sok vidéki körzetben a polgárosodó parasztság is rászavazott. 1922-ben is a keresztény pártok kerültek a Nyugat-Dunántúlon túlsúlyba. A harmincas években azonban Budapesten is visszaszorultak és *helyüket részben a szélsőjobboldal foglalta el,* melynek pártjai és képviselői 1939-ben több választókerületben megszerezték a szavazatok abszolút többségét. A szociáldemokrata párt a 20-as években a nagyobb iparvárosokban meghódította a mandátumok mintegy felét, 1922-ben országosan összesen 25-öt, 1939-ben már csak ötöt, de a munkáskerületekben és a proletárok lakta elővárosokban erős maradt (Hubai I. 2001, 38, 68). A többségében nyílt szavazásos és cenzusos választási rendszer minden ciklusban biztosította a többször átszervezett és átkeresztelt kormánypárt győzelmét. A társadalom tényleges politikai orientációja nem vált nyilvánvalóvá.

A második világháború után létrejött *népi demokratikus rendszerben* a jobboldali pártokat nem hagyták érvényesülni, így a politikai orientációt kifejező választásokon a keresztény-polgári és birtokos paraszti értékeket és érdekeket az első években a kisgazdapárt karolta fel. Az 1945-ös és 1947-es választásokon a kisgazdapárt, valamint a már meglévő, illetve belőle kivált keresztény és polgári pártok többek között a Dunán-

túl délnyugati felében bizonyultak különösen erősnek. *Nyugat-Dunántúlon a keresztény irányzat dominált. 1945-ben Budapesten is a kisgazdapárt győzött.* A baloldali pártok – az iparvárosokat, bányászfalvakat, telepes helységeket, valamint a Közép- és Dél-Tiszántúlt kivéve – csekély befolyással rendelkeztek. Az 1940-es évek végén bevezetett egypártrendszer négy évtizedre a felszín alá szorította a politikai sokszínűséget, de hogy egyszer s mindenkorra nem temette el a politikai hagyományokat, azt az 1988-1990-ben lezajlott rendszerváltást követő választások bizonyították. Felső-Pannóniában is a fél évszázaddal korábbi politikai kultúrák törtek a felszínre.

A régió négy évszázados töretlen fejlődését szakították meg a *trianoni békeszerződés* területi rendelkezései. Nem csak hogy a határ menti megyék veszítették el területüknek mintegy felét, de az egész térség Béccsel való közel félévezredes gazdasági kapcsolata került leépítésre. Közepes és nagyvárosok egész sorát – Győr, Sopron, Szombathely, Kőszeg, Szentgotthárd – fosztották meg vonzáskörzetük jelentős részétől, és váltak határ menti településsé, annak minden káros következményével. Az első világháború utáni új létfeltételek – a Monarchia széthullása, a békés termelésre való nehézkes átállás, a húszas évek hiperinflációja – megtörték a térség korábban tapasztalt dinamikus fejlődését. Ennek ellenére a két világháború között Felső-Pannónia – Zala megye kivételével – elsősorban Győrnek köszönhetően, az ország legjobban iparosodott térségei közé tartozott. A főváros után Győr lett az ország legjelentősebb ipari centruma (Rechnitzer 2007, 31-32, 36).

A *szocializmus* közel fél évszázada alatt az országban jelentős gazdasági és még inkább figyelemreméltó társadalmi fejlődés bontakozott ki. *A nyugati megyék fejlődése azonban a „vasfüggöny" leeresztésével egy időre tovább mérséklődött.* Az 1950-es években a hatalom az egész régiót diszpreferálta. Ebben a politikai tényezők mellett („reakciósnak" számított a térség) néhány évig szerepet játszott a Jugoszláviával kialakult konfliktus, illetve az 1980-as évekig a nyugati határ közelsége, az '50-es évek iparosításához elengedhetetlenül szükséges nyersanyagok szinte teljes hiánya (Rechnitzer 2007, 42). A korszakban a bányászat és a nehézipar műszaki színvonala egyre jobban lemaradt, termelése nem igazodott a világpiachoz. E téren kivételnek tekinthető a modern győri nehézipar, mintegy jelezve a régió lehetséges perspektíváját. Az 1980-as évtizedben a térség fejlődése már meghaladta az országos ütemet. Ez jól mérhető az anyagi ágak fajlagos nettó jövedelemtermelésének növekedésével, amely már 1980 és 1985 között a Nyugat-Dunántúlon lényegesen meghaladta az országos átlagot, valamint a villamosenergia-felhasználás emelkedésével, amely a '80-as években a régióban 40,5, míg országosan 26,4% volt (Engelberth 2000, 251, 253).

A *rendszerváltás* nyomán megnyíló nyugati határok új perspektívát bontakoztattak ki Északnyugat-Dunántúl előtt, *gazdasági-társadalmi fejlődése meggyorsult*. Az előbbi mércénél maradva: a Nyugat-dunántúli régió 1990 és 1998 között áramfogyasztását közel 20%-kal növelte, miközben az országos villamosenergia-felhasználás 7,7%-kal csökkent. Ezen belül háztartásainak szolgáltatott árammennyiség is csaknem háromszor olyan arányban nőtt, mint az országos. A határ menti városok, amelyek Trianon után kedvezőtlen körülmények közé kerültek, most helyzeti előnyhöz jutottak. A magyar GDP-növekedés háromnegyede és az északnyugati megyék nekilendü-

lése a zöldmezős külföldi ipari beruházásoknak köszönhető (Volter, 2001, 284). Kistérségeinek nagyobb része városias, vagyis lakóinak foglalkozását és népsűrűségét tekintve urbanizált, csupán a Kisalföld és a zalai határmente vidékies (Csatári 2004, 536).

Felső-Pannóniához kapcsolódik a főváros és agglomerációja is, még csak nem is szigetként, hanem egy valóságos gazdasági és politikai földnyelv (korridor) által. Veszprémtől ugyanis egy, a legtöbb fejlettségi kritériumnak megfelelő területsáv húzódik Székesfehérváron és Velencén keresztül a Buda-környéki agglomerációig (1. ábra). (Pest megye egyébként a fejlett agglomerációra és a felzárkózó dél-keleti felére oszlik. Megyei szinten Alsó-Pannóniához sorolható.)

Az ezredvégi statisztikai adatok szerint a – mindenirányú potenciált illetően túlnyomórészt a fővárost és agglomerációját felölelő – *Közép-magyarországi régió a legtöbb vizsgált területen az első* helyen állt, néhányban második, s csupán a vízvezeték-hálózat sűrűségében (az elmaradottabb Délkelet-Pest megyei rész miatt), a turizmus és az ipari jelleg fajlagos minősítése terén a harmadik. Helyezési átlaga 1996 és 1999 között így 1,75 (a hétfokozatú skálán), s ezzel – a Nyugat-Dunántúl mögött – második a régiók sorrendjében. További *fejlődésének* biztosítéka volt, hogy a térség használta fel az ország innovációra fordított kiadásainak 60%-át, pedig a területfejlesztési célú támogatás összegének 1996 és 2000 között évente 6,4-7,1%-át, 2004-ben csak 2,6%-át kapta, a 2001-es 14,8%-nyi juttatás kirívónak számít (Illés 2009, 206, Területfejlesztési… 2004, 13).

Az ezredforduló után tovább erősítette pozícióit, helyezési átlaga 2000 és 2004 között 1,2, az évtized második felében kerek egy, vagyis mindkét időszakban *első helyezett*, a legdinamikusabban fejlődő régió. Az évtized közepén gazdasági aktivitása impozáns, az össznépesség 43,7%-a foglalkoztatott (országosan 38,1), a munkanélküliség aránya önbevallás szerint 7% (országosan 12), az előbbi 11 százalékponttal több, az utóbbi egyharmada az észak-magyarországinak (2005. évi… 38). A Közép-magyarországi régió 185 településéből 1999-ben mindössze hatot minősítettek elmaradottnak és csupán egyet magas munkanélküliséggel sújtottnak, s a hét régió közül az egyetlen, ahol nincs mindkét negatív minősítéssel jelzett helység (Faluvégi 2000a, 8-9). Valamennyi társadalmi-gazdasági szempontból elmaradottnak értékelt települése a régióból térszerkezeti szempontból „kilóg", Észak-Magyarországon és az Alföldön találhatók. Világviszonylatban ugyanakkor a régió meg sem közelíti a legfejlettebb térségeket, a földkerekség mintegy kétezer régiójára kiterjedő összevetésben nagyjából a kettőszázadik hely körül áll az egy főre jutó GDP szerinti regionális rangsorban.

Egy főre jutó GDP-je és foglalkoztatási rátája erősen közelíti az EU-25-ök átlagát. Fajlagos GDP-je – az előző háromnegyed évtized tendenciaszerűen gyorsuló növekedéséhez képest – a 2002-es csúcsot követően az ország átlagához viszonyítva két évig lassuló fejlődést mutatott, majd 2005-ben ismét lendületbe jött (5. melléklet). Foglalkoztatási mutatói a korábbi évekhez képest szépen javultak, a félévtizedes második és a 2003-as harmadik helyezettségéhez képest az utóbbi években első lett a régiók sorában (7. melléklet). A Közép-magyarországi régió mindkét összetevőjének változása – a hasonló térségek között egyedülállóan – pozitív, így jelentősen felette áll

minden hazai régiónak, s belátható időn belül nem is várható változás, ugyanis fajlagos gazdasági teljesítménye több mint kétszerese a 19 megye GDP átlagának. Egy kis nemzetközi kitekintés: a régió – egy többváltozós mutatókkal mért európai összehasonlításban – ugyanannyi pontot ért el, mint a GDP terén lényegesen fejlettebb Berlin, Brüsszel, Burgundia, vagy Toscana (Die demografische… 2008). *Kockázati besorolása is a legkedvezőbb* valamennyi régió közül. Minthogy két vizsgált fő komponensének értéke jó-közepes, egy-egy közepes, illetve jó, a központi régió *komplex megítélése jó-közepes, és ezzel egy szinten áll a Nyugat- és Dél-Dunántúllal.* Az utóbbi a közepes fejlettségű Pest megyének tudható be.

A *Nyugat-Dunántúl* – mint *tervezési-statisztikai régió* (Veszprém megye nélkül, de tőle alig magasabb szinten) – *legtöbb ágazatban a második helyen állt* az ezredvégen, sorrendi átlaga 1996 és 1999 között a legjobb (1,2), az ezredfordulóig meghaladta a központi régiót. Felső-Pannónia, mint politikai nagyrégió öt közigazgatási egysége a globális fejlettséget tekintve az 1990-es évtized folyamán végig az első ötöt adta. 2001-ben viszont egy – 38 súlyozott szempontot figyelembe vevő komplex fejlettségszámítás szerint – az elsőtől a 9. helyig szóródott a négy megye és a főváros (8. melléklet). E két megállapítás nem mond ellent egymásnak, ugyanis a ’90-es évtizedben a politikai makrorégió növekedési dinamikája helyzetéhez képest nem a legkedvezőbb, megyéinek fejlődési ütemsorrendjei a 2-14. hely között szóródtak, vagyis kedvező pozícióikhoz nem társult ugyanolyan mértékű gyarapodás (11/I. melléklet). Az 1999 és 2003 között készült kistérségi fejlettségszámítások szerint is az első és a nyolcadik hely között álltak. (Nem említve azt, hogy Zalát 1998-ban egy vizsgálat a 12. helyre tette.) Saját globális fejlettségszámításaim is a térség hajszálnyi pozícióromlását jelzik 2000-re.

Viszonylagos fejlettsége miatt a Horn-kormány idején a térség lényegesen kevesebb – heted annyi – területfejlesztési célú központi támogatásban részesült, mint az akkor legelmaradottabb statisztikai régió, az Észak Alföld, fejletlen kistérségeiknek kiterjedése is hozzávetőleg ilyen arányú. Kirívó aránytalanságot azonban csak az MSZP-SZDSZ kormány első évében tapasztalunk, amikoris a nyugati régió a teljes célelőirányzat 0,7%-át kapta, míg a legkevésbé fejlett abból 33,4%-kal (Észak-Magyarország pedig 60,6-del!) részesült, 1998-ra az arány 7,7-24,6-re módosult (Illés 2009, 206). A második szocialista-liberális kormány 2004-es területfejlesztési támogatásából a nyugati régió ismét egymilliárd forintot, az északkeleti pedig hétmilliárdot kapott (A területfejlesztési… 2004, 13). A 2005-ös állami költségvetésben a régiók közül a nyugat-dunántúlinak a legkevesebb: 4,5 milliárd forint központi támogatást irányoztak elő, míg Észak Alföld közel 12 milliárdot várhatott (Erősödő… 2004, 7).

A gazdasági aktivitás területén is őrzi második helyét az országosnál szignifikánsan magasabb foglalkoztatási és alacsonyabb munkanélküliségi rátával. Végülis az ezredforduló előtti évekhez képest 2000-2004-ben a Nyugat-dunántúli régió 0,6-nyi, majd a következő félévtizedben 0,2 helyátlaggal sorolódott hátrább, csupán az infrastruktúra két területén, valamint a turizmus és az öngyilkosság terén lett ismét „aranyérmes”. Az előző évtizedhez hasonlóan Felső-Pannónia öt mezorégiója változatlanul az első öt helyet foglalja el, bár dinamikájuk egy kivételével két számjegyű a sorrend-

ben, s öt hunniai megye fejlődik gyorsabb ütemben, mint a fejlett politikai régió bármelyik középszintű területi egysége. Az ország két eltérő fejlettségű térsége közti szakadék másfél évtizedes mélyülés után mintha (végre) lassan-lassan feltöltődni látszana. A következő évtized során dől el, hogy tartós tendenciáról, avagy konjunkturális jelenségről van-e szó.

Nyugat-Dunántúl foglalkoztatási rátája a központi régióhoz hasonlóan erősen közelíti az EU-25-ökét, lakosságarányos GDP-je azonban csak kétharmada annak, így az ezredfordulón itthon kiemelkedően sikeresnek tartott nyugati régió versenyképességét is a leggyengébbek között tartották számon az Unióban. A térség foglalkoztatási helyzete romlott az utóbbi években, a fajlagos GDP növekedése pedig – az országos átlaghoz képest is – erőteljesen mérséklődött. *Kockázati besorolása* viszont politikai stabilitása okán *meglehetősen kedvező.* Miután a régió globális és politikai fejlettsége is jó, fejlődési dinamikája pedig gyenge, *komplex megítélése jó-közepes osztályzattal teljesíthető, s ezzel holtversenyben áll az első helyen Dél-Dunántúllal és Közép-Magyarországgal.*

Felső-Pannónia nemcsak gazdasági-társadalmi, de *politikai szempontból is az ország fejlett makrorégiója.* A két évtized során az általános országgyűlési választások átlagos részvételi aránya 63,5-67,8% közötti, minden alkotó területén magasabb az országos értéknél (ami 61,3% - 6. melléklet), s nem sokkal marad el a többnyire 70-80%-os nyugat-európai eredményektől. (Ausztriában 2008-ban 69,5%-os volt a részvétel.) Ez a mutató a viszonylagos jóléttel, a magas fokú műveltséggel, konkrétan: a Nyugat-Európát megközelítő, és ezen belül a politikai kultúrában is jelentkező társadalmi viszonyokkal magyarázható. Itt a szavazati joggal rendelkezők „minősített" többsége tisztában van azzal, hogy érdemben beleszólhat az ország irányításába. A polgárosodás magas fokát fejezi ki politikai értelemben a *polgári középpártok fokozott preferáltsága,* ami mögött a polgári-tulajdonosi értékek és érdekek fel- és elismerése rejlik. Itt már – mint láthattuk – a XX. század első felében is igen népszerűek voltak a középpártok. A rendszerváltás után főként az SZDSZ, de az MDF is, majd pedig túlsúlyosan a Fidesz, kis mértékben az LMP választása összességükben 51,0-54,3% közötti (országos átlag 48,5%) értéket mutat (9. melléklet). (A politikusok és szavazópolgárok vándorlása e négy párt között – programjaik és politikai gyakorlatuk mellett – egyik legfőbb bizonyítéka egymáshoz több vonatkozásban közel álló, polgári jellegüknek – azon túl, hogy – többnyire – önmeghatározásuk szerint is polgári pártok.)

A Fidesz-Magyar Polgári Párt/Szövetség 2002-ben az összesen 20, 2006-ban 28 első fordulós egyéni mandátum-szerzéséből 11-11-et *Északnyugat-Dunántúl* négy megyéjében, az ország egyötödén realizált. 2010-ben a térség összes egyéni képviselői helyét az első fordulón megszerezte. *Közepes mértékű a radikális és töredékpártok befolyása:* 19,3-22,8%, azaz átlagkörüli. Agrárjellegű kisrégióiban jelentős, de lassan csökkenő, 2002-re megszűnő hatással rendelkezett a kisgazdapárt. Északnyugat-Dunántúlt általánosan jellemzi *az MSZP gyenge szereplése,* amely azonban nem a fejlettség szintjével, hanem a nehézipari centrumok kis számával, néhány nagyvárosra koncentrálódásával magyarázható, ahol fejlett a gépipar (Győr, Mosonmagyaróvár, Nagykanizsa, Veszprém városokban) jelentős szocialista befolyás észlelhető. (Komá-

rom-Esztergom megye nyugat-dunántúli komplex fejlettségű, mégis az egyik „legvörösebb” területi egység, mert nehézipari jellegű.) Nincs az északnyugati térség 24 egyéni választókerületéből egyetlen baloldali sem (változékony is csak négy), ami egyedülálló a régiók között.

Ugyancsak jellegzetes ismérve az *a szavazási következetesség*, amely előbb az SZDSZ, majd 1998-ban a térségben hasonló politikai irányzatot követő Fidesz fokozott preferáltságában jelent meg. Az ezredforduló éveiben a jobbközép erők tartós fölényre tettek szert az országosan erősebb MSZP-vel szemben. A radikális pártok szavazótáborát jórészt a Fidesz és az MDF hódította el. A politikai kultúra szépségflastroma: a női emancipációnak ebben a szférájában Északnyugat-Dunántúl az ország egyik legelmaradottabb térsége, országgyűlési, megyei és megyei jogú városi képviselőinek csak 1,9-10,3%-a nő, csaknem minden megyében átlag alatti értékkel. Az egész régióban nem akad egyetlen országosan ismert politikus asszony.

1.1. Vas megye

Felső-Pannónia és egyben az ország *politikai értelemben legfejlettebb mezorégiója.* Természeti adottságai a megye legnagyobb részén kedvezőek a mezőgazdaság számára, emellett igen fontos idegenforgalmi potenciált (hőforrások) jelentenek. Vas volt az a megye, amely talán legjobban megsínylette a nyugati kapcsolatok Trianon, majd főként a második világháború után megtapasztalt korlátozását. Az 1970-es évekre a megyék elmaradott harmadához degradálódott, fajlagos GDP-je 1975-ben az országos átlag 82%-a, ezzel 14. a rangsorban. Ekkor mind iparát, mind pedig mezőgazdaságát közepesen fejlettnek minősítették (Németh 2009, 66, 69). Ettől kezdve azonban némi dinamizálódás mutatható ki, 1980-ban már 89, 1985-ben pedig 93%-os szinten állt az anyagi ágak fajlagos nettó jövedelmének termelésében az országos átlaghoz képest, az utóbbi értékkel 13. a megyék sorrendjében. Gazdasági növekedését csak minimálisan segítette, hogy a magánszektor egyébként nagyarányú részesedése 1980 és 1985 között 17,4%-ról 15,8%-ra csökkent, miközben a vonatkozó országos érték másfélszeresére nőtt (Rechnitzer-Lados 1988, 45). A világútlevél bevezetése és a „vasfüggöny” lebontása viszont oly mértékben dinamizálta fejlődését, hogy 1985 és 1994 között a 13.-ról az első helyre tört a megyék rangsorában (csak Budapest előzte meg), bár éppen csak meghaladta az országos átlag GDP-t (103,5%).

A rendszerváltás Vas megyében is radikálisan elsöpörte a fejlődést gátló és a lakosság mozgását behatároló politikai-ideológiai korlátokat, s felszabadította a helyi polgári közszellemet. Ez a folyamat azonban nagyon egyenlőtlenül ment végbe. Bizonyos területeknek kedvezett, másoknak pedig a bekövetkező gazdasági strukturális átalakulásból, a gazdaság preferenciarendszerének megváltozásából adódóan újabb gondokat és nehézségeket okozott. Már a hirtelen megnőtt osztrák turizmus sem volt jó mindenkinek, az igazi problémát a munkahelyek megszűnése, újak teremtése, a helyenként lemaradt infrastruktúra fejlesztése, a hiányzó tőke jelentette a megye ”ki-

esőbb" területei, aprófalvai számára. A „közelkép" így nagyon is tarkának tűnik (Hülvely 2003, 541).

Hazánk egyik legiparosodottabb megyéje, bár 1990-ben e téren még csak a nyolcadik volt, de hamarosan az élretört, 1993 és 2004 között folyamatosan „aranyérmes". 2001-ben már az ágazatban foglalkoztatták az aktív keresők közel felét, ezzel ezen a területen is első helyen állt a középszintű régiók sorában. Iparában hagyományosan az agrártermékeket feldolgozó ágazatok számottevők, de jól fejlődött a nehézipar is. A feldolgozóipar megyei GDP-aránya (több mint 40%) csaknem kétszerese az országosnak (egyötödét a szentgotthárdi Opel-gyár adta 1995-ben). Ipara rendkívüli mértékben külföldi dominanciájú és függőségű, ezért sínylette meg különösképpen a 2008-2009-es világválságot. Közlekedési helyzete összességében szintén jónak mondható, egyes térségei azonban elzártak (pl. az Őrség). Foglalkoztatási mutatója a '90-es években messze a legjobb volt az egész országban, de 2005-re lecsúszott a hatodik helyre. Ha csak néhány tized százalékkal, de megelőzi legtöbb nyugat- és közép-dunántúli megye (2005. évi… 38). Munkanélküliségi aránya is a másodikról a hetedikre nőtt, sőt a regisztráltak terén a kilencedikre.

Globális fejlettségét tekintve 1990-ben még csak a hetedik, de 1996-ra előretört a harmadik helyre, amelyet 2003-ig képes volt tartani, majd három év múlva ismét „bronzérmes" (2. melléklet). A különböző komplex számítások szerint azonban az ezredfordulón 5-9. helyek között mozgott a megyék sorában (8. melléklet). Az egy főre eső GDP terén 1975-ben még csak a 14. helyen állt, viszont a '90-es években csaknem folyamatosan a harmadik a rangsorban, 2000-től azonban majdnem minden évben a negyedik, 2005-től ötödik (5. melléklet), s ebből fakadóan is a Roadtech Kft. a komplex fejlettség tekintetében 2001-ben már csak a kilencedik helyre tette a megyék sorrendjében. Az utóbbi helyezés meglepő, de nem teljesen alaptalan, pedig a növekedés sebességét tekintve – számításaim szerint – második volt a sorban, a '90-es években a Dunántúl legdinamikusabb és az ország egyik gyors ütemben fejlődő megyéje (11/I. melléklet). A leminősítés egyik fő oka az lehet, hogy amíg 1994-ben még jelentős mértékben vezetett Győr-Moson-Sopron előtt az egy lakosra jutó külföldi tőkeberuházásban, négy év multán a két megye közti sorrend megfordult, mégpedig számottevően nagyobb különbségre. A lassú lemaradás további oka az, hogy lakóinak iskolai végzettsége az átlagosnál kisebb – Felső-Pannóniában a legkisebb – mértékben növekszik (4. melléklet). Az élenjáró megyékhez képest erőtlen a tercierizálódása (szolgáltatás, kereskedelem) – gazdaságának Achilles-sarka – szintén felelős a fejlettségi rés tágulásáért (Palkovits 1998, 510, 515-516).

A megye valamennyi általam vizsgált mutatója közül csak az ipari alkalmazottak arányában többnyire és az úthálózat sűrűségében folyamatosan élenállt, ugyanakkor a személygépkocsi-állomány, a vízvezeték-hálózat, de még a színház- és mozilátogatás terén is a gyakran a 11-17. helyen kullogtak a '90-es években a vasiak. Az életszínvonal talán legfontosabb mutatója, az egy lakosra (!) jutó adóköteles jövedelem terén a rendszerváltást követő évtized során a kilencedikről a negyedik helyre tört fel, s ezzel csaknem minden dunántúli megyét megelőzött. Nominálértékű növekedése a legnagyobb, közel ötszörös (országos átlag: 4,11 – Hahn 2001, 53). Munkanélküliségi rátá-

ja az egyik legalacsonyabb volt, a ’90-es évek eleji csúcs után csökkenő, majd az ezredfordulón növekvő tendenciájú, 2001-ben már csaknem azonos az országos átlaggal, később – mint jeleztem – még tovább nőtt. Foglalkoztatási szaldója – két periférián fekvő kistérséget leszámítva – pozitív.

Az ezredfordulót követő fél évtizedben Vas megye fejlődése erőteljesen mérséklődött: globális növekedési üteme azonos az országos dinamikával. Egyetlen általam vizsgált ágazatban sem sereghajtó, de pl. közcsatorna-hálózatának bővülési üteménél csak Budapest hasonló értékének fejlődése lassúbb. Így 2000-2004-ben globális fejlődési dinamikájának sorszáma az 1995-1999-es 3.-hoz képest 10-12., amellyel a fél évtizeddel korábbi harmadik helyét éppen csak tartani tudta a középszintű területi egységek között. Állatsűrűsége és a fajlagos színházlátogatása 14-16. a megyék sorában, vagyis mind a vidéki termelés, mind pedig a kultúra egy-egy jellegzetes ágazatában az alsó harmadban mozog. Közúthálózata tartósan, öngyilkossági rátája többnyire „aranyérmes”, s vezetékes telefonhálózatának sűrűsége kielégítő, bár az utóbbi két ágazat országos jelentősége csökken, egyrészt a mobiltelefonok robbanásszerű terjedése, másrész az öngyilkosság, mint nemzeti sorscsapás gyakoriságának jelentős ritkulása miatt.

A megye fejlődésének dinamikája a 2000-es évtized második felére tovább lanyhult, ekkor már csak 15. a mezorégiók növekedési sorrendjében. A fajlagos beruházások terén a 2001-es másodikról 2009-re a válság évére a 12., ezzel együtt aktivitási rátája is az elsőről a hatodik helyre esett, s GDP-je is számottevően csökkent. Az idegenforgalom terén viszont a 7.-ről feljött másodiknak. A legszélesebb értelemben vett infrastrukturális és humánszférákban tartja korábban kivívott pozícióit. Így összességében változatlanul harmadik a mezorégiók statikus rangsorában. Az ország egyik legfejlettebb megyéjének növekedésmérséklődése – bár önmagában véve nem pozitív jelenség – egyik összetevője annak az ezredfordulótól követhető folyamatnak, amely megállíthatja Magyarország másfél évtizedes regionális fejlettségbeli különbségnövekedését.

Vas megye mikrorégióinak többsége 2005-ben közepesen fejlett, átlagukban is ilyenek. Az ezredfordulón egy déli és egy délkeleti kistérsége a legelmaradottabb kategóriába került, közülük a Vasvári stagnáló, az Őriszentpéteri felzárkózó kisrégiónak minősült. Egyes tanulmányok a Vasvárit is relatíve jól fejlődőnek mutatták ki. Csupán e két körzetben nagyobb az inaktív keresők száma, mint a foglalkoztatottaké. Lemaradó térsége akkor nem volt. Az Őriszentpéteri mikrorégió fejlettségét azonban egy 1998-ban 21 faktorértéket vizsgáló tanulmány az 1999-es gazdasági minisztériumi megítéléssel szemben magasan fejlettnek minősíti. Az utóbbi megállapítás akkor sem lehet helytálló, ha a két számítás részben különböző változókat vesz figyelembe, vagy ha pl. azt vesszük alapul, hogy a kistérségben 1990 és 1997 között másfélszeresére nőtt az iparban foglalkoztatottak aránya (Volter 2001, 283). A szakirodalom közhelyként kezeli az Őrség viszonylagos elmaradottságát. Az azonban indokolja a különbségtételt, hogy az 1998-as felmérés több faktora visszamegy 1990-ig, illetve a megtett fejlődést is respektálja. Úgy gondolom, hogy a vizsgálatok eredményei ott találkoznak, ahol a felzárkózás tényét állapítják meg. (A kistérségek fejlettségének minősítése

során az 1998-as és az 1999-es számítások egyébként az akkor 150 kisrégió mintegy 10%-ánál mondanak nagymértékben ellent egymásnak.) Érdekes viszont, hogy az ECOSTAT intézet 2001-es kimutatásai szerint – összehasonlítva a Gazdasági Minisztérium 1999-es adataival – Vas megye egyetlen kistérségének pozíciója sem változott, vagyis mindegyik maradt ugyanabban a fejlettségi kategóriában. Az ECOSTAT ugyanakkor saját 1999-es felméréséhez képest a kisrégiók felénél pozitív, másik felénél – részben az elmaradottaknál – negatív irányú elmozdulást regisztrált. A megyét kistérségeinek komplex fejlettsége konzekvensen a hetedik helyre tette a rangsorban. A Területfejlesztési Hivatal 2004-es minősítése szerint a Vasvári és a Celldömölki mikrorégió számít területfejlesztési szempontból hátrányos, az Őrségi pedig leghátrányosabb helyzetű kisrégiónak.

A 2003-2005-ös időszakot vizsgáló tanulmányunk közel áll az utóbbi minősítéshez, ugyanis az Őrségi és a Vasvári kisrégiót mérsékelten fejlettnek (az ötfokozatú klaszter szerint kettes oszályzatúnak) találtuk, s csak a Szombathelyit és a Csepregit minősíthettük jól fejlettnek. Fejlődési ütemüket tekintve csak az utóbbi dinamikusan fejlődő, viszont a Szentgotthárdit erősen lemaradónak látjuk, de a többi is stagnáló, vagy lemaradó, holott valamennyi kistérsége komplexen versenyképes, sőt három kiugróan versenyképes. Az utóbbiban magas szintű politikai fejlettségük, vagyis igen kedvező kockázati besorolásuk játszik szerepet. 2007-re egyetlen mikrorégió fejlettségi szintjében következett be jelentős változás, mégpedig az Őriszentpéteriben, amely feljött a közepes kategóriába, ugyanis két évvel korábban jó versenyképességűnek minősíthettük. Tehát 2005 óta nagyobb dinamikára kapcsolt. (A 2008-as adatok alapján készült versenyképességi vizsgálat e téren gyengének minősíti.) Relatíve erős versenyképességét csak a székhelyi kistérség tudta megőrizni, mind a Csepregi, mindpedig a Kőszegi elvesztette a kiugróan versenyképes minősítést és a közepes klaszterbe került. Csaknem valamennyi mikrorégiónak kisebb-nagyobb mértékben gyengült a versenyképessége (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

Székhelye, Szombathely ugyan a harmadik leggyorsabban fejlődő hazai nagyváros, de ezzel is – akár a megye kisebb városainak többsége – csupán saját korábbi jó pozícióit volt képes erősíteni, úgy látszik, nem tudott elegendő vonzerőt gyakorolni a megyére. Életminősége a hetedik helyen állt a megyeszékhelyek között. Történelmi városunk, Kőszeg pedig pozícióiból vesztő, stagnáló-hanyatló település, bár kistérsége fejlődik (Beluszky 2000, 125).

A megye *politikumának* „leg”-jei akkor nyernek magyarázatot, ha a térképre pillantunk. Az ország legnyugatibb megyéjét látjuk, amely a leghosszabb oldalán határos Ausztriával. Politikai hagyományait úgy foglalhatjuk össze tömören, hogy a legkevésbé „kuruc” vidék. Itt 1939-ben a Nyilaskeresztes Párt 36,2, míg az akkor baloldalinak számító Független Kisgazdapárt 13,8%-ot kapott (Hubai 2001, II. 127). 1945-ban is az ország legjobboldalibb megyéje, a már döntően jobboldali kisgazdapárt ekkor közel 76% szavazatot szerzett, s még a korlátozottan szabad 1947-es országgyűlési voksoláson is a három baloldali párt összesen csak 26%-ot ért el. *Választási részvételi aránya* a rendszerváltást követő két évtizedben átlagosan 67,8%-kal az összesen kettő *„kétharmados”* megye egyike. Az első három megmérettetésen az első lett, a fővárost

is megelőzte (1. melléklet), ami azért is fontos, mert 1939-ben ötödik, 1945-ben pedig 14. a megyék rangsorában. A 2002-es parlamenti választások második fordulója óta a hasonló megmérettetéseken – közte a 2004-es európai parlamenti választáson – azonban csak a harmadik, sőt, a 2004-es népszavazáson már csupán a hatodik legaktívabb a területi egységek sorában. Viszont a 2008-as népszavazáson – a fővárost is messze megelőzve – ismét első, a 2009-es európai parlamenti választáson második lett. 2010-ben – akár a Dunántúl nyugati kétharmadának minden megyéje – mentesült az általánosan alacsony részvételi arányú második fordulótól, így a húsz év átlagát tekintve 0,3%-kal megelőzte az első fordulón változatlanul élre került Budapestet. Országgyűlési választási *participációja tehát átlagosan „aranyérmes"* a rangsorban. A participációban élvonalbeli mezorégiók a demokrácia két évtizede alatt e téren fokozatosan estek vissza, a sereghajtók viszont lényegesen javították pozícióikat (ami egyébként az országokat illetően nemzetközi jelenség – lásd az 1. táblázatot!). Az első szabad választáson még 23,1 százalékpont volt a különbség Vas és Szabolcs-Szatmár megye részvételi aránya között, 2010-ben az első helyezett Budapest és az utolsó, Baranya között már csak 9,1% a differencia. Ez azt jelenti, hogy *jelentős mértékben csökkent a szinkülönbség az ország két végének politikai kulturája között.*

Vas az ország *egyik legkövetkezetesebb* pártválasztású megyéje is (Nógrád és Fejér után harmadik), választókerületei – egy kivételével – stabil pártorientációjúak, s megyei közgyűlése is az e téren igen kis számú stabil térség egyikét képviseli. Az *MSZP átlagos támogatottsága a megyék viszonylatában itt a legkisebb* (24,3%), csaknem azonos az 1945-47-es összbaloldali eredménnyel, az 1990 óta megválasztott 30 egyéni országgyűlési képviselő között mindössze egyetlen szocialistát találunk. (Ez az osztrák határtól legtávolabbi, Veszprém megyével szomszédos sárvári kerületben fordult elő, ahol mindenkor az aktuális vidéki győztes párt jelöltje nyert.) A megye politikai kultúrájának viszonylag gyenge pontja, hogy a *radikálisok támogatottságát tekintve átlagkörüli,* bár közülük 2002-ig bezárólag egyet sem választottak meg egyéni képviselőnek, 2006-ban is csupán a Kőszegen Fidesz-KDNP színekben indult – akkor fundamentalistának számító – kereszténydemokrata néppárti jelöltet.

A polgári középpártok (SZDSZ, Fidesz, MDF, LMP) *fővárosi bázisuknál is jóval erősebbek* (54,3%). A megye öt választókerületéből nemcsak 1990-ben, de 1994-ben is az SZDSZ négyet meghódított. (Lásd a következő táblázatot!) 1998-ra az MSZP-vel való szövetségből kiábrándult, vagy azt eleve ellenző konzervatív liberális szavazók túlnyomó többsége átment a Fideszhez, amely itt – a régió többi megyéjéhez hasonlóan – teljes sikert aratott. A polgári párt szlogenjei a „polgári kormányzásról" Vas megyében termékeny talajra hullottak, különösen az MSZP jelszavaival szemben, amelyek inkább az elmaradott térségeknek hordoztak ígéreteket. Nem növelte a Horn-kormány népszerűségét, hogy nivelláló politikája következtében a területfejlesztésre szánt pénzeszközök inkább a kelet-magyarországi megyékhez kerültek. Tény, hogy 1996 és 1998 között a fejlesztési célú támogatások mindössze 2%-át kapta Vas megye, míg Szabolcs 9,3%-ot, az egy főre eső összeg pedig 40400, illetve 88100 Ft volt (Rechnitzer 2002, 36). (Az elmaradott térségek felzárkóztatásának uniós normája – úgy tűnik – nem fér bele a vasi polgár gondolat-rendszerébe.) A 2002-es választáso-

kon is a korábbiakhoz hasonló, ha nem is teljesen egyöntetű Fidesz-MDF győzelem született. 2006-ban mindhárom megyeszékhelyen kívüli kerületben, 2010-ben az összesben a Fidesz-KDNP első fordulós mandátumszerzést produkált. Annak ellenére, hogy a két önkormányzati megmérettetésen Szombathelyen (liberális támogatással) szocialista polgármestert választottak, megállapítható, hogy *Vas megye a polgári középpártok legszilárdabb bázisa.* A nyugati értékekhez közelálló polgári mentalitásba azonban – úgy látszik – a női emancipáció sem illik bele: a rendszerváltás óta a megyében mindössze egy országgyűlési képviselő-asszonyt választottak, a megyei közgyűlés négy ciklusának összesen 160 mandátumából csupán tízet (enyhén növekvő tendenciával, de csak 2010-ig, mert ekkor egyet sem) töltöttek be a „gyengébb" nem képviselői, belőlük is hetet a helyben tartósan ellenzéki MSZP-ből.

Vas megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választó kerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Szombathely	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz	SZDSZ-MSZP	SZDSZ-MSZP	Fidesz-KDNP	Instabil
2.	Szombathely	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Kőszeg	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Sárvár	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Körmend	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

A következetesség és a mérsékeltség komponenseit egybevetve *a megye politikai kockázati besorolása igen kedvezőnek mondható.* Miután globális fejlettsége és politikai aktivitása is jó, de fejlődési dinamikája gyenge, a megye *komplex megítélését meglehetősen ellentmondásosnak, összességében jó-közepesnek* találtam. Amennyiben a társadalmi-gazdasági és a politikai fejlettség korrelációját vizsgáljuk, a következő eredményre jutunk. Minthogy politikai téren a legfejlettebb, de mögötte nincsen hasonló társadalmi színvonal, a participáció korrelációja éppenhogy csak kimutatható: a globális fejlettséggel – annak harmadik helye miatt – 0,5651, a fajlagos GDP-vel 0,5362 az érték, az iskolázottsági szinttel (4.) pedig 0,3981, vagyis az utóbbival nincs meg (3. melléklet). Az előbbieknél is gyengébb a politikai moderáció és a komplex fejlettség komponenseinek korrelációja. Viszont az egyetlen dunántúli megye, ahol erősen korrelál a politikai konzekvencia és a komplex fejlettség mindhárom tényezője, ami véletlen is lehet. Mindez összességében azt jelenti, hogy *politikai fejlettsége jelentős részben geopolitikai eredettel rendelkezik.*

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. országgyűlési választókerület: Szombathely megyei jogú város északi és középső negyedeit fedi le, északon lakótelepekkel, középen a belváros patinás épületeivel. Az Alpokalja középtáján fekvő, sokoldalúan fejlett város. A gazdasági fellendülés jelenlétét mutatja, hogy a nagyvárosok közül éppen Szombathely lépett legnagyobbat előre a jövedelmi rangsorokban (a városok között 1988-ban még csak 54, 2000-ben már 15. az egy főre jutó jövedelem alapján, Győrét azonban nem érte el) (Perczel 2003, 599). Lakosságának jelentős része középosztályhoz tartozik. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a megyei átlag körül mozognak, ami azt jelenti, hogy két vidéki körzet is jobban áll ezeken a területeken, mint a székhely

város kétharmada. Lakosságának iskolázottsága azonban kiemelkedő, ennek megfelelően magas fokú participációs igénnyel rendelkezik. 1939-ben a szélsőjobboldal az átlagosnál valamivel erősebbnek bizonyult. 1945-ben a jobboldal-baloldal aránya kiegyenlített, de a szociáldemokrata párt 34%-ot kapott a városban. Az 1990-es parlamenti választás első fordulóján dr. Hankó-Faragó Miklós ügyvéd (SZDSZ) lett az első, dr. Hende Csaba (MDF) a második és a KDNP jelöltje a harmadik. A kereszténydemokrata jelölt visszalépése ellenére – csekély különbséggel – Hankó-Faragó győzött. 1994-ben még sikerült megőrizni egyéni mandátumát dr. Ipkovich György (MSZP) és Hende jelöltekkel szemben. 1998-ban dr. Gyímesi József ügyvéd (Fidesz) a második fordulón abszolút többséggel nyert az MSZP aspiránsával és a megalázó vereséget szenvedett Hankó-Faragó ellenében, aki listás képviselő maradt. Az SZDSZ helyi tekintélyének, leendő igazságügyi államtitkárnak – az előző választással ellentétben – 2002-re sikerült megszerezni az MSZP támogatását, sőt, a közös jelölést, így a baloldali szimpatizánsok lényegesen nagyobb tömegét mozgósítva már az első fordulón – hajszálnyi különbséggel ugyan – ismét megszerezte az egyéni képviselői helyet Gyímesi és a MIÉP versengője ellenében (csak három jelölt indult). Listás szavazáson azonban a jobboldali pártok kaptak többséget. 2006-ban Hankó Faragónak (SZDSZ-MSZP) az MDF-es jelölt visszalépése ellenére sikerült győznie a Fidesz-KDNP versengőjével szemben. 2010-ben dr. Puskás Tivadar orvos, egyetemi docens (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot Ipkovich-csal, a Jobbik jelöltjével és dr. Szabó Gábor (MDF) volt polgármesterrel szemben. A városi önkormányzat 1990 és 1998 között SZDSZ vezetés alatt állt, 2002-ig – a két baloldali párt megosztottsága miatt – Szabó Gábor szociológus (Fidesz-MDF) a polgármester, majd ezt követően az MSZP-SZDSZ közös jelöltjeként Ipkovich György lett a város vezetője (nem utolsó sorban Szabó nyelvvizsga-botránya miatt). 2006-ban – a jobboldal megosztottsága következtében – csekély különbséggel ismét Ipkovich nyert. 2010-ben dr. Puskás Tivadar (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel lett polgármester. *Szombathely politikai értelemben instabil városnak és választókerületnek minősíthető.*

2. sz. országgyűlési választókerület: hozzátartozik Szombathely megyei jogú város déli harmada és az ahhoz közeli települések: Egyházasrádóc, Ják, Kisunyom, Nárai, Pecöl, Rábahídvég, Rum, Sorkifalud, Szentpéterfa, Táplánszentkereszt és Vasszécsény, illetve az egykor velük közös tanácsú kisközségek, vagyis a megyeszékhely kertvárosi negyede és jórészt aprófalvak. A Szombathelyi kistérség általános fejlettsége 2005-ben a fejlett és a magasan fejlett fokozat határán állt (168-ból a 14.), dinamikájára korábban fejlődő, 2003 és 2005 közötti évekre már stagnáló (71.) minősítést kapott, annak ellenére, hogy komplex versenyképessége országosan is a legelső. A mikrorégió 2007-2008-ban is erős versenyképességgel a legfejlettebbek közé tartozott. Az ezredfordulón magas, 2004-ben „nagyon magas” átlagjövedelemmel rendelkezett (Toroczkai-Hahn 2006, 462). A választókerület demográfiai és foglalkoztatási viszonyai majdnem minden tekintetben a legkedvezőbbek a megyében, csupán az alacsony gyermekszám probléma. Aktív keresőinek aránya (45,2% – 2005. évi… 134) a vasi átlagnál is szignifikánsan nagyobb. Lakosságának iskolázottsági szintje is szá-

mottevően magasabb. Participációs készsége megyei viszonylatban átlagos, országosan jó közepes. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal az átlagosnál erősebbnek bizonyult. A Szombathelyi járásban 1945-ben a kisgazdapárt 70% feletti szavazatarányt ért el. 1990-ben Rácskay Jenő muzeológus (SZDSZ) lett a képviselő az MDF-es és a KDNP-s – aki visszalépett – jelöltek ellenében. Győzött a liberális összefogás a konzervatív szavazók következetlenségével szemben. 1994-ben Rácskay csekély különbséggel nyert az MSZP és a KDNP aspiránsai ellenében. 1998-ban Sági József tanár (Fidesz-MDF) horribilis fölénnyel győzött a szocialista versengő és Rácskay fölött. Már az első fordulóra átállt – főként a falvakban – a '94-es szabad demokrata szavazók fele, a második fordulóra további negyede. Sági 2002-ben is nagy fölénnyel verte MSZP-SZDSZ-es és centrumos riválisait. Az utóbbi visszalépése jórészt a jobboldalt erősítette. 2006-ban az első fordulón Gaál Angelika (MSZP-SZDSZ) vezetett, mindössze 12 szavazattal, de a második „menetben" dr. Hende Csaba országos Fidesz-vezető szerezte meg – csekély különbséggel – a mandátumot, az MDF jelöltje visszalépett. 2010-ben Hende már az első fordulon horribilis fölénnyel erősítette meg mandátumát az MSZP, a Jobbik és a Civilek jelöltjeivel szemben. Jelentősebb helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Kisunyom baloldali, 2006-ban még Rum és Vasszécsény is, a többi legnagyobb része fideszes túlsúlyú. 2010-ben már mindenik fideszes többségű. A polgári liberálisok átállása a '90-es évek második felében tartósnak bizonyult, így *a választókerület politikailag stabil jobboldali térségnek minősíthető.*

3. sz. országgyűlési választókerület: Kőszeg és környéke, le a megyeszékhely városhatáráig. A Kőszegi-hegység és az Alpokalja között terül el. Jelentősebb települései: Acsád, Bő, Bük, Csepreg, Felsőcsatár, Gencsapáti, Hegyfalu, Horvátzsidány, Kőszegszerdahely, Lukácsháza, Nemesbőd, Répcelak, Simaság, Söpte, Szeleste, Torony és Vép, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Stagnáló székhelyi város jó közepes jövedelmeivel és korábban fejlődő, majd 2003-2005 között lemaradó, ezért az évtized közepére már csak közepesen fejlett (44.), bár országosan a negyedik legjobb komplex versenyképességű, a városénál magasabb életszínvonalú kistérséggel. Az utóbbinak 2008-ban már versenyképessége is közepes. Csepreg kisváros lakói közepes átlagnívón éltek 2000-ben, miközben térsége dinamikusan fejlődött (2003 és 2005 között a 7.), ugyanis országosan második legjobb a komplex versenyképessége, s a hozzátartozó Répcelak a leggyorsabban fejlődő városok közé tartozott. A Csepregi mikrorégió fejlettnek minősíthető (2005-ben a 34.), egy lakosára jutó adóköteles jövedelme 2000-ben egész Felső-Pannóniában a legmagasabb. 2007-ben is a legfejlettebbek közé tartozott, azonban egy év mulva versenyképességét közepesre értékelték. A választókerület demográfiai, foglalkoztatási és iskolázottsági viszonyainak egyetlen pozitívuma a magas gyermekszám, minden más részterületen alacsonyabb a megyei, sokszor az országos átlagnál (legalacsonyabb aktivitási, legmagasabb munkanélküliségi arány, bár az utóbbi 2005-ben azonos az országossal: 12%). Participációs készsége mindezek ellenére meghaladja a megyei szintet, országosan középmagas. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal az átlagosnál erősebbnek bizonyult. A Kőszegi járásban 1945-ben a jobboldal megkapta a szavazatok háromne-

gyedét, de a városban csak felét. 1990-ben Horváth Vilmos nyomdász (SZDSZ) lett a képviselő, dr. Csapó Tamás (MDF) és dr. Kovács Árpád (KDNP) előtt. A második fordulóig a kevéssel jobb eredményt elért Csapó lépett vissza Kovács javára, ennek ellenére vesztett az első fordulón lényegesen nagyobb konzervatív tábor. (A kisgazda-szavazók valószínűleg a szabad demokratára voksoltak.) 1994-ben ismét Horváth nyert Básthy Tamás polgármester (KDNP) és Kósa Ferenc (MSZP) ellenében. (Országosan is párját ritkító a filmrendező szocialista képviselő harmadik helyezése, súlyos veresége.) 1998-ban viszont Básthy Tamás agrárközgazdász (Fidesz) – harmadik választáson, egy harmadik párt jelöltjeként – nagy fölénnyel legyőzte az MSZP és az FKGP aspiránsait, a szabad demokrata Horváth csak negyedik lett. 2002-ben és 2006-ban Básthy már az első fordulón hatalmas fölénnyel megszerezte a mandátumot MSZP-s riválisa és előbb Horváth, majd az MDF-es versengő előtt. 2010-ben Básthy kétharmados többséggel tartotta meg képviselői helyét az MSZP, a Jobbik, az LMP és a Civilek jelöltjeivel szemben. Kőszeg város polgármestere 1990 és 2002 között Básthy Tamás, jobboldali pártok színeiben. (Az MSZP gyengeségét jelzi, hogy az ezredfordulón mindössze egy képviselővel rendelkezett a városi önkormányzatban.) 2002-től Kuntner Ferenc (független), 2006-tól Huber László (Fidesz-KDNP) a város vezetője. Azzal ritka esettel találkozunk, hogy a város jobboldalibb, mint vidéke. Pártosodott települése 2010-ben Bő, ahol KDNP-s polgármestert választottak. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Acsád és Hegyfalu, 2006-ban csupán Söpte baloldali többségű. 2010-ben már egyik sem. *Kőszeg és választókerülete stabil jobboldali orientációjú politikai mikrorégió.*

4. sz. országgyűlési választókerület: Sárvár és vidéke. A Vasi-Soproni-síkság középső vidékén és a Kemeneshát északi felén terül el. Jelentősebb települései: Boba, Celldömölk, Csénye, Egyházashetye, Gérce, Hosszúpereszteg, Ikervár, Jánosháza, Káld, Kemenesmagasi, Kenyeri, Mesteri, Nagysimonyi, Nyőgér, Ostffyasszonyfa, Ölbő, Rábapaty, Sömjénmihályfa és Vönöck, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A székhely város a legdinamikusabban fejlődő, újraiparosodó központok közé tartozik, jelentős külföldi tőkevonzással, magas átlagjövedelemmel. A Sárvári fejlődő, a Celldömölki felzárkózó, majd 2003 és 2005 között mindkettő stagnáló kistérség, Versenyképességük 2008-ban jelentős mértékben visszaesett. Mindkét mikrorégió általános fejlettsége közepes, a Sárváriban igen alacsony, a Celldömölkiben közepes jövedelmi viszonyokkal találkozunk, 2004-ben már magas és igen magas átlagjövedelmekkel (Toroczkai-Hahn 2006, 462). Celldömölk város polgárai középmagas átlagszínvonalon éltek 2000-ben. A választókerület demográfiai, foglalkoztatási és iskolázottsági adatai a megyei átlag körül mozognak, de inkább kedvezőbbek, különösen az aktivitási ráta. Politikai participációs készsége Vasban a legalacsonyabb, de országosan jó közepes. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal erősnek bizonyult. 1945-ben a Sárvári járásban 69, a Celldömölkiben 75%-ot kapott a kisgazdapárt. 1990-ben az első fordulón dr. Monostori Endre (SZDSZ) lett az első, dr. Gömbös Ferenc fogorvos (MDF) a második és az FKGP-s a harmadik. Fideszes szavazók híján az első helyezett a második fordulón lemaradt, és az MDF-es jelölt a kisgazda vissza nem lépése ellenére nyert. Ő lett a megye ekkor egyetlen konzervatív egyéni képvise-

lője. 1994-ben Szabó Lajos közgazdász (MSZP) győzött Monostorival és Gömbössel szemben. Szabó mind ez ideig a megye egyetlen szocialista egyéni képviselője. Az 1998-as választás első fordulóján hajszálnyi különbséggel még első lett, de a második menetben erősen lemaradt Kovács Ferenc fogadóstól (Fidesz-MDF), minthogy a kisgazda visszalépett. Kovács 2002-ben is – horribilis fölénnyel – verte Szabót, amit segített a MIÉP-es rivális visszalépése. 2006-ban és 2010-ben Kovács már az első fordulón megszerezte a mandátumot Szabó és az MDF-es, illetve Jobbikos és LMP-s versengő előtt. Sárvár polgármestere 1994-től dr. Dénes Tibor állatorvos (Fidesz-FKGP-MDF-KDNP-SZDSZ), 2002-től az FKGP és az SZDSZ nélkül, civil szervezetek támogatásával kiegészítve, 2010-től pedig Kondora István (Fidesz-KDNP). Celldömölk önkormányzati vezetője 1990-től Makkos István agrármérnök, 1998-ig a KDNP, majd a Celldömölkért Egyesület jelöltjeként, 2002-től Fehér László (MSZP), 2010-től a Cselekvő Összefogás Celldömölkért színeiben a város polgármestere. Hosszúpereszteg kereszténydemokrata, Jánosháza jobboldali koalíciós polgármesterrel rendelkezett az ezredfordulón, 2002-től mindkettő független vezetésű, az utóbbi település 2006-ban és 2010-ben ismét Fidesz-KDNP-st választott. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Mesteri szocialista, a többi jobboldali, túlnyomórészt fideszes többségű, 2006-ban és 2010-ben már az sem. *Sárvár és vidéke jobboldali stabilitásba hajlott országgyűlési választókerület.*

5. sz. országgyűlési választókerület: Körmend és vidéke. A Vasi-Hegyhátat, az Őrséget és a Kemeneshát déli felét takarja. Jelentősebb települései: Alsószölnök, Apátistvánfalva, Bajánsenye, Bérbaltavár, Csákánydoroszló, Csehimindszent, Csörötnek, Gersekarát, Győrvár, Hegyhátszentjakab, Kám, Molnaszecsőd, Nádasd, Oszkó, Őriszentpéter, Pankasz, Rátót, Szarvaskend, Szentgotthárd, Vasalja és Vasvár, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Körmendi és a Szentgotthárdi kistérség közepesen fejlett, de az előző lemaradó, az utóbbi pedig erőteljesen lemaradó, az Őriszentpéteri és a Vasvári mérsékelten fejlett, az előbbi lemaradó, az utóbbi stagnáló, bár mind a négy versenyképesnek minősíthető a 2003-2005-ös években. (1999-ben is részben hasonlóknak látták, de 2004-re valamennyit fejlődőnek, felzárkózónak, bár területfejlesztés szempontjából kettőt elmaradottnak ítéltek.) Az Őriszentpéteri mirorégió 2007-re feljött a közepes szintre, bár versenyképességét 2008-ban a Vasvárival együtt gyengének találták. A Körmendiben és a Szentgotthárdiban magasak, a másik kettőben (Őriszentpéteri, Vasvári) alacsonyak voltak az átlagjövedelmek az ezredfordulón. 2004-re azonban a Körmendiben igen magasra, az Őriszentpéteriben és a Vasváriban közepesre nőttek a fajlagos jövedelmek (Toroczkai-Hahn 2006, 462). A székhely város a legdinamikusabban fejlődő települések közé tartozik, Szentgotthárddal együtt magas életszínvonallal. Vasvár polgárai jó közepes átlagnívón éltek 2000-ben. A választókerület demográfiai viszonyai még kedvezőek, ugyan itt a legmagasabb az idős korosztály aránya, de a fajlagos gyermekszám is a második legnagyobb. Foglalkoztatási adatai megyei viszonylatban inkább kedvezőtleneknek ítélhetők, az országosnál is lényegesen magasabb inaktív keresői rátája viszont a nagylétszámú idős korosztály miatt nem mondható problematikusnak.

Iskolázottsági mutatói Vasban a legrosszabbak, diplomásainak aránya (6,7%) a megyeinek alig több, az országosnak kevesebb, mint fele (2005. évi… 33, 123).

A választópolgárok participációs készsége a megyei átlag körül mozog, országos viszonylatban jó középes. (Érdekes, hogy a Nyugat-Dunántúl egyik legelmaradottabb kistérségének székhelye, Őriszentpéter szavazási részvételi aránya a 2002-es parlamenti választások második fordulóján jelentősen meghaladta az országos eredményt, 77,2% lett, miközben a kerület három városa a megyei érték [74,2%] alatt teljesített.) Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal közepesen erősnek bizonyult. A választókerület mindhárom járásában 1945-ben csúcsokat döntögetett a kisgazdapárt, 80 és 86% közötti szavazatarányokat produkált. Az 1990-es választás első fordulóján az első helyezett Für Lajos történész (MDF), leendő miniszter, második Mészáros Béla (SZDSZ), harmadik Balogh Dezső (FKGP) lett. A két forduló között Balogh visszalépett és a győztes Mészáros lett, mert a kisgazdaszavazók valószínűleg az SZDSZ-esre voksoltak, ugyanis a két párt között jó viszony uralkodott. 1994-ben is Mészáros erdész technikus nyert dr. Stipkovits Ferenccel (MSZP) és az MDF-jelölttel szemben. 1998-ban Németh Zsolt üzemmérnök (MDF-Fidesz) nagy fölénnyel verte Stipkovitsot, bár a kisgazda jelölt nem lépett vissza. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Németh Zsolt vasvári polgármester már az első fordulón előbb több mint 60, majd közel 60, végül 70,8%-kal győzött, utóbb MSZP-s és Jobbikos riválisai felett. Körmend város önkormányzata 1990-től vegyes összetételű volt, 1994-től szocialista vezetés alatt állott, polgármestere Honfi József építőmérnök. (Az ezredfordulón a megye összes települése közül csak itt volt baloldali polgármester.) 2002-től Bebes István a város vezetője, jobboldali koalíció, illetve Fidesz-KDNP élén. További pártosodott településein: Oszkón és Vasváron jobboldali koalíciós, Telekesen kisgazda, Csehimindszenten szabad demokrata a polgármester az ezredfordulón, de 2002-ben Vasvár kivételével függetlent választottak, amit 2006-ban és 2010-ben is megismételtek. 2010-ben Kám – a megyében egyedülállóan – MSZP-s polgármestert választott. Jelentősebb települései közül 2002 tavaszán csak Pankasz baloldali, a többi jobboldali, túlnyomórészt fideszes többségű, Szarvaskenden pl. 83%-ot kapott a Fidesz-MDF lista. 2006-ban Pankasz is enyhén, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. Vas megye déli harmadát lefedő *körmendi választókerület politikai értelemben jobboldali stabilitásba hajlott körzet.*

1.2. Budapest

Az ország fővárosa a reformkor óta az ország globálisan legfejlettebb és egyben az egyik, többnyire dinamikusan gyarapodó térsége. Iparának fajlagos termékkibocsátása azonban nem egyszer – így pl. 1960-ban és 1965-ben is – Komárom megye után második helyen állt a mezorégiók rangsorában (Németh 2009, 67). Az 1968-as gazdasági reformot követő decentralizáció nyomán gazdasági fejlődésének dinamikája egyre mérsékeltebbé vált, amíg fajlagos GDP-je 1975-ben még 39 százalékkal meghaladta az országos átlagot, az egy lakosára eső nettó jövedelemtermelése 1980-ban már

csupán 19 százalékkal több, mint az országos érték, s míg korábban messze az első a középszintű területi egységek sorában, az évtizedfordulóra már Csongrád megye alaposan megelőzte (15. melléklet). Az 1979-ben bevezetett restriktív gazdaságpolitika – ami elsősorban a nehézipar fejlődését fogta vissza – tovább rontotta Budapest gazdasági teljesítményét, fél évtized alatt oly mértékben lassult dinamikája, hogy 1985-re az anyagi ágakban produkált fajlagos nettó jövedelme az országos átlagot csupán 11%-kal haladta meg, s nem kevesebb, mint öt megye megelőzte. Ebben az időszakban a Veszprém-Fejér-Budapest-Heves-Borsod alkotta klasszikus ipari tengelyen, mintha a repedés jelei mutatkoztak volna. Az, hogy a hagyományos ipari régiókban megtört a dinamika, azzal is magyarázható, hogy itt a ’80-as évek első felében lényegesen kisebb szerepet játszott a húzóágazat-együttessé előlépett magántulajdon. Amíg 1980 és 1985 között a magánjellegű szektor az ország nettó termelésében 10,6%-ról 15,3%-ra növekedett, ez az érték Budapest esetében 3,5-ről 9-re változott, ami ugyan nagyságrendi előrelépés, az elmaradás mégis szemléletes. Végül is az 1970-es 1980-as éveket illetően az egész ország szempontjából kedvező folyamatról – *regionális kiegyenlítődésről* – beszélhetünk (Rechnitzer-Lados 1988, 43-47).

Budapest gazdasági növekedése a rendszerváltás éveiben vált ismét dinamikussá, hamarosan visszaszerezte első helyét a mezorégiók sorában. De nemcsak ettől – fővárosunk mind a mai napig egyedülálló jelenségeket hordoz. Az impozáns gazdasági és társadalmi mutatószámok magas színvonalat és mérsékelten növekvő jólétet reprezentálnak. A rendszerváltáskor valamennyi általam vizsgált fejlettségi mutató közül a mezorégiók sorában csak a turizmus területén állt a negyedik és – az életminőséget egyébként jól érzékeltető – öngyilkosságok számarányában az ötödik helyen. (Az utóbbinál a legkisebb érték az első helyezett.) (Lásd a 25 és 28. mellékletet!) Mindezeken kívül 1990-ben hetedik az ipari alkalmazottak arányában, hiszen Budapestre – fejlett és nagy volumenű ipara ellenére – a szolgáltató ágazatok túlsúlya jellemző (18. melléklet). Az évtized végére már öngyilkossági rátája is „ezüstérmes” lett, ami nagy jelentőségű, mert amíg még a ’80-as években az önkezükkel életüknek véget vető fővárosiak aránya alig kisebb az országosnál, s 1999-re felére csökkent, addig az országos átlag csak negyedével lett kevesebb. Csupán foglalkoztatási helyzete romlott az évtized alatt jelentősen, munkanélküliségi rátája (5,3%) 2000-ben a nem éppen kedvező nyolcadik helyre nőtt, holott az 1990-es évek első két harmadában még valamennyi megyénél jobban állt (29. melléklet). 2005-re második lett, a munkát keresők aránya a szűk másfél évtizeddel előbbihez hasonlóan kedvező értéken (4,7%) stabilizálódott. A munkaügyi hivatal által regisztrált, előbb idézett adat valamivel kevesebb a 2005-ös mikrocenzus önbevalláson alapuló 6 százalékos arányánál, persze az utóbbi is kedvezőbb bármelyik megye hasonló értékénél (2005. évi… 38). Gazdasági aktivitási mutatója az ezredfordulón mindhárom nyugati megyéétől elmaradt, elsősége azonban 2005-re helyreállt (7. melléklet). Mindezek ellenére 1999-ben globális fejlettségi átlaga (2,0) egyik legjobb a rendszerváltás óta, ugyanis párját ritkítóan kedvező volt a főváros számára az utolsó eggyel kezdődő évjárat. (Miközben pl. öngyilkossági rátájának helyezési átlagsorszáma egyébként 6-7. körüli, 1999-ben a második,

ipari alkalmazotti aránya a máskor 6-17. közötti szóródás ellenére most ötödik a mezorégiók rangsorában.)

Budapest fejlődése az ezredfordulót megelőző évtizedben némely ágazatban valamelyest mérséklődött, ezt a globális növekedési ütem sorrendjében a '90-es években elfoglalt, a megyékhez viszonyított tízedik helye jól szemlélteti (11/I. melléklet). Átlagos dinamikája egyébként csaknem pontosan megegyezik az országossal, globális fejlettségének mutatószáma 1990-ben és 1999-ben hajszálra azonos (2/I. melléklet). 1997-ig tendenciaszerű lassulás, majd két évig felgyorsult növekedés jellemzi. Az évtized során a csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakásainak aránya az összes megyéénél lassabban növekedett, pedig 1998-ban is csak 92 százalékának volt víz-, gáz- és szennyvíz-csatorna bekötése (Hahn 2001, 57). Telefonhálózat sűrűsödésének mérséklődése is számottevő (nyílván a telítettség és a mobilizáció miatt). A kulturális életben bekövetkezett változásokat szemléltető színház-látogatások számának radikális csökkenése is nyomon követhető, bár első helyét végig megtartotta, hiszen e téren országos jelenség az érdeklődés hanyatlása (27. melléklet). Elgondolkodtatók pl. – a globális fejlettségi indikátorok közé nem sorolt, de – az egészségügyi viszonyokat jól láttató csecsemőhalandóság nem éppen hízelgő adatai. Amíg 1991-1993-ban még valamivel kevesebb az országos aránynál (14 ezrelék), egy évtizeddel később már meghaladja a főváros az átlagot (az utóbbi 2001-2003-ban 8 és fél ezrelék). Ezekkel az értékekkel a megyék sorában a középmezőny alján foglal helyet.

Nem teljesen véletlen, hogy a Roadtech Kft. által végzett 2001-es rangsorolás már Budapestet – Győr-Moson-Sopron megye mögé – a második helyre teszi (Tóth 2001, 9), bár a 2001 és 2003-as kistérségi fejlettségszámítások a fővárost változatlanul első helyre sorolják, a nyugati mezorégiót pedig a negyedik-ötödikre, s a globális mutatók is az ezredfordulót követő években úgyszintén „aranyérmeket" hoztak Budapestnek. De elegendő lenne pl. a globális fejlettségmérésnél a országos közúthálózat sűrűségének KSH által publikált területi adatának stabil 20. rangsorbeli helyét beszámítani, vagyis 13 helyett a főváros esetében is 14 indikátorral dolgozni, s máris a vizsgált évek túlnyomó többségében a globális fejlettség terén Budapest a második lenne, s nem előzné meg rendszerint másfeles nagyságrenddel Győr-Moson-Sopron megyét. Budapest esetében ugyanis valószínűleg csak a rajta áthaladó európai, E-utak hosszának összeadásával számoltak, (ugyanis csak ezek „haladnak át" a városon, a többi országos út csupán „kezdődik" a 0 kilométerkőnél) miközben a megyéknél a városokon és falvakon áthaladó összes országos közútszakaszt is figyelembe vették, ezért a főváros „országos, áthaladó" közútjainak sűrűsége messze legalacsonyabb, így minden évben az utolsó helyre került a rangsorban. A KSH által közölt közúthálózat sűrűségének figyelembevétele oly mértékben eltorzítaná a képet, ami nemcsak méltánytalanná, de hamissá is tenné a főváros globális fejlettségének megítélését, tekintettel a többi komplex mérés által rendszeresen kihozott elsőségére. (Lásd a 2, 8 és 19. mellékletet!) A globális fejlettség terén egyébként a főváros a kedvezőtlen helyűnek ítélt „országos" közúthálózat sűrűségének figyelmen kívül hagyásával is 1997-ben hajszálnyival, 2000-ben pedig jelentősen lemaradt az élvonalbeli megyétől, amihez

elég volt az öngyilkossági és a munkanélküliségi ráta átmeneti, de jelentős tárgyévi növekedése, s az ipari alkalmazottak arányának zuhanása (2, 18, 28 és 29. melléklet).

Budapest – még viszonylag kedvező helyzete ellenére – mutatóinak lassú, tendenciaszerű és relatív romlását érzékeltette a tehetősebb fővárosi családok agglomerációba költözése. A világváros az ezredfordulón már nem a legmagasabb átlag-életszínvonalú magyar település, fél tucat kisváros és néhány község is megelőzte, annak ellenére, hogy Budapest – mint kistérség – még mindig első a fajlagos személyi jövedelemadó terén, átlagos szja-ja ötödével magasabb, mint a második helyezett Budaörsi mikrorégióé. A differenciát az egy lakosra eső egyéb jövedelmek nagymértékű különbségei okozták. Általunk számított általános fejlettsége a kistérségek között 2005-ben is az első, de a KSH szerint a negyedik helyen állt (Szabó Y. 2007, 89). Budapesten belül is nagyfokú eltérések mutathatók ki, főként az életszínvonal és életminőség tekintetében, amit leginkább a keresetek differenciáltságában érhetünk tetten. Míg a főváros és az ország legelmaradottabb kistérsége (a Nagykállói) egy főre jutó átlagkeresete között három és félszeres, addig Budapesten belül is egy svábhegyi és egy csepeli, vagy soroksári lakos között három-négyszeres a fajlagos jövedelemadó-különbség. Egyébként a kerületek közti eltérés – pl. az átlagos vásárlóerő tekintetében – 2002 és 2004 között csökkent. A főváros egyes részei közötti társadalmi különbségek kicsiben leképezik az ország régióit és – természetesen – hatással vannak a kerületek politikai életére is.

Az ezredfordulót követően Budapest – egyébként változatlanul kedvező – helyzete és fejlődése a '90-es évek második felének erősen hullámzó mozgása után valamelyest, ha nem is szignifikánsan, de valóban romlott. Globális fejlődésének dinamikája a '90-es években produkált tizedik helyéről a 2000-es évtized első felében – az előző fél évtizedhez képest – a 10-12.-re hátrált a mezorégiók sorrendjében, tehát az átlagos ütemben gyarapodó mezorégiók közé került. Legfontosabb mozgatórugója a GDP gyors növekedése, melynek fajlagos nagyságrendje 2002-ben közel négyszerese az e téren legutolsó Nógrád megyéének, az ezt követő években valamelyest mérséklődött (5 és 15. melléklet). Miközben az általam vizsgált indikátorok közel felében (a termelő és a humán szférában) a leggyorsabban fejlődött, az infrastruktúra reálszférájában az utolsók között kullogott, így a közüzemű víz- és csatornahálózat-bővítésben minden (!) megye megelőzte. A főváros lassuló fejlődésének eredményeképpen 2004-re (az általam vizsgált indikátorokban) 2,4-es sorrendi átlageredményt ért el, ami érzékelhetően lemarad az 1990-es és 1999-es 2,0-es értéktől. Az ezredfordulót követő évtized derekán azonban csupán néhány területen nem első helyezett, munkanélküliségi rátája a második, öngyilkossági aránya a negyedik. Szintén második a már az ezredfordulón is problematikus vízvezeték-hálózatsűrűség vonatkozásában, sőt ebben az ágazatban abszolút értékben is visszaesett. (Ez azt jelenti, hogy Budapesten 1999 és 2004 között legalább félezer lakóegységben szűnt meg a vízszolgáltatás.) A turizmus szférájában változatlanul a negyedik, s az ipari alkalmazottak arányában a 11., de ez utóbbi a főváros esetében éppen hogy a fejlettség jele.

Budapest fajlagos GDP-je a rendszerváltástól 2002-ig szinte folyamatosan nőtt, de 2003-ban már csökkent, ekkor a két szélső érték 207,9 és 54,1%. 2004-ben pedig

megállt, sőt valamelyest visszafordult az állandósult szakadékmélyülés, ugyanis ekkor az előző évben is utolsó helyezett Nógrád megye pontosan az előző évi értéket hozta, miközben a messze első főváros 205,3%-ot produkált. 2006-ban azonban Budapest és az utolsó helyen álló megye közti különbség addig talán soha nem látott mértékűvé szélesedett (221,3 és 49,5%), ami kérészéletűvé változtatta a szakadékbetemetődés reményeit (15. melléklet). Így egyet érthetünk azzal a véleménnyel, hogy *Budapest az ország egyetlen relatíve fejlett középszintű területi egysége* (16. melléklet). Egy 2005-ös, a GDP és a foglalkoztatás 1996 és 2003 közötti változásain alapuló versenyképességi számítás a fővárost – Komárom-Esztergom megyét követően, attól jelentősen lemaradva – a második helyre sorolja, bár a megvalósult versenyképesség és annak fejlődési lehetősége terén (35 tényező vizsgálata nyomán) az egyetlen relatíve fejlett mezorégiójának minősíti. Ugyancsak a GDP és a foglalkoztatás együtthatója alapján öt – másfajta számítások szerint – viszonylag elmaradottnak ítélt megye az első tíz közé került (Lukovics 2006, 152-157).

2005-től azonban ismét felgyorsult a főváros relatív terméknövekedése, fajlagos GDP-je 2009-ben már több mint ötszöröse az utolsó helyezett Nógrád megyéének. Globális fejlődésének dinamikája is hajszálnyival erősödött 2005 és 2009 között. A nagy válság mélypontján, 2009-ben legkedvezőbb lett a munkanélküliségi rátája (az ezredfordulón a 8.), s a vízvezeték-hálózat sűrűségében is visszaszerezte első helyét, az ipari alkalmazottak aránya is lényegesen javult, csak a fajlagos gépkocsimennyiség terén lett a soha nem látott második a mezorégiók sorrendjében. Globális fejlődésének üteme tehát lényegében nem változott, vagyis tartotta az országos átlagot. Ezzel együtt is növekedett statikus előnye a második helyezett Győr-Moson-Sopron megyéhez képest.

Budapest politikuma mindenekelőtt a parlamenti *választási részvételi arányokban* hasonlít az Északnyugat-Dunántúlhoz, az átlagot tekintve e téren – Vas kivételével – valamennyi megyét megelőzi, így *országosan második helyezett*. Hiába lett a 2010-es választások első fordulóján első, nem mentesült az általánosan alacsony részvételi arányú második fordulótól, így két évtized átlagát tekintve 0,3%-kal megelőzte az első fordulón változatlanul második helyezett, de a második menettől mentesült Vas megye. A szavazásokon való átlagosan 67,5%-os megjelenés igen jónak mondható, amivel ugyanúgy közelíti az Európai Unió (a 15-ök) hasonló adatát, mint az egy főre jutó GDP-ben. A participáció terén 2006-ig produkált elsősége és annak erősödése évtizedes folyamat eredménye: 1990-ben csak harmadik volt, s az 1994-es parlamenti választás első fordulóján is csupán második a rangsorban, sőt az egész évtized részvételi arányait átlagolva is éppen „ezüstérmes", az ezredfordulót követő országgyűlési választásokon erősítette meg első helyét Vas, majd Győr-Moson-Sopron megyével szemben is (1. melléklet). Másfelől: hiába emelkedik ki a főváros lakossága toronymagasan az átlagos iskolai végzettség tekintetében – és nő gyorsabban, mint az országé – participációja hajszálnyival kisebb a lényegesen alacsonyabb szinten iskolázott népességű Vas megyéénél (4. melléklet). (Szükséges azonban megjegyezni, hogy a pártoknak csak a törzsszavazóit mozgósító 2003-as és 2004-es népszavazáson, valamint a 2004-es és 2009-es európai parlamenti választáson a főváros e téren lényege-

sen megelőzött minden megyét. Az ország története során legnagyobb részvételi aránnyal lezajlott, a pártok stratégiai szavazóinak mintegy kétharmadát mozgósító 2008-as „szociális" népszavazáson azonban Budapest alig haladta meg az országos értéket, melyek 50,1, illetve 51,3%-ot tettek ki.) Az általános országgyűlési választásokon való részvétel esetében a kerületek között – egy-egy választást véve – igen nagy a szóródás, a szélső értékek a rendszerváltás óta 46 és 85%-ot mutatnak.

Az 1939-es országgyűlési választáson a szélsőjobboldal az akkori Budán és Dél-Pesten középerősnek, Észak-Pesten átlagosnak, az 1950-ben csatlakozott elővárosokban 41,7%-kal erősnek bizonyult (Hubai 2001, II. 128). Az első demokratikus választáson, 1945-ben az akkori Budapest lakossága csaknem fele-fele arányban oszlott meg a jobb- és a baloldal között, az elővárosok erős baloldali többséget produkáltak. A rendszerváltást követően több-kevesebb baloldali fölény mutatható ki. *A polgári pártokra való voksolás* 51%-os értéke – mindenekelőtt az MDF és az SZDSZ az országost jelentősen meghaladó aránya miatt – e téren a *negyedik-ötödik helyet biztosítja a fővárosnak* három észak-nyugati megye után (9/III. melléklet). Az 1990 és 2006 közötti ingadozás azonban példátlanul szélsőséges: míg a rendszerváltó parlamenti választáson Budapest 70 százalékkal fölényesen első helyezett, 2002-ben 41,1 százalékkal az utolsó, tehát minden megye megelőzte (9. melléklet). Mind a részvételi arány, mind a polgári középpártok befolyása a bel-budai (I, II, XI, XII.) közigazgatási kerületekben a legmagasabb. Az előbbieket jórészt lefedő négy választókerületben (1, 2, 15 és 18.) minden parlamenti választáson az MDF, illetve a Fidesz jelöltjei győztek. Az SZDSZ is itt volt a legerősebb. (Lásd a következő táblázatot!)

A *radikális és töredékpártok gyenge támogatottsága Budapesten országos viszonylatban is a legkedvezőbb érték* (17,8%), mely bizonyítéka a szélsőségektől való legnagyobb fokú mentességnek, annak ellenére, hogy a MIÉP itt átlagon felüli befolyással rendelkezett. Azonban ebben a kategóriában is ugyanaz a szélsőséges ingadozás tapasztalható, mint a polgári pártoknál, csak ellenkező időrendben. Miután 2002-re az egyetlen számottevő radikális párt, a Budapesten legerősebb MIÉP maradt, így ebben az évben a főváros szerzett e tekintetben – kétes értékű – „aranyérmet". (Bár a kereszténydemokratáknak is nagyobb a befolyása itt, mint vidéken.) Mind a középpártok dominanciája, mind a szélsőjobb ereje az elit negyedekben a régi uralkodó és középosztályok leszármazottai, illetve jelenkori képviselői értékrendjének és érdekeinek kifejeződéseként könyvelhető el. A kisgazdapárt a 2002-es lenullázódása előtt csak a falusias pesti peremkerületekben ért el kisebb sikereket.

Annak ellenére, hogy Komárom-Esztergom és Jász-Nagykun-Szolnok megye mellett csak a fővárosban volt tapasztalható a kerületek többségében baloldali kontinuitás, csupán hajszálnyival országos *átlag feletti az MSZP területi listán mért befolyása*. Főként az észak- és délpesti nagyipari kerületekben, ahol a lakótelepek túlsúlyt képeznek, ott népszerűek a szocialisták. Viszont éppen a pesti oldal slamosodó belső körzeteiben (pl. külső Józsefvárosban) és néhány hagyományos munkásnegyedben legalacsonyabb a részvételi arány, ebből ered a „vörös" kerületek nagy száma és a közepes fővárosi listás eredmény ellentmondása. A lakóépületek jellegével reprezentált társadalmi különbségek eltérő politikai orientációt is hordoznak. Erre jó példa a meg-

lehetősen vegyes építésű és nagy kiterjedésű XI. kerület. A Gellérthegy déli lejtőjén épült villák és más nagy értékű lakások jómódú tulajdonosai következetesen jobboldali orientációt mutatnak. A kelenföldi lakótelep választói döntően baloldaliak, Őrmező, Sasad és Gazdagrét részben családi házas, részben lakóparki népessége váltakozó pártpreferenciát produkál. (Lásd az 5. ábra budapesti 15, 16 és 17. választókerületeit!) A kerületrészek eltérő társadalmi összetétele mind a pártpreferenciákat, mind pedig a részvételi hajlandóságot számottevően befolyásolja (Wiener 2000, 206).

Budapest főváros egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választó- és közigazgatási kerület		1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	**I-II.**	MDF	MDF	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Igen stabil
2.	**II.**	MDF	MDF	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Igen stabil
3.	**III.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	**III.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	**IV.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	**IV-XV.**	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	**V-XIII.**	MDF	MSZP	MSZP	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz-KDNP	Instabil
8.	**VI.**	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
9.	**VII.**	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
10.	**VII-VIII.**	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
11.	**VIII-IX.**	SZDSZ	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
12.	**IX.**	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	SZDSZ	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
13.	**IX-XX.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
14.	**X.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
15.	**XI.**	MDF	MDF	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Igen stabil
16.	**XI.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
17.	**XI.**	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
18.	**XII.**	MDF	MDF	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Igen stabil
19.	**XIII.**	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Igen stabil
20.	**XIII.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Igen stabil
21.	**XIV.**	SZDSZ	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
22.	**XIV.**	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
23.	**XV.**	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
24.	**XVI.**	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
25.	**XVII.**	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
26.	**X-XVIII.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
27.	**XVIII.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
28.	**X-XIX.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
29.	**XX-XXIII.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
30.	**XXI.**	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
31.	**XXI.**	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
32.	**XXII.**	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil

A választási következetességet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a főváros éppen csak belefér az „igen stabil" kategóriába. Középnyugati – polgári, és északi-déli – szocialista szektoraiban túlnyomórészt igen stabil, a közép és kelet-pesti kerületekben instabil a választó polgárok politikai orientációja. Labilis helyzetű a VI, VII, VIII. és a IX. kerület belső kétharmada, sőt, az utóbbi – Ferencváros nagyobb része – szélsőségesen instabil. (Lásd az előző táblázatot!) A jobb módú polgári és az elszegényedő félig proletár, félig kispolgár lakosság kétfelé szavaz, az eredmény attól függ, melyik csoport mutat nagyobb részvételi aktivitást. A kelet-pesti és dél-budai külső kerületekben a hasonló súlyú lakótelepek-lakóparkok és családi házas körzetek politikai „li-

bikókája" eredményez instabilitást. Az országgyűlési és az önkormányzati választások részvételi arányainak különbözősége (az utóbbira a lakótelepekről még kevesebben mennek el) egyes kerületekben azt eredményezte, hogy abban az esetben is jobbközép polgármestert választottak, amikor a parlamenti képviselő szocialista lett. Kelet-Pesten 1998-ban ezzel ellentétes jelenséggel találkoztunk, amelynek okai döntően az önkormányzati választások egyfordulós, többségi rendszerében keresendők, ugyanis a jobboldal nagyobb mérvű megosztottságával több szavazatot veszít, mint a baloldal. A főváros önkormányzatát és a kerületek többségét egyébként tartósan MSZP és/vagy SZDSZ-vezetés irányította.

A bal-liberális átlagos túlsúly ellenére országgyűlési képviselői között az országos aránynál csak kevéssel több nőt találunk, a fővárosi közgyűlés azonban e tekintetben „aranyérmes" a területi egységek sorában (16,1%). A városházi képviselő asszonyok száma 1994 és 1998 között 12-ről 7-re csökkent, majd 2002-ben és 2006-ban ismét 12 lett, az utóbbiból hat szocialista, három-három liberális, illetve fideszes. A 2010-ben felére apasztott testületben megmaradt a korábbi arány (33-ból hat nő, kikből kettő MSZP-s). *A főváros politikai életét összességében alapvetően szocialista dominancia, balközép többség jellemezte, ezért a kockázati tényezők hatásának legkevésbé kitett középrégiója az országnak,* bár az utóbbi megállapítás az instabil kerületekre kevésbé érvényes. Minthogy a vizsgálati kategóriák (globális fejlődés és fejlettség, a politikai fejlettség, kockázati besorolás) közül csak globális fejlődése közepes mértékű, a három fokozatú rendszerben összességében „jó" osztályzattal értékeltem, *Budapest komplex megítélése igen kedvező, valamennyi mezorégió közül a legjobb.* A globális fejlettség és a politikai participáció korrelációja közepes értékű, viszont a politikai moderáció a fajlagos GDP-vel és az iskolázottsággal teljesen, a globális fejlettséggel pedig csaknem teljesen (0, 9091) korrelál.

A 168 *kistérség sorában* a főváros általános fejlettsége alapján 2003-ban és 2005-ben is *a legelső*. Kiemelkedő színvonalát jól mutatja, hogy a 11 felhasznált mutatóból mindössze három (a lakónépesség változása 2003-hoz képest, vezetékes gázt fogyasztó háztartások és a középiskolai tanulók aránya) tekintetében nem került a tíz legfejlettebb mikrorégió közé. Ennek megfelelően azt a tényt, hogy a *komplex* versenyképességi rangsorban Budapest „mindössze" a harmadik helyezést érte el, csakis a politikai fejlettség viszonylag szerény eredményei magyarázhatják. A főváros politikai fejlettsége ugyanis nem sokkal haladja meg az általános fejlettség által elvárható értéket. A politikai fejlettség főkomponens-értéke (országos 7. helyezés) önmagában ugyan még nem tűnik rossznak, a reziduális-értékek alapján azonban Budapest csupán az erős középmezőnyben helyezkedik el. Vagyis a főváros potenciális szegmense – népességének heterogén, politikai kultúráját tekintve is vegyes voltából fakadóan – nem éri el nyugat-dunántúli versenytársaiét. Kedvező participációs értékei (8. helyezés) még nagyjából-egészében megfelelnek általános fejlettségének, de konzekvenciája (28. helyezés) és különösen a moderációja (55. helyezés) már jóval elmarad ettől. Utóbbiért leginkább a radikális jobboldal (MIÉP) országos szinten is kiemelkedő népszerűsége a felelős. Orientációs értéke (4,92) alapján *Budapest a balra hajló kistérsé-*

gek közé tartozik, de ez a szám nagy méretéből adódóan (32 választókerület) – mint láthattuk – jelentős belső különbségeket takar.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Lefedi a teljes I. közigazgatási kerületet és a II. kerület lakosság szerinti egyharmadát. Városrészei: a Gellért hegy északi lejtője, Tabán, Várhegy, Váralja, Vérmező és a Rózsadomb nyugati lejtője a Pasarétig. Döntően a felső középosztályba tartozó jómódú polgárok lakják, része a három leggazdagabb közigazgatási kerületnek. A választókerület foglalkoztatási rátája a fővárosi átlagnál csak kissé magasabb, mert Budapest és az ország harmadik legjobban elöregedett körzete, lakóinak mindössze 8,8 százaléka (az országos arány fele) gyermekkorú (2005. évi… 64-65). Népessége a főváros választókerületei közül a negyedik legnagyobb átlagos iskolai végzettséggel rendelkezik, közel fele diplomás. Az anyagi és szellemi gazdagság következtében minden szavazás igen magas részvételi aránnyal zajlik. Már a Horthy-korszakban is a jobboldal egyik centruma, 1922-ben az Iskola téri körzetben pl. a keresztény-nemzeti pártok 78,9%-nyi voksot szereztek (Wiener 2006, 119). Az 1939-es országgyűlési választáson a szélsőjobboldal Budán középerősnek bizonyult. Az 1990-es parlamenti választásokon az első fordulóban első helyezést dr. Dornbach Alajos ügyvéd, az Országgyűlés leendő alelnöke (SZDSZ), másodikat Bánffy György (MDF), harmadikat dr. Vitányi Iván (MSZP) érte el. Visszalépés nem történt, a második fordulót a kisebb konzervatív pártok szavazóinak támogatásával Bánffy György színművész nyerte. 1994-ben az első fordulón szoros küzdelemben ismét Dornbach lett az első, Csóti György szakmérnök (MDF) a második, Hegyi Gyula (MSZP) a harmadik. Visszalépés nem történt, így ismét a konzervatív jelölt nyert. 1998-ban az első fordulón szoros küzdelemben az első dr. Nagy Gábor Tamás jogszociológus (Fidesz), a második Hegyi, harmadik pedig Dornbach lett. A második fordulóban Hegyi visszalépése ellenére a Fidesz jelöltje nagy szavazatkülönbséggel győzött. 2002-ben az első fordulón Nagy Gábor Tamás (Fidesz-MDF), az I. kerület polgármestere – ami jó hátszelet biztosított – lett az első, második ismét Hegyi, harmadik Mécs Imre (SZDSZ). Hegyi visszalépése ellenére a konzervatív polgármester – ugyan szoros eredménnyel – ismét nyert. Nagy 2006-ban újból győzött az MSZP által támogatott dr. Kóka János miniszter (SZDSZ) és a vissza nem lépett MDF-jelölt felett. A polgármester 2010-ben már az első fordulón megerősítette képviselői mandátumát az MSZP, az LMP és a Jobbik jelöltjével szemben. Az I. kerületben 1990-től MDF-es, 1994-től Fidesz-(KDNP)-MDF-es a polgármester, aki 1998-tól Nagy Gábor Tamás, de 2006-tól már az MDF támogatása nélkül. *Az 1. sz. országgyűlési választókerület hazánk egyik legstabilabb konzervatív politikai orientációjú körzete.*

2. sz. országgyűlési választókerület: a főváros II. közigazgatási kerületének kétharmadát fedi le. Városrészei: a Rózsadomb középső és keleti része, Pasarét, Hűvösvölgy és Pesthidegkút. Többnyire a domináns elithez és a felső középosztályhoz tartozó jómódú polgárok lakják. 1999-ben a II. kerületben fizettek fajlagosan legtöbb személyi jövedelemadót, melynek mértéke több mint háromszorosa az országosnak, két- és félszerese a fővárosban átlagosan legkevesebbet adózó csepelieknek. Fél évtizeddel később Budapest második leggazdagabb közigazgatási egysége, 2004-ben az egy főre

eső vásárlóerő másfélszerese az országos átlagnak, s e téren szintén „ezüstérmes” az országban is, bár 2002-ben még az első helyen állt. A választókerület foglalkoztatási, de munkanélküliségi rátája is alacsonyabb a fővárosi átlagnál. Viszonylag magas a gyermekkorúak aránya. Lakóinak átlagos iskolai végzettsége országosan is második legmagasabb a választókerületek sorában, a 25. életévüket betöltöttek 52 százaléka diplomás (2005. évi… 113). Az anyagi és szellemi gazdagságból fakadóan minden választás igen nagy részvétellel zajlik, itt jegyezték az országos választókerületi abszolút maximumot, amely 2002-ben közel 85% volt. 1939-ben a szélsőjobboldal az átlagosnál gyengébbnek bizonyult. 1945-ben az akkor még a fővároshoz nem tartozó külső negyedeiben még igen csekély jobboldali többség érvényesült. Az 1990-es parlamenti választás első fordulóján az első helyezett dr. Eőrsi Mátyás (SZDSZ), második Zsigmond Attila (MDF), harmadik az MSZP jelöltje lett. Visszalépés nem történt, a második fordulón jelentős különbséggel Zsigmond Attila főigazgató nyert. 1994-ben itt is szoros eredmény mutatkozott az első három jelölt között, első dr. Schiffer János (MSZP), második Zsigmond, harmadik Eőrsi. A második fordulón visszalépés nem történt, nagy különbséggel ismét Zsigmond lett a képviselő. 1998-ban dr. Balsai István (MDF-Fidesz) volt igazságügy miniszter az első fordulón jelentős különbséggel vezetett, ezért hiába lépett vissza Eörsi Schiffer javára, Balsai hatalmas előnnyel nyert (59:41%-ra). 2002-ben az első forduló sorrendje: Balsai, Horváth Csaba (MSZP), Eörsi, a második menetben az utóbbi visszalépése után is Balsai – már lényegesen kisebb különbséggel – nyert. 2006-ban az előzőhöz hasonló eredménnyel tartotta meg Horváth-tal szemben mandátumát Balsai, ekkor a visszalépő szabad demokrata Póta Gyula egykori polgármester volt. 2010-ben Balsai már az első fordulón megerősítette mandátumát Donáth László (MSZP), Szombati Kristóf (LMP), Balczó Zoltán (Jobbik) és dr. Pusztai Erzsébet (MDF) ellenében. A II. kerületet 1990 és 1998 között SZDSZ-es, 1998-tól 2002-ig konzervatív, majd ezt követően a szocialista Horváth Csaba országgyűlési képviselő-polgármester irányította, egy patthelyzetű testülettel. 2006-ban dr. Láng Zsolt jogászt (Fidesz-KDNP) választották meg a kerület vezetőjének, akit 2010-ben újjáválasztottak. *A II. kerület tehát kevésbé stabil, konzervatív-liberális színezetű közigazgatási egység.*

3. sz. országgyűlési választókerület: a főváros III. kerülete területének déli harmadát – Óbudát – fedi, lakosságának felét öleli fel. A kerület jórészt lakótelepi – itt található az ország negyedik legnagyobb panelrengetege, csupán Óbuda városközponti telep lakossága közel 36 ezer fő (Egedy 2001, 153). Jövedelmét tekintve középosztálybeli népességének egy adófizetőre eső személyi jövedelemadója 1999-ben a felső közép kategóriájában mozgott. A közigazgatási kerület a főváros hatodik leggazdagabb területi egysége. A választókerület foglalkoztatási, demográfiai és iskolázottsági mutatói összességében valamelyest kedvezőbbek a fővárosi átlagnál. Participációs készsége ennek megfelelően magas. Az 1990-es választások első fordulóján dr. Lévai Béla (SZDSZ) szoros különbséggel vezetett, Siklós Csaba (MDF) előtt, harmadik dr. Orosz Sándor (MSZP) lett. A második menetben Siklós Csaba mérnök, leendő közlekedési miniszter győzött. 1994-ben Orosz Sándor ügyvéd nagy fölénnyel nyert mindkét fordulón a második helyezett Szász Domonkos (SZDSZ) és a harmadik helyű

MDF-es előtt. 1998-ban és 2002-ben is Orosz Sándor szerezte meg a mandátomot (utóbb igen nagy fölénnyel) Manninger Jenő (MDF-Fidesz) és Szász Domonkos, majd Tarlós István mérnök, polgármester (Fidesz-MDF) és ismét Szász előtt. 2006-ban szintén Orosz győzött a Fidesz-KDNP jelöltje és Szász felett. A liberális jelölt mindhárom alkalommal visszalépett a szocialista képviselő javára. 2010-ben Menczer Erzsébet újságíró (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel nyert Orosz és az LMP jelöltje ellenében. A III. kerületben a rendszerváltástól 2006-ig Tarlós a polgármester, előbb SZDSZ színekben, majd konzervatív támogatású függetlenként, baloldali többségű képviselő-testülettel. A 2006-os önkormányzati választáson Tarlós főpolgármester-jelöltként mérette meg magát (sikertelenül), így a kerület polgármestere Bús Balázs szociális munkás (Fidesz-KDNP) lett, ismét baloldali többségű képviselő-testülettel. 2010-től újfent Bús Balázs, immár országgyűlési képviselő a kerület vezetője, de már Fidesz-KDNP túlsúlyú testülettel. *A 3. sz. választókerület összességében már kevésbé stabilan ugyan, de alapvetően baloldalinak mondható.*

4. sz. országgyűlési választókerület: a III. kerületi északi kétharmadát fedi, városrészei: Római fürdő, Csillaghegy és Békásmegyer, itt található az ország ötödik legnagyobb lakótelepe, a békásmegyeri, melynek népessége több mint 40 ezer fő (Egedy 2001, 153). A választókerület demográfiai, iskolázottsági és foglalkoztatási mutatói hajszálnyival kedvezőbbek a fővárosi átlagnál, azzal a különbséggel, hogy munkanélküliségi aránya országosan is az egyik legalacsonyabb, 3% a 2000-es évtized közepén (2005. évi… 124). Participációs készsége középmagas. Az elődközségekben már 1945-ben is csekély baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es parlamenti választáson mindössze öt jelölt indult, mindkét fordulóban jelentős különbséggel – de a másodikon lényegesen kevesebb szavazattal – első lett Sárossy László üzemmérnök (MDF), második Iványi Gábor (SZDSZ), harmadik dr. Kelen László (MSZP). 1994-ben mindkét fordulón nyert Donáth László lelkész (MSZP), Soós Károly Attila (SZDSZ) és Sárossy előtt. 1998-ban és 2002-ben is Donáth győzött – utóbb igen nagy fölénnyel – Gyürk András (Fidesz-MDF) és előbb dr. Hack Péter, majd Csire János SZDSZ-es jelöltekkel szemben. A két utóbbi a második fordulók előtt a szocialista képviselő javára visszalépett. Donáth 2006-ban is az előző választáshoz hasonló szavazatkülönbséggel megtartotta mandátumát egy kevésbé ismert Fidesz-KDNP- és visszalépett SZDSZ-jelölt ellenében. 2010-ben Bús Balázs polgármester (Fidesz-KDNP) csaknem kétharmados többséggel nyert az MSZP és az LMP politikusaival szemben. *A 4. sz. választókerület még kevésbé stabilan ugyan, de baloldalinak mondható.*

5. sz. országgyűlési választókerület: a IV. kerület Duna-menti kétharmadát – Káposztásmegyert és Újpest nagyobb részét – fedi. A városrész többnyire lakótelepekből áll, itt található az ország legnagyobb panelrengetege, Újpest városközpont, közel 47 ezer lakóval (Egedy 2001, 153). A kerület népessége átlagos életszínvonala szerint az alsó középosztályhoz sorolható. A IV. kerület egy lakosra eső személyi jövedelemadójával 2001-ben középen állt a közigazgatási egységek sorában. A választókerület lakóinak foglalkoztatási aránya a fővárosban egyik legmagasabb, 50%, miután az időskorúak aránya a legalacsonyabb, 15,4% (2005. évi…64, 124). Átlagos is-

kolázottsági szintjük középalacsony. Budapesti viszonylatban közepes a participációs készségük, országosan középmagas. 1922-ben és 1945-ben is erős baloldali többség mutatkozott. 1990-ben a parlamenti választás első fordulóján első helyezést dr. Mészáros István (SZDSZ) ért el, második dr. Fekete Gyula (MDF), harmadik a Fidesz jelöltje lett. Az utóbbi visszalépése ellenére minimális eredménnyel Fekete Gyula közgazdász nyert. Itt lehetett jól látni, hogy második fordulós jelölt híján a baloldal a mérsékeltnek látszó MDF-re szavazott. 1994-ben Csizmár Gábor műszaki tanár (MSZP) nagy fölénnyel nyert, az előző választáson első és második helyezésű riválisaival szemben. 1998-ban Csizmár a második fordulón is állva maradt dr. Tölgyessy Péter (Fidesz-MDF) és az SZDSZ-es versenytárs ellenében győzött. 2002-ben a szocialista képviselő, leendő államtitkár, majd miniszter már az első fordulón mandátumhoz jutott a Fidesz-MDF-es és az SZDSZ-es jelölt előtt. 2006-ban Csizmár az előző választáshoz hasonlóan ismét csekély mértékben meghaladva az 50%-ot, utasította maga mögé a Fidesz-KDNP-s és szabad demokrata versengőket. 2010-ben dr. Hollósi Antal Gábor orvosigazgató (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel nyert Csizmár és az LMP jelöltje ellenében. A IV. kerület polgármestere 1990 és 2010 között Dercze Tamás jogász, előbb szabad demokrata, majd az Újpestért Egyesület és a váltakozó összetételű jobboldali koalíció, végül csupán a civil szervezet jelöltjeként. 2010-től Wintermantel Zsolt országgyűlési képviselő (Fidesz-UE) erős jobboldali többségű képviselő-testülettel vezeti a kerületet. *Dercze a helyi MSZP megosztásával mindenkor biztosítani tudta a jobboldal uralmát egy szocialista többségű kerület önkormányzatában.*

6. sz. országgyűlési választókerület: lefedi Újpest keleti harmadát és Rákospalotát, a XV. kerület észak-nyugati harmadát, székhelye a IV. kerületben található. Települési és szociológiai arculata az 5. sz. képviselői kerülethez hasonló, annyi módosulással, hogy kicsit erősebb itt a proletárelem. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai a fővárosi átlag körül mozognak, iskolázottsági szintje középalacsony. Participációs készsége Budapesten gyenge közepes, országosan középmagas. 1945-ben Rákospalotán is erős baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokon mindkét fordulón dr. Török Ferenc ügyvéd (SZDSZ) jelentős fölénnyel győzött MDF-es és FKGP-s jelöltekkel szemben (a kisgazdák itt érték el legjobb fővárosi eredményüket). 1994-ben az első forduló első helyezettje Kiss Péter mérnök (MSZP), második Török, harmadik Skribek Péter (MDF) lett. Skribek országos viszonylatban a maga nemében párját ritkító visszalépése sem tudta megakadályozni a szocialista képviselő – majdani többszörös miniszter, egy időben kancelláriaminiszter – fölényes győzelmét. 1998-ban is Kiss Péter nyert az MDF-Fidesz és az FKGP jelöltjeivel szemben. 2002-ben a szocialista képviselőt az első fordulón Wintermantel Zsolt (Fidesz-MDF) és Erkel Tibor (MIÉP) követte, a második menetben Erkel visszalépése ellenére Kiss csaknem kétharmados többséget aratott. 2006-ban Kiss már az első fordulón biztosította mandátumát a Fidesz-KDNP-s és szabad demokrata versengőkkel szemben. 2010-ben Wintermantel Zsolt közlekedésmérnök abszolút többséggel győzött Kiss és Szegedi Csanád EP-képviselő, a Jobbik jelöltje felett. *A 6. sz. választókerület alapvatően baloldali körzetnek minősíthető.*

7. sz. országgyűlési választókerület: teljesen lefedi az V. kerületet és a XIII. kerület déli szegélyét. Városrészei: Belváros, Lipótváros és Újlipótváros. Lakói döntően felső középosztálybeliek. Az V. kerület fajlagos személyi jövedelemadó-összegével 1999-ben éppen csak bekerült a legmagasabb kategóriába, de ezzel is a harmadik a sorban. 2001-ben már „csupán" a főváros negyedik leggazdagabb közigazgatási egysége. A kormányzati negyed régi lakóépületei részbeni lepusztultságuk ellenére igen értékesek. A választókerület foglalkoztatási mutatója a fővárosban a második legalacsonyabb, csaknem azonos az országos átlaggal, 38,2%, miután az időskorúak aránya a második legmagasabb, 34,7% (2005. évi… 124, 64). Az inaktív keresők száma megegyezik a foglalkoztatottakéval, arányuk Budapesten a legnagyobb. A lakosság iskolázottsági szintje viszonylag magas. A választókerület erős participációs készséggel rendelkezik. Hagyományosan a főváros és az ország egyik liberális fellegvára, Újlipótváros egyes szavazóköreiben 1939-ben a Polgári Szabadságpárt közel kétharmados többséget szerzett, a Belváros viszont konzervatív hagyományokkal rendelkezik (Wiener 2006, 125, 127). A rendszerváltás után is délről észak felé haladva az erősen jobboldali jelleg fokozatosan baloldalira változik. 1990-ben az első fordulón Tamás Gáspár Miklós filozófus (SZDSZ) győzött dr. Schamschula György (MDF) és Szabó Lajos Mátyás (MSZP) jelölteket megelőzve. A pár hónappal korábban időközi választáson képviselővé lett szabad demokrata frontember elleni koncentrált támadás után a második fordulóban csekély többséggel Schamschula nyert. 1994-ben dr. Vitányi Iván szociológusé (MSZP) lett a mandátum dr. Tardos Mártonnal (SZDSZ) és Schamschula miniszterrel szemben. (A második fordulóban a két utóbbi helyet cserélt.) 1998-ben az első forduló sorrendje: Vitányi, dr. Rubovszky György (Fidesz) és az SZDSZ jelöltje, s az utóbbi visszalépésével a szocialista képviselő csekély különbséggel nyert. 2002-ben az első fordulóban Rubovszky győzött dr. Steiner Pál (MSZP) és dr. Pető Iván (SZDSZ) jelölteket minimális többséggel maga mögé utasítva. A két forduló között Steiner visszalépett Pető javára, így nagy szavazatkülönbséggel a szabad demokrata országos választmányi elnök lett a kerület képviselője. A választás 2006-ban hasonlóképpen történt, azzal a különbséggel, hogy a Fidesz-KDNP jelöltje, Rogán Antal közgazdász, országos vezető nagyobb különbséggel győzött az első fordulón, de a szocialista polgármester visszalépése ismét számottevő előnnyel nyeréshez segítette a szabad demokrata vezetőt. (Vitányi és Steiner mindkét alkalommal listás mandátumhoz jutott.) 2010-ben Rogán már az első fordulón óriási fölénnyel megszerezte a mandátumot Steiner (aki Budapesten a második legrosszabb MSZP eredményt érte el), Schiffer András listavezető (LMP), Debreczeni József közíró (MDF) és Hegedüs Lórántné (Jobbik) ellenében. Az V. kerületnek előbb szabad demokrata, majd 1994-től a konzervatív pártok közös jelöltjeként fideszes polgármestere lett. Az utóbbit, Karsai Károly mérnököt hasonló koalíciós támogatással 1998-ban újjáválasztották. 2002-ben a szocialista Steiner Pál ügyvédet szabad demokrata támogatással, csekély szavazatkülönbséggel választották polgármesterré, egy patthelyzetű képviselő-testület élére. 2006-tól Rogán Antal a kerület vezetője. *Belváros és Lipótváros, ha nem is stabilan, de jobboldali többségű kerületnek mondható. Az országgyűlési vá-*

lasztások baloldali győzelmei többnyire a XIII. közigazgatási kerülethez tartozó Újlipótváros szavazóinak köszönhetők.

8. sz. országgyűlési választókerület: teljes egészében lefedi a VI. kerületet, vagyis Terézvárost. Népessége a Nagy körúton belül és az Andrássy út környékén lakó jobb módú, valamint a külső részeken élő kevésbé tehetős rétegre oszlik. 2001-ben az egy lakósra jutó személyi jövedelemadója átlagosan az alsó középosztályi helyzetet fejezi ki. Jól szemléltethető a főváros lakosságának csökkenése, mert a kerület választópolgárainak száma húsz év alatt 20 ezer fővel, kétötödével lett kevesebb. Összességében jónak minősíthetők a választókerület demográfiai, foglalkoztatási és iskolázottsági mutatói, csupán a gyermekszám nagyon alacsony, országosan is az egyik legkisebb: 9,3% (2005. évi… 64). Participációs készsége középmagas. 1990-ben a parlamenti választás első fordulójában minimális különbséggel Katona Kálmán mérnök (MDF) megelőzte az SZDSZ jelöltjét, harmadik dr. Molnár Péter (Fidesz) lett. A két forduló között Molnár visszalépett, mégis Katona győzött – a baloldal támogatásával – nagy fölénnyel. 1994-ben Bársony András szakszervezeti vezető (MSZP) nyert két neves politikus, Kőszeg Ferenc (SZDSZ) és dr. Zétényi Zsolt (MDF) jelöltek előtt. 1998-ban az első fordulón ugyan győzött Bársony dr. Illés Zoltán vegyészmérnök (Fidesz) és dr. Mészáros István (SZDSZ) jelöltekkel szemben, de a második fordulón – a szabad demokrata visszalépése ellenére – a teljes jobboldal támogatásával Illés nyert. 2002-ben és 2006-ban Kékesi Tibor mérnök-közgazdász (MSZP) nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot Illéssel szemben, mert az első fordulón jelentős számú szavazatot kapott harmadik helyezett szabad demokrata mindkét alkalommal visszalépett. 2010-ben Illés győzött az LMP és az utóbbi javára visszalépett MSZP jelölt felett. Az 1990-től szintén szabad demokrata vezetésű VI. kerületben 1994-ben az SZDSZ által támogatott szocialista dr. Borsány György jogász lett a polgármester. 1998-ben az önálló MSZP-jelöltségű Borsány veszített a konzervatív koalíció élén álló fideszes Farkas Györggyel szemben. Az önállóan indult szabad demokrata jelölt szavazataival együtt a bal-liberális oldal többségben lett volna. 2002-ben és 2006-ban Verók István, előbb az MSZP-SZDSZ-Centrum szervezetek, majd csupán a két párt közös jelöltje fölényes győzelmet aratott előbb Farkas, majd kisebb mértékűt Illés felett (az utóbbi esetben a függetlenként indult Farkas Györgynek köszönhetően). 2010-től Hassay Zsófia (Fidesz-KDNP) a polgármester. *Terézváros politikailag instabil kerület, ahol a választási eredmény attól függ, hogy mennyiben sikerül mozgósítani a baloldali érzelmű szegényebb szavazókat.*

9. sz. országgyűlési választókerület: a VII. kerület, vagyis Erzsébetváros külső kétharmadát fedi le. Lakossága jórészt alsó középosztálybeli és proletárelemekből tevődik össze. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói hajszálnyival jobbak a fővárosi átlagnál, a fajlagos iskolázottsági adatok számottevően rosszabbak. Participációs készsége Budapesten gyenge, országosan közepes. Az 1990-es választáson dr. Demszky Gábor jogász (SZDSZ) nyert nagy fölénnyel a MDF jelöltje és Filló Pál (MSZP) előtt. Egy év múlva időközi választást írtak ki, mert a közben megválasztott főpolgármesternek le kellett mondania képviselői mandátumáról. 1991 áprilisában Filló Pál nyomdász győzött, maga mögé utasítva két favorit liberális versengőt, a kon-

zervatívokról nem is szólva. 1994-ben is Filló nyert, mégpedig nagy fölénnyel az SZDSZ-es és az MDF-s jelöltet megelőzve. 1998-ban viszont hajszálnyi különbséggel vesztett Deutsch Tamás (Fidesz-MDF) képviselővel szemben, annak ellenére, hogy Horn Gábor (SZDSZ) visszalépett a második forduló előtt. 2002-ben viszont Filló minden korábbinál nagyobb különbséggel verte meg a fideszes sportminisztert, igaz a szabad demokrata visszalépett javára. 2006-ban Filló hasonló módon és eredménnyel maradt képviselő egy kevésbé ismert kereszténydemokrata néppárti Fidesz-jelölttel szemben. 2010-ben Rónaszékiné Keresztes Mónika Mária (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött az MSZP és az LMP versengői ellenében. A VII. kerület – ellentétben a szomszédokkal – a kezdeti szabad demokrata irányítás után – 1994-től folyamatosan MSZP-SZDSZ-jelölésű szocialista polgármestert választott: előbb Bakonyi Karolát, 1998-ban dr. Szabó Zoltán országgyűlési képviselőt, 2002-ben és 2006-ban Hunvald György parlamenti képviselőt. 2010-től Vattamány Zsolt (Fidesz-KDNP) a kerület vezetője. *Erzsébetvárost is változó politikai orientációjú kerületnek vehetjük számba, ha nem is oly mértékű labilitással, mint Terézvárost, mert önkormányzati téren kétségtelenül stabil.*

10. sz. országgyűlési választókerület: felöleli mind a VII., mind a VIII. kerület belső harmadát, székhelye Józsefvárosban található. Középosztálybeli lakói – érdekes módon – hasonlóan politizálnak, mint a Nagy körúton kívüli, lényegesen elesettebb kerülettársai. A választókerület gyermekkorú népességének aránya országosan is az egyik legalacsonyabb: 9,2%. Foglalkoztatási rátája a fővárosban messze a legalacsonyabb, az országosnál is szignifikánsan kisebb: 35,4%, minthogy Budapesten a második legmagasabb önbevalláson alapuló munkanélküliségi arányát szenvedi: 10%-ot. Fajlagos iskolázottsága viszont kissé átlagfeletti (2005. évi… 64, 124, 113). Participációs készsége közepes. 1990-ben az első forduló első helyezettje Raj Tamás (SZDSZ), második dr. Somogyi Tamás (MDF), harmadik dr. Szabó Zoltán (MSZP) lett. A második fordulóra változott a helyzet, mert amíg a kisgazdaszavazók felsorakoztak az MDF jelöltje mögött, a fideszesek jórészt nem támogatták liberális szövetségesüket, így Somogyi főorvosé lett a mandátum. 1994-ben mindössze öt jelölt indult, a győztes Szabó Zoltán matematikus (MSZP), aki jelentős különbséggel utasította maga mögé az MDF-es és SZDSZ-es jelölteteket. 1998-ban az MSZP itt is vesztett, az első fordulóban győztes Szabót végül is megverte Rockenbauer Zoltán (Fidesz), pedig Varga Kristóf visszalépett a második forduló előtt koalíciós társa javára. 2002-ben aztán Szabó Zoltán igen nagy fölénnyel győzte le Rockenbauert, és nem csak a szabad demokrata Varga Zoltán Kristóf visszalépése miatt. 2006-ban Szabó az első fordulón csak minimális többséggel előzte meg az egykori fideszes minisztert, dr. Fónagy János ügyvédet, de a második fordulón az SZDSZ-es visszalépése miatt horribilis fölénnyel nyert. 2010-ben Fónagy nyert az LMP jelöltje és az utóbbi javára visszalépett Szabóval szemben. *Belső Erzsébetváros és belső Józsefváros, mint önálló választókerület változékony, instabil körzetnek mondható.*

11. sz. országgyűlési választókerület: lefedi a VIII. kerület középső és külső részeit. Slammosodó épületállományát a főváros egyik legszegényebb populációja lakja, köztük jelentős számban romák. Józsefváros Budapest valóban legszegényebb kerüle-

te, egy lakosára eső személyi jövedelemadó 2001-ben alig több mint harmada a svábhegyieknek. A választókerület demográfiai mutatói inkább kedvezőknek mondhatók, csupán a középkorú eltartottak száma igen magas. Foglalkoztatási rátája alig kevesebb a fővárosi átlagnál, pedig itt tombol a legnagyobb munkanélküliség: 11% (itt él a legtöbb női munkanélküli – 2005. évi… 125). Lakóinak fajlagos iskolázottsága is alacsony. Ennek megfelelően a választási részvételi arány egyike a legalacsonyabbaknak, átlagosan 20 százalékponttal kevesebb, mint a bel-budai kerületekben, országos viszonylatban gyenge közepes. 1990-ben a parlamenti választást Haraszti Miklós író (SZDSZ) nyerte, Maróti László Ferenc (MDF) előtt, mindössze 16 szavazatkülönbséggel, mert csaknem hiába lépett vissza Baráth Gergely (Fidesz), ugyanis az utóbbi szavazói jórészt távol maradtak. 1994-ben az előző választáson negyedik helyezett Kósáné Kovács Magda tanár (MSZP) fölényesen nyert Iványi Gábor (SZDSZ) és Maróti előtt. 1998-ban azonban Kósáné csekély különbséggel veszített dr. Juharos Róberttel (Fidesz) szemben, pedig a két forduló között visszalépett a szabad demokrata polgármester, Csécsei Béla. Egyrészt a kerületi előljárónak voltak nem baloldali szavazói is, másrészt a második forduló új voksolói a fideszesre szavaztak. 2002-ben és 2006-ban Hárs Gábor volt diplomata (MSZP) igen nagyarányú győzelmet aratott előbb Juharossal, majd egy kevésbé ismert Fidesz-KDNP-ssel szemben, Csécsei újabb visszalépései mellett. 2010-ben dr. Kocsis Máté jogász, politikai szakértő (Fidesz-KDNP) ujdonsült polgármester már az első fordulón megszerezte a mandátumot az MSZP, a Jobbik és az MDF-SZDSZ jelöltjei ellenében. A VIII. kerületnek a rendszerváltás óta folyamatosan önálló SZDSZ jelölésű volt a polgármestere, amely a maga nemében páratlan jelenség, 1993-tól Csécsei Béla pedagógus. Csécsei 2009 szeptemberében egészségügyi okokból lemondott tisztségéről, a november 22-én tartott időközi választáson Kocsis Máté alpolgármester (Fidesz-KDNP) a szavazatok több mint kétharmadával lett a kerület vezetője. 2010-ben Kocsist ismét polgármesterré választották. *Józsefváros tehát egyrészt önkormányzati téren stabil, centrista helyzetet foglal el, másrészt a parlamenti választásokon ugyanolyan mértékben változékony, instabil, mint a többi Nagy körút tengelyű kerület.*

12. sz. országgyűlési választókerület: lefedi a IX. kerület, vagyis Ferencváros területének belső kétharmadát. Itt is látható egy szociális lejtő a Duna part és a ferencvárosi pályaudvar között. A IX. kerület lakossága többségében az alsó középosztályi és a proletárlét határa körül élőkből tevődik össze, egy főre jutó személyi jövedelemadójukkal 2001-ben 16.-ak a közigazgatási kerületek sorában, a középső és alsó harmad határán. A választókerület demográfiai mutatói közül csupán az igen alacsony gyermekszám negatív, foglalkoztatási és iskolázottsági adatai a fővárosi átlag körül mozognak. Participációs készsége közepes, Budapesten gyenge. 1939-ben Dél-Pesten mind a szociáldemokraták, mindpedig a szélsőjobboldali pártok középerősnek bizonyultak. 1990-ben az első fordulón behozhatatlannak tűnő előnnyel az SZDSZ leendő elnöke, dr. Tölgyessy Péter jogász lett az első, második dr. Szabó Iván, a későbbi Magyar Demokrata Néppárt elnöke, előbb pénzügyminiszter, a harmadik pedig – a fővárosban páratlan eset – dr. Tallóssy Frigyes képviselő, a Hazafias Választási Koalíció jelöltje. Az utóbbi visszalépése után a teljes konzervatív egység némi baloldali támo-

gatással Szabó Ivánt juttatta mandátumhoz, mert a fideszesek jó része is cserbenhagyta liberális szövetségesét. 1994-ben az MSZP egészségügyi politikusa, a leendő miniszter, dr. Kökény Mihály mindkét fordulón maga mögé utasította Szabót és Tölgyessyt. 1998-ban Kökény azon kevés újra induló szocialista képviselők egyike, aki már az első fordulón a második helyre csúszott, vissza is lépett a harmadik helyezett népszerű szabad demokrata polgármester, dr. Gegesy Ferenc javára, de így sem tudták megakadályozni a már az első fordulón győztes Tirts Tamás tanár (Fidesz-MDF) egyéni mandátumhoz jutását. 2002-ben Kökény ismét fölényes győzelmet aratott Tirts fölött, (aki kezdettől fogva minden választáson ebben a kerületben próbálkozott). A többszörös egészségügyi miniszter győzelméhez hozzájárult az első fordulón harmadik helyezett likőrgyáros, Zwack Péter (SZDSZ) visszalépése, aki rövid listás képviselősége után búcsút is mondott politikai pályafutásának. 2006-ban Kökény már az első fordulón második helyre került Zombory Miklós tanár (Fidesz-KDNP) mögött, de visszalépésével mandátumhoz juttatta az országosan legtöbb szavazatot szerzett szabad demokrata önálló jelölt Gegesyt. A 2006-os nyertes azonban 2008 szeptemberében lemondott országgyűlési képviselői helyéről. A 2009 januári időközi választáson dr. Bácskai János tanár, vállalatvezető (Fidesz-KDNP) történelmi jelentőségű, 60%-ot meghaladó eredményű győzelmet aratott. A rendszerváltás óta országosan is először fordult elő, hogy időközi választáson egy baloldali párt képviselőjét jobboldali váltsa fel, és hogy az MSZP aspiránsa kevesebb szavazatot kapjon, mint bármikoris ebben a választókerületben. A demokratikus erők helyzetét csak súlyosbította, hogy a Jobbik Magyarországért Mozgalom jelöltje – a párt története során – először jutott dobogóra, mégpedig 7%-ot meghaladó eredménnyel, s ezzel a teljes jobboldal kétharmados győzelmet aratott. 2010-ben Bácskai már az első fordulón megerősítette mandátumát az MSZP, az LMP és a Jobbik jelöltjei ellenében. A IX. kerület polgármestere a rendszerváltástól 2010-ig folyamatosan dr. Gegesy Ferenc közgazdász (SZDSZ), 1994-ben konzervatív, 1998-tól baloldali közös jelöléssel, 2006-ban pedig Kökénnyel szemben is nyert. 2010-től Bácskai a kerület vezetője. *Ferencváros komplex politikai megítélése lényegileg azonos Józsefvárosával, azzal a különbséggel, hogy a IX. kerület belső részét a jobb- és baloldali erők kényes egyensúlya jellemzi, külső, lakótelepi körzetei pedig baloldaliak. A 12. sz. választókerület az ország egyik leginkább instabil körzete, a rendszerváltás óta minden általános választáson pártot és képviselőt váltott.*

13. sz. országgyűlési választókerület: felöleli a IX. kerület külső harmadát és a XX. kerület északi harmadát, központja az utóbbiban található. Ferencváros és Pestszenterzsébet lakótelepeinek – nagyrészt munkásosztályi – népességét képviselő országgyűlési választókerület. Demográfiai és foglalkoztatási mutatói kissé kedvezőtlenebbek a budapesti átlagnál. Fajlagos iskolázottsága alacsony, fővárosi viszonylatban participációs készsége gyenge, országosan jó közepesnek számít. 1945-ben Pestszenterzsébeten igen magas, mintegy 70%-os baloldali többség mutatható ki. 1990-ben dr. Zacsek Gyula közgazdász (MDF) nagy fölénnyel győzött Orbán Viktor fölött, pedig az első forduló után visszalépett Szabó Miklós (SZDSZ). 1994-ben Csintalan Sándor (MSZP) a második fordulón abszolút többséggel nyert dr. Szolnoki Andrea

(SZDSZ) és dr. Kis Gyula (MDF) ellenében. Csintalan az 1998-as megmérettetésen a második menetben is maga mögé utasította a Fidesz jelöltjét, amelyben döntő szerepet játszott az első fordulón „bronzérmes" Szolnoki Andrea visszalépése. 2002-ben már az első fordulón mandátumhoz jutott Pál Tibor (MSZP) ferencvárosi alpolgármester, Rogán Antal (Fidesz-MDF) és Szolnoki ellenében. 2006-ban Pál szintén az első fordulóban jelentős fölénnyel biztosította mandátumát a Fidesz-KDNP versengőjével és Szolnokival szemben. 2010-ben dr. Vas Imre jogász (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel verte Pált és az LMP versengőjét. *2010-ig az ország egyik legstabilabb szocialista országgyűlési választókerülete volt.*

14. sz. országgyűlési választókerület: lefedi a X. kerület mintegy kétharmadát, Kőbánya XVIII. kerülettel határos, déli harmada a 26. sz. választókerülethez tartozik. Jórészt lakó- és gyártelepekből álló, tipikus ipari munkáskerület, jelentős mennyiségű alsó középosztályi népességgel. Kőbánya egy lakósra jutó személyi jövedelemadójával 2001-ben 14. a kerületek sorában. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai a fővárosi átlag körül mozognak, iskolázottsági foka alacsony. A lakosság participációs készsége Budapesten gyenge, országosan jó közepesnek számít. 1939-ben Kőbányán a szociáldemokraták csekély, a szélsőjobboldali pártok kifejezetten jó eredményt értek el. Az 1990-es választásokat Dobos László technikus (MDF) nyerte, az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben itt is szocialista győzelem született, Nagyiványi Zoltán üzemmérnök nagy fölénnyel verte az SZDSZ-est és Dobos László képviselőt. Nagyiványi 1998-ban is jelentős fölénnyel nyert Révész Máriusszal (Fidesz-MDF) szemben, pedig dr. Szabadi Béla (FKGP) visszalépett a második forduló előtt. 2002-ben dr. Csicsai Claudius Iván orvos (MSZP) már az első fordulóban hajszál híján nyert, s a második menetben csaknem kétharmados többséggel győzött a népszerű polgármester, dr. György István (Fidesz-MDF) felett (a szabad demokrata jelölt visszalépett). 2006-ban Arató Gergely államtitkár (MSZP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot György István (Fidesz-KDNP) és a szabad demokrata versengő ellenében. 2010-ben György abszolút többséggel nyert Aratóval és a Jobbik jelöltjével szemben. A rendszerváltástól 2002-ig György István tanár Kőbánya polgármestere, előbb az SZDSZ, majd liberális-konzervatív, 1998-tól tisztán konzervatív szövetség jelöltjeként, bár 1994-től az önkormányzat képviselőtestületében a baloldalé a többség. 2002-től Andó Sándor, 2006-tól Verbai Lajos (mindkettő MSZP-s), 2010-től Kovács Róbert (Fidesz-KDNP) a kerület vezetője. *Kőbánya baloldali többségű kerület.*

15. sz. országgyűlési választókerület: a XI. kerület északi – lakosság szerinti – harmadát fedi le, a Gellért hegy déli lejtője, Szent Imre város és Lágymányos területén. Igen értékes házaiban többnyire jómódú polgárok laknak, akiknek elöregedése miatt létszámuk gyorsan fogy (husz év alatt a választójogosultak száma 45 ezerről 32 ezerre csökkent). A választókerület egyik legalacsonyabb fajlagos gyermekszámú körzet (8,3%), munkanélkülisége is az egyik legkisebb (3%), a fővárosinak fele, az országosnak negyede (2005. évi… 64, 124). Lakosságának iskolázottsági foka a harmadik legnagyobb, a 25. életévet betöltöttek közel fele diplomás. Participációs készsége az egyik legmagasabb. Az 1939-es országgyűlési választáson az akkori Budán, a

mai főváros többi részéhez hasonlítva is legjobban a konzervatív kormánypárt szerepelt, 40,6%-kal (Hubai 2001. II. 127). Az országban kettő olyan országgyűlési választókerület létezik, amelyet a rendszerváltástól 2006-ig ugyanaz a személy képviselt, az egyik a lágymányosi, mandátumtulajdonosa dr. Csapody Miklós jogász (MDF) volt. 1990-ben dr. Hack Péterrel (SZDSZ) és dr. Fodor Gáborral (Fidesz) szemben győzött. (Hack a második helyről lépett vissza). 1994-ben az első fordulón ugyan dr. Csiha Judit (MSZP) lett az első helyezett, s a harmadik dr. Nehéz-Posony István (SZDSZ), a konzervatív összefogás eredményeként végül is nyert Csapody. 1998-ban – a Fideszszel közös jelöltként – horribilis fölénnyel verte Szabó Vilmost (MSZP), pedig dr. Bőhm András (SZDSZ) visszalépett Szabó javára a második forduló előtt. 2002-ben ugyanezen ellenfeleket – ha csekély különbséggel is – de legyőzte Csapody. 2006-ban az MDF országszerte önálló jelölteket állított, így ebben a választókerületben a kereszténydemokrata néppárti Deák András gépészmérnök (Fidesz-KDNP) lett a képviselő, bár a harmadik helyezett Lakos Imre alpolgármester (SZDSZ) visszalépett az „ezüstérmes" Szabó javára, Csapody pedig negyedik helyezettként kiesett az első fordulón és listáról maradt képviselő. (Az MDF-es szavazók többsége valószínűleg távol maradt a második fordulótól.) Deák András 2007 októberi elhalálozása miatt 2008. január 27.-ére időközi választást írtak ki, amely az alacsony részvétel miatt érvénytelen lett. Két héttel később dr. Rétvári Bence jogász (Fidesz-KDNP) párját ritkító fölénnyel, több mint 70 százaléknyi szavazattal verte Lakos Imre (SZDSZ-MSZP) és Csapody képviselőket. 2010-ben Rétvári már az első fordulón biztosította mandátumát Szabó, Jávor Benedek (LMP) és a Jobbik jelöltje ellenében. *Gellérthegy-Lágymányos az ország egyik legerősebben stabil jobboldali választókerülete.*

16. sz. országgyűlési választókerület: a XI. kerület délkeleti harmada, vagyis Kelenföld és Albertfalva. Lágymányositól alaposan elütő lakótelepi népességgel rendelkezik. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a fővárosi átlag körül mozognak, kivéve az igen alacsony munkanélküliségi rátát. Lakossága magas fokú iskolázottsággal és participációs készséggel rendelkezik. 1990-ben az ismeretlen dr. Perjés Gábor orvos (MDF) fölényes győzelmet aratott Kőszeg Ferenc (SZDSZ) és Deutsch Tamás (Fidesz) neves ellenzékiek felett, pedig az utóbbi a második forduló előtt visszalépett liberális társa javára. 1994 és 2010 között Molnár Gyula mérnök (MSZP) a körzet képviselője. Előbb Perjést és Lakos Imrét (SZDSZ) verte meg, majd 1998-ban a jobboldal megosztottsága miatt dr. Juhos Katalin leendő polgármestert (Fidesz) és dr. Fenyvessy Zoltánt (MIÉP), végül 2002-ben és 2006-ban igen nagy fölénnyel a Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP és az SZDSZ jelöltjét, az utóbbi mindkét alkalommal visszalépett Molnár javára. 2010-ben dr. Simicskó István (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzte le Molnárt és az LMP versengőjét. A rendszerváltástól a XI. kerületnek előbb szabad demokrata, majd konzervatív koalíciós politikus a polgármestere, az utóbbi 1998-tól a fideszes dr. Juhos Katalin jogász. 2002-től 2010-ig Molnár Gyula, majd dr. Hoffmann Tamás (Fidesz-KDNP) a kerület vezetője. A közigazgatási egység Budapest ötödik leggazdagabb kerülete 2001-ben. *A főváros XI. kerülete a politikai regionalizmus szempontból is igen változatos városrész, önkormány-*

zata többnyire jobboldali többségű. Kelenföld és Albertfalva országgyűlési választókerülete baloldalinak mondható.

17. sz. országgyűlési választókerület: a XI. kerület nyugati felét, Sasad, Gazdagrét és Őrmező városrészeket öleli fel. Részben családi házakban, részben lakóparkban és lakótelepen él meglehetősen vegyes társadalmi helyzetű népessége. A választókerület demográfiai helyzete átlagkörüli, foglalkoztatási viszonyai valamivel jobbak a fővárosi átlagnál. Iskolázottsági foka igen magas, ennek megfelelő participációs készsége is. 1990-ben a kevésbé ismert dr. Kátay Zoltán jogász (MDF) legyőzte Bauer Tamást (SZDSZ) és az MSZP jelöltjét. 1994-ben dr. Bihari Mihály neves politológus (MSZP) nyert Kátayval és dr. Hack Péterrel szemben (ekkor Juhos Katalin még labdába sem rúgott). 1998-ben Sasvári Szilárd tanár (Fidesz-MDF) jelentős fölénnyel győzött dr. Józsa István (MSZP) és a visszalépett Lakos Imre (SZDSZ) felett. 2002-ben viszont Józsa aratott sikert Sasvári és az ismét visszalépő Lakos ellenében. 2006-ban az első fordulón dr. Kupper András orvos, fővárosi frakcióvezető (Fidesz-KDNP) hajszálnyival győzött, de a második fordulón Józsa a jól szerepelt harmadik helyű dr. Bőhm András visszalépése folytán megtartotta mandátumát. 2010-ben Kupper már az első fordulón megszerezte a mandátumot Józsával, az LMP és a Jobbik jelöltjeivel szemben. *A 17. sz. választókerület politikailag instabilnak, de inkább csekély mértékben balra hajlónak minősíthető,* az adott politikai szituáció dönti el, hogy a lakótelepiek milyen mennyiségben mozgósíthatók és az ingadozók merre szavaznak.

18. sz. országgyűlési választókerület: teljesen azonos a XII. közigazgatási kerülettel. Zugliget, Széchenyi és Sváb hegy környékének villáit jórészt a régi és új uralkodó elit, s a felső középosztály lakja, kiknek társadalmi helyzetét jelzi, hogy egy családtagra eső jövedelmük csaknem másfélszerese (!) az ország népességének négy százalékát kitevő tőkések és menedzserek átlagjövedelmének (Kolosi-Dencső 2006, 40). Itt az egy adófizetőre jutó átlagkereset több mint háromszorosa a józsefvárosinak. 2001-ben az egy lakosra jutó személyi jövedelemadójával első a kerületek sorában, akárcsak az átlagjövedelmek viszonylatában, ami a csepeli három-négyszerese. A fajlagos vásárlóerő terén 2004-ben ötszöröse, átlagjövedelmet illetően hatszorosa a legszegényebb falvakénak, országosan is első helyezett. (A vásárlóerő szorzója 2008-ra négyszeresre csökkent.) A jómódot talán legjobban az szemlélteti, hogy egy XII. kerületi polgár átlagosan ötvenszer annyi pénzt fordított 2001-ben járművásárlásra, mint pl. a Szabolcs megyei Uszka község lakója. A választókerület az ország legjobban elöregedett körzete, a hatvan évet betöltöttek aránya 36,9% (2005. évi… 64). Ezért a foglalkoztatási ráta számottevően alacsonyabb a fővárosi átlagnál. Majdnem annyian élnek nyugdíjból és értékpapírok jövedelmeiből, mint munkából és vállalkozásból. Lakosságának iskolázottsági foka országosan is a legmagasabb, diplomásainak aránya 52,1%, négyszerese a csepelinek, 13-szorosa a borsodi encsi, vagy a Békés megyei mezőkovácsházi választókerületnek. Ennek megfelelően a népesség politikai participációs aránya országosan is a legmagasabb értékek szintjén mozog. 1990-ben az első fordulón a városvédő Ráday Mihály (SZDSZ) toronymagasan győzött az akkor még ismeretlen Horváth Béla mérnök-közgazdász (MDF) és dr. Surján László (KDNP) ellenében. A második fordulón azonban Surján visszalépésével és a konzer-

vatív tábor teljes kiállásával Horváth jelentős fölénnyel megszerezte a mandátumot. (A fideszes szavazóknak csak kisebb része támogatta liberális eszmetársukat.) 1994-ben az első fordulón első helyen a szocialista frakcióvezető, dr. Gál Zoltán végzett, de alig maradt le tőle Fekete György belsőépítész (MDF) és Szent-Iványi István (SZDSZ). A második fordulón azonban a népes jobboldali tábor ismét győzelemre juttatta állva maradt jelöltjüket, Feketét. 1998-ban a vezető jobboldali párttá előlépett Fidesz jelöltje, Pokorni Zoltán tanár a fővárosban példa nélkül álló fölénnyel verte Bakonyi Tibort (MSZP) és Szent-Iványit, pedig az utóbbi visszalépett baloldali képviselőtársa javára. 2002-ben Pokorni – ha lényegesen kisebb különbséggel, de – nyert korábbi ellenfeleivel szemben (most Bakonyi lépett vissza). 2006-ban is Pokorni maradt a kerület képviselője Hagyó Miklós mérnökkel (MSZP) és a harmadik helyről visszalépett Ungár Klárával (SZDSZ) szemben. 2010-ben Pokorni nagy fölénnyel biztosította mandátumát az MSZP, az LMP, a Jobbik és az MDF jelöltjei ellenében. A XII. kerületi önkormányzatot 1990-től szabad demokrata polgármester vezette, 1994-től pedig konzervatív koalíció irányította – 1998-tól – a fideszes dr. Mitnyan György jogász előljáróságával. 2006-ban és 2010-ben horribilis fölénnyel Pokornit választották polgármesterré. *Budapest XII. kerületét tehát stabil konzervatív dominancia jellemzi,* de erősek a liberálisok is.

19. sz. országgyűlési választókerület: a XIII. kerület legnagyobb részét kitevő Angyalföld déli fele. Alapvetően munkáskörzet, jelentős középosztálybeli népességgel, régi – részben lepusztult – épületállománnyal, és nem kevés újonnan épült dunaparti bérpalotával. A XIII. kerület lakói 2001-ben átlagos személyi jövedelemadójukkal tizedikek a sorban. A választókerületet a gyermekkorúak alacsony aránya jellemzi, foglakoztatási mutatói számottevően jobbak a fővárosi átlagnál, országosan is itt a legalacsonyabb a női munkanélküliség: 1% (2005. évi… 125). Középmagas iskolázottsági fokkal és ugyanilyen participációs készséggel rendelkezik. Angyalföld már a Horthy-korszakban is baloldali fellegvárnak bizonyult, 1922-ben akadt olyan szavazókör, ahol a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 80,2%-nyi voksot szerzett, ami a maga nemében páratlannak mondható (Wiener 2006, 119). 1939-ben Észak-Pesten a szociáldemokraták meglehetősen jó, a szélsőjobboldali pártok közepes eredményt értek el. 1990-ben Darvas Iván színművész (SZDSZ) lett az országgyűlési képviselő az MDF és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben Pál László (MSZP) leendő ipari és kereskedelmi miniszter csaknem abszolút többséggel legyőzte Horn Gábort (SZDSZ) és Bába Iván (MDF) államtitkárt. 1998-ban dr. Szanyi Tibor (MSZP) toronymagasan verte dr. Weszelovszky Zoltánt (Fidesz), igaz Dorogi Gabriella (SZDSZ) visszalépett javára a második forduló előtt. 2002-ben a leendő államtitkár Szanyi már az első fordulóban megszerezte a mandátumot korábbi riválisaival szemben. 2006-ban Szanyi a második fordulón nyert, de jó kétharmados többséggel dr. Kosztolányi Dénessel (Fidesz-KDNP) és a visszalépett Horn Gáborral (SZDSZ) szemben. 2010-ben Szanyi az első fordulón kicsivel alulmaradt, de a második menetre fideszes ellenfelével ellentétben sikerült mozgósítani teljes támogatói körét, és hajszálnyi különbséggel megtartani mandátumát, pedig az LMP-s versengő nem lépett

vissza. *Angyalföld – mindkét választókerület révén – az ország egyetlen igen stabil szocialista települése.*

20. sz. országgyűlési választókerület: a XIII. kerület északi felét, Angyalföld külső körzetét fedi le. Tipikusan munkáskörzet, jórészt lakótelepekkel. A választókerületet a gyermek- és időskorúak alacsony száma jellemzi, ezzel az eltartottak csekély arányában a második helyen áll, inaktív keresőinek mértéke pedig a fővárosban a legkisebb. Országosan is a legjobb a foglalkoztatási rátája: 50,6%, ami két- és félszerese, munkanélküliségi aránya pedig 13-ad része a vásárosnaményinak (2005. évi… 124, 134). Iskolázottsági mutatói a budapesti átlagot alulról súrolják. Fővárosi viszonylatban gyenge, országosan jó közepes participációs készséggel rendelkeznek. 1990-ben az ellenzék legismertebb vezetője Rajk László építész (SZDSZ) lett a képviselő, Beke Kata (MDF) és ifj. Marosán György (MSZP) ellenében. 1994-ben Antalóczy Attila (MSZP) abszolút többséggel legyőzte Rajkot és az MDF aspiránsát. Antalóczy 1998-ban is nyert a Fidesz és az SZDSZ jelöltjeivel szemben, pedig az utóbbi – legtöbb szabad demokratával ellentétben – nem lépett vissza javára. 2002-ben és 2006-ban dr. Tóth József polgármester (MSZP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot előbb a Fidesz-MDF és a MIÉP, majd a Fidesz-KDNP és az SZDSZ riválisai ellenében. 2010-ben Tóth az első forduló egyetlen „aranyérmes" MSZP-jelöltje, amit a második menetben, abszolút többséggel mandátumra váltott, pedig az LMP versengője nem is lépett vissza. A XIII. kerületben az első ciklusos szabad demokrata önkormányzati vezetést követően, 1994-től dr. Tóth József jogász (MSZP) a polgármester, 1998-tól kétharmadkörüli szavazattöbbségekkel megválasztva. *Budapest XIII. kerülete – Újlipótváros és Angyalföld – az ország egyetlen igen stabil szocialista közigazgatási egysége.*

21. sz. országgyűlési választókerület: a XIV. kerület területének északi és belső kétharmadát fedi le. Városrészei: Istvánmező, Herminamező, Kiszugló, Törökőr, Nagyzugló, Alsórákos északnyugati fele. A városliget-környéki villákban, a régi zuglói utcákban és az új lakóparkokban, panelházakban a középosztály minden rétege megtalálható. A XIV. kerületben a pesti oldalon – a Belváros mellett – itt laknak az átlagosan legtöbb adót fizető állampolgárok. A választókerület jellegzetessége az időskorú, inaktív keresők nagy aránya, a foglalkoztatási és a munkanélküliségi rátának a fővárosi átlagnál valamivel alacsonyabb szintje. Középmagas iskolázottsági fokkal és magasfokú participációs készséggel rendelkezik. Az 1939-es országgyűlési választásokon Zuglón a szociáldemokraták gyenge, a szélsőjobboldali pártok kifejezetten jó eredményt értek el. 1990-ben a neves ellenzéki vezető, Magyar Bálint tanár (SZDSZ) nyert az MDF és az MSZP jelöltjeivel szemben. 1994-ben a főpolgármesterjelölt, dr. Baráth Etele (MSZP) legyőzte a megosztott polgári oldalt képviselő Magyar Bálintot és az MDF aspiránsát. 1998-ban Baráth mindössze nyolc szavazatkülönbséggel maradt le dr. Őry Csabával (Fidesz) szemben (pedig Magyar visszalépett). 2002-ben a 12 százalékponttal magasabb részvétel biztosította Baráth fölényes győzelmét korábbi riválisai fölött (Magyar most is visszalépett.) A fideszes jelölt mindkét választás második fordulóján közel azonos mennyiségű szavazatot kapott, tehát az eredményt a baloldali szimpatizánsok részvételi aránya dönti el. 2006-ban az első fordulón

Baráth hajszálnyival előzte Rátonyi Gábor polgármestert (Fidesz-KDNP), de a második „menetben" Magyar visszalépése folytán nagy fölénnyel nyert. 2010-ben dr. Papcsák Ferenc gazdasági jogász (Fidesz-KDNP) szerezte meg a mandátumot az LMP és az utóbbi javára visszalépett MSZP-jelölt ellenében. *A zuglói választókerület erősen instabil városrész.*

22. sz. országgyűlési választókerület: a XIV. kerület délkeleti harmadát, Alsórákos déli felét és Rákosfalvát fedi le. Itt található a főváros ötödik legnagyobb lakótelepe, a Füredi úti, melynek népessége meghaladta a 30 ezret (Egedy 2001, 153). A lakótelepek és lakóparkok alsóközép és középosztálybeli népessége adja a választópolgárok zömét. Itt is jellemző az időskorú, inaktív keresők magas aránya, kissé kevesebb foglalkoztatottal és több munkanélkülivel. Iskolázottsági szintje a fővárosi átlagnál valamivel magasabb, de kisebb a belső-zúglóinál. Lakói mégis nagyobb participációs készséggel rendelkeznek. 1990-ben a neves ellenzéki politikust, dr. Pető Iványt (SZDSZ) választották képviselőnek az MDF és az MSZP aspiránsai ellenében. 1994-ben az első fordulón fideszes jelölt híján Pető Iván pártelnök vezetett. A második fordulón liberális visszalépés hiányában nem nőtt a szavazók száma (sőt csökkent), így Pécsi Ildikó színművész (MSZP) nyert. Mindkét fordulón dr. Dobos Krisztina helyettes államtitkár (MDF) lett a harmadik. 1998-ban dr. Csiha Judit miniszter (MSZP), a harmadik helyezett Pető visszalépése után nagy fölénnyel verte meg Rátonyi Gábort (Fidesz). 2002-ben Csiha Judit csaknem kétharmados többséggel utasította maga mögé Rátonyit, miután a szabad demokrata polgármester Kutalikné dr. Kardos Zsuzsanna visszalépett. 2006-ban Csiha az előző választáshoz hasonló arányban tartotta meg mandátumát a kevésbé ismert Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ jelölt ellenében. 2010-ben Kulcsár József Ferenc autószerelő (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel nyert az MSZP és az LMP jelöltje ellenében. *A XIV. kerület külső körzete alapvatően baloldali városrész.* A kerületi önkormányzatot a rendszerváltástól 2002-ig Kutalikné dr. Kardos Zsuzsanna jogász (SZDSZ) irányította, '94-től az MSZP-vel koalícióban, sőt, 1998-tól közös polgármester-jelöltként. 2002-ben mindhárom nagy párt pályázott, szoros hármas versenyben a konzervatív szövetség polgármester-jelöltje, Rátonyi Gábor nyert, és lépett önkormányzati koalícióra a szocialista frakcióval. 2006-ban dr. Weinek Leonárd (MSZP-SZDSZ) győzött minimális fölénnyel Rátonyival szemben. 2010-től dr. Papcsák Ferenc országgyűlési képviselő a kerület vezetője. *A XIV. kerület tehát helyhatósági szempontból inkább instabilnak minősíthető.*

23. sz. országgyűlési választókerület: felöleli a XV. kerület délkeleti kétharmadát, Pestújhelyet és Újpalotát. Itt található az ország második legnagyobb lakótelepe, az újpalotai, melynek népessége meghaladta a 45 ezret (Egedy 2001, 153). Nagyobbrészt itt él többnyire munkásosztálybeli népessége. A XV. kerület Budapest ötödik legszegényebb közigazgatási egysége. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a fővárosi átlag körül mozognak, iskolázottsági szintje ehhez képest igen alacsony. Ennek ellenére budapesti viszonylatban közepes, országosan középmagas participációs készséggel rendelkezik. 1990-ben Mécs Imre mérnök (SZDSZ) lett a képviselő az MDF és az MSZP jelöltje ellenében. 1994-ben Hajdú László közgazdász (MSZP) a második fordulón abszolút többséggel nyert Méccsel és az MDF aspiránsá-

val szemben. A közben polgármesterré választott Hajdú 1998-ban is nagy fölénnyel győzte le fideszes versenytársát és dr. Jordán Évát (FKGP), az utóbbi a két forduló között visszalépett. 2002-ben és 2006-ban a polgármester már az első fordulón képviselői mandátumhoz jutott, előbb a Fidesz-MDF-es és Jordán Éva (most MIÉP), majd a Fidesz-KDNP-s és SZDSZ-es jelölteket megelőzve. 2010-ben László Tamás építészmérnök (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel nyert az MSZP és a Jobbik versengője ellenében. A XV. kerület önkormányzatát 1990 és 1996 között szabad demokrata polgármester vezette. Miután bírósági ítélet fosztotta meg a kerület elöljáróját tisztségétől, 1996 végétől – ekkor időközi választás eredményeként – 2010-ig Hajdú László szocialista többséggel irányította a városrészt. 2010-től László Tamás országgyűlési képviselő (Fidesz-KDNP) a polgármester. *A XV. kerület alapvetően baloldali körzet.*

24. sz. országgyűlési választókerület: teljes egészében lefedi a XVI. közigazgatási kerületet, városrészei: Rákosszentmihály, Sashalom, Mátyásföld, Árpádföld és Cinkota. Lakótelepeken és kertvárosokban élő népessége a teljes középosztályt lefedi. A pesti oldal egyik legjobb módú kerülete. A választókerület demográfiai jellegzetessége a gyermekkorúak fővárosi viszonylatban legmagasabb aránya, kétszerese a belvárosi kerületekének: 17,2% (2005. évi… 64). Foglalkoztatási rátája kissé alacsonyabb, mint a budapestié, munkanélküliségi mutatója az egyik legkisebb: 3% (2005). Iskolázottsági szintje középalacsony, mégis magasfokú participációs készséggel rendelkezik. Annak ellenére, hogy 1945-ben még nem álltak a lakótelepek, kiegyensúlyozott bal- és jobboldali arányokat találunk. 1990-ben a nagyvállalkozó Palotás János (MDF) lett a képviselő az SZDSZ jelöltje és Áder János (Fidesz) ellenében (az utóbbi visszalépett). 1994-ben dr. Szabó Lajos Mátyás egyetemi oktató (MSZP) nyert Palotás János köztársaságpárti elnökkel és az MDF aspiránsával szemben. Itt az a párját ritkító eset fordult elő, hogy az SZDSZ dobogóra sem került, hát még dr. Polt Péter, a Fidesz jelöltje, leendő többszörös főügyész. 1998-ban az első fordulón győzött Szabó Glattfelder Béla üzemmérnök (Fidesz) és Palotás felett, de a második fordulón a jobboldali összefogás a fideszest juttatta mandátumhoz. 2002-ben dr. Vidorné dr. Szabó Györgyi jogász (MSZP) jelentős többséggel verte meg Glattfeldert, pedig a harmadik helyezett MIÉP-es visszalépett a második forduló előtt. Az 1998-hoz képest tízezerrel több szavazó túlnyomórészt Vidornét támogatta. 2006-ban Vidorné jelentős fölénnyel nyert Tirts Tamás (Fidesz-KDNP) és a visszalépett SZDSZ-jelölt ellenében. 2010-ben Kovács Péter építőmérnök (Fidesz-KDNP) polgármester már az első fordulóban megszerezte a mandátumot Vidorné, az LMP, a Jobbik és az MDF jelöltjei ellenében. A XVI. kerületi önkormányzatban is a rendszerváltást követően szabad demokrata vezetés működött, fideszes polgármesterrel, amelyet 1994-ben MDF-től a MIÉP-ig terjedő koalíció váltott fel. 1998-ban a féltucat polgármester-jelölt közül Szabó Lajos Mátyás (MSZP-SZDSZ) a szavazatok kevesebb, mint harmadával nyert, majd a Fideszt is magába foglaló koalíciót alakított. Győzelmét Szabó 2002-ben megismételte, de már baloldali többségű képviselő-testülettel. 2006-ban a megosztott baloldallal szemben Kovács Péter (Fidesz-MDF-MIÉP-Vállalkozók Pártja) lett a polgármester, 2010-ben újrázott. *A XVI. kerület változékony, erősen instabil körzetének minősíthető, ahol a lakótelepi szavazók részvételi aránya a döntő.*

25. sz. országgyűlési választókerület: a XVII. közigazgatási kerülettel azonos. Városrészei: Rákoskeresztúr, Rákoshegy, Rákoskert, Rákoscsaba és Rákosliget. Harmadrészben lakótelepen és lakóparkban, nagyobbrészt családi házakban – köztük falusias jellegű és szórványosan villaszerű épületekben – élő választópolgárokkal, akik a teljes középosztályt, de jelentős munkásrétegeket is lefednek. Egy főre eső személyi jövedelemadója a középső és alsó harmad határán található. A kerületet a fővárosi átlagnál szignifikánsan magasabb számú gyermek- és alacsonyabb mennyiségű időskorú lakja, foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek. Iskolázottsági szintje nagyon alacsony. Budapesti viszonylatban átlagos, országosan középmagas participációs készséggel rendelkezik. Az 1945-ben még önálló községekből álló kerületben kiegyenlített volt a jobb- és baloldal aránya. 1990-ben az első fordulón Szent-Iványi István (SZDSZ) szerepelt legjobban, második dr. Balla Gábor Tamás (MDF), harmadik az országszerte egyetlen dobogós független szociáldemokrata, dr. Ruttner György lett. (Az utóbbinak köszönhetően az ország egyik legjelentősebb baloldali szavazótáborral rendelkező kerülete.) A második forduló azonban nélkülözte a liberális összefogást, s némi baloldali támogatással Balla Gábor Tamás egyetemi oktató nyert. 1994-ben dr. Hoffmann Attila mérnök-közgazdász (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF jelöltjei felett. 1998-ben is az első fordulón Hoffmann került az első helyre, de végül az eredetileg második helyezett Koltai Ildikó külkereskedőé (Fidesz) lett a mandátum, mert a harmadik helyezett FKGP-s aspiráns visszalépett. 2002-ben Devánszkiné dr. Molnár Katalin jogász, polgármester (MSZP) nagy fölénnyel nyert Koltai ellenében, bár a fővárosban egyetlen állva maradt Centrum párti jelölt nem lépett vissza. 2006-ban Alexa György kommunikációs tanácsadó (MSZP) nagy többséggel szerezte meg a képviselői helyet Riz Levente (Fidesz-KDNP) és a visszalépett SZDSZ-jelölt ellenében. 2010 áprilisában már az első fordulón, igen nagy fölénnyel nyerte el az országgyűlési képviselői mandátumot Riz polgármester, második helyen, erősen lemaradva Alexa, harmadikként a Jobbik, majd az LMP, az MDF, végül a főváros egyetlen független jelöltje végzett. Ebben a kerületben is a jobboldali szavazói kör lényegi változatlansága mellett a lakótelepek baloldali szimpatizánsainak részvételi hajlandósága dönti el a választások eredményét. 2006-ig a rákoskeresztúri lakótelep szocialista többségű, az új lakóparkokban erős volt az SZDSZ, a családi házas körzetek változékonyak: a régi építésű, falusias utcák lakói többnyire konzervatívok, a rákosligeti jómódú polgárok stabilan jobboldaliak. Az önkormányzatot a rendszerváltástól 1998-ig szabad demokrata polgármesterek vezették, 1994-től SZDSZ-MDF-KDNP-Fidesz koalícióval. 1998-tól Devánszkiné, 2002-től Hoffmann a polgármester, MSZP-SZDSZ szövetség élén. 2006-ban Riz Levente tanárt választották – Hoffmannal szemben minimális különbséggel – a kerület vezetőjének. 2010-ben újjáválasztották Riz országgyűlési képviselőt. 2002-ben bizonyára Rákosmente nyerte volna a politikai feminizmus terén folytatott versenyt, ugyanis a kerület két országgyűlési képviselője, három fővárosi közgyűlési tagja, a polgármester és egyik alpolgármester, két frakcióvezető, két tanácsnok és az önkormányzati testület egyharmada volt nő. A kerület szemléletes példája a választási regionalizmus egyik alaptörvényének: 2006 októberében minden lakótelepi-lakóparki körzetben a baloldal, s valamennyi családi házas kerületrészben a

Fidesz szövetsége nyert, bár az összes önkormányzati választókerületben a teljes jobboldal szerezte meg a szavazatok többségét. A 2008 márciusi népszavazáson pedig a helybéli kormánypártiak a főváros kerületei közül a leggyengébb eredményt hozták. A 2009-es európai és a 2010-es nemzeti parlamenti választáson már minden szavazókörben – a lakótelepen és a lakóparkokban többnyire relatív, a családi házas részeken abszolút – többséget ért el a Fidesz. *Budapest XVII. kerülete politikai szempontból változékony, instabil városrésznek minősíthető.*

26. sz. országgyűlési választókerület: magába foglalja a X. kerület délkeleti harmadát és Pestszentlőrinc felét, vagyis a XVIII. kerület belső, Kőbánya felőli harmadát. Székhelye a XVIII. kerület. Nagyrészt lakótelepeken él döntően alsóközéposztályi népessége. A választókerületet a fővárosinál szignifikánsan magasabb gyermekkorú populáció lakja, foglalkoztatási mutatói az átlagosnál kissé kedvezőtlenebbek. Lakóinak iskolázottsági szintje igen alacsony, akik a budapestinél valamivel kisebb, de országosan középmagas participációs készséggel rendelkeznek. Az 1990-es választásokat Dénes János technikus (MDF) nyerte az SZDSZ jelöltje és dr. Katona Béla gazdasági mérnök (MSZP) előtt. 1994-től folyamatosan Katona képviseli a körzetet, előbb abszolút többséggel az SZDSZ és Hunyadi István (MDF), majd 1998-tól Hunyadi (Fidesz-MDF) és az FKGP jelöltjeit megelőzve, bár az utóbbi visszalépett a második forduló előtt. 2002-ben már az első fordulón ismét megszerezte a mandátumot Révész Máriusszal (Fidesz) és a Centrum aspiránsával versengve. 2006-ban Simon Gábor az MSZP országos választmányának elnöke szintén az első fordulón lett képviselő a Fidesz-KDNP jelöltje és Béki Gabriella szociológus (SZDSZ) ellenében. 2010-ben Kucsák László tanár (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött Simon és a Jobbik jelöltje felett. *A 26. sz. országgyűlési választókerület alapvetően szocialista körzet.*

27. sz. országgyűlési választókerület: a XVIII. kerület kétharmadát fedi le, vagyis Pestszentlőrinc külső felét és teljes Pestszentimrét. Legnagyobb részét gyártelepek, lakótelepek és lakóparkok teszik ki, középosztályi és munkáscsaládokkal. 2001-ben a XVIII. kerületben az egy főre eső személyi jövedelemadójával 15. a kerületek sorában. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a fővárosi átlag körül mozognak. Iskolázottsági szintje igen alacsony. Participációs készsége budapesti mércével alig, országosan jó közepes. Már 1922-ben közel kétharmados szociáldemokrata, 1945-ben pedig jelentős baloldali fölény mutatható ki. Az 1990-es választást dr. Szeleczky Zoltán tudományos főmunkatárs (MDF) nyerte az SZDSZ jelöltjével és dr. Nagy Gábor Tamással (Fidesz) szemben, bár az utóbbi visszalépett. 1994-ben és 1998-ban Szili Sándor esztergályos (MSZP) győzött, előbb az SZDSZ aspiránsa és Demeter Ervin (MDF), majd a Fidesz-MDF és az FKGP versengői ellenében. A kisgazda-jelölt két forduló közötti visszalépésével csaknem megváltoztatta az első menet állását, ugyanis végeredmény szavazatkülönbsége mindössze 11 lett. 2002-ben és 2006-ban dr. Mester László polgármester (MSZP) viszont már az első fordulón, abszolút többséggel legyőzte a Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP és az SZDSZ jelöltjeit. 2010-ben Ughy Attila tanár (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel verte Mestert és a Jobbik versengőjét. Pestszentlőrinc és Pestszentimre önkormányzatát a kezdeti

SZDSZ-vezetést követően, 1994-től 2010-ig Mester László jogász, polgármester irányította szocialista többséggel. 2010-től Ughy Attila vezeti a kerületet. *A XVIII. kerület alapvetően szocialista közigazgatási egység.*

28. sz. országgyűlési választókerület: teljesen egybeesik a XIX. kerülettel, vagyis Kispesttel. Nagyrészt lakótelepeken élő népessége alsó középosztályi és munkáscsaládokból áll. 2001-ben az egy főre eső személyi jövedelemadójával a középmezőnyben foglal helyet. A választókerület demográfiai helyzete számottevően jobb, foglalkoztatási viszonyai valamivel rosszabbak a fővárosi átlagnál. Iskolázottsági szintje középalacsony. Participációs készsége Budapesten átlagkörüli, országosan középmagas. Kispesten már 1922-ben és 1945-ben is jelentős baloldali fölény érvényesült. 1990-ben dr. Fodor András Attila (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjeit megelőzve. 1994-től Burány Sándor (MSZP) a kerület országgyűlési képviselője, előbb az SZDSZ aspiránsával és Fodorral, majd 1998-ban és 2002-ben Simicskó Istvánnal (Fidesz-MDF) és dr. Balaton Péterrel (FKGP) szemben (az utóbbi ’98-ban visszalépett, 2002-ben pedig a Centrum színeiben indult). Amíg Burány 1998-ban hajszálnyi különbséggel, 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón megszerezte újra a mandátumot, utóbb a Fidesz-KDNP jelöltje és dr. Kóródi Mária volt miniszter (SZDSZ) ellenében. 2010-ben dr. Tarnai Richárd (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel verte Burány budapesti pártelnököt és a Jobbik versengőjét. A kerületi önkormányzatot 1994-ig az SZDSZ, majd 2002-ig konzervatív koalíció irányította, 1998-tól a fideszes Timár Béla üzemmérnök vezetésével, aki a szavazatok egyharmadával csak a többségi baloldal megosztottsága miatt tudott győzni. 2002-ben az egyesült baloldal már nemcsak a képviselő-testületben tartotta meg a többségét, de Steinerné Török Katalinnal (MSZP-SZDSZ) a polgármester-választást is megnyerte. 2006-tól Gajda Péter (MSZP-SZDSZ) a kerület vezetője. *Kispest baloldali kerületnek mondható, bár 2010-től az önkormányzat képviselő-testülete fideszes többségű.*

29. sz. országgyűlési választókerület: a XX. kerületet, vagyis Pestszenterzsébet déli kétharmadát, valamit a XXIII. kerületet képező Soroksárt fogja össze. Jórész lakótelepeken élő népessége döntően proletárhelyzetű, mindkét kerület a főváros három legszegényebb közigazgatási egysége közé tartozik. A választókerület demográfiai helyzete kedvező, gyermekkorúak aránya szignifikánsan magasabb, az időseké lényegesen alacsonyabb a fővárosi átlagnál. Itt élnek legnagyobb arányban eltartottak, számuk az – egyébként kissé átlagalatti – foglalkoztatottak mennyiségének 63%-a (ami persze kevesebb, mint az országos arány és csupán fele a legrosszabb szabolcsi és borsodi értékeknek – 2005. évi… 124). Iskolázottsági mutatója nagyon alacsony, ennek ellenére budapesti viszonylatban közép gyenge, országosan jó közepes participációs készséggel rendelkezik. Pestszenterzsébet városában 1945-ben hatalmas baloldali fölény érvényesült, ekkor ugyanis a kisgazdapárt mindössze 32%-nyi szavazatot kapott. 1990-ben a választások első fordulóján első helyezett az SZDSZ, második dr. Vizy Béla orvos (MDF), harmadik az MSZP jelöltje lett. Minthogy fideszes nem indult, konzervatív tartalékkal Vizy nyert. 1994-ben Karakas János kertészmérnök (MSZP) nagy fölénnyel legyőzte az SZDSZ aspiránsát és Perlaki Jenőt (Fidesz), bár az utóbbi visszalépett a második forduló előtt. 1998-ban Karakas ismét megverte

Perlaki polgármestert, pedig a harmadik helyezett kisgazda visszalépett. 2002-ben és 2006-ban a mandátumot már az első fordulón megszerezte dr. Hiller István egyetemi docens, az MSZP (előbb leendő) országos elnöke, korábban Perlakit (Fidesz-MDF) és a Centrum, majd a Fidesz-KDNP és az SZDSZ versengőjét megelőzve. 2010-ben Földesi Gyula kertészmérnök (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel verte Hiller minisztert és a Jobbik jelöltjét. A XX. kerület polgármestere 1990 és 1998 között Perlaki Jenő mérnök, előbb szabad demokrata, majd konzervatív jelöltként szocialista képviselő-testületi többséggel, 1998-tól pedig Szabados Ákos tanár (MSZP-SZDSZ, 2006-tól MSZP) vezeti a kerületi önkormányzatot. Az 1994-ben létrejött XXIII. kerület polgármestere kezdettől Geiger Ferenc közgazdász, előbb MSZP-SZDSZ, majd a Soroksári Civil Szervezetek baloldal által is támogatott vezetőjeként. *Pestszenterzsébet és Soroksár baloldali választókerület.*

30. sz. országgyűlési választókerület: Csepel területének északi és nyugati kétharmada, lakosságának fele, a gyártelepek és környéke, valamint Háros. A választókerület nagyrészt gyár- és lakótelepekből áll. XXI. kerület a főváros egyik legszegényebb közigazgatási egysége, 1999-ben az utolsó előtti volt, de 2001-ben már hátulról a negyedik. Egy átlagos csepeli ember viszont úgy él, mint egy – a megyei átlagánál valamivel – tehetősebb szabolcsi középosztálybeli, ennek ellenére tipikus munkáskerület lakója. A választókerület demográfiai helyzete viszonylag kedvezőnek mondható. Foglalkoztatási viszonyai összességében kissé jobbak, mint a fővárosi átlag. A lakosság iskolázottsági szintje a fővárosban az egyik legalacsonyabb, tipikus munkáskerület lévén a diplomások aránya itt a legkisebb: 13% (2005. évi… 113), ez az érték az országos átlagnál kissé alacsonyabb, de pl. azonos Miskolc munkáskerületével. Participációs készsége Budapesten az egyik legalacsonyabb, országosan közepes. Az 1945-ös parlamenti választáson a baloldal mintegy 70%-nyi túlsúlyra tett szert. Az 1939-es választásokon az akkori Budapest-környéki elővárosokban mind a baloldal, mindpedig a szélsőjobboldal meglehetősen erős volt. Az 1990-es első fordulón első helyezett az SZDSZ, második dr. Gyurkó János szakmérnök (MDF), harmadik a Fidesz jelöltje lett. A második fordulón azonban az utóbbi visszalépése ellenére Gyurkó nyert. 1994-ben Paszternák László (MSZP) szakszervezeti elnök győzött Kovács Kálmán (SZDSZ) és Gyurkó felett. 1998-ban és 2002-ben Podolák György (MSZP) üzletember szerezte meg a mandátumot, előbb dr. Kosztolányi Dénes (Fidesz) és Bauer Tamás (SZDSZ – az utóbbi visszalépett), majd már az első fordulón a Fidesz-MDF aspiránsa és Bauer előtt. 2006-ban Podolák ismét az első fordulón lett képviselő, a Fidesz-KDNP jelöltje és Bauer ellenében. 2010-ben Borbély Lénárd igazgatásszervező (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel verte Podolákot és a Jobbik versengőjét. A kerületi önkormányzatot előbb az SZDSZ vezette, majd 1994-től 2010-ig folyamatosan Tóth Mihály politikus (MSZP) abszolút többséggel a képviselő-testületben. 2010-től Németh Szilárd országgyűlési képviselő (Fidesz-KDNP) a polgármester. *Csepel alapvetően baloldali kerület.*

31. sz. országgyűlési választókerület: Csepel területének délkeleti harmada, a Kertváros. Családi házas övezet, döntően munkáslakossággal. A választókerület demográfiai viszonyai kedvezőek, foglalkoztatási helyzete már sokkal kevésbé az, kivé-

ve az átlagkörüli munkanélküliségi rátát. Fővárosi viszonylatban itt a legalacsonyabb az iskolázottsági szint, ezen belül az érettségizettek aránya (48,4%), amely persze szignifikánsan magasabb az országosnál (ami 42,6% – 2005. évi… 33). Participációs készsége ennek ellenére jó közepes. 1990-ben mindössze négy jelölt indult, győzött dr. Lotz Károly közgazdász (SZDSZ) későbbi miniszter, az MDF és az MSZP jelöltjei felett. 1994 óta dr. Avarkeszi Dezső jogász (MSZP) a képviselő, előbb Lotz Károlyt és az MDF, majd dr. Kövér Lászlót (Fidesz) és az SZDSZ aspiránsát – az utóbbi visszalépett – előzte meg. 2002-ben és 2006-ban pedig már az első fordulón abszolút többséggel, előbb a Fidesz-MDF versengőjét és ismét Lotz Károlyt, majd a Fidesz-KDNP jelöltjét és dr. Eőrsi Mátyást (SZDSZ) utasította maga mögé. 2010-ben Németh Szilárd közoktatásvezető (Fidesz-KDNP) nyert az LMP jelöltje és az utóbbi javára visszalépett Avarkeszi ellenében. Annak ellenére, hogy nincs lakótelepe, ugyanolyan erős a baloldal, mint Csepel másik részén. *Itt is alapvetően szocialista többség érzékelhető.*

32. sz. országgyűlési választókerület: felöleli a teljes XXII. kerületet, vagyis Budafokot, Budatétényt és Nagytétényt. Lakótelepekkel és családi házakkal vegyes kerület, népességének zöme az alsó középosztályhoz sorolható. A budai oldal legkevésbé tehetős közigazgatási egysége, de fővárosi szinten így is a nyolcadik az egy főre jutó személyi jövedelemadójával, ami majdnem pontosan azonos a budapesti átlaggal. Demográfiai, foglalkoztatási és iskolázottsági adatai a fővárosi átlag körül mozognak, kivéve az ennél jóval kedvezőbb gyermekarányt. Participációs készsége ennek megfelelően fővárosi viszonylatban átlagos, országosan középmagas. 1945-ben Budafok városában enyhe baloldali többség volt tapasztalható. 1990-ben az első forduló sorrendje: dr. Mészáros Péter kutatómérnök (MDF), Béki Gabriella (SZDSZ), Németh Zsolt (Fidesz), a két forduló között a második helyezett Béki lépett vissza, mégsem tudták megakadályozni Mészáros győzelmét. 1994-ben dr. Lendvai Ildikó kiadóigazgató (MSZP) maga mögé utasította az SZDSZ jelöltjét és Mészárost. 1998-ban Németh Zsolt közgazdász-szociológus már az első fordulón megelőzte Lendvait, a harmadik helyezett Esze Tamás (MIÉP) visszalépése aztán biztosította Németh nyerését. 2002-ben ismét Lendvaié lett a mandátum, a második fordulón Németh 11 százalékkal lemaradt, pedig Esze Tamásra egy kilenced annyian szavaztak, mint az első fordulón. Az utóbbi választáson másfélszer annyian mentek el szavazni a baloldalra, mint ’98-ban, miközben a jobboldal szavazótábora változatlan maradt. Lendvai 2006-ban is jelentős többséggel megtartotta mandátumát a Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ-jelölt ellenében. 2010-ben Németh Zoltán bölcsész (Fidesz-KDNP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot az MSZP új, a Jobbik, az LMP és az MDF-SZDSZ jelöltjei ellenében. A kerületi önkormányzatban az első ciklus SZDSZ vezetése után, 1994-ben kevesebb, mint 20%-nyi szavazattal egy független polgármester-jelölt nyert. 1998-ban a baloldal megosztottsága miatt a konzervatív koalíció jelöltje, Szabolcs Attila tanár lett a kerület vezetője. 2002-ben Bollók Istvánnét (MSZP-SZDSZ) választották polgármesternek. 2006-ban visszatért Szabolcs, akit 2010-ben újjáválasztottak. *A XXII. kerület változékony, instabil választókerület.*

1.3. Győr-Moson-Sopron megye

Két térszerkezeti egységből áll. Egyik egy viszonylag kis területű, Sopront és vonzáskörzetét, valamint Kapuvárt és mikrorégióját magába foglaló térszerkezeti egység. Jelentős iparral, nyugaton intenzív, keleten extenzív mezőgazdasággal rendelkezik. Közlekedési helyzete kedvező. Társadalmi-gazdasági életében kiemelt szerepet játszik az idegenforgalom, műemlékei, termálfürdői, természetes szépsége vonzzák a látogatókat. A másik, a győri térszerkezeti egység az ország egyik legmagasabb hozamokat produkáló, sokoldalú és tipikusan mezőgazdasági területe, de ipara is országos jelentőségű. Közlekedési helyzete kiváló, idegenforgalma is nagy, de inkább átmenő jellegű.

Győr-Sopron megye nemcsak a régmúlt időkben, de a Kádár-korszakban is a legfejlettebb térségek közé tartozott, egy lakosára jutó GDP-je 1975-ben az országos átlag 111%-a, s ezzel 4. a mezorégiók rangsorában. Ekkor mind iparát, mind pedig mezőgazdaságát fejlettnek (de nem „erősen fejlettnek") minősítették. A megye relatív helyzete a következő fél évtized alatt sem sokat változott, bár már ipari élőmunkatermelésének relatív gyengeségét magas fokú iparosodottságának kellett ellensúlyozni (Németh 2009, 69-70). Fejlődése az 1980-as években a restrikciós gazdaságpolitika ellenére dinamikusabbá vált, amelynek nemcsak személyi-politikai okai voltak (Horváth Ede, a Rába Művek vezérigazgatója tagja volt a kommunista párt központi bizottságának), hanem az is, hogy 1980 és 1985 között a magántulajdon részesedésének növekedése gyorsabbnak bizonyult, mint az országos átlag (13-21,6%, illetve 10,6-15,3% – Rechnitzer-Lados 1988, 43, 45). A rendszerváltás éveiben is tartotta ezt a tempót, gazdasági teljesítménye 1985 és 1994 között az ötödikről a harmadik helyre rukkolt a mezorégiók sorában, majd csaknem folyamatosan második, csupán Budapest előzi meg. *A megye a rendszerváltás óta a vidéki Magyarország gazdasági motorjának számít* (A magyar Nyugat… 2009, 22).

Győr-Moson-Sopron megye a nagyrégió gazdasági centruma, a rendszerváltás óta a mezorégiók átlagos fejlettségi sorrendjében tartja második helyét, vagyis közvetlenül a főváros után jön. Globális fejlődési dinamikája a '90-es években 7-8. a megyék között, így folyamatosan csökkent távolsága a valamivel mérsékeltebb ütemben gyarapodó Budapest fejlettségi szintjétől, saját számításaim szerint 1997-ben és 2000-ben, más adatok szerint 2001-ben a fővárost is megelőzve első helyezett (2 és 8. melléklet). Ennek egyik fő oka és összetevője, hogy az egy főre eső külföldi tőke vidéki átlagában pl. 1998-ban meghaladta a 250%-ot, mellyel messze az első lett valamennyi területi egység között (Hrubi 2000, 257). A külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének külföldi részesedésében lakosságarányosan második helyen állt Budapest után 1999-ben, de az Európai Unióba történő beszállításokból összesen nagyobb értéket mondhatott magáénak, mint a főváros (Tóth G. 2001, 241). Infrastruktúrája is szépen fejlődik, pl. a csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakásainak aránya terén a rendszerváltást követő évtizedben ötödikről a harmadik helyre került a megyék sorában (Hahn 2001, 57).

Fejlődésének másik fő összetevője, hogy minden kistérségének foglalkoztatási egyenlege pozitív, nem egy körzetében csak kétharmad annyi az inaktív kereső, mint az aktív. Azokhoz a kisszámú középrégiókhoz tartozik, melyeknek vándorlási szaldója is pozitív, csaknem kiegyenlíti a természetes népességcsökkenést. A globális fejlettséget meghatározó változók közül az életminőséget kiválóan jelző öngyilkossági és munkanélküliségi rátája egyike a legjobbaknak. Az előbbi érték annál is inkább jelentős, mert 1984-ben Vas megyében az ennél is kisebb, s Zalában a valamivel nagyobb öngyilkossági arány 1999-re enyhén megnőtt. Az életszínvonal talán legjelentősebb mutatója az egy állandó lakosra jutó adóköteles jövedelem terén a rendszerváltást követő évtizedben ötödikről, az átlagkeresetek terén pedig a nyolcadikról a harmadik helyre emelkedett (30. melléklet). Győr-Moson-Sopron megye lakóinak iskolai végzettsége Budapest után egyik leggyorsabban növekvő. 2005-re foglalkoztatási mutatóját tekintve is – az ezredfordulón tapasztalt némi lemaradást követően – a főváros után következik, bár ekkor már Komárom-Esztergom megye munkanélküliségi aránya egy százalékponttal alacsonyabb (8 ill. 9% – 2005. évi... 38). Jól látható tehát, hogy a megye – más számítások szerint is – *főként az életminőség területén áll igen jól*.

Az ezredfordulót követően azonban dinamikus mutatói jelentős mértékben romlottak, fejlődési üteme számottevően mérséklődött. Növekedési tempója (10-12.) három-négy hellyel visszaszorult a megyék sorában, így Felső-Pannónia átlagos ütemben haladó megyéje (11/II. melléklet). 2005-ös globális fejlettségi szintje – legtöbb évhez és legtöbb mutatóhoz hasonlóan – a második helyen található, az ágazatok sorrendi átlaga (2,8) csak hajszálnyival kedvezőbb az 1999-esnél (2,9), de amíg az ezredfordulón egyetlen mért terület sem tért el szignifikánsan az átlagtól, jó fél évtizeddel később az új évszázad egyik hazai sikerágazatában, a turizmus területén tartósan az ötödik-nyolcadik, a vízvezeték-hálózat sűrűségében néha kilencedik-tizedik és gazdasági aktivitása is hasonlóképpen romlott az ezredfordulót követő években. Változatlanul csak az egyéni boldogság és életnívó negatív mércéi, az öngyilkossági és munkanélküliségi rátái lettek ismét elsők 2005-ben a rangsorban, vagyis mindkettőben a fővárosnál is kedvezőbb értékeket produkált (az előbbiben 2004 és 2006-ban ötödik, s az utóbbiban a mikrocenzus szerint Budapest a legjobb). Ugyancsak kedvező a felnőtt korú (25-64 éves) férfiak halálozási aránya: csak Győr-Moson-Sopron és Pest megye áll e téren jobban az országos átlagnál, a hasonló korosztályú nők esetében pedig Zalával együtt még kisebb mértékű a halandóság. (20, 25, 28 és 29. melléklet, Gáti 2008, 9).

Győr-Moson-Sopron megye globális fejlődésének dinamikája 2005 és 2009 között – az előző félévtizedhez képest – valamelyest tovább romlott, de még éppen belefér a közepes kategóriába. Az összességében statikus második helye mellett az ipari alkalmazottak és a közúthálózat sűrűségében aránya már csak negyedik, idegenforgalma pedig nyolcadik a megyék rangsorában, csupán csővezetékes infrastruktúrája és az átlagkereset javult valamelyest.

Kistérségeinek fejlettségi szintje alapján is a megyét az ezredfordulón csak a negyedik-ötödik helyre sorolták. Közülük kettő magasan fejlett: a Győri – amely 1997-ben az ország második, 2001-ben a harmadik legfejlettebb kisrégiója – és a Soproni,

egy fejlett (a Mosonmagyaróvári), s három közepesnek mondható. Az utóbbiak közül kettőt (a Kapuvárit és a Csornait) az 1998-as faktorérték-vizsgálat magasan fejlettnek találta. Az első három körzet azonban a megye területének nagyobb felét takarja. Egyes források szerint stagnáló, vagy lemaradó nem akadt köztük, mások szerint legtöbbjük pozíciója nem változott, vagy enyhén romlott. A 2002-es KSH-vizsgálat csak a Győrtől délre fekvő Téti kistérséget minősítette hátrányos helyzetűnek. 2004-ben a Téti és a Csornai kisrégió minősült területfejlesztési szempontból hátrányos helyzetűnek.

2003-2005-ös saját vizsgálatunk is a Győrit tartja igen fejlettnek, a Sopronit fejlettnek, s a Tétit, meg a Csornait mérsékelten fejlettnek, a többi kistérség közepes osztályzatot kapott. A Csornai jelent legnagyobb gondot, mert ráadásul erősen lemaradó is, a többi jórészt úgy oszlik meg, hogy a fejlettebbek kevésbé fejlődnek és viszont. A politikai fejlettség terén a két nagyvárosi körzet kiváló, a többi jó eredményű. Versenyképességük hasonló eredményt mutat, csak a Pannonhalmi és a Téti közepes. Egyetlen megye, melynek egyetlen kistérségét sem minősítette 2005-ben a KSH hátrányos helyzetűnek (Szabó Y. 2007, 88). 2007-re legtöbb mikrorégiójának javult a fejlettségi szintje, vagyis dinamikájuk 2005 után kedvezően változott. Különösen a Mosonmagyaróvári és a Csornai kistérségé, amelyek a legfejlettebb, illetve fejlett katágóriába kerültek (korábban jó versenyképességűnek minősítettük őket). Versenyképessége viszont 2008-ra csaknem mindeniknek romlott, a két szomszéd, a csornai és a kapuvári körzet egyenesen a relatíve gyenge minősítést kapta, de a soproni is elveszítette a kiugróan versenyképes címet (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

A megye határmenti kisrégióinak ipari alkalmazotti létszáma 1990 és 1997 között – a vasi hasonló helyzetűekkel ellentétben – jelentősen csökkent, ami arra vezethető vissza, hogy a nyugati megyékben ugyan a külföldi tőkebefektetések abszolút, vagy relatív többsége, de Vas megyében több mint 80, míg Győr-Moson-Sopronban csak 40%-a irányult a feldolgozóiparba (Volter 2001, 283-284). A hatékonyan működő megyei önkormányzat egyébként kiemelt kérdésként kezel olyan fontos területeket, mint például a közlekedési lehetőségek kiterjesztése, az egészségügyi és egyéb szolgáltatások színvonalának emelése.

Győr országosan is a legkedvezőbb adottságú vidéki nagyvárosnak számított a 90-es években, s a második leggyorsabb fejlődést produkálta. A területi egység másik megyei jogú városa Sopron, csak a 12. helyen állt, de országos viszonylatban a hatodik legdinamikusabban gyarapodó az ezredfordulón. Győr megmaradt alapvetően iparvárosnak, ám a majdhogynem iparvárossá „fejlesztett" Sopron visszaváltozott sokfunkciójú településsé (ipari keresőinek száma a '80-as évek vége óta negyedére, aránya a város összes foglalkoztatottjainak feléről egyötödére esett – Beluszky 2000, 119). A megye öt jelentősebb városa közül három (Győr, Csorna és Kapuvár) képes volt korábbi jó pozícióin is javítani, Sopron és Mosonmagyaróvár „csupán" őrzi korábbi helyzetét (ami azonban irigylésre méltó lenne Kelet-Magyarországon). A regionális helyzetben bekövetkezett változások eredményeként javultak Győr és Sopron pozíciói. Győr közvetlenül Miskolc mögé zárkózott fel, a „modern" funkciók terén

egyenrangú a többi regionális centrummal (Pécs, Szeged stb.) – pl. Győr a legjelentősebb vidéki pénzintézeti központ – az államilag telepített funkciók terén viszont megmaradt a hátránya (pl. a felsőoktatás területén). Sopron rangszáma is csak keveset emelkedett, viszont egyetlen nem megyeszékhelyként bekerült a megyeközpontok sorába, szintén a magánszféra által uralt funkciók – idegenforgalom, kereskedelem, magán orvosi tevékenység, gazdasági és pénzintézeti szolgáltatások – jóvoltából (Beluszky 2000, 126). Egy MTA felmérés 2003-ban „jelentősen fejlődő"-nek minősítette.

Győr-Moson-Sopron megye *politikai életére a viszonylag magas részvételi arány* (átlagosan 67,2%) jellemző. A *participáció* terén a '90-es években Vas megye mögött állt, de a 2002 utáni népszavazásokon és a 2004-es európai parlamenti választáson közvetlenül a fővárost követte, az országgyűlési választásokon az ezredforduló előtti évtizedben többnyire harmadik, azt követően inkább második a sorban (1. melléklet). A 2008-as népszavazáson is második, de jóval Vas után és Budapest előtt, a 2009-es európai parlamenti választáson pedig harmadik a mezorégiók participációs rangsorában. A 2010-es országgyűlési megmérettetésen viszont a negyedik lett, mert még Pest megye is megelőzte.

A megye másik fő jellegzetessége az *53,3%-nyi polgári középpárti, döntően jobboldali politikai orientáció.* Ebben a térségben a jobboldal a régebbi korszakokban is erős volt. 1939-ben Sopron vármegyében és városában, valamint Győrben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult, azonban Győr-Moson és Pozsony vármegyében (titkos szavazással) 47,9%-nyi vokssal országosan második lett, miközben a Magyar Élet Pártja nevű ókonzervatív kormánypárt kapta a maradék 52,1%-ot (a többi párt nem tudott listát állítani – Hubai 2001, II. 127). 1945-ben Győr és Moson vármegyében kiegyenlített viszonyokat, Sopron vármegyében pedig 70% körüli jobboldali többséget mértek. A döntően vidékies jelleg és hagyományok ellenére jelenkorunkban számottevően átlagalatti radikális (kisgazda, kereszténypárti, jobbikos) és a lényegében két városra szűkült nehézipari környezet révén *igen alacsony szocialista befolyással* találkozunk. (A megye alapvetően konzervatív jellegére utal az a sokadlagos ismérv, hogy az országos átlagnál lényegesen kisebb a házasságon kívüli születések aránya – Fehérné 2000, 94).

A megye azonban nemcsak a politikai participáció és moderáció terén áll igen jól, de pártorientációjának stabilitása is kedvező. S ha még a megyei közgyűlés rendszerváltás óta stabil jobboldali irányultságát is hozzávesszük, megállapíthatjuk, hogy Győr-Moson-Sopron megye az ország *kevés kockázati tényezőt* hordozó mezorégiói közé tartozik. Csupán Sopron önkormányzatának instabilitása (és a radikálisok közepes befolyása) rontja az összképet, így *közepes kockázati értékelést* kapott. Miután globális fejlettsége és politikai aktivitása kedvező, globális fejlődési üteme közepes, a megye *komplex megítélése jó-közepesnek mondható.*

A két évtized választásain az egykori Sopron vármegyei térségben polgári középpárti dominanciával találkozunk, a Győr megyei választókerületekben már meglehetősen vegyes MDF-MSZP-Fidesz győzelmeket konstatálhatunk. A képet tovább árnyalja, hogy Sopront 2002-ig – a maga nemében egyedülállóan – civil szervezet és

polgármester irányította, Győr pedig három cikluson keresztül választott szocialista városvezetőt (2006-tól mindkettő fideszes). Annak oka, hogy a tipikusan nehézipari jellegű megyeszékhelyhez kapcsolódó országgyűlési választókerületekben csak kevésszer győzött az MSZP, az lehet, hogy a nagyváros lakótelepei, munkásnegyedei szétszórtak, minden választókerülete jelentős számú vidéki, vagy kertvárosi szavazókört is lefed. Csornán és Mosonmagyaróváron is az MSZP irányította 2006-ig a városi önkormányzatot, itt is a vidék túlsúlya döntött a parlamenti választásokon a jobboldal javára. Jelentősebb városai közül csak Kapuvár volt jobboldali, MDF-vezetésű. *Győr-Moson-Sopron megye tipikus példája volt annak, hogy az iparvárosok inkább baloldali, az agrárkörzetek pedig jobboldali beállítottságúak.* (Kisebb pártosodott települései közül az ezredfordulón ötben jobboldali, egyben szocialista a polgármester.) Aztán 2006-ban a megye minden jelentősebb városában fideszes polgármestert választottak. 2010-ben ebben a megyében is (a csornai polgármester-választás kivételével) totális Fidesz-KDNP győzelem született.

A politikai feminizmus terén jelentős pozitív irányú elmozdulást regisztrálhattunk 2006-ban, amikor is a parlamenti választást követően a megye 12 képviselője között három nőt találtunk, ez csaknem két és félszerese az országos aránynak. Közülük is kettő fideszes, ami a maga nemében egyedülálló jelenségnek, a jobboldali térfélen csúcsteljesítménynek minősíthető. Az eredmény 2010-ben megismétlődött, azzal a különbséggel, hogy most már mindhárom Fidesz-KDNP képviselő-asszony. Hasonló a helyzet a megyei közgyűlésekben is.

Győr-Moson-Sopron megye *politikai participációjának és globális fejlettségének korrelációja erős közepes* (0,7208), de fajlagos GDP-je révén azon kevés megye közé sorolható, amelyeket e téren magas szintű korreláció fűz a politikai fő komponenshez (0, 8725), az iskolázottsági szint ugyancsak erősen korrelál (0,7586). A politikai moderáció korrelációja a globális fejlettséggel, a fajlagos GDP-vel és az iskolázottsági szinttel viszon olyan gyenge, hogy azon három-öt mezorégió közé tartozik, amelyeknél ilyen viszonylatok gyakorlatilag nem állnak fenn, vagyis a megye *politikai mérsékeltsége közel sem olyan kedvező, mint társadalmi-gazdasági fejlettsége.*

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Győr-Moson-Sopron megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Győr	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Győr	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Győr	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Instabil
4.	Mosonmagyaróvár	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
5.	Csorna	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Kapuvár	SZDSZ	MDF	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Sopron	Fidesz	SZDSZ	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

1. sz. országgyűlési választókerület: a Győr megyei jogú város környéki agglomerációt öleli fel. A Szigetköz keleti végétől a Sokorói-dombságon át a Bakonyaljáig terjed. Jelentősebb helységei: Abda, Bőnyrétalap (később kettévált), Dunaszeg, Gö-

nyű, Győrasszonyfa, Győrság, Győrszemere, Győrújbarát, Győrújfalu, Győrzámoly, Ikrény, Kajárpéc, Kisbajcs, Koroncó, Mezőőrs, Nagyszentjános, Nyúl, Öttevény, Pannonhalma, Pázmándfalu, Pér, Táp, Tápszentmiklós, Tényő, Tét és Töltéstava, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. (Kilenc Észak-Veszprém megyei község – Bakonygyirót, Bakonypéterd, Bakonyszentlászló, Fenyőfő, Gyarmat, Lázi, Románd, Sikátor és Veszprémvarsány – amelyek valóban közelebb esnek Győrhöz, 2001-ben megyét váltottak, azóta a Győr-Moson-Sopron megyei 1. sz. választókerülethez tartoznak.) Az ezredfordulón még szépen fejlődő kistérségeket alkottak, csak a Tétit minősítették kissé hátrányos helyzetűnek. A 2003 és 2005 közötti időszakban a statisztikai mikrorégiók már számottevően differenciálódtak: a székhelyi ekkor kiugró versenyképessége ellenére stagnáló lett, ami azonban igen fejlett általános helyzete mellett nem rossz eredmény. Az ekkor közepesen fejlett Pannonhalmi viszont dinamikus fejlődésre kapcsolt, s a Téti is fejlődőnek minősíthető, ami mérsékelt fejlettségén bizonyára javítani is fog. A székhelyi kisrégióban igen magasak, a Tétiben közepesek (2004-ben már magasak) az átlagjövedelmek. 2008-ra csupán annyi változás történt, hogy a Pannonhalmai kistérség elvesztette közepes versenyképességét, vagyis gyengének minősítették. A nemrég még igen szegény Tét kisváros középszintre emelkedett, Pannonhalmán is hasonló a helyzet.

A választókerület demográfiai és foglalkoztatási viszonyai a megyei átlag körül szóródnak, vagyis az országosnál némileg kedvezőbbek. A lakosság iskolázottsági szintje alacsony, alig magasabb a szabolcsi átlagnál. Participációs készsége a megyében a legalacsonyabb, országosan közepes, vagyis lényegesen magasabb pl. a szabolcsi átlagnál. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal igen magas, 45,3% szavazatarányt ért el (Hubai 2001, II. 129). 1945-ben a Győri járásban jelentős baloldali fölény, a többi kerületrészen kétharmados jobboldali többség mutatkozott. Az 1990-es választások első fordulóján az első Büky Dorottya (SZDSZ) lett, második dr. Medgyasszay László (MDF) állatorvos, harmadik az FKGP jelöltje. A második fordulón azonban – fideszes tartalékszavazók híján – a szabad demokrata aspiráns lemaradt és a kereszténydemokraták támogatásával a leendő államtitkár Medgyasszay nyert. 1994-ben Pozsgai Balázs (MSZP) legyőzte az SZDSZ-es versenytársat, Medgyasszayt és a kisgazdát. Miután az első fordulón – ritka kivételként – négy jelölt haladta meg a 15%-ot, a második menet – visszalépés híján – négypólusúvá vált: szocialista, liberális, konzervatív és radikális, s az agrármérnök Pozsgai egyharmadnyi szavazattal képviselő lett. 1998-ban ismét Medgyasszay nyert – kétharmados többséggel – Pozsgai felett, mert most már visszalépett a kisgazdajelölt. 2002-ben és 2006-ban (utóbb fideszes) Medgyasszay már az első fordulón igen nagy többséggel megszerezte a mandátumot előbb Pozsgaival és SZDSZ-es, majd egy másik MSZP-s és MDF-es riválisával szemben. 2010-ben Kara Ákos humánmenedzser (Fidesz-KDNP) már az első fordulón kétharmados többséggel biztosította képviselői helyét az MSZP, a Jobbik és az LMP jelöltjeivel szemben. A győri agglomeráció helységei közül csak Győrság tekinthető pártosodottnak, az ezredfordulón kisgazda (2002-től fideszes, 2006-tól független) polgármesterrel rendelkezett. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Bőny és Ikrény baloldali, Nagyszentjános szocialista, a többi legnagyobb

része fideszes túlsúlyú. 2006-ra Bőny jobboldali lett. 2010-ben valamennyi fideszes többséggel rendelkezett. *A megyeszékhelyi kerület politikai következetesség szempontjából jobbra stabilizálódottnak minősíthető.*

2. sz. országgyűlési választókerület: Győr megyei jogú város északi fele: a belváros, a gyárváros munkásnegyedei és a zöldövezet egy része a hozzácsatolt Győrszentivánnal. A folyók találkozásánál fekvő Duna-menti város az egyik legkedvezőbb helyzetű és legdinamikusabban fejlődő település az országban. A gazdasági funkciók terén egyértelmű vezető szerepet játszik a nagytérségben, melynek az egyetlen igen magas életszínvonalú nagyvárosa. Lakossága a középosztály minden rétegéből és a munkásságból tevődik össze. A választókerület az átlagosnál valamivel kedvezőtlenebb demográfiai és foglalkoztatási viszonyokat mutat. A lakosság iskolázottsági szintje magas, ami azonban Budapesten alacsonynak számítana. Itt él a megyében a legtöbb diplomás, 21,5%, Újpestével azonos arányban. (2005. évi… 119) Megyei viszonylatban a legmagasabb, országosan középmagas participációs igénnyel. A nagyrégió politikai orientációjával ellentétben Győr kimagasló baloldali hagyományokkal rendelkezik. A törvényhatósági jogú településen 1939-ben a szociáldemokraták 35,5%-nyi szavazattal országos csúcsot állítottak fel, az egyetlen vidéki mandátumukat itt szerezték (Hubai 2001, II. 127). 1945-ben a város közel kétharmados többséggel a legbaloldalibb megyeszékhelynek számított Felső-Pannóniában. A kerületben az 1990-es parlamenti választás első fordulóján az első helyezett az SZDSZ-es aspiráns, a második Bakó Lajos népművelő (MDF) lett, de a harmadik helyű kereszténydemokrata jelölt visszalépésével Bakó nyert. 1994-ben Szabó Sándorné szociológus (MSZP) győzött, az SZDSZ-es versengő és Bakó felett. 1998-ban azonban dr. Szakács Imre jogász (Fidesz-MDF) megszerezte a mandátumot Szabónétől, a visszalépő kisgazdajelölt támogatásával. 2002-ben ugyanez a felállás és eredmény azzal a különbséggel, hogy a második fordulón most az SZDSZ-es hiába lépett vissza, mert a középpártiak is Szakácsra szavaztak. 2006-ban is csekély előnnyel Szakács nyert az MSZP és a visszalépett MDF-jelölt ellenében. 2010-ben Szakács már az első fordulón biztosította mandátumát az MSZP-s, a jobbikos és az MDF-es riválisai ellenében. *Megállapítható, hogy a választókerület szavazási következetessége jobbfelé stabilizálódott.*

3. sz. országgyűlési választókerület: Győr város déli fele, panellakásokkal és zöldövezettel, a hozzá csatolt Gyirmót-Ménfőcsanakkal. Lakói inkább alsó középosztályi és munkáselemekből tevődnek össze. A választókerületet igen kis számban lakják gyermek- és időskorúak, ennek megfelelően az inaktív népesség is kevés. A megyében itt található legnagyobb arányban foglalkoztatott népesség: 49%, ezzel erősen közelíti a Budapest angyalföldi csúcsot (50,6%). Lakóinak iskolázottsági szintje is a legmagasabb, a fajlagosan legtöbb érettségizettel (58,8% – 2005. évi… 119). Megyei viszonylatban az átlagot kissé meghaladó, országosan még mindig magasnak számító participációs igénnyel rendelkeznek. Az 1990-es választások győztese dr. Rab Károly közgazdász (SZDSZ), második az MDF, harmadik az MSZP aspiránsa lett. 1994-ben az első fordulón első helyezett Kovács László leendő külügyminiszter (MSZP), második Rab, harmadik az MDF-es, a második „menetben” azonban valamivel nagyobb

liberális tartalékkal ismét Rab nyert. 1998-ban ismét a szocialista jelölt, dr. Kun András került – csekély különbséggel – az első helyre, ám a fideszes Birkás Tivadar mérnök, lényegesen nagyobb tartalékkal győzött a második fordulón, pedig a harmadik helyezett független jelölt is ringben maradt. 2002-ben azonban Birkás már az első fordulón vesztett az abszolút többséget kapott Balogh József polgármesterrel (MSZP) szemben, mert sikerült a szocialista szavazók számát több mint kétszeresére mozgósítani, a jobboldal változatlan tömege mellett. 2006-ban Balogh az első fordulón hajszálnyi különbséggel lemaradt Szijjártó Péter országos Fidesz-szóvivőtől, de a második „menetben" még kisebb fölénnyel győzött, a harmadik helyezett MDF-es jelölt nem lépett vissza. 2010-ben Borkai Zsolt testnevelő tanár, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón kétharmados többséggel szerezte meg a mandátumot MSZP-s és jobbikos riválisai ellenében. *A választókerület szavazási következetessége instabilnak mondható.* Győr városában az első szabad demokrata önkormányzati ciklust követően, 1994-től Balogh József közgazdász (MSZP) a polgármester. Az önkormányzati választás egyfordulós rendszere és az alacsonyabb részvételi arány – a baloldali törzsszavazók nagyobb száma – miatt Győr az ország egyik legrégebb óta szocialista orientációjú nagyvárosa – volt 2006-ig. Ekkor ugyanis visszavonult Balogh, s utóda megalázó vereséget szenvedett Borkai Zsolttól, mely utóbbi 2010-ben újrázott. A törzsszavazókat meghaladó részvétel és a baloldaliak egy részének elbizonytalanodása hozta a váratlan eredményt. *Összességében Győr városát inkább stabil, balra húzó településnek minősíthetjük.*

4. sz. országgyűlési választókerület: Mosonmagyaróvár és környéke. A dunamenti Mosoni-síkságon elterülő, jórészt a Szigetközt magába foglaló kistérség. Jelentősebb települései: Ásványráró, Bezenye, Darnózseli, Dunakiliti, Dunasziget, Halászi, Hegyeshalom, Hédervár, Kimle, Levél, Máriakálnok, Mosonszolnok, Püski és Rajka, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón jól fejlődő, majd versenyképessége ellenére stagnáló, 2005-ben közepesen fejlett kistérség, 2000-ben magas, 2004-ben igen magas jövedelmekkel. 2007-re bekerült a legfejlettebb kategóriába, évtizedközepi jó versenyképessége végre realizálódott. Székvárosa hasonló helyzetű. A választókerület igen magas gyermek- és ebből fakadóan még nagyobb mértékű eltartottaránnyal rendelkezik. Munkanélkülisége a legkisebb (7%), mégis az előző okok miatt foglalkoztatási aránya is a legalacsonyabb: 39,4%, s ezzel a megyei és az országos érték között helyezkedik el (2005. évi… 130). Lakossága a megyeinél alacsonyabb, országos viszonylatban jó közepes participációs igénnyel rendelkezik. Ezen a környéken 1939-ben a szélsőjobboldal abszolút többséget kapott. Ehhez képest jó eredmény, hogy 1945-ben a Mosonmagyaróvári járásban feles arányt, a városban kétharmados többséget értek el a baloldali pártok. 1990-ben dr. Székelyhidi László orvos (MDF) győzött két – egymással is szembenálló – liberális vetélytársa felett. 1994-ben dr. Nagy Frigyes leendő agrárminiszter (MSZP) maga mögé utasította SZDSZ-es és MDF-es riválisait. 1998-ban az első fordulón még Stipkovits Pál polgármester (MSZP) lett az első, de a második fordulón – a már '90-ben is megméretkezett – dr. Pap János agrármérnök (Fidesz) minimális különbséggel nyert az MDF-es jelölt visszalépése miatt. 2002-ben ugyanaz a felállás és az ered-

mény, csak most a szabad demokrata lépett vissza – eredménytelenül, a rendkívűl magas – 78%-os – részvételi arány mellett. 2006-ban dr. Tóth Tiborné gimnáziumigazgató (MSZP) legyőzte Papot, miután az SZDSZ jelöltje az első forduló után elállt a további versengéstől. 2010-ben dr. Nagy István agrármérnök (Fidesz-KDNP) már az első fodulón igen nagy különbséggel megszerezte a mandátumot az MSZP, a Jobbik, az LMP, az MDF és a Munkáspárt jelöltjei ellenében. Mosonmagyaróvár városát 1994-től 2006-ig szocialista polgármester, Stipkovits Pál agrármérnök vezette, ekkor ugyanis Szabó Miklós (Fidesz-MDF) fölényes győzelmet aratott. 2010-től dr. Nagy István agrármérnök, országgyűlési képviselő (Fidesz-KDNP) a város vezetője. További pártosodott helységei: Máriakálnok, 1998-óta fideszes és Darnózseli szocialista, 2002-től az utóbbi független polgármesterrel. 2010-től Máriakálnok is független, Halászi pedig fideszes vezetésű. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Levél szocialista és Mosonmagyaróvár, 2006-ban még Darnózseli, Hegyeshalom, Hédervár és Kimle baloldali többségű. 2010-ben mindenik fideszes. *A választókerület politikai következetessége erősen változékony, jobboldali többséggel.*

5. sz. országgyűlési választókerület: Csorna és környéke, a városhoz kapcsolt Faráddal. A Hanság keleti felén és a Rábaközben terül el. Jelentősebb települései: Bágyogszovát, Bogyoszló, Bősárkány, Egyed, Enese, Győrsövényház, Jánossomorja, Kóny, Lébény, Mosonszentmiklós, Mórichida, Páli, Rábacsanak, Rábacsécsény, Rábapatona, Rábapordány, Rábatamási, Szany, Szil és Szilsárkány, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Felzárkózó-fejlődő kistérségek, részben valamelyest hátrányos helyzetűek, 2000-ben közepes, 2004-ben magas jövedelmekkel. A székhelyi 2005-ben már csupán mérsékelten fejlett, versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó, ekkor Felső-Pannónia egyik leglassabban fejlődő mikrorégiója (KSH szerint jól áll). 2007-re viszont bekerült a fejlett kategóriába, évtizedközepi jó versenyképessége végre realizálódott. 2008-ban azonban az utóbbit már gyengének ítélték. Csorna polgárai jó közepes átlagszinten élnek. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai a megyei átlag körül rendeződnek, iskolázottsági szintje azonban legalacsonyabb a megyében, itt található aránylag a legkevesebb érettségizett (29,8%) és diplomás (7,5% – 2005. évi… 119). Ennek ellenére megyei viszonylatban átlagos, országos mércével mérve jó közepes participációs készséggel rendelkezik. A csornai választókerületben 1939-ben az ókonzervatív kormánypárt több mint 70%-nyi voksot kapott, s a járásban 1945-ben is a jobboldal szerezte meg a szavazatok háromnegyedét. Az 1990-es választásokat Balogh János technológus (SZDSZ – egy év múlva átlépett az MDF-be) nyerte az FKGP jelöltje ellenében, miután az MDF-es visszalépett. Az 1994-es választáson Varga József üzemmérnök (MSZP) győzött kisgazda és szabad demokrata ellenfelei felett. 1998-ban dr. Áder János jogász, leendő házelnök szerezte meg – csaknem kétharmados többséggel – a mandátumot Vargával és a ’94-ben is harmadik helyezett kisgazdával szemben, aki most visszalépett. A parlament elnöke, majd alelnöke 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón, abszolút többséggel nyert Papp József polgármester (MSZP) előtt. Áder 2009-ben európai parlamenti képviselő lett, ezért időközi választást kellett kiírni, melynek november 22-i, második fordulóján Gyopáros Alpár tanár (Fidesz-KDNP) – a maga nemében egyedülállóan –

közel 80 százaléknyi szavazattal lett országgyűlési képviselő (miközben az MSZP történelmi mélypontra, 4,6%-ra süllyedt). 2010-ben Gyopáros már az első fordulón kétharmados többséggel megtartotta mandátumát az MSZP, a Jobbik, a Civilek, az MDF és a MIÉP jelöltjei ellenében. Csorna város polgármestere 1994-től Papp József tanár, majd politikus, 2006-ban azonban dr. Turi György (Fidesz-KDNP) kétharmados többséggel legyőzte Pappot. 2010-ben Turi civilszervezeti jelöltként, baloldali támogatással nagy fölénnyel verte meg Gyopárost. További pártosodott helysége Bősárkány, jobboldali koalíciós községi vezetővel az ezredfordulón és azóta is. 2010-ben Rábacsécsény és Rábapatona szintén fideszes polgármestert választott. Jelentősebb települései 2002-ben kivétel nélkül jobboldali, túlnyomórészt fideszes többségűek. *A választókerület politikailag jobbra stabilizálódottnak minősíthető.*

6. sz. országgyűlési választókerület: Kapuvár és környéke. A Rábaköztől az Alpokaljáig a Hanság nagyobb részét is magába foglaló térség. Jelentősebb települései: Babót, Beled, Fertőd, Fertőszentmiklós, Fertőszéplak, Hegykő, Hövej, Iván, Lövő, Mihályi, Nagycenk, Osli, Sopronhorpács, Szakony, Szárföld, Újkér, Veszkény és Vitnyéd, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Kistérségei az ezredfordulón fejlődők, felzárkózók és 2000-ben közepes, 2004-ban magas jövedelműek. A székhelyi mikrorégió 2005-ben már csak közepesen fejlett, versenyképessége ellenére lemaradó, a Fertődi ugyan fejlett, de stagnáló. A Kapuvári kistérség 2007-re viszont bekerült a fejlett kategóriába, évtizedközepi jó versenyképessége végre realizálódott. 2008-ban azonban az utóbbit már gyengének ítélték. Kapuvár és Fertőd polgárai jó közepes színvonalon élnek. A választókerület az átlagosnál magasabb gyermek- és így még nagyobb eltartott aránnyal, de még több időskorú, s a megyében legmagasabb fajlagos inaktív keresővel rendelkezik. Ezért – bár alacsony a munkanélküliségi rátája (7%) – foglalkoztatottainak aránya is a megyében az egyik legkisebb (39,6% – 2005. évi… 130). Lakossága alacsony iskolázottsági szinttel, ennek ellenére megyei viszonylatban kicsivel átlagfeletti, országosan középmagas participációs igénnyel rendelkezik. Kapuvári választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal megszerezte a szavazatok 45,6%-át, s a járásban 1945-ben is a jobboldal kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon dr. Horváth Tivadar jogász (SZDSZ, egy év múlva KDNP-s) nyert kisgazda és kereszténydemokrata jelöltek előtt, mert az első forduló MDF-szavazói nem támogatták talpon maradt szövetségeseiket. 1994-ben dr. Raskó György államtitkár, mint egyetlen vidéken egyéni mandátumot szerzett MDF-es képviselő, az első fordulóban harmadik helyről indulva mindössze tíz szavazatkülönbséggel győzött szabad demokrata és harmadik helyre szorult szocialista versenytársa fölött. 1998-ban Ágota Gábor üzemmérnök (Fidesz) csaknem kétharmados többséggel utasította maga mögé baloldali és liberális riválisát. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Ivanics Ferenc műszaki vezető (Fidesz-MDF, majd Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel megszerezte a képviselőséget, legutóbb második helyen a Jobbik, aztán az MSZP, a Civilek és az MDF jelöltjei ellenében. Kapuvár várost 1994 óta jobboldali koalíciós polgármester, előbb dr. Bíró Péter állatorvos, majd Hámori György irányítja. Pártosodott kistelepülései: Agyagosszergény és Fertőd jobboldali koalíciós polgármesterrel rendelkeznek az ezredfordulón, 2002-től az előbbi, 2010-től az utóbbi is

független, 2010-től Beled, Fertőszentmiklós, Fertőszéplak, Mihályi, Nagycenk fideszes vezetéssel. Jelentősebb települései 2002-ben kivétel nélkül jobboldaliak, legnagyobb részük fideszes többségű. *A választókerület erőteljesen jobbra stabilizálódott körzet.*

7. sz. országgyűlési választókerület: Sopron megyei jogú város és közvetlen környéke: Ágfalva, Fertőrákos, Harka, Kópháza és Magyarfalva, valamint a városhoz csatolt Balf, Brennbergbánya és Sopronkőhida. A Soproni-hegységtől a Fertő-tóig terjedő kiszögelés. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő város és kistérség, mindkettő magas, az utóbbi 2004-ben igen magas átlag-életszínvonallal. A mikrorégió 2005-ben általánosan fejlett, de kiugróan magas versenyképessége ellenére stagnáló. A Sopron-Fertődi kistérség – magas fejlettségi szintjét 2007-ben is megtartva – versenyképessége 2008-ra valamelyest mérséklődött. A választókerület viszonylag kedvező demográfiai és foglalkoztatási mutatókkal rendelkezik, kivéve a munkanélküliségi rátát, ami a megyében itt a legmagasabb: 11% (2005. évi… 130). A lakosság magas – de a győrinél szignifikánsan alacsonyabb – iskolázottsági szinttel viszont a megyeszékhellyel azonos, országos viszonylatban középmagas participációs igénnyel bír. Ezen a környéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt a járásban háromnegyedes, a városban kétharmados többséget kapott. 1990-ben dr. Szájer József jogász (Fidesz) nyert az MDF aspiránsa és dr. Pozsgai Imre államminiszter (MSZP) előtt. (Pozsgai – ebben az évben egyetlen szocialista jelöltként – a két forduló között visszalépett.) 1994-ben az első fordulón második helyű dr. Kertész Zoltán állatorvos (SZDSZ) nagy fölénnyel győzött Boros László (MSZP) és – a visszalépő – Szájer felett. 1998-tól ismét a Fidesz-vezetőé a mandátum, előző riválisaival szemben. 2002-ben már visszalépett az SZDSZ-es jelölt leendő szocialista koalíciós partnere javára, de ez sem tudta megakadályozni Szájer újabb győzelmét (párját ritkítóan magas részvételi aránnyal). A vezető fideszes politikust 2004 nyarán európai parlamenti képviselővé választották, ezért lemondott hazai mandátumáról, a novemberi időközi választás azonban érvénytelen lett, s csak 2005. május 8.-án sikerült – ismételten fideszes – képviselőt választani. Győztes Firtl Mátyás technikus (Fidesz-KDNP), aki szocialista vetélytársa ellenében 71,9 százalékos abszolút csúcsot ért el. Az újból néppártivá lett Firtl 2006-ban és 2010-ben ismét nagy fölénnyel, utóbb már az első fordulón nyert MSZP-s, Jobbikos, LMP-s és MDF-es jelöltekkel szemben. Maga a város 1994 és 2002 között dr. Gimesi Szabolcs jogász, polgármester (Szövetség Sopronért) irányítása alatt állott (párját ritkító, hogy nagyvárost civil szervezet irányítson – alacsony szavazataránnyal és csekély különbséggel is nyert mindkét alkalommal). 2002-ben azonban Valter Dezsőt (MSZP-SZDSZ) választották polgármesternek. A váratlan fordulat okai: a Szövetség jelöltet váltott, a két kormánypárt összefogott, s a tavaszi parlamenti választás résztvevőinek kétharmadát mozgósító önkormányzati voksoláson a baloldal túlnyomórészt megőrizte szavazóbázisát. 2006-tól itt is fideszes a polgármester: dr. Fodor Tamás. 2010-től Fertőrákos, Kópháza Fidesz vezetésű. Települései közül 2002-ben csak Fertőrákos baloldali, s 2006-ra is az maradt, de 2010-re – mint minden helysége – fideszes abszolút többségű lett. *A soproni választókerület erőteljesen jobb felé stabilizálódott körzet.*

1.4. Veszprém megye

Helyzete, fekvése és gazdasági élete miatt a Közép-dunántúli régióhoz sorolták, globális és politikai fejlettsége miatt Felső-Pannóniához tartozik. A megye törzsterületét a Bakony hegység foglalja magában, a gazdasági aktivitás a völgyekben és a kisebb medencékben koncentrálódik. A térszerkezeti egység jelentőségét nemzetközileg is fontos – bár erősen fogyó készletű – bauxit- és mangánérc-bányászata, energiatermelése, alumíniumkohászata, vegyipara és gépgyártása adja. A Felső-Pannóniában kiemelkedően magas, mintegy 70 százalékban nagyüzemi mezőgazdasága – a szőlőtermesztést nem számítva – nem jelentős, kivéve három észak-nyugati, kisalföldi kistérségét (Pápa és vidéke), csak itt haladja meg a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az országos átlagot. Idegenforgalma Balaton-melléki helyzete miatt számottevő.

Veszprém megye az ipari forradalom idején közepes mértékben iparosodottá vált. A szocializmus idején mesterségesen tovább iparosították, így 1975-re gazdaságilag a harmadik legfejlettebb mezorégió lett, fajlagos GDP-je elérte az országos átlag 116%-át. Ekkor iparát erősen fejlettnek, mezőgazdaságát viszont elmaradottnak minősítették. További útját jellemzi, hogy 1980-ban már csak ötödik 108, 1985-ben kilencedik 100 és 1994-ben 11. 79,8%-os fajlagos termék-előállításával az országos átlaghoz képest (15. melléklet). Késő Kádár-kori zuhanásának fő oka ugyan a restriktív gazdaságpolitikában, stagnáló nehéziparában rejlik, de nem utolsó sorban azzal is magyarázható, hogy amíg a húzóágazatnak minősülő magánszektor még 1980-ban azonos az országos aránnyal, öt évvel később már lényegesen kisebb mértékű.

Veszprém megye a rendszerváltáskor – a másfél évtizeddel korábbi gazdasági erejéhez hasonlóan és belőle fakadóan – *globálisan a harmadik legfejlettebb mezorégió*, ugyanis a szocializmus korszakában Vas és Zala megyét is lekörözte, de a ’90-es évek végén már csak Zalát előzte hajszálnyival, mert fejlődési üteme az előbbitől jelentősen lemaradt, viszont az utóbbinál szignifikánsan előbbre járt. Annak ellenére, hogy egy lakosára eső GDP-je az 1994-es 11. helyről 1997-re a megyék sorában a kilencedik, sőt 2000-ben az ötödik-hatodik helyre emelkedett (amivel ismét megelőzte Zalát), még mindig kedvezőtlen az 1975-ös harmadik helyéhez viszonyítva (5 és 15. melléklet). A komplex faktorérték-számítások Zalához képest összességében nagyságrendi fölényt mértek, bár mind gazdasági, mind jóléti területen egészen közel állnak egymáshoz, tehát a (harmadik komponensként kezelt) demográfiai különbségek bizonyultak döntőnek (10. melléklet). (A két megye az elmúlt évszázadban nemcsak a sorrendért versengett, de többször is egymás rovására terjeszkedett.)

Nehéziparának a rendszerváltást követő összeomlását jól szemlélteti, hogy villanyáram-felhasználása 1990 és 1998 között még a Borsod megyeinél is jobban visszaesett (-27,3%), országosan csak Nógrád múlta alul. (Eközben Veszprém megye háztartásainak szolgáltatott villamos energia mennyisége két- és félszer gyorsabb ütemben nőtt, mint az országé – Engelberth 2000, 250, 253). Az ezredfordulón nehézipara is regenerálódott. Miután a megye jóléti faktorértéke – egy kutató kollektíva szerint – lényegesen magasabb, mint az általuk mért gazdasági fejlettség, kérdés, hogy e viszonylat összefüggött-e alacsony öngyilkossági rátájával, s ez utóbbi pedig az éppen

összeomlott nehézipar ellenére produkált, jónak mondható fejlődésével és lakóinak jövedelem-növekedésével. Kedvező egészségügyi viszonyait példázza, hogy a rendszerváltás óta itt csökkent legnagyobb arányban a csecsemőhalandóság, 2002-2003-ban kevesebb, mint fele az egy évtizeddel korábbinak, így 6 ezrelékével kétharmada az országos aránynak, amivel első lett a megyék sorában.

Veszprém megye egy 2001-es értékelés szerint mind Vast, mind Zalát megelőzve – országosan ugyan a hatodik helyen – Északnyugat-Dunántúl második legfejlettebb mezorégiója lett (8. melléklet). Ennek főbb okai: kistérségei egy kivételével városiasnak mondhatók és valamennyinek pozitív a foglalkoztatási szaldója. Megyei szintű foglalkoztatási aránya azonban regionális szinten elég gyenge, országosan tartósan a hetedik a rangsorban, bár munkanélküliségi rátája egy évtized alatt a középmezőnyből a második legkedvezőbb helyre csökkent (29. melléklet). A gazdaság és a társadalom kiemelt ágazatait, mutatóit vizsgálva azonban 1999-ben nagy szóródást tapasztalunk a 2-12. helyek között. Vízvezeték-hálózata meglehetősen sűrű, de vízvezeték-csatornahossz aránya igen kedvezőtlen (20 és 22. melléklet). Miközben távbeszélő-hálózatának sűrűsége a ’90-es évek második felében nagymértékben megnőtt (a 13.-ról a harmadik helyre emelkedett a megyék sorában), ipari foglalkoztatottjainak arányában az évtized során elsőből a hatodik lett (23 és 18. melléklet). A beruházások és a külföldi tőke részaránya – erős hullámzással – többnyire kétszámjegyű helyen állt. Balaton-parti fekvése, fejlődő turizmusa azonban reménykeltő.

A megye globális fejlődésének üteme az ezredfordulót követően nagymértékben mérséklődött. Amíg dinamikus mutatója az 1990-es években a 11., a 2000-es évtized első felében – az előző öt évhez képest a 16-17. a megyék rangsorában, vagyis az egyik meglehetősen csekély sebességgel haladó térség lett. Ennek okai: a beruházás növekedése a 17., közcsatorna-hálózatának bővülése a 18., s mindezekből fakadóan az átlagkeresetek gyarapodása terén sereghajtó a megyék között. Csupán személygépkocsi állománya és vizvezeték-közcsatorna-hálózatának aránya (mindkettő ötödik helyen) növekszik elfogadható, és idegenforgalma (3.), valamint telefonhálózata (2.) igen jó ütemben. Összességében 2005-ös statikus pozíciója sorrendben ismét ötödik, 2006-ban pedig a történelmi mélypontot jelentő hetedik lett – ami azóta többször megismétlődött – most már Zala megye a másfél évtizeddel azelőttihez képest is nagyobb különbséggel hagyta le (bár az utóbbi is két hellyel visszaesett). Az általam vizsgált – globális fejlettséget meghatározó – ágazatok, mutatók sorrendi átlaga az 1999-es 6,6-ről 6,9-re változott, így Felső-Pannóniában a nálánál is lassabban gyarapodó Vas megye sem maradt le tőle. Legrosszabb helyzetben 2005-ben fajlagos beruházása, – gyors növekedése ellenére – telefonhálózata és az átlagkeresetek terén volt (mindhárom a 12., 2006-ban 9, 16 és 13. a sorban – 17, 23 és 30. melléklet). Gazdasági aktivitási rátája a nyolcadik, GDP-je is többnyire a nyolcadik a megyék rangsorában (7 és 5. melléklet). Balaton-parti fekvése miatt a turistaforgalom terén másodikharmadik helyezett. Csupán vízvezeték-hálózatának sűrűsége listavezető, ami településeinek városias jellegével áll összefüggésben (a lakások 98,8%-a egészséges folyóvízzel ellátott). Összegzésül megállapítható, hogy amíg az 1996 és 2003 közötti időszakot figyelembe vevő versenyképességi rangsora ötödik a megyék viszonylatában,

jövőbeli versenyképességét – az Észak-Dunántúlon egyetlen területi egységként – „relatíve fejletlen”-nek minősítették (Lukovics 2006, 152, 155-157).

Globális fejlődésének dinamikája 2005 és 2009 között 16-17., így ismét egy hellyel hátrált a megyék statikus fejlettségének átlagsorrendjében (11/III. melléklet). Fajlagos GDP-jének növekedése is tendenciaszerű lassulást mutat 2000 óta, a válság évében egy lakosára eső értéke az ezredfordulós ötödikről a másfél évtizede nem látott 10. sorrendi pozícióra mérséklődött. Főként a fajlagos beruházás terén esett vissza: 2002 és 2009 között 7.-ről a 17., de az évtized során a telefon-sűrűségben a 3.-ról a 13., a színház-látogatásban a 3.-ról a 11., az átlagkeresetek terén is a 8.-ról a 13. helyre. Jelentős fejlődés csak a közműolló és a mozi-látogatás terén tapasztalható.

Tóparti mikrorégiói a fejlettebb kategóriákba sorolhatók, a megyeszékhelyivel együtt a ’90-es években dinamikusan növekedtek, bár a Veszprémi, amely még 1997-ben a második legfejlettebb vidéki kistérség volt, 2001-re eltűnt az első öt közül, s 2005-ben már „csak” a 13. lett. Csupán a Sümegi, más adatok szerint a Bakony-béli kisrégiók stagnáltak, ezt az öt körzetet – a megye területének felét – a 2002-es KSH-értékelés hátrányos helyzetűnek minősítette. Ezek után nehezen hihető, hogy kistérségeinek komplex fejlettsége alapján 2003-ban „bronzérmesnek” minősíthették e megyét. Nem véletlen, hogy egyik felzárkózó mikrorégiója, a Pápai 2004-ben kiemelt, a Dunántúlon messze a legnagyobb összegű (295,5 millió Ft) területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú megyei támogatásban részesült (Nagy 2006, 7).

Veszprém megye kisrégióinak helyzetében 2005-re részleges változás állott be. Székhelyi és balatoni kistérségei ugyan generálisan változalanul fejlettek, sőt politikai téren igen fejlettek, viszont dinamikájuk stagnálóvá vált, pedig versenyképességük kimagasló. A Bakony-béli körzetek jórésze közepesen fejlett, de nagyobb gond, hogy többségük stagnál, vagy lemarad a fejlődésben. A Sümegi helyzete a legsúlyosabb, mert nemcsak mérsékelten fejlett, de lemaradó is. Biztató a perspektívája a Zirci mikrorégiónak: közepes fejlettsége mellett dinamikus növekedésre tett szert, pedig versenyképessége is csupán közepes.

2007-re számottevő változást éppen az utóbbi két kistérség produkált, eggyel magasabb kategóriába kerültek. A Zirci ugyanakkor az egyetlen mikrorégió, amelyik a megyében a 2008-as adatok alapján a relatíve gyenge versenyképességű címkét kapta. Visszaesett valamelyest a Balatonalmádi és a Balatonfüredi kistérség versenyképessége is, amelyeket három évvel korábban még kiugró versenyképességgel megáldottnak minősíthettünk. A Sümegi e téren szintén valamelyest rontott pozícióján (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26). Következtetésként levonható, hogy a megye belső regionális egyenlőtlenségei csökkenetek.

Megyeszékhelye kedvező adottságú, ehhez képest fejlődési dinamikáját a közepes tempó jellemzi. Városainak nagyobb része elért pozícióikat javító, fejlődő település, csak Várpalota sorolható a stagnáló-hanyatló városok közé, bár kistérségét a felzárkózók kategóriájába sorolták. Ez utóbbi város kereső népességének még a ’80-as évek végén is több mint háromnegyede az iparban talált megélhetést, egy évtizeddel később már csak egyharmada. Várpalotával szemben a hasonló jellegű, de jól fejlődő Ajka ipari keresőinek alig több mint harmadát kellett leépíteni.

Veszprém megye *politikai életének* komponensei közül a pártpreferenciák számadatai csaknem megegyeznek a nála változatosabb és sok tekintetben fejlettebb Győr-Moson-Sopron megye hasonló értékeivel. Választási *részvételi aránya* a két nyugati megyéénél kevesebb – ami a politikai kultúra valamivel alacsonyabb lépcsőfokának felel meg – de *az országos értéknél szignifikánsan magasabb.* A politikai aktivitásnak ezt a szintjét „csupán" globális fejlettsége indokolja, ugyanis a megye fajlagos GDP-je és iskolázottsági mutatói a középmezőnyhöz sorolhatók. Nem véletlen, hogy az utóbbi kettő participációs korrelációja alig haladja meg az 50%-ot, míg a globális fejlettségé 0,9407. Az ország mindösszesen négy megyéjének egyike, amelynél nagyságrendi eltérés mutatkozik (az előbbi három mutatóból képzett) komplex fejlettség és a politikai participácó között – az utóbbi javára (3. melléklet). Országgyűlési választókerületeit tekintve a pártválasztás következetességében is átmenetet képez a kevésbé stabil régiók felé, e téren a megyék középső és alsó harmadának határán foglal helyet (a 14. – Lásd a 6. mellékletet!). A megyei közgyűlés szintjén ugyan az enyhén instabil térségekhez sorolható, de székhelyének önkormányzata – a 2006-os, 16 évi folytonosságot követő őrségváltás ellenére – stabilnak mondható. *A politikai orientáció mérsékeltségében viszont ugyanúgy negyedik, mint a participáció terén, a radikális pártok átlagos választási aránya az egyik legkisebb, ebben a metszetben messze megelőzi a Nyugatdunántúli régiót.* A megye moderációs értéke a komplex fejlettség komponensei közül csak a globális mutatóval korrelál, mégpedig erősen (0, 8161), fajlagos GDP-je és iskolázottsága ebben a viszonylatban még a participációnál is gyengébb korrelációt mutat. Minden tényezőt egybevetve Veszprém megye *kockázati szempontból kedvezőnek* minősíthető. Miután globális fejlettsége és politikai aktivitása is jó, viszont globális fejlődése gyenge, a megye *komplex helyzetét ellentmondásosnak, átlagosan jó-közepesnek ítélem.*

Veszprém megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Ajka	MDF	SZDSZ	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Erős instabil
2.	Balatonfüred	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Pápa	Fidesz-SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Tapolca	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	FideszKDNP	Stabil
5.	Várpalota	MDF	SZDSZ	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Erős instabil
6.	Veszprém	MDF	SZDSZ	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Veszprém	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erős instabil

Veszprém megyében 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult, 1945-ben a kisgazdapárt kétharmados többséget kapott. 1990-ben MDF dominanciájú, 1994-ben – a szocialista földcsuszamlás évében – közel felerészben (akkor még részben jobboldalinak látszó) szabad demokrata, majd 1998-ban egyöntetűen fideszes lett a megye. A *polgári, döntően jobboldali középpártok népszerűségének folytonossága* alapvetően 2002-ben és 2006-ban is kitapintható. A megyeszékhelyet 2006-ig tartósan

balközép koalíció irányította. Városi és községi önkormányzataiból egy szocialista, egy liberális és kilenc jobboldali vezetésű, a többi független az ezredfordulón. A két Veszprém központú országgyűlési választókerületből abban győz időnként az MSZP, amelynek zömét lakótelepek adják. Mindenekelőtt a viszonylag magas (64,9%) átlagos részvételi arány és a jelentős, mérsékelt pártok (80,7%) kiemelkedő preferenciaszintje sorolja a megyét a polgárosultabb nagyrégióhoz, valamint az a tény, hogy *ipari jellege ellenére gyenge a szocialista befolyás*, bár kicsivel erősebb, mint a három nyugat-dunántúli megyében (6 és 9. melléklet). (A hat ciklus összesen 42 egyéni képviselőjéből – Győr-Moson-Sopron megyeinél eggyel kevesebb – csupán nyolc szocialista.) A politikai feminizmus terén átlagos mezorégió, a 2006-os parlamenti választásokon mandátumhoz jutott 13 képviselőből kettő, 2010-ben már csak egy lett nő. Számuk viszont a megyei közgyűlésben erőteljesen, 1994 és 2006 között kettőről hétre emelkedett, az utóbbi az országos átlag másfélszerese. Arányuk 2010-ben megmaradt.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. országgyűlési választókerület: Ajka és környéke. A Bakonyalja déli harmadát fedi le. Jelentősebb települései: Csögle, Devecser, Halimba, Kerta, Kislőd, Magyarpolány, Nagyalásony, Noszlop, Somlószőlős, Somlóvásárhely, Úrkut, Városlőd, és az egykor velük közös tanácsú kisközségek, valamint a székhely városhoz csatolt Ajkarendek, Bakonygyepes és Padragkút helységek. Az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, 2007-ben is közepesen fejlett kistérség, 2000-ben közepes, 2004-ben magas átlagjövedelmekkel. Ajka polgárai közép alacsony, Devecser lakói alacsony szinten éltek 2000-ben. A választókerület átlagkörüli demográfiai és foglalkoztatottsági adatokkal rendelkezik, iskolázottsági szintje igen alacsony, participációs készsége megyei viszonylatban gyenge, országosan jó közepes. A devecseri választókerületben 1939-ben középerősnek bizonyult a szélsőjobboldal, a járásban 1945-ben pedig kétharmados többséget kapott a teljes jobboldal. Az 1990-es választásokon dr. Pusztai Erzsébet orvos, leendő államtitkár (MDF) nyert Mádai Péter szabad demokrata és egy kisgazda vetélytársa előtt. (Ekkor és itt indult a Hazafias Választási Koalíció jelöltjeként dr. Mikola István, az ezredfordulón fideszes miniszter.) 1994-ben Mádai technikus legyőzte Győr Sándort (MSZP) és Pusztait. 1998-ban Ékes József alpolgármester (MDF-Fidesz) nagy fölénnyel verte Győrt és Mádait, pedig az utóbbi visszalépett a második forduló előtt. 2002-ben Ékes polgármester már kisebb előnnyel nyert Schwartz Béla (MSZP) és Mádai ellenében. 2006-ban Schwartz szerezte meg a mandátumot egy kevésbé ismert Fidesz-KDNP- és a visszalépett SZDSZ-jelölttel szemben. 2010-ben Ékes már az első fordulón képviselő lett Schwartz-cal, valamint a Jobbik, az LMP és az MDF versengői ellenében. Ajka város 1998-ig szabad demokrata vezetésű, majd 2002-ig Ékes József közgazdász (MDF-Vállalkozók Pártja) a polgármester, újabban pedig Schwartz Béla (MSZP-SZDSZ, 2010-től MSZP) a város első embere, utóbb a megye egyetlen szocialista településvezetője, aki győzelmét a megosztott jobboldalnak köszönhette. További pártosodott helysége Tüskevár, melyet MIÉP-es elöljáró irányított az ezredfordulón, 2002 óta független vezetésű. 2010-ben Devecser Fidesz-KDNP polgármestert választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak a nehézipari jellegű Ajka és Úrkut baloldali többségű, 2006-ban még

Devecser, Magyarpolány és Noszlop is. 2010-ben már mindenik jobboldali túlsúlyú. *Ajka és vidékének erősen instabil a politikai élete, melynek oka a nehézipari, illetve élelmiszergazdasági népesség közel azonos súlya.*

2. sz. országgyűlési választókerület: a Balatoni felvidék keleti fele, székhelye: Balatonfüred. Jelentősebb települései: Alsóőrs, Balatonalmádi, Balatonfőkajár, Balatonfűzfő, Balatonkenese, Balatonudvari, Balatonvilágos, Csopak, Pécsely, Tihany és Zánka, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, de 2003-2005-ben már kiugró versenyképességük ellenére stagnáló, általánosan jól (a KSH szerint magasan) fejlett kistérségek, 2000-ben középmagas, 2004-ben magas és igen magas jövedelmekkel. Városai: Füred, Almádi és Fűzfő polgárai – a hivatalos adatok szerint – jó közepes szinten élnek. Alsóőrs az ország harmadik legfejlettebb települése 2004-ben, lakóépületeinek (nyaralók!) 45,8 százaléka a rendszerváltás után épült, e tekintetben „aranyérmesnek" minősült. A tíz legfejlettebb közé tartozik Csopak is, ahol az országban legsűrűbb a gépkocsiállomány (567/ezer fő) és mindenegyes lakás vezetékes ivóvízzel rendelkezik. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási viszonyai kedvezőtlenek, a megyében itt a legmagasabb az időskorúak és az inaktív keresők, valamint a munkanélküliek (17%-os maximum) aránya, az utóbbi kettő együttvéve magasabb, mint a foglalkoztatottaké, ami – akár a munkanélküliségi csúcs – egyedülálló Felső-Pannóniában. Az aktív keresők rátája a megyei viszonylatban a legalacsonyabb, az országos értéknél is kisebb: 36,9% (2005). Iskolázottsági szint magas, a megyében a székhely után a legnagyobb. Participációs készsége is magas, a makrorégióban a legnagyobb, a fővárosi érték körül mozog. A füredi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal átlagos, a járásban 1945-ben kisgazdapárt közel 70% szavazatmennyiséget kapott. 1990-ben dr. Szabó Tamás közgazdász (MDF) leendő miniszter nyert Szőr Gyula szabad demokrata és egy kisgazda vetélytársával szemben. 1994-ben Nagy Jenő szaküzemgazdász (MSZP) győzött Szőr és Szabó felett. 1998-ban dr. Bóka István ügyvéd (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel verte Nagyot, minthogy kisgazda riválisuk visszalépett a második forduló előtt. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Bóka már az első fordulón megszerezte a mandátumot, előbb Nagy Jenő és centrumos, majd ismét Nagy és liberális ellenfele, utóbb Nagy és a Jobbik jelöltje előtt. Balatonfürednek 1998-ig független, majd jobboldali koalíciós a polgármestere, az utóbbi Pálfy Sándor „politikus", 2006-tól dr. Bóka István (Fidesz-KDNP). Kisebb települései közül pártosodtak az ezredfordulón: Balatonkenese és Dörgicse MDF-es, Csopak jobboldali koalíciós, Felsőőrs SZDSZ-es, a legutóbbi 2010-től KDNP-s polgármesterrel. 2002-től Balatonkenese és Csopak független önkormányzati vezetésű. 2006-ban Kenese Fidesz-MDF-es, 2010-ben Balatonalmádi, Csopak, Kenese és Tihany Fidesz-KDNP polgármestert választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Balatonfűzfő baloldali és Balatonvilágos szocialista többségű, irányvonalukat 2006-ban is megtartották. 2010-ben mindenik jobboldali túlsúllyal. *A választókerületnek jobb felé stabilizálódott a politikai élete.*

3. sz. országgyűlési választókerület: Pápa és vidéke. A Bakonyalja és a Marcalmedence középtáján található. Jelentősebb települései: Bakonyjákó, Csót, Gyarmat (2001-ben Győr-Moson-Sopron megyéhez csatlakozott), Lovászpatona, Magyargencs,

Marcaltő, Mezőlak, Nemesszalók, Nyárád, Pápakovácsi, Pápateszér, Ugod és Vaszar, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhelyhez csatolt Borsosgyőr és Kéttornyúlak. Az ezredfordulón felzárkózó, később fejlődő, egyébként közepesen fejlett kistérség, közepes jövedelmekkel. Pápa polgárai közepes szinten élnek. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai a megyei és az országos értékek közötti szűk sávban helyezkednek el. A lakosság iskolázottsági szintje alacsony, participációs készsége közepes. A pápai választókerületben 1939-ben középerősnek bizonyult a szélsőjobboldal, a járásban 1945-ben a kisgazdapárt 72,5%-ot kapott, magában a városban kiegyenlítettek voltak az erőviszonyok. Az 1990-es választáson dr. Kövér László jogász (Fidesz-SZDSZ) nyert MDF-es és kisgazda riválisai előtt. 1994-ben Tulok András szakmérnök (MSZP) győzött az MDF-es és szabad demokrata jelöltekkel szemben. (Kövér a negyedik lett.) 1998-ban dr. Kovács Zoltán ügyvéd, polgármester (Fidesz-MDF) a második fordulóban kétharmados többséggel verte a szocialista jelöltet, miután a kisgazda a harmadik helyről visszalépett. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Kovács már az első fordulón megszerezte a mandátumot, legutóbb kétharmados többséggel. Pápa polgármestere 1990-től 2011 márciusáig Kovács Zoltán, jobboldali koalíció élén, majd dr. Áldozó Tamás (Fidesz-KDNP). Pártosodott települése Vanyola, az ezredfordulón fideszes polgármesterrel, de 2002-től független vezetésű. Jelentősebb települései kivétel nélkül jobboldaliak, túlnyomórészt fideszes többségűek 2002-ben. 2006-ban közel félszáz községéből csak öt baloldali többségű (Dáka, Magyargencs, Marcaltő, Nagyacsád és Pápaderecske). 2010-ben valamennyi jobboldali. *A választókerület politikai élete jobb felé stabilizálódott.*

4. sz. országgyűlési választókerület: Tapolca és környéke. A Tapolcai-medencét és a Marcal-medence déli végeit fedi le. Jelentősebb települései: Badacsonytomaj, Balatonederics, Bazsi, Csabrendek, Gógánfa, Káptalanfa, Kővágóörs, Monostorapáti, Nemesgulács, Nyirád, Révfülöp, Sümeg, Szigliget és Zalahaláp, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhelyhez csatolt Diszel helység. A székhelyi fejlődő, majd stagnáló, közepesen fejlett, a Sümegi stagnáló, később lemaradó, ráadásul csak mérsékelten fejlett kistérség, 2004-ben területfejlesztési szempontból hátrányos helyzetűnek minősítették őket. A Sümegi is 2007-re közepesen fejletté vált, 2008-ban mindkettő közepes versenyképességgel. Közepes jövedelmekkel rendelkeztek, akárcsak városainak, Tapolcának és Sümegnek a polgárai. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a megyei és az országos értékek közötti szűk mezsgyén találhatók. Lakóinak iskolázottsági szintje a megyében a legalacsonyabb, diplomásainak aránya a legkisebb: 6,5%, participációs készsége megyei viszonylatban gyenge közepes, országos viszonylatban átlagkörüli. Ezen a tájon 1939-ben középerősnek bizonyult a szélsőjobboldal, 1945-ben a kisgazdapárt 80% körüli szavazatátlagot ért el. Az 1990-es választás első fordulójának sorrendje: Sebők János (Hazafias Választási Koalíció), dr. Saáry Gyula (SZDSZ) és Csizmadia István üzemgazdász (MDF). A konzervatív összefogás eredményeként végül is a harmadik helyezett Csizmadia nyert. 1994-ben Sebők János ny. tábornok (MSZP) győzött MDF-es és SZDSZ-es riválisai felett. 1998-ban Lasztovicza Jenő kertészmérnök (Fidesz) kétharmados többséggel szerezte meg a mandátumot szocialista és kisgazda – aki visszalé-

pett — versenytársai előtt. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Lasztovicza már az első fordulón megtartotta képviselői helyét. Tapolcának 1994-től szocialista, 1998-tól 2010-ig – Ács János kertészmérnök személyében – jobboldali koalíciós, 2010-től Császár László (Fidesz-KDNP) a polgármestere. További pártosodott helysége: Sümeg jobboldali koalíciós polgármesterrel rendelkezik az ezredfordulón és azóta is. 2010-ben Csabrendek Fidesz-KDNP vezetőt választott. Jelentősebb helységei közül 2002-ben csak Badacsonytomaj baloldali, a többi legnagyobbrészt fideszes túlsúlyú. 2006-ban Badacsonytomaj is, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A választókerület politikai élete jobb felé stabilizálódott.*

5. sz. országgyűlési választókerület: Várpalota Inotával és Pétfürdővel, valamint környéke. Az Észak-Bakony legnagyobb részét fedi le. Jelentősebb települései: Bakonybél, Bakonyszentkirály, Berhida, Borzavár, Csetény, Dudar, Öskü, Ősi, Románd (2001-ben Győr-Moson-Sopron megyéhez csatlakozott), Tés és Zirc, valamint az utóbbihoz csatolt Akli, Eplény, Lókut, Nagyesztergár, Olaszfalu és Tündérmajor. Az ezredfordulón felzárkózó, 2005-ben közepesen fejlett kistérségek fedik, viszont utóbb a Várpalotai lemaradónak, a Zirci dinamikusan fejlődőnek minősült, holott mindkettő közepes versenyképességgel rendelkezett. A Zircit 2007-ben már a fejlett kategóriába sorolták, ugyanakkor versenyképessége 2008-ra gyenge lett. Az egykori nehézipari központ mikrorégiója viszonylag magas, Várpalota és Zirc városok jó közepes jövedelmekkel bírtak. A választókerület demográfiai viszonyai átlagosak, foglalkoztatottsági adatai kedvezőbbek, aktivitási rátája a megyében „ezüstérmes" (42,5%). A lakosság iskolázottsági szintje – akár participációs készsége – az egyik legalacsonyabb a megyében, az utóbbi országos viszonylatban közepes mértékű. A zirci választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal igen magas, csaknem 50%-nyi, a járásban 1945-ben a kisgazdapárt 71,5% szavazatot kapott. Az 1990-es választásokat Schmidt Ferenc vegyészmérnök (MDF) nyerte a megosztott liberálisok miatt. 1994-ben az első fordulón élre került Koós Gábor (MSZP), második Baky György technikus (SZDSZ), harmadik egy kisgazda jelölt lett. A második fordulón Baky szerezte meg a mandátumot. 1998-ban Gyapay Zoltán gépészmérnök (Fidesz) győzött megosztott balliberális ellenfelei felett. 2002-ben Gyapay mindössze tíz szavazatkülönbséggel nyert szocialista és szabad demokrata – az utóbbi visszalépett – riválisaival szemben. 2006-ban Deák Istvánné iskolaigazgató (MSZP) győzött egy új Fidesz-KDNP- és a visszalépett MDF-jelölt ellenében. 2010-ben Talabér Márta tanár (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot Deáknéval, valamint a Jobbik és az LMP jelöltjei ellenében. Várpalotán – a maga nemében páratlanul – 1990 és 2006 között a szocialista Leszkovszki Tibor gépészmérnök a polgármester. Ezt követően azonban politikai földcsuszamlás következett be: az MSZP a város összes önkormányzati választókerületében vesztett, s a polgármester is Németh Árpád (Fidesz-KDNP) lett, mégpedig abszolút szavazattöbbséggel. 2010-től Talabér a város vezetője is. Öskün 1994-től a fideszes Gyapay az önkormányzat vezetője. Zircen 2010-ben Fidesz-KDNP polgármestert választottak. Jelentősebb települései közül 2002-ben Berhida baloldali és Várpalota szocialista többségű. 2006-ban a parlamenti választásokon mindkettő MSZP orientációjú. A székhely iparváros kétharmados baloldali

többsége – minthogy a választókerület szavazóinak Várpalota alig több mint egyharmadát adja – nem mindig képes kiegyenlíteni a vidék jobboldali túlsúlyát, esetenként – mint a 2006-os önkormányzati választáson – csak részben mozgósítható. A választókerület közelebb esik a Kelet, mint a Nyugat-Dunántúlhoz, úgy is viselkedik. *Változó politikai széljárású, erősen instabil kerület.*

6. sz. országgyűlési választókerület: Veszprém megyei jogú város nyugati – kertvárosi – harmada a környező településekkel: Herend, Nagyvázsony, Nemesvámos és Szentgál, valamint az egykor velük közös tanácsú helyégek. A Veszprémi fennsíkon terül el. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, majd erős versenyképessége ellenére stagnáló, egyébként a legfejlettebb kategóriába tartozó, elpolgárosodó egykor ipari jellegű kistérség, igen magas jövedelmekkel. Igen kedvező népegészségügyi viszonyait jellemzi, hogy valamennyi hazai kistérség közül itt a legalacsonyabb a halálozási ráta (Gáti 2008, 9). Székhelye a nagyrégió legmagasabb átlagjövedelmű megyei jogú városa, minthogy e téren hajszálnyival Győrt is megelőzte (Perczel 2003, 594, 600). Herend a Közép- és Nyugat-Dunántúl legmódosabb városa, 2000-ben 687 ezer Ft egy lakosára eső adóköteles jövedelme (u.o. 594). A választókerület demográfiai mutatói inkább jóknak mondhatók. Foglalkoztatottsági viszonyai látszólag ellentmondásosak: munkanélküliségi rátája legjobb (8%), foglalkoztatási aránya egy ezrelékkel marad el az országos értéktől (az utóbbi 38,1%), második legrosszabb a megyében, az eltartottak száma pedig fajlagosan a legmagasabb Felső-Pannóniában (92 esik 100 foglalkoztatottra). Lakosságának iskolázottsági foka legmagasabb a megyében, diplomásainak aránya nagyrégiós csúcs: 23,1% (2005. évi… 134, 123). Ami a számok mögött rejlik: Felső-Pannónia legrégebbi egyetemi városa és legmódosabb nagyvárosa sok diákot és főhivatású anyát tart el. A választókerület participációs készsége megyei viszonylatban középmagas, országosan még nagyobbnak ítélhető. A veszprémi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben nagyon erősnek bizonyult, 1945-ben azonban a járásban igen enyhe jobboldali fölény mutatkozott. Az ország legkisebb lélekszámú választókerülete. Az 1990-es választásokon dr. Horváth Balázs ügyvéd, leendő belügyminiszter (MDF) nyert szabad demokrata és szocialista ellenfeleivel szemben. 1994-ben az első forduló első helyezettje Maróti Rezső (MSZP), második Kaszás Tibor vállalkozó (SZDSZ), harmadik Horváth Balázs, negyedik dr. Mikola István. A második fordulón azonban a liberális szövetségesek összetartása – ami a másik két tábornál hiányzott – minimális fölénnyel mandátumhoz juttatta Kaszást, a volt belügyminiszter listás képviselő sem lett. 1998-ban azonban nagy előnnyel győzött Horváth (MDF-Fidesz) dr. Zongor Gábor (MSZP) és Dióssy László polgármester (SZDSZ) felett, pedig az utóbbi visszalépett. 2002-ben Horváth már az első fordulón biztosította magának a képviselői helyet. 2006-ban is Horváth nagy fölénnyel nyert az MSZP és a vissza nem lépett MDF jelöltje ellenében. 2010-ben Horváth már az első fordulóban kétharmados többséggel legyőzte az MSZP és a Jobbik jelöltjeit. A többször megválasztott honatya azonban hamarosan elhunyt, s az októberi időközi választáson dr. Horváth Zsolt fogorvos (Fidesz-KDNP) lett a képviselő, maga mögé utasítva az MSZP és a zöldek jelöltjét. Pártosodott települése Nagyvázsony, ahol 2010-ben Fidesz-KDNP, de 2011. július 17-én ismét független polgármestert választottak. Je-

lentősebb települései közül Veszprém 2006-ig baloldali, a többi fideszes túlsúlyú. *A választókerület politikai élete stabilizálódott, erőteljes jobboldali befolyással.*

7. sz. országgyűlési választókerület: Veszprém megyei jogú város keleti kétharmada, zömében lakótelepekkel, valamint a csatolt Gyulafirátót és Kádárta helységekkel. Hozzátartozó települések: Hajmáskér, Papkeszi és Szentkirályszabadja, valamint az egykor velük közös tanácsú helységek. Dinamikusan fejlődő kistérség és nyertesek közé sorolt nagyváros. A választókerület – a lakótelepekre jellemzően – megyei viszonylatban a legalacsonyabb gyermek- és időskorú, illetve inaktív kereső és eltartott rátával jellemezhető. Munkanélküliségi aránya elfogadható (9%), foglalkoztatási aránya pedig messze a legjobb a megyében (47,3%), a fővárosi értéket is szignifikánsan meghaladja. Iskolázottsági szintje sem marad le túlságosan a város műveltebb harmadától, érettségizett lakóinak aránya pontosan megegyezik: 52,9% (2005. évi… 123). A lakosság participációs készsége hasonlít a város másik kerületéhez, megyei viszonylatban középmagas, országos mércével magasabb. (Az alacsonyabb iskolázottsági és kereseti viszonyokat kiegyenlíti a lényegesen nagyobb gazdasági aktivitás.) 1990-ben dr. Papp Sándor vegyészmérnök (MDF) nagy fölénnyel győzött liberális ellenfeleivel szemben. (Az itt indult munkáspárti elnök, Thürmer Gyula labdába sem rúghatott.) 1994-ben dr. Csehák Judit orvos (MSZP) nyert Dióssy László polgármester (Agrárszövetség-SZDSZ) ellenében, pedig a fideszes jelölt visszalépett. 1998-ban Bernáth Ildikó üzemgazdászé (Fidesz-MDF) lett a mandátum, második Pál Béla (MSZP), harmadik Arató Tamás (SZDSZ). Egyik sem lépett vissza, pedig az első fordulón patthelyzet alakult ki a két oldal között. 2002-ben Pál jelentős különbséggel győzött Bernáth és Dióssy felett (az utóbbi visszalépett). A baloldal – a lakótelepiek jobb mozgósítása miatt – 1998-hoz képest négyezerrel több szavazatot kapott, míg a jobboldalé alig növekedett. 2006-ban Pál Béla ismét számottevő fölénnyel nyert Fidesz-KDNP-s és MDF-es vetélytársai felett. Az utóbbi – a szocialistákkal ezen a szinten együttműködő Kuti Csaba megyei közgyűlési elnök – nem lépett vissza. 2010-ben dr. Navracsics Tibor frakcióvezető (Fidesz-KDNP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot Pál, valaminta a Jobbik és az LMP jelöltjei ellenében. Veszprém, Hajmáskér és Papkeszi baloldali, Szentkirályszabadja jobboldali többségű az ezredfordulón és 2006-ban is. *Az országgyűlési választókerület tipikusan labilis politikai orientációjú, mindenkor az országosan nyertes párt képviselőjelöltje győzött.* Veszprém városának viszont 1990-tól stabilan szabad demokrata polgármestere volt Dióssy László agrármérnök személyében (1998 óta az MSZP-vel közös jelöltként), 2006-ban azonban Debreczenyi János (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel leváltotta. 2010-től Porga Gyula (Fidesz-KDNP) a város vezetője.

1.5. Zala megye

Két központtal rendelkezik: Zalaegerszeggel és Nagykanizsával. A megye északnyugati részét a zalaegerszegi térszerkezeti egység foglalja magában. Adottságai nem kedvezőek a földművelés számára, de állattenyésztése sem tudja kihasználni a lehető-

ségeket, bár a két világháború között a megye állatsűrűsége országosan az egyik legmagasabb volt: egységnyi mezőgazdasági területre jutó állománya kétszeresen meghaladta a közép-alföldi mennyiséget (Ránki 1984, 739). Erdőgazdálkodása viszont országos jelentőségű. A szocializmus korszakában, 1975-ben mezőgazdaságát elmaradottnak, iparát közepesen fejlettnek minősítették. Az elmúlt évtizedekben gyors ütemben iparosodott a térség, az iparban alkalmazottak arányában megyei szinten – annak ellenére, hogy a nagykanizsai térség e téren kevésbé fejlődött – a '90-es évek elején három év alatt a kilencedikről a negyedik helyre rukkolt előre a területi egységek sorában (18. melléklet). Zalaegerszeget a göcseji falvakból népesítették be, akik még ipari munkássá válva is sokat megőriztek a paraszti múltból. Második „műszakban" szőlőt művelnek, s az ezredfordulón is jellemző a falusi-városi kétlaki életmód. A megyeszékhelyet főként Trianon után futtatták fel értelmiségi-hivatalnokvárossá, minthogy riválisa határ menti településsé vált. Egerszeg előnye az ezredfordulóra behozhatatlanná vált, ugyanis regionális szerepköreinek (intézményeinek) száma és súlya négyszerese Nagykanizsáénak (Csapó 2002, 248).

Zala megye a Kádár-korszak derekán a kevésbé fejlett térségekhez tartozott, egy lakosára jutó GDP-je 1975-ben az országos átlag 88%-ával 12. a mezorégiók rangsorában. 1980-ban ugyanezen a sorrendi helyen az anyagi ágak fajlagos nettó jövedelmét tekintve már az átlag 93%-át hozta. 1985-re pedig – páratlan dinamikával – az országos átlag 121%-ával a második helyre emelkedett a rangsorban. Mint iparilag közepesen fejlett megyét a restrikció alig érintette, viszont a húzó ágazatként funkcionáló magánszektor gazdaságaiból előbb 18,1, majd 1985-ben is 13,3%-kal részesedett (országosan: 10,6-16,3%). A megye gyarapodásához az is hozzájárult, hogy időközben az elsőrendű idegenforgalmi központnak számító Hévízt (évi egymillió külföldi vendégéjszakával) az egész Keszthelyi járással együtt Zalához csatolták.

A két nagyváros rivalizálásában, *„Észak és Dél" versenyében Észak-Zala előbbre tart.* A fő közlekedési útvonalaktól sokáig félreeső Zalaegerszeg (Nagykanizsához képest három évtizeddel később csatlakozhatott a vasúti hálózathoz) a Szlovéniával kiépített vasúti összeköttetéssel, és a várost tehermentesítő Vasvár-Szombathely autóúttal csatlakozott az eddig csak kerülővel megközelíthető főútvonalakhoz. A megyeszékhelyet a Balatontól északra megközelítő vasútvonal utolsó szakaszának villamosítása újabb fejlődést tett lehetővé. Zalaegerszeg és vonzáskörzetében a középüzemek telepítésével szerencsésnek tűnik az ipartelepítési politika, bár a kevésbé képzett munkaerő foglalkoztatása nem látszik középtávon sem biztosnak (Haskó-Hülvely 2000, 409, Bertalan 2003, 570-571).

A megye délkeleti részét a nagykanizsai térszerkezeti egység nagy része fedi le, amely az országos jelentőségű délnyugat-északkeleti tengely mentén fekszik, ezért közlekedési helyzete kiváló, s minthogy négy ország érintkezési vonalához közel található, jelentős a nemzetközi átmenő forgalma. Ennek felismerését követte a horvát és a magyar kormány között az ezredfordulón létrejött megállapodás, amely egyértelművé tette, hogy a gazdasági együttműködésben mindkét ország úgy érdekelt, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozást segítse elő. Ennek érdekében felgyorsult az M7-es

autópálya továbbépítése. A Gyékényes-Nagykanizsa-Budapest vasútvonal villamosítása is ezt a célt szolgálta.

Mezőgazdasági adottságai valamivel jobbak, mint a megye északnyugati feléé, ipara is fejlettebb. Csaknem fél évszázadig az ország kőolaj-kitermelésének és olajgépészeti iparának központja. Mindkét térszerkezeti egység szénhidrogén-készletei lassan kimerülnek, az ágazat folyamatosan zsugorodik, üzemegységeit egymásután számolják fel, a munkaerő-felesleg egyre nyomasztóbb. Egy '90-es évek végi tanulmány még 3500-4000 munkást foglalkoztató kanizsai központú olajipart említ, melynek technológiai hátterét az olajipari gépgyár jelentette, de amely az ezredfordulót követően már igen szerény körülmények között üzemelt. Más, fontos ipari létesítményeinek (Tungsram, üveggyár, sörgyár stb.) fejlődése csak korlátozottan veszi igénybe a felszabaduló munkaerőt. A dél-zalai térség a gazdasági szerkezetátalakítás vesztesei közé sorolható az ezredfordulón. Nagykanizsa a XX. század elején még két és félszer annyi lakost számlált, mint Zalaegerszeg, az ezredfordulón már kisebb népességű, mint riválisa, de tartja karakterét. Az „iparosodottabb" életmód megérintette a bejáró munkások által lakott kisközségeket is. A város jelentős, fejlett, nagyüzemi múltú munkásbázissal és reálértelmiséggel rendelkezik (Bertalan 2003, 570-571).

Zala megye a rendszerváltás előtt még alig volt sorolható a fejlett régiókhoz, GDP-je 1975-ben – mint láthattuk – 12. a mezorégiók sorrendjében (5. melléklet). *1990-ben azonban globális fejlettségben már a negyedik, majd évekig harmadik helyen állt* a rangsorban, de miután az ezt követő növekedés ütemének sorrendjében országosan a 16-18., Felső-Pannóniában a leglassabb fejlődést produkálta, az évtized végéig visszaesett az ötödik helyre. Annak ellenére, hogy lakói iskolai végzettségének emelkedése a főváros után egyik leggyorsabb, s a gazdasági aktivitás szintje is magas: 1997-ben a negyedik, sőt, 2001-re a fővárost is megelőzte, viszont szignifikánsan elmaradt az első helyezett Vas megyétől. A fejlettségi faktorérték-számítások komplex mutatója szerint 1998-ban csupán a 11., bár jólétfaktora a hetedik helyen állt (10. melléklet), mert az egy állandó lakosra eső adóköteles jövedelem viszonylatában valamelyest előrelépett.

Az *ezredvégre növekedése tehát mérséklődött,* így a hetedik-nyolcadik lett a megyék komplex gazdasági-társadalmi rangsorában, de globális fejlettsége is a 1991-1995 közötti többnyire harmadikból ötödik lett. Ennek egyik oka, hogy a népesség természetes szaporodásának és vándorlásának negatív szaldója itt volt a kilencvenes években az egész Dunántúlon a legnagyobb, s a csecsemőhalandóság terén is az évtized eleji kedvező második helyről az ezredfordulóra a megyék versenyében az utolsók közé jutott. Másik ok, hogy GDP-je a kilencvenes évekbeli ötödik helyről 2000-re lecsúszott a hetedikre. Nyugati határ menti fekvése ellenére a külföldi tőkebefektetés terén erősen lemaradt, az idegen eredetű tőke jelenléte néhány év alatt a vidéki átlag felére csökkent (Hrubi 2000, 257). A külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének külföldi részesedésében a Dunántúlon 1999-ben az egyik legkedvezőtlenebb helyzetű, alig egy nyolcadát adta Győr-Moson-Sopron megye hasonló értékének (Tóth G. 2001, 141). Pedig igen jól áll közútsűrűség tekintetében, ami a megye apró-

falvas jellegével áll összefüggésben, s a telefónia terén is az évtized első felében 13.-ról a harmadik helyre lépett előre a mezorégiók sorrendjében (19 és 23. melléklet).

A lakossági csővezeték-hálózatok bekapcsolásának növekedési aránya a ’90-es években (Budapest és Csongrád után) a sorban a harmadik legrosszabb, a lakások alig több mint kétharmada rendelkezik 1998-ban ilyen jellegű infrastrukturális ellátottsággal, tehát még messze van a telítettségtől (Hahn 2001, 57). Jó természeti adottságai ellenére az állattartásban is erősen visszamaradt. Ez utóbbi összefüggésbe hozható azzal, hogy az egyéni gazdaságok által használt földterületeinek aránya (42,6%) – a Dunántúlon párját ritkítóan magas – csaknem eléri az országos átlagot (44,8%). (Kovács T. 2001, 458) Az állattenyésztő nagyüzemi gazdaságok szétverése a kárpótlás során, meghozta „eredményét”.

Zala megye globális fejlődésének üteme az ezredfordulót követő fél évtizedben ismét és nagymértékben dinamizálódott, az 1995-1999-es évekhez képest az ország negyedik-ötödik leggyorsabban haladó mezorégiója lett. Oka: már az előző években és ekkor is az ország kedvezőbb versenyképességű feléhez tartozott. Az általam vizsgált ágazatok fejlettségének megyei átlaga 2004-ben jelentősen meghaladta az 1999-es értéket. Szomszédai lényegesen lassabban gyarapodtak, így Zala fejlődési ütemében mindhárom megyét, sőt a fővárost is meghaladta, Felső-Pannónia egyetlen átlagosnál jelentősen dinamikusabb mezorégiója. Mindezt annak ellenére érte el, hogy beruházások növekedése terén sereghajtó (20.!), sőt az ország egyetlen megyéje, ahol nominálértékben is (kb. ezer forinttal) kevesebb a fajlagos beruházás összege, mint 1999-ben (igaz, a kilencvenes években hatszorosára nőtt), mert lakosságának száma ezt követően lassabban csökkent, mint ahogy nőtt a beruházások összvolumene. Utolsók között található a munkanélküliségi ráta alakulásában, ugyanis azon fél tucat megye közé tartozik, ahol növekedett az állást keresők aránya. Az átlagkeresetek emelkedése terén utolsó előtti helyen állt a megyei rangsorban. A turistaforgalom növekedésében viszont „ezüstérmes” és a humán szféra némely területén is jól fejlődött. Az utóbbiak határozzák meg a megye gyarapodásának útját.

Globális fejlettségének átlagos statikus pozíciója 2005 és 2009 között összességében ismét a negyedik helyet jelöli számára, jelentősen megelőzte Veszprém megyét, de szignifikánsan lemaradt Budapesttől és Győr-Moson-Sopron, s valamelyest Vas megyétől. Közúthálózatának sűrűsége két évtizede folyamatosan a második, idegenforgalma pedig 2002 óta tartósan „aranyérmes”, de reménytelenül lemarad a gazdasági mutatók, a csővezeték-hálózat és a humánágazatok terén, köztük háromban is a megyék ranglistájának utolsó harmadában foglal helyet. Mindezekből is fakadóan GDP-je (a ’90-es évek végi ötödik helyett) 2009-ben már csak nyolcadik a statikus, *dinamikája pedig utolsó a sorban.* Nem véletlen, hogy globális fejlettsége 2008-ban visszaesett a húsz év alatt egyszer sem tapasztalt hatodik helyre. Biztató, hogy az új évszázad valószínűleg legjelentősebb húzóágazata, az idegenforgalom terén az egy lakosra eső vendégéjszakák mennyiségében az abszolút számban nagyságrendekkel vezető fővárost is mintegy kétszeresen meghaladja. *Zala megye felzárkózása a fejlett nagytérséghez befejezettnek minősíthető, valamelyest lemaradása azonban a két legfejlettebb mezorégiótól* (Budapest, Győr-Moson-Sopron) *tartósnak tűnik.*

Nagyvárosai, Zalaegerszeg és Nagykanizsa jó-közepes lehetőségeik ellenére az évezred végén meglehetősen lassan fejlődtek, az előbbi a leszakadás határán billegett, az utóbbi pedig lemaradó, nem ők húzzák a megyét, inkább a nyugati fekvésből fakadó helyzeti előnyök. Kanizsa – egy 2003-as MTA felmérés szerint – nem rendelkezik megfelelő innovációs intézményrendszerrel és nincsen hosszútávon jövőképes gazdasága, regionális kisugárzása. Azonban az új évtized közepén az autópálya közeledése pozitív hatást váltott ki: a város ipari parkjában több mint hatvan vállalkozás telepedett le, a legnagyobb beruházást a General Electric európai központja (23 ezer négyzetméter) képezi (Gelencsér 2006, 27). Egyes adatok szerint a megyeszékhely is dinamikusan fejlődik. Zalaegerszeg a hasonló nagyságrendű városok fejlettségi sorrendjében a hatodik-hetedik, sőt egy 2001-2002-es 32 szempont alapján vizsgált életminőség-kutatás szerint a harmadik helyen állt.

A megye kistérségei is részben fejlettek, részben fejlődők-felzárkózók voltak az ezredfordulón, csak a Letenyei, s egyes adatok szerint a Zalaszentgróti stagnált, csupán ez utóbbi kettőt minősítette a KSH 2002-ben hátrányos helyzetűnek. Az évtizedközepi adatok szerint már csak a megyeszékhelyi és a Keszthelyi-Hévízi jól (a KSH szerint magasan) fejlett, a Nagykanizsai közepesen és a három jelentős város nélküli mikrorégió 2005-ben csupán mérsékelten fejlett. Még nagyobb gond, hogy az utóbbiak közül kettő – a megyeszékhelyivel együtt – erőteljesen lemaradó is. Csak a viszonylag elmaradott Zalaszentgróti tekinthető fejlődő kistérségnek, miközben az utóbbi a mérsékelt, a többi közepes, vagy jó versenyképességű. A Letenyei az egyetlen zalai körzet, ahol a foglalkoztatási ráta negatív, vagyis az aktív keresők száma kisebbséget képez az aktív korú (15-64 éves) népességen belül. A mikrorégiók komplex fejlettsége csak a nyolcadik helyre teszi a megyét ebben a rangsorban (Hahn 2004, 546, Cserháti-Dobosi-Molnár 2005, 21).

2007-re a megye kistérségei közül csak egyetlen, a Nagykanizsai produkált jelentős fejlettségbeli változást: közepesen fejlettből a legfejlettebbek közé emelték (korábban versenyképesnek minősítettük). Versenyképessége egyiknek sem változott figyelemre méltóan, vagyis továbra is Zala Felső-Pannónia egyetlen megyéje, ahol nincs relatíve erős versenyképességgel rendelkező mikrorégió. Hiába vált le a fejletlen és gyenge versenyképességű Pacsai kistérség a megyeszékhelyiről, a Zalaegerszegi potenciálja nem nőtt számottevó mértékben. A közepes fejlettségű és gyenge versenyképességű új mikrorégió, a Zalakarosi leválása viszont nem ártott meg Nagykanizsának, sőt láthatólag használt (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

Zalakaros ugyanakkor az ezredfordulón a megye egyik legfiatalabb városa. Az 1962 óta egyenletesen fejlődő, európai hírű fürdővárossá formálódott helység bizonyos szempontból Nagykanizsa riválisának is tekinthető, hiszen növekvő idegenforgalmával jó bevételi lehetőséget kínál polgárainak gyarapodásához, sőt hozzájárul a központi város lakosságának csökkenéséhez, mert munkahelyet is biztosít az ide költözőknek. A Veszprém megyéből kiszakadt Keszthelyi kistérség – az új Hévízi mikrorégióval – a maga idegenforgalmával, egyetemével és urbanizáltságával szerves részét alkotja a nyugati nagy gazdasági régiónak, s összekötőkapocs szerepet tölt be a közép-dunántúli térséggel. A Balaton-menti körzetek komplex fejlettségi mutatói je-

lentős mértékben emelik a Zala megyéről alkotott összkép színvonalát (Bertalan 2003, 571).

Politikai szférában a viszonylag magas részvételi arány sorolja a polgárosultabb makrorégióhoz Zalát. Ez azonban csak a parlamenti választásokra igaz (bár a 2006-os második fordulón is csak a 17. lett a megyék sorában), mert a 2003-2004-es népszavazásokon csupán a 7-11., az európai parlamenti választásokon az 5-7. helyen szerepelt, s ez különösen az EU-csatlakozás esetében elgondolkodtató. (Mennyire érdeke az integráció egy nyugati határon fekvő, idegenforgalomból élő megyének?) A vizitdíj-ápolási díj-tandíj eltörléséről szóló 2008-as népszavazáson viszont Vas és Győr-Moson-Sopron megyék után harmadik lett a sorrendben. Az országgyűlési választások participációs arányában a megye összességében az ötödik helyen áll, ami azért is kedvezőnek mondható, mert lakosságának iskolázottsági szintje átlagosan 11. a rangsorban (3. melléklet). A politikai konzekvencia és a moderáció terén azonban közepes fokozatú (12, illetve 11. – 6. melléklet), bizonyára itt csapódik le a lakosság nagytérségi szinten alacsony fokú iskolázottsága, igen erős is az utóbbi kettő korrelációja (0,9565).

Zala megyében az 1939-es parlamenti választásokon a szélsőjobboldal igen erősnek bizonyult, a kisgazdapárt 1945-ben az összes szavazat háromnegyedével az országos csúcsot közelítette. Ilyen hagyományokkal a rendszerváltást követően a polgári középpártokhoz való vonzódása alig haladja meg az országos átlagot. A *radikálisok Felső-Pannóniában szokatlan, de itt történelmileg megalapozott népszerűsége is inkább távolítja, míg az MSZP alacsony preferáltsága közelíti a megyét az északnyugati makrorégióhoz.* Az 1994-es kivételével valamennyi országgyűlési választáson tipikus vidéki eredmény született: MDF-, illetve Fidesz-dominancia észlelhető. 1994-ben azonban páratlan színesség jellemezte Zalát: nem akadt még egy megye, ahol ebben az évben három különböző párthoz tartozó egyéni képviselőjelölt győzött volna. Nem tekinthető ugyanakkor véletlennek, hogy a két viszonylag elmaradott körzetben nyert az akkori parlament két radikális-populista pártja, a Kereszténydemokrata Néppárt és az FKGP. A kisgazda befolyás maradványai 1998-ban is felfedezhetők: párt képviselőjének kanizsai sikere azonban a baloldal megosztottságának következménye. Az előző választáson a háromosztatú politikai mezőny (a polgári pártok szembenállása) kifejezetten segítette az MSZP győzelmét, 2002-ben és 2006-ban a bipolarizáció is garantálta az újabb szocialista sikert, az egykor nagyüzemi város baloldali fölényét vidékével szemben. 2010-ben azonban Zalában is valamennyi választókerületben – mint az ország csaknem minden megyéjében – a Fidesz-KDNP nyert. A két populista párt hagyományait és részben kádereit a Fidesz vette át.

A választás *következetességének kérdésére még éppen a konzekvensség* kategóriájával felelhetünk, ami a kedvező stabilitásnak egyik legalacsonyabb fokát jelenti, ugyanis a parlamenti választások vonatkozásában mindössze három minősítetten instabil megyét tartunk számon. A megyei közgyűlési választások felől tekintve Zala – a megyék túlnyomó többségéhez hasonlóan – instabilnak számít (12. és 13. melléklet). Nagyvárosai stabilak. *Összességében a megye kockázati besorolása közepesnek minősíthető.* Miután globális fejlettsége és politikai aktivitása kedvező, de fejlődésének

üteme 2005 és 2009 között gyengének bizonyult, a megye *komplex megítélése* a három fokozatú skálán *„jó-közepes" osztályzattal* zárható (34. melléklet). A női participáció terén Zala megye az utolsók között kullog, sőt 2006-ban sereghajtó lett az egy szál, 2010-ben nulla országgyűlési és utóbb ugyanennyi megyei közgyűlési képviselőasszonnyal. Érdekesen alakult a megye két évtizedes politikai participációja és globális fejlettsége közötti korreláció: annak ellenére, hogy csupán egy fokozatnyi a különbség (5-4.), éppen csak kimutatható a reális korreláció (0,5500). A GDP esetében ugyanekkora sorrendi differenciánál igen magas (0,8419), az iskolázottsági szintnél pedig – ahol 5-11., tehát nagyságrendi az eltérés – közepes a korreláció értéke (0,6403). Mindez abból adódik, hogy egy-egy fokozatnyi differencia lényegesen különböző belső, skálázott nagyságrendi eltéréseket takar.

Az északi fekvésű, polgárosodott megyeszékhelyen, Zalaegerszegen SZDSZ-es, majd fideszes polgármestert, a déli iparosodottabb nagyvárosban, Nagykanizsán (egy időközi választással együtt) négyszer is szocialista önkormányzati vezetőt választottak. (Nem lehet teljesen véletlen, hogy az 1998-as országgyűlési választáson – amikor csak az aktívabb állampolgárok mentek voksolni – az MSZP és a Munkáspárt listája együttesen közel annyi szavazatot kapott, mint amennyi Kanizsa összes ipari keresője 1997-ben: 8405-8718 – Beluszky 2000, 125, Bőhm et al. 2000, 671). A 2006-os önkormányzati választáson azonban a helyi MSZP-szervezetnek a pártközpont meglehetősen durva beavatkozását követő szakadása nyomán jobboldali győzelem született. A megye kisebb városai a nagyvárosokhoz hasonló képet mutatnak: az északi Zalaszentgrót a jobboldalt, a déli Lenti a baloldalt preferálta. Viszont érdekes a gyorsan fejlődő, erőteljesen polgárosodott, s a rendszerváltás óta folyamatosan polgári pártokhoz tartozó polgármestert választott Keszthely esete, ahol 2002-ben szocialista városvezető kapott mandátumot, hogy aztán 2006-ban a szavazók visszameneküljenek a jobboldalhoz. A megyei közgyűlést enyhébb fokozatú változékonyság jellemzi, ahol azonban – a viszonylagos elmaradottság következményeként – jelentős szerepet játszottak a civil szervezetek.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Zala megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása
és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Zalaegerszeg	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Nagykanizsa	MDF	MSZP	FKGP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
3.	Keszthely	Független	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Lenti	MDF	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Zalaszentgrót	MDF	KDNP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Instabil

1. sz. országgyűlési választókerület: Zalaegerszeg megyei jogú város, a tucatnyi hozzácsatolt településsel. A Göcsej dombság és a Zala folyó találkozásánál épült. A '90-es évek végére egy évtizeddel korábbi kedvező helyzetéből a leszakadás határára jutott, bár magas jövedelmekkel rendelkezett. A választókerület demográfiai helyzete felemás, ugyanis megyei viszonylatban mind a gyermek-, mind pedig az időskorúak

aránya itt a legalacsonyabb, az országos értéknél is szignifikánsan kisebbek. A város gazdasági aktivitásának helyzete inkább kedvező, munkanélküliségi és inaktív keresői rátája viszonylag alacsony, foglalkoztatási aránya a megyeinél is valamivel jobb: 41,9%. Lakóinak iskolázottsági szintje még éppen magasnak mondható, de diplomásainak mértéke (17,5%) szignifikánsan alacsonyabb a makrorégió másik három megyeszékhelyének értékénél (2005. évi… 134, 123). Participációs készsége középmagas. 1939-ben a szélsőjobboldal igen erősnek mutatkozott, 1945-ben a kisgazdapárt közel kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon az első fordulón csekély különbséggel első Marx Gyula (MDF), második az SZDSZ, harmadik az MSZP jelöltje lett. A második fordulón azonban a Fidesz-szavazók felsorakoztak a talpon maradt liberális jelölt mellett, míg a konzervatívok ezt nem tették meg az MDF-nek, így a szabad demokrata dr. Szigethy István ügyvéd győzött. 1994-ben Herbert Ferenc üzemmérnök (MSZP) nyert Szigethyvel és Marx-szal szemben. 1998-ban dr. Koczka Csaba ügyvéd (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot Herberttől, Szigethy visszalépett. 2002-ben és 2006-ban dr. Gyímesi Endre József polgármester (Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP) győzött szocialista és szabad demokrata, majd magyar demokrata riválisai fölött, az utóbbiak visszaléptek. 2010-ben Gyímesi már az első fordulón csekély többséggel megtartotta a mandátumát az MSZP, a Jobbik, az LMP és az MDF jelöltjei ellenében. A városházát 1994-ig az SZDSZ uralta, ekkor a jobboldal összefogott és teljes májusvégi táborát mozgósítva nyert a megosztott és megfogyatkozott szocialista-liberális pártokkal szemben. Gyímesi Endre történész azóta is Zalaegerszeg polgármestere. *A város politikai orientációja stabilan jobboldalinak mondható.*

2. sz. országgyűlési választókerület: Nagykanizsa megyei jogú város és közvetlen környéke. A Zalai- és a Somogyi dombság határvölgyeiben terül el. Jelentősebb települései: Belezna, Murakeresztúr, Nagyrécse és Surd, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a városhoz csatolt közel tucatnyi település. Fejlődő, majd jó versenyképessége ellenére lemaradó, egyébként közepesen fejlett mikrorégió része, az ezredfordulón jó-közepes, 2004-ben magas jövedelmekkel. Az autópálya közeledése azonban – mint jeleztem – jótékony hatást váltott ki, 2007-ben a legfejlettebbek csoportjába sorolták a Nagykanizsai kistérséget. Maga a város az ezredfordulón a leszakadók és a vesztesek határán billegett, de az autópálya megépítése elkezdte vonzani a beruházókat. A választókerület inaktívjainak aránya alacsony, a foglalkoztatási aránya pedig a megyében a legmagasabb: 42,8% (2005. évi… 134). (Egyébként valamennyi választókerület gazdasági aktivitási adatának hibahatáron belüli az eltérése a megyei értéktől.) Lakosságának iskolázottsági szintje az országos körül halad, félúton a megyei és megyeszékhelyi arány között. Diplomás rátája (12,7% – majdnem azonos a csepelivel – 2005. évi… 123, 129) ugyanígy helyezkedik el a legmagasabb (zalaegerszegi) és a legalacsonyabb (zalaszentgróti) vonatkozó adattal jellemezhető választókerületek között. Participációs készsége közepes, csaknem azonos az országos átlaggal, a megyében inkább az alacsonyabb részvételi arányú kerületek közé tartozik. Nagykanizsa majd minden tekintetben átmenetet képez Alsó-Pannóniához, a török hódoltság – korszakának nagyobb részében – ki is terjedt a városra. 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek mutatkozott, 1945-ben Kanizsán és járásában is kétharma-

dos jobboldali többség született. Az 1990-es választásokon Tarnóczky Attila (MDF) nyert szabad demokrata és kereszténydemokrata riválisaival szemben. 1994-ben Göndör István üzemgazdász (MSZP) szerezte meg a mandátumot Tarnóczkytól, az SZDSZ-es jelölt második lett. 1998-ban az első fordulón Göndör az első, Zakó László bányamérnök (FKGP) a második, Kovács Kálmán (SZDSZ) a harmadik. Az utóbbi nem volt hajlandó visszalépni, így a Zakó mögött felsorakozott konzervatív tábor nyert. 2002-ben és 2006-ban Kovács miniszter visszalépésével Göndör ismét győzött egy kevésbé ismert fideszes felett. 2010-ben azonban Nagykanizsán is – a város történetében először – Fidesz-győzelem született, méghozzá első fordulós mandátumszerzéssel: Cseresnyés Péter tanár 50,03%-kal az MSZP, a Jobbik, az MDF-SZDSZ és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt jelöltjeit utasította maga mögé. A városi önkormányzatot a rendszerváltástól SZDSZ-Fidesz koalíció, 1994-től szocialista polgármesterek vezették: 1997-től Tüttő István vegyészmérnök, 2002-től Litter Nándor, az utóbbi az SZDSZ-szel közös jelölésű. 2005-ban azonban az országgyűlési képviselő-jelölés során az MSZP országos központja a helyi szervezet többségének kitartó akarat megnyilvánulásai ellenére Göndör Istvánt nevezte ki jelöltnek, amiért a helyiek a következő évben revansot vettek, s nem az országgyűlési képviselő által pártfogolt regnáló polgármestert jelölték újra városvezetőnek. Ezt követően Litter Nándor függetlenként indult a pártból kiszakadt, szociáldemokrata szervezetet alakító kisebbség támogatásával, s ugyan több szavazatot kapott, mint az MSZP hivatalos polgármesterjelöltje, de győzelemhez segítette a teljes jobboldal által preferált, 44,5%-nyi voksot szerzett Marton Istvánt (Fidesz-KDNP). 2010-ben Marton civilszervezeti jelöltként sem tudta megakadályozni Cseresnyés Péter (Fidesz-KDNP) győzelmét. Községei 2002-ben és 2010-ben fideszes, 2006-ban jobboldali többségűek. *Nagykanizsa a négy leghosszabb ideig szocialista vezetésű nagyváros egyike, kerülete is balközép többségű, országgyűlési választókerületként azonban erőteljesen instabilnak minősíthető.*

3. sz. országgyűlési választókerület: Keszthely és környéke. A Keszthelyi-hegységet, valamint a Kis-Balaton medencéjének északi és nyugati kétharmadát fedi le. Jelentősebb települései: Alsópáhok, Balatongyörök, Cserszegtomaj, Dióskál, Garabonc, Hévíz, Karmacs, Miháld, Rezi, Sármellék, Várvölgy, Vonyarcvashegy, Zalaapáti, Zalakaros, Zalakomár, Zalaszabar és Zalaszántó, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Jól fejlődő, erősen polgárosodó kistérségek, annak ellenére, hogy 2000-ben jövedelmeik – fürdővárosaiké is – még közepesek (2002-ben Hévíz az élre tört), bár mikrorégióikat 2004-ban már a „magas" kategóriába sorolták (Toroczkai-Hahn 2006, 462). A Keszthely-Hévízi kistérség 2005-ben úgyszintén jól (a KSH szerint magasan) fejlettnek minősíthető, dinamikája jó versenyképessége ellenére stagnálónak mondható. 2007-ben a legfejlettebbek kategóriájába sorolták őket, ez azonban nem jelent számottevő sorrendi változást a 2005-ös helyszámhoz képest. Az időközben önállósult Zalakarosi mikrorégió fejlettségét 2007-ben közepesnek, versenyképességét – a Hévizivel együtt – 2008-ban gyengének minősítették. Itt található az ország negyedik legfejlettebb települése, a Keszthely mellett fekvő Gyenesdiás.

A fürdővárosok miatt a megyében ebben a választókerületben a legmagasabb az időskorúak és inaktív keresők aránya. A foglalkoztatottak mértéke (38,1%) pedig a

legalacsonyabb, alig nagyobb az országos értéknél (2005. évi… 134). Lakóinak iskolázottsági szintje közép alacsony, participációs készsége jó közepes. 1939-ben a szélsőjobboldal 62,5%-nyi szavazatával országos csúcsot döngetett (Hubai II. 2001, 131). 1945-ben a kisgazdapárt a keszthelyi járásban megközelítette a 72%-ot. Az 1990-es választásokat dr. Czoma László, a népszerű múzeumigazgató, független országgyűlési képviselő nyerte, második egy szabad demokrata, harmadik Csengey Dénes író (MDF) lett. 1994-ben Veér Miklós tanár (MSZP) győzött egy kisgazda és Czoma felett. Párját ritkító eset, hogy az első három közé nem került az országosan második és harmadik legnagyobb párt (SZDSZ, MDF) jelöltje. 1998-ban dr. Gyuga Pál agrármérnöké (Fidesz) lett a mandátum Veérrel és szabad demokrata riválisával szemben. 2002-ben Manninger Jenő Vilmos államtitkár (Fidesz-MDF) lett a képviselő, Veért és MIÉP-es ellenfelét – aki visszalépett – nagy fölénnyel maga mögé utasította. 2006-ban és 2010-ben Manninger már az első fordulóban ismét megszerezte a mandátumot előbb a szocialista jelölt és dr. Persányi Miklós miniszter (SZDSZ), majd az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Keszthely önkormányzata 1994-ig liberális, majd polgári (Fidesz-MDF-SZDSZ) vezetésű. 1998-ban a szavazatok kevesebb, mint egyharmadával dr. Szabó Imrét választották polgármesternek, jobboldali koalíció színeiben. 2002-ben pedig Mohácsi József (MSZP-SZDSZ – 45%-kal) lett a város vezetője. A székhely város képviselőtestülete 7 baloldali és 10 civilszervezeti képviselőből tevődött össze. (www.valasztas.hu) 2006-ban ismét polgármestert váltott Keszthely lakossága: abszolút többséggel Ruzsics Ferencet (Fidesz-KDNP) választotta meg, aki 2010-ben újrázhatott. További pártosodott helységek: Karmacs FKGP-KDNP-s, Várvölgy kisgazda és Zalaszántó jobboldali koalíciós polgármesterrel rendelkezett az ezredfordulón, az előbbi kettő 2002-től független vezetésű, az utóbbi 2006-ban és 2010-ben MIÉP-es elöljárót választott. Hévízen és Zalakaroson 2010-ben Fidesz-KDNP vezető nyert. 2002-ben és később is minden jelentősebb település jobboldali többségű. *Keszthely és környéke politikailag jobbfelé stabilizálódott választókerület.*

4. sz. országgyűlési választókerület, Lenti székhellyel. A Hetést és a Göcsej déli részét fedi le. Jelentősebb helységei: Bánokszentgyörgy, Bázakerettye, Becsehely, Csesztreg, Csömödér, Felsőrajk, Fűzvölgy, Gelse, Gutorfölde, Hahót, Letenye, Lovászi, Nova, Páka, Pusztamagyaród, Rédics, Szemenyecsörnye (1992-től Muraszemenye és Csörnye), Szepetnek, Tótszerdahely, Zalabaksa és Zalaszentbalázs, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhelyhez csatolt féltucat település. Valamennyi 10 ezer lakosúnál kisebb helység. Nagykiterjedésű, két és fél – fejlődő-felzárkózó (bár a Letenyei a ’90-es években még stagnáló) – kistérséget felölelő országgyűlési választókerület, az ezredfordulón közepes és alacsony, 2004-ben magas és közepes jövedelmekkel. Mind a Letenyei, mind a Lenti mikrorégió 2005-ben csupán mérsékelten fejlett, de ennél nagyobb baj, hogy erőteljesen lemaradók. Helyzetük 2007-re sem változott jelentős mértékban. Zala Felső-Pannónia egyetlen megyéje, ahol egynél több kedvezőtlen helyzetű kistérség akadt (KSH: a Lenti nem az). Később nem sorolták egyiket sem a legfejletlenebbek kategóriájába. A választókerület szinte egyetlen demográfiai pozitívuma a viszonylag magas gyermekarány. Munkanélkülisége a megyében a legmagasabb (11%), de még így is kisebb az országosnál (12%)

(2005. évi… 134, 38). Foglalkoztatási és iskolázottsági szintje megyei viszonylatban a második legalacsonyabb, szignifikánsan kisebb, mint a szabolcsi átlag. Participációs készsége alacsony. A lenti választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal abszolút többséget ért el. A Letenyei járásban 1945-ben a kisgazdapárt 73,6, a Lentiben 87,8% szavazatot kapott, az utóbbi országos csúcs. (Hubai 2001, II. 163) Az 1990-es választásokat Rudics Róbert üzemmérnök (MDF) nyerte SZDSZ-es és KDNP-s vetélytársaival szemben. 1994-ben az első forduló első helyezettje – kis különbségekkel – egy szocialista, második egy szabad demokrata, s a harmadik dr. Gerócs József állatorvos (FKGP) lett. A második fordulón Gerócs – teljes jobboldali összefogással a háta mögött – csekély fölénnyel győzött, mint az ország ekkor egyetlen egyéni kisgazdaképviselője. 1998-ban Nógrádi László üzemmérnök (Fidesz) szerezte meg a mandátumot az MSZP-s és a kisgazdajelölt előtt, aki visszalépett. 2002-ben és 2006-ban Nógrádi volt miniszter már az első fordulón, nagy többséggel megtartotta képviselői helyét. 2010-ben Pintér László tanító (Fidesz-KDNP) szintén az első fordulón nyert Nógrádi (független), a Jobbik, az MSZP és az MSZDP versengői ellenében. A kerület pártosodott helységei 1998-ban: Gelse és Nemesnép szabad demokrata, Kerkafalva kisgazda (2002-től független), Kerkakutas kisgazda (2002-től jobboldali koalíciós, 2010-től független), Márokföld és Mikekarácsonyfa is kisgazda (2002-től mindkettő független) és Lenti szocialista (2002-től fideszes) polgármesterrel (a két SZDSZ-es 2002-ben és 2006-ban újrázott, 2010-ben függetlenek lettek). Letenyét 2010-től Fidesz-KDNP elöljáró vezeti. *A kizárólag kistelepüléseket összefogó választókerület pártpreferenciái szerint szilárdan stabil jobboldali orientációjú térség.* Az ország mindössze tiz egyéni választókerületének egyike, ahol baloldali parlamenti képviselőjelölt még nem nyert.

5. sz. országgyűlési választókerület, Zalaszentgrót székhellyel. Az Észak-Zalaidombságot fedi le. Jelentősebb települései: Bagod, Bak, Becsvölgye, Bócfölde, Bucsuszentlászló, Csonkahegyhát, Egervár, Gellénháza, Kehidakustány, Kisgörbő, Nagykapornak, Nagykutas, Óhid, Pacsa, Pókaszepetk, Söjtör, Sümegcsehi, Teskánd, Tófej, Türje, Vaspör, Zalabér, Zalacsány, Zalacséb, Zalaszentiván, Zalaszentlászló és Zalatárnok, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhelyhez csatolt fél tucat helység. A megyeszékhelyi és a kerületi székhelyű – fejlődő-felzárkózó – mikrorégiókat öleli fel, magas-közepes, városai közép alacsony jövedelmekkel. A következő években a két kistérség helyzete ellentmondásosan alakult: a Zalaegerszegi ugyan 2005-ben fejlettnek mutatkozott, de jó versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó, a Zalaszentgróti viszont mérsékelt fejlettsége és ugyanilyen versenyképessége ellenére fejlődőnek mondható. Helyzetük számottevően később sem változott. Az időközben önállósult Pacsai mikrorégiót 2007-ben fejletlennek, versenyképességét 2008-ban gyengének minősítették.

A választókerület jórészt pozitív népesedési és gazdasági aktivitási adatokkal rendelkezik, megyei viszonylatban itt a legalacsonyabb az eltartottak és a munkanélküliek aránya (8%), a foglalkoztatás jó közepes. Lakosságának iskolázottsági mutatója a nagyrégióban a legalacsonyabb (125, megyei: 141, országos: 149 - 2005. évi… 123 és 4. melléklet). Participációs készségük kissé átlagalatti. A zalaszentgróti választóke-

rületben 1939-ben a szélsőjobboldal igen erősnek bizonyult. A Zalaegerszegi járásban 79, a Zalaszentgrótiban közel 72%-ot kapott 1945-ben a kisgazdapárt. Az 1990-es választásokon dr. Tóth Tihamér jogász (MDF) nyert dr. Pálfi Dénes hazafias választási koalíciós és egy szabad demokrata riválisával szemben. 1994-ben Pálfi Dénes kertészmérnök (KDNP) győzött – ami a Dunántúlon példa nélküli – az MSZP és az SZDSZ jelöltjei felett. 1998-ban dr. Boros Imre leendő miniszter (FKGP) szerezte meg a mandátumot az MSZP és az MDF aspiránsaival szemben. 2002-ben Boros a Fidesz-MDF színeiben horribilis fölénnyel már az első fordulón biztosította képviselői helyét a parlamentben, de az MDF-frakcióból hamarosan kizárták. 2006-ban és 2010-ben (ekkor már az első fordulón) Vigh László Győző polgármester (Fidesz-KDNP) szintén nagy fölénnyel nyert előbb az MSZP jelöltje és a visszalépett független Boros, majd a Jobbik, az MSZP, az LMP és az MDF versengői ellenében. Pártosodott helységek: Nemessándorháza fideszes, Nemesszentandrás kisgazda, Ozmánbük kereszténydemokrata, Pethőhenye munkáspárti, Vaspör kisgazda és Zalaszentgrót jobboldali koalíciós polgármesterrel rendelkezett az ezredfordulón. 2002-ben Nemessándorháza és Zalaszentgrót kivételével független vezetésűek lettek, 2006-ban e két helység is pártsemleges polgármestert választott. 2010-ben Zalaszentgróton szocialista városvezető-jelölt nyert, maga mögé utasítva öt független pályázót. (Az utóbbi Felső-Pannóniában a maga nemében párját ritkító eset, ebben az évben még csak Ajkán fordult elő MSZP-s városi polgármesteri győzelem. De a zalai kisvárosban – Ajkával ellentétben – egyetlen szocialista képviselő sem lett, tehát az elismerés nem a pártnak szólt.) Tófej Fidesz-KDNP polgármestert választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Türje és Zalacsány baloldali (az előbbi 2006-ban szocialista, az utóbbi jobboldali) orientációjú, a többi nagyrészt fideszes túlsúlyú. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A kizárólag kistelepüléseket lefedő választókerület az ország egyik stabilan jobboldali, iddőlegesen radikális-populista térsége, bár pártválasztás szerint instabil.* Itt sem győzött még baloldali, vagy liberális jelölt.

2. ALSÓ-PANNÓNIA

A Dunántúl területének déli és keleti nagyobbik felét magába foglaló, a Dunakanyartól a Dráváig terjedő térség, amely a Duna nyugat-kelet irányú szakaszának középvonalától délre a Balaton keleti végéig, a tó mentén délnyugat felé a Dráváig húzódó törésvonallal határolt, hosszan elnyúló politikai nagytérsége hazánknak. Területe az ország kevesebb, mint egynegyedét teszi ki: közel 21 ezer km², lakossága 1,7 millió fő (2010). Természeti adottságai kedvezőnek ítélhetők: északon és délen ásványi anyagokban, főleg jó minőségű szénféleségekben és építőipari alapanyagokban gazdag középhegységek emelkednek, ezeknek köszönhette még nemrég jelentős bányászatát, s napjainkban is működő nehéziparát, valamint a meleg déli lejtőknek szőlő- és gyümölcstermesztését. Középtájon a kiváló talaj- és vízrajzi adottságú Mezőföld terül el. Dombvidékei kevésbé értékesek, az itt található kistérségek többségének fejlődése stagnál, vagy kifejezetten lemarad. Városias kistérségek a hegységek és a megyei jogú városok környékén találhatók, kisrégióinak többsége vidékies jellegű (Csatári 2004, 536).

A nagytérség mentén végighömpölygő Duna és Dráva – elsősorban, mint vízi út – régóta fontos szerepet játszik, legnagyobb folyónk a történelmi ókor végén, a római birodalom természetes határaként funkcionált. A Dunántúl meghódítása után a *rómaiak* a bennszülött lakosságot katonai felügyelet alatt álló igazgatási egységekre, *civitasokra osztották.* A felosztás nem szükségképpen követte a történetileg kialakult törzsi és népi kereteket. Pannóniában a kelta törzsek olykor igen nagy területeket magukba foglaló civitasokat alkottak, melyek egyenként akár három mai megyére is kiterjedtek. A katonai felügyelet abból állt, hogy a civitas vezetője, prefectusa a környéken állomásozó egyik római csapat tisztje volt. A prefectus mellé azonban a helyi lakosság arisztokráciájából alakított tanácsot is szerveztek. Ezekre a vezetőkre, princepsekre a római uralom a továbbiakban támaszkodott. Ők a későbbiek során római polgárjogot kaptak és a besorozott helyi lakosokkal együtt a *romanizálódás* folyamatát indították el. *A római kori Alsó-Pannónia (majd Valeria nevű tartomány) – a mai Komárom-Esztergom és Somogy megye egyes területeinek kivételével – jórészt fedte a jelenkori politikai nagyrégiót.*

Az *avarok* bejövetelüket követő évben a Dunántúlon is letelepedtek, s ezzel befejeződött az avar honfoglalás. Ez utóbbi *a Kárpát-medence történetének nagy eseménye, mert egész addigi történelme során először egyesítette egy nép tartósan, egységes politikai hatalom alatt a Dunántúlt, az Alföldet és Erdélyt.* Ilyen értelemben a magyar honfoglalás és a magyar állam előzménye. A kétszázharminc éves *avar uralom új politikai, gazdasági és közlekedési viszonyokat hozott létre a Kárpát-medence központi területén*. Az avar hatalom bukása után a frank és a bolgár hódítás egy évszázadra ismét elszakította a Duna két partján élő országrészeket, a honfoglaló magyarság azonban ugyanazon földrajzi és politikai keretek között települt le, mint amelyet az avar birodalom kialakított, tehát az avaroktól lerakott alapokat követte. Az avar nép élén európai megjelenésük idején a kagán állott. 562-től név szerint ismerjük ennek viselőjét, Baján (törökül: hatalmas, gazdag – egyszerre jelző és személynév). Korlátlan hatalmú úr volt, mint a korabeli türk kagánok. A 670-ig tartó korai avar korszakra a

kagán, illetve a *kagáni dinasztia abszolút uralma* jellemző. Hatalmának jellege leginkább az ázsiai despotákéhoz hasonlítható. A kagáni székhely ebben az időben a Kapos és a Sió összefolyásának környékén állott.

A *magyar honfoglalás* teljessé válása, a Dunántúl megszállása után *a fejedelmi székhelyeket jórészt Alsó-Pannóniában alakították ki.* Többek között Észak- és Dél-Budán, Pécs környékén, tehát az ország fejlettebb, kedvezőbb adottságú, de azért a környéken legeltetésre is alkalmas területein, mint ahogy a királyi székhelyek is Esztergom, Veszprém, Fehérvár és Buda lettek. Váraik az itt mindössze három hónapos tatár inváziónak is jórészt ellenálltak. Érdekesen alakult a fejlettséget jelző népsűrűség a XV. századra: míg a nyugat-dunántúli megyék lakossága 5-15 fő/km² között változott, s a Közép-Dunántúlé is hasonlóan alakult, a Dél-Dunántúl népsűrűsége 15-25, – a budakörnyéki sűrűnlakott törpe Pilis vármegyét nem számítva – országosan is a legnagyobb (Engel-Kristó-Kubinyi 2001, 278). Különösképpen kiemelkedő Baranya megye lakosságának tömörsége, ami a 15-16. század fordulóján meghaladta az országos átlag (9,2-10,5 fő/km²) két, két és félszeresét (23,2-26,4). Ez utóbbi erősen közelíti Nyugat-Európa fejlettebb tartományainak népsűrűségi értékeit (Beluszky 2005, 158). *A virágzó feudalizmus korszakában Alsó-Pannónia az ország központjává, legfejlettebb térségévé fejlődött.*

A *török hódoltság teljes egészében érintette,* sőt nyugati végei csaknem pontosan egybeestek a jelenkori politikai makrorégió peremével, ennek megfelelően hasonló pusztítást kellett elszenvednie, mint az Alföldnek. Vele együtt egy fél évezrede meghaladott formációba, a *félnomád ázsiai termelési módba süllyedt vissza, melynek politikai rendszere, az államdespotizmus a magyarság történetében teljeséggel ismeretlen szélsőséges zsarnokságot és a termelőerők szisztematikus pusztítását hozta.* Mintha csak a tatárjárás ismétlődött volna meg, másfél évszázados permanenciával. A török hódítás komoly változásokat hozott a népesség etnikai összetételében és a társadalmi tagozódásban. A kettő közül az utóbbi ment végbe gyorsabban és látványosabban. A területen birtokos magyar nemesek és a városok gazdagabb polgárai a királyi Magyarországra, vagy Erdélybe menekültek, helyüket a török államhatalom helyi képviselői foglalták el. A későbbiekben a jobbágy- és plebejus népesség is erősen megritkult, ha nem is oly mértékben, mint az Alföldön. Az erdők viszont sűrűbbek lettek. A XVIII. századi betelepítések – főként a német bevándorlás – mindenekelőtt ezt a térséget érintették. Az ország ekkori központját jelentő nyugati határvidék helyett egykor centrumát képező Fejér és Pest megye népsűrűsége azonban II. József idején is csak az országos átlagot hozta, Baranya és Tolna, amelyek a XV. század végén a legsűrűbben lakottak, ekkorra alig átlagfelettiek, Somogy pedig az egyik legritkábban lakott megye lett. A népességszaporodást követően a gazdasági fejlődés is megindult.

Az *újkor politikai élete Alsó-Pannóniában ellentmondásosan alakult. Amíg a Dél-Dunántúlon a progresszív erők domináltak, a Közép-Dunántúl inkább konzervatívnak tűnik.* A reformkorban délen döntő volt a reformeszmék befolyása, Esztergom és Fejér megyékben a maradiság uralkodott, Komárom megyében pedig szelektív álláspontot foglaltak el. A szabadságharc idején a déliek a radikálisokhoz húztak, az északiak inkább a békepárthoz közeledtek. A dualizmus korában Dél-Dunántúlon je-

lentős befolyása volt a függetlenségi pártnak, amelynek bázisán jött létre a kisgazdamozgalom, az északi megyékben szabadelvűek, néppártiak és függetlenek vegyesen fordultak elő. Az imént felvázolt politikai térkép érvényes a XX. század első felére is, azzal a különbséggel, hogy délen a kisgazdapárt befolyása még erőteljesebb lett, a hegyvidékek-bányavidékek környékén pedig jelentős munkásmozgalom fejlődött ki.

Alsó-Pannónia a XIX. és a XX. század második felében különösen nagyot fejlődött, nehézipari központjai (Pécs, Dunaújváros, Székesfehérvár, Tatabánya) és virágzó termelőszövetkezetei révén sok tekintetben felzárkózott Felső-Pannóniához. (Baranya és Komárom megyék „dobogós" helyezéseket értek el.) A késői Kádár-korszakban a megyék fejlődése nagyfokú egyenlőtlenséget mutat: Komárom növekedést produkált, a többi kisebb-nagyobb mértékben visszaesett. Mezőgazdaságát a rendszerváltást követően is a közép- és nagyüzemek jellemzik, az agrár GDP-ből a kisparaszti termelés – megyénként változóan – 23-40%-kal részesedik (Kovács-Bihari 2000, 288).

Alsó-Pannónia a *Közép-dunántúli régió* területének közel kétharmadát, a déldunántúlit teljesen fedi. *A politikai nagytérség gazdasági-társadalmi mutatói alig térnek el a hét magyarországi statisztikai régió átlagától*, így a politikai makrorégió gazdasági alapjainak bemutatása és elfogadása az átmenetiséget illetően evidensnek mondható. *Globális fejlettségét tekintve a Közép-Dunántúl stabilan a harmadik, a Dél-Dunántúl pedig a negyedik helyen* áll a hét magyar régió sorában. (Az előző 1999-ben 2,9, 2005-ben 3,1, 2009-ben 3,3, az utóbbi 4,4, 4,6 és 3,9 fejlettségi átlagsorszámmal, tőlük érzékelhetően hátrább áll a három elmaradott keleti térség, 5,5-6,2, 5,2-5,8 illetve 5,5-5,9 közötti átlagokkal. – 2. melléklet alapján). A Közép-Dunántúl 1997-98-as beruházásainál – csekély mértékben megelőzve a nyugati régiót – a második helyen állt, de az állattenyésztésben és a vízvezeték-hálózatban (1999-ben) első, tehát a központi régiót is megelőzte (17 és 20. melléklet, valamint Benkő 2002, 111). Településeinek fejlettségét, kedvező helyzetét tekintve 1999-ben hajszálnyival Nyugat-Dunántúlt is megelőzte. A legtöbb területen harmadik, csak a humán szféra néhány ágazatában a negyedik. *Nincs kiugróan elmaradott ágazata.*

Közép-Dunántúl helyzete 2005-2009 átlagában annyit módosult, hogy nyugati szomszédja számottevően, déli régiótársa pedig vele együtt kissé hátrább araszolt, az utóbbiak hibahatáron belül, tehát nincs ebben a relációban érdemi változás. Csaknem minden mért ágazatban 2-3. helyezett. Állattenyésztése változatlanul „aranyérmes", holott nem tipikusan mezőgazdasági vidék. Első helyre került még az ipari fejlettségben. A színház-látogatás terén pedig az utolsó lett, de helyzete a mozi-látogatásban lényegesen javult. (26-27. mellékletek.) *A kockázati tényezők átlagszámúak, ezért arra közepes osztályzatot adhatok.* Miután globális fejlettségi szintje jó, fejlődési üteme és politikai aktivitása közepes, a régió *komplex megítélése összességében jó közepes értékű.*

Hasonló *kiegyenlített színvonal* mondható el a *Dél-Dunántúlról* is, az ezredfordulón csaknem minden változója negyedik-ötödik helyet jelez. Erőssége gazdasági téren az állattenyésztés és az idegenforgalom, az utóbbiban később is többnyire „ezüstérmes" a hét régió sorrendjében (25. melléklet). Annak ellenére, hogy jó néhány

területen harmadikká lépett elő, pozíciói 2005-re valamelyest romlottak, főképpen két jelzésértékű reálágazatban: a beruházás és az ipari fejlődés terén, mindkettőben sereghajtó lett (17-18. melléklet). A foglalkoztatottak aránya – az előző évtized csekély előnyéhez képest – hajszálnyira lemaradt a negyedik helyezett Dél Alföldtől, munkanélküliségi helyzete erős hullámzás után három év multán, 2006-ra ismét az ötödik lett. Iparának innovációja igen lassú ütemű, valamennyi régió közül itt működött az országosan másfélszáz ipari parkból a legkevesebb, szám szerint 15 (Rechnitzer-Dőry-Csizmadia 2002, 345).

Beruházása és ipari fejlődése azonban 2006-ban lendületbe jött, az első 2009-re „ezüstérmes" lett, pedig a külföldi érdekeltségű vállalkozások beruházásaiból valamennyi régió közül a legkisebb mértékben részesedett, 2001 és 2007 között az országos mennyiségnek mindössze 4%-át kapta (Barta 2010, 344). Az előbbieknek is köszönhetően globális fejlettségének statikus pontszáma – változatlanul a negyedik helyen – a soha nem látott kedvező értéket hozta. Globális dinamikája a 2000-es évtizedben az országos átlag körül mozog, ez mindenekelőtt abból adódik, hogy közműollója változatlanul alacsony szinten áll. Lakóinak átlagos iskolai végzettsége század százalékra azonos Észak-Magyarországéval, kevéssel lemarad Dél Alföldétől, s csak kis mértékben előzi az Észak Alföld hasonló értékét. A másik két dunántúli régiónál szignifikánsan kevesebb, holott régióközpontjában, Pécsett működik a Dunántúl legnagyobb és legrégibb egyeteme (2005. évi… 33). Az ország legszegényebb településeinek csaknem fele Dél-Dunántúlon található. Helységeinek 62%-a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve munkanélkülisége az országos átlagot jelentősen meghaladja, ezeken él a térség lakosságának kereken negyede (Faluvégi 2003a, 9). *Kistérségeinek fele 2005-ben stagnáló-lemaradó, 2007-ben közülük nyolc (az országosan 33-ból) leghátrányosabb helyzetű.* Ilyenek a Közép-Dunántúlon nem találhatók.

A déli régió fajlagos GDP-jének évi növekedése a '90-es évek második felében nemcsak az országos értéknél számottevően alacsonyabb, de még az észak-alföldinél is kevesebb, az ezredforduló óta is egyre jobban elmarad az országos tempótól. Aktivitási rátája viszont – az ezredforduló előtti évek folyamatos javulása és az azt követő időszak hullámzása után – valamennyi térség közül a legjobban növekedett. A régió politikai fejlettségének változói megyénként komoly eltéréseket mutatnak, *összességében a kockázati tényezők súlya a közepes érték körül alakul.* Minthogy a maradék három fő komponens is közepes szinten áll, *a Dél-dunántúli régió komplex megítélése „közepes" osztályzatot érdemel.*

Alsó-Pannónia *fő gazdasági-társadalmi pozitívuma, hogy a rendszerváltás nyomán összeomlott nehézipar, a veszteséges, ezért csaknem teljes egészükben bezárásra került szénbányák által okozott csődtömeg sem fektette padlóra, s – főként a közép-dunántúli térségben – új megoldásokat találtak, sikerült gazdaságukat új fejlődési pályára állítani, sőt némely területen valamelyest csökkent is a nívókülönbség a Dunántúl északnyugati és délkeleti része között.* Ehhez nyújtott segítséget az a körülmény, hogy mezőgazdasága minden megyéjében – mint jeleztem – nagyüzem-kontinuus maradt, s a kilencvenes években a nagytérség népességvándorlási szaldója enyhén pozi-

tív lett. Fél tucat nagyvárosából három fejlődött (Székesfehérvár, Dunaújváros, Pécs), három lemaradt (Tatabánya, Szekszárd, Kaposvár) az ezredfordulón.

Alsó-Pannónia politikai életére összességében a tipikus átmenetiség, az országos átlag körüli értékek dominanciája jellemző. Az országgyűlési választásokon résztvevők átlagos aránya megyénként 59,6-61,4 (országosan 61,3) százalék között szóródik, vagyis a gazdasági-társadalmi megrázkódtatások ellenére nincs tömeges kiábrándulás, közömbösség (1. melléklet). Amíg a nagyrégió legjobb participáció értékével rendelkező megyéje (Tolna) e téren szignifikánsan lemarad Felső-Pannónia legkisebb részvételi arányú mezorégiójától (Zala), addig a közép és alsó kategória területi egységei részben keverednek: három dunántúli megyénél is akad nagyobb választási aktívitással rendelkező hunniai mezorégió (Heves és részben Nógrád). Ha azonban figyelembe vesszük a politikai kultúra másik két elemét – konzekvenciát, moderációt – is, a három tényező összevont értékének rangsorában az első tíz középszintű területi egység között kivétel nélkül a kilenc dunántúli megyét találjuk, hunniait egyet sem – és viszont (6. melléklet).

A polgári pártok népszerűsége szintén átlagkörüli, északon közepes, délen alacsony, középtájon magasabb. Az egyetlen makrorégió a három közül, ahol a Fidesz-KDNP 2010-ben minden egyéni mandátumot megszerzett. Itt az MSZP-ből kiábrándult baloldali választók inkább a polgári pártokat preferálták, vagy távol maradtak a szavazástól, minthogy tömegesen a Jobbikra voksoljanak. *A szocialista párt befolyása a középérték felett mozog, a nehézipari centrumokban erősebb, így a Dunántúli-középhegység bányavidékein és Dunaújváros környékén igen magas; délen közepesen magas, középtájon kissé átlagalatti.* Alsó-Pannónia 34 választókerületéből mindössze kettő olyan akad (Mohács, Bonyhád), ahol még egyszer sem szerzett egyéni mandátumot az MSZP. A Közép-dunántúli régió az ország egyetlen térsége, ahol 2006-ban egynél több megyei jogú város maradt baloldali vezetésű. *A radikálisok preferáltsága 2002-ig az MSZP-évél éppen fordítottan arányos volt*, elsősorban az elmaradottabb agrárvidékeken játszottak jelentősebb szerepet. 2006-ban azonban a KDNP ismételt megjelenése (a Fidesszel választási szövetségben) a társadalmi-gazdasági hatásoktól részben függetlenítette a radikálisok választási eredményét, hiszen jórészt azokban a kerületekben indulhatott kereszténydemokrata közös jelölt, ahol a Fidesz szervezetileg és személyileg gyengének mutatkozott. A Jobbik 2009-2010-ben a Dunántúlon lényegesebben kisebb sikereket ért el, mint Hunniában.

A politikai orientáció következetessége csak részben szinkron a participációval. Az északi rész viszonylag konzekvens szocialista orientációja mögött magasabb átlagos részvételi arány rejlik, mint amennyi a térség középső szektorának vegyes pártválasztású variációit takarja. Vagyis *a polgárosodás terén a Közép-Dunántúl előbbre tart, mint dél nagyobb része*. A női emancipáció területén viszont Dél-Dunántúl különös helyet foglal el: itt lépett politikai pályára az ország első női belügyminisztere (Lamperth Mónika), az első női házelnök (Szili Katalin) és a legújabb kori első – s parlamenti viszonylatban is az első – pártelnök-asszony (Dávid Ibolya). Fejér és Komárom-Esztergom megyékben azonban igen alacsony szintű a feminin participáció. Alsó-Pannónia politikai sajátosságai közé tartozik, hogy csak egyetlen nagyvárosát,

Kaposvárt irányította az ezredfordulón jobboldali polgármester. (Bizonyára véletlen, hogy csak a szocialista vezetésűek számítottak versenyképeseknek.) A baloldal szempontjából a demokrácia történetében addig példátlanul katasztrofális eredményű 2006-os önkormányzati választáson – amikor egy-egy dunántúli régióban a 2002-es kétharmados-négyötödös arány után a nagyvárosok fele-egyötöde maradt szocialista-liberális vezetés alatt – a Közép-Dunántúlon az ilyen méretű, többségében hagyományosan baloldali vezetésű településeken az addig regnáló mindkét MSZP-s polgármestert újjáválasztották. 2010-ben valamennyi jobboldali lett.

2.1. Tolna megye

Lokális jellemzői mellett a politikai kultúra döntő elemeként meghatározható választási részvételi arány mutatóit tekintve tartozik az átmeneti makrorégióhoz, Alsó-Pannóniához. Annak ellenére, hogy 2010-ben a parlamenti választások első fordulóján csak 15. lett a mezorégiók rangsorában, elkerülte az alacsony részvételi arányú második fordulót, így minden délkelet-dunántúli megyét megelőzve, mindössze 0,1%-kal az országos érték felett, 61,4%-kal átlagosan régió első lett. Következetessége és mérsékeltsége is jónak, illetve közepesnek, vagyis régió konformnak mondható.

A Kádár-korszak derekán az ország egyik meglehetősen elmaradott megyéje, fajlagos GDP-je 1975-ben a hazai átlag 77%-ával 16. a mezorégiók rangsorában. Mezőgazdasága ugyan fejlettnek minősíthető, de miután egy iparvezérelt társadalomban az ipari fejlettség a meghatározó, ami Tolna esetében elmaradottnak mondható, a megye generális fejlettségét jól reprezentálja a 16. helyű GDP-besorolás. Azonban hamarosan megépült és elkezdett termelni a paksi atomerőmű, s ezzel 1980-ra fajlagos nemzeti jövedelme szinte egy csapásra a hetedik lett az országos átlag 102%-ával. A ’80-as évek húzóágazata, a magánszektor termelése terén azonban ekkor némi lemaradás mutatkozott (14,8-12,5%), így 1985-ben már csak a nyolcadik helyezett, az országos átlag 101%-ával (Rechnitzer-Lados 1988, 45-46).

Kiváló mezőgazdasági adottságú vidék, ennek ellenére a *rendszerváltáskor is a Dunántúl legelmaradottabb megyéje*, globális fejlettségét tekintve 13. volt a sorban. Néhány mutatója kedvező, pl. a fajlagos személygépkocsi-ellátottság terén 1990-ben a negyedik helyen állt a megyék között, az előző fél évtizedben ugyanis már kitűnt a magángazdasági jellegű (háztáji, szakszövetkezeti) intenzív mezőgazdasági árutermelésben és (legális, vagy éppen illegális) kereskedelemben (Erdősi 2001, 165). A rendszerváltást követően egyéni gazdaságai által használt földterületek arányát tekintve Tolna a Dunántúlon egyetlen megyeként haladta meg az országos átlagot. Infrastruktúrája ugyan közepesen fejlett, de például az egy főre jutó külföldi tőkebefektetés összegét tekintve és a turizmus területén az utolsók között tartották számon (25. melléklet).

A ’90-es években mindenekelőtt az állattenyésztésben mutatott fel szép eredményeket, szarvasmarha- és sertésállománya országos viszonylatban a legnagyobb ütemben nőtt, nem egészen egy évtized alatt a 11. helyről előretörve „ezüstérmes” lett.

Mezőgazdaságának fejlettségét jelzi, hogy fajlagos gépi-vonóerő ellátottsága országosan az egyik legjobb, két-háromszorosa a szomszédos Bács-Kiskun megyéének (Nyers 2000, 425). Tipikusan agrárjellegű térség: a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya – a Dunántúlon egyedülállóan – minden mikrorégiójában meghaladja az országos átlagot. *Az ezredvégre Tolna komplex fejlettségben a középmezőnyben maradt* (9-12. hely), az általam számított globális változók szerint – ahol a mezőgazdaság tényezői nem mérvadók – a 13. helyen található, vagyis alsó középkategóriás, ugyanis az ország mérsékeltebb ütemben fejlődő megyéi közé tartozott (a 13-15. – 8 és 11/I. melléklet).

Mindezt részben annak köszönheti, hogy egy főre jutó külföldi tőkerészesedése a vidéki átlag több mint 40%-áról 20%-ra csökkent, s ezzel holtversenyben állt e téren az utolsó helyen Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével, a külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének külföldi részesedésében pedig 1999-ben Szabolcs két- és félszeres mennyiséget mondhatott magáénak Tolnához képest (Tóth G. 2001, 241). Nem csoda, hogy GDP-je a ’90-es években, s egészen 2001-ig produkált (a paksi atomerőmű nagy értékű termelése miatti) többnyire hetedik helyről 2003-ra 22 százalékponttal a 13. helyre esett vissza (5. melléklet). (Az erőmű adott évi termelése egy-egy blokkjának leállítása következtében 15-20%-kal csökkent.) Népesedési mutatói sem kedvezőek, a kilencvenes években a dunántúli megyék közül Tolnából vándoroltak el legtöbben. Öngyilkossági rátája is az ország nyugati felében változatlanul a legmagasabb. Az egy állandó lakosra jutó adóköteles jövedelem terén ugyanakkor a 11.-ről előrelépett a kilencedik helyre. Ennek ellenére a személygépkocsi-ellátottságban a rendszerváltás kori előkelő negyedik helyről bő fél évtized alatt a 12.-re csúszott le a megyék rangsorában (24. melléklet).

Az ezredfordulót követően Tolna lemaradása még súlyosabbá vált, dinamikája utolsó előtti a rangsorban, statikus pozíciója így romlott (13-14.), s a globális fejlettség terén a Dunántúl messze legelmaradottabb megyéje maradt. Egyéb komplex fejlettségi mérések ennél többnyire kedvezőbb helyeket jelölnek számára (9-15. – 8. melléklet). Fejlődésének üteme és pozíciói éppen azokban az ágazatokban estek vissza, amelyekben az előző évtizedben jelentős eredményeket produkált: beruházás (14-15.), GDP (13.), állatsűrűség (7.) és a színház-látogatás (18.) terén. Az, hogy növekedésének üteme az ezredforduló utáni fél évtizedben sem kedvező, összefügg lényegesen meggyengült versenyképességi potenciáljával, amit – 1996-2003 közötti változásában – a 17. helyre lehetett beállítani (Lukovics 2006, 152). Tolna megye globális fejlettségi szintje az új évtizedben tehát ugyanúgy sereghajtó Alsó-Pannóniában, mint az előző időszakban, de amíg az 1990-es években többnyire közvetlenül Somogy mögött állt, most két-három (2004-ben négy) hellyel mérhető a távolsága nyugati szomszédjától, s továbbra is megelőzi két-három hunniai megye (2. melléklet).

A 2000-es évtized második felében – 2000-2004-hez képest – egy hellyel (14-15.) ismét hátrált a megyék rangsorában, pedig dinamikájának üteme lényegesen jobb, de még mindig a mérsékeltebb tempóban (12-14.) fejlődő mezorégiók közé sorolható. Csupán 2009-ben tört fel a 12. helyre, ugyanis a válság évében az élvonalbeli megyék recessziója mellett a paksi atomerőmű változatlan volumenű termelése, beruházásai,

felújítási munkálatai relatíve javították a megye pozícióit. Még inkább nyomott a latban az M6-os autópálya tárgyévi megépítése, ezzel beruházási mutatója a 2008-as 14.-ről 2009-re a 2. helyre jött fel a mezorégiók sorrendjében. Munkanélküliségi rátája is javult, miközben legtöbb megyéé jelentősen romlott. Ezzel összefüggésben öngyilkossági aránya a harmadik legkedvezőbb lett. Egyetlen változónál sem tapasztalunk jelentős visszaesést 2009-ben.

Székhelye, Szekszárd kedvező pozíciókkal indult az új évezrednek, de a nagyvárosok dinamikus sorrendjében a 20. helyen kullogott, vagyis *ahelyett, hogy húzná a megyét, inkább lassítja annak fejlődését.* (Más vizsgálatok szerint a pozícióikat javító városok közé sorolható.) A megye jelentősebb városai – fejlődésüket tekintve – korábbi helyzetüket őrző, középkategóriás települések. Kistérségeit az ezredfordulón még felzárkózónak-fejlődőnek minősítették, kivéve a Tamási kisrégiót, amely nemcsak fejletlen, de – több felmérés szerint – a stagnálók csoportjába is volt sorolható (csak az ECOSTAT szerint javult valamelyest a helyzete). Kistérségi komplex fejlettsége a megyét a 9-10. helyre tette, amellyel azonban a Dél-Dunántúlon a legjobb volt. A KSH ugyanakkor 2002-ben csak egy kisrégiót, a Szekszárdit nem minősítette hátrányos helyzetűnek, ami a maga nemében példátlanul kedvezőtlen a Dunántúlon.

Az utóbbihoz hasonló saját számításunk, mely szerint a megye öt kistérségéből 2005-ben négy közepesen fejlett, amelyből három stagnáló és egy (a Szekszárdi) lemaradó, bár kettő versenyképessége jó. Csupán a már korábban is problematikus Tamási mikrorégió helyzete siralmas, mert nemcsak általános fejlettsége gyenge, hanem dinamikájában is erőteljesen lemaradó, miután mérsékelten versenyképes 2003-2005-ben. 2007-2008-ra csupán annyi változás történt, hogy a Paksi kistérség általános fejlettsége és versenyképessége közepesből jó lett, a Bonyhádi versenyelőnye pedig relatíve gyengére módosult, de úgy, hogy harmadnyi évtized alatt a 32.-ről a 93. helyre hátrált a 168, illetve 174-ből álló rangsorban (Lukovics-Kovács 2011, 66). Csak a Tamási mikrorégió maradt leghátrányosabb helyzetű a megyében, ami a Dél-Dunántúlon egészen kedvező (Baranyi, 2010: 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

Tolna megye *politikai kultúrájának egyik pozitív tényezője az átlagnívót hajszálnyival meghaladó választási részvételi arány,* a területi egységek közötti átlagosan hatodik helye hét lépcsőfokkal feljebb áll a nála majdnem minden tekintetben lényegesen fejlettebb Fejér megyétől. A participáció terén Tolnánál az jelent problémát, hogy a parlamenti választások során igen erős hullámzás tapasztalható: a negyedik és a 15. helyek között ingadozott a rangsorban (1. melléklet). A polgárosodás terén gyarapodás mutatható ki: *a polgári középpártok szimpátiamutatója szignifikánsan átlagfeletti,* 1990 és 2006 között a 15.-ről fokozatosan a második helyre törtek fel, de 2010-ben is negyedikek lettek (9. melléklet). Ennek köszönheti, hogy utóbb elkerülte az alacsony részvételi arányú második fordulót. *Nehézipar és domináns nagyüzemi mezőgazdaság híján az MSZP enyhén alulpreferált. A radikális erők népszerűsége is csökken,* kisüzemi agrárjellege ellenére kisgazda egyéni országgyűlési képviselőt – Magyarország déli-keleti kétharmadában példa nélkül állóan – a megyében a rendszerváltás óta egyszer sem választottak. A politikai kultúra további összetevőjének, az orientáció *következetességének értéke is növekszik,* öt választókerületéből legalább

négyben a mindenkori vidéki favorit párt győzött: 1990-ben az MDF, 1994-ben az MSZP, 1998-ban, 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben a Fidesz és szövetségesei, így legtöbb helyen biztosított a stabil minősítéshez szükséges, ugyanazon párt vezette jelölőszervezet folyamatosan legalább négy alkalommal kivívott győzelme. (Lásd az alábbi táblázatot!)

Tolna megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Szekszárd	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Paks	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Bonyhád	SZDSZ	Agrárszöv.	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Dombóvár	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
5.	Tamási	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

A parlamenti választások erőteljes stabilitásával szemben a megyei önkormányzati választásokon nagyfokú instabilitás tapasztalható. (Erre az ellentmondásra eddig nem sikerült magyarázatot találnom, ugyanis a területi önkormányzati választáson részt nem vevő igen stabil székhely város legtöbb megyéével ellentétben meglehetősen kicsi, súlytalan, ezért jelentős differenciát nem okozhat.) A Bonyhád központú kistérségben speciális kontinuitás mutatható ki, mégpedig a jómódú gazdálkodóknak a polgári liberális erőkhöz való ragaszkodása. (Nem véletlenül határos a baranyai mohácsi kerülettel, mint ahogy vegyes etnikai összetételük is hasonló.) Tolnában a viszonylag urbanizált dombóvári körzetben tapasztaljuk a közlekedési centrumként ismert baloldali város és a konzervatív vidék „húzd meg – ereszd meg" politikai játékát, így lett ez a választókerület a mezorégió egyetlen instabil kistérsége. A megye pártkötődésének jobboldali stabilitása a szomszédos Bács-Kiskunhoz közelíti. *Tolna megye kockázati besorolása összességében közepesnek* mondható. Minthogy globális fejlettsége áll gyenge lábakon, a többi fő komponens közepes értékű, így a mezorégió *komplex helyzete gyenge közepesre* minősíthető.

Tolna megye korreláció-értéke a politikai participáció és a globális fejlettség között igen erős (0,9721), annak ellenére, hogy az átlagos választási részvételi arány terén hatodik, a globális fejlettségben 14. a mezorégiók rangsorában. Ennek az az oka, hogy amíg a legaktívabb és legpasszívabb megye között 11,1 százalékpont a differencia, tehát fél százalék körüli a mezorégiók közti átlagos távolság, addig a hatodik helyezésű Tolna és a 11. Pest megye között mindössze 0,9% a különbség, mert itt igen sűrű a mezőny. Az iskolázottsági szint és a fajlagos GDP politikai korrelációja közepes értékű (0,7336 és 0,7110). (3. melléklet)

A megyeszékhelyet, Szekszárdot a rendszerváltástól 2006-ig szabad demokrata polgármester irányította. A kisebb városok változatos vezetésűek voltak, 2006-ban már csak egy maradt baloldali: Dombóvár. Tolnában háromszor választották meg országgyűlési képviselőnek az ezredforduló legnépszerűbb magyar politikusát, az akkortájt MDF-elnök Dávid Ibolyát. Kerülete a Tamási központú kisrégió, egyébként az ország egyik legfejletlenebb kistérsége, átlagon aluli participációs aránnyal. (Tamási város 2002-ben szocialista polgármestert választott.) Ehhez kapcsolható, hogy *a poli-*

tikai feminizmus terén a megye első helyezett, női országgyűlési képviselőinek aránya 2006-ig 17%, ez az év a csúcs: tíz mandátumból hármat (melyből egy országos listás) hölgyjelölt szerzett meg, de reprezentáltságuk a megyei közgyűlésben is átlagfeletti, persze mindkettőnél baloldali többséggel. 2010-ben a totális Fidesz-győzelemmel a megye honanyái teljesen eltűntek, vagyis számuk nullára csökkent, ezzel együtt is a két évtized átlagát tekintve 13%. (A megyei közgyűlésben egy nő maradt.) Tolna ennek ellenére összességében első helyezett maradt a parlamenti feminín participáció mezorégiós ranglistáján.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Szekszárd megyei jogú város és a jórészt tőle északra eső vidék. A Mezőföld déli és a Sárköz északi részén terül el. Jelentősebb települései: Báta, Bogyiszló, Decs, Medina, Őcsény, Sióagárd, Szedres és Tolna, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón fejlődő, majd közepesen fejlett, s jó versenyképesége ellenére lemaradó kistérség, előbb közepes (Szekszárdon magas), 2004-ben pedig magas átlagjövedelmekkel. Fejlettségi szintjét 2007-ben is tartotta. A választókerületben a legalacsonyabb megyei viszonylatban a munkanélküliség és az inaktív személyek aránya, s legnagyobb – a fővárosit közelítő – a foglalkoztatottak mértéke: 43,4% (2005. évi… 134). Lakosságának iskolázottsága a legmagasabb szintű Tolna megyében, országosan jó közepes, participációs készsége az átlagnál kicsit magasabb. A szekszárdi választókerületben 1939-ben nem tudott jelöltet állítani a szélsőjobboldal. A járás 1945-ben kétharmados, maga a város közel 80%-os kisgazdagyőzelmet produkált. Az 1990-es választások első fordulóján első helyezést – csekély előnnyel – az SZDSZ jelöltje érte el, de a második fordulón a jobboldal felsorakozásával az eredetileg második, dr. Ternák Gábor orvos (MDF) megduplázta szavazatainak számát és nyert. Harmadik dr. Jánosi György szociológus (MSZP) lett. 1994-ben Jánosi legyőzte Kocsis Imre Antal polgármestert (SZDSZ) és Ternákot. 1998-ban az első fordulón Jánosi lett az „aranyérmes", de a második „menetben" – a sok kis jobboldali párt szavazóinak fegyelmezett felsorakozásával – dr. Braun Márton bankszakember (Fidesz) szerezte meg a mandátumot, hiába lépett vissza Kocsis a harmadik helyről. 2002-ben hasonló történt: a baloldal az első fordulón ugyan fölénybe került, de ezt követően a Fidesz-MDF háromezer új szavazó mozgósításával nyerést biztosított Braunnak az első (!) helyről visszalépett MSZP jelölttel és az eredetileg harmadik Kocsissal szemben. 2006-ban is Braun – csekély különbséggel – győzött az MSZP aspiránsa és a harmadik helyről visszalépett Kocsis ellenében. 2010-ben Horváth István agrármérnök (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel megszerezte a mandátumot az MSZP, a Jobbik és még három kispárti versengő elől. Kocsis Imre Antal tanár a rendszerváltástól 2006-ig Szekszárd szabad demokrata polgármestere, mint végig egyetlen megyei jogú városvezető, aki önállóan, csupán SZDSZ színekben és más párt támogatása nélkül győzött. Ennek ellenére a liberálisok nem tudtak domináns párttá válni. 2006-tól Szekszárd önkormányzatát Horváth István (Fidesz-KDNP) vezeti. Tolna városát 1990-től az SZDSZ, 1994-től független polgármester, 1998-tól a szintén független dr. Szilák Mihály jogász, aki 2002-től – több mint 75%-kal megválasztva – az MSZP színeiben vezette a várost, 2006-ban és 2010-ben

azonban dr. Sümegi Zoltán jogász (Fidesz-KDNP) nyert. További pártosodott jelentősebb helységek: Báta, FKGP-KDNP polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független, 2010-től Bogyiszlóval, Medinával, Sióagárddal és Szedressel együtt Fidesz-KDNP előljáróval. 2002-ben és 2006-ban jelentősebb települései közül: Őcsény, Szedres (az utóbbi 2006-ban nem), Szekszárd és Tolna baloldali többségű. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A szekszárdi kerület jobb felé stabilizálódott kistérség.*

2. sz. választókerület: Paks és környéke. A Mezőföldnek a Tolnai-hegyhát és a Duna közötti részén terül el. Jelentősebb települései: Bölcske, Dunaföldvár, Dunaszentgyörgy, Fadd, Gerjen, Györköny, Kajdacs, Kölesd, Madocsa, Nagydorog, Németkér, Pálfa, Sárszentlőrinc és Tengelic, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhely városhoz csatolt Csámpa, Cseresnyés, Dunakömlőd és Gyapa helységekkel. Fejlődő, majd közepesen fejlett és stagnáló, később javuló versenyképessége folytán jól fejlett kistérség, az ezredfordulón magas, 2004-ben nagyon magas átlagjövedelemmel. A választókerületben élnek megyei viszonylatban a legnagyobb arányban gyermekkorúak. Foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek. Lakóinak iskolázottsága közép alacsony, így a participációs készsége gyenge közepes. Hogy az átlag mögött milyen szélsőségek húzódnak meg, jól jelzik két egymás mellett fekvő város adatai: Pakson a térség legnagyobb, 569 ezer, Dunaföldváron az egyik legalacsonyabb, 254 ezer Ft/lakós adóköteles jövedelmét regisztráltak 2000-ben. Pakson 73,7, Dunaföldváron 61,6% volt a részvételi arány 2002-ben a parlamenti választások első fordulóján. A paksi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben nem tudott jelöltet állítani. A járásban 1945-ben a kisgazdapárt jó kétharmados többséget ért el. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de a második fordulón Figler János lelkész (MDF) győzött, pedig a harmadik helyezett kisgazda nem is lépett vissza. 1994-ben Sződi Imre agrármérnök (MSZP) nyert szabad demokrata és demokrata fórumos riválisai felett. 1998-ban az első fordulón Sződi került az élre, de a második fordulón a kisgazda aspiráns visszalépése miatt Tóth Ferenc vállalkozóé (Fidesz-MDF) lett a mandátum. 2002-ben hasonlóan alakult a választás: az első fordulón második helyezett Tóth nem is a MIÉP jelölt visszalépésének köszönhette győzelmét, hanem annak a plusz négyezer szavazatnak, amelyet a második menetre sikerül a Fidesznek toborozni. 2006-ban is Tóth nyert az MSZP-s és a vissza nem lépett MDF-es riválisa ellenében. 2010-ben már az első fordulón, csaknem kétharmados többséggel biztosította mandátumát az MSZP-s, a jobbikos és egy civil szervezeti jelölttel szemben. Paks város polgármestere 1990 és 1994, valamint 1998 és 2002 között Bor Imre villamosmérnök, előbb az SZDSZ, majd Fidesz-MDF-SZDSZ-civil szervezet színeiben, a köztes ciklusban egy független, 2002-től Hajdú János mérnök, jobboldali koalíciós jelölt az önkormányzat vezetője. További pártosodott jelentősebb helységei: Dunaszentgyörgy, Fadd és Sárszentlőrinc szocialista polgármesterekkel az ezredfordulón, azóta e települések Fadd kivételével – ahol 2006-tól jobboldali a helységvezető – független elöljárót választottak. 2010-től Dunaföldvár és Fadd Fidesz-KDNP polgármesterrel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Fadd, Gerjen és Sárszentlőrinc baloldali többségű, 2006-tól közülük csupán Gerjen

nem jobboldali, 2010-re az lett. *A paksi választókerület jobb felé stabilizálódott kistérség.*

3. sz. választókerület: Bonyhád és környéke. A Szekszárdi-dombságon, a tolnai Völgységen és a Sárköz déli felén terül el. Jelentősebb települései: Alsónána, Aparhant, Bátaszék, Cikó, Györe, Izmény, Kakasd, Kéty, Kisdorog, Kisvejke, Mőcsény, Nagymányok, Szálka, Tevel, Váralja és Zomba, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Bonyhádi előbb felzárkózó, majd közepesen fejlett és jó versenyképessége ellenére stagnáló kistérség, melynek versenyelőnye 2008-ban már gyengének minősült. A kerülethez tartozik a korábban fejlett, de 2005-ben szintén közepes szintű és jó versenyképesége ellenére lemaradó Szekszárdi mikrorégió déli része is, az ezredfordulón középalacsony, 2004-ben az előző alacsony, az utóbbi kistérség magas átlagjövedelmekkel. A megyében ebben a választókerületben a legalacsonyabb az aktív kereső népesség aránya: 32,6%, ugyanis az inaktív keresők száma meghaladja az aktívakét. A lakosság megyei viszonylatban a legalacsonyabb iskolázottsági szinttel, de középmagas – a megyében a legnagyobb – participációs készséggel rendelkezik. Ez utóbbi ellentmondásra az lehet a magyarázat, hogy kevésbé iskolázott, de jól gazdálkodó parasztemberek lakják a kerületet, akik politikailag is aktívak. A baranyai határ mentén elterülő választókerület sok tekintetben a szomszéd megye szomszédos, mohácsi körzetére hasonlít. A bonyhádi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben nem tudott jelöltet állítani. 1945-ben kiegyensúlyozott politikai erőviszonyokkal találkozunk. Az 1990-es választásokat – a megyében egyedüliként, a jobboldal megosztottsága miatt – az SZDSZ jelöltje, Barcza Imre gyógyszerész (egy év múlva független) nyerte. 1994-ben dr. Solymosi József agrármérnök, az Agrárszövetség jelöltje – aki az első fordulón még harmadik – kis különbséggel győzött, mert – a rivális MSZP és MDF aspiránsokkal ellentétben neki jelentős liberális szövetségi tartalékszavazat-mennyisége volt. 1998-ban Solymosi az MSZP színeiben az első fordulón első lett, de Potápi Árpád tanár (Fidesz) a kisgazda-jelölt visszalépése miatt előzni tudott. Potápi 2002-ben is – nagy különbséggel – nyert szocialista és szabad demokrata ellenfeleivel szemben, pedig az utóbbi visszalépett. 2006-ban és 2010-ben Potápi már az első fordulóban biztosította mandátumát. Bonyhád polgármestere 1990 óta Oroszki István művezető, előbb MDF, majd 1998-tól MDF-Fidesz-FKGP-KDNP színekben. 2002-től Potápi képviselő a város vezetője is. Pártosodott jelentősebb települései 2010-ben: Alsónána, Bátaszék és Zomba Fidesz-KDNP polgármesterrel. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Alsónána szocialista, Bátaszék, Kisvejke, Tevel és Váralja baloldali többségű. Közülük 2006-ban Bátaszék, Kisvejke és Tevel jobboldali lett, 2010-re valamennyi. *A bonyhádi választókerület politikai élete a jómódú parasztpolgárság – pártpreferencia szerint eleinte változó – polgári agrárérdekeket leginkább kifejező politikai szervezet köré tömörülésének folyamatát jeleníti meg.*

4. sz. választókerület: Dombóvár körzete. A Kapos folyó völgye Somoggyal és Baranyával érintkező szakaszának környéke. Jelentősebb települései: Attala, Dalmand, Döbrököz, Gyulaj, Kaposszekcső, Kocsola, Kurd, Nak és Szakcs, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Előbb felzárkózó, majd stagnáló, közepesen

fejlett kistérség, az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes átlagjövedelemmel. A választókerület lakossága erősen elöregedett. Foglalkoztatási aránya középalacsony, iskolázottsági szintje még kedvezőtlenebb, itt található megyei viszonylatban a legkevesebb diplomás: 6,6% (2005. évi… 123). Gyenge közepes a participációs készsége. A dombóvári választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal nem tudott jelöltet állítani. A járásban 1945-ben enyhe jobboldali többség érvényesült. Az 1990-es választásokon Horváth Lajos gépészmérnök (MDF) nyert a KDNP, az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében (négyen jutottak be a második fordulóba). 1994-ben dr. Szabó Imre polgármester (MSZP) a második fordulóban is legyőzte – abszolút többséggel – szabad demokrata és fideszes riválisait. 1998-ban az első fordulón Szabó lett az első (csaknem másfélezerrel kevesebb szavazattal, mint ’94-ben), de a másodikon Fehérvári Tamás tanár (Fidesz-MDF) kis különbséggel megszerezte a mandátumot, a harmadik helyezett független versenytárs nem is lépett vissza. 2002-ben az első fordulón Tóth Gyula népművelő-könyvtáros (MSZP) és más baloldali jelöltek együttesen túllépték az 50%-ot, s minthogy – országosan is párját ritkítóan – sikerült ugyanannyi új szavazóra szert tenniük, mint a fideszesnek, a szabad demokrata harmadik helyezett visszalépésével, halvány különbséggel Tóth megszerezte a mandátumot. 2006-ban Tóth már jelentősebb különbséggel győzött a Fidesz-KDNP-s és a vissza nem lépett MDF-es aspiráns felett. 2010-ben Patay Vilmos vállalkozó, polgármester (Fidesz-KDNP) az első fordulón nyert MSZP-s, jobbikos és LMP-s riválisaival szemben. Dombóvárnak 1993-tól 2009-ig folyamatosan szocialista polgármestere volt, először Szabó Imre tanár, majd 1994-től Tóth Attila vegyészmérnök (MSZP-SZDSZ, ’98-tól MSZP), 2002-től Szabó Lóránd tanár (MSZP-SZDSZ-Centrum-Szövetség Dombóvárért). 2009-ben Szabó korrupciós ügyek miatt lemondott, ezért októbar 11.-én polgármester-választásra került sor, ahol Patay – egy hagyományosan szocialista városban – csaknem kétharmados többséggel nyert az MSZP-s és egy független jelölt ellenében. 2010-ben Szabó Lóránd függetlenként ismét győzött. Pártosodott községe nincs az ezredfordulón és 2010-ben sem. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Attala, Döbrököz és Szakcs jobboldali többségű, 1998-ban rajtuk kívül még Gyulaj, Kaposszekcső és Kurd is. A felsoroltak közül 2006-ban Attala, Döbrököz, Kurd és Szakcs lett jobboldali, 2010-ben valamennyi. *A dombóvári választókerület politikailag instabil kistérség, székhelye viszont alapvetően baloldali város.*

5. sz. választókerület: Tamási és kistérsége. A külső-somogyi dombság keleti és a Tolnai-hegyhát legnagyobb részét fedi le. Jelentősebb települései: Felsőnyék, Fürged, Gyönk, Hőgyész, Iregszemcse, Magyarkeszi, Nagykónyi, Nagyszokoly, Ozora, Pincehely, Regöly, Simontornya, Szakály és Tolnanémedi, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Tolna megye egyetlen stagnáló, majd gyenge versenyképességgel és fejlettséggel erőteljesen lemaradó, 2007-ben országosan is a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt kistérsége, mely e tekintetben is – akár természet-földrajzilag – részben a külső somogyi dombsághoz tartozik. Igen alacsony jövedelmekkel rendelkezik, városai – Simontornya és Tamási – alacsony-közepes életszínvonaluak. A megyében ebben a választókerületben a legnagyobb a bevallott munkanélküliség, ami a foglakoztatottak 18%-ának felel meg (2005. évi… 134). A

kerület iskolázottsági szintje középalacsony, participációs készsége a közepes és az alacsony fokozat határán mozog. A tamási választókerületben a szélsőjobboldal jelöltje 1939-ben megszerezte a szavazatok közel felét. Járásaiban 1945-ben a kisgazdapárt kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon dr. Dávid Ibolya ügyvéd (MDF) nyert az FKGP és a Hazafias Választási Koalíció jelöltjeivel szemben. 1994-ben dr. Benkő András tanár (MSZP) győzött Dávid és egy SZDSZ-es felett. 1998-ban Dávid (MDF-Fidesz) visszahódította a mandátumot Benkőtől a visszalépő kisgazda hölgy segítségével. 2002-ben hasonló körülmények között tartotta meg képviselői helyét az ezredforduló legnépszerűbb magyar politikusa, az Orbán-Torgyán-kormány igazságügy-minisztere. (Az első fordulóban a baloldal kapott többséget.) 2006-ban Hirt Ferenc ügyvezető igazgató (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP jelöltje és a vissza nem lépett Dávid Ibolya (MDF) felett. 2010-ben Hirt már az első fordulón nagy fölénnyel győzött a másik négy országos párt általános erősorrendje felett. Tamási várost 1998-ig független polgármester vezette, ezután Hajdics József szintén pártsemlegesen kormányzott, 2002-től Hajdics már az MSZP színeiben az önkormányzat vezetője, aki két független jelölttel szemben több mint 50%-ot kapott. 2006-tól Ribányi József (Fidesz-KDNP-MDF) ekkor 37,4%, 2010-ben 74,9% szavazattal Tamási elöljárója. További pártosodott jelentősebb helységei: Felsőnyék kisgazda, Fürged fideszes és Ozora MDF-kisgazda polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-ban Felsőnyék független, Fürged fideszes és Ozora, 2010-ben Fürged, Gyönk, Hőgyész, Iregszemcse, Ozora ismét, s Regöly is Fidesz-KDNP-s községi elöljárót választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben Fürged, Hőgyész, Simontornya, Szakály és Tamási baloldali többségűek. Közülük 2006-ban csak Simontornya és Tamási maradt baloldali az országgyűlési választáson. 2010-re egyik sem. *A tamási választókerület személyileg változékony, jobb felé stabilizálódott kistérség.*

2.2. Baranya megye

Politikai téren Alsó-Pannónia második legfejlettebb megyéje. Természeti viszonyai kedvezőek, történelmi múltja imponáló, etnikailag kevert népessége inkább előnyére vált. Régi bányászati-ipari központ, fejlett mezőgazdasággal (amely ma is kétharmad részben nagyüzem-kontinuus) és kiemelkedő kulturális szinttel. Lakói életének egykor magas nívóját jelzi, hogy 1967-ben az egy főre jutó jövedelem terén az országos átlag 107%-ával az első helyen állt a megyék rangsorában (Andorka 1997, 207, 2006, 117). Szintén listavezető volt a fajlagos személygépkocsi-állomány tekintetében is az 1970-1980-as évek fordulójáig, mert az akkortájt legnagyobb kereseteket biztosító bányászat és nehézipar egyik centrumát alkotta (Erdősi 2001, 165). Csak öngyilkossági rátája volt viszonylag magas, ami viszont másfél évtized alatt felére csökkent (1984-ben 53, 1999-ben 26/százezer lakós – Bálint 2001, 37). *A Kádár-korszak derekán Baranya a jólét szigeteként emelkedett ki az ország térszerkezetéből.*

Gazdasági téren a hetedik legfejlettebb megye volt, vagyis a magasan és a közepesen fejlett mezorégiók határán állt, fajlagos GDP-je 1975-ben 108% az országos

átlaghoz képest. Iparát ekkor fejlettnek, mezőgazdaságát ehhez képest elmaradottnak minősítették (Németh 2009, 69). Az 1979-ben elkezdődött restriktív gazdaságpolitika szinte azonnal visszavetette az erőteljesen iparosodott térség fejlődését, az egy lakosára eső nettó termelése 1980-ban az országos átlag 85%-a lett, amellyel a 16. helyre zuhant a megyék sorában. (Ezzel függhet össze magas öngyilkossági rátája.) Pozícióját öt évvel később is lényegében tartotta (igaz, innen lentebb esnie már nemigen lehetett), amelyben minden bizonnyal szerepet játszott, hogy a húzóágazatokat egyesítő magánszektor termelési részesedése valamivel magasabb, mint az országos érték (1980-ban 15,1, 1985-ben 16,7% a 10,6, illetve 15,3%-hoz – Rechnitzer-Lados 1988, 44-45). A fajlagos GDP terén 1994-re – őrizve a '80-as évek színvonalát (most 83,6%-on) – a többi nehézipari megye mérsékeltebb ütemű, de mélyebbre esése folytán, a megyesorrendben nagyságrenddel emelkedett: nyolcadik lett (15. melléklet).

A rendszerváltás idején Baranya az ország ötödik, a '90-es évek első és második harmadában többnyire a hatodik globálisan legfejlettebb mezorégiója, ami éppen megfelel a participáció által jelzett politikai kultúra 2006-ig érvényes átlagos rangsor-számának (2 és 1. melléklet). Közcsatorna-hálózata ebben az időszakban a második legsűrűbb volt, vezetékes távbeszélő-ellátottság terén átlagosan harmadiknak bizonyult a főváros és Győr-Sopron megye után. „Csupán" a külföldi tőkebefektetések (10.) terén került egyre kedvezőtlenebb körülmények közé. Baljós jelnek foghatjuk fel azt is, hogy infrastruktúrájának némely területei is elmaradtak a három nyugati megyétől. Ipari központ jellege ellenére az ágazatban alkalmazottak aránya igen alacsony (14.), amelyben szerepet játszott viszonylag magas munkanélküliségi rátája is.

Közlekedési adottságai kifejezetten hátrányosak, uránérc- és kőszénbányáit sorra bezárták, így *dinamikája a '90-es években tovább lankadt, országosan is egyik leglassúbb ütemben haladó lett* (a 16-18.). A radikális gazdaságszerkezeti változás riasztó jele, hogy a korábban kiemelt ipari központokkal rendelkező Baranya megyében volt 2001-ben a legalacsonyabb az országban az egy lakosra jutó ipari termelési érték. Globális, illetve komplex fejlettsége így az ezredfordulóra – a különböző számítások szerint – országosan a 8-17. helyre csúszott, ezzel Alsó-Pannóniában az alsó mezőnyben helyezkedett el. Fajlagos GDP-je az 1994. évi nyolcadik helyről az ezredfordulóra tartósan lement a 11.-re. Átlagos nagyságú munkanélküliségi rátája ellenére a Dunántúlon legalacsonyabb a foglalkoztatási szintje, ebből is eredt, hogy egy állandó lakosára jutó adóköteles jövedelem terén hetedikről a 12.-re esett a rangsorban. A gazdasági aktivitás terén is 1997 és 2001 között a 14.-ről a 17. helyre került a megyék sorában (7. melléklet).

Személygépkocsi-sűrűsége 1990 és 2001 között a nagymértékben csökkenő jövedelmek miatt a harmadik helyről a tizedikre csúszott. Fajlagos beruházási mutatója ugyan *az ezredvégen* a hetedik-kilencedik, de pl. 1995-ben 14. volt a megyék között (17. melléklet). Nem véletlen, de valószínűleg túlzó megállapítás, hogy a Roadtech Kft. 2001-es tanulmánya a Dunántúl messze legelmaradottabb megyéjeként mutatja be (országosan a 16., ezen belül ipari termelésben a 19. helyen). Kistérségeinek átlagos komplex fejlettségi szintjét még alacsonyabban húzták meg (8. melléklet). A megyében található az ország egyik legszegényebb faluja, a Dráva-menti Piskó.

Baranya globális fejlődési üteme az ezredfordulót követően sem változott, így tovább közelített a nála kevésbé fejlettebb megyék átlagához. Az ágazatok gyarapodási tempója, a fejlődés dinamikája azonban igen változatos, amíg az előző évtizedben a mezorégiók rangsorában a mutatók a 4. és a 19. hely között szóródtak, addig 1999 után a 3.-tól a 20.-ig terjedtek. Viszonylag gyorsan csak a fajlagos szarvasmarha- és sertésállomány (3.), valamint az átlagkeresetek (4.) nőttek. Igen rossz a munkanélküliségi és öngyilkossági rátájának alakulása, valamint közcsatorna-hálózatának bővülése (mindhárommal a 17. helyen), vízvezeték- és csatornahálózata együtthatójának javulása terén egyenesen sereghajtó a megyék sorában.

A korábbinál valamelyest mérsékeltebb ütemű fejlődés eredménye a ’90-es évek végére kialakult *globális fejlettségi szintjének állandósulása a nyolcadik rangsorbéli helyen*, az 1999-es pozícióhoz hajszálnyival kedvezőtlenebb 2004-es ágazati összpontszámmal (2. melléklet). A megye megállapodott dinamizmusa azt eredményezte, hogy az előző évtizedben a hetedikről 11. helyre esett fajlagos GDP-je az utóbbi szinten stabilizálódjon (5. melléklet). A különböző komplex fejlettségmutatók – amelyek tartalmaznak politikai szférát láthatólag nem befolyásoló tényezőket is – gyakran lényegesen eltérnek az általam kialakított globális fejlettség sorszámától. Baranya megye esetében az eltérés nagyságrendi, hiszen a másfajta számítások által kihozott rangsor-értékek 1999 és 2003 között a 15, 16 és 17. helyet jelölték meg (8. melléklet). Visszatérve a megye 2004-es ágazati pozícióihoz, vizsgálataim szerint azokon a területeken áll jól vagy rosszul a megye, amelyekben a fejlődés üteme is hasonló helyértékű, így lett *első helyezett a fajlagos állattartás terén. Úgy tűnik, ebben az ágazatban találta meg Baranya gazdasága évtizedes válsága után a kitörési pontot, amit persze nem lehetett túl nehéz felfedezni, hiszen három évtizeddel korábban az ország egyik fejlett mezőgazdaságával rendelkező megyéjének számított.*

A 2000-es évtized második felében – a 2000-2004-es évekhez képest – globális fejlődésének üteme megnőtt, bár 12-14. a dinamikus sorrendje, ami mindenképpen előre lépés az előző évtized 17. növekedési sebességi rangsorához képest. Ebből ered statikus pozíciójának stabilizálódása a nyolcadik, GDP-jéé pedig a 11. helyen a mezorégiók sorrendjében. Iparosodottságának szintje változatlanul alacsony, bár növekvő (17.-ről 14. helyre), ebből fakadóan munkanélküliségi rátája és gépkocsi sűrűsége is kedvezőtlen (15.). Közműollója sereghajtó, ami környezetvédelmi gondokat sejttet. Kedvező adatokkal rendelkezik egyes infrastrukturális ágazatok és a kultúra terén.

A kutató kollégák által az ezredforduló éveiről végzett komplex fejlettségvizsgálatok főként kistérségeinek elmaradottságát fedték fel. Legfejletlenebbek a Somogy megyével határos mikrorégiók, a Szigetvári, a Sellyei (a Dráva-menti Ormánság) és a Sásdi, a bajt tetézte, hogy mindhárom egyben lemaradó is. A Pécsi körzetet az ECOSTAT 2001-es felmérése magasan fejlettnek, de romló helyzetűnek mutatta be. Ezt más felmérések is megerősítik: amíg 1997-ben a győri és a veszprémi után az ország harmadik legfejlettebb kistérsége, 2001-ben már nem tartották számon az első öt között. A 2002-es KSH-értékelés csak a Pécsit és a Pécsváradit, 2004-ben a Fejlesztési Hivatal már csupán a megyeszékhelyit nem minősítette hátrányos helyzetűnek. Az

utóbbi páratlan a Dunántúlon, mint az is – sőt ilyen még a Duna-Tisza közén sem fordult elő – hogy egy megyében három vagy annál több mikrorégió minősült lemaradónak. Kistérségeinek komplex fejlettsége országosan a 15-17. helyre sorolta Baranyát, vagyis fél tucat hunniai is jobban állt nála. A 2001-ben publikált regionális elemzések azonban várhatóan növekvő beruházásokat emlegettek és azt, hogy a székhely város dinamikus fejlődése is húzóerő lehet. Az előbbiből annyi teljesült, hogy amíg a '90-es években produkált beruházási rangsor átlaga 11, addig az ezredfordulót követő öt évben a 9. hely körül mozgott a megyék sorában (17. melléklet).

Baranya kistérségeinek helyzete mindazonáltal 2005-re erőteljesen differenciálódott. A megyeszékhely pozíciója tovább romlott ugyan (országosan a 11. helyen állt), de abszolút középhelyzetű (84. a 168 közül) stagnáló dinamikája is biztosította magasan fejlett színvonalát. A vidéki mikrorégiók közül csak a Mohácsi közepesen, a többi mérsékelten, vagy gyengén fejlett. Az észak- és dél-baranyai körzetek lemaradók, de a megye középső sávja kimozdult: a Szigetvári és a Pécsváradi fejlődő, a Szentlőrinci pedig dinamikusan fejlődő kistérség lett 2003-2005-ben. 2007-re a Szigetvári kistérség ismét elveszítve dinamikáját lecsúszott a legfejletlenebbek, az országosan összesen 33 leghátrányosabb helyzetű közé, melyekhez ekkor a Sásdi és a Sellyei is tartozott. A megye kilenc mikrorégiójából 2008-ra csupán a székhelyi tartotta meg relatíve erős versenyképességét, az összes többi – jórészt romló pozíciókkal – a gyenge minősítést kapta, s ez utóbbival Baranya egyedül áll Alsó-Pannónia megyéi között.

Pécs ugyan adottságait tekintve 1998-ban a 22 megyei jogú város között *csak a 15. helyen állt*, dinamikája azonban a hetedik, mert fejlett az intézményhálózata és jók az innovációs lehetőségei. 2003-ban a székvárost változatlanul versenyképesnek, de gazdasági erejét viszonylag gyengének minősítették. Regionális funkcióit tekintve valamennyi megyei jogú város között az első helyen állt, az ilyen jellegű szerepkörök (intézmények) számát tekintve háromszorosan, súlyozott pontszámokban 3,4-szeresen meghaladja a riválisa Kaposvárt (Csapó 2002, 248). Baranya többi városa azonban stagnáló-hanyatló település, Komló pedig kifejezetten visszaeső, csökkenő népességű; kistérsége a stagnálók-lemaradók csoportjába sorolható. Az egykor igen jelentős, kokszolható feketeszenet termelő bányaváros fő ágazatát csaknem teljesen leépítették, ipari népessége egy évtized alatt negyedére csökkent. Kistérségének foglalkoztatási rátája erősen negatív. A polgárosult, egykor gazdag Mohács is vesztett pozícióiból, a megye egyik stagnáló-hanyatló városa lett, bár az ECOSTAT szerint az ezredfordulón javult a helyzete, amit az a tény is megerősít, hogy kistérségének foglalkoztatási rátája – a megye többi vidéki körzetéhez képest – csak enyhén negatív. A megye felzárkóztatásához jelentős segítséget nyújthat a területfejlesztési célú központi támogatás, amely regionális szinten csaknem négyszerese a nyugat-dunántúlinak (3,9 milliárd Ft – A területfejlesztési… 2004, 13).

Baranya megye *politikai kultúrája a nagyrégióban az egyik legfejlettebb, ami bizonyára a középmúltban produkált általános fejlettségének eredménye.* Választópolgárainak szavazási hajlandósága az országgyűlési választásokon – többnyire és átlagosan a hetedik a rangsorban – csaknem eléri az országos nívót, sőt, a 2003-as EU

népszavazáson Veszprém és Zala megyéket megelőzve a negyedik lett. A 2004-es európai parlamenti választáson és a kettős népszavazáson azonban részvételi aránya is csupán hetedik a megyék rangsorában. 2006-os országgyűlési megmérettetés első fordulóján ugyan a hatodik, de a másodikon a 12. helyre zuhant, aminek az az oka, hogy Pécsett és Komlón újabb voksolásra nem volt szükség, csak az alacsonyabb részvételű, elmaradottabb választókerületekben. A 2006-os nemzeti parlamenti választások participációjának nagyságrendjében Zala megyét is szignifikánsan megelőzte, viszont az előző évtizedben rohamtempóban fejlődött Pest megye lehagyta (1. melléklet). A 2008-as szociális népszavazáson a 14. helyen található, ugyanis ekkor a baloldal jelentős része távolmaradásával tiltakozott az értelmetlen kérdések miatt. A 2009-es európai parlamenti választáson ismét a baloldaliak nagyfokú kiábrándultsága miatt lett a 18. a megyék participációs rangsorában. A 2010-es országgyűlési választások mindkét fordulóján az előbbihez hasonló okok miatt sereghajtó.

A fejlettség másik összetevőjének felfogható pártpolitikai sokszínűsége ugyanakkor választási következetességét – a politikai kultúra második elemét – eklektikussá teszi (15. a megyék sorában), a választókerületek többsége azonban stabilnak mondható. Itt található ugyanakkor az ország egyik legnagyobb mértékben instabil választókerülete, a siklósi, ahol minden választáson pártváltás történt, s ami egyben példa nélküli az ország nyugati felében. A megyében az MSZP számottevően átlagfeletti, a polgári pártok szignifikánsan alacsonyabb átlagos eredményt értek el, mint országosan, a radikális és töredékpártok preferáltsága pedig századpontossággal azonos az országos értékkel. Az időbeli átalakulás azonban jelentős, bár a sokszínűség megmaradt, csak tartalma változott: 1998 kivételével ugyan az egyéni mandátumok többségét az aktuális országos győztes szerezte meg, azonban legalább egy kerületben, a mohácsiban, nemcsak magas részvételi arányt produkáltak, de valamelyik nem győztes polgári párt jelöltjét választották meg, hogy azután 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban a megyében vesztes jobboldal képviselőinek egyike innen kerüljön ki. Ahogyan az egykori Mohácsi járás évszázada jómódú gazdálkodói a virágzó termelőszövetkezeteket és állami gazdaságokat átalakították továbbra is jól működő gazdasági társaságokká és nagyfarmokká (Bólyon pl. a malacnevelés önköltsége – egyes vélemények szerint – alacsonyabb, mint a legjobb dániai üzemben), úgy váltak a politikailag domináns agrárius civil szervezet szavazójából az SZDSZ-en keresztül a Fidesz-Magyar Polgári Pártig/Szövetségig eljutó, a vezető polgári párt többségi támogatójává. (Nem véletlen, hogy ezen a tájon a paraszt önmagát „pógár”-nak nevezte.) A mohácsival ellentétes utat járta be az ország egyik legelmaradottabb kistérségét magába foglaló siklósi-sellyei választókerület, ahol 1994 kivételével 2006-ig mindenkor a kisgazda-jelölt győzött, 2002-ben már a Fideszbe tagolódva. Itt 2006-ban is az első fordulón a fideszes kisgazda lett „aranyérmes”, de a második „menetben” érvényesült a várható győzteshez csatlakozás vonzereje, s végül a szocialista pályázó nyert. (Ebben a két jobboldali választókerületben tudott csak a szélsőjobboldal egyéni jelöltet állítani 1939-ben, miközben megyei listát nem volt képes összehozni, viszont a kisgazdák országos csúcsot állítottak.)

Az 1998-as, a 2002-es és a 2006-os választásokon ugyanakkor Baranya aközé a 6-9 megye közé került, ahol az egyéni mandátumok többségét szocialisták szerezték meg, ami az egykor virágzó nehézipar, bányászat és a nagyüzemi mezőgazdaság társadalmi-politikai örökségének tudható be. A palettát tovább színesíti a székváros politikai orientációja: a nagyvárosok között párját ritkítóan (ilyen még csak Székesfehérváron fordult elő) az 1990-es évek mindhárom önkormányzati választásán az országosan éppen ellenzéki párt jelöltjét választották polgármesternek, akik 1998-tól 2009-ig MSZP-s politikusok. (Közepes városainak többsége is szocialista vezetésű volt.) Minthogy az 1994 és 2006 közötti országgyűlési választásokon a megyére jutó, alkalmankénti 13-14 egyéni, területi és országos listás mandátumból mindenkor 7-9-et megszerzett, *az MSZP meghatározó szerepe a megyében stabilnak volt mondható.* Kisebb hullámzások megfigyelhetők a párt teljesítményében, különösen a kisvárosi és aprófalvas körzetekben szorult vissza 1994-hez képest, hogy aztán 2006-ban – párját ritkítóan – a '94-es elsöprő szocialista sikert ismételje meg. (Persze 2010-ben Baranyában is minden egyéni mandátumot a Fidesz-KDNP gyűjtött be.) Összességében az MSZP teljesítménye a listás szavazásokon folyamatosan javult: az 1990-es 12.-ről 2002-2006-ra a negyedik helyre rukkolt előre a megyék rangsorában (9. melléklet). Sőt, 2010-ben harmadik lett a mezorégiók között, mert a korábban kedvezőbb helyű Borsod és Heves megyékben még nagyobb méreteket öltött a baloldaliak kiábrándulása és átállása a Jobbikhoz. Az instabilitás egyik példája a pécsi 1. számú országgyűlési választókerület, ahol a közel azonos súlyú belvárosi polgárság és a gyárvárosi-meszes-telepi kollektíva politikai küzdelmét a két társadalmi osztály szavazási részvételi aránya dönti el, úgy, hogy a jobboldali voksolók tömege stabil, a baloldalé pedig változó. A megyeszékhely két panelházas körzetében és Komlón, ahol jelentősebb számú lakótelepi és korábbi nagyipari munkásszavazók élnek, nemcsak megőrizte, de növelni is tudta támogatói bázisát a szocialista párt (Kákai 2003, 261). Részben a baloldali többségnek tudható be, hogy a megye viszonylag jól áll női politikusokkal, 13,1%-os arányuk a megyei közgyűlésben (ahol az MSZP szintén domináns volt, holott a megyei jogú székváros nem vesz részt benne) országosan harmadik helyezett.

Baranya megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Pécs	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
2.	Pécs	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Pécs	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Komló	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Mohács	SZFV-ASZ *	SZDSZ	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Siklós	FKGP	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil
7.	Szigetvár	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Erősen instabil

**Szövetség a Faluért a Vidékért – Agrárszövetség.*

Figyelembe véve az országgyűlési választások döntően stabil, a megyei közgyűlések instabil, a székváros önkormányzatának stabil jellegét, valamint a radikális erők preferáltságának a közepesnél kissé nagyobb értékét is, Baranya *kockázati besorolása közepesnek minősíthető.* Minthogy a mezorégió *komplex helyzetének* többi fő kompo-

nense is közepes értékű, összességében *közepes* osztályzatot adhatok a megyének. A mezorégió politikai participációja és globális fejlettsége között igen erős korreláció érvényesül (0,9210), ami nem csoda, hiszen az egyik 7., másik 8. helyen áll a rangsorban. A politikai fejlettséggel ugyanakkor a fajlagos GDP és az iskolázottság szintjének értékei is erősen korrelálnak (0,7517 és 0,8282). Ez összességében azt jelenti, hogy nincs számottevő eltérés az alrendszerek fejlettségének mértéke között.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. országgyűlési választókerület: Pécs megyei jogú város belső és keleti negyedei, valamint közvetlen környéke: Berkesd, Kozármisleny és Nagykozár, illetve az egykor velük közös tanácsú kisközségek, valamint a városhoz csatolt Hird, Somogy és Vasas helységek. A teljes város a Nyugati-Mecsek déli lejtőin és a Pécsi medencében épült. Maga a kerület vegyes építésű, városrészei: a régi belváros, a mecseki villák, a gyárvárosi, bányatelepi negyedek és a környező csatlakozott bányászfalvak, Meszestelep és más paneltömbök. Népessége a középosztály minden rétegét és a proletariátust is felöleli. A kistérsége a legfejlettebbek közé tartozik, erős versenyképességgel, de stagnáló dinamikával, az ezredfordulón középmagas, a város jó közepes, 2004-ben „nagyon magas" jövedelmekkel rendelkezett (Toroczkai-Hahn 2006, 462). A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek. A lakosság iskolázottsági foka jó közepes, participációs készsége közepes. Az 1939-es országgyűlési választásokon mind a szélsőjobboldal, mind pedig a szociáldemokrata párt az egész Dél-Dunántúlon csak Pécsett tudott listát állítani, mindkettő 20% körüli szavazattal, ami az utóbbiaknak kiemelkedő sikerként, az előbbieknek inkább gyenge közepes értékként fogható fel. 1945-ben a pécsi járásban kiegyensúlyozott választási eredmény, a városban 55%-os baloldali fölény mutatkozott. Az 1990-es választásokon dr. Andrásfalvy Bertalan egyetemi tanár (MDF) nyert, szabad demokrata és kisgazda jelöltek ellenében. 1994-ben dr. Lusztig Péter ügyvéd (MSZP) győzött SZDSZ és MDF aspiránsok felett. 1998-ban az első fordulón Meixner András (MSZP) kevéssel vezetett, de a második fordulón – a harmadik helyezett kisgazda jelölt visszalépése miatt – dr. Mikes Éva jogász, alpolgármester (Fidesz-MDF) lett a mandátum tulajdonosa. A volt szabad demokrata szavazók nagy része átállt a Fideszhez. 2002-ben nyolcezer plusz baloldali szavazó mozgósításával – miközben a jobboldal tábora alig növekedett – az MSZP jelöltje, dr. Kékes Ferenc jogász nagy különbséggel maga mögé utasította Mikest, ugyanis az SZDSZ-es visszalépett. 2006-ban Bókay Endre kollégiumi főigazgató (MSZP) igen nagy fölénnyel nyert dr. Páva Zsolt volt polgármester (Fidesz-KDNP) és a visszalépő azonos mennyiségű szavazatot kapott SZDSZ és MDF jelöltjei ellenében. 2010-ben dr. Hoppál Péter iskolaigazgató (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban győzött Bókay, a Jobbik, az LMP és az MDF versengői felett. Jelentősebb települései közül 2002-2006-ban Berkesd jobboldali, Kozármisleny és Nagykozár baloldali többségű. 2010-ben valamennyi fideszes. *A pécsi 1. sz. választókerület politikailag instabil városrész.*

2. sz. országgyűlési választókerület: Pécs megyei jogú város nyugati harmada, a szomszéd falvakkal: Abaliget, Kővágószőlős és Orfű, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségekkel. Ide tartozik a szigeti városrész és a nyugati családi házas

övezet. Lakótelepi túlsúly jellemzi Uránváros miatt, amely az ország nyolcadik legnagyobb panelrengetege, lakóinak száma meghaladja a 21 ezret. Mégis elöregedett városrész, hiszen jórészt a ’60-as években építették és lakták be. Megyeszerte ebben a kerületben a legalacsonyabb a munkanélküliség aránya, azonos a fővárosival: hat százalék (2005). Az ország egyik legjobban iskolázott vidéki választókerülete, ez határozza meg participációs készségét, ami országos mércével középmagas, a Dél-Dunántúlon a legnagyobb. Az 1990-es választások első fordulóján ugyan az SZDSZ-es lett az első, de a második fordulón Pap András tanár (MDF) nyert, harmadik dr. Szili Katalin jogász (MSZP) lett. 1994-ben Szili győzött szabad demokrata ellenfele és Pap felett. 1998-ban is – minimális különbséggel – Szili államtitkáré maradt a mandátum (a kisgazda jelölt visszalépett a fideszes javára). 2002-ben és 2006-ban a szocialista házelnök már az első fordulón biztosította képviselői helyét előbb a Fidesz-MDF-es és MIÉP-es, majd a Fidesz-KDNP-s és SZDSZ-es riválisaival szemben. 2010-ben Nagy Csaba építőmérnök (Fidesz-KDNP) szintén már az első fordulóban nyert Szili, az LMP,és a Jobbik versengője ellenében. Községeivel együtt alapvetően *szocialista választókerület.*

3. sz. országgyűlési választókerület: Pécs megyei jogú város déli része, a szomszéd községekkel: Görcsöny, Pellérd és Pogány, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségekkel, illetve a városhoz csatolt Málom és Nagyárpád. Itt található az ország harmadik – vidéken messze – legnagyobb lakótelepe, a kertvárosi, melynek lakossága közel 45 ezer fő (Egedy 2001, 153). A legfiatalabb városrész, átlagos gyermekaránnyal, ezért foglalkoztatottainak mértéke igen magas, 46% (2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsági foka és participációs készsége jó közepes. 1990-ben Bretter Zoltán filozófus (SZDSZ) nyert MDF-es és MSZP-s riválisaival szemben. 1994-től 2009-ig dr. Toller László jogász (MSZP) a képviselő, előbb Brettert és az MDF-es jelöltet, 1998-ban számottevő előnnyel fideszes és kisgazda ellenfelét (az utóbbi visszalépett) győzte le, majd 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón erős abszolút többséggel tartotta meg mandátumát, fideszes és szabad demokrata versenytársai ellenében. 2010-ben Kővári János szociális munkás (Fidesz-KDNP) szintén az első fordulóban nyert az MSZP, az LMP és a Jobbik riválisaival szemben. 1990-től Pécs is SZDSZ vezetés alatt állott, 1994-től SZDSZ-MDF-Fidesz-FKGP irányítás érvényesült (bár közben koalíciós szakadás történt). 1998-tól Toller László a város polgármestere, akit azonban 2006 júniusában súlyos baleset ért, így a pécsi szocialisták Tasnádi Pétert, a megyei közgyűlés alelnökét jelölték. Mindössze fél százalék különbséggel nyert is az egy évtizeddel korábbi polgármesterrel, dr. Páva Zsolttal (Fidesz-KDNP-civil szervezet) szemben. Ezzel Pécs a Dunántúl déli felének egyetlen baloldali önkormányzatú nagyvárosa maradt. Tasnádi azonban oly nagymértékű személycserét hajtott végre a városházán és az önkormányzati cégeknél, mintha Pécs pártot is váltott volna. Tasnádi 2009. januárjában elhúnyt, a május 10.-ére kiírt kétjelöltös időközi polgármester-választáson Szili Katalin országgyűlési elnökkel szemben Páva Zsolt ügyvéd (Fidesz) közel kétharmados többséggel, 2010-ben pedig 68,6%-kal győzött. Baranya 3. sz. választókerülete alapvetően *baloldali körzet, többnyire szocialista dominanciájú városi önkormányzattal.*

4. sz. országgyűlési választókerület: Komló és körzete. A Mecsek északi lejtőin, a Baranyai-hegyháton és a Völgységben található. Jelentősebb települései: Baranyajenő, Bikal, Egyházaskozár, Gödre, Hosszúhetény, Magyaregregy, Magyarhertelend, Magyarszék, Mágocs, Mázaszászvár (1991-ben szétvált), Mindszentgodisa, Sásd és Vásárosdombó, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a Komlóhoz csatolt Kisbattyán, Mánfa (1992-től önálló) és Sikonda. Mérsékelten, illetve gyengén fejlett, hátrányos helyzetű, stagnáló-lemaradó, majd lemaradó Komlói és Sásdi kistérségekre oszlik. Az utóbbi a KSH szerint 2005-ben nincs a 15 legelmaradottabb között, viszont 2007-ben az ország 33 leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé tartozott. A Komlói kistérség versenyelőnye harmad évtized alatt jelentős, a Sásdié nagymértékben romlott, 2008-ban mindkettő gyengén versenyképes. A Komlói alacsony, a Sásdi igen alacsony, városai közép alacsony jövedelmekkel rendelkeznek. A nehezen lábraálló egykori bányászváros a teljes városi kört tekintve jövedelmeit illetően a legnagyobb pozícióvesztő, míg 1988-ban a 18., 2000-ben csak 142. a rangsorban (Perczel 2003, 604). A választókerületben magas, 22 százalékos a munkanélküliség és alacsony a foglalkoztatási arány (32,9% – 2005. évi… 126). A lakosság iskolázottsági szintje alacsony, mindezek ellenére participációs készsége gyenge közepes. Az utóbbi meghatározásában minden bizonnyal a korábbi magasabb színvonal a döntő. 1945-ben a sásdi járásban enyhe jobboldali többség mutatkozott. 1990-ben dr. Hoppa József tanár (MDF) lett a képviselő, SZDSZ-es és FKGP-s jelöltekkel szemben. 1994-től Páva Zoltán sportvezetőé (MSZP) a kerület mandátuma, előbb SZDSZ és MDF, 1998-tól Fidesz és SZDSZ, majd 2002-ben közel kétharmados többséggel Fidesz-MDF és SZDSZ jelöltek ellenében (az utóbbi ekkor szükségtelenül visszalépett). 2006-ban Páva már az első fordulón mandátumot szerzett. 2010-ben Polics József szerkezetépítő szakmérnök (Fidez-KDNP) abszolút többséggel nyert az MSZP és a Jobbik versengőivel szemben. Komló önkormányzatát a rendszerváltás után a liberálisok irányították, 1994-től a Városszépítő Egyesület adta a polgármestert, szocialista képviselő-testületi többséggel. 1998 és 2010 között Páva Zoltán országgyűlési képviselő az önkormányzat vezetője, növekvő MSZP többséggel. 2010-től Polics József a város elöljárója is, testületében egy szál szocialista képviselővel. Sásdon szabad demokrata, Szágyon kereszténydemokrata és Vékényen szocialista a polgármester az ezredfordulón, 2002-től csak a legutóbbi lett független vezetésű. 2006-tól Sásd – párját ritkítóan – szocialista polgármesterrel rendelkezik. 2010-től Magyarszéknek Fidesz-KDNP-s az elöljárója. Nemcsak az egykori bányavárosban, részben a volt bányászok által lakott községekben is erős a baloldal. 14 jelentősebb helységéből 2002-ben csak Gödrén, Magyaregregyen és Mágocson kapott több szavazatot a Fidesz-MDF, mint az MSZP, Egyházaskozáron az utóbbira csaknem két- és félszer (2006-ban kétszer) annyian voksoltak, mint az előbbire. 2006-ban megismétlődtek az iménti eredmények. 2010-ben Egyházaskozár is jobboldali többségű. *Komló és körzete alapvetően szocialista orientációjú választókerület.*

5. sz. országgyűlési választókerület: Mohács és körzete. A Keleti-Mecsektől a Geresdi- és Baranyai-dombságon át a Mohácsi-síkságig, a Dunáig terjed. Jelentősebb települései: Babarc, Bóly, Dunafalva (1996-tól Bács-Kiskun megyéhez tartozik),

Dunaszekcső, Erzsébet, Geresdlak, Hidas, Hímesháza, Homorúd, Kölked, Lánycsók, Lippó, Majs, Mecseknádasd, Nagynyárád, Olasz, Pécsvárad, Somberek, Szederkény és Véménd, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón felzárkózó mikrorégiókból áll, alacsony – 2004-ben a Mohácsi már közepes – átlagjövedelmekkel, városai közül csak Pécsvárad és Bóly lakóinak életszínvonala közepes. 2003-2005-ben a Mohácsi kistérség lemaradó, de a Pécsváradi jól fejlődő dinamikát ért el, 2008-ban mindkettő versenyképessége gyenge, enyhén romló tendenciával. Elöregedő lakosságuk szociális összetétele az igen jómódú gazdálkodóktól az elszegényedett bányászokig terjed. A választókerület foglalkoztatási rátája közép alacsony. Iskolázottsági szintje nagyon alacsony, megyeszerte itt a legkisebb a diplomások aránya (4,8%), participációs készsége ennek ellenére közepes. 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt megkapta a szavazatok több mint egyharmadát. 1945-ben a kisgazdapárt ezen a vidéken kétharmados többséget ért el. Az 1990-es választáson a Szövetség a Faluért, a Vidékért és az Agrárszövetség koalíciójának országosan is egyetlen győztes jelöltje, dr. Wekler Ferenc tanácselnök nyert, az MDF és az SZDSZ jelöltje előtt (az utóbbi visszalépett). Ő viszont belépett az SZDSZ-be, s 1994-ben e párt színeiben tartotta meg mandátumát, már az első fordulón is maga mögé utasítva az MSZP és az MDF aspiránsait. 1998-ban azonban Wekler a harmadik helyre szorult, de listás képviselőnek megmaradt, sőt az országgyűlés alelnöke lett. Ezen a választáson dr. Hargitai János jogász, faluszövetségi elnök (Fidesz) győzött, már az első fordulón maga mögött hagyva a szocialista párt pénztárnokát, Puch Lászlót, a ’90-es évek állandó helybéli jelöltjét. Hargitai 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben is nagy fölénnyel nyert előbb balliberális ellenfelei (bár Wekler mindkét alkalommal visszalépett), végül az MSZP, a Jobbik, az LMP, az MDF és a Munkáspárt versengői ellenében. Mohács város 1994-ig liberális, majd jobboldali vezetés alatt állott, az utóbbi jelöltjeként polgármester 1998 óta Szekó József fideszes, gazdasági vezető, 2002-ben 82%-kal, 2006-ban közel 70%-kal, 2010-ben 75%-kal újjáválasztva. További pártosodott helységei: Kisbudmér MDNP-s, Kölked SZDSZ-es és Sátorhely MDF-fideszes polgármesterrel az ezredfordulón, később mindhárom község független elöljárót választott. 2002-ben 21 jelentősebb településéből csak Lippón kapott az országosan győztes MSZP több szavazatot, mint a Fidesz-MDF, ami 2006-ban megismétlődött. Nagynyárádon 2002-ben ötször, 2006-ban négyszer annyian voksoltak a polgári pártokra, mint a szocialistákra. 2010-ben Lippó is fideszes többségű. *A mohácsi választókerület a parasztpolgári érdekeket követő, jobbközép politikai erők stabil térsége.*

6. sz. országgyűlési választókerület: Siklós és vidéke. A Dráva-melléki Ormánság, a Villányi-hegység környéke és a Baranyai-dombság délnyugati negyede. Jelentősebb települései: Baksa, Beremend, Bogádmindszent, Csányoszró, Drávaszabolcs, Egerág, Egyházasharaszti, Harkány, Kémes, Magyarbóly, Magyarmecske, Nagyharsány, Sellye, Szalánta, Újpetre, Vajszló és Villány, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. (Helységek számában az ország egyik leggazdagabb választókerülete.) Területének harmadát az ország egyik legelmaradottabb kistérsége, a Sellyei nagy része teszi ki, de a Siklósit is előbb felzárkózónak, majd stagnálónak, még később lemaradónak minősítették. Az utóbbi mikrorégió, valamint a kerület városai:

Harkány, Sellye, Siklós és Villány lakói alacsony, a Sellyei körzet népe igen alacsony szinten él. (A harkányiak azonban – eltitkolt jövedelmükből fakadóan – ennél jobban élnek.) Az utóbbi kistérség 2007-ben az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé tartozott, versenyképesége mindkettőnek igen gyenge (2008). Itt található az ország legszegényebb falvai közül kettő: a legalacsonyabb átlagjövedelműnek minősített Piskó és az egyik legkisebb vásárlóerővel rendelkező Gilvánfa. (Az utóbbi község minősítésének fajlagos értéke 2004-ben az országos átlag 29,2 százaléka, mert ekkoriban 95%-osnak találták helyben a munkanélküliséget. Majd egy betanított munkásokat tömegesen alkalmazó pécsi óriáscég jóvoltából a foglalkoztatással, munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya Gilvánfán 2007 elejére – számításaim szerint – mintegy 70-80%-ra csökkent. – KSH és Ungár 2007, 14 alapján.) Ebben a választókerületben Dunántúl-szerte az egyik legmagasabb a gyermekkorúak és ezzel együtt az eltartottak aránya. (A romalakosság sűrűsége is kb. tízszerese a Buda-környéki kistérségekének. – Szabó A. 2005, 25) Az inaktív keresők száma jelentősen meghaladja az aktívakét, a megyében itt a második legnagyobb munkanélküliségi arány: 27% (sokan élnek segélyből). A foglalkoztatottak aránya Baranyában itt a legkisebb, kerek 30% és ez még 0,15 százalékkal magasabb a szabolcsinál (2005. évi… 126, 38). Az iskolázottsági szint nagyon alacsony, a participációs készség gyenge közepes, ami nem rossz, mert a Dunától keletre ennél jóval kedvezőbb feltételek mellett is találunk kisebb részvételi arányú választókerületet. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt megkapta a szavazatok közel egyharmadát. 1945-ben a Villányi járás lakosságának több mint kétharmada, a Siklósi közel háromnegyede a kisgazdapártra voksolt. Az 1990-es választásokat az országos kisgazdaelnök, Nagy Ferenc József, leendő miniszter nyerte MDF-es és SZDSZ-fideszes riválisaival szemben. 1994-ben Kocsi László népművelő (MSZP) legyőzte az SZDSZ és a szétzilált kisgazdapárt jelöltjét. 1998-ban ismét Kocsi lett az első, de a második fordulón Kékkői Zoltán agrármérnök (FKGP) szerezte meg a mandátumot, miután a harmadik helyezett fideszes visszalépett. 2002-ben ugyanez játszódott le (csak ekkor egy független jelölt állt el az újabb megmérettetéstől) és Kékkői maradt a képviselő, immáron a Fidesz-MDF jelöltjeként az előbbi párt Kisgazda Polgári Egyesületének színeiben. (Kilenc kispárti és független jelölt kiesése ellenére is tizedével növekedett a második fordulós szavazók száma.) 2006-ban az első fordulón Kékkői győzött, de a második ”menetben” Kocsi László kis különbséggel nyert, Marenics János polgármester (MDF) visszalépett. 2010-ben Tiffán Zsolt szőlő- és bortermelő (Fidesz-KDNP) már az első fordulón legyőzte népes számú ellenfeleit: az MSZP, a Jobbik, az LMP, az Összefogás Párt és a Független Kisgazdapárt versengőit. Siklós önkormányzatában a rendszerváltás után jobboldali többség érvényesült, dr. Máté János (független) volt a polgármester. 1994-ben viszont a balliberális pártok kerültek fölénybe, Máté ekkor MSZP-SZDSZ-civil szervezeti színekben győzött. 1998-tól ismét Máté a (független) polgármester, jobboldali testülettel. 2002-től is független a város vezetője: dr. Marenics János, baloldali viszonylagos többségű testülettel. Pártosodott jelentősebb helységek: Beremend SZDSZ-es, Bogdása MSZP-s, Harkány jobboldali koalíciós, Kisdér kisgazda, Ócsárd munkáspárti és Szava kisgazda polgármesterrel az ezredfordulón. Harkány és Kisdér később is

megtartotta politikai orientációját, a többi felsorolt helység független előljárót választott. 2010-től Magyarmecske fideszes, Bogádmindszent, Egerág, Kémes, 2011. augusztus 28.-tól Kisszentmárton Fidesz-KDNP községi vezetővel rendelkezik. Jelentősebb helységei közül Bogádmindszent, Egyházasharaszti, Harkány, Magyarbóly, Nagyharsány és Villány fideszes, Csányoszró jobboldali, a többi, a közel kétharmad baloldali többségű 2002-ben. A választókerület jelentősebb települései között fel nem sorolt 74 kisközségből 40 jobboldali (ebből 28 fideszes), 34 baloldali (melyből 18 szocialista) többségű. A két legszegényebb törpefalu, Piskó és Gilvánfa fideszes túlsúlyú. A név szerint felsorolt helységek közül 2006-ban csak Csányoszró lett baloldali többségű, 2010-re már az sem. *A siklósi választókerület az ország egyik legerőteljesebben instabil pártpreferenciájú, alapvetően kisgazda-orientációjú térsége.*

7. sz. országgyűlési választókerület: Szigetvár és volt járása, valamint az egykori Szentlőrinci járás. A Zselic dombvidék déli felén terül el, keskeny sávban le a Drává-ig. Jelentősebb helységei: Almamellék, Bicsérd, Bükkösd, Dencsháza, Dobsza (később Kis- és Nagydobsza), Drávafok, Felsőszentmárton, Hetvehely, Ibafa, Kétújfalu, Királyegyháza, Mozsgó, Nagypeterd, Somogyapáti, Somogyhárságy, Szabadszentkirály, Szentlászló és Szentlőrinc, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. A Szigetvári mikrorégió az ezredfordulón lemaradó, majd fejlődő, ennek ellenére 2007-ben az ország egyötödét kitevő 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség közé tartozott, amely igen alacsony, maga a város középalacsony jövedelmekkel rendelkezett. A Pécsi mikrorégióról levált Szentlőrinci kistérséget előbb stagnáló-lemaradónak, majd mérsékelt – újabban jelentősen javuló – versenyképessége ellenére dinamikusan fejlődőnek minősíthettük, a székhely kisvárost közepes jövedelmekkel jellemezték. 2008-ban mindkét területi egység versenyképessége gyenge. A választókerületben megyeszerte itt a legalacsonyabb az időskorúak, viszont a 2005-ös mikrocenzus szerint legmagasabb a munkanélküliek (28%) aránya. A foglalkoztatottak mértéke közép alacsony: 34,1% (2005. évi… 126). Az átlagos iskolázottsági mutató igen kicsi, megyei viszonylatban itt érettségiztek legkevesebben: 24,7 százaléknyian (országosan 42,6%). A participációs készség az alacsony és közepes szint mezsgyéjén mozog, a siklósinál is kisebb. 1945-ben a Szentlőrinci járásban több mint 77, a Szigetváriban 75%-ot kapott a kisgazdapárt. Az 1990-es választáson az első fordulón az SZDSZ, a másodikon az MDF jelöltje, dr. Kapronczay József tanár győzött, pedig a kisgazda nem is lépett vissza. 1994-ben Gráf József üzemmérnök (MSZP) nyert szabad demokrata és kisgazda riválisai ellenében. 1998-ban Gráf jelentős fölénnyel megtartotta mandátumát kisgazda és fideszes versenytársaival szemben, pedig az utóbbi elállt a második fordulótól. Gráf József leendő agrárminiszter 2002-ben is első lett az első menetben, de hiába lépett vissza a csekély szavazatot kapott SZDSZ-es jelölt, Pichler Imre iskolaigazgató (Fidesz-MDF) legalább két és félezer új szavazót tudott mozgósítani a második fordulóra, így fél százalék különbséggel nyert. 2006-ban Paizs József szakközgazdász (MSZP) győzött (az első fordulón csaknem abszolút többséggel) Pichler és a visszalépett SZDSZ-es felett. 2010-ben Pichler már az első menetben visszaszerezte mandátumát az MSZP, a Jobbik és a Torgyán-Kisgazda-Koalíció versengői ellenében. Szigetvár önkormányzatában 1998-ig bal-liberális, ezt követően

jobboldali többség érvényesült, 1996-tól Mozsgai Péter jobboldali koalíciós, majd független polgármester vezetésével. 2002-től Paizs József (MSZP-SZDSZ-Agrárszövetség) a 76%-kal (2006-ban 55%-kal) megválasztott városvezető, ismét baloldali többségű képviselő-testülettel. 2010-től Kolovics János (Fidesz-KDNP) az előljáró, egy szál MSZP képviselővel a testületben. További pártosodott helységek: Drávakeresztúr kisgazda és Patapoklosi MSZP-agrárszövetségi (Paizs József) polgármesterrel az ezredfordulón. 2002 óta mindkét községet független elöljáró vezeti. 2010 óta Almamellék fideszes, Kétújfalu és Kisdobsza Fidesz-KDNP községi vezetővel rendelkezik. 2002 tavaszán 20 jelentősebb települése közül csak hat jobboldali többségű (az első forduló listás szavazásán), mégpedig Bicsérd, Kétújfalu, Kisdobsza, Mozsgó, Nagydobsza és Szabadszentkirály, a többi baloldali, nagyobb része szocialista túlsúlyú. 2006-ban a felsoroltak közül csak Kisdobsza és Szabadszentkirály maradt jobboldali többségű a parlamenti választás első fordulójának listás szavazásán. 2010-ben csaknem valamennyi jelentős települése jobboldali lett, még az MSZP országgyűlési képviselő-jelöltének falujában is a Fidesz nyert. MSZP-s dominancia csak néhány törpefaluban maradt, pl. Horváthertelenden, ahol a jelölt barátai, rokonai laknak, itt Szubotics iskolaigazgató 22 szavazatot kapott 19 ellenében. *A szigetvári választókerület változékony, erősen instabil térség.*

2.3. Komárom-Esztergom megye

A politikai kultúra lépcsőfokain lefelé haladva a következő – már nem átlagfeletti terület – Komárom-Esztergom megye. Centrális, Duna-parti fekvése, természeti szépsége, bányakincseinek gazdagsága már a korábbi időszakokban is kiváló lehetőségeket nyújtott számára. A szocializmus korszakának kezdetén – amikor mindenekelőtt az ipari fejlettség határozta meg egy régió gazdasági színvonalát – igen jelentős megyei szintű egyenlőtlenségek jellemezték az országot. Komárom megye iparosodottsága 1960-ban és 1965-ben nem kevesebb mint 11-szerese volt a legelmaradottabb Szabolcs-Szatmárénak. Komárom megye e téren még Budapestet is megelőzve első helyen állt. A két utóbbi mezorégió ipari termelése ekkoriban kétszeresen múlta felül az országos átlagot. Nem véletlen, hogy az első hazai gyorsforgalmú utat e két legfejlettebb ipari centrum között építették, majd adták át 1960-ban. A megye azonban nemcsak ipari, de mezőgazdasági téren is az első helyezett volt, igaz csupán kétszeresen haladta meg az e téren is sereghajtó Szabolcs-Szatmárt (Németh 2009, 30, 67-68).

Komárom megye gazdasági fejlettsége a Kádár-korszak derekán, 1975-ben második helyen állt (csak Budapest előzte meg), fajlagos GDP-je az országos átlaghoz képest 131%. Iparát ekkor is erősen fejlettnek minősítették, de mezőgazdaságát már „csak” fejlettnek sorolták be, az utóbbi terén Pest és Békés megye is lekörözte. Fél évtizeddel későbbre – más nehézipari megyéhez hasonlóan – valamelyest romlottak pozíciói, 1980-ban az anyagi ágak egy lakosra eső nettó termelésében negyedik helyezett az országos átlag 112%-ával. Ezt követően azonban gazdasági teljesítménye – a maga nemében párját ritkítóan – megnőtt (3. hely 120%), annak ellenére, hogy a

magánszektor súlya nem erősödött, sőt 1985-ben jelentősen elmaradt az országos értéktől. A fejlődés annak tudható be, hogy a megyében az országos növekedést meghaladó ágazatnak, a szocialista szektornak volt primátusa (Rechnitzer-Lados 1988, 46). Közelebbről: az elhúzódó olajválság miatt a térségben koncentrált villamos-erőművek a megyében fölös mennyiségben rendelkezésre álló, ismét nagyobb szerepet kapott barnaszén révén újból döntő szerephez jutottak. Amikor a szénbányászat veszteségesnek bizonyult, és a rendszerváltás világpiac-nyitó hatására az olcsóbb importszénnel kezdtek fűteni, sorban bezárták az aknákat, le is ment fajlagos GDP-je 80,3%-ra (1994.), rangsorban pedig a tizedik helyre a mezorégiók között (15. melléklet).

Gazdasági fejlettsége, urbanizáltsága jelentős maradt, (1991-ben közcsatornahálózata Budapest után a legsűrűbb volt – 21. melléklet). Gyarapodásban ezt követően sem maradt le számottevően, infrastruktúrájának színvonalát mégis közepesre minősítették (Abonyiné 2003, 55). Magasan fejlett, pontosabban nagyteljesítményű és foglalkoztatottságú ipara, bányászata 1992-ben első helyezett (18. melléklet), emellett az állattenyésztésben harmadik a területi egységek rangsorában. 1987-ben azon kevés megye közé sorolható, ahol az egy főre jutó átlagjövedelem meghaladta az országos szintet (104%-kal – Budapest magasan átlagfeletti értéke miatt), sőt a főváros után az első volt (Andorka 1997, 209, 2006, 217). 1990-ben összességében, globális fejlettségét tekintve pozíciója a hatodik a mezorégiók sorrendjében (2. melléklet).

A rendszerváltást követő gazdasági katasztrófa átmenetileg nehéz helyzetbe hozta Komárom-Esztergom megyét. A visszaesés méreteit jól szemlélteti, hogy a megye áramfogyasztása háromszor olyan mértékben csökkent, mint az országé. A szénbányászat összeomlásával családok ezreinek létbiztonsága ingott meg. A villamosenergia-ipar és különösen a bányászat térvesztése mellett azonban jól nyomon követhető a feldolgozóipar erősödése, melynek növekedési üteme az ezredforduló éveiben több mint tízszerese (!) az országosénak, s a megyék között is kiugróan magasnak mondható. Az ipari termelés volumenének emelkedése alapvetően a megyébe települt külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak köszönhető (Fancsali 2003, 398). A beruházások felfuttatásában a megye vezetői jelentős szerepet játszottak, így 1991-ben az *egy lakosra jutó beruházás összegével Budapestet is megelőzve, messze az első* lett (17. melléklet), s a külföldi tőkebefektetésben általában is előkelő helyet vívott ki (negyedik lett a megyék rangsorában). A befektető cégek előszeretettel alkalmazták a kvalifikált és magas fokú fegyelemhez szokott egykori bányászati munkaerőt. Ebből fakadóan fajlagos GDP-je az 1994-es tizedik helyről 1997-re a nyolcadikra emelkedett, majd 2000-re ötödik, 2005-ben pedig második lett a mezorégiók sorában. Ipari jellegét változatlanul őrzi, itt a legmagasabb az ezredfordulón az ipari foglalkoztatottak aránya (45,2%) (Perczel 2003, 592). Az egy főre jutó külföldi tőke vidéki átlagában azonban a megye 1994 és 1998 között (230-ról 135%-ra) lemaradt, amiből az a konzekvencia vonható le, hogy ezen időszak páratlan ipari növekedése egyre nagyobb mértékben hazai eredetű tőkebefektetésnek köszönhető.

Komárom-Esztergom megyében a mezőgazdaságot sem hanyagolták el: azon két mezorégió egyike, ahol a ’90-es években nem csökkent, hanem nőtt a fajlagos szarvasmarha- és sertésállomány. A tartósan munkanélküli bányászok egy része ugyanis

állattenyésztésre tért át, emellett mezőgazdasága országosan a legnagyobb mértékben nagyüzem-kontinuus maradt: az egyéni gazdaságok által használt földterületek aránya az ezredfordulón itt a legkisebb, 28,2% (Kovács T. 2001, 458, 2010, 65). A megyében élők átlagkeresete ugyan az ötödik helyre csúszott le, egyéb jövedelmekkel azonban a lakosságnak sikerült kárpótolnia magát. Azon kevés megyék egyike, melynek foglalkoztatási rátája minden kistérségében pozitív (Csatári 2000, 539) és területileg is kiegyensúlyozott. Gazdasági aktivitás terén 1997 és 2001 között a 12.-ről a kilencedik helyre jött fel a megyék rangsorában (7. melléklet). A visszaesés, majd talpra állás folyamatát jól szemlélteti, hogy a gépkocsi-sűrűségben az évtized-eleji hetedik helyről a 13.-ra süllyedt, majd 2003-ra a nyolcadikra emelkedett a sorban (24. melléklet).

Gazdasági nehézségei következtében Észak-Dunántúl globálisan legelmaradottabb megyéje lett, minthogy e térség legkisebb ütemben fejlődő mezorégiója. Hogy a *megrázkódtatásokért az 1990-es években nagy árat fizethetett* a lakosság, jelzi a telefonhálózat bővítésének lassúsága, a színház-látogatás radikális visszaesése és nem utolsósorban az öngyilkosságok – dunántúli viszonylatban meglehetősen – nagy (az országossal azonos) aránya. A ’90-es években globális fejlődési tempója 12. a megyék sorában, vagyis csupán kismértékben maradt le az országos dinamikától.

Kistérségei is kiegyenlítettek, az alacsonyan fejlett, de javuló helyzetű Kisbéri kivételével a közepesen fejlett, a fejlett és a magasan fejlett kategóriákba voltak sorolhatók, s legtöbbjük fejlődő-felzárkózó, komplex fejlettségük összességükben a megyét e téren harmadik helyre tették. A Komáromi 2001-re az ország ötödik legdinamikusabban fejlődő mikrorégiója lett. A 2002-es KSH-értékelés csak a Kisbérit és az Oroszlányit minősítette hátrányos helyzetűnek, 2007-ben már nem található ilyen a megyében. Évtizedközepi adatok szerint nincs magasan fejlett közöttük, a Kisbéri változatlanul mérsékelten fejlett, de a megye egyetlen fejlődő kistérsége. Többnyire a fejlettek minősíthetők lemaradóknak, köztük a Tatabányai, miközben ez volt az egyetlen kiugróan versenyképes, de a többi is jó versenyelőnnyel rendelkezett. 2008-ra a megyeszékhelyi és az Oroszlányi elvesztette erős versenyképességi pozícióját – jó harmad évtized alatt 12.-ről a 32., illetve a 18.-ról a 47. helyre hátráltak a mikrorégiók között – és a közepes kategóriába sorolódtak, csak a Komáromi tudta megőrizni, sőt erősíteni kiváló versenyelőnyét. A Kisbéri kistérség pedig relatíve gyenge versenyképességű lett, s olyan nagyot zuhant, hogy pár év alatt a 29.-ről a 91. helyre esett (Benkő, 2008, 121, Lukovics-Kovács, 2011, 66). A megye egyetlen mikrorégiójának sem változott számottevően az általános fejlettségi szintje 2007-re.

Városainak többsége is korábban megszerzett pozícióit vesztő, stagnáló-hanyatló sorsra jutottak, de nemcsak az iparvárosok, hanem a patinás Esztergom is, miközben kistérsége magasan fejlett (Beluszky 2000, 125). A prímás érseki székhelyet már 1950-től, a tanácsrendszert követően, az ideológiai-politikai megfontolásból fakadó megyeszékhely-elvétel után kedvezőtlen feltételrendszer vette körül, ugyanis a közigazgatási központ-szerepkör ettől kezdve fontos fejlesztési lehetőséggé vált (Hajdú Z. 2001, 183). Helyette Tatabányát részesítették előnyben, melynek lakossága a XX. század folyamán tízszeresére növekedett, s a megyeszékhellyé válás után az ország legnagyobb bányavárosává fejlesztették. Komárom-Esztergom megyében a történelmi

város számára kedvezőtlenül ért véget a régi és az új központi település közötti küzdelem. Pedig az államszervezet csaknem teljes uniformizálása alól a „reakció legfőbb hazai fészkének" mondott Esztergomnak ugyancsak sokáig sikerült kivonnia magát. A pártállam legutolsó periódusában, a nyolcvanas évek közepén az igazságszolgáltatás megyei egységeit Mindszenty bíboros egykori városából mégis csak átköltöztették egy szocreál tatabányai iskolaépületbe, melynek oka az lehetett, hogy Esztergom sohasem rendelkezett egy valóban impozáns bírósági palotával. A megyei bíráknak egy darabig az esztergomi járásbíróság bővítésével (emeletráépítéssel) próbáltak meg annak idején helyet teremteni, ám a benyújtott terveket Budapesten elutasították. Esztergom legfeljebb azzal vígasztalódhat, hogy más történelmi székvárosokkal ellentétben, a megyei földhivatalt és a levéltárat meg tudta őrizni (Babus 2009, 18-19).

A rendszerváltást követően az egykori bányavárosok bányász-iparos keresőinek száma negyedére csökkent, így pl. Tatabánya foglalkoztatottjainak 1988-ban még fele, egy évtizeddel később csupán egy hatoda dolgozott gyárban, bányában. A megyeszékhely ipari szerepköre ma már – lélekszámához képest – szerény, előtérbe kerültek igazgatási, szolgáltató, oktatási, kereskedelmi stb. funkciói (Beluszky 2000, 119). Egy 2003-as MTA felmérés Tatabányáról megállapította, hogy nem rendelkezik kellő humánerőforrással és innovációs intézményrendszerrel, hosszútávon nincs jövőképes gazdasága és regionális kisugárzása.

Komárom-Esztergom megye fejlődési dinamikája az ezredfordulót követő fél évtizedben már lényegesen nagyobbnak mondható, növekedési tempója a 12.-ről a negyedik-ötödik helyre változott a megyék sorrendjében, s így a Dunántúl legjobb ütemben gyarapodó térsége lett. Ennek oka, hogy versenyképessége – Budapestet is messze megelőzve – 1996 és 2003 között az első helyet foglalta el a mezorégiók sorában (Lukovics 2006, 152). GDP-jének növekedése páratlan: tizenegy év alatt nyolc, aktivitási rátája kilenc fokozattal lépett előbbre, az utóbbi kilenc év alatt kilenc százalékponttal emelkedett, ami az országos érték több mint kétszerese. Ezek után szinte természetes, hogy – mint forrás – fajlagos beruházási összegének növekedése a második helyet vívta ki, munkanélküliségének csökkenése is figyelemre méltó, s most már a személygépkocsi-vásárlás is szépen fejlődik és a színház-látogatáshoz is visszatért a lakosság kedve. A párját ritkító fejlődés eredményeképpen fél évtized alatt egy fokkal feljebb lépett a globális fejlettség létráján: ismét a hetedik helyre került, s ezzel átmenetileg Fejér megyét is megelőzte. 2004-ben második helyen állt a megyék között az egy főre eső beruházás volumenében és a vízvezeték-csatornahálózat együtthatójában. Annak ellenére, hogy a színházba-járás gyakorisága visszatért a rendszerváltás idején tapasztalt mértékhez, még mindig csak 14. (2005-ben) a megyék sorában.

Fejlődésének dinamikája 2005 és 2009 között még jobban felgyorsult, sőt, növekedésének üteme messze a legkedvezőbb a mezorégiók sorában (11/III. melléklet). Így statikus fejlettsége előrerukkolt átlagosan az ötödik, az évtized végére a negyedik helyre. Különösen jól áll az iparfejlődés (1.), a keresetviszonyok (2.), a beruházások és a GDP (3.) terén, de a humánszféra egyes ágazataiban erősen lemaradt (13-19. helyek). *Összességében Komárom-Esztergom megye – szinte egyenes vonalú és példátlan gyarapodással – 2008-ra fokozatosan Alsó-Pannónia globálisan legfejlettebb tér-*

ségévé vált. Ezzel valamelyest megközelítette a Kádár-korszak virágkorában elfoglalt első helyét a megyék élén (és Budapest után).

Komárom-Esztergom megye *politikai életére a kulturáltság jellemző.* A rendszerváltás okozta frusztráció ellenére a mezorégió lakosságának átlagos parlamenti választási részvételi aránya még éppen megközelíti az országos nívót, a ranglistán elfoglalt participációs értékhelye az 1990-es nyolcadikról 2006-ra előretört a negyedikre, 2010-re azonban – a baloldal kiábrándultsága, részleges távolmaradása miatt – visszaesett a 14. helyre (1. melléklet). Egyébként a két évtized átlagát tekintve nyolcadik a rangsorban. Következetes politikai orientációja úgyszintén figyelemreméltó, pontértéke szerint azonban a középmezőny alján helyezkedik el. A székhely nagyváros nélküli megyei önkormányzat szintjén – legtöbb területi egységhez hasonlóan – instabilnak minősíthető. *Pártválasztásának mérsékeltsége viszont pontszám szerint is második, vagyis minden megyét maga mögé utasított* (6. melléklet). *Kockázati besorolás szempontjából a megyét „közepes" osztályzattal minősíthetjük.* Miután globális fejlődése kedvező, de fejlettsége és politikai aktivitása is közepes színvonalú, *a megye komplex helyzete jó közepes osztályzattal jutalmazható.*

Egykori nehézipari és mezőgazdaságának tartósan nagyüzemi jellegéből fakadóan a polgári középpártok preferáltsága kissé átlag alatti, viszont *a szocialisták az egész országban itt a legnépszerűbbek,* 1998-ban és 2002-ben országosan is első helyezettek. 1939-ben a szélsőjobboldal még középerősnek bizonyult, de 1945-ben a baloldal már kétharmados többséget kapott. 1990-ben még a politikai régiókritériumok szerint inkább Felső-Pannóniához volt sorolható (a Római Birodalom idején jó része oda is tartozott, bár ez csak topográfiai szempontból érdekes, jelenkori fejlettségére alig gyakorol hatást), a megye választókerületeinek több mint felében az országosan vesztes SZDSZ győzött – mintegy jelezve a megye Kádár-korszakból eredő urbanizáltságát. Egy képviselői haláleset miatt azonban a megyéhez tartozó Kisbéren fél tucat érvénytelen időközi választás után átütő szocialista győzelem sikeredett. Ez alapozta meg az 1994-es országosan harmadik helyet hozó MSZP-népszerűséget. Az 1998-as, a 2002-es és a 2006-os parlamenti választáson is országos csúcsokat döngettek a megye szocialistái, az utóbbi kettőn (a '94-eshez hasonlóan) teljes győzelemmel az egyéni kerületekben. 2010-ben azonban itt is mindeniket elvesztették. A kisebb ipari és bányavárosok önkormányzata szocialista vezetéssel rendelkezett (egyik 2010-től is), Tata és Esztergom jobboldali irányítás alatt álltak és állnak. (Az utóbbiak országgyűlési választókerületeiben jellemző a polgári-konzervatív központi város és baloldali-bányász vidék – változó aktivitásból fakadó – szavazási „libikókája".) Tatabánya pedig az ország egyetlen nagyvárosa, amelyet előbb szabad demokrata, majd független, később fideszes polgármester – egyazon személy – irányított (baloldali többségű önkormányzattal). *A 2010-ig tartós MSZP többség stabil politikai orientációjú régióvá tette Komárom-Esztergom megyét.* Női politikusokkal ugyanakkor gyengén áll, 2006-ban például egyetlen „honanyát" sem választottak, 2010-ben – a megyei közgyűlésbe is – csak egyet. A megye komplex fejlettsége ötödik, politikai participációja a nyolcadik helyen áll a rangsorban, mégis mindhárom komponens politikai korreláció-értéke erősnek mondható (3. melléklet). Miután politikai moderációja

valamennyi megye közül a legkedvezőbb, korreláció e tekintetben – másfél évtized viszonylatában – még a GDP-vel sem mutatható ki.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Komárom-Esztergom megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választóke-rület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	Következetesség: 2010-ben	Stabil
1.	Tatabánya	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Tata	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Kisbér	SZDSZ	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Komárom	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Esztergom	SZDSZ	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil

1. sz. választókerület: Tatabánya megyei jogú város, a hozzácsatolt Alsó- és Felsőgalla, valamint Bánhida és Szárliget településekkel. A Vértes és a Gerecse között húzódó Tatai-árok mentén épült. Lakótelepi túlsúly jellemzi. Lakóinak életszínvonala a bányászat összeomlása ellenére jó közepes, alig alacsonyabb a patinás Esztergoménál. Fiatalos város, a közelinek számító fővárosból sokan költöztek ki a lényegesen alacsonyabb ingatlanárak miatt. Foglalkoztatási aránya megyei viszonylatban a legkisebb, munkanélküliségi rátája a legnagyobb, bár az országos átlagnál mindkettő valamivel kedvezőbb. Iskolázottsági mutatói és participációs készsége is átlagkörüli. Ezen a vidéken a szélsőjobboldal 1939-ben igen erősnek bizonyult, a baloldal viszont 1945-ben ért el 70% körüli szavazatarányt, ami azonban elmarad a szociáldemokrata párt 1922-es csúcsteljesítménynek számító 83,2%-os eredményétől (Hubai 1997, 125). A bányászok egy része előbb a szociáldemokratákra, majd a nyilaskeresztesekre, később a kommunistákra szavazott, persze e pártok közül az első két alkalommal csak egy-egy indult, 1945-ben pedig a két baloldali. Az 1990-es választásokon Szalay Gábor mérnök (SZDSZ) győzött az MDF és a Független Magyar Demokrata Párt jelöltjei felett. 1994-ben Schalkhammer Antal szakszervezeti vezető (MSZP) nyert Szalayval és a visszalépő fideszessel szemben. 1998-ban Schalkhammer a második fordulón abszolút többséget ért el a Fidesz és az SZDSZ aspiránsai ellenében. 2002-ben dr. Schvarcz Tibor orvos (MSZP) több mint kétharmaddal verte az első fordulón harmadik helyezett Fidesz-MDF jelöltet, akinek a javára visszalépett a második helyezett Bencsik János független polgármester. 2006-ban Schvarcz már az első fordulón biztosította mandátumát Bencsikkel (Fidesz-KDNP) és Szalayval szemben. 2010-ben Bencsik abszolút többséggel nyert az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Tatabánya polgármestere 1990-től Bencsik János, eredetileg szociális munkás, 1998-ig SZDSZ-tag, majd független, 2004-től fideszes, 2010-ig baloldali többségű képviselő-testülettel. 2010-ben Schmidt Csaba (Fidesz) nyert. *Alapvatően baloldali többségű város, népszerű, jobbra orientálódott polgármesterrel.*

2. sz. választókerület: Tata és környéke. A választókerület a Dunától a Gerecsén át a Vértesig nyúlik. Jelentősebb települései: Baj, Bajna, Epöl, Gyermely, Kocs, Környe, Mocsa, Nagysáp, Naszály, Szomor, Szomód, Tardosbánya (1993-tól ismét Tardos), Tarján, Várgesztes, Vértessomló és Vértesszőlős. Jól fejlődő kistérségek voltak, az ezredfordulón magas, 2004-ben igen magas átlagjövedelmekkel. 2003-2005-re

azonban jó versenyképességük ellenére lemaradók lettek, bár fejlett szintjüket megtartották. A Tatai mikrorégiót a KSH 2005-ben a legfejlettebbek közé sorolta, 2007-ben is az. A választókerület jelentős részét lefedő Tatabányai kistérség 2008-ban már csak közepes versenyképességgel rendelkezik. Székhely városa 407 ezer Ft/lakós adóköteles jövedelemmel 2000-ben éppen átlépte a magasnak minősített életnívó-kategória alsó határát. A választókerületben megyeszerte legkisebb a munkanélküliség aránya: 6%, az inaktív keresőké a legmagasabb, de nem túl nagy (2005). A lakosság iskolázottsági szintje és participációs készsége erős közepes. A tatai választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben középerősnek bizonyult, a járásban 1945-ben a kisgazdapárt kevesebb mint 32%-ot kapott. Az 1990-es választásokon dr. Kálmán Attila tanár (MDF) nyert szabad demokrata és kisgazda riválisaival szemben. 1994-ben Tóth András tanár (MSZP) győzött az SZDSZ-jelölt és Kálmán felett. 1998-ban az első fordulón Tóth lett az első (közel kétezerrel kevesebb vokssal, mint '94-ben), de a második fordulón az SZDSZ megmaradt szavazóinak egy része átállt a Fidesz-MDF jelöltjéhez, plusz a visszalépett kisgazda támogatói – így jobboldali győzelem született. 2002-ben ismét Tóth nyert a Fidesz-MDF aspiránsa ellenében, miután a szabad demokrata hölgy visszalépett (amire Tóthnak nagy szükség is volt). 2006-ban az első fordulón hajszálnyival lemaradt (most már) Tatai Tóth András a Fidesz-KDNP jelöltjétől, de a visszalépett liberális hölgy, Kerti Katalin segítségével csekély különbséggel megtartotta mandátumát. 2010-ben Michl József szociális szervező (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel nyert az MSZP, a Jobbik, az LMP és az MDF versengői ellenében. Tata önkormányzatában 1998-ig SZDSZ vezetés érvényesült, majd – a balliberális pártok megosztottsága miatt – Hetényi Tamás (Fidesz-FKGP, 2002-től Fidesz-MDF) a polgármester. 2006-ban és 2010-ben Michl Józsefet választották a város elöljárójává. További pártosodott településén, Bajnán kisgazda a polgármester az ezredfordulón, de 2002 óta független a községi vezető. 2002 tavaszán a helységek fele-fele arányban oszlottak meg a jobb- és a baloldal között. 2010-ben mindenhol a Fidesz nyert. *Politikailag erősen instabil választókerület.*

3. sz választókerület: Kisbér és tágabb környéke. A Bakonyalja keleti szegélyén, a Vértes északi lejtőin és a Bársonyos dombvidéken terül el. Jelentősebb települései: Ácsteszér, Bakonysárkány, Bakonyszombathely, Bábolna, Bársonyos, Bokod, Császár, Dad, Ete, Kecskéd, Kömlőd, Nagyigmánd, Oroszlány, Réde, Súr és Szákszend, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Felzárkózó-fejlődő kistérségek voltak, városaival (Kisbér, Oroszlány) együtt az ezredfordulón jó közepes, 2004-ben magas átlagjövedelmekkel. 2003-2005-re azonban csak a Kisbéri tartotta meg dinamikáját, az Oroszlányi jó versenyképessége ellenére lemaradó lett, pedig csupán közepesen fejlett, így az utóbbi lett a megye legkedvezőtlenebb komplex helyzetű mikrorégiója. 2008-ra elvesztették jó versenyképességüket, az Oroszlányi közepes, a Kisbéri – nagy zuhanással – gyenge lett. A választókerület demográfiai mutatói kedvezőek, magas a gyermekarány (pedig kevés a roma). Viszonylag magas a foglalkoztatási mérték. Lakosságának iskolázottsági szintje azonban alacsony, mindössze 7,1 százaléka diplomás (2005. évi…120), így gyenge közepes a participációs készsége. (A két utóbbi érték megyeszerte a legkisebb.) Ezen a környéken 1945-ben a kisgazda-

párt megszerezte a szavazatok kétharmadát. 1990-ben Deák Sándor (SZDSZ) nagy fölénnyel verte a megosztott kisgazda-kereszténydemokrata ellenfeleit. Deák halálát követően másfél éven belül fél tucat érvénytelen választás következett, mire 1992 júniusában Keleti György ny. honvéd ezredes (MSZP) kétharmados többséggel legyőzte Pongrácz Tibor államtitkárt (MDF), valamint kisgazda és fideszes ellenfeleit. Keleti ettől kezdve másfél évtizeden keresztül minden választást megnyert, 1994-ben, 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón, előbb szabad demokrata és kisgazda, '98-ban, s utóbb fideszes és SZDSZ-es jelöltekkel szemben. 2010-ben viszont Czunyiné dr. Bertalan Judit családjogász (Fidesz-KDNP) szerzett mandátumot az első fordulón Keleti, a Jobbik és az MDF versengői ellenében. Oroszlány város polgármestere 1990 és 1994, valamint 1998 és 2002 között a fideszes dr. Sunyovszki Károly jogász, közben és az utóbbit követően a szocialista Rajnai Gábor. További pártosodott helységek: Bana és Kisigmánd kisgazda, Kisbér konzervatív polgármesterrel az ezredfordulón, azóta az első kettő független előljárót választott. 2010-ben Bakonysárkányban, Etén, Kisbéren, Oroszlányban Fidesz-KDNP helységvezető nyert. (Az 1998-as parlamenti választáson egyébként jelentősebb helységei közül csak Bársonyos és Ete nem volt szocialista dominanciájú. Kömlődön a szavazatok több mint négyszeresét kapta az MSZP a Fideszének.) Jelentősebb helységei közül viszont 2002-ben csak Bábolna és Kömlőd szocialista, Kecskéd és Oroszlány baloldali többségű, de csupán a két nagyüzemi központ több mint felét adta a kerület összes szocialista szavazatainak. E négy helyiség 2006-ban az előző választással azonos eredményt produkált. (Kömlőd és Kecskéd Oroszlány vonzáskörzetébe tartozik.) 2010-ben mindenhol a Fidesz győzött. *A kisbéri választókerület az ország egyik alapvetően szocialista térsége.*

4. sz. választókerület: Komárom székhellyel. Jelentősebb települései: Almásfüzitő, Almásneszmély (1991-től ismét Dunaalmás és Neszmély), Ács, Bajót, Lábatlan, Nyergesújfalu, Süttő, Tát és Tokod, valamint az egykor velük közös tanácsú községek, illetve a székhelyhez csatolt Szőnnyel. A Duna mentén hosszan elnyúló dinamikusan fejlődő kistérségek voltak, városaival (Komárom, Nyergesújfalu) együtt az ezredfordulón magas, 2004-ben nagyon magas átlagjövedelmekkel. 2003-2005-ben azonban még jó versenyképességük ellenére stagnálók lettek, pedig csak közepesen fejlettek. A Komáromi mikrorégió 2007-re a legfejlettebbek közé emelkedett, kiváló versenyképességét is megőrizte. A választókerület megyei viszonylatban a legnagyobb foglalkoztatási arányt mondhatja a magáénak, 42,5%-ot (2005. évi… 132), de csak kevesebb, mint egy százalékponttal tér el a megyei értéktől. Iskolázottsági foka átlagkörüli, igy választási részvételi aránya is. 1939-ben és 1945-ben kiegyensúlyozott politikai erőviszonyokkal találkozunk. 1990-ben Tóth-Kurucz János hidrológus (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjeivel szemben. 1994 óta Zatykó János agrármérnök (MSZP) a képviselő, előbb a szabad demokrata aspiránst és Siklós Csaba minisztert (MDF), majd az MDF-fideszes és kisgazda, 2002-ben és 2006-ban pedig a Fidesz-MDF-es, illetve Fidesz-KDNP-s és a visszalépő SZDSZ-jelölteket utasította maga mögé. 2010-ben dr. Völner Pál jogász (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött az MSZP, a Jobbik és az LMP versengői ellenében. Komárom polgármestere 1994-től Krajczár Gyula (MSZP-SZDSZ-Munkáspárt), akinek elhalálozása után

1999-től Zatykó János országgyűlési képviselő (az elődjével azonos koalícióban). 2010-ben dr. Molnár Attila (Fidesz-KDNP) lett a város vezetője. A székhelyen kívül nincs pártosodott (polgármesterrel rendelkező) helysége az ezredfordulón. 2010-ben Ács, Nyergesújfalu és Tát Fidesz-KDNP előljárót választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Bajót és Neszmély jobboldali többségű, amit 2006-ban is megtartottak. 2010-ben viszont valamennyi. *A komáromi választókerület alapvetően szocialista térség.*

5. sz. választókerület: Esztergom és vidéke. A Gerecse, a Pilis, a Visegrádi-hegység és a Duna közti medencékben terül el. Települései: Annavölgy, Csolnok, Dág, Dorog, Dömös, Kesztölc, Leányvár, Máriahalom, Piliscsév, Pilismarót, Sárisáp és Úny. Jól fejlődő kistérségek voltak, városaival együtt az ezredfordulón jó közepes, 2004-ben magas és igen magas átlagjövedelmekkel. 2003-2005-re mindkét mikrorégió jó versenyképessége ellenére stagnáló lett, bár az Esztergomi még fejlettnek minősíthető. 2008-ra versenyképességük is közepes. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási mutatói a megyei átlag körül helyezkednek el, tehát az országosnál túlnyomórészt jobbak. A lakosság jó közepes iskolázottsági szinttel (a megyében itt a legmagasabb a diplomások aránya: 15,3%) és participációs készséggel rendelkezik. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben Esztergom városában csekély jobboldali többséggel, járásában 70%-os baloldali fölénnyel találkozunk. 1990-ben Arató Géza (SZDSZ) nyert a megosztott MDF- és KDNP-vel szemben. 1994-ben dr. Haller Zoltán ügyvéd (MSZP) legyőzte az SZDSZ és a KDNP jelöltjeit. 1998-ban az első fordulón – csekély különbséggel – első lett dr. Tittmann János dorogi polgármester (MSZP), hiába lépett vissza azonban a szabad demokrata jelölt (és esett ki a negyedik helyezett szociáldemokrata országos elnök, dr. Kapolyi László), dr. Latorczai János volt budapesti főpolgármester-jelölt (Fidesz) lett a mandátumtulajdonos. (Háromezerrel kevesebb szocialista voks született, mint ’94-ben.) 2002-ben és 2006-ban Tittmann nyert Latorczaival, illetve Meggyes Tamás esztergomi polgármesterrel (Fidesz-KDNP) szemben – köszönhetően a szabad demokrata aspiránsok visszalépésének. 2010-ben Meggyes győzött az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Esztergom polgármestere a rendszerváltástól 2000-ig dr. Könözsy László gépészmérnök, független (1998-ban kilenc jelölt közül kevesebb, mint 18%-kal megválasztva), 2000-es időközi választástól pedig a jobboldali koalíció által jelölt Meggyes Tamás. 2010-ben Tétényi Éva, valamennyi ellenzéki párt által támogatott független jelölt csaknem kétharmados többséggel győzött Meggyes felett, és lett polgármester egy Fidesz-KDNP többségű képviselő-testülettel, akik hosszú időre megbénították az önkormányzat működését. Dorog város vezetője Tittmann János pszichiáter 2002-ig függetlenként, majd ekkor mint egyetlen, MSZP-s jelölt, 100%-kal megválasztva, 2006-ban 69% szavazat birtokában újrázott. 2010-ben is Tittmann nyert, a maga nemében párját ritkító kétharmados többséggel. (Dorogon már 1922-ben 51,1%-ot kapott a szociáldemokrata párt. – Hubai 1997, 125). További pártosodott helységei: Leányvár MDF-es és Sárisáp MSZP-s polgármesterrel az ezredfordulón, később mindkét község független elöljárót választott. Dorog és környékének baloldali többségű egykori bányász választópolgárai és a prímás érsek székhely plusz agglomerá-

ciójának konzervatív szavazói által „működtetett választási libikóka” eredménye a *politikailag erőteljesen instabil választókerület.*

2.4. Somogy megye

A Dunántúl politikai értelemben legelmaradottabb területe volt, azonban 2010-re két megyét is maga mögé utasított. Nem is nagy kiterjedése, inkább áthatolhatatlansága miatt hívták Somogyországnak. A Balaton és a Dráva között elterülő, egykor mocsarakkal, árterekkel, sűrű erdőkkel borított térség. Természeti feltételei sem a mezőgazdaságnak, sem az iparnak nemigen kedveztek. A rómaiak idején mindössze egy út vezetett rajta keresztül, városai nem voltak, csak egy átmenő állomást állítottak fel a térség közepe táján. Majdnem mindegy volt, hogy Alsó- és Felső-Pannóniát a későbbi megye keleti vagy nyugati határa mentén választják el. A honfoglalás után Árpád több leszármazottja, köztük Koppány is itt vert szállás. Viszonylag ritkán lakott terület volt, pedig a háborúk inkább a peremén zajlottak. A török hódoltság kiterjedése csaknem egybeesett nyugati és északi határával, teljes egészében érintette. A telepítések jórészt elkerülték, a XVIII. század végén is az egyik legritkábban lakott dunántúli megye volt. Zala után a legkevésbé iparosodott közigazgatási egység. Mezőgazdasága viszont 1935-ben is országosan az egyik leginkább állattartónak bizonyult: egységnyi művelt területre eső állatállománya kétszerese volt a közép-alföldinek. (Ránki 1984, 739) Az ipari népesség még a rendszerváltáskor is alig haladta meg a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát.

A Kádár-korszakban fajlagos GDP-je szerint (1975-ben a 18.) az ország gazdaságilag egyik legelmaradottabb, leginkább mezőgazdasági jellegű megyéje. Az egyetlen mezorégió, amelyet 1975-re visszatekintve mind ipari, mindpedig mezőgazdasági fejlettségét illetően erősen elmaradottnak, illetve elmaradottnak minősítették (Németh 2009, 69). 1980-ban és 1985-ben az anyagi ágak fajlagos nettó termelésében a 17. illetve a 19. helyen állt, utóbb Szabolcs-Szatmár után a legkevésbé produktív megye (15. melléklet), holott az évtized húzóágazatait összefogó magánszektor (Balatonparti magánerős építések) termelésének aránya az országosnak csaknem kétszerese, de ezen a magas szinten stagnáló eredménnyel.

Egykor egyetlen városa, Kaposvár még a két világháború között sem tartozott az ország tíz legjelentősebb ipari települése közé, pedig a Dél-Dunántúl egyetlen cukorgyára itt termelt. 1945 után is a megye egyetlen iparvárosa maradt. Csupán a Balatonparti és a megyeszékhely körüli kistérségek váltak az ezredfordulóra közepesen, majd pedig jól fejletté, ezzel együtt a Kaposvári a Dunántúl legkevésbé fejlett megyeszékhelyi mikrorégiója. Az előbbiek a Marcali kistérséggel együtt szépen gyarapodtak, de a Csurgói és a Nagyatádi a lemaradók, a Barcsi, a Lengyeltóti és a Tabi pedig a stagnálók csoportját növelték, a Marcali kistérséget felzárkózónak minősítették. Az ECOSTAT szerint Somogy az ország egyetlen megyéje, amelynek mindenegyes kisrégiója romló helyzetű az ezredfordulón, persze nem mindegy, hogy milyen szintről.

A KSH 2002-ben csak a Kaposvári és a Siófoki kistérséget nem minősítette hátrányos helyzetűnek.

2005-ben tíz mikrorégiója közül csak két balatonmenti fejlett, de csak a Fonyódi fejlődő, a Siófoki jó versenyképessége ellenére lemaradó. Akad ugyan két (tóközeli) dinamikusan fejlődő is, de négy erőteljesen lemaradó, köztük a megyeszékhelyi és az ország tizenkét legkevésbé fejlett mikrorégiója közül a Csurgói és a Tabi. Az évtizedközepi méréseink a Siófoki kivételével a megye minden kistérségének foglalkoztatási rátáját negatívnak minősítették. 2007-2008-ra a Marcali és a Tabi mikrorégió általános fejlettségében következett be jelentős változás, versenyképességüket illetően a Barcsi, a Kaposvári, a Nagyatádi és a Tabi kistérségnél számottevő, vagy nagymértékű javulás, a Lengyeltótinál erőteljes romlás regisztrálható. A dunántúli megyék közül Somogyban található legtöbb (négy) a leghátrányosabb helyzetű mikrorégiókból (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

Somogy megye a rendszerváltáskor az országos átlagnak megfelelő globális fejlettségű térség volt, a tizedik helyet foglalta el a területi egységek sorrendjében. Mezőgazdasága közel háromnegyed részben nagyüzemi jellegű maradt. Személygépkocsi-állományának és vízvezeték-hálózatának sűrűsége jónak volt mondható, a kereskedelmi szálláshelyen megszállt vendégek arányát tekintve első helyezett a megyék sorrendjében – amit a kilencvenes évek többségében tartani is tudott – valamennyi mutató a Balaton-part fejlettségének köszönhető (25. melléklet). A színház-látogatás gyakorisága is kedvező, hiszen a kaposvári színház az utóbbi negyedszázadban a magyar színjátszás egyik fellegvára. A megye infrastruktúráját 1990-ben fejlettnek találták. De miután a megye globális fejlődési üteme a ’90-es években országos viszonylatban a 13-15.-nek bizonyult, legtöbb ágazatban romlás mutatkozott, *csak a turizmus terén maradt első helyen.*

Az ezredfordulóra összességében kissé hátrább sorolódott, globális és komplex fejlettség különböző méréseit tekintve a 11-15, a kistérségek komplex fejlettsége szerint 2003-ra a 18. helyen állt (8. melléklet). Az egy főre eső GDP terén a megyék sorában tartósan a 14-18. (5. melléklet), vagyis helyzete a Dunántúlon messze a legkedvezőtlenebb, Somogy Pannónia egyetlen mezorégiója, amely mind a GDP, mind a külföldi tőketulajdon terén a vidéki átlag alatti. Legrosszabbul az egy állandó lakosra jutó adóköteles jövedelem viszonylatában állt: 16-17. a rangsorban, csak három leszakadó alföldi megyét előzött meg. De hogy mekkora különbség lehet adózó és adózatlan jövedelem között, az látható abból is, hogy a megye lakosságának fajlagos vásárlóereje valamivel később 13. a sorban. Ennek megfelelően pl. a személygépkocsi-állomány terén a kilencedikről „csak” a 12. helyre esett tartósan vissza (24. melléklet). Székhelye, Kaposvár még a kilencvenes évek végén is a vesztes városok alsó kategóriájában foglalt helyet, (Orbán-kormánypárti) polgármestere azonban komoly központi támogatásokat tudott szerezni, meg is pályázták a régió-székhely címet, s egyre több jogkört hódítottak el a minden tekintetben fejlettebb Pécstől, így 2003-ban már a feltörekvő városok közé sorolták. (A két város képtelen rivalizálása tartósnak tűnik.) Csak a Balaton-parti városok fejlődnek dinamikusan, a többi haladási üteme középkategóriás.

Az ezredfordulót követően Somogy globális fejlődésének lassulása valamelyest mérséklődött (versenyképessége ekkor a hetedik! – Lukovics 2006, 152), de minthogy a középmezőnyben más megyék fejlődése hasonló ütemű, az előző fél évtizedinél hajszálnyival gyengébb átlagérték mellett dinamikus rangsora azonos maradt (a 14. – Lásd a 11/II. mellékletet). GDP-je hullámzó, összességében nem javult, ezzel változatlanul legkisebb a Dunántúlon és öt hunniai megye is megelőzi. A másfél évtizede fejlettnek nevezett infrastruktúrája sokat romlott, környezetvédelme nemkülönben, pl. a csatorna-vízvezeték-hálózati hányadosa igen alacsony. A humánszféra egyes ágazatai is visszaestek, így a korábban példaértékű színház-látogatás és a (legális) átlagkeresetek, ez utóbbiban 2003-2005-ben sereghajtó, vagyis minden kelet-magyarországi megye is megelőzte! Ez akkor is gond, ha tudjuk, hogy igen jelentős mértékű láthatatlan jövedelmekkel van dolgunk (ismét: fajlagos vásárlóereje csak a 13.) és hogy 2006-ban előretört a 15. helyre. Munkanélküliségi rátája, gazdasági aktivitásának helyértéke az utóbbi években folyamatosan és nagymértékben csökken. Változatlanul az idegenforgalom a megye erőssége, melynek növekedési tempója is kielégítő, de minthogy Zala megye turizmusa az övénél is gyorsabban bővült, elvesztette első és – három évben – második helyét. *Somogy fő gondja, hogy a Balaton-parti települések gyarapodása éppen csak kiegyenlíti a megye többi részének romlását, így egyre nagyobbak a belső regionális feszültségek.*

Somogy globális fejlődése 2005 és 2009 között valamelyest dinamizálódott, az előző másfél évtizedtől eltérően most már az átlagosnál jobban gyarapodó megyékhez zárkózott fel. Statikus fejlettségének szintje eggyel előbbre lépett, s ismét az országos átlaghoz csatlakozott. Gazdasági életében 2006-ban párját ritkító jelenséget tapasztalunk: ipari alkalmazottainak száma közel hatezer fővel, több mint egyharmadával (!) növekedett, ami az érintett változó helyértékét 19.-ről a nyolcadikra hozta előre a megyék rangsorában, s ekörül sikerült is stabilizálódnia. Ezzel függ össze (legális) átlagkereseti mutatójának előretörése, majd megállapodása a 20.-ról a 14-15. helyen, s (talán) a színház-látogatás gyakoriságának hasonló ütemű javulása. Ezekből adódik 2005-től globális pozíciójának a megye esetében páratlan javulása, 22 pontot kitevő haladása, az 1990-es évtized közepi fejlettségi szinthez való visszatérése. (2. melléklet) Az elkövetkező évek eredményei döntik el, hogy fellendülés kezdődött-e, vagy csak átmeneti jelenségről van szó. Fajlagos GDP-jének relatív romlása inkább az utóbbi lehetőséget valószínűsíti.

Somogy megye *politikai kultúrája az országos átlagnál kissé alacsonyabb,* de még bőven belefér a közepes értékekbe. Két tényező mondható jónak: egyrészt *a politikai orientáció következetessége – a parlamenti választások szintjén – ítélhető kedvezőnek*: nyolcadik helyen áll a területi egységek ranglistáján. A közvetlen megyei önkormányzati választások azonban mást mutatnak. Közülük az első háromban az MSZP lett a listavezető, de a mérleg nyelve – a viszonylagos elmaradottság miatt erős – civil szervezet lett, így minden ciklusváltás egyben politikai irányváltást is jelentett. 2006-ban a Fidesz-KDNP megszerezte a megyei közgyűlési mandátumok kerek felét, s a civilekkel összefogva ők adták a testületi elnököt. Így a megyei önkormányzat szintjén inkább instabilnak minősíthető Somogy. *Női országgyűlési képviselőinek*

aránya még igen kedvező, átlagosan 12,1%, de a megyei közgyűlésben az országos minimumot produkálta (5,6%). A megye *participációs aránya a Dunántúlon a legkisebb volt* és sorrendi száma tendenciaszerűen romlónak minősíthető, de miután 2010-ben Baranya alulmúlta, a második fordulóra pedig egyetlen egyéni választókerületében sem került sor, a parlamenti választásokon produkált átlagosan 13. helyéről előrejött a tizedikre. A politikai mérsékeltség terén valamivel rosszabbul áll Somogy, 12. helye a legalacsonyabb a Dunántúlon (6. melléklet). Ebben a tekintetben kedvező fejlemény, hogy a Jobbik Magyarországért Mozgalom a 2009-es európai parlamenti választáson a mezorégiók közül itt a harmadik, 2010-ben az országgyűlésin az ötödik legkisebb arányú szavazatmennyiséget kapta.

A polgárosodottság hiánya és az agrárjelleg eredménye *a középpártok országosan is egyik legalacsonyabb* szintű preferáltsága. (A Balaton-parti települések infrastruktúrája Somogyot gazdagítja, de az üdülőtulajdonosok és használók túlnyomórészt nem a megyében szavaznak.) Ez leginkább 1990-ben látható, amikor is – a mezorégiók között példa nélkül állóan – az országosan harmadik és negyedik FKGP és MSZP kapott legtöbb listás szavazatot. Ekkor a székváros és a tópart kivételével, vagyis az elmaradott körzetekben mindenhol a kisgazdák nyertek. Később a *radikális pártok már kevésbé jól szerepeltek*, így szavazatarányuk összességében alig haladja meg az átlagot. *A szocialistáknak viszont „bronzérmes" Somogy megye*, ami nehézipar és baloldali hagyományok híján szinte érthetetlen, nem véletlen, hogy 2002-ben – mire túlnyomórészt szétverték a szocialista eredetű termelőszövetkezeteket – már vesztes lett itt az MSZP. Az utóbbihoz az is hozzájárul, hogy a párt alig mond valamit a mezőgazdaság kevéssé piacképes részének (Tölgyessy 2006, 12). (Minden bizonnyal a hatékony kampányok játszottak egykor szerepet: 1990-ben, pl. a népszerű külügyminiszter, Horn Gyula volt itt egyéni jelölt és megyei listavezető. Sikerült mozgósítani a szocialista termelőszövetkezeti tagokat az intenzíven szervezkedő kisgazdák ellen.)

Az országgyűlési választásokon az 1990-es kisgazda-győzelem még egyértelműen a tradíciókkal magyarázható, hiszen itt alapította a századelőn a mozgalmat Nagyatádi Szabó István, 1939-ben 38, 1945-ben 77%-nyi szavazatot kaptak (országosan mindkettő „ezüstérmes"), az előbbi választáson nem is tudott a szélsőjobboldal listát állítani, egyéni jelöltet is csak kettőt. A kisgazdák a rendszerváltáskor is igen aktívan szervezkedtek. A '90-es évek folyamán azonban a megye parasztsága felismerte, hogy az FKGP valójában már nem „kisgazda" párt, ami főként abban nyilvánult meg, hogy amíg az első szabad választáson a párt a megyében három egyéni mandátumot szerzett, az országosan számára nagyobb sikert hozó 1998-as megmérettetésen egyet sem. 1994-ben – a Dunántúlon párját ritkítóan (Komárom-Esztergom megyéhez hasonlóan) – Somogy minden kerületében az MSZP győzött. Ebből 1998-ra csak az egyik kaposvári mandátum maradt az övék, meg éppen a nagyatádi, ahol a jobboldali pártok rivalizálása juttatta a szocialista jelöltet ismét egyéni mandátumhoz. 2002-ben már csak a megyeszékhely lett-maradt az MSZP-é. Ehhez társult 2006-ban még a Kaposvár-környéki választókerület. A többi körzetben Fidesz-MDF, majd (egy kivétellel) Fidesz-KDNP jelöltek győztek, mint ahogy Kaposvár önkormányzatát is tartósan

fideszes polgármester irányítja. A megyeszékhely országgyűlési képviselője viszont 1994-től 2010-ig folyamatosan szocialista párti, ami úgy lehetséges, hogy a városnak csak egy, bár a nagyobb része tartozik az érintett választókerülethez, mégpedig az, ahol a lakótelepek vannak túlsúlyban. A képet tovább színezi, hogy Nagyatádon 2006-ban – országosan is egyedülállóan – civil szervezeti jelölt nyert. (Ez sem a fejlett politikai kultúra adaléka.) 2010-ben a parlamenti választásokon Somogyban is mindenhol a Fidesz győzött. Az önkormányzati megmérettetés után pedig az ország minden tízedik pártosodott helysége itt található, kivétel nélkül fideszes polgármesterrel, melyeknek mintegy fele – listáinkon nem szereplő – apró-, vagy törpefalu. A négy megye egyike, ahol nem található MSZP-s településvezető.

Mindent egybevetve *Somogy megye kockázati besorolása közepes értékű.* Minthogy valamennyi fő komponense közepes minősítésű, a mezorégió *komplex helyzetét közepessel* osztályozzuk. A fejlettségi fő komponensek politikai participációs korrelációja igen erős, különösen az iskolázottságé (0,9122), pedig sorrendi fokozat különbsége öt (3. melléklet). A politikai moderációhoz szintén nagymértékben korrelálnak. Sőt, Somogy aközé a féltucat megye közé sorolható, melyeknél a politikai konzekvenciát is erős korreláció fűzi a globális fejlettséghez. Mindez azt jelenti, hogy a politikai és a gazdasági-társadalmi fejlettségi szintek lényegében azonosak.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Somogy megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választó kerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Kaposvár	független	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Kaposvár	FKGP	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Siófok	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Balatonboglár	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Marcali	FKGP	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Nagyatád	FKGP	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	Somogyért Szöv.	Fidesz-KDNP	Igen instabil

1. sz. választókerület: Kaposvár megyei jogú város háromnegyede. A város a Kapos folyó mentén, a Zselic és a Somogyi-dombság találkozásánál fekszik, csatolt települései: Kaposfüred, Répáspuszta, Toponár és Töröcske. Lassan fejlődő város, lakóinak jövedelmi viszonyai közepesek, alacsonyabbak, mint a másik két dél-dunántúli megyeszékhelyé. (A tervezési-statisztikai régió székhelye akar lenni, amelynek szinte egyetlen indoka dél-dunántúli centrális fekvése.) A választókerület foglalkoztatási aránya az országosénál alacsonyabb (35,8%), munkanélkülisége pedig kicsit nagyobb (13%), bár a megyében a legkisebb (2005. évi… 132). Lakóinak iskolázottsági szintje csak jó közepes, de még így is megyei csúcs. A választópolgárok részvételi hajlandósága az átlagosnál kissé magasabb. 1945-ben a városban kiegyenlítettek voltak a politikai viszonyok. Az 1990-es választásokat az MDF és az SZDSZ által is támogatott Király Béla ’56-os tábornok, független jelölt abszolút többséggel nyerte a második helyezett szocialista és egy szintén független aspiránssal szemben. 1994-ben dr. Csákabonyi Balázs ügyvéd (MSZP) abszolút többséggel verte a szabad demokrata jelöltet és Szita Károly alpolgármestert (Fidesz). 1998-ban dr. Lamperth

Mónika jogász (MSZP) minimális különbséggel győzött Fidesz-MDF-es és kisgazda riválisai felett (az utóbbi visszalépett). 2002-ben páratlan eset fordult elő: az első fordulón „aranyérmes" Szita polgármestert a második menetben szignifikáns különbséggel megelőzte a leendő és egyben első magyar női belügyminiszter, Lamperth, minthogy a legalább kétezer új szavazó többsége mellé állt (az SZDSZ-es hölgy is visszalépett). 2006-ban Lamperth az SZDSZ-szel közös jelöltként már az első fordulón biztosította mandátumát. 2010-ben pedig dr. Heintz Tamás szakfőorvos (Fidesz-KDNP) ért el ugyanilyen eredményt Lamperth és egy jobbikos ellenében. Kaposvár polgármestere 1990-ben Szabados Péter népművelő (MDF) lett. (Akkoriban ritkaságszámba ment, hogy megyeszékhely nem liberális vezetőt választott.) 1994 óta a városi önkormányzatot Szita Károly agrármérnök irányítja, előbb KDNP-Fidesz-FKGP, '98-tól Fidesz-jelöltként, ekkor több mint 80%-kal megválasztva, végül háromszor ismét jobboldali koalícióként. *Kaposvár nagyobb – többségében lakótelepi – részét lefedő választókerület alapvetően baloldalinak minősíthető, viszont az egész város – a kiterjedt külvárosok zöldövezeteivel együtt – inkább jobboldalinak mutatkozik.*

2. sz. választókerület: Kaposvár negyede és kistérségének legnagyobb része. Észak-Zselic és a Kapos folyótól északra található dombvidék. Jelentősebb települései: Csököly, Gölle, Hetes, Kadarkút, Kaposfő, Kaposmérő, Mernye, Nagyberki, Simonfa, Somogyaszaló, Somogyjád, Somogysárd, Szenna, Szentbalázs, Taszár és Zimány, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón fejlődő, de később jó versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó (a 168-ból hátulról a negyedik), közepesen fejlett, majd hasonló – bár a sorrendben jelentősen előre haladt – versenyképességgel rendelkező mikrorégió, közepes jövedelmekkel. A Kaposváriból kivált Kadarkúti kistérség 2007-ben az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé sorolódott, 2008-ban igen gyenge versenyképességgel. A választókerület viszonylag kedvező demográfiai adottságokkal rendelkezik. Foglalkoztatásának mértéke is jobb, mint a városé, viszont a szintén bevalláson alapoló munkanélküliségi aránya igen rossz (21% – 2005. évi… 132). Lakóinak iskolázottsági szintje meglehetősen alacsony. A szavazók participációs készsége gyenge közepes. 1945-ben a kisgazdapárt győzelme a járásban meghaladta a 75%-ot. Az 1990-es választásokat dr. Tarján Lászlóné erdőmérnök (FKGP) nyerte Pásztóhy Andrással (MSZP) és a visszalépett SZDSZ-es jelölttel szemben. 1994-ben az agrár üzemgazdász Pásztóhy nagy fölénnyel verte szabad demokrata és kisgazda ellenfeleit. Pásztóhy 1998-ban is első lett az első fordulón, aztán a kisgazdajelölt visszalépésével egyesült jobboldal a fideszes dr. Szabó József Andor állatorvost juttatta – csekély különbséggel – győzelemre. 2002-ben a választás hasonlóan alakult, azzal a különbséggel, hogy az első fordulón a baloldalnak többsége volt, de a mintegy háromezer új szavazó nagy része Szabót támogatta a második fordulón mandátuma megtartásában. 2006-ban dr. Kolber István miniszter (MSZP) nyert Szabóval és a visszalépett MDF-es jelölttel szemben. 2010-ben Gelencsér Attila közoktatási vezető (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött Kolber, a Jobbik és az LMP versengői ellenében. Pártosodott jelentősebb települései: Hetes KDNP-FKGP, Jákó FKGP, Juta, Kaposfő és Kaposmérő Fidesz, Patalom MSZP által jelölt polgármesterekkel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Hetes

civil szervezeti, a többi független községi elöljárót választott. 2010-től Csököly, Hetes, Kadarkút, Kaposmérő, Nagyberki, Simonfa, Somogyaszaló, Szenna és Szentbalázs Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. Tíz jelentősebb helysége közül 2002-ben a parlamenti választás első fordulóján csak Simonfa, Szenna és Szentbalázs jobboldali többségű, kivétel nélkül a legkisebbek közül. E háromból 2006-ban Simonfa baloldali lett. 2010-ben mindenik jobboldali. *A kaposvári kistérség változékony politikai orientációjú, erőteljesen instabil választókerület.*

3. sz. választókerület Siófok székhellyel. Jelentősebb települései: Andocs, Ádánd, Balatonszabadi, Igal, Karád, Kisbárapáti, Nagyberény, Nágocs, Ságvár, Tab, Törökkoppány és Zamárdi, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Külső-Somogy keleti felét lefedő, az ezredfordulón dinamikusan fejlődő Siófoki, a stagnáló Tabi és a fejlődő megyeszékhelyi kisrégió egy részét is magába foglaló, a tóparttól csaknem Kaposvárig nyúló térség, átlagosan közepes – a Tabiban alacsony – 2004-ben magas, közepes, illetve alacsony átlagjövedelmekkel. 2003-2005-ben a Siófoki mikrorégió jól fejlett (a KSH szerint a legfejlettebbek közé tartozik), de versenyképessége ellenére lemaradó, a Kaposvári közepesen fejlett, – bár szintén versenyképes, mégis – erőteljesen lemaradó, akár a Tabi, amely még ráadásul gyengén fejlett is, vagyis a választókerület pozíciói jelentősen romlottak fél évtized alatt. Fejlettségi szintje lényegesen 2007-re csak a Tabinak változott, éspedig pozitívan, minthogy versenyképessége nagymértékben (106. helyről feljött a 18.-ra), a Kaposvári kistérségé pedig jelentősen javult a 2000-es évtized derekán. Közepes méretű üdülővárosa, Siófok és iparosodott kisvárosa, Tab jó-közepes jövedelmi viszonyaikkal az egész Dél-Dunántúl legjobb módú települései közé sorolható. A választókerület az egész megyében a legmagasabb foglalkoztatási aránnyal rendelkezett: 38%-kal, ami csaknem pontosan azonos az országossal (2005). A lakosság iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége kissé átlag alattinak mondható. 1939-ben a tabi választókerületben a szélsőjobboldal jelöltje átlagos eredményt ért el. 1945-ben a tabi járásban 77, az igaliban 65%-ot kapott a kisgazdapárt. Az 1990-es választásokat dr. Páris András jogász (SZDSZ) nyerte Barkóczy Gellérttel (FKGP) és dr. Házas József orvossal (MSZP) szemben. 1994-ben Házas abszolút többséggel győzött Barkóczy és Páris felett. 1998-ban azonban már az első fordulón alul maradt, s a harmadik helyezett Barkóczy visszalépésével Rajcsányi Péteré (Fidesz-MDF) lett a mandátum. Az új képviselő egy év múlva bekövetkezett halála miatt kiírt időközi választáson, 1999 szeptemberében ismét Házas nyert. 2002-ben dr. Grúber Attila ügyvéd (Fidesz-MDF) jelentős fölénnyel verte Házast és az utóbbi javára visszalépő centrum párti jelöltet. 2006-ban is Grúber győzött egy új MSZP-s és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Grúber már az első fordulón megtartotta mandátumát az MSZP, a Jobbik és az MDF versengői ellenében. Siófok polgármesterévé 1990-ben Molnár Árpád pártonkívüli építészt választották. 1994 óta a városi önkormányzatot dr. Balázs Árpád ügyvéd vezeti, előbb SZDSZ-MDF-KDNP-Fidesz, majd 1998-tól Fidesz (ekkor 70% feletti szavazati aránnyal Házas Józseffel szemben), 2002-től a jobboldali polgári pártok és a helyi civil szervezet, 2006-tól csak a Fidesz, 2010-től a Fidesz-KDNP jelöltjeként. Pártosodott jelentősebb helységei: Karád jobboldali koalíciós és civil szerveze-

ti, Somogydöröcske munkáspárti polgármesterrel az ezredfordulón. 2006-ban mindkét község független elöljárót választott. 2010-től Ádánd, Igal, Ságvár, Tab és Törökkoppány Fidesz-KDNP településvezetővel rendelkezik. A Balaton-parti települések jobbra, a távolabbiak inkább balra húztak. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A siófoki stabil jobboldali választókerület, jobbra orientálódó székhellyel.*

4. sz. választókerület Balatonboglár székhellyel. A Külső-Somogy dombvidékének nyugati felét és a Nagyberek lapályait fedi le. Jelentősebb települései: Balatonberény, Balatonföldvár, Balatonkeresztúr, Balatonlelle, Balatonszárszó, Balatonszemes, Balatonszentgyörgy, Buzsák, Fonyód, Gamás, Látrány, Lengyeltóti, Öreglak és Somogyvár, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Nincs tízezer főnél nagyobb lakosságú települése. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő Fonyódi és a stagnáló Lengyeltóti kistérségre oszlik, melyek előbb alacsony, 2004-ben közepes, illetve nagyon alacsony átlagjövedelmekkel rendelkeznek (az utóbbi a megye egyetlen szegénynek minősített mikrorégió). 2003-2005-ben a Fonyódi jól fejlett és fejlődő, a Balatonföldvári közepesen, a Lengyeltóti mérsékelten fejlett, viszont az utóbbiak adták a megye két dinamikusan fejlődő kistérségét. Ennek ellenére a Lengyeltóti 2007-ben az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé sorolódott. Jó és közepes versenyképességük nem változott, kivéve a Lengyeltótié, amely nagymértékben romlott, vagyis évtizedközepi dinamikája kérészéletűnek bizonyult. Lengyeltóti a nagytérség egyik legszegényebb városa az ezredfordulón. De itt található az ország egyik legfejlettebb települése is: Szántód, ahol mindenegyes lakás rendelkezik vezetékes ivóvízzel és minden második polgárára jut egy személygépkocsi, a turizmus területén pedig messze országelső (2004-ben 140634 vendégéjszaka/ezer lakós). Más üdülőhelyekhez hasonlóan elöregedett a népessége. A választókerület foglalkoztatási rátája alacsony, bevalláson alapuló munkanélkülisége igen magas (28% – 2005. évi… 132). Itt mérték a népszámlálók 2005-ben a Dunántúlon az egyik legalacsonyabb iskolázottsági szintet, a diplomások aránya itt a legkisebb: 5%, fele a megyeinek, harmada az országosnak. Ennek ellenére átlagos participációs készséggel rendelkeznek. A lengyeltóti járásban 1945-ben a kisgazdapárt 74% szavazatot kapott. Az 1990-es választás első fordulójának első helyezettje Horn Gyula külügyminiszter (MSZP) lett, de a harmadik helyezett kisgazda jelölt visszalépésével dr. Gaál Antal állatorvos (MDF) nyert. 1994-ben dr. Lövey László Gábor állatorvos (MSZP) győzött kisgazda és szabad demokrata riválisai felett. Lövey 1998-ban is „aranyérmes" az első fordulón, de a második menetben – a kisgazda aspiráns visszalépése miatt – dr. Herényi Károly jogász (MDF-Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben is az MDF-frakcióvezető-helyettes Herényi maradt a képviselő szocialista és a visszalépett szabad demokrata versenytársaival szemben. 2006-ban a néppárti Móring József Attila tanár (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP jelöltjével és a vissza nem lépett Herényivel (MDF) szemben. 2010-ben Móring már az első fordulón biztosította mandátumát az MSZP, a Jobbik, az LMP és a Somogyért Szövetség versengői ellenében. Pártosodott jelentősebb települései: Balatonlelle jobboldali koalíciós, Balatonőszöd, Somogyvár és Visz fideszes, Hollád kisgazda, Balatonszárszó, Balatonszentgyörgy és Öreglak szocialista polgármesterekkel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Balatonlelle, Balatonszárszó, Öreg-

lak és Visz független elöljárót választott. 2010-től Balatonboglár, Balatonföldvár, Balatonkeresztúr, Balatonőszöd, Fonyód és Somogyvár Fidesz-KDNP településvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Balatonberény, Balatonföldvár, Balatonszentgyörgy, Buzsák és Gamás baloldali többségű. Közülük 2006-ban Balatonberény és Gamás jobboldali lett. 2010-ben mindenhol a Fidesz nyert. *A balatonboglári választókerület stabil jobboldali térség.*

5. sz. választókerület Marcali székhellyel. A Marcali-hátságon és Belső-Somogy dombvidékén terül el. Jelentősebb települései: Berzence, Böhönye, Csurgó, Iharosberény, Kéthely, Mesztegnyő, Nagybajom, Nemesvid, Nikla, Pusztakovácsi, Sávoly, Somogysámson, Somogyudvarhely, Tapsony, Vése és Zákány, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón stagnáló-fejlődő, 2003-2005-ben közepes versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó, mérsékelten fejlett Marcali, és az előbb lemaradó, majd erőteljesen lemaradó (utolsó helyen), az ország egyik leggyengébben fejlett, s 2007-re is a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt Csurgói kistérségét öleli fel, az ezredfordulón igen alacsony, 2004-ben „csak" alacsony átlagjövedelmekkel. Az utóbbiban található a Dél-Dunántúl legalacsonyabb életszínvonalú városa, Nagybajom, ahol 2000-ben az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem 214 ezer Ft. (Egy emberre havonta kevesebb, mint 20 ezer Ft jutott, plusz járadékok és segélyek.) A választókerület tehát párját ritkítóan kedvezőtlen perspektívájú térség. Viszont kedvező demográfiai adottságokkal rendelkezik (itt a legnagyobb a gyermekarány Somogyban). Foglalkoztatási aránya Dunántúl-szerte a legalacsonyabb: 27,9%. (2005. évi… 132) Iskolázottsági szintje is hasonló. Participációs készsége alacsony. 1939-ben a szélsőjobboldal egyéni jelöltje középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt 86,4%-os eredményével az országos csúcsot döngette. (Hubai II. 2001, 163) Az 1990-es választás 14 jelöltje közül István József lelkész (FKGP) nyert dr. Suchman Tamás jogásszal (MSZP) és a visszalépett MDF-es jelölttel szemben. 1994-ben Suchman nagy fölénnyel verte kisgazda és szabad demokrata ellenfeleit. A leváltott privatizációs miniszter, Suchman 1998-ban is első lett az első fordulón, de a második menetben Szászfalvi László lelkész (MDF-Fidesz) – a kisgazdajelölt visszalépése után – egyesíteni tudta a teljes jobboldali szavazótábort és győzött. A szocialista képviselő mindkét fordulóban mintegy négyezerrel kevesebb szavazatot kapott, mint négy évvel korábban, közben a jobboldali polgári és radikális erők össze tudtak fogni. 2002-ben Szászfalvi az első fordulón még csak minimális előnnyel vezetett, de aztán jelentős többséggel utasította maga mögé a népszerű szocialista Sütő László polgármestert és a visszalépő szabad demokrata jelöltet, ugyanis a második fordulóra mozgósított négyezer új szavazó a jobboldalt támogatta. 2006-ban és 2010-ben Szászfalvi (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban biztosította mandátumát előbb Suchmannal és az MDF, majd Suchmannal és még három szervezet jelöltjével szemben. Marcali polgármestere a rendszerváltás óta dr. Sütő László jogász, 1994-ben közel 89%-kal megválasztva, ekkor és 2002-től az MSZP-SZDSZ, közben az MSZP-Marcaliért Szövetség, majd 2010-től csak civil szervezet jelöltjeként, fideszes többségű képviselő-testülettel. További pártosodott helységei: Csurgó jobboldali koalíciós, Kelevíz és Somogyfajsz szocialista, Somogybükkösd kisgazda és Vése fideszes polgármesterrel

az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Kelevíz és Somogybükkösd független, Somogyfajsz civil szervezeti községi elöljárót választott. 2010-től Csurgó, Kéthely, Nikla, Somogyudvarhely, Tapsony, Vése és Zákány Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Böhönye, Csurgó, Iharosberény és Marcali – a legnagyobbak közül – baloldali többségűek. Közülük 2006-ban Marcali kivételével mindhárom helység jobboldali lett. 2010-ben mindenik jobboldali. *A marcali választókerület stabil jobboldali térség, stabil baloldali székhellyel.*

6. sz. választókerület Nagyatád székhellyel. A Rinya folyó széles völgyét fedi le egészen a Dráváig. Jelentősebb települései: Babócsa, Barcs, Csokonyavisonta, Darány, Görgeteg, Háromfa, Homokszentgyörgy, Kutas, Lakócsa, Lábod, Segesd, Somogyszob és Vízvár, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón stagnáló Barcsi és a lemaradó-stagnáló Nagyatádi kisrégiókból áll, 2003-2005-ben már mindkettő lemaradó és mérsékelten fejlett, az ezredfordulón igen alacsony, 2004-ben már „csak" alacsony átlagjövedelmekkel. A Barcsi kistérséget 2007-re az ország egyötödét kitevő 33 leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé sorolták. A 2000-es évtized derekán mindkettő versenyképességénél jelentős javulás tapasztalható. Városai gyenge-közepes életszínvonaluak. Itt található az ország egyik legelmaradottabb faluja: Rinyaújnép, ahol az éves átlagjövedelem 2004-ben 88 ezer Ft volt és új lakóegységet 1990 óta nem építettek. A választókerületnek alacsony a foglalkoztatási aránya (31,4%) és a megyében a legmagasabb a számlálóbiztosok által megállapított munkanélkülisége (33% – 2005. évi… 132). Az iskolázottsági és a participációs szint is alacsony. 1945-ben a kisgazdapárt 75%-ot kapott. Az 1990-es választásokat dr. Sipos Imre állatorvos (FKGP) nyerte MDF-es és MSZP-s ellenfeleivel szemben. 1994-ben Francz Rezső mérnök-közgazdász (MSZP) győzött szabad demokrata és kisgazda vetélytársai felett. 1998-ban Francz még meg tudta védeni mandátumát a jobboldal megosztottsága miatt, ugyanis a fideszes és a kisgazda jelölt nem volt képes megegyezni a visszalépésben. Érdekesen alakultak a dolgok 2002-ben. Francz Rezső az első fordulón pontosan ugyanannyi szavazatot kapott, mint '98-ban a másodikon (9750-et, ami jelzi a teljes baloldal koncentrációs folyamatát az MSZP körül), s ezzel „aranyérmes" lett. Harmadik helyezett – a '98-ben is második helyű fideszes mögött nem sokkal – dr. Gyenesei István mérnök-közgazdász, a Centrum párt egyik országos vezetője, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke, aki megszerezte a voksok közel egynegyedét. Gyenesei visszalépett Francz javára, s ezzel papírforma szerint az utóbbinak meg kellett volna tartania a mandátumot, csakhogy a Fidesz a második fordulóra felhajtott legalább kettő és félezer új szavazót, így Kuzma László építőmérnök (Fidesz-MDF) nyert. 2006-ban Gyenesei (Somogyért Szövetség) győzött Kuzma (Fidesz-KDNP) és a visszalépett harmadik helyezésű MSZP-s jelölt felett. 2010-ben Karvalics Ottó János gépjármű kereskedő (Fidesz-KDNP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot Gyenesei, Feigli Ferenc polgármester (MSZP), a Jobbik és az MSZDP versengői ellenében. Barcs város polgármestere a rendszerváltás óta Feigli Ferenc gépészmérnök (független, '98-ban 100%-os támogatással). Nagyatád önkormányzatának vezetője 1990-től Varga Vince szakmérnök, 1994-től Ormai István tanár (Nagyatádért Egyesület). Pártosodott helységei: Bakháza Fidesz, Csokonyavisonta FKGP-Fidesz,

Ötvöskónyi FKGP és Segesd Somogyért-Fidesz által jelölt polgármesterrel az ezredfordulón. 2006-ban mind a négy település független önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Barcs fideszes, Csokonyavisonta és Kutas Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Barcs, Lábod, Nagyatád és Segesd baloldali, s Homokszentgyörgy szocialista többségű. Közülük 2006-ban Lábod és Segesd jobboldali lett. 2010-ben valamennyi. *A nagyatádi választókerület változékony politikai orientációjú, erősen instabil térség.*

2.5. Pest megye

Közigazgatási szintű mutatóit tekintve az átmeneti nagyrégióhoz sorolható, de ha kistérségenként megvizsgáljuk a fejlettségi komponenseket, *a budapesti agglomeráció a fővárossal együtt Felső-Pannóniához, a megye délkeleti fele, a Ráckeve-Nagykáta-Nagykőrös háromszög, valamint az északkeleti fekvésű Aszódi és az északi Szobi kistérség Hunniához tartoznak.* (Pest megye helyzete szemléltető példája annak a megkérdőjelezhető gyakorlatnak, amely egy régió kialakításánál sérthetetlennek tartja a megyehatárokat. Ha már egyszer 1950-ben se nem területi, se nem népességi alapon – hanem a kettő mechanikus kombinációjának eredményeként – vágták ketté a Duna-Tisza köze legnagyobb részét és a főváros agglomerációját kitevő Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét, a régióhatár megvonásánál korrigálni lehetne. További hibás lépésként fogható fel a Szobi járás Nógrád-Hont vármegyétől Pest megyéhez csatolása, amelyet a nógrádi székhelynek a távoli Salgótarjánba történt áthelyezése indukált.)

Az ország közepén elterülő megye (itt található hazánk mértani középpontja, mégpedig Pusztavacs határában) a Kádár-korszakban a második legelmaradottabb mezorégió volt, fajlagos GDP-jét (61%, az országos átlag 59%-ával) csak Szabolcs-Szatmár múlta alul. Miután mezőgazdaságilag az egyik legfejlettebb, de iparilag is közepesen fejlett megyének minősült, az iménti megállapítás csak úgy lehet igaz, ha a tercier szektor igen gyenge volt: nagyvárossal nem rendelkezett, s a lakosság szolgáltatóipari igényeit – sokak munkahelyén – a fővárosban elégítette ki. 1975-öt követően azonban gyors fejlődést produkált, egy lakosára eső nemzeti jövedelme 1980-ban már 75, 1985-ben pedig 79% (15. melléklet). Dinamikus növekedését az országos átlagnál több mint másfélszer nagyobb magánszektor-gyarapodásnak köszönhette. Ennek ellenére még 1990-ben is – elmaradott kistérségeiből és nagyváros-hiányából fakadóan – a globálisan legkevésbé fejlett térségek csoportjához tartozott (18. helyen található).

A rendszerváltáskor a külföldi tőkebefektetés terén állt jól a megyék sorában (közvetlenül a főváros után, vagyis a 2. helyen) – *amely persze a növekedés egyik forrása lett.* Ugyancsak kedvező a helyi eredetű fajlagos beruházások összege, ami szintén a fejlődőképesség jeleként fogható fel. Fél tucat anyagi és szellemi infrastrukturális ágazata azonban nagyváros híján sereghajtó. A kilencvenes években azonban *a legdinamikusabban fejlődő* mezorégióvá nőtte ki magát, de oly mértékben, hogy nagyságrendekkel kiemelkedett a mezőnyből, a második leggyorsabbat is közel háromszor nagyobb tempóval hagyta le (11/I. melléklet). Globális fejlettségben 1997-re

a 11., s komplex fejlettsége 2001-ben – egyes adatok szerint a megyék között már 1998-ban – második-harmadik lett. A maga nemében páratlan haladás egyik lényeges alkotóeleme az, hogy fajlagos GDP-je nem egészen egy évtized alatt a 16.-ról a hatodik helyre lépett elő. (2, 5, 8 és 17. melléklet.) A csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakások aránya kétharmadával megnőtt, gyarapodásának üteme második legjobb a megyék sorában (Hahn 2001, 57). Fajlagos személygépkocsi-állománya az 1993-as 14. helyről négy év alatt a másodikra ugrott. Pest megye népességének gyarapodása a bevándorlás révén egyedülálló, évente kb. egy százalékkal, a kilencvenes évtizedben mintegy százezer fővel növekedett, lakosságának száma az ezredfordulón több mint egymillió. A megye lakóinak átlagos iskolázottsági szintje a főváros után egyike a leggyorsabban növekvőknek. Elsősorban a Buda-környéki agglomeráció fejlődött rohamtempóban, de az ezredfordulón már egyetlen alföldi kistérsége sem sorolható a közepesnél alacsonyabb kategóriába.

Budaörsön a személygépkocsi-sűrűség, a fajlagos jövedelem és GDP a fővárosit is meghaladja, a Pilisvörösvári kistérségben a regisztrált munkanélküliség (2001-ben 1,3%) országosan is a legalacsonyabb, s például a Nagykátai kisrégióban a telefonállomások száma fél évtized alatt 16-szorosára (!) növekedett. A megyében található 2001-ben az ország leggazdagabb faluja, Telki, egy főre eső átlagjövedelme közel ötszöröse a legszegényebb községének és majdnem háromnegyede Budapest leggazdagabb, XII. kerületének (CID 2003). Az agglomeráció jelentősebb városai kivétel nélkül dinamikusan fejlődő, megszerzett pozícióikat javító, a Balaton-mellékiekkel együtt az ország legjobban gyarapodó települései. Szentendre az 1960-as években még a rangsor századik helye körül található, hiányos funkciójú kisváros volt, az ezredfordulóra viszont a középvárosok közé került, s egy sor megyei intézménnyel rendelkezik. Budaörs, Dunakeszi, Érd, Százhalombatta, Szigetszentmiklós szinte a „semmiből” lépett elő kisvárosi központi szerepkörrel rendelkező településsé. Érd lélekszáma alapján megyei jogú város is lett. Pest megye Duna-Tisza közi jelentősebb (nem „csinált”) városai ugyanakkor – Dabas kivételével – stagnáló, vagy hanyatló közösségek.

A KSH 2002-ben csupán a Szobi, a Nagykátai és a Cegléd-Nagykőrösi kistérséget minősítette hátrányos helyzetűnek, 2005-ben pedig csak a Szobit, 2007-ben egy sem lett ilyen. Pest megye az egyetlen Dunától (nagyobb részt) keletre eső középszintű területi egység, amelynek 2003-ig nem volt stagnáló, vagy lemaradó mikrorégiója. 1999 óta mindhárom komplex kistérségi fejlettségvizsgálat e téren „ezüstérmet” adományozott a megyének (8. melléklet). 2005-re valamelyest romlott a helyzet. Annyit ugyan javult, hogy a három korábban hátrányos helyzetű kisrégióból egy, a Ceglédi közepesen fejletté és fejlődővé vált, s a másik kettő is fejlődik. Az ekkor már összesen 15 kistérségnek közel fele (7) viszont stagnáló lett, s csak egy, az – egyébként jól fejlett – Gyáli dinamikusan fejlődő 2003 és 2005 között. A KSH – saját vizsgálatunkhoz képest – 2005-ben csak a Gödöllői és a Ráckevei mikrorégiót sorolta a legfejlettebbek közé (Szabó Y. 2007, 89). 2007-re statikus fejlettsége egyiknek sem változott érdemben. Versenyképességét illetően azonban 2008-ra – a saját magunk által számított három évvel korábbi nulla mennyiségű kiugróan magashoz képest – nyolc bizonyult re-

latíve erősnek: a Budaörsi, Dabasi, Dunakeszi, Gödöllői, Pilisvörösvári, Szentendrei, Veresegyházi és egy új, az Érdi kistérség, s csak a Szobinak romlott, mégpedig gyengére (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

Pest megye rohamos fejlődése az ezredfordulótól jelentősen mérséklődött, ennek ellenére a 2000-es évtized első felére dinamikája az élen maradt. Néhány mutatója jelentősen romlott, pl. a fajlagos beruházások emelkedésének ütemében a 11., a távközlés bővülésében az utolsó előtti helyre került, de a turizmus és a színház-látogatás terén is mérséklődött a haladása (a két utóbbiban 12.). Viszont első a mezőgazdaság belterjesedése és az automobilizáció folyamatában. A csökkenő dinamikájú fejlődés következtében a globális fejlettség statikus megyei rangsorában a '90-es évek végére kivívott 11. helye csupán kettővel javult 2005-re. GDP-je az ezredforduló óta viszont tizedikről a hatodikra lépett előbbre, emellett még alacsony munkanélküliségi rátája és kedvező környezetvédelmi mutatója irigylésre méltó (4.), de főként személygépkocsi-sűrűsége, amely tarja a második helyet. Szintén a humánszféra kedvező állapotát jelzi, hogy a felnőtt korú (25-64 éves) férfiak halandósági aránya a megyék közül – Győr-Moson-Sopron mellett – csak Pest megyében alacsonyabb az országos átlagnál (Gáti 2008, 9). Vízvezeték-hálózata (15.), ipari fejlettsége közel sem kielégítő (17.), turizmusa, színház- és mozi-látogatása változatlanul sereghajtó, vagy utolsó előtti. Összességében megállapítható, hogy a megye fejlettsége és fejlődése Alsó-Pannónia és az ország középátlagánál kicsivel kedvezőbb helyen stabilizálódott.

A megye globális fejlődésének tempója 2005 és 2009 között tovább mérséklődött, elvesztette első helyét a dinamikus sorrendben, sőt, éppen csak bent maradt a jó ütemben fejlődő megyék harmadában. Így változatlanul kilencedik a statikus rangsorban, vagyis fejlettsége közepes szinten maradt. Továbbra is igen jól áll a humán szféra (gépkocsi-sűrűsége 2009-ben első lett), de gyengén az iparosodottság, valamint az idegenforgalom és a kultúra terén, a főváros elszívó hatása miatt. A megye fajlagos GDP-je az utóbbi években az országos átlagtól egyre jobban lemarad, bár megszakítás nélkül hatodik a mezorégiók sorában, foglalkoztatási rátája viszont igen jó, s folyamatosan javul.

Pest megye *politikumát* az előbb említett *ellentmondásos gazdasági-társadalmi fejlettséghez hasonló,* de abból egyenesen nem következő *szélsőséges értékek jellemzik. Az országgyűlési választási aktivitás átlagszínvonala az országosnál kissé alacsonyabb* (11.), viszont gyorsan emelkedik, 1994 és 2010 között a 16.-ról a második helyre előzött a mezorégiók rangsorában, vagyis a megyék közt az első fordulón az élre került. A politikai kultúra egyéb mércéi közül a *következetesség terén áll rosszul,* az egyéni országgyűlési képviselők választásának változékonyságát tekintve utolsó stabil helyű a megyék között, utána már csak a három instabil található. A politikai orientáció relatív labilitása a megyét inkább Hunniához közelíti (csupán némi jóindulattal minősíthető stabilnak). A megyei közgyűlések összetételének alakulását figyelve megállapítható, hogy egyike az ország mindösszesen hat – e tekintetben – erősen instabil megyéjének. A radikális pártok befolyása hajszálnyival meghaladja az országos átlagot. *Így a megye kockázati besorolása összességében gyengének minősíthető.* Miután a vizsgált fő komponensek közül fejlődési dinamikája jó, globális és politikai fej-

lettsége közepes értékű, *Pest megye komplex megítélése: közepes. Politikai participációja globális fejlettségével erősen* (0,8371), *fajlagos GDP-jével pedig igen erősen korrelál* (9934), *de iskolázottsági szintjével csak közepes mértékben* (0,6745), miután az utóbbi rangsor-száma nagyságrenddel kedvezőbb. Politikai moderációját hasonló korreláció fűzi a komplex fejlettség fő komponenseihez. Ebből is látható, hogy a politikai kultúrát nem első helyen határozza meg a kvalifikáció szintje.

A mai agglomerációban 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen magas, a szociáldemokraták középmagas eredményt, az alföldi megyerészen a nyilasok abszolút többséget értek el, itt az SZDP listát sem állíthatott. A megyében 1945-ben kiegyenlített eredmény született. A rendszerváltást követően a *döntően jobboldali polgári pártok preferáltsága összességében átlagot meghaladó,* miközben 1990 és 2006 között a harmadik helyről fokozatosan a tizedikre hátrált a területi rangsorban (9. melléklet). *A szocialista pártot* a megye lakossága *nem nagyon kedveli,* bár mind 1994-ben, mind 2006-ban az egyéni képviselők abszolút, illetve relatív többsége MSZP-s lett. A radikális erők kedveltsége – erőteljes ingadozással – összességében az országos értékhez hasonló, de míg az FKGP az alföldi kerületekben, a MIÉP az agglomerációban bizonyult erősnek a ’90-es években. 2010-ben a Jobbik az agglomerációban gyengébb – többször az LMP is megelőzte – az alföldi kerületekben viszont még az MSZP-nél is erősebb. A participáció és az MSZP iránti vonzalom kedvezőtlen mutatói minden bizonnyal a nagyváros hiányához (Budapest – mint ismeretes – nem a megye része), a polgári középpártok népszerűsége nyilván az agglomeráció polgárosultságához, és a kisgazdák bizonyos fokú kedveltsége az agrárkörzetek jómódú parasztjainak viszonylag nagy számához köthető. A nagyobb városok kialakulásával (Érd 2005-ben már 60 ezer lakosú) a radikális befolyás észrevehetően csökken, s a másik három kategória (participáció, MSZP, polgári pártok) pedig erősödik. Pest megye politikai mikrorégióinak részletes felvázolásánál is külön kell választani a fővárosi agglomerációt és az alföldi „háromszöget”, valamint az utóbbihoz hasonló politikai orientációjú, Észak-magyarországi középhegységhez tartozó szobi és aszódi választókerületet. Az agglomeráció participációja a fővároshoz hasonlóan igen magas, politikai sokszínűsége is tetten érhető, a következetessége azonban labilisabb, mint az alföldi választókerületeké. Politikai orientációja a fővárostól eltérően jobboldali, ugyanis egyéni országgyűlési választókerületeinek kétharmada: 11 ilyen, s csak négy változékony, illetve egy baloldali, míg Budapesten 18 baloldali, tíz pedig változékony, s csupán négy választókerületben regisztrálhatunk jobboldali orientációt. A jelenség természetesnek mondható, hiszen a metropolisz területén a nagyszámú lakótelep révén számottevően nagyobb súlyú a proletárelem, mint a döntően középosztályi elővárosokban, vagy a paraszti falvakban. E tekintetben tehát a magyar főváros és szuburbiája egyes nyugati államcentrumokhoz hasonló pártpreferenciát mutat, vagyis nem lehet egyetérteni az ezt tagadó lokális kutatások végkövetkeztetésével (v. ö. Jankó-Komornoki 2008, 115, 133).

A ’90-es évek három választásán az aktuális országos győztes mellett két-két kerületben mandátumot szerzett más párt is. Országosan is páratlan eset: Szigetszentmiklóson 2006-ig mind az öt választáson a többszörös SZDSZ-elnököt, Kuncze Gá-

bort juttatták egyéni mandátumhoz. A Ráckeve-Nagykáta-Nagykőrös háromszögben az igen alacsony részvételi arány változatlansága mellett, a politikai orientáció következetességének javulása érhető tetten. Az utóbbi megállapítás a megye minden választókerületére többé-kevésbé igaz: a ’90-es években mindhárom választáson még három jórészt különböző párt jelöltjeit választották meg: 1990-ben túlnyomóan MDF-est, 1994-ben MSZP-st és 1998-ban fideszest, de 2002-től jelentősen stabilizálódott a megye. Leglabilisabbnak – bizonyos értelemben – a Nagykőrös központú kerület bizonyult, itt előbb demokrata fórumos, majd szocialista, ezt követően kisgazdapárti, végül háromszor is fideszes lett a mandátum birtokosa, tehát először egy konzervatív, majd egy baloldali, későbbieknél pedig egy jobboldali populista-agrárjelölt győzött. (Az utóbbi négynél ugyanaz a személy, ezért minősülhetett végül is a kerület inkább stabilnak.) A politikus-asszonyok Pest megyében viszonylag jó esélyekkel rendelkeznek, közgyűlési arányuk ”ezüstérmes” (14%), de a parlamentben is jól állnak.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Pest megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Szob	MDF	KDNP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Vác	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Dunakeszi	SZDSZ	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
4.	Gödöllő	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
5.	Aszód	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Nagykáta	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Monor	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
8.	Érd	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
9.	Budaörs	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
10.	Pilisvörösvár	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
11.	Szentendre	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
12.	Szigetszentmiklós	SZDSZ	SZDSZ	SZDSZ	SZDSZ	SZDSZ	Fidesz-KDNP	Igen stabil
13.	Ráckeve	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
14.	Dabas	Független	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
15.	Cegléd	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
16.	Nagykőrös	MDF	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil*

**Az utolsó négy választáson a képviselő személye stabil.*

1. sz. választókerület Szob székhellyel. Jelentősebb települései: Acsa, Erdőkertes, Kemence, Kismaros, Kosd, Kóspallag, Letkés, Nagybörzsöny, Nagymaros, Penc, Rád, Szokolya, Sződ, Váchartyán, Vámosmikola, Veresegyház, Verőce és Zebegény, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Három különálló terület: a Börzsöny nagyobb részét lefedő, felzárkózó Szobi kistérség és az ugyancsak felzárkózó Veresegyházi, valamint dinamikusan fejlődő Váci egy része, az ezredfordulón közepes, illetve magas, 2004-ben nagyon magas átlagjövedelmekkel. 2005-ben a Szobi általános fejlettsége ugyan megyei viszonylatban a legalacsonyabb, de a korábbinál gyorsabban fejlődik, viszont a másik két mikrorégió lényegesen magasabb fejlettsége mellett stagnáló. Statikus pozícióik lényegi változatlansága mellett 2008-ra a Szobi kistérség versenyképessége gyenge, a Veresegyházié erős lett, ez utóbbi az ország ötödik legjobb versenyelőnnyel rendelkező mikrorégiója. A választókerület csupa kistelepülésből áll, városai: Szob és Veresegyház lakossága magas, Nagymaros népessé-

ge jó közepes színvonalon él. Tipikusan átlagos helyzetű, azon kevesek egyike, hol egyetlen adatunk se tér el szignifikánsan sem a megyei, sem pedig az országos értékektől, illetve az amúgy is egymáshoz közel álló területi átlagszámok között helyezkednek el. Participációs rátája is – természetesen – átlagkörüli. 1939-ben a szobi és a váci választókerületben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a Szobi járásban 77%-ot kapott a kisgazdapárt, a Váci járásban kiegyenlített erőviszonyokat találunk. Az 1990-es választásokon Bogárdi Zoltán kertészmérnök (MDF) nyert a KDNP és az SZDSZ jelöltjével szemben. 1994-ben az első fordulón a szocialista aspiráns került az élre, de a második menetben a kereszténydemokrata dr. Leitner Gábor fogorvos megelőzte, harmadik helyet szabad demokrata versenytársuk ért el. 1998-ban Harrach Péter teológus (Fidesz) legyőzte független és az utóbbi javára visszalépő MSZP-s riválisát. 2002-ben a leendő országgyűlési alelnök Harrach már nagy, 2006-ban kisebb fölénnyel verte szocialista és a második fordulótól elállt szabad demokrata ellenfeleit. 2010-ben Harrach már az első fordulón nyert a Jobbik, az MSZP, az LMP és az MDF jelöltjei ellenében. Pártosodott települései: Ipolydamásd MDF-es és Nagymaros kereszténydemokrata-fideszes polgármesterrel az ezredfordulón, később mindkettőben független jelölt nyert. 2010-ben Kemence fideszes településvezetőt választott. 2002-ben 19 jelentősebb helységéből csak Szob és a közeli Kóspallag, valamint Veresegyház és a mellette fekvő Erdőkertes volt baloldali többségű, a jobboldaliakból kilencben a kereszténydemokrata szövetséget integráló Fidesz abszolút fölényre tett szert. A név szerint említett helységek közül 2006-ban csak Kóspallag lett jobboldali, 2010-ben valamennyi. *A szobi székhelyű választókerület a felszíni változékonyság ellenére – az Ipolymente többi mikrorégiójához hasonlóan – stabil kereszténydemokrata orientációjú térség.*

2. sz. választókerület Vác, Göd és Sződliget. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, majd 2003-2005 között stagnáló, egyébként később is jól fejlett kistérség része, jó versenyképességgel. Vác és Göd lakói az ezredfordulón magas, a mikrorégió polgárai 2004-ben nagyon magas átlagjövedelemmel rendelkeztek. A választókerület foglalkoztatási aránya viszonylag magas, munkanélküliségének mértéke országos viszonylatban az egyik legalacsonyabb, a 2005-ös mikrocenzus népszámlálói által rögzített önbevallásokból számítva, vagyis nem a munkaügyi hivatal által regisztráltan: 3%. Lakosságának iskolázottsági szintje oly magas, mint az egyetemi városoké. Ennek megfelelően a politikai participációs igénye is erős. A váci választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult, 1945-ben Vác városában enyhe jobboldali fölény észlelhető. Az 1990-es választásokon Katona Tamás történész (MDF) nyert szabad demokrata és a visszalépett kereszténydemokrata jelöltek ellenében. 1994-ben Koltai Imre vegyészmérnök (MSZP) – nem nagy különbséggel – szerezte meg a mandátumot SZDSZ-es versenytársa elől és az államtitkár Katonától. 1998-ban az első fordulón első lett az MSZP aspiránsa, de a második fordulón Imre Zsolt tanár (Fidesz) futott be a kisgazda résztvevő visszalépése és a jobboldal egységes kiállása következtében. 2002-ben is Imre Zsolt nyert – csekély fölénnyel, az előző választáshoz hasonló menetrenddel, csak ekkor a MIÉP-es lépett vissza, plusz még jött legalább ezer új szavazó. 2006-ban dr. Bóth János mérnök-szakközgazdász

(MSZP) győzte le Imrét a visszalépett liberális jelölt segítségével. 2010-ben Bábiné Szottfried Gabriella védőnő (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel szerezte meg a mandátumot egy MSZP-s és egy független jelölt ellenében. Gödön 1994-ben szélsőjobboldali polgármestert választottak, 1998-tól Szegedi Sándor (MSZP-civil szervezetek), 2002-től Sándor István (MSZP-SZDSZ), 2006-tól pedig Markó József (Fidesz-KDNP-Vállalkozók Pártja, majd Fidesz-KDNP) a város vezetője. Vácott 1994-től Lábai László tanár (MSZP), 2002-től Bóth János (MSZP-SZDSZ), 2010-től Fördős Attila (független) a polgármester. 2002-ben Sződliget is baloldali, 2006-ban viszont enyhén jobboldali többségű, s utóbb Fidesz-KDNP-s polgármestert is választott. *A váci választókerület és városai inkább szocialista dominanciájúak, de ha a jobboldal képes összefogni, felülkerekedik. Labilis politikai viszonyok jellemzik őket.*

3. sz. választókerület: Dunakeszi és kistérsége. Jelentősebb települései: Fót, Mogyoród, Őrbottyán és Szada, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A fővárostól északkeletre fekvő, az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, majd „csak" jól fejlődő, egyebekben 2005-ben az ország második legfejlettebb kistérsége (Budapest az első), igen magas átlagjövedelmekkel. 2008-ra erős versenyképességre tett szert. Dunakeszi a pesti oldal legmagasabb életszínvonalú városa, egy lakosra jutó adóköteles jövedelme az ezredfordulón 485 ezer Ft. A választókerület népessége viszonylag fiatal. Munkanélküliségi aránya a megyeinél számottevően magasabb, megegyezik az országossal: 12% (2005). Lakóinak iskolázottsági szintje és választási részvételi aránya alig átlagfeletti. 1945-ben a kiegyenlített politikai erőviszonyú váci járáshoz tartozott. Az 1990-es választást dr. Kiss Róbert jogász (SZDSZ) nyerte az MDF-es jelölt és Varga Lajos (MSZP) ellenében. 1994-ben Varga Lajos közlekedésmérnök győzött Kiss és dr. Salamon László ügyvéd (MDF) felett. 1998-ban az első fordulón csekély különbséggel Tóth András (MSZP) lett az első, de a második menetben Salamon (Fidesz) – ugyancsak minimális fölénnyel – szerezte meg a mandátumot, a kisgazda hölgy visszalépése nélkül. 2002-ben – az előző választásokhoz képest kétszeresére növelve az MSZP szavazóbázisát – Tóth András leendő államtitkár elhódította a képviselői helyet Salamontól, melyben nagy segítségére volt az SZDSZ jelöltjének visszalépése. 2006-ban is Tóth nyert Fidesz-KDNP-s és a visszalépett SZDSZ-es jelölt ellenében. 2010-ben Dióssi Csaba közgazdász (Fidesz-KDNP) már az első fordulón legyőzte az MSZP, a Jobbik, az LMP, a Civilek és az MDF versengőit. 1994 és 1998 között Dunakeszit és Fótot is szocialista polgármester igazgatta, azt követően Dunakeszin Kecskeméthy Géza, Fóton Szent-Iványi Géza a város vezetője, mindkettő független, az utóbbi 2006-tól fideszes. 2010-ben Dunakeszi (Dióssi Csaba) és Fót fideszes, Mogyoród és Szada Fidesz-KDNP településvezetőt választott. *A dunakeszi választókerület politikailag erősen instabil kistérség.*

4. sz. választókerület: Gödöllő és déli környéke. A Gödöllői-dombság központjában terül el. Települései: Csömör, Isaszeg, Kerepes, Kistarcsa, Nagytarcsa és Pécel, a főváros és a székhely között találhatók. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben „csak" fejlődő, egyébként jól fejlett kistérség része, az ezredfordulón magas, 2004-ben nagyon magas átlagjövedelmekkel. A mikrorégiót 2005-ben és 2007-ben a legfejlettebbek közé sorolták, 2008-ra relatíve erős versenyképességre tett

szert. Városai közül Gödöllő lakossága magas, Pécel népessége jó közepes életszínvonalon él. Elöregedett választókerület, ennek ellenére nem magas az inaktív népesség aránya. Lakóinak iskolázottsági szintje egyetemi városa ellenére csak középmagas, politikai participációja is jó közepes. A gödöllői választókerületben 1939-ben a nyilasok középerősnek, a szociáldemokraták viszonylag igen erősnek bizonyultak. 1945-ben minimális baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokon Roszik Gábor lelkész (MDF) – aki az előző évi időközi választáson már megszerezte a mandátumot – nagy fölénnyel verte az SZDSZ-es jelöltet és Kőrösfői László tanárt (MSZP). 1994-ben Kőrösfői győzte le szabad demokrata ellenfelét és Roszikot. 1998-ban azonban dr. Gémesi György polgármester (MDF-Fidesz) abszolút többséggel nyert Kőrösfőivel (aki az első fordulón négyezerrel kevesebb szavazatot kapott, mint'94-ben) és független riválisával szemben. 2002-ben Gémesi – csekély különbséggel – megtartotta helyét a szocialista és a visszalépett MIÉP-es versenytársa ellenében. 2006-ban Gémesi hárompárti (MDF-Fidesz-KDNP) jelöltként nagy különbséggel vezetett az első fordulón, de a második „menetben" Fogarasiné Deák Valéria, eredetileg gépészmérnök (MSZP) nyert a visszalépett liberális jelölt és más szavazók segítségével, miközben Gémesi több mint 1700 voksot veszített. 2010-ben Vécsey László mérnök, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött Fogarasiné, a Jobbik, az LMP és az MDF jelöltjei felett. Gödöllő polgármestere a rendszerváltás óta Gémesi György orvos, többnyire a Gödöllői Lokálpatrióta Klub és a jobboldali pártok, 2010-től csak a GLK jelöltjeként. Pécel önkormányzati vezetője 1990-től Teleki Gyula építésvezető (SZDSZ), 1998-tól Márkus János vállalkozó (Pécelért Baráti Kör-FKGP), 2002-től dr. Benkovics Gyula ügyvéd (MSZP-Független Polgári Szövetség-SZDSZ), 2010-től Szöllősi Ferenc független. További pártosodott települése Csömör, szélsőjobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től és 2010-től civilszervezeti, 2006-tól független elöljáróval. 2010-től Isaszeg Április 6. Kör-Fidesz, Kistarcsa és Nagytarcsa Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. Országgyűlési listás szavazáson Csömör, Kerepes és Pécel baloldali, a másik négy jobboldali többségű 2002-ben, az első kettő 2006-ban is baloldali maradt. 2010-ben valamennyi jobboldali többségű. *A gödöllői választókerület változékony, inkább jobb felé húzó körzet.*

5. sz. választókerület: Aszód és környéke. A Gödöllői-dombság északkeleti negyedén terül el. Jelentősebb települései: Bag, Dány, Galgahéviz, Galgamácsa, Hévízgyörk, Kartal, Kóka, Tura, Valkó, Verseg és Zsámbok, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Valamennyi kistelepülés. Az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, közepesen fejlett Aszódi kistérség mellett lefedi a korábban dinamikusan növekedő, azóta „csak" fejlődő, egyébként igen fejlett Gödöllői, és az előbb ugyancsak dinamikusan fejlődő, majd stagnáló, országosan harmadik legfejlettebb Veresegyházi egy részét is. A két utóbbi mikrorégió 2008-ra erős versenyképességre tett szert. E térségek az ezredfordulón közepes, illetve magas, 2004-ben közepes és nagyon magas átlagjövedelmekkel rendelkeztek. Az agglomeráción kívül eső kistérség központi városának, Aszódnak a lakói még jó-közepes életszínvonalat bírnak, de a megyehatáron fekvő Tura népének életnívója a szomszédos jászvárosokkal azonos

mértékben alacsony (átlagjövedelmük: 255 ezer Ft/lakós 2000-ben). A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai átlagkörüliek, de iskolázottsági szintje az alacsony és a közepes határán billeg, diplomásainak aránya 9,5% (2005. évi… 121). Participációs készsége gyenge közepes. Az aszódi választókerületben 1939-ben a szociáldemokraták igen halvány eredményt, a nyilasok viszont kétharmados többséget értek el, pedig öt párt állított listát. Ehhez képest 1945-ben az aszódi járásban csak enyhe jobboldali többség mutatkozott. Az 1990-es választások első fordulóján az első helyezett a KDNP jelöltje lett, de a másodikon megelőzte dr. Becker Pál közgazdász (MDF), harmadik egy független jelölt. 1994-ben Vankó Magdolna újságíró (MSZP) győzött a KDNP és az SZDSZ aspiránsai felett. 1998-ban az első forduló „aranyérmese" ugyan csekély különbséggel a szocialista képviselő lett, de a második menetben Tóth Gábor vállalkozó (Fidesz) nagy fölénnyel verte (a kisgazda visszalépett). 2002-ben Tóth az előbbihez hasonló előnnyel győzött MSZP-s versenytársa felett (a MIÉP-es visszalépett). 2006-ban az első fordulón Tóth hajszálnyi különbséggel lemaradt szocialista ellenfelétől, de a második „menetben" ugyanilyen fölénnyel nyert, az MDF-es visszalépett. 2010-ben Tóth polgármester már az első fordulón biztosította mandátumát jobbikos, MSZP-s és MDF-es versengők ellenében. Pártosodott jelentősebb helységei: 2010-ben Bag és Dány Fidesz-KDNP polgármesterrel. Jelentősebb helységei közül 2002-ben csak Valkó baloldali többségű, de 2006-ban enyhe jobboldali fölényt produkált. Viszont ekkor meg Galgamácsa, Tura és Verseg lett baloldali. 2010-ben mindenhol a Fidesz győzött. *Az aszódi választókerület jobb felé stabilizálódott térség.*

6. sz. választókerület: Nagykáta és környéke. Települései: Bénye, Farmos, Gomba, Káva, Mende, Pánd, Sülysáp, Szentlőrinckáta, Szentmártonkáta, Tápióbicske, Tápiógyörgye, Tápióság, Tápiószele, Tápiószecső, Tápiószentmárton, Tóalmás és Uri, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Tápió-vidéken terül el. Lefedi az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben már mérsékelt versenyképessége ellenére fejlődőnek minősített, egyébként változatlanul mérsékelten, vagyis kevésbé fejlett Nagykátai kistérséget, és az ezredfordulón fejlődő, azóta stagnáló, egyébként közepesen fejlett Monori keleti felét. Az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes, illetve magas átlagjövedelmekkel rendelkeztek. A Nagykátai mikrorégió fajlagos személyi jövedelemadója 1999-ben csupán fele a legmagasabb értéket képviselő Budaőrsinek és kétharmada az országos átlagnak. 2004-ben megkapta az ország második legnagyobb összegű kistérségi területfejlesztési támogatását 740,8 millió Ft-ot (Nagy 2006, 7). A Monori versenyképessége 2008-ra nagymértékben javult, de olyannyira, hogy harmad évtized alatt feljött a 117.-ről az 50. helyre, a Nagykátaié változatlanul gyenge (Benkő 2008, 136, Lukovics-Kovács, 2011, 66). Nagykáta város lakóinak átlagéletszínvonala közepesen alacsony. A választókerület foglalkoztatási viszonyai roszszak: az országosnál is magasabb (14%) munkanélküliségi, megyei viszonylatban pedig legalacsonyabb (35,7%) foglalkoztatási arány jellemzi. Ennél is siralmasabb az iskolázottsági szint, diplomásainak aránya 4,3%, csupán 0,2 százalékponttal haladja meg az országos választókerületi abszolút minimumot (2005. évi… 121). Ennek megfelelően a participációs készség is alacsony, de nem a legkisebb a megyében. A

nagykátai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal országos csúcsot ért el, megkapta az érvényes szavazatok közel háromnegyedét. Ehhez képest 1945-ben enyhe baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de a második fordulón Farkas Gábor tanár (MDF) nyert, a harmadik egy kisgazda lett. 1994-ben dr. Samu János agrármérnök (MSZP) győzött szabad demokrata és kisgazda versenytársai előtt. 1998-ban az első fordulón Samu hajszálnyi különbséggel „aranyérmes" lett, de a második menetben Czerván György agrárközgazdász (Fidesz) szerezte meg a mandátumot. Az első forduló érvénytelen volt, így a jelöltek többsége ringben maradt, de a listás képviselői helyre esélytelen kis jobboldali pártok visszalépése elegendő segítséget hozott a Fidesznek, s a harmadik helyezett kisgazda versenyben maradása nem okozott gondot. 2002-ben is az első fordulón az MSZP jelöltje, Doszpot Péter, a népszerű rendőrnyomozó végzett az első helyen, de a biztosnak tekintett befutó helyett ismét Czerván – jelentős fölénnyel – győzött, pedig az SZDSZ jelölt visszalépett. A két forduló között ugyanis a Fidesz mintegy három és félezer új szavazót hajtott fel, hiába kapott Doszpot kétszerannyi szavazatot, mint négy éve elődje. 2006-ban Czerván megtartotta a mandátumát dr. Németh Imre volt miniszter (MSZP) és a visszalépett liberális jelölt ellenében. 2010-ben Czerván már az első fordulóban nyert a Jobbik és az MSZP versengői ellenében. Nagykáta polgármestere a rendszerváltástól Bodrogi Györgyné tanár, 1994-től SZDSZ, 1998-tól SZDSZ-MSZP-civil szervezetek jelöltjeként, 2006-tól Kocsi János független, 2010-től fideszes színekben. További pártosodott települései: Bénye Agrárszövetség, Tápióság MSZP (Samu János) és Tóalmás MDF jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-ban Bénye és Tóalmás független előljárót választott. 2010-től Tápióság fideszes, Sülysáp és Tápiószecső Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. 17 településéből 2002-ben a listás szavazáson hét jobboldali többségű: Farmos, Nagykáta, Sülysáp, Tápióbicske, Tápiógyörgye, Tápiószentmárton és Uri. 2006-ban még további négy lett jobboldali: Bénye, Gomba, Szentlőrinckáta és Tápióság. 2010-ben mindenikben a Fidesz nyert. *A nagykátai választókerület jobb felé stabilizálódott térség.*

7. sz. választókerület: Monor és kistérségének nyugati fele. A Pesti-síkság déli negyedén terül el. Települései: Ecser, Gyömrő, Maglód, Péteri, Üllő és Vecsés. Az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló és közepesen fejlett kistérség része, az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas fajlagos jövedelmekkel. Versenyképessége 2008-ra nagymértékben javult. Városai: Vecsés jó közepes, Monor és Gyömrő közepes átlag-életszínvonallal rendelkeztek 2000-ben. A választókerület gazdasági aktivitása igen jó, foglalkoztatási aránya a megyeinél is szignifikánsan magasabb: 43,5%, munkanélkülisége csak 7% (2005. évi… 132). Iskolázottsági szintje azonban gyenge közepes, Pest megye egyetlen olyan agglomerációhoz tartozó választókerülete, ahol a diplomások aránya tíz százalék alatti. Átlag közeli participációval rendelkezik. A monori választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben igen magas, közel 60%-nyi szavazateredményt ért el. 1945-ben igen enyhe baloldali többség jelentkezett. Az 1990-es választásokon dr. Török Gábor orvos (MDF) nyert szabad demokrata és független versenytársai felett. 1994-ben Gellért Kis Gábor újságíró (MSZP) győzött az SZDSZ jelöltjével és Törökkel szemben. 1998-ban az első fordulón Gellért minimális

különbséggel első lett, de a második „menetben” – a kisgazda aspiráns visszalépése következtében – Pogácsás Tibor műszaki tanár (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot. 2002-ben és 2006-ban dr. Gál Zoltán, volt házelnök (MSZP) csekély különbséggel nyert Pogácsás és visszalépő szabad demokrata partnere ellenében. 2010-ben Pogácsás már az első fordulón győzött az MSZP, a Jobbik, a Civilek és az MDF versengői ellenében. Gyömrőn 1998-ig civil szervezeti, majd a kisgazda Rádóczi Gusztáv, 2002-től Gyenes Levente, a Gyömrő 2000 Kör jelöltje a polgármester. Monor önkormányzatát 1998-ig független, majd Pogácsás Tibor országgyűlési képviselő vezeti. Vecsésen szintén független városvezető működött 1998-ig, majd Bükk László (Fidesz-Ipartestület Vecsés, 2002-től +MDF jelölésű), 2006-tól Szlahó Csaba (Fidesz-MDF-KDNP, majd Fidesz-KDNP). Települései Monor kivételével 2002-ben baloldali többségűek 1998-ban és 2010-ben valamennyi jobboldali. *A monori választókerület erősen instabil körzet.*

8. sz. választókerület: Érd (2006-tól) *megyei jogú város és szűkebb környéke:* Diósd és Százhalombatta. A Tétényi-fennsík és a Duna között található. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben jó versenyképessége mellett stagnáló, egyébként utóbb az ország negyedik legfejlettebb Budaörsi kistérségének része, igen magas átlagjövedelmekkel. Az önállóvá vált mikrorégió 2007-ben is a legfejlettebbek közé tartozott, és 2008-ban relatíve erős versenyképességgel rendelkezett. Érd lakói középmagas életszínvonalon élnek, Százhalombattán mértek viszont a városok közül országszerte a messze legmagasabb egy főre eső adóköteles jövedelmet 2000-ben, 673 ezer Ft-ot (négy év mulva megelőzte Héviz). Diósd az ország második legfejlettebb települése volt 2004-ben, lakásállományának több mint egyharmada a rendszerváltás után épült. A választókerület foglalkoztatási aránya „ezüstérmes” a megyében, hajszálnyival a fővárosinál is jobb: 44,7%. Iskolázottsági szintje a közepes és a magas érték határán mozog, participációja középmagas. 1945-ben a még Fejér megyéhez tartozó Érdet és környékét is lefedő Váli járásban enyhe baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokon dr. Kovács László orvos (MDF) nyert SZDSZ-es és fideszes versenytársai ellenében. 1994-ben Miklós László mérnök-közgazdász (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF jelöltjei felett. 1998-ban az első fordulón Miklós lett az élre került, de a második fordulón Várkonyi András építészmérnök (Fidesz) szerezte meg a mandátumot, pedig a szabad demokrata aspiráns visszalépett. 2002-ben dr. Jánosi György szociológus (MSZP) a ’98-as első fordulós párteredményhez képest kettő és félszer több szavazattal lett képviselő, Várkonyi és a visszalépett SZDSZ-es ellenében. 2006-ban is Jánosi, volt miniszter nyert Fidesz-KDNP-s és a visszalépett SZDSZ-es jelölt ellenében. 2010-ben dr. Aradszky András jogász alpolgármester már az első fordulón győzött az MSZP, a Jobbik és a Torgyán-Kisgazda-Koalíció versengői felett. Érd polgármestere Harmat Béla könyvtáros 1994-ig az MDF színeiben, 2002-ig civil szervezeti jelöltként, ettől kezdve a város önkormányzatát Döcsakovszki Béla (MSZP-SZDSZ) irányította, 2006-ban pedig T. Mészáros András (Fidesz-KDNP) lett a bal-liberális oldal megosztottsága miatt az (immár) megyei jogú város vezetője. 2010-ben T. Mészárost fideszes színekben újjáválasztották. Százhalombattán 1998-ig SZDSZ-Fidesz, majd ettől kezdve SZDSZ-MSZP vezetés

érvényesült – kezdettől Vezér Mihály üzemgazdásszal az élen – 2002-től pedig dr. Benedek László (MSZP) a polgármester, viszont 2006-ban egy civil szervezet élén visszatért Vezér a baloldali többségű képviselő-testület élére. 2010-ben is ő nyert egy felerészben pártsemleges testülettel. Mindhárom helysége baloldali 2002-ben és 2006-ban is, sőt Százhalombatta szocialista többségű (az ország kőolajfinomító-központja 1998-ban is baloldali volt). 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *Az érdi választókerület erőteljesen instabil körzet.*

9. sz. választókerület: Budaörs és környéke. A Zsámbéki-medencétől a Tétényi-fennsíkig húzódó terület. Jelentősebb települései: Biatorbágy, Herceghalom, Pusztazámor, Sóskút, Tárnok, Tök, Törökbálint és Zsámbék. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, ennek ellenére utóbb az ország negyedik legfejlettebb kistérsége. Versenyképessége Érd kiválását követően, 2008-ra a 41.-ről előretört a második helyre, vagyis közvetlenül Budapest után következik (Benkő 2008, 136, Lukovics-Kovács 2011, 66). Igen magas átlagjövedelmekkel rendelkezett, fajlagos személyi jövedelemadója vidéki viszonylatban 1999-ben a legmagasabb, négyötöde a fővárosinak, másfélszerese az országos átlagnak (Bakos 2001, 561, 564). 2004-ben komplex fejlettségét tekintve „aranyérmes" lett, bár egyetlen részterületen sem első helyezett. 2008-ban relatíve erős a versenyképessége. Székhelye az egy lakosra jutó 597 ezer Ft adóköteles jövedelmével 2000-ben az ország egyik legmagasabb életszínvonalú városa. Törökbálint úgyszintén az élvonalbeli tíz legfejlettebb település közé tartozik. A választókerületben megyei viszonylatban a gyermekkorúak egyik legkisebb arányát mérték 2005-ben, bár az idősek is kisszámuak. Az utóbbiból fakad az inaktív keresők megyei minimuma. Igen kedvező az alacsony (6%) munkanélküliségi mértéke. Mindezekből ered a fővárosit is meghaladó (45,6%) maximális foglalkoztatottsági arány. Lakosságának iskolázottsági szintje „ezüstérmes" Pest megyében. Valamennyi felsorolt adatból csak az következhet, hogy választási részvételi aránya is magas. Ezen a vidéken 1939-ben középerős szélsőjobboldali választási eredmény született. 1945-ben igen enyhe baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokat Jávor Károly mérnök (MDF) nyerte szabad demokrata és a visszalépő kisgazda ellenfeleivel szemben. 1994-ben Keller László közgazdász (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF jelöltjei felett. 1998-ban Selmeczi Gabriella üzemgazdász (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot Keller államtitkártól, pedig a szabad demokrata visszalépett. 2002-től csekély különbséggel ismét Keller a képviselő, köszönhetően Wittinghoff Tamás liberális polgármester visszalépésének. 2006-ban az első fordulón Keller minimális szavazatkülönbséggel második lett, de a "döntőben" az SZDSZ-es polgármester félreállásával, kis különbséggel legyőzte a Fidesz-KDNP jelöltjét. 2010-ben Csenger-Zalán Zsolt vegyész üzemmérnök (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nyert Keller, az LMP és a Jobbik versengői ellenében. Budaörs polgármestere 1991-től Wittinghoff Tamás építőmérnök, 1998-ig SZDSZ, majd SZDSZ-MSZP színekben, 2010-től mint civilszervezet jelöltje. Törökbálint elöljárója Turai István, előbb civil szervezeti, 2002-től független, 2006-tól Keller László országgyűlési képviselő (MSZP-civil szervezet), 2008 januártól ismét Turai (Fidesz-KDNP). További pártosodott helységei: Biatorbágy MKDSZ-Fidesz és Tök MIÉP jelölésű polgármesterrel az

ezredfordulón, 2006-tól az előbbi helységet civil szervezeti elöljáró vezeti, az utóbbi változatlan. 2010-ben Biatorbágy, Herceghalom, Törökbálint fideszes, Tárnok Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Jelentősebb települései közül Budaörs, Tárnok és Törökbálint baloldali többségű az országgyűlési választásokon 2002-ben és 2006-ban is. 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A budaőrsi választókerület politikailag erősen instabil térség.*

10. sz. választókerület: Pilisvörösvár és környéke. A Budai-hegység fővároson kívüli, nyugati kétharmadát és a Pilis déli lejtőit fedi le. Jelentősebb települései: Budajenő, Budakeszi, Nagykovácsi, Páty, Perbál, Pilisborosjenő, Piliscsaba, Piliszántó, Pilisszentiván, Solymár és Üröm, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, egyébként később is igen fejlett kistérség része, igen magas átlagjövedelmekkel, fajlagos személyi jövedelemadója 1999-ben négyötöde a fővárosinak és másfélszerese az országos átlagnak. Versenyképessége 2008-ban is relatíve erősnek minősült. Pilisvörösvár lakói közepes, Budakeszi polgárai igen magas átlagszínvonalon éltek 2000-ben. Itt található az ország legfejlettebb törpefaluja, a Nagykovácsiból 2000-ben kivált Remeteszőlős, ahol országszerte legalacsonyabb a munkanélküliségi ráta (0,34%) és legmagasabb az egy főre eső átlagjövedelem (2004-ben 984 ezer Ft), az utóbbi több mint 11-szerese a legalacsonyabb helység hasonló értékének. A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai a megyei átlag körül mozognak, iskolázottsági szintje azonban a második legmagasabb, diplomásainak aránya 22,2% (2005. évi… 121). Participációs értéke magas, legnagyobb a megyében, azonos a budapestivel. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal igen jó, közel 50%-os eredményt ért el. 1945-ben enyhe baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokat Szauter Rudolf gépészmérnök (MDF) nyerte az SZDSZ és a – visszalépett – KDNP jelöltjeivel szemben. 1994-ben Nikolits István gépészmérnök (MSZP) győzött – csekély különbséggel – a szabad demokrata jelölt és Szauter ellenében. 1998-ban is Nikolits miniszter lett az első fordulón – hajszálnyi különbséggel – első, de a második menetben – a teljes jobboldalt egyesítve – dr. Frajna Imre orvos (Fidesz) szerezte meg nagy fölénnyel a mandátumot, pedig az SZDSZ-es Grószné Krupp Erzsébet visszalépett. 2002-ben Frajna ismét nyert korábbi riválisaival szemben. A második forduló vidéki abszolút részvételi csúcsot hozott, a kerület választójogosultjainak kerek 80%-a élt szavazati jogával. 2006-ban Gulyás Dénes operaénekes (Fidesz-KDNP) győzött az MSZP jelöltje ellenében, pedig Grószné ekkor is visszalépett. 2010-ben Gulyás már az első fordulón biztosította mandátumát az MSZP, az LMP és a Jobbik versengőivel szemben. Pilisvörösvár polgármestere 1990 és 1994 valamint 1998 és 2002 között Botzheim István mérnök (MDF-es, majd független), közben és 2002-től Grószné Krupp Erzsébet köztisztviselő, SZDSZ-liberális pártok, majd SZDSZ-MSZP-civil szervezetek jelöltjeként, 2006-tól Gromon István (Fidesz-KDNP). Budakeszi elöljárója 1990 és 2002 között a jobboldali koalíciós Szemereki Zoltán mérnök, majd a civil szervezeti Farkas Gyula, 2006-tól a szintén civil szervezeti Tagai István. További pártosodott helysége Piliscsaba, Fidesz-MDNP-Céhegyesület által jelölt polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től MSZP-SZDSZ, 2006-tól újból civil szervezeti helységvezetővel. 2010-től

Perbál fideszes, Budakeszi és Solymár Fidesz-KDNP, Piliscsaba Fidesz-Együtt a Holnapunkért települési előljáróval rendelkezik. Jelentősebb településeinek fele: Nagykovácsi, Páty, Pilisborosjenő, Piliscsaba, Pilisszántó és Üröm baloldali többségű a parlamenti listás szavazáson 2002-ben. Enyhe jobboldali többségű az ország ezévben legnagyobb átlagjövedelmű községe, Telki, de 2006-ban már erősebben jobboldali. Az előbbiek közül 2006-ban Nagykovácsi is, 2010-ben az összes jobboldali lett. *A pilisvörösvári választókerület jobbfelé stabilizálódott körzet.*

11. sz. választókerület: Szentendre kistérsége. A Visegrádi-hegység és a Pilis keleti fele egészen a Dunáig. Települései: Budakalász, Csobánka, Dunabogdány, Kisoroszi, Leányfalu, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló, Pomáz, Pócsmegyer, Szigetmonostor, Tahitótfalu és Visegrád. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, egyébként nagyon fejlett mikrorégió, igen magas jövedelmekkel. 2008-ra relatíve erős versenyképességre tett szert. Szentendre polgárai magas, Visegrád lakói jó közepes színvonalon éltek 2000-ben. A választókerület foglalkoztatási mutatója „bronzérmes" a megyében (43,9%), iskolázottsági szintje pedig a legmagasabb, diplomásainak aránya (25,1%) erősen közelíti a fővárosi értéket. Participációs mutatója is magas. Ezen a vidéken a szélsőjobboldal 1939-ben igen erős volt, közel 50%-os eredményt ért el. A Szentendrei járásban 1945-ben jelentős baloldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokon dr. Szél Péter ügyvéd (MDF) nyert a kisgazda és a visszalépő szabad demokrata jelölt ellenében. 1994-ben Miakich Gábor gépészmérnök (MSZP) győzött az MDF és az SZDSZ aspiránsaival szemben. 1998-ban Hadházy Sándor vízépítő-mérnök (Fidesz) az első fordulóban hajszálnyi előnnyel, de a második menetben – a kisgazda visszalépése és a jobboldal egységes kiállása következtében – nagy fölénnyel verte Miakichot (60-40%). Hadházy 2002-ben és 2006-ban is jelentős fölénnyel, 2010-ben már az első fordulón megtartotta mandátumát előbb Miakichcsal, majd Bársony András államtitkárral és a visszalépő szabad demokrata, végül egy újabb MSZP-s, a Jobbikos, az LMP-s és az MDF-es jelöltekkel szemben. Szentendre városát 1990-től liberális, 1994-től jobboldali koalíció irányította, 1998-tól Miakich Gábor (MSZP-SZDSZ-civil szervezetek) a polgármester. A 2006. márciusi időközi polgármester-választáson dr. Dietz Ferenc (jobboldali koalíció) nyert, októberben koalíciójával együtt totális győzelemmel, 2010-ben mint fideszes újrázott. További pártosodott helysége Visegrád, fideszes polgármesterrel (Hadházy Sándor) az ezredfordulón, 2010 óta független előljáróval. 2010-ben Budakalász fideszes, Pomáz Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Települései közül a 2002 áprilisi parlamenti választás listás szavazásán csak Pomáz városa bizonyult baloldali többségűnek, de 2006-ban jobboldali lett. Szentendre 2002 tavaszán enyhe jobboldali fölényű, csak az októberi helyhatósági megmérettetésen a harmadával kevesebb választó több, mint fele szavazott balra. *Szentendre választókerülete stabil jobboldali politikai orientációjú térség.*

12. sz. választókerület: Szigetszentmiklós és környéke. Települései: Dunaharaszti, Halásztelek, Szigethalom, Taksony és Tököl. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, 2003-2005-ben jól fejlődő és egyben később is jól fejlett, jó-közepes versenyképességű Ráckevei kistérség – a Csepel-sziget és a soroksári Duna keleti partja –

északi harmada, az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas jövedelmekkel. A székhely város polgárai jó közepes, Tököl lakói közepes életszínvonalúak. A választókerület demográfiai mutatói – a magas gyermekarány miatt – igen jók. Foglalkoztatási adatai a megyei és az országos értékek közötti szűk sávban mozognak. Iskolázottsági szintje és participációs készsége átlagkörüli. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal és a szociáldemokraták is középmagas választási eredményt értek el. 1945-ben a Ráckevei járásban – melynek részét képezte – a kisgazdapárt kétharmados túlsúlyra jutott, de csepeli közelsége miatt a szigetszentmiklósi körzet enyhén baloldali többségű lehetett. Országgyűlési képviselője a rendszerváltás óta – országos viszonylatban páratlanul – Kuncze Gábor az SZDSZ többszörös elnöke, 1990-ben az MDF és az FKGP (utóbbi visszalépett), 1994-ben az MSZP és az FKGP, 1998-ban az MDF-Fidesz és az MSZP (visszalépett) jelöltjeit megelőzve. 2002-ben és 2006-ban az első fordulón Kuncze csak harmadik lett, ennek ellenére visszalépett javára az első helyezett szocialista jelölt (aki listáról lett képviselő), így jelentős különbséggel győzött Fidesz-MDF-es, majd Fidesz-KDNP-s versenytársa felett. 2010-ben Hoffman Pál üzemgazdász, (1990 óta Tökölön) polgármester (Fidesz-KDNP) csaknem kétharmados többséggel nyert az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Szigetszentmiklós polgármestere dr. Fodor Antalné jogász (MSZP), 2006-tól Szabó József köztisztviselő (Fidesz-KDNP-Polgári Kör, majd Fidesz-KDNP). Dunaharasztié Luttenberger Gusztáv (független), 2002-től dr. Szalay László köztisztviselő (MSZP-SZDSZ-civil szervezeti, 2010-től csak civilszervezeti). Szigethalmon Fáki László üzemmérnök (SZDSZ, 2002-től SZDSZ-MSZP, 2010-től függetlenként) az elöljáró. 2002-ben Taksony MSZP-s, 2006-ban és 2010-ben Halásztelek MSZP-s, Tököl Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Települései közül a parlamenti megmérettetésen 2002-ben csak Tököl jobboldali többségű, viszont 2006-ban baloldali lett. 2010-ben valamennyi jobboldali. *Szigetszentmiklós és környéke alapvetően balközép választókerület.*

13. sz. választókerület: Ráckeve és környéke. A Csepel-sziget és a Ráckevei Duna keleti partvidékének déli kétharmada. Jelentősebb települései: Alsónémedi, Bugyi, Dömsöd, Dunavarsány, Gyál, Kiskunlacháza és Szigetszentmárton, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón dinamikusan, majd jól fejlődő és egyben jól fejlett, jó-közepes versenyképességű Ráckevei kistérség nagyobb – az északinál kevésbé fejlett – középső és déli része, valamint a korábban jól fejlődő, majd közepes versenyképessége ellenére dinamikusan haladó és jól fejlett Gyáli mikrorégió, az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas átlagjövedelmekkel. Az utóbbi kistérség versenyképessége a 2000-es évtized derekán a 116.-ról a 48. helyre tört előre (Benkő 2008, 136, Lukovics-Kovács 2011, 66). A Ráckevei mikrorégiót 2005-ben és 2007-ben a legfejlettebbek közé sorolták. Ráckeve ugyanakkor Pest megye egyik legalacsonyabb életszínvonalú városa, látszik rajta, hogy nem tartozik az agglomerációhoz, félúton fekszik a nála két és félszer magasabb átlagjövedelmű Százhalombatta és a vele azonos szintű Kunszentmiklós között, sokkal inkább az utóbbihoz hasonlít. Gyál viszont összeépült Budapesttel, lakóinak átlagjövedelme mégis gyenge közepes (2000). A választókerület demográfiai viszonyai igen jóknak minősíthetők és ezzel be is fejeződnek a pozitívumok. Munkanélküliségi aránya a legmagasabb (16%),

foglalkoztatási mutatója az egyik legalacsonyabb a megyében. Iskolázottsági szintje és politikai participációs készsége középalacsony. A szélsőjobboldal 1939-ben jó egyharmados, a jobboldal 1945-ben kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokat dr. Vona Ferenc állatorvos (MDF) nyerte az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben Pusztai Csaba rendszerszervező (MSZP) győzött szabad demokrata versenytársa és Vona felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón és a másodikon is első helyezett lett Gyímesi István vállalkozó (Fidesz-MDF) Pusztaival (pedig az SZDSZ-es visszalépett) és a kisgazda partnerrel szemben. 2002-ben Pusztai az első fordulón „aranyérmet", s a baloldal többséget szerzett, de a második „menetre" a Fidesznek sikerült három és félezer új szavazót felhajtani, így Gyímesi megtarthatta mandátumát. 2006-ban Végh Tibor, a megyei közgyűlés alelnöke (MSZP) nyert a Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ jelöltje ellenében. 2010-ben Pánczél Károly tanár (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött a Jobbik és az MSZP versengői felett. Gyál a választókerület egyetlen tízezernél több lakosú városa, polgármestere 1990 óta – jobboldali koalíció élén – Gyímesi István, 2010-től Pápai Mihály (Fidesz). Pártosodott települései: Bugyi FKGP-Fidesz és Kiskunlacháza jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2002 óta mindkettő függetlenek által irányított helység. 2010-ben Dunavarsány Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben Dunavarsány, Kiskunlacháza, Szigetszentmárton baloldali, a legnagyobb: Gyál pedig szocialista abszolút többségű volt, viszont itt a törzsszavazók között a jobboldal a befolyásosabb. 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *Ráckeve választókerülete változékony politikai orientációjú, erősen instabil térség.*

14. sz. választókerület: Dabas és tágabb környéke. A Pesti-síkság és a Kiskunság határán terül el. Jelentősebb települései: Csévharaszt, Hernád, Inárcs, Kakucs, Nyáregyháza, Ócsa, Örkény, Pilis, Tatárszentgyörgy, Táborfalva, Újhartyán és Vasad, valamint az egykor velük közös tanácsú községek. A fejlődő-felzárkózó Dabasi és az ezredfordulón hasonló, 2003-2005-ben már stagnáló Monori, utóbb mindkettő közepesen fejlett kistérség egy részére terjed ki. 2008-ra mind a két mikrorégió nagymértékben javított versenyképességén, sőt a Dabasi relatíve erős versenyelőnyre tett szert. Az ezredfordulón átlagosan közepes jövedelmekkel rendelkeztek, bár a Dabasi fajlagos személyi jövedelemadója 1999-ben csupán kétharmada az országos értéknek. 2004-ben a Monori polgárai már magas átlagjövedelmet mondhattak magukénak. Dabas város egy lakosára jutó adóköteles jövedelme – 2000-ben 265 ezer Ft – az alföldi városátlag körüli, országosan alacsony szintű. A választókerületben kedvezően alacsony a munkanélküliségi (6%), ennek ellenére átlagos a foglalkoztatási arány. Lakosságának iskolázottsági szintje igen alacsony, participációs készsége is hasonló, a megyében a legkisebb. A dabasi választókerületben 1939-ben jó egyharmados szélsőjobboldali, 1945-ben kétharmados kisgazdaeredmény született. Az 1990-es választásokon csekély különbséggel dr. Fodor István állatorvos, az országgyűlés megbízott elnöke (független) nyert, az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Nacsa János agrárgépész szakmérnök (MSZP) győzött a szabad demokrata aspiráns és Fodor felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón hajszálnyi különbséggel első helyezett Kovács István örkényi polgármester (MSZP) lett, de a második menetben dr.

Buza Attila jogász, Ócsa polgármestere (Fidesz-MDF) megelőzte, pedig az SZDSZ-es visszalépett, viszont a ringben maradt jobboldali jelöltek szavazóinak egy része Buzát támogatta. 2001 tavaszán a képviselő halála miatt időközi választásra került sor, már az érvénytelen első fordulón második lett Kovács, s a mandátumot – a rendszerváltás óta példátlanul – az előző általános választáson nyertes párt jelöltje, Szűcs Lajos köztisztviselő kapta. 2002-ben Szűcs nagy fölénnyel tartotta meg képviselői helyét szocialista és szabad demokrata riválisaival szemben, pedig az utóbbi visszalépett. Szűcs 2006-ban hajszálnyi, 2010-ben (most már: dr.) nagy többséggel már az első fordulón biztosította mandátumát, utóbb a Jobbik, az MSZP és az LMP versengőivel szemben. Dabas önkormányzatában 1998-ig szélsőjobboldali vezetés érvényesült, ettől kezdve Kőszegi Zoltán igazgatásszervező (Dabas Fejlődéséért Integrálódók Egyesülete, majd DAFI-Fidesz) a polgármester. További pártosodott helységei: Ócsa fideszes és Nyáregyháza szocialista (2006-tól MSZP-SZDSZ-es) polgármesterrel az ezredfordulón, az előbbit 2002 óta független vezető irányítja. 2010-ben Örkény MSZP-s, Ócsa, Pilis és Pusztavacs fideszes, Nyáregyháza és Tatárszentgyörgy Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Jelentősebb helységei közül 2002-ben csak Inárcs, Nyáregyháza, Pilis és Táborfalva baloldali többségű. 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A dabasi választókerület stabil jobboldali térség.*

15. sz. választókerület: Cegléd és környéke. A Gödöllői-dombság, a Kiskunság és a Tisza egykori árterületének találkozásánál fekszik. Települései: Albertirsa, Ceglédbercel, Csemő, Dánszentmiklós, Mikebuda, Tápiószőlős és Újszilvás. Felzárkózó, majd mérsékelt versenyképessége ellenére jól fejlődő, közepesen fejlett kistérség része, az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes átlagjövedelmekkel, fajlagos személyi jövedelemadója 1999-ben az országos érték kétharmada. A 2000-es évtized derekán versenyképessége nagymértékű fejlődést produkált, a 135.-ről előretört a 80. helyre, bár az utóbbival is csak a relatíve gyenge osztályzatot érdemelte ki. A mikrorégió 2004-ben a legnagyobb összegű területfejlesztési célú támogatást kapta, közel 800 millió Ft-ot. Székhely városa gyenge közepes átlag-életszínvonalú (Nagy 2006, 7). A választókerület demográfiai és foglalkoztatási adatai átlagkörüliek. Lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége alacsony. A ceglédi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal megszerezte a szavazatok közel felét. 1945-ben Cegléden kétharmados többséget kapott a kisgazdapárt. Az 1990-es választásokon dr. Réti Miklós orvos (MDF) nyert az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Békesi László volt és leendő pénzügyminiszter (MSZP) abszolút többséggel győzött az SZDSZ és az MDF aspiránsai felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón dr. Czinege Imre (MSZP) – elődjéhez képest négy és fél ezerrel kevesebb szavazattal – ugyan élre került, de a második menetben Réti Miklós (FKGP) visszalépése következtében dr. Csáky András orvos (MDF-Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben hasonló folyamatban tartotta meg képviselői helyét Csáky Czinegével és a visszalépett szabad demokrata riválisával szemben. 2006-ban Czinege nyert hajszálnyi különbséggel a Fidesz-KDNP jelöltje és a visszalépett Csáky (MDF) ellenében. 2010-ben Földi László tanár, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött a Jobbik, az MSZP és az MDF versengői felett. Cegléd önkormányzata 1996-ig jobbol-

dali koalíciós vezetésű, azt követően Sós János köztisztviselő (független), 2006-tól pedig Földi László (Fidesz-KDNP) a polgármester. Albertirsán Fazekas László (független) a város elöljárója. 2010-től Dánszentmiklós Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. 2002-ben Albertirsa, Cegléd, Dánszentmiklós és Mikebuda baloldali, a másik négy helység jobboldali többségű. 2010-ben mindenhol a Fidesz győzött. *A ceglédi választókerület politikailag változékony, erősen instabil körzet.*

16. sz. választókerület: Nagykőrös és környéke. Települései: Abony, Jászkarajenő, Kocsér, Kőröstetétlen, Nyársapát és Törtel. A felzárkózó, majd mérsékelt versenyképessége ellenére jól fejlődő, közepesen fejlett Ceglédi kistérség része a Kiskunság északkeleti szegélyén, az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes fajlagos jövedelmekkel. A 2000-es évtized derekán versenyképessége nagymértékű fejlődést produkált, a 135.-ről előretört a 80. helyre, bár az utóbbival is csak a relatíve gyenge osztályzatot érdemelte ki. Nagykőrös polgárainak átlag-életszínvonala alacsony, a Kiskunság régi városai közül a legrosszabb. Abony város egy lakójára eső adóköteles jövedelem 2000-ben Pest megyében – a centrumtól való legtávolabbi fekvésével arányosan – a legalacsonyabb. A választókerület népessége meglehetősen elöregedett. Foglalkoztatási rátája a megyében a második legkisebb: 36,6%, az országost sem éri el (2005. évi… 132). Lakosságának iskolázottsági szintje és participációs készsége alacsony. 1939-ben a szélsőjobboldal az abonyi kerületben 58,8, a nagykőrösiben 34,4% szavazatot ért el (Hubai 2001, II. 130). 1945-ben az Abonyi járásban kiegyenlítettek voltak a politikai erőviszonyok, Nagykőrösön némi jobboldali többség mutatkozott. Az 1990-es választásokat dr. Kulin Sándor (MDF) nyerte az SZDSZ, az MSZP (Lakos László) és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Lakos László állatorvos, leendő agrárminiszter (MSZP) legyőzte dr. Czira Szabolcs állatorvost (FKGP) és az SZDSZ aspiránsát. 1998-ban az érvénytelen első forduló után Czira szerezte meg a mandátumot Lakos és a visszalépett többi polgári-jobboldali jelölttel szemben. 2002-ben – már a Kisgazda Polgári Egyesület tagjaként a Fidesz-MDF színeiben – Czira nagy fölénnyel verte baloldali és liberális riválisait, bár az utóbbi visszalépett. 2006-ban ismét Czira nyert, de csekély különbséggel az MSZP-s és a vissza nem lépett MDF-es versengő ellenében. 2010-ben Czira már az első fordulón megtartotta mandátumát a Jobbik, az MSZP, az LMP és a Civilek versengőivel szemben. Nagykőrös 1990-1994 között kisgazda dominanciájú, 1994-től Kósa István agrármérnök (MSZP-SZDSZ), 2002-től Czira (Fidesz) a polgármester (is). Abony független elöljárói 1990 óta dr. Gajdos István zenetanár, 2006-tól Rohányiné dr. Balogh Edit. További pártosodott helysége Kocsér, MDF-FKGP polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től MDF-es, 2006-tól Fidesz-KDNP-s községi elöljáróval. 2010-ben Jászkarajenő és Törtel fideszes településvezetőt választott. Csak két Szolnok-közeli helysége baloldali többségű 2002-ben: Abony és Kőröstetétlen, 2006-ban mindkettő, 2010-ben az összes jobboldali lett. *A nagykőrösi választókerület jobbfelé stabilizálódott térség.*

2.6. Fejér megye

A centrális fekvésű Fejér megye kedvező természeti adottságokkal, gazdag történelmi hagyományokkal, fejlett gazdasággal rendelkezik, és az egyetlen megye, amelyet a ’70-es évek óta teljesen átszel az autópálya. A Kádár-korszakban az átlagosnál kissé fejlettebb, 1975-ben fajlagos GDP-je az országos 106%-a, mellyel nyolcadik a megyék rangsorában. Ekkor ipara fejlettnek, mezőgazdasága közepesen fejlettnek minősíthető. A ’70-es évek második felének nehézipar-fejlesztő gazdaságpolitikája párját ritkítóan lendített növekedésén, így az anyagi ágak fajlagos nettó termelésében 1980-ban az országos átlag 113%-ával a harmadik helyen a Dunántúl legfejlettebb megyéje lett. A ’80-as évek első felének restriktív irányvonala vissza is vette, amit pár éve adott, 1985-re példátlan zuhanással a 14. helyre esett (91%), mert a magánszektor termelésének az országos átlagot közel másfélszeresen meghaladó növekedése sem tudta a nehézipari recessziót pótolni. A rendszerváltást követően aztán hamarosan visszaszerezte előkelő helyét a megyék GDP rangsorában (15. melléklet).

Globális fejlettségi szintje 1990 és 2000 között a nyolcadikról az ötödik helyre jött fel a mezorégiók sorában, így a kilencvenes években – számításaim szerint – a negyedik leggyorsabban gyarapodó megye (11/I. melléklet). Javuló egyéb mutatói nyomán nem alaptalanok azok az elemzések, amelyek szerint az ezredfordulón az ország komplexen harmadik-hatodik, *Alsó-Pannóniának pedig legfejlettebb mezorégiója.* Mezőgazdaságilag művelt földjeinek közel kétharmada nagyüzemi jellegű maradt. Az ország iparilag második legfejlettebb megyéje (18. melléklet). Infrastruktúráját 1990-ben még gyengén fejlettnek ábrázolták (Abonyiné, Benkő 2002, 55), bár a csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakások arányát tekintve negyedik volt a megyék sorában, 1998-ra az utóbbi téren 72 százalékkal Budapest után a második lett (Hahn 2001, 57). Népességének pozitív vándorlási szaldója 1990 és 1998 között – Pest megye mellett – egyedülállóan jelentősen meghaladta a természetes fogyást (6041-3380-hoz – Fekete-Szabó 2000, 35). Öngyilkossági rátája is nagymértékben csökkent. Negatív elmozdulást csupán az aktivitási aránynál sikerült regisztrálni, melynek növekedése az ezredfordulón meglehetősen mérsékelt, 1997 és 2005 között a megyék rangsorában e téren az ötödik helyről a hetedikre esett (7. melléklet).

Hazánk egyetlen megyéje az ezredfordulón, amelyben *az alkalmazottak átlagkeresete meghaladta az országos átlagot.* Az egy állandó lakosra jutó adóköteles jövedelem viszonylatában stabilan második a rangsorban, csak Budapest előzte meg. Ennek megfelelően a gépkocsi-sűrűség tekintetében az 1990-es 12. helyről 2001-re feljött a nyolcadikra (miközben 1995-ben 13. is volt). A főbb mutatók közül a beruházások és a GDP terén is 1997-1998-ban, illetve 2001-2002-ben vidék-első, illetve második; a többi általam vizsgált ágazatban nincs kiugró fejlettséget, vagy nagyobb elmaradottságot jelző sorszáma. Egyetlen megyénk, ahol az ipari termelés aránya (2000-ben 54%) nagyobb, mint az összes többi ágazaté együttvéve, miközben a mezőgazdasági foglalkoztatottak mértéke is meghaladja az országos értéket (István 2002, 541). Megyeközpontja, Székesfehérvár azon két vidéki nagyváros egyike (a másik Győr), amely döntően nem a központi költségvetésből juttatott összegeket osztotta újra, ha-

nem ennél jelentősebb saját forrásokkal, bevételekkel is rendelkezett. Fehérvár a Kádár-korszakban is fejlett nehéziparral rendelkezett (híradástechnika, közlekedési eszköz- és alumíniumgyártás), amely ugyan összeomlott a KGST és a Varsói Szerződés megszűnésével, de – miután megyei szinten is sikerült a fajlagos beruházási összegek terén a nyolcadikról a második helyre előrelépnie (17. melléklet) – a gyártmánystruktúra átalakításával, felgyorsított innovációval még javított is pozícióján. *A megyeszékhely* már korábban is igen jó adottságokkal rendelkezett, amit ügyesen kihasználva *az ország leggyorsabban fejlődő megyei jogú városa lett. A kilencvenes évek végén Székesfehérvárt a világ tíz legdinamikusabban fejlődő települése közé választották.*

A megye másik nagyvárosa, Dunaújváros a vaskohászat és acélgyártás terén a rendszerváltás után is páratlan sikereket ért el, úgyszintén a nyertesek élbolyában tartotta magát, jó ideig sikeresen őrizte korábban megszerzett pozícióit. Az ezredfordulót követő világválság (és/vagy az Orbán-kormány) azonban veszteségessé tette a Dunaferrt, így a város kimaradt a fejlődők klubjából. Egy MTA felmérés 2003-ban a városról azt állapította meg, hogy nem rendelkezik kellő humánerőforrással és innovációs intézményrendszerrel, hosszútávon nincs jövőképes gazdasága és regionális kisugárzása. A Dunaferr 2004-es privatizálása – mellyel részévé vált a Donbass Ipari Szövetség Korporációnak – eredményeként megvalósult fejlesztések nyomán azonban 2007-ben a nyersvas- és acéltermelés a vasmű 55 éves történetének csúcsteljesítményét érte el, mellyel a hazai acélipar termelésének háromnegyedét adta. Dunaújváros újabb fejlődéséhez feltehetően hozzájárul, hogy a Hankook is ide telepítette magyarországi gumiabroncs-üzemét.

A megye kisebb városai közül Bicske stagnáló-hanyatló, Enying kifejezetten hanyatló, csökkenő népességű település. A megye kisrégióit az egyenlőtlenség jellemzi: a déliek egészen elmaradottak (Sárbogárd és Enying környéke), a középtérségi megyeszékhely és agglomerációja magasan fejlett, északon Mór és Bicske vidéke középkategóriás. Enying és Sárbogárd kistérségét a stagnálók klaszterébe sorolták, az ECOSTAT szerint viszont az Enyinginek javulnak, a Sárbogárdinak romlanak a pozíciói, bár mindkettőt alacsonyan fejlettnek minősítették 2001-ben, egy évvel később pedig hátrányos helyzetűnek. Általános fejlettségük 2005-ben is hasonló, viszont fejlődési tempójuk nagyobb lett, a jól fejlett Dunaújvárosi – kiugró versenyképessége ellenére – lemaradó, közepesen fejlett Móri pedig dinamikusan fejlődő lett. 2007-re az utóbbi és az Ercsi kistérség a legfejlettebb, az Abai pedig a közepesen fejlett kategóriába emelkedett, 2008-ra az Ercsi egyben relatíve erős versenyelőnyre tett szert, míg az Adonyi gyenge, a Dunaújvárosi közepes versenyképességi szintre süllyedt. A többi mikrorégió helyzete érdemben nem változott. Nincs köztük leghátrányosabb helyzetű kistérség.

Az ezredfordulót követő fél évtizedben a megye fejlődési üteme mérséklődött. Korábbi igen kedvezően gyarapodóból Alsó-Pannónia jó dinamikával növekedő (6-8.) térsége lett. Versenyképességét egy kutató kolléga elemzése alapján a 12. helyre sorolhatjuk a megyék között (Lukovics 2006, 152). Legvontatottabban az állatállomány, a közúthálózat (19.), a vízvezeték-hálózat, a távközlés, a turizmus, a színházlátogatás és az öngyilkossági ráta (ezek mind a 15-20. helyen) dinamikus mutatói javultak.

Csupán az átlagkeresetek (6.) és a személygépkocsi állomány (3.) növekedési üteme emlékeztet az előző évtized fejlődésére, s nyilván ez utóbbi eredményei. Mindezek következménye, hogy globális pozíciója 2000-ről két hellyel hátrébb csúszott a megyék ranglistáján, s ugyanúgy a hetedik, mint másfél évtizede. Az egyes általam vizsgált ágazatok között nagyobb a szóródás, mint a '90-es években, most a második és a 17. hely között találhatók. Változatlanul őrzi második helyét az átlagkeresetekben és a fajlagos beruházásban, a munkanélküliségi rátája is kedvező (5.), viszont az idegenforgalom (15.) és a – részben ehhez kapcsolható – színházba járás gyakorisága (17.) terén az utolsók között található a megyék sorában. A kilencvenes évek második felének „ezüstérmes" helye után GDP-je visszatért az egy évtizeddel korábbi pozícióhoz (átlagosan a negyedik helyen). Hasonlóképpen *összegezhető globális fejlődésének másfél évtizedes története: a kilencvenes évek eleji recessziót követte egy gyors és sikeres rekonstrukció, majd az elért eredmények konszolidálása.*

Fejér megye globális fejlődésének dinamikája a 2005-2009-es időszakban az előző fél évtizedhez képest ugyan nem változott, statikus helye azonban eggyel romlott. Igen jól áll az ipari fejlettség, de kedvezőtlenebbé váltak pozíciói a humánszféra terén. Foglalkoztatottjainak aránya nagymértékben, fajlagos GDP-jének növekedése (bár csaknem folyamatosan negyedik a statikus rangsorban) valamelyest, a válság évében nagymértékben csökkent.

Fejér megye *politikai kultúrája éppen „jó"* (összesítve is a 4. helyen áll), mikrorégióinak a gazdasági-társadalmi fejlettséget szinte pontosan leképező nagyfokú változatossága mellett. Az állampolgárok participációs szintje ugyan átlag alatti (59,6%), még Nógrád megyéénél is hajszálnyival gyengébb, éppen belefér a közepes klaszterbe. A két megye egyike, amelynek politikai aktivitási rangsorszáma nagyságrenddel eltér globális fejlettségétől az utóbbi javára, ez azonban csak látszólagos különbség, mert valójában erős a két fő komponens átlagfejlettségének korrelációja (0,8454). A politikai kultúra egyéb összetevői igen kedvezőknek mondhatók (3. és 6. melléklet). Az átlagában alacsony részvételi arányszám főként az elmaradott, abszolút vidékies sárbogárdi választókerület népének köszönhető, akik – a Dunántúlon példátlanul – 50%-nál kevesebben mentek el 1998 májusában szavazni. (Ebből fakadt az akkori helyi MSZP-győzelem, ugyanis az érvénytelen első forduló után is megmaradt a jobboldal megosztottsága.) A megye politikai sokszínűsége ellenére az orientáció erőteljes stabilitása mutatható ki, de csak a parlamenti választásokon, mert a megyei közgyűlés szintjén az ország fél tucat erősen instabil területi egysége közé sorolható. A jelenség mögött az az ellentmondás rejlik, hogy amíg a városok politikailag inkább stabilnak, a falvak lakói instabilnak mondhatók. Fejér megyében 1990 és 2002 között minden önkormányzati választás után az a politikai erő került a közgyűlésen vezető pozícióba, amely az adott év tavaszán megnyerte az országgyűlési választásokat (12-13. melléklet).

A szocialisták 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban is elhódították a parlamenti egyéni és listás képviselői helyek közel (1994-ben több mint) felét, sőt 2000-ben egy időközi választáson a megyeszékhely egy olyan választókerületében is győzött az MSZP, ahol az még sem azelőtt, sem azóta nem fordult elő. (Időközi választásokon

általában csak a törzsszavazók mennek el voksolni, akikből akkor legtöbbet az MSZP mondhatott a magáénak.) A megye nehézipari centrum-jellege ellenére a szocialisták népszerűsége csupán átlagkörüli, ugyanis a lakosság jelentős részének erőteljes polgárosultsága miatt *a polgári középpártok szignifikánsan meghaladják az országos szintet,* Alsó-Pannónia egyetlen megyéje, ahol átlaguk túlmegy az 50 százalékon. Ennek megfelelően a radikális pártok Budapest és Komárom-Esztergom megye után a *leggyengébbeknek mondhatók.* (Talán nem véletlen, hogy 1939-ben a szélsőjobboldal nem volt képes megyei listát állítani.) Fejér megye politikai moderációja GDP-jével mutat igen erős korrelációt (0,9474). A megye két nagyvárosát 1998-től – mint tipikusan nehézipari központokat – szocialista polgármesterek kormányozták, sőt *2002-től öt legnagyobb városának többségét az MSZP irányította,* 2010-től azonban egyet sem. A politikai kultúra elemeinek nagyobbrészt kedvező megítélése után szépségflastrom csupán, hogy a rendszerváltás óta mindössze három nő (3,8%) tudott a megyében országgyűlési mandátumhoz jutni, a megyei közgyűlésben viszont jól állnak. Fejér megye *kockázati besorolása közepesnek minősíthető,* ugyanis a parlamenti választásokon és a két nagyváros önkormányzatában igen stabil, illetve stabil, csak a megyei közgyűlések szintjén tartozik a leglabilisabb megyék közé. Minthogy a *komplex helyzetmegítélést* befolyásoló többi főkomponens jó és közepes, illetve gyenge értékű, *Fejér megye összességében közepes osztályzatot érdemel.*

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Fejér megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Székesfehérvár	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
2.	Székesfehérvár	MDF	SZDSZ	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Dunaújváros	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Gárdony	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Mór	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Sárbogárd	SZDSZ	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Bicske	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

1. sz. választókerület: Székesfehérvár megyei jogú város fele. A „főtengely” mentén fekvő, az ezredfordulón az ország és a világ egyik leggyorsabban fejlődő városa észak-nyugati és belvárosi negyedeinek egy részét foglalja magában. Fehérvár a legmagasabb átlag-életszínvonalú megyei jogú város, 529 ezer Ft/lakós adóköteles jövedelme 2000-ben alig maradt el a fővárosétól (Perczel 2003, 594). Ugyanazzal a demográfiai problémával küzd, mint a többi nagyváros: alacsony a gyermekkorúak aránya, amit részben korrigál a bevándorlás. A választókerület foglalkoztatási aránya magas (45,5%), munkanélküliségi mutatója alacsony (6% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje Budapest után a legmagasabb, érettségizettjeinek és diplomásainak aránya (62,2, ill. 25,8%) alig kevesebb attól. Participációs készsége középmagas, ugyancsak alig marad el a fővárosétól. 1939-ben a szélsőjobboldal nem tudott jelöltet állítani. 1945-ben kiegyenlítettnek tűntek a politikai erőviszonyok. Az 1990-es választásokat Mózs József mérnök (SZDSZ) nyerte az MDF-es jelölt és a visszalépő

Balsay István (Hazafias Választási Koalíció) leendő polgármesterrel szemben. 1994-ben Vancsik Zoltán üzemgazdász (MSZP) legyőzte szabad demokrata ellenfelét, dr. Szelier András és dr. Orbán Viktort. (A generális egyezmény ellenére Fidesz-elnök nem lépett vissza liberális szövetségese javára, s két veresége után többet nem is indult egyéni jelöltként.) Konzervatív jelölt híján a második fordulón mintegy hétezer jobboldali szavazó nem voksolt. 1998-ban Balsay (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot Vancsiktól (Szelier nem lépett vissza). A fideszes jelölt a második fordulón összegyűjtötte a jobboldali és a volt szabad demokrata szimpatizánsok nagy részét. 2002-ben és 2006-ban Warvasovszky Tihamér polgármester (MSZP) már az első fordulón, abszolút többséget szerzett előbb Balsayval, majd egy kevésbé ismert fideszessel és mindkét esetben Szelierrel szemben. 2002-ben a ’98-hoz képest mintegy ötezernyi szavazattöbbletet gyakorlatilag teljesen begyűjtötte. 2010-ben dr. Cser-Palkovics András szakjogász (Fidesz-KDNP) győzött az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Székesfehérvár polgármestere 1990-től Balsay István mérnök (Fidesz), 1994-től dr. Nagy István ügyvéd, a jobboldali koalíció jelöltje, 1998-tól Warvasovszky Tihamér villamosmérnök (MSZP-SZDSZ-civil szervezetek). Az 1998-as disszonancia abból adódik, hogy amíg a májusi parlamenti választáshoz képest a jobboldali szavazóknak csak fele ment el októberben polgármestert választani, a baloldaliaknak kétharmada voksolt ősszel. 2010-ben Cser-Palkovics (Fidesz) lett a város elöljárója. *Az 1. sz. választókerület politikai értelemben erősen instabil városrész.*

2. sz. választókerület: Székesfehérvár déli-keleti fele és közvetlen környéke. Települések: Csősz, Füle, Polgárdi, Seregélyes, Soponya és Tác. Az ezredfordulón dinamikusan fejlődő, számításaink szerint 2003-2005-ben az ország egyetlen igen fejlett és egyben fejlődő nagyvárosi kistérségének része, relatíve erős versenyképességgel, és nagyon magas átlagjövedelmekkel. (A KSH viszont 2005-ben nem sorolta a legfejlettebb 15 közé.) Pozíciói lényegesen később sem változtak. A választókerület demográfiai mutatói kedvezőbbek, mint a város másik feléé. Foglalkoztatási aránya igen magas (48,0%), alig marad el a legjobb fővárosi kerületektől. Lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége a közepes és a magas értékek határán mozog. A Fehérvári járásban 1939-ben a szélsőjobboldal egyéni jelöltje megkapta a szavazatok több mint egyharmadát, 1945-ben kétharmados kisgazdatöbbség született. Az 1990-es választásokon dr. Horváth Miklós állatorvos (MDF) nyert dr. Világosi Gáborral (SZDSZ) és a Vállalkozók Pártja jelöltjével szemben. 1994-ben az első fordulón az MSZP aspiránsa került az élre, de a második menetben (ahol tízezernyi jobboldali szavazó nem vett részt) dr. Gógl Árpád (Fidesz) visszalépésével a leendő államtitkár, Világosi Gábor jogász győzött. 1998-ban dr. Gyuricza Béla tábornok (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel verte szocialista és kisgazda ellenfeleit, amihez hozzájárult az utóbbi visszalépése is. Gyuricza elhalálozása miatt megrendezett időközi választáson – három érvénytelen forduló után – Molnár Albert (MSZP) lett a mandátum tulajdonosa, abszolút többséggel előzte jobboldali ellenfeleit. 2002-ben azonban Gógl miniszter revansot vett Molnáron és Világosin („csak” a kormánya bukott meg). 2006-ban az előző választás eredményei ismétlődtek meg. 2010-ben Vargha Tamás tanár (Fidesz-KDNP) már az első fordulón legyőzte az MSZP, a Jobbik és az MDF versengőit. A

községek jobboldali túlsúlya a 2010 előtt enyhén baloldali többségű városnak a választókerülethez tartozó patthelyzetű negyedei együtt eredményezték a jobboldal helyi győzelmét. Pártosodott települése 2010-től Polgárdi, Fidesz-KDNP polgármesterrel. *A 2. sz. választókerület jobb felé stabilizálódott körzet. Székesfehérvár összességében politikailag instabil, de inkább balközépre hajló városnak minősíthető, ahol a választásokat az dönti el, hogy az adott helyzetben melyik tábor tud több szavazót mozgósítani.*

3. sz. választókerület: Dunaújváros. Magyarország negyedik legsikeresebb – a második „főtengely" mentén fekvő – megyei jogú városa, igen magas, a fehérváritól csak hajszálnyira elmaradó életszínvonallal. Demográfiai adottságai inkább kedvezőtlennek, de foglalkoztatási viszonyai jónak minősíthetők. Lakóinak iskolázottsági szintje kissé átlagfeletti, diplomásainak aránya 0,1 százalékkal alacsonyabb az országos értéknél (2005). Jó közepes participációs készséggel rendelkeznek. Az 1990-es választásokat Illéssy István szociológus (MDF) nyerte az SZDSZ-es jelölttel és dr. Kovács Pállal (MSZP) szemben. 1994-ben a leendő egészségügyi miniszter Kovács – közel kétharmados többséggel – győzött szabad demokrata és MDF-es riválisai ellenében. 1998-ban dr. Kálmán András alpolgármesteré (MSZP) lett a mandátum fideszes és SZDSZ-es vetélytársai előtt. 2002-ben már az első fordulón megtartotta képviselői helyét, a korábbi felállásban. 2006-ban Kálmán kétharmados többséggel nyert a Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ jelöltje ellenében. 2010-ben dr. Dorkota Lajos ügyvéd, alpolgármester (Fidesz-KDNP) győzött Kálmán és a Jobbik jelöltje felett. 1998-ig a város szabad demokrata vezetésű, ezt követően egy évig Kovács Pál, majd halála után Kálmán András ügyvéd, 2010-től Cserna Gábor (Fidesz) a polgármester (a részvételi arány ekkor csaknem tíz százalékponttal kevesebb, mint 2006-ban). *Alapvatően stabil baloldali többségű város.*

4. sz. választókerület, Gárdony székhellyel. A Velencei-hegységtől a Mezőföld dunamenti, keleti felén át a megye délkeleti határáig terjed. Jelentősebb települései: Adony, Baracs, Beloiannisz, Besnyő, Előszállás, Iváncsa, Kisapostag, Mezőfalva, Nagykarácsony, Nagyvenyim, Pákozd, Perkáta, Pusztaszabolcs, Rácalmás, Szabadegyháza és Velence, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek, illetve a székhelyhez csatolt tóparti fürdőhelyek. Az ezredfordulón Gárdony és Dunaújváros környéke fejlett és jól fejlődő, 2003-2005-ben az utóbbi kiugró versenyképessége ellenére már lemaradó, az Adonyi közepesen fejlett, de dinamikusan fejlődő kistérség. Dunaújvárossal együtt az ezredfordulón magas – Gárdony városa jó közepes – 2004-ben részben nagyon magas átlagjövedelmekkel rendelkező mikrorégiók. Jó-közepes versenyképességük jelentősen 2008-ra sem váltott. A választókerület foglalkoztatási mutatója középalacsony, inaktív keresőinek száma viszonylag magas. Lakosságának iskolázottsági szintje középalacsony, gyenge közepes participációs készséggel. A részvételi arány azonban területileg erősen differenciált, az északi fejlettebb és a déli elmaradottabb rész között mintegy tíz százalékpont az eltérés, fent az országos és megyei átlag felett, lent az észak-alföldi átlag alatt teljesítenek. A mai választókerületet jórészét lefedő adonyi körzetben 1939-ben a szélsőjobboldal egyéni jelöltje 41%-nyi szavazatot kapott. 1945-ben enyhe jobboldali fölény mutatkozott. Az 1990-es válasz-

tások első fordulóján csekély különbséggel a szabad demokrata jelölt lett az első, s annak ellenére, hogy a harmadik helyezett kisgazda nem lépett vissza, a második fordulón Szilasy György tanár (MDF) nyert. 1994-től Ecsődi László technikus (MSZP) a képviselő, előbb SZDSZ és kisgazda, majd Fidesz és kisgazda (utóbbi visszalépett), 2002-ben Fidesz-MDF és SZDSZ jelöltek (az utóbbi visszalépett), 2006-ban pedig a Fidesz-KDNP-s és a vissza nem lépett MDF-es ellenében. 2010-ben azonban L. Simon László az Írószövetség főtitkára (Fidesz-KDNP) már az első fordulón legyőzte Ecsődit, valamint a Jobbik és az MDF versengőit. Pártosodott települése Besnyő, jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón (2002-től független). Gárdony városa az előző független polgármester után Szabó István Fidesz-civilszervezetit választotta 2002-ben; 2006-ban és 2010-ben pedig Tóth István Fidesz, majd – Pákozd is – Fidesz-KDNP, Perkáta pedig Fidesz-KDNP-civil szervezeti jelöltet. 2002-ben 17 jelentősebb településéből csak négyben győzött a jobboldal: Előszállás, Kisapostag, Nagykarácsony és Pákozd helységekben (mindezekben 2006-ban is), vagy távolabb Dunaújvárostól, vagy a legkisebbekben. A többi baloldali, közülük hét szocialista többségű. Az érthető, hogy a nehézipari központ agglomerációja miért „vörös", de hogy az attól távolabbi, polgárosodott kisvárosok, mint pl. Gárdony, vagy Velence országgyűlési választáson miért baloldaliak, annak nyilván szubjektív okai lehettek. (Az önkormányzati választásokon Gárdonyban népszerű független jelöltek vettek el sok szavazatot az MSZP-től.) 2010-ben minden helysége jobboldali lett. Mindenesetre páratlan jelenség, hogy a csupa kistelepülésből álló *gárdonyi székhelyű választókerület alapvetően baloldali politikai orientációjú térség.*

5. sz. választókerület: Mór és környéke. A Móri-árok, a Zámolyi-medence és a Sárrét keleti fele, valamint a Mezőföld északnyugati csücske. Jelentősebb települései: Bakonycsernye, Bodajk, Csákberény, Csákvár, Csókakő, Csór, Fehérvárcsurgó, Gánt, Iszkaszentgyörgy, Isztimér, Kincsesbánya, Magyaralmás, Nagyveleg, Nádasdladány, Pusztavám, Sárkeresztes, Sárszentmihály, Szabadbattyán és Zámoly, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón jól fejlődő kistérségek, de 2003-2005-ben már a Móri lemaradó, egyébként jórészt közepes fejlettségű és versenyképességű mikrorégiók alkotják. Az ezredfordulón magas – Mór város igen magas – 2004-ben részben nagyon magas átlagjövedelmekkel rendelkeztek. A Móri kistérség 2007-re a legfejlettebbek közé emelkedett. A választókerület foglalkoztatási viszonyai kedvezőek, munkanélküliségi aránya a fővárosinál is alacsonyabb: 5% (2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége kissé átlag alatti. A móri választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal egyéni jelöltje magkapta a szavazatok közel felét, a járásban 1945-ben a kisgazdapárt közel kétharmados többséget szerzett. Az 1990-es választás első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de a második fordulón Zsebők Lajos mérnök (MDF) nyert, (nem volt liberális tartalék,) pedig a kisgazda harmadik sem lépett vissza. 1994-ben dr. Sirály Péter orvos (MSZP) győzött szabad demokrata és kisgazda ellenfeleivel szemben. 1998-ban Schmidt Ferenc könyvvizsgáló (Fidesz) nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot szocialista és kisgazda riválisai ellenében. 2002-ben és 2006-ban Schmidt már az első fordulón abszolút többséggel nyert, MSZP-s és előbb centrumos,

majd MDF-es versenytársait maga mögé utasítva. 2010-ben Törő Gábor gépésztechnikus (Fidesz-KDNP) is az első fordulón győzött a jobbikos, az MSZP-s, egy független és a civil fórumos jelölt felett. Mór polgármestere a rendszerváltástól egy másik Schmidt Ferenc, aki eredetileg agrármérnök, 1994-től az MSZP-Magyarországi Németek Szövetsége, 1998-tól MSZP-SZDSZ által támogatott független, 2002-től MSZP jelöltként, 2006-tól pedig Fenyves Péter vezeti a várost jobboldali koalíció élén, majd csak fideszesként. Amíg 1998-ban a bipoláris önkormányzati választáson a szocialista Schmidtnek sikerült felsorakoztatnia a teljes baloldalt és centrumot, országgyűlési képviselő-polgármester-jelölt névrokona csak a jobboldali tábor egyharmadát tudta mozgósítani. Hasonlóan történt 2002-ben is, azzal a különbséggel, hogy öt jelölt indult, 2006-ban viszont teljes fordulat esett. További jelentősebb pártosodott helységei: Magyaralmás, jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, s azóta is. 2010-ben Bakonycsernye fideszes, Csókakő, Fehérvárcsurgó, Gánt, Magyaralmás, Pusztavám Fidesz-KDNP előljárót választott. Húsz jelentősebb települése közül 2002-ben csak Kincsesbánya, Nádasdladány és Sárszentmihály baloldali többségű, 2006-ban is azok. 2010-ben mindenik jobboldali lett. *Mór választókerülete stabilizálódott orientációjú, erőteljesen jobbra tartó térség.*

6. sz. választókerület Sárbogárd székhellyel. Jelentősebb települései: Aba, Alap, Cece, Dég, Enying, Kálóz, Kisláng, Lajoskomárom, Lepsény, Mezőszilas, Nagylók, Sárkeresztúr, Sárosd és Sárszentágota, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Annak ellenére, hogy a kiváló talajú Mezőföldön terül el, az ezredfordulón alacsonyan fejlett, stagnáló kistérségekből állt. A mikrorégiók helyzete 2003-2005-re annyit változott, hogy az Enyingi és a Sárbogárdi mérsékelt versenyképessége ellenére jól fejlődő térségek lettek. Az ezredfordulón alacsony – Sárbogárd és Enying város közepes – 2004-ben a Sárbogárdi kistérség is közepes átlagjövedelmekkel rendelkezett – e tekintetben is hasonlítanak a Délkelet-Dunántúlra, ahova lokális szempontból tartoznak (a Velencei tó-Balaton törésvonaltól délre fekszenek). 2007-re az Abai mikrorégió közepes fejlettségi szintre emelkedett, de a másik kettő fejletlen maradt, 2008-ban mindhárom relatíve gyenge versenyképességgel rendelkezett, amellett, hogy az Abai versenyelőnye még számottevően romlott is. A választókerület demográfiai viszonyai kedvezőek, megyeszerte itt él legnagyobb arányban fiatalkorú. Foglalkoztatási aránya azonban a legalacsonyabb (36,2%), munkanélkülisége pedig a legnagyobb (15%) a megyében (2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége igen alacsony, az utóbbi a Dunántúlon messze a legkisebb. A sárbogárdi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal egyéni jelöltje meglehetősen magas számú 41,5%-nyi voksot kapott (Hubai 2001, II. 132). 1945-ben a kisgazdapárt kétharmadot meghaladó szavazattöbbséget szerzett. Az 1990-es választásokon nagy többséggel a szabad demokrata Hajdú Zoltán lelkészt jutalmazták mandátummal, MDF-es és FKGP-s riválisok ellenében. 1994-ban Szabados Tamás tanár (MSZP) győzött SZDSZ-es és kisgazda jelöltekkel szemben. 1998-ban a részvételi arány – a Dunántúlon példátlanul – nem érte el a választójogosultak felét (45,3% volt), ezért a második fordulón is kellett indulni a jelölteknek, hogy gyűjtsék az érvényes töredékszavazatokat pártjuk országos listájára. Így a megosztott Fidesz-kisgazda jobboldallal szemben

ismét nyert Szabados. 2002-ben Lengyel Zoltán közgazdász-szakmérnök (Fidesz-MDF) már nagy fölénnyel verte a leendő államtitkár Szabadost és a visszalépő szabad demokrata jelöltet. 2006-ban is Lengyel győzött egy új MSZP-s és a vissza nem lépett MDF-es rivális ellenében. 2010-ben Varga Gábor tanár, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot a Jobbik, az MSZP, az MDF és a Munkáspárt versengői elől. Sárbogárd város 1994-től szocialista vezetésű, 1998-tól Varnyu Péter tanár (független), 2002-től Juhász János (MSZP) – 2006-tól független – a polgármester. 2010-ben dr. Sükösd Tamást (Fidesz) választották előljárónak. További pártosodott jelentősebb helységei: Alap és Vajta MSZP, Mezőkomárom és Sáregres jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, azóta valamennyi független, illetve Mezőkomárom civilszervezeti községi vezetővel rendelkezik. 2010-ben Mezőszilas MSZP-s, Cece fideszes települési előljárót választott. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben Dég szocialista, Enying, Lajoskomárom, Mezőszilas, Nagylók és Sárosd baloldali többségű. Közülük 2006-ban Mezőszilas és Nagylók, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A Sárbogárd székhelyű választókerület kevésbé fejlett politikai kultúrájú, viszont stabil, jobb felé orientálódott térség.*

7. sz. választókerület Bicske székhellyel. Jelentősebb települések: Alcsutdoboz, Baracska, Ercsi, Etyek, Felcsut, Gyúró, Kajászó, Lovasberény, Martonvásár, Mány, Pátka, Pázmánd, Ráckeresztúr, Szár, Szárliget (1999-ben Komárom-Esztergom megyéhez csatlakozott), Tabajd, Tordas, Vál, Vereb és Vértesacsa. A Tatai-árok keleti és a Zsámbéki-medence nyugati felétől az Etyeki-dombságon át a Dunáig terül el. Jól fejlődő kistérségek, ennek ellenére 2005-ben és 2007-ben is közepesen fejlettek, az ezredfordulón (városai is) közepes, 2004-ben az előbbiek magas átlagjövedelmekkel. A Bicskei mikrorégió kis, az Ercsi nagymértékben javuló, bár mindkettő közepes versenyképességgel rendelkezett 2008-ban. A választókerület foglalkoztatási és munkanélküliségi rátája csaknam pontosan megegyezik az országos értékekkel. Lakossága középalacsony iskolázottsági szinttel és gyenge közepes participációs készséggel rendelkezik. A váli választókerületben 1939-ben csak a konzervatív kormánypárt tudott jelöltet állítani, aki így szavazás nélkül kapta meg a mandátumot. 1945-ben a Váli járás enyhe baloldali többségű. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje volt az első, de a második fordulón – csekély különbséggel – Varsányi András tanár (MDF) nyert, pedig a harmadik helyezett kisgazda vissza sem lépett, csak szavazóinak egy része a rokon eszméjű esélyeshez pártolt. 1994-ben Papp Pál mérnök-közgazdász (MSZP) győzött a szabad demokrata és a kisgazda rivális felett. 1998-ban az első fordulón „aranyérmes" szocialista jelölt a második menetben minimális különbséggel vesztett dr. Kelemen András pszichiáterrel (MDF-Fidesz) szemben, mert a harmadik helyezett kisgazda visszalépése nyomán teljes jobboldali egység jött létre. 2002-ben már nagy fölénnyel verte bal-liberális versenytársait. 2006-ban is Kelemen nyert MSZP-s és a vissza nem lépett MDF-es rivális ellenében. 2010-ben Tessely Zoltán tanár (Fidesz-KDNP) már az első fordulón csaknem kétharmados többséggel győzött az MSZP, a Jobbik és az MDF jelöltjei felett. Bicske város polgármestere a rendszerváltástól Szebényi Zsolt agrármérnök (független), 2002-től Szántó János (MSZP),

2010-től Tessely Zoltán (Fidesz-KDNP). Pártosodott jelentősebb helységei: Alcsutdoboz, Lovasberény és Szár jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón. Szár 2002-től, Lovasberény 2006-tól, Alcsutdoboz 2010-től független elöljárótól irányított. 2010-ben Ercsi MSZP-s, Martonvásár Fidesz-KDNP-civil szervezeti, Pátka, Tabajd és Vál Fidesz-KDNP helységvezetőt választott. Felcsut 2011. június 19-től Fidesz-KDNP polgármesterrel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Baracska, Martonvásár, Ráckeresztúr, Tordas és Vereb baloldali, s Ercsi szocialista többségű. 2006-tól Baracska és Tordas már jobboldali, 2010-ben valamennyi. *A bicskei választókerület jobbra stabilizálódó térség.*

3. HUNNIA

Magyarország nagyobbik, a Dunától és a Pest-környéki agglomerációtól keletre elterülő fele, közel 53 ezer km², lakossága mintegy 4,5 millió fő. Természeti és gazdaságföldrajzi szempontból két, egymástól alaposan elütő nagytájra: *az Alföldre és az Északmagyarországi-középhegységre tagolódik.* A tengerszint feletti magasság, a domborzati viszonyok, az éghajlat és a talajminőség, a településhálózat, a gazdasági élet különbözősége (nehézipar kontra élelmiszergazdaság), mind-mind éles határvonalat húz a két nagytáj közé. Ehhez képest talán meglepőnek tűnik, hogy a *gazdasági-társadalmi fejlettség szintje, valamint – ebből fakadóan – a politikai kultúra terén köztük erős hasonlatosság mutatható ki.* Kelet-Magyarország (NUTS 1) három tervezési-statisztikai régiója (NUTS 2) között a globális fejlettségi mutatók átlaga tekintetében egészen minimális a különbség. (A három térség egyes ágazatai, változói helyezési rangsorának átlagolásával kiszámított globális fejlettségi jelzőszámok: 1999-ben 5,5; 5,6; 6,2; 2005-ben 5,2; 5,5; 5,8, 2009-ben 5,5, 5,9, 5,9; miközben a három dunántúli régió viszonylatában – mint láthattuk – szinte nagyságrendi különbségek mutathatók ki: 1999-ben 1,7; 2,9; 4,4; 2005-ben 2,1; 3,1; 4,6, 2009-ben 2,1, 3,3, 3,9, viszont mindkét nagytérségben csökken a belső egyenlőtlenség, s ugyancsak némi közeledés mutatható ki a legfejlettebb nyugati és a legkevésbé fejlett keleti régió között. – 2. melléklet.) A három keleti régió európai viszonylatban is meglehetősen elmaradottnak számít, az Európai Unió 254 NUTS 2 régiójából a fajlagos GDP szerint az utolsó tucatnyi között találhatók, Észak-Magyarország pl. hátulról az ötödik (Lengyel 2006, 141). *Hunniában a polgárosodás és a politikai kultúra területén – összességében, az országos értékekhez képest – jelentős elmaradás tapasztalható.* (Egy-egy vetületben persze akadnak kiemelkedő „szigetek".)

Észak-Magyarország

A Hunniának nevezett nagytérség gazdasági, társadalmi és politikai téren viszonylag fejlettebb tervezési-statisztikai régiója, Észak-Magyarország, annak három megyéje: Nógrád, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén. Itt találhatók *hazánk legmagasabb hegységei*. Ennek megfelelően vízben, fában, ásványi kincsekben gazdag, régebben elsősorban a szőlő- és bortermelés, az újabb korokban a nehézipar is gazdasági életének fő jellemzője. A történelem viharai valamivel kisebb károkat okoztak itt, mint az Alföldön, ennek ellenére magasabb régiói a korai feudalizmusig bezárólag lakatlanok voltak. A XV-XVI. századtól a bortermelés és kereskedelem fejlődésével kapott szerepet az ország és Közép-Európa gazdasági életében. Ekkor alakult ki Hegyalján az aszúborkészítés, amellyel világhírűvé vált a környék.

Mint a Felvidék déli peremét alkotó régió, *politikai szerepet a XVI. század végvári harcai óta szerzett magának.* A török-ellenes küzdelmek egyik fő színhelye, majd a kuruc-mozgalom bölcsője és törzsterülete. A *progresszív hagyományok* a XIX. századra is átöröklődtek. A reformkorban Nógrád, Heves és Borsod egyértelműen reformpártinak számított, Zemplén és Abaúj vármegyék pedig vegyes álláspontot fog-

laltak el az 1832-1836-os országgyűlésen a polgári átalakulás kérdéseiben. Ennek megfelelően a dualizmus idején is erős befolyással bírt a függetlenségi párt, s a századfordulón is csak a nógrádi Palócföld tekinthető kivételnek, ahol is a Katolikus Néppárt dominanciája érvényesült.

A régió periférikus gazdasági jelentőségét az *ipari forradalom* alaposan megváltoztatta. A Nógrádi és a Borsodi medencében *országos jelentőségű nehézipari központok* jöttek létre, amelyek a trianoni Magyarország négy nagy acélipari részvénytársaságának éppen felét adták. A gazdasági fejlődés gyors népességnövekedést és városias infrastruktúrát hozott. A XX. század első felében *erős munkásmozgalom* fejlődött ki, amely – a régió nyugati végének klerikális és keleti szélének kisgazda-konzervatív befolyásoltságát leszámítva – jórészt „vörösre festette" Észak-Magyarország politikai térképét. *Az utóbbi másfél évszázadban Hunnia északi, hegyes-völgyes peremvidéke tehát viszonylag gyors fejlődésen ment keresztül – bár a szocializmus korszakában ez gazdasági téren inkább mennyiségi gyarapodásnak tekinthető – békésebb periódusokban csökkent lemaradása a nyugati országrészekhez képest.*

Hanyatlása már az 1980-as években megkezdődött, részesedése az ország nemzeti jövedelmében 1980 és 1985 között 12,4-ről 11,2%-ra csökkent, s ezzel a régiók közül a legnagyobb arányvesztést szenvedte el (Rechnitzer-Lados 1988, 44). A *rendszerváltás után* a két alföldi térséghez viszonyítva a beruházások, az átlagkeresetek, a csatorna- és úthálózat, s nem utolsó sorban a turizmus és az öngyilkossági mutatók terén állt jobban, sőt az első kettőben Dél-Dunántúlt is lekörözte. *Hanyatlására fékezően hatott az a tényező, hogy mezőgazdasága nagyüzem-kontinuus maradt.* A távközlés és a fajlagos személygépkocsi-állomány viszont kedvezőtlen Észak-Magyarországon. A régiók között 1999-ben utolsó helyen állt az intenzív állattenyésztés, a vízvezeték-hálózót sűrűsége, a turizmus és nem utolsó sorban a színház-látogatás terén. *Legsúlyosabb helyzetbe a térség gazdasági aktivitása került*: munkanélküliségi rátája tartósan a legrosszabb, a munkaügyi nyilvántartás szerint a '90-es években 13% körül mozgott, 2005-ben 10,6%, a 2005-ös mikrocenzus szerint a munkára várók mértéke elérte a 20%-ot (egyes választókerületekben kétszer ennyi). Foglalkoztatási aránya is a legkedvezőtlenebb: 2005-ben 32,4%, ugyanennyi az inaktív kereső (nyugdíjas, járadékos), így az összlakosság több mint egyharmada eltartott és munkanélküli (2005. évi… 38).

Az *ezredfordulót követően* azonban láthatunk biztató jeleket is. Egyes infrastrukturális, gazdasági és humánszférában (közúthálózat, ipari alkalmazottak, öngyilkossági ráta) 2005-ben – a globális, átlagfejlettségben előtte álló – Dél-Dunántúlnál is jobban állt, utolsó helyen pedig a korábban is sereghajtó ágazatok terén található a sorban. Ami továbbra is gond: bár az ország hagyományosan egyik leginkább iparosított régiója, kistérségeinek legnagyobb része vidékies, lemaradó-stagnáló, csak a megyeszékhelyek környéke maradt városias (Csatári 2004, 536). Nagyvárosai közül Egert a nyertesek, Salgótarjánt és Miskolcot a vesztesek kategóriájába sorolták az ezredfordulón. Településeinek 72,5%-a kedvezőtlen adottságu, ezekben él a régió lakosságának 42,5%-a (Faluvégi 2000a, 9). Azonban az a tény, hogy 2005-re a régió legtávolabbi megyeszékhelyét elérte az autópálya, egyes területeken oly mértékben meglendítette

fejlődését, hogy *az ország harmadik legjobban gyarapodó térsége lett.* Nemzetközi viszonylatban azonban némi lemaradást kellett elkönyvelnie: 2002 és 2007 között az EU-25-ök két- és félszáz régiójának sorában az utolsó előtti ötödikről a negyedik helyre hátrált, az uniós átlag-GDP 40%-ával. Csupán az Észak Alföldet és két délkelet-lengyel régiót képes megelőzni. Fajlagos GDP-je és foglalkoztatási adatai hullámzó tendenciát mutatnak a 2000-es évtizedben.

A régió politikai élete a következőkben összegezhető: A participáció terén csak kismértékben marad le az országos átlagtól, politikai orientációjának következetessége pedig az egyik stabil térséget alkotja. A polgári középpártok népszerűsége valamennyi régió közül a legalacsonyabb. Nehézipari jellege folytán *az MSZP választása messze átlag feletti,* az egyik statisztikai-tervezési régió a kettő közül, amelynek minden egyéni országgyűlési választókerületében legalább egyszer szereztek mandátumot a szocialisták. Az 1998-as és 2002-es választásokon a szocialista párt befolyása tovább nőtt, de a kisgazdapárt szétesése és szavazótáborának csatlakozása nyomán a Fidesz is megerősödött. 2006-ban az MSZP népszerűsége még nagyobb lett, s a régió 23 országgyűlési választókerületéből 18-ban győzött, csak nyugati és keleti pereme maradt jobboldali. 2010-ben viszont mindenhol vesztett, sőt legtöbb körzetben harmadik lett. Szélsőségesen eltérő fejlettségű kistérségei miatt *a radikális irányzatok preferenciaértéke igen változékony,* a Jobbik Magyarországért Mozgalom pl. a 2009-es európai parlamenti választáson az érvényes szavazatok 21,4%-ával (országosan: 14,8) a régiók között, Borsodban pedig a 2010-es országgyűlési választáson 27,2%-kal (országosan: 16,7) a megyék között a legnagyobb arányt érte el. A Jobbik mindkét évben mindhárom megyében „ezüstérmes" lett. Mindezekből fakadóan Észak-Magyarország *kockázati besorolása közepes* értékeket hordoz. Minthogy globális fejlettsége gyenge színvonalú, a többi fő komponens közepes értékelést kapott, *komplex helyzetét is gyenge közepesre* osztályozzuk.

3.1. Heves megye

Észak-Magyarország és az ezredfordulótól Hunnia legfejlettebb térsége. Természeti és térszerkezeti feltételei alkalmasak szinte minden iparág fejlődéséhez. Talaja és éghajlata jórészt kiválóan megfelel zöldség-, szőlő- és gyümölcstermesztésre. A szocializmus virágkorában, 1975-ben az ország gazdaságilag fejlettebb feléhez lehetett sorolni: GDP-je kilencedik helyen állt a megyék rangsorában, ami pontosan azonos volt az országos átlaggal. Ipara ekkor fejlettnek, mezőgazdasága közepesen fejlettnek minősült. 1980-ban az anyagi ágak fajlagos nettó termelése ismét egyezik az országos értékkel, de most már a nyolcadik helyen a megyék sorrendjében. A következő félévtized restrikciós gazdaságpolitikája valamennyi hunniai megye közül a legsúlyosabban érintette, az egy lakosára jutó „nemzeti" jövedelem terén 1985-re a 15. helyre zuhant az országos teljesítmény 86%-ával (15. melléklet). Elképzelhetjük a szocialista szektor mélyrepülésének sebességét, ha időközben a magánszektor produktumának aránya több mint másfélszeresére emelkedett. A gazdasági recesszió úgy látszik nem

érintette az életszínvonalat, mert lakóinak jóléte változatlanul növekedett, ezt jelezte, hogy háztartásainak szolgáltatott villamos energia 1980 és 1990 között közel két- és félszeresére (országos csúcs: 127-ről 315 GWh-ra) nőtt (Engelberth 2000, 253). Fejlett egészségügyi viszonyait jellemezte, hogy csecsemőhalandósági rátája negyedik legjobb az országban. Műemlékei, termálfürdői, kiváló borai vonzzák a turistákat, a gazdasági ágak közül e téren állt csak jobban, valamint a kultúra területén. Infrastruktúráját országosan is közepesen fejlettnek minősítették, de viszonylag környezetbarátnak és kiegyensúlyozottnak számított (közcsatorna-vízvezeték hosszának hányadosa a negyedik a megyék rangsorában). A rendszerváltáskor *globális fejlettsége* országos viszonylatban *csak gyenge közepesnek számított* (rangsora: 12.), *Hunniában* viszont „*bronzérmes*" volt (2. melléklet).

A '90-es években fejlődése tartotta – valamivel nagyobb hullámzással – az országos tempót, előbb visszaesés, majd fellendülés: a beruházások, a személygépkocsiállomány növekedése, a közművesítés, a telefonhálózat bővítésének mértéke (az utóbbi itt a leggyorsabb) és természetesen a turizmus terén országosan is kiemelkedő fejlődést produkált. Csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakásszám-arányának növekedése terén a megyék sorában a negyedik, köztük a kilencvenes években a 15.-ről a hetedik helyre lépett előre (Hahn 2001, 57). A külföldi tőke részvétele is jobban nőtt, mint általában a magyar vidéken. GDP-je az 1994-es 17. helyről 1999-2001-re előretört a 12.-re. Az egy állandó lakosra eső adóköteles jövedelem viszonylatában az évtized során 15.-ből tizedik lett, ezzel Hunniában első helyet szerzett (Hahn 2004, 546). Az összes általam vizsgált ágazat, változó megyék szerinti növekedési ütem rangsorának átlagát tekintve a '90-es években az ország egyik dinamikusan fejlődő mezorégiója (5.), így az évtized során előrejött az átlagosan 11.-ről a tizedik helyre (11/I. melléklet). (Más adatok szerint 1998-ban a megyék sorrendjében 17., 2001-ben pedig a 14. – Lásd a 8. mellékletet!). *Az 1990-es évek derekától kibontakozott dinamikus fejlődésében kiemelkedő szerepet játszott az a tényező, hogy az évtized során érte el a megyét az autópálya.*

Heves megye globális fejlődési üteme az ezredfordulótól valamelyest mérséklődött, pedig versenyképessége országosan is a negyedik legjobb volt (Lukovics 2006, 152). Az imént említett versenyképesség-számítás ugyanis az 1996-2003-as időszakról szól, a globális növekedési dinamika mérséklődésének erősödése pedig 2004-től jelentkezett tartósan (fajlagos GDP-jének alakulása is ezt igazolja). Amíg az előző évtizedben az ötödik, azt követően a hatodik-nyolcadik a megyék sorában. Ezzel a tempóval is tartani képes, sőt kétszer meg is előzni a tizedik helyet. Az ágazatok, változók rangsorszáma azonban jóval nagyobb szóródást mutat, mint az előző évtizedben. Közúthálózata gyorsabban nőtt és munkanélküliségi rátája jobban csökkent, mint az ezredforduló előtt, mindkettő összefügg az autópálya-építés folytatásával. A beruházások növekedése azonban nagymértékben visszaesett, így GDP-je egy évtizede többnyire és átlagosan a 12. helyen áll. A fajlagos autóállomány is nagyon lassan bővült, pedig az átlagkereseteknek mind a gyarapodási üteme, mind pedig statikus pozíciója viszonylag kedvező (7.-8.). Az utóbbiak jellemzik a távbeszélő-hálózat alakulását is. A mezőgazdaság belterjesedésének üteme tovább romlott, e téren a megyék so-

rában sereghajtó lett, a hagyományosan agrárjellegű déli kistérségei küszködnek a legtöbb gonddal.

Heves megye a 2000-es évtized második felében a relatív stagnálás, vagyis az országos átlaggal megegyező fejlődési ütem mintapéldánya. Éppen 11. a dinamikus rangsorban, s ezzel a pontosan nulla egész viszonylagos növekedéssel maradt a tizedik a mezorégiók statikus fejlettségi sorrendjében (11/III. melléklet). Változatlanul jó és növekvő az ipari alkalmazottak, az idegenforgalom, az átlagkeresetek és – nem jó, de fejlődő – a kulturális szolgáltatások igénybevételének az aránya. Az öngyilkossági ráta viszont a válság évében (2009) megduplázódott. Változatlanul gyengén áll az infrastruktúra egyes ágazataiban.

Heves megye alföldi mikrorégiói az ezredfordulón is alacsonyan fejlettek, gyengeségük jele a növekvő munkanélküliség, foglalkoztatási mutatójuk negatív. A Heves városhoz tartozó és a hegyek közé zárt csupa kistelepülésből álló Pétervásárai kistérség ráadásul lemaradó is. Felerészük azonban fejlődő-felzárkózó, sőt itt található Észak-Magyarország akkor egyetlen dinamikusan fejlődő mikrorégiója, az Egri. Heves Hunnia egyetlen megyéje, ahol – a KSH 2002-es minősítése szerint – egy nem megyei jogú városhoz tartozó kistérséget nem soroltak a hátrányos helyzetűekhez, sőt, 2003-2005-re ez, a hatvani körzet felzárkózóból fejlődőnek minősült. Az Egri mikrorégió ekkor már „csupán" fejlődőnek, bár a megye egyetlen igen fejlett térségének mondható. Jól fejlett sincs több. Hét kistérségéből négy többé-kevésbé lemaradó. Legkedvezőtlenebb helyzetű a Heves városhoz tartozó területi egység, amely nemcsak gyengén fejlett, de közepes versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó is. Fejlettsége 2007-re egyetlen kistérségnek sem változott érdemben, a Füzesabonyi, a Hevesi és a Pétervásárai versenyképessége 2008-ra számottevően romlott. Közülük egy minősült leghátrányosabb helyzetűnek, a Hevesi.

A megye húzóereje és egyben fejlettségének fő összetevője a székváros. A két évszázada érseki székhely a '90-es években csak egy átlagos fejlettségű megyei jogú város, dinamikája azonban valamelyest felgyorsult, így a nyertesek klubjában foglalt helyet, mint egyetlen ilyen nagyváros Hunniában. A kilencvenes évek közepére Egert elérte az autópálya, új erőforrások jelentek meg a városban, jók a jövedelmek is. Az ötödik legfejlettebb megyeszékhely lett, életminőségét tekintve mégis csak 9-10. helyen áll. Húzóereje fokozatosan kisugárzik az egész megyére, amelynek többi városa az ezredfordulón pozícióit vesztő, stagnáló településnek számított.

A participáció – mint a *politikai kultúrát* alkotó legfőbb tényező – *Heves megyében viszonylag igen jó,* értéke (60,8%) – akár számottevő társadalmi fejlettsége – *szigetként emeli ki Hunniából*. Ezzel a részvételi aránnyal Alsó-Pannóniában lenne a helye, 1990 és 2006 között a 14.-ről feljött az ötödikre a megyék rangsorában. (A 2009-es európai parlamenti választáson a kilencedik, 2010-ben az országgyűlésin a hetedik.) Politikai *orientációjának következetessége* is elismerésre méltó, sőt, az egyetlen megye, amely a parlamenti választások stabilitása mellett, *közgyűlési szinten is igen stabil* minősítést kapott (12-13. sz. melléklet). A közelmúlt korszakokban produkált gyenge polgárosultsága érezhető a döntően jobboldali *középpártok iránti viszonylag alacsony szimpátiaértéken* (44%), bár e téren is a legnagyobb Észak-Magyarországon.

Kedvező *a szélsőségek iránti viszonylag mérsékelt érdeklődése*, ami ismét csak kiemelte a nagyrégióból, de ez csak 1990 és 2006 között érvényes, mert a 2009-es európai és 2010-es nemzeti parlamenti választáson a Jobbik az összes megye közül a második legmagasabb szavazatarányát érte el, 20,2, illetve 25,0%-ot, amelyekkel a szélsőjobb – Hevesben példátlanul – egy illetve négy százalékponttal leköröz te a szocialistákat. Megyei szinten az országos *átlagot jelentősen meghaladó az MSZP iránti vonzódás*, ami érthető, hiszen Heves a fejlett – ha nem is feltétlenül a nehéz – ipar egyik fellegvára. Ugyanakkor éppen a megye alföldi részén volt erősebb a baloldal, ahol viszont meghatározó maradt a társas, nagyüzemi mezőgazdaság. Tömegbázisát azonban a városok biztosítják, a kistelepüléseken itt is viszonylag gyengék a szocialisták (Békés 2003, 420). Lépésről-lépésre erősödött az MSZP, 1990-ben még csak a nyolcadik, 2006-ban már a második helyezett e téren Heves a megyék sorában (9. melléklet). 2010 tavaszán azonban visszacsúszott a negyedik helyre, a 2006-os parlamenti választáshoz képest kétötödannyi szocialista szavazatmennyiséggel.

Az 1990-es és az 1994-es parlamenti választásokon ugyan a mandátumok túlnyomó többségét az országosan éppen győztes párt szerezte meg, mégis akadt egy fix pont. A dinamikusan fejlődő Egri mellett a megye egyetlen fejlett kistérségében, a Gyöngyösiben mindkét alkalommal az SZDSZ jutott egyéni mandátumhoz. 1998-ban az egyéni választókerületek felében ismét az MSZP győzött, melynek értékét azonban csökkentik az alacsony részvétel miatt érvénytelen első fordulók, majd ennek nyomán megmaradt multipoláris jelöltversengés, amely a relatív többségűnek kedvez. Az 1998-as önkormányzati választásokon produkált szocialista dominancia előrevetítette 2002-t és 2006-ot; e két parlamenti megmérettetésen a *megye minden választókerületében*, és 2002 őszén minden tízezer főnél *népesebb városában az MSZP győzött*. Az ország egyetlen megyéje, ahol az MSZP 2002-ben 1994-es tarolásához képest is növelni tudta egyéni parlamenti képviselőinek számát. Városai és községei közül 2002-ben 61 baloldali, plusz 32 szocialista, 14 jobboldali és még 11 fideszes többségű. 2006-ban azonban a szocialista vezetésű városok száma megfeleződött, s 2010-re egy sem maradt. Az utóbbi évben Heves megyében is minden szocialista egyéni jelölt vesztett.

A megyei önkormányzat három korábbi választásán a szocialista párt listaelső, s 2006-ban is az egyetlen mezorégió, ahol az MSZP-nek sikerült döntetlent elérni az összes többi megyében győztes Fidesszel szemben, majd egy függetlenné vált fideszes képviselő szavazatával ötödször is szocialista elnöke lett a megyei közgyűlésnek. Így vált fokozatosan Heves megye Hunnia és *az egész ország „legpirosabb" középszintű területi egységévé*, hogy aztán 2010-ben ugyanúgy jobboldali többségű legyen, mint bármelyik másik. Ennek ellenére a rendszerváltástól 2010-ig mindössze egyetlen női országgyűlési képviselőt választottak (2006-ban). A megyei közgyűlésben 2006-ig az országos átlagot hozták, ekkor azonban 22,5 százalékra (9 fő) ugrott a nők aránya, s ezzel „aranyérmesek" lettek, hogy aztán 2010-ben mindössze egy maradjon.

Heves megye kockázati szempontból kedvező, alacsony fokozatot kapott, ami csekély mennyiségű rizikótényező jelenlétére utal. S minthogy globális fejlődése, globális és politikai fejlettsége egyaránt közepes, *komplex helyzetét közepesre* minősítem.

A megye politikai participációja és globális fejlettsége között erős korreláció mutatható ki, hiszen – 1990 és 2010 között – átlagosan az egyik fő komponens sorrendje kilencedik, másik a tízedik a mezorégiók rangsorában. A fajlagos GDP és az iskolázottság szintjeinek politikai participációs korrelációja közepes, ugyanis mindkettő 13. helyen áll a megyék sorában. Politikai moderációja viszont nemcsak globális fejlettségével, hanem iskolázottsági szintjével is erősen korrelál, ha nem is teljesen, amint azt mindhárom fő komponens 13. sorrendi helyéből sejteni lehetne (moderációátlaga ugyanis 11,6).

Heves megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Eger	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
2.	Pétervására	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Gyöngyös	SZDSZ-Fidesz	SZDSZ	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Instabil
4.	Hatvan	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Heves	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Füzesabony	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Eger megyei jogú város, a hozzácsatolt Felnémet és Szarvaskő, valamint két község: Felsőtárkány és Noszvaj. A Bükk hegység nyugati lejtői mentén folyó Eger patak két oldalán fekszik, külterülete egészen a borsodi megyehatárig terjed. Az ezredfordulón dinamikusan, majd jól fejlődő, egyébként 2005-ben és 2007-ben is igen fejlett kistérség része, előbb magas, 2004-ben nagyon magas átlagjövedelmekkel. Változatlanul relatíve erős versenyképességgel rendelkezik. Eger Észak-Magyarország legmagasabb életszínvonalú nagyvárosa, 2000-ben 441 ezer Ft volt az egy lakósára eső adóköteles jövedelem, ami azonban országosan „csak" középmagasnak számít. A választókerület foglalkoztatási aránya jó közepes (40,6%), munkanélkülisége középalacsony (8%), de ezen a vidéken mindkettő igen kedvezőnek számít (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsági szintje magas, vetekszik a legműveltebb vidéki egyetemi városokéval. A választói magas fokú participációs készséggel rendelkeznek. Az egri választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. Egerben 1945-ben közel kétharmados többséget kapott a kisgazdapárt. Az 1990-es választásokon Szarvas Béla közgazdász (MDF) mindössze 26 szavazatkülönbséggel nyert, megelőzve az SZDSZ és a KDNP jelöltjét. 1994-ben Kórózs Lajos politológus (MSZP) legyőzte szabad demokrata és kereszténydemokrata ellenfeleit. 1998-ban az első fordulón Kórózs ismét az élre került, de a második menetben megelőzte Homa János újságíró (Fidesz), mégpedig a visszalépett kisgazda segítségével. 2002-ben és 2006-ban dr. Nagy Imre közgazdász, polgármester (MSZP) szerezte meg jelentős fölénnyel a mandátumot előbb Homától, majd Demeter Ervin elől (Fidesz-KDNP), SZDSZ-es partnere mindkétszer visszalépett. 2010-ben Habis László közgazdász, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulon vereséget mért Nagyra, valamint a Jobbik és az LMP jelöltjeire. Eger városát 1998-ig független polgármester irányította, majd Nagy Imre (MSZP-SZDSZ), 2006-tól Habis László civil szervezeti,

2010-től – és Felsőtárkánynak is – Fidesz-KDNP jelölt az önkormányzat vezetője. A parlamenti választásokon Eger és Felsőtárkány baloldali, Noszvaj Fidesz többségű helység volt 2002-ben. Közülük 2006-ban Felsőtárkány, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *Az egri választókerület erőteljesen instabil körzet.*

2. sz. választókerület: Pétervására székhellyel. A Mátra északkeleti és a Bükk északnyugati lejtőin, valamint a Hevesi-dombságon többnyire – nemcsak természeti földrajzi értelemben – nem éppen a napos oldalakon fekszik. Jelentősebb települései: Balaton, Bátor, Bekölce, Bélapátfalva, Bodony, Bükkszék, Egerbakta, Egercsehi, Egerszalók, Egerszólát, Istenmezeje, Mátraballa, Mátraderecske, Nagyvisnyó, Parád, Sirok, Szilvásvárad, Tarnalelesz, Terpes és Verpelét, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón nagyobbrészt stagnáló kistérségekből és a dinamikusan fejlődő Egri mikrorégió egy kis részéből áll. 2003-2005-re a választókerület helyzete jelentősen romlott, ugyanis a Bélapátfalvai kistérség erőteljesen lemaradó, Pétervásárai pedig lemaradó lett, mindkettő mérsékelten fejlett, csupán az Egri maradt igen fejlett és erős versenyképességű. Később is hasonlóak. Az elmaradott mikrorégiók igen alacsony átlagjövedelmekkel rendelkeznek. Pétervására kisváros lakói alacsony szinten élnek. A választókerület foglalkoztatási aránya eléggé csekély (32,8%), munkanélkülisége igen nagy (20%). Lakóinak iskolázottsági szintje igen alacsony, participációs készsége ehhez képest csak gyenge közepes, északon csekélyebb. Az egri választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. Az Egri járásban 1945-ben 60%-ot kapott a kisgazdapárt, de a Pétervásáraiban – a megyében példa nélkül állóan – átütő baloldali győzelem született (FKGP: 46,5% – Hubai 2001. II. 167). Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje került az élre, de a második menetben Kelemen József mezőgazdász (MDF) megelőzte, pedig a KDNP aspiránsa nem is lépett vissza. 1994-ben Csomós László vendéglős (MSZP) legyőzte SZDSZ-es és MDF-es versenytársait. 1998-ban az első fordulón Csomós lett az első, de a kisgazda visszalépése miatt Horváth László közművelődési szakember (Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben és 2006-ban Sós Tamás a megyei közgyűlés elnöke (MSZP) – előbb a munkáspárti jelölt visszalépésének köszönhetően, majd az MDF-es visszalépése nélkül – minimális többséggel nyert Horváth-tal szemben. 2010-ben Horváth már az elsőfordulón győzött a jobbikos, Sós, az LMP-s és az MDF-es jelölt ellenében. Pártosodott jelentősebb helységei: Balaton Fidesz, Bélapátfalva MSZP-SZDSZ, Ivád MSZP és Recsk SZDSZ jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2006-ban az első két település független, Ivád MDF-es, 2010 októbertől novemberig LMP-s, majd független, Recsk 2006-ban szocialista elöljárót választott. 2010-től Bátor, Egerbakta, Egerszólát, Mátraderecske, Nagyvisnyó, Pétervására, Tarnalelesz és Verpelét Fidesz-KDNP helységvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Bekölce, Egerbakta, Nagyvisnyó, Szilvásvárad és Verpelét jobboldali, Bükkszék és Terpes fideszes többségű, szintén hét baloldali dominanciájú és még ugyanennyi szocialista túlsúlyú. A megnevezettek közül 2006-ban Szilvásvárad szocialista többségű lett. 2010-ben valamennyi jobboldali. *Pétervására választókerülete erőteljesen instabil térség.*

3. sz. választókerület: Gyöngyös kistérsége. Községei: Abasár, Atkár, Domoszló, Gyöngyöshalász, Gyöngyösoroszi, Gyöngyöspata, Gyöngyössólymos, Gyöngyöstarján, Kisnána, Markaz, Mátraszentimre, Nagyréde, Vécs és Visonta. A Mátra déli, napos oldalán és a Mátraalján elterülő, az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben és 2008-ban közepes versenyképessége ellenére lemaradó, egyébként közepesen, illetve jól fejlett mikrorégió, magas jövedelmekkel. Gyöngyös polgárai középmagas színvonalon élnek. A választókerület foglalkoztatási és iskolázottsági mutatói átlagkörüliek, csak a munkanélkülisége kissé magas (15% – 2005. évi… 130). A szavazati joggal rendelkezők részvételi aránya a közepes és a magas határán mozog. A gyöngyösi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben kiegyensúlyozott politikai erőviszonyokkal találkozunk. Az 1990-es választásokat Komenczi Bertalan tanár (Fidesz, SZDSZ) nyerte a KDNP és a visszalépett MDF jelöltje ellenében. (Komenczi a szabad demokrata frakcióhoz csatlakozott.) 1994-ben dr. Fodor Gábor jogász (SZDSZ) győzött az MSZP és a KDNP aspiránsaival szemben. 1998-ban Hiesz György szocialista aspiráns az első fordulón élvonalbeli lett, de Fodor nem lépett vissza a harmadik helyről, ezért dr. Mánya Kristóf orvos (Fidesz) lett a képviselő. 2002-ben és 2006-ban dr. Magda Sándor rektorhelyettes (MSZP) nagy fölénnyel szerezte meg előbb Mányától, majd egy új Fidesz-KDNP-s jelölt elől a mandátumot, amihez hozzájárult Fodor visszalépése is. (Utóbb Mánya a MIÉP színeiben indult.) 2010-ben Balázs József közgazdász, polgármester (Fidesz-KDNP) nyert Magdával és Vona Gábor országos Jobbik-elnökkel szemben. Gyöngyös polgármestere 1994 és 2002 között Szabó Gyula tanár (MSZP, majd MSZP-SZDSZ), azután Hiesz György agrármérnök (MSZP-SZDSZ, később MSZP), 2010-től pedig Faragó László (Fidesz-KDNP). További pártosodott jelentős települései: az ezredfordulótól Nagyréde fideszes, később Fidesz-KDNP polgármesterrel, 2010-től még Domoszló szintén Fidesz-KDNP, 2011. június 17-től Gyöngyöspata jobbikos előljáróval. Települései közül csak Gyöngyöspata jobboldali többségű 2002-ben és 2006-ban is, 2010-ben valamennyi. *A gyöngyösi választókerület stabilitásban átmeneti, balra orientálódó térség.*

4. sz. választókerület: Hatvan kistérsége. A Zagyva folyó síkságra kilépő, középső szakaszának két oldalán terül el. Települései: Apc, Boldog, Csány, Ecséd, Heréd, Hort, Lőrinci, Nagykökényes, Petőfibánya, Rózsaszentmárton, Szűcsi és Zagyvaszántó. Felzárkózó-fejlődő, majd 2005-ben és lényegében később is jó közepesen fejlett mikrorégió az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas átlagjövedelemmel rendelkezett, Hatvan város lakossága jó közepes életszínvonalon élt. Gazdasági aktivitási mutatói igen jók: foglalkoztatási aránya a megyében a legmagasabb (42,5%), munkanélkülisége a legalacsonyabb, fővárosi szintű: 6% (2005. évi… 130). Lakosságának iskolázottsági foka gyenge közepes, participációs készsége közép alacsony. A hatvani választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben kiegyenlített politikai erőviszonyokkal találkozunk. Az 1990-es választáson dr. Baranyai Miklós orvos (MDF) nyert az SZDSZ és a KDNP jelöltjeivel szemben. 1994-től Érsek Zsolt közgazdász (MSZP) a képviselő, előbb az SZDSZ és az MDF, majd a Fidesz és az FKGP (utóbbi visszalépett), 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón

abszolút többséggel a fideszes és előbb az SZDSZ, később az MDF aspiránsai ellenében győzött. 2010-ben Szabó Zsolt üzemszervező mérnök (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel szerezte meg a mandátumot egy jobbikos jelölttel és Érsekkel szemben. Hatvan városa 1998-ig jobboldali koalíciós irányítás alatt állt, ettől kezdve szocialista a polgármestere, előbb Farkas Kálmánné tanár (12 jelölt közül 19,5%-kal nyert), 2002-től Érsek Zsolt, 2010-től Szabó Zsolt (Fidesz). További pártosodott jelentősebb helysége 2010-től Zagyvaszántó MSZP-s, Apc, Ecséd és Heréd Fidesz-KDNP előljáróval. 2002-ben csupán Boldog jobboldali többségű, de 2006-ban baloldali. 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A hatvani választókerület alapvetően baloldali térség.*

5. sz. választókerület: Heves város és környéke. A megye Tiszáig terjedő alföldi tájainak nagyobb részét teszi ki. Jelentősebb települései: Adács, Átány, Boconád, Detk, Erdőtelek, Erk, Hevesvezekény, Karácsond, Kisköre, Kömlő, Nagyfüged, Pély, Tarnabod, Tarnaméra, Tarnaőrs, Tarnaszentmiklós, Tarnazsadány, Tenk, Tiszanána, Vámosgyörk és Visznek, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Heves város ezredfordulón lemaradó, 2003-2005-ben közepes versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó, gyengén fejlett, 2007-re a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt kistérségére, és a korábban fejlődő, majd jobb képességének dacára lemaradó, közepesen fejlett Gyöngyösi mikrorégió déli negyedére terjed ki, összességében igen alacsony – a székhely város lakói alacsony – jövedelmekkel rendelkeznek. A Hevesi kistérség versenyképessége is jelentősen romlott a 2000-es évtized derekán. A választókerület a negatív „legekkel" jellemezhető. A fiatalok és idősek együttes száma – országos viszonylatban példátlanul – magasabb, mint a felnőtteké. Foglalkoztatottainak aránya a megyében a legalacsonyabb (27,2%), munkanélkülisége a legnagyobb (21% – 2005. évi… 130). Az ország egyetlen választókerülete, ahol az általános iskolát végzettek aránya nem éri el a 80%-ot (u.o. 119). Participációja is igen alacsony átlagú. A hevesi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben igen erősnek bizonyult. 1945-ben kiegyenlített politikai erőviszonyokkal találkozunk, de 1947-ben erős jobboldali többséggel. Az 1990-es választásokon Pongrácz József gyógyszerész (MDF) nyert a KDNP és az SZDSZ ellenében. 1994-től Godó Lajos agrár üzemmérnök (MSZP) a képviselő, előbb a KDNP és az SZDSZ, majd a Fidesz és az FKGP (a fideszes az első, érvénytelen forduló után visszalépett), 2002-ben pedig a Fidesz-MDF és a MIÉP (utóbbi visszalépett) aspiránsaival szemben. Godó 2006-ban már az első fordulón nyert. 2010-ben dr. Tóth József agrármérnök, polgármester (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött egy jobbikos jelölt és Godó felett. Heves polgármestere 1994-től Kontra Gyula tanár (MSZP), 2006-tól Csáki Zsigmond (Fidesz). További pártosodott jelentősebb települései: Erk MDF, Tarnaszentmiklós MSZP és Vámosgyörk MSZP-Összefogás HME jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-tól mindhárom község független elöljáróval rendelkezik. 2010-ben Tarnabod MSZP-s, Kisköre és Tiszanána Fidesz-KDNP településvezetőt választott. A parlamenti megmérettetésen 2002-ben csupán Erk és Tarnaőrs jobboldali, s Átány fideszes többségű, közülük 2006-ban Erk szocialista lett. 2010-ben valamennyi helysége jobboldali. *A hevesi választókerület alapvetően baloldali térség.*

6. sz. választókerület: Füzesabony és környéke. A Bükkaljának a megyéhez tartozó szakasza egészen a Tisza-tóig. Jelentősebb települései. Aldebrő, Andornaktállya, Besenyőtelek, Feldebrő, Kál, Kerecsend, Maklár, Mezőszemere, Nagyút, Novaj, Ostoros, Poroszló, Sarud és Szihalom, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Lefedi az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben fejlődő, egyébként csak – azóta is – mérsékelten fejlett Füzesabonyi kistérséget, és az előbb dinamikusan, majd jól fejlődő, igen fejlett Egri mikrorégió déli harmadát, népessége döntően alacsony jövedelmekkel rendelkezett. A Füzesabonyi versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentősen romlott. Füzesabony kisváros lakói gyenge közepes szinten élnek. A választókerület kedvezőtlen foglalkoztatási és iskolázottsági viszonyokkal rendelkezik, participációs készsége is alacsony. Ezen a vidéken a szélsőjobboldal 1939-ben középerősnek bizonyult. 1945-ben kiegyenlített politikai erőviszonyokkal találkozunk. Az 1990-es választásokon Elek István közíró (MDF) nyert a KDNP és az SZDSZ jelöltjei ellenében. 1994-től dr. Molnár János agrármérnök (MSZP) a képviselő, előbb az SZDSZ és a Fidesz, majd az 1998-as sikertelen első forduló után a Fidesz és az FKGP aspiránsaival szemben. 2002-től Gulyás László (MSZP) a mandátum tulajdonosa, maga mögé utasítva a Fidesz-MDF és a visszalépett munkáspárti vetélytársat. 2006-ban Kórózs Lajos politológus (MSZP) nyert a Fidesz-KDNP és a visszalépett MIÉP-Jobbik jelöltje ellenében. 2010-ben Herman István vállalkozó (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött egy jobbikos jelölt és Kórózs felett. Pártosodott jelentősebb helységei: Aldebrő FKGP-KDNP, Füzesabony BIT-MSZP-Munkáspárt-SZDSZ és Maklár FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2006-ban Aldebrő független, Füzesabony jobboldali koalíciós, Maklár civil szervezeti településvezetőt választott. 2010-től Andornaktállya és Kerecsend Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. A parlamenti választásokon 2002-ben csupán Aldebrő fideszes, Mezőszemere és Sarud jobboldali többségű, közülük 2006-ban Sarud baloldali lett. 2010-ben mindenik jobboldali. *A füzesabonyi választókerület alapvetően baloldali térség.*

3.2. Nógrád megye

Centrális helyzete ellenére az ország egyik legelmaradottabb térsége. Ipara későn fejlődött ki, csupán keleti része, Salgótarján és környéke vált a dualizmus korszakában szénbányászati, kohászati és építőanyag-ipari központtá. Gazdasági színvonalát tekintve a Kádár-korszakban is a sereghajtók között található, 17-18. helyen állt a megyék rangsorában. Mezőgazdaságának fejlettségét 1975-re visszatekintve – az országban egyetlen megyeként – erősen elmaradottnak minősítették, ipara közepesen fejlettnek számított. Az ipari alkalmazottak aránya meglehetősen magas volt, a rendszerváltáskor e téren hatodik a megyék sorrendjében (18. melléklet). Ezt követően itt is megroggyant a nehézipar, az ipari termelés volumenének növekedése az 1990-es években messze elmaradt az országos átlagtól, úgyszintén az ágazatban alkalmazottak lakos-

ságarányos megyei rangsorában is fél évtized alatt a 12. helyre került, vagyis már kevésbé iparosodott térségnek számított.

Az egyoldalú termelői szféra következménye volt, hogy a megye gazdaságának válsága hazánk más területéhez képest korábban, az 1980-as évek közepén elkezdődött, jelentősebb mértékű volt és időben is tovább tartott, illetve részben tart az ezredforduló után is (Engelberth 2003, 169). A szocializmus korszakában globálisan a közepesen fejlett megyék közé tartozott, de az 1990-es évek elejére lecsúszott a területi rangsorban a 17. helyre. Infrastruktúráját ekkor gyengén fejlettnek minősítették, csak közút- és vízvezeték-hálózata tekinthető viszonylag sűrűnek. „Csupán" a fajlagos beruházások területén állt az utolsó helyen, ami az ezredfordulóig csaknem folyamatosan jellemezte, s egy évtizedre meg is határozta gazdasága fejlődését.

A '90-es évek végén már három vizsgált kategóriában sereghajtó, komplex fejlettségét tekintve lecsúszott – egyes számítások szerint – az utolsó helyre (8. melléklet). A válság mélységét érzékelteti, hogy 1990 és 1998 között a megye villamosenergia fogyasztása 31,4%-kal csökkent (országos negatív csúcs) (Engelberth 2000, 253). Némi javulás ellenére tartósan nagymértékű a munkanélküliség, az egy főre jutó megyei össztermék az ezredfordulón az országos átlag 54-56%-a, amivel utolsó-utolsó előtti a sorrendben. Globális fejlettségi átlaga azonban két tizeddel jobb, mint az évtized elején, hanyatló gazdaságával ellentétben egyes kulturális és szociális ágazatokban jelentős javulásnak lehetünk tanúi. A kevés pozitív tendencia egyike a csecsemőhalandóság rátájának a megfeleződése, ezzel e téren a megyék sorában a középmezőny aljáról az előkelő negyedik helyre emelkedett. Változatlanul igen kedvező az öngyilkossági rátája. Csővezeték-hálózatokba bekötött lakásszám arányának növekedési ütemét tekintve 1990 és 1998 között „bronzérmes" a megyék között, ennek ellenére változatlanul a 19. helyen állt a sorban, tehát utolsó előtti (Hahn 2001, 57). Az ezredfordulón az ipari termelés volumenének növekedése is kissé megélénkült, köszönhetően a betelepülő külföldi cégek beruházásainak. Ezt követően a megyében előállított ipari termékek exportja szintén fellendült, 2001-ben már az országos arányt is meghaladta. Összességében *gazdasága változatlanul inkább stagnálónak* minősíthető, beruházásainak volumene ekkor is alig több mint harmada a hasonló nagyságrendű Komárom-Esztergom megyéének, hiszen a külföldi tőke csak igen korlátozott mértékben érdeklődött Nógrád iránt (Engelberth 2003, 169-171).

Az ezredfordulót követően fejlődése több ágazatban fellendült. Ami az előző évtizedben nem fordult elő: dinamikája két területen is első helyezett, a közcsatornahálózat bővülése és a vízvezeték-csatornahálózat együtthatójának javulása terén, s az előző évtized három sereghajtó ágazata helyett most már csak egy ilyen található: bár éppen a jövő reménysége, a turizmus. Ami ugyancsak példanélküli korábban: egy „környezetidegen" szférában – a mezőgazdaság belterjesedésében – második helyet ért el. *Globális fejlődési üteme a – '90-es évek meglehetősen alacsony, 13-15. helyét követően – 2000 és 2004 között az előkelő második* lett a megyék sorában, ami mögött komoly átlagjavulás rejlik, ennek megfelelően globális fejlettségének szintje egy, de csak egy lépcsőfokkal fentebb lépett, mert kategóriatársai is gyorsan haladtak. Gyarapodására már az ezredfordulón is láthattunk jeleket, pl. kistérségeinek fejlettségi mu-

tatói összességében biztatóan alakultak (8. melléklet). Ágazatainak, változóinak statikus pozíciói ugyan – kettő kivételével – két számjegyű helyen találhatók, de – elzártságának feloldásában fontos szerepet játszó – közúthálózat-sűrűsége hatodik a megyék sorrendjében. Legjobban öngyilkossági rátája mutat: 2001-ben élre tört. Ezen a területen korábban is jól állt, amelynek speciális – nem az életszínvonaltól függő – okai vannak, mindenekelőtt az erős vallásosság. Fejlődésének fő mozgatórugója, a fajlagos beruházás terén is változás következett be: az előző évtized minden vizsgált évében produkált huszadik helyről a 17.-re lépett az ezredfordulót követően (bár 2005-ben ismét sereghajtó). GDP-jének pozíciója – ugyan évek óta csaknem folyamatosan az utolsó – relatíve nem romlott, s a kétezres évek első felében kétszer is csukódott az olló Nógrád és Budapest között. Ilyesmi az előző évtizedben csak egyszer fordult elő (1997-ben). Az iparban alkalmazottak aránya viszont jelentős átmeneti javulás után még inkább romlott.

A megye 2000-2004 közötti dinamizálódása kérészéletűnek bizonyult, a *következő fél évtizedben ismét romlottak pozíciói*, olyannyira, hogy utolsó helyezett lett a növekedési sorrendben. Globális fejlettsége évtizede nem látott szintre esett vissza, átlagos statikus rangsorszáma kettővel hátrált (16-18.). Annak ellenére, hogy beruházásainak sorrendje csak három fokozattal (17-20.), ipari alkalmazottainak pozíciója mégis 11 hellyel került hátrább a rangsorban az évtized során. Ezek után nem lehet csodálni, hogy erőteljesen romlottak foglalkoztatási és GDP-mutatói. Foglalkoztatási rátája 2010-ben a megyék között már a legkisebb: 41,7 (az országos érték 49,2, Budapesté 54,7%), fajlagos GDP-je 2003 óta folyamatosan az utolsó, 2009-ben az egy lakosra eső fővárosi kibocsátás kevesebb mint egy ötöde. Változatlanul jól áll némely infrastrukturális ágazatban és országosan ismét kiemelkedően kedvező az öngyilkossági rátája.

Székhelye, Salgótarján ugyan a vesztes nagyvárosok kategóriájába tartozott, eredeti pozícióját tekintve a legrosszabb (22.), de a dinamizmus tengelyén „csak" a 15. helyen állt az ezredvégen. Egy MTA felmérés szerint nem rendelkezett kellő humánerőforrással és innovációs intézményrendszerrel, hosszútávon nem jövőképes a gazdasága, regionális kisugárzása nem számottevő. Ennek ellenére lehetséges, hogy némi mozgást vitt a megyébe, talán ennek tudható be, hogy 2001-ben Nógrádot már csak a 18., sőt kistérségeinek fejlettsége szerint a 13, 2003-ban pedig a kilencedik helyre sorolták. Az ezredfordulón a székváros térsége a megye egyetlen közepesen fejlettnek, a Pásztói pedig kifejezetten fejlettnek minősített mikrorégiója – de csak a minisztériumi számítások szerint, mert a faktorérték-vizsgálat az utóbbit éppenséggel fejletlennek látta. Viszont az alacsonyan fejlettnek tartott Rétsági – amely felzárkózó – kivételével minden kistérsége (beleértve a Salgótarjánit és a Pásztóit is) – a többi fejletlen is (Balassagyarmati, Szécsényi) – stagnáló, vagy leszakadó. Az ellentmondásos ábrázolást tovább bonyolítja az ECOSTAT 2001-es megállapítása, amely a Balassagyarmati körzetet fejlettnek, a 2004-es KSH értékelés pedig felzárkózónak minősítette. Az utóbbiakat erősíti meg a 2005-ös besorolás, amely már csak a Bátonyterenyei és a Szécsényi mikrorégiót tartotta stagnáló-lemaradónak, valamennyi közül az utóbbi a legelmara-

dottabb. Helyzetük javulására utalnak a már idézett megyei szintű kistérségi fejlettségi pozíciószámok (14-13-9.)

2003-2005-ben csak a Bátonyterenyei mikrorégió dinamikusan fejlődő, a Rétsági stagnáló, a többi kisebb-nagyobb mértékban lemaradó. Négy mérsékelten, kettő közepesen fejlett. 2007-re a Bátonyterenyei kistérség – korábbi kedvező mozgásával ellentétben – a legfejletlenebbek, a Salgótarjáni pedig a fejletlenek szintjére süllyedt, a többi mikrorégió statikus pozíciója számottevően nem változott. Versenyképességben egyiknél sem történt jelentős módosulás. Viszont az összes közül csak egy, a Bátonyterenyei minősült leghátrányosabb helyzetűnek.

A KSH 2002-es minősítése szerint Salgótarján az ország egyetlen megyei jogú városa, melynek kistérsége a hátrányos, sőt, a leghátrányosabb helyzetűek kategóriájába sorolható. A megyeszékhellyel ellentétben a többi város nagy része közepes fejlettségű, pozícióikat fejlesztő, de legalább őrző település. Nógrádban tehát csaknem minden város különbözik saját vidékének helyzetétől. Így hihető az a számítási előrejelzés, miszerint kistérségeinek komplex fejlettsége 2003-ban kilencedik helyre tette a megyék sorában (Cserháti-Dobosi-Molnár 2005, 21).

Nógrád megye a XIX. század végétől *erős klerikális politikai befolyás* alatt állt. Nyugat- és Közép-Nógrád aprófalvas településeire népi vallásosság és konzervatívizmus jellemző. A mély vallásosság gyökereit a helybéliek úgy magyarázzák, hogy ez egy olyan szegény vidék, ha segítség kellett, csak istenhez lehetett fordulni. Kézzelfoghatóbb ok az egri érsekség és a váci püspökség befolyása, valamint az elszigeteltség, mint szemléletformáló, világkép-alakító tényező (Szőgyi 1995, 454 és 2003, 456). A polgári és nemesi hagyományokat a megyében a régi megyeszékhely, Balassagyarmat jelenítette meg. A jobboldali pártok mindig ebben a városban voltak a legnépszerűbbek, 1945-ben 80% fölött szerepelt a kisgazdapárt, 1947-ben a Demokrata Néppárt kapta a szavazatok több mint kétharmadát (viszont 2002-re fokozatosan baloldali többségű lett, persze 2010-ben itt is a Fidesz nyert). Salgótarjánban ugyanakkor 1945-ben a kommunisták kétharmados többséget, csaknem négyszer annyi százalék szavazatot kaptak, mint országosan. Egy politikai döntés következtében 1950-ben a megyeszékhelyet Salgótarjánba helyezték át, az akkori vezetés így honorálta a város kommunista szimpátiáját. Miközben az új székhelyen szó szerint hegyeket mozgattak meg, hogy mintaszerű szocialista várossá tegyék; Balassagyarmatot nemcsak „trónfosztás" érte, hanem folyamatosan hátrányos megkülönböztetés is, melyet sokan büntetésként éltek meg (Szőgyi 1995, 454).

Balassagyarmat azonban a megyeszékhelyi státus elvesztése után is meg tudott tartani néhány megyei intézményt, vagyis a „trónfosztás" nem vált teljessé. Az amerikai büntetéspedagógiai elvek alapján kialakított bv-intézet mellett Gyarmaton működik a megyei bíróság és megyei főügyészség is. Ezen intézmények tekintélyes székházainak volt némi szerepe abban, hogy az egykori dzsentriváros megyei intézményeinek egy részét meg tudta tartani. Az egykori szocialista mintavárosban, Salgótarjánban a 20. század második felében többször is szóba került a megyei törvényház áttelepítésének ötlete, ám az új székvárosban egyszerűen nem tudtak a gyarmatihoz fogható épületet a megyei igazságszolgáltatás rendelkezésére bocsátani (Babus 2009, 18). A

rendszerváltáskor viszont a „palócfővárosban” vetették fel a megyeszékhely és az igazgatási intézmények Balassagyarmatra való visszatelepítésének ötletét, ami az előbbihez hasonló okok miatt vált szintén lehetetlenné. A két város rivalizálása, s megye két politikai kultúrájának versengése azóta is tart.

Nógrád megye legtöbb egzakt mutatója szignifikánsan átlagalatti, ezért valószínűleg részben az egyházi agitáció, részben a munkásöntudat okozza, hogy *politikai participációs értéke Hunniában az egyik legmagasabb*, csupán 1,5%-kal kisebb az országos részvételi aránynál. (Lásd az 1. mellékletet!) Az egyetlen megye a Dunától keletre, ahol az alacsony részvételű 1998-as választáson is minden kerületében meghaladták az 50%-ot. Egyike az ország mindössze öt megyéjének, amelyeknél szignifikáns eltérés mutatkozik a participáció és a globális fejlettség szintje és sorrendje között, mégpedig az előbbi javára. A jelentős differencia azonban csak látszólagos, minthogy akár a globális fejlettség, akár az átlagos iskolázottsági szint politikai korrelációja jó közepes erősséget mutat (0, 6885 és 0,6780), csupán a fajlagos GDP korrelál közepes mértékben (0,5737), ami nem csoda, hiszen amíg a politikai participáció terén a 12., egységnyi termékkibocsátása sereghajó a mezorégiók rangsorában (3. melléklet).

Politikai orientációjában a parlamenti választások szintjén *erős következetesség* lelhető fel, száz százalékos stabilitásával első helyezett a területi egységek között, ez tehát újabb pozitívum a politikai kultúra szférájában. Pártpreferenciájában – az alacsony fokú polgárosodásból fakadóan – a *polgári középpártok választási értéke kicsi*, sőt, holtversenyben Borsoddal utolsó helyezett a megyék rangsorában. Közepes nehézipari fejlettsége és átlagos mértékben nagyüzemi mezőgazdasága folytán a szocialista párt az országosnál kissé nagyobb népszerűséget élvez. Ezek után nyilvánvaló *a populista, szélsőséges, radikális és töredékpártok, köztük KDNP és a (Magyar Kommunista) Munkáspárt magas preferáltsági szintje*, de olyannyira, hogy első helyezett e kétes értékű listán. 1990-ben a Kereszténydemokrata Néppártnak az országban összesen megnyert mindhárom egyéni mandátuma a megyéből származott, Salgótarjánban pedig a kommunisták több szavazatot kaptak, mint a szocialisták. 1994-ben a polgári közép- és a radikális pártok megosztottsága miatt mind a négy választókerületben az MSZP győzött. Miután nem sokkal az 1998-as választások előtt a kereszténydemokrácia mérsékeltebb része a Fideszhez csatlakozott, a parlamenti választáson két egyéni mandátumot a Fidesz-MPP ezen áramlata, a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség szerzett, a másik kettőt – az iparilag fejlettebb keleti megyerészeken – pedig megtartotta az MSZP. Mindez megismétlődött 2002-ben és 2006-ban is (az utóbbi évben már csak egyik Fidesz-KDNP jelölt lett néppárti). 2010-re a KDNP jobbközépre húzódásával javult a helyzet, a Jobbik országosan „csupán” az ötödik legerősebb lett, ami Északkelet-Magyarországon nem rossz eredmény. *Politikai moderációjának alacsony szintje komplex fejlettségének hasonló nívójára vezethető vissza, nem véletlen az érintett négy fő kompones közötti erős korreláció.* A rendszerváltástól 2010-ig a megyében egyetlen női képviselőt sem választottak, ekkor azonban a székhelyi fideszes polgármester-asszony parlamenti mandátumszerzésével e téren is kissé módosult a kép. *2006-ig a megyeszékhelyet és a közepes nagyságú városok többségét szocialista veze-*

tésű önkormányzat irányította. Ebben az évben a megyében az MSZP városi polgármestereinek száma megfeleződött, 2010-ben lenullázódott.

Mindezek alapján *Nógrádot közepes kockázati helyzetű* megyének minősíthetem. Miután politikai aktivitása is közepes, globális fejlettsége és dinamikája gyenge, *komplex helyzetét is középgyengének kell értékelnem.*

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Nógrád megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Salgótarján	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Pásztó	KDNP	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Szécsény	KDNP	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Balassagyarmat	KDNP	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

1. sz. választókerület: Salgótarján megyei jogú város és kistérségének keleti, a Bátonyterenyeinek nyugati fele. Jelentősebb települései: Bárna, Cered, Kazár, Nagybárkány és Vizslás, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Karancs és a Mátra között, a Zagyva forrásvidékének lassan fejlődő városa és az ezredfordulón stagnáló, alig haladó mikrorégiói, az ezredfordulón alacsony, 2004-ben a Salgótarjáni közepes átlagjövedelmekkel. 2003-2005-ben a Salgótarjáni kistérség már lemaradó és közepesen fejlett, a Bátonyterenyei viszont közepes versenyképessége ellenére dinamikusan fejlődő, de csak gyengén fejlett. A megyeszékhelyi mikrorégió 2004-ben kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatást kapott, 482,5 millió Ft-ot (Nagy 2006, 7). Ennek ellenére 2007-re a fejletlenek szintjére süllyedt. A székhely város lakói az ezredfordulón jó közepes szinten éltek. A választókerület népessége számottevően elöregedett, ami egyébként legtöbb megyeszékhelynél megállapítható. Az azonban példa nélküli, hogy a megyében a legalacsonyabb foglalkoztatási (32,9%) és messze legmagasabb munkanélküliségi arány (25%) jellemezze (2005. évi… 132). A lakosság iskolázottsági szintje gyenge közepes, valamennyi megyei jogú város országgyűlési választókerülete közül a viszonylag legkevesebb diplomással rendelkezik (11,1% – u.o. 121). Participációs készsége ennek ellenére átlagkörüli. A salgótarjáni választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. (A háború után sok egykori nyilas bányász belépett a kommunista pártba.) A városban 1945-ben a kisgazdapárt mindössze 13,8%-ot kapott, az országos arány kevesebb, mint egynegyedét, míg a kommunista párt 66%-ot, az országos közel négyszeresét (Hubai 2001, II. 167). Ilyen mértékben fordított arányok páratlanok a járások-városok szintjén. (Éppen ellentéte a szentgotthárdi eredménynek, de itt nagyobb a baloldal, mint amott a jobb, mert a kisgazdapártban léteztek baloldali csoportok, de a baloldali pártokban legfeljebb balközép irányzatok.) Az 1990-es választásokon Speidl Zoltán újságíró (MDF) nyert, az SZDSZ és az MSZMP (!) jelöltjei ellenében, ugyanis az MSZP a második fordulón a fórumost támogatta. 1994 és 2010 között szocialista politikus képviselte a várost, előbb Boldvai László közgazdász az SZDSZ és a Munkáspárt, majd a Fidesz és az MP aspiránsaival szemben, 2002-től Puszta Béla polgármester a Fidesz-MDF és a vissza-

lépő munkáspárti riválist legyőzve. 2006-ban ismét Boldvai nagy fölénnyel nyert a Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ jelöltje ellenében. 2010-ben Székyné dr. Sztrémi Melinda jogász, polgármester (Fidesz-KDNP) szerezte meg a mandátumot Boldvai, a Jobbik és a Munkáspárt versengői ellenében. Salgótarján önkormányzatának vezetője 1990-ben Tolmácsi Ferenc mérnök-közgazdász (SZDSZ) lett, 1994-től Puszta Béla tanár (MSZP). (Az utóbbi megválasztása 2002-ben mindkét tisztségre közel kétharmados többséggel történt.) 2006-ban a baloldal megosztottsága miatt Székyné lett a polgármester, 2010-ben újrázott. További pártosodott jelentősebb helységei: Kazár 1998-tól MSZP-SZDSZ-Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, 2002-től MSZP-SZDSZ-es, 2010-től MSZP-s és Sámsonháza jobboldali koalíciós jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük az utóbbi község 2006-ban független elöljárót választott. 2010-től Vizslás MSZP, Nagybárkány Fidesz-KDNP településvezetővel rendelkezik. 2002-ben jelentősebb települései közül csak Nagybárkány jobboldali, sőt fideszes többségű (2006-ban is), Kazáron viszont több mint 31%-ot kapott a Munkáspárt (MP). 2010-ben mindenik jobboldali lett. *A salgótarjáni választókerület alapvetően szocialista többségű körzet.*

2. sz. választókerület: Pásztó és környéke. Jelentősebb települései: Bátonyterenye, Buják, Ecseg, Jobbágyi, Kálló, Mátramindszent, Mátraterenye, Mátraverebély, Nemti, Palotás, Szirák, Szurdokpüspöki, Tar és Vanyarc, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. A Cserhátalján és a Mátra északnyugati lejtőin található, az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő Bátonyterenyei és a folyamatosan lemaradó Pásztói (2005-ben mindkettő mérsékelten fejlett) kistérséget takarja. 2007-re a Bátonyterenyei a leghátrányosabb helyzetű besorolást kapta, a Pásztói helyzete lényegesen nem változott. A választókerület hosszan elnyúlik Salgótarján dél-keleti végétől dél-nyugat felé Pest megyéig. Népessége az ezredfordulón alacsony, 2004-ben a Pásztói mikrorégió közepes átlagjövedelmekkel rendelkezik. Kisvárosainak, Bátonyterenyének és Pásztónak a lakói 2000-ben közép alacsony szinten éltek. A választókerület foglalkoztatási mutatói csaknem pontosan megegyeznek az országos értékekkel, vagyis a megyében igen jónak számítanak. A lakosság iskolázottsági foka középalacsony, participációs készsége gyenge közepes. A mai pásztói választókerületet 1939-ben csaknem teljesen lefedő sziráki választókerületben a szélsőjobboldal erős közepes eredményt ért el. 1945-ben a Salgótarjáni járásban 21,6%-ot, a jelenlegi választókerület nagyobb részét lefedő egykori Sziráki járásban csaknem kétharmados többséget kapott a kisgazdapárt (Hubai 2001, II. 167). (Az egykori választókerület és a járás nem fedte teljesen egymást.) Az 1990-es választások első fordulóján az első helyezett az SZDSZ jelöltje lett, de a második szavazáson Tóth Sándor újságíró (KDNP) megelőzte, pedig az MDF aspiránsa nem is lépett vissza. 1994-től szocialista politikus képviselte a kerületet, Juhász Gábor vállalkozó, aki előbb az SZDSZ és a Munkáspárt, majd 1998-ban és 2002-ben a Fidesz és az MP (az utóbbi mindkétszer visszalépett), végül 2006-ban az MDF-Fidesz-KDNP és a visszalépett SZDSZ riválisai ellenében győzött. 2010-ben Becsó Zsolt közgazdász (Fidesz-KDNP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot a jobbikos jelölt, Juhász, az LMP és a Zöld Baloldal versengőivel szemben. Bátonyterenye polgármestere 1994-től dr. Balázs Ottó

jogász (MSZP), 2002-től Vanya Gábor (MSZP-MP-MSZDP), 2010-től Nagy-Majdon József (Fidesz-KDNP). Pásztó elöljárója 2002-ig független politikus, 1998-tól Sisák Imre János, akit négy, majd nyolc év után is, mint jobboldali koalíciós jelöltet választottak újjá. További pártosodott jelentősebb helységei: Mátraverebély munkáspárti, Kisbágyon és Nemti jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Mátraverebély szocialista, a másik kettő független községi elöljárót választott. 2010-től Jobbágyi, Mátramindszent, Fidesz-KDNP településvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Kálló fideszes és Vanyarc jobboldali többségű, s 2006-ban is azok maradtak, 2010-ben valamennyi. *A pásztói választókerület többnyire szocialista többségű térség.*

3. sz. választókerület: Szécsény és környéke. A Karancs-vidék és az Ipoly medencéjének felső, magyarországi szakasza. Jelentősebb települései: Alsótold, Bercel, Cserhátsurány, Endrefalva, Etes, Karancskeszi, Karancslapujtő, Karancsság, Kishartyán, Litke, Ludányhalászi, Magyarnándor, Mihálygerge, Nagylóc, Nógrádkövesd, Nógrádmegyer, Őrhalom, Rimóc, Szanda és Varsány, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Salgótarjáni kistérség nyugati felét, Balassagyarmat környékének keleti részét és a székhelyit fedi le. Az ezredfordulón stagnáló-felzárkózó mikrorégiók, 2003-2005-ben az előbbi kistérségek kisebb-nagyobb mértékben lemaradók és közepesen fejlettek, a Szécsényi szintén lemaradó és mérsékelten fejlett, vagyis legkedvezőtlenebb helyzetű a megyében. Az ezredfordulón alacsony, 2004-ben összességében közepes átlagjövedelmekkel rendelkeztek. Közülük 2007-re számottevően csak a Salgótarjáni mikrorégió helyzete változott: a fejletlen kategóriába csúszott le. Szécsény kisváros lakói gyenge közepes szinten éltek az ezredfordulón. A választókerületet alacsony foglalkoztatási és magas munkanélküliségi ráta jellemzi. Lakóinak iskolázottsága a megyében a legalacsonyabb fokú, itt a legkisebb a diplomások aránya: 6,9% (2005. évi… 121). Participációja valamivel átlagalatti, ami igen jónak mondható. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal átlagos eredményt ért el. 1945-ben a Szécsényi járás választói enyhe baloldali többséget, a Balassagyarmati járás szavazói pedig közel 75%-os kisgazdapárti győzelmet produkáltak. Az 1990-es választásokon Juhász Péter villamosmérnök (KDNP) nyert az MDF és az SZDSZ jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Serfőző András jogász (MSZP) a liberális szimpatizánsok második fordulós távolmaradása miatt és az MDF aspiránsának visszalépése ellenére nagy fölénnyel verte Juhász Pétert. 1998-ban dr. Surján László orvos, volt miniszter, kereszténydemokrata-fideszes képviselő győzött Serfőző és a kisgazda versenytárs felett. 2002-ben az első fordulón enyhe baloldali többség tapasztalható, de a másodikra közel háromezer új jobboldali szavazóval Surján megtartotta mandátumát Serfőző és a visszalépett munkáspárti rivális ellenében. 2004. november 28.-án Surján európai parlamenti képviselővé választása miatt kiírt időközi országgyűlési választáson dr. Nagy Andor jogász (Fidesz-MPSZ-KDNP) 69,5% szavazattal lett képviselő szocialista riválisa ellenében. 2006-ban is a néppárti Nagy nyert MSZP-s és SZDSZ-es jelöltek ellenében (az utóbbi visszalépett). 2010-ben Nagy már az első fordulón nagy fölénnyel biztosította mandátumát az MSZP és a jobbik versengőivel szemben. Pártosodott jelentősebb helységei: Cserhátsurány, Herencsény, Hollókő, Iliny, Ipolytarnóc,

Mihálygerge és Szécsény jobboldali koalíciós, Karancsság MSZP-SZDSZ-MKDSZ jelölésű polgármesterrel az ezredfordulótól. Közülük 2006-ban Szécsény MSZP-s, Herencsény, Iliny, Ipolytarnóc, Karancsság és Mihálygerge független, Hollókő fideszes településvezetőt választott. 2010-től Szécsény is Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb településeiből 2002-ben az országgyűlési pártlistás szavazáson Endrefalva, Nógrádmegyer szocialista, Etes, Karancskeszi, Karancslapujtő, Karancsság, Kishartyán, Litke, Magyarnándor, Mihálygerge, Nagylóc, Nógrádkövesd és Szécsény baloldali, s csak jó harmada jobboldali többségű. 2006-ban már Endrefalva, Karancskeszi, Karancsság, Mihálygerge, Nagylóc, Nógrádmegyer és Szécsény is jobboldali, túlnyomórészt a Salgótarján környékiek maradtak a baloldalon. 2010-ben valamennyi jobboldali többségű. *A szécsényi választókerület stabil jobboldali, kereszténydemokrata térség.*

4. sz. választókerület Balassagyarmat székhellyel. A Nógrádi-medencét tölti ki. Jelentősebb települései: Dejtár, Diósjenő, Drégelypalánk, Érsekvadkert, Mohora, Nagyoroszi, Nézsa, Nógrád, Nőtincs, Rétság, Romhány, Szügy és Tereske, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A két kistérsége közül a székhelyit stagnálónak, majd felzárkózónak, a Rétságit felzárkózó-fejlődőnek minősítették az ezredfordulón. 2003-2005-ben a Balassagyarmati versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó és közepesen fejlett, a másik mikrorégió stagnáló és mérsékelten fejlett. Helyzetük lényegesen később sem változott. Mindkettő az ezredfordulón alacsony, majd a fejlődés nyomán 2004-ben magasnak minősített átlagjövedelmekkel rendelkezett (Toroczkai-Hahn 2006, 462). Balassagyarmat lakossága jó közepes, Rétság város népe gyenge közepes adóköteles átlagjövedelemmel rendelkezett. A választókerületet az országosnál kissé kedvezőtlenebb, a megyeinél valamivel jobb foglalkoztatási és iskolázottsági mutatók jellemzik. Participációs készségük kevéssel átlagfeletti. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal igen erősnek mutatkozott. 1945-ben a kisgazdapárt a rétsági járásban meghaladta a kétharmados többséget, Balassagyarmat városában pedig 83,3%-ot kapott (Hubai 2001, II. 167). Az 1990-es választásokon Kovács Gábor tanár (KDNP) nyert az SZDSZ és az MDF ellenében. 1994-ben Urbán Árpád tanár (MSZP) győzött kis fölénnyel Kováccsal és szabad demokrata versenytársával szemben. 1998-ban Balla Mihály Tibor tanár (Fidesz) jelentős különbséggel szerezte meg a mandátumot Urbántól (pedig a kisgazda jelölt nem lépett vissza). 2002-ben Balla még nagyobb előnnyel tartotta meg képviselői helyét Urbán és a visszalépett SZDSZ-es riválisa ellenében. 2006-ban is Balla nyert Lombos István polgármesterrel (MSZP) és a második fordulótól elállt MDF-jelölttel szemben. 2010-ben Balla már az első fordulón nagy fölénnyel biztosította mandátumát Lombossal együtt fél tucat versengő ellenében. Balassagyarmatnak 1994-től Juhász Péter villamosmérnök a polgármestere, jobboldali koalíció jelöltjeként, 2002-től Lombos István Pál biztosító igazgató (MSZP-MSZDP) és 2006-tól Medvácz Lajos (Fidesz-KDNP-MDF, 2010-től Fidesz-KDNP) vezeti a várost. További pártosodott jelentősebb helységei: Diósjenő, Drégelypalánk, Érsekvadkert és Nógrádsáp jobboldali koalíciós, Mohora KDNP-MDF-MSZP-Munkáspárt(!) és Szügy MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulótól. Közülük 2006-ban Diósjenő, Érsekvadkert és Mohora független községi vezetőt

választott. 2010-től Érsekvadkert, Nagyoroszi, Nézsa, Rétság és Tereske Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. 2002-ben jelentősebb települései közül csak Mohora szocialista, Balassagyarmat(!), Romhány, Szügy és Tereske baloldali, a többi kilenc jobboldali, legnagyobb részük fideszes többségű. Közülük 2006-ban Mohora, Romhány és Tereske, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A balassagyarmati választókerület jobbfelé stabilizálódott térség.*

3.3. Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Az ország második legnagyobb kiterjedésű közigazgatási egysége. Sokáig csak boairól volt híres, az ipari forradalom idején feltárt bányakincsei nyomán kialakult a nehézipar. Székhelye, Miskolc a két világháború között még csak egy közepes iparváros, 1945 után azonban a legnagyobb vidéki várossá és ipari centrummá fejlesztették, maga a megye is a legjobban iparosodottak közé nőtt. A Kádár-korszak derekán, 1975-ben fajlagos GDP-je az országos átlag 110%-ával ötödik helyen állt a mezorégiók rangsorában. Képzelhetjük, ehhez képest milyen mértékű volt ipari fejlettsége, ha mezőgazdaságát elmaradottnak minősítették, az iparilag erősen fejlettek kategóriájában Komárom és Veszprém megyével „dobogós" helyeken versengett. Nemes Nagy József számításai szerint azonban 1980-ra némiképp átalakult az ország iparfejlettségi térszerkezete. Csongrád megye ugrott az élre, de a többi megye relatív helyzete nem sokban tért el a korábbi évekétől. Budapest és a középhegységi ipari tengely átlag feletti iparosodottsága továbbra is jellemző, bár – többek között – Borsod-Abaúj-Zemplén esetében az élőmunka-termelékenység relatív gyengeségét a magas iparosodottságnak kellett ellensúlyoznia. A '70-es évek második felének nehézipar-pártoló politikája ellenére az anyagi ágak fajlagos nettó termelésében 1980-ban a kilencedik, majd 1985-ben – most már a restrikció hatására is – a 12. a megyék sorrendjében. A dinamikusan, de igen alacsony szintről növekvő magánszektor nem tudta pótolni a szocialista üzemek recesszióját. Az ipar továbbra is domináns ágazat: az ipari népesség 1985-ben több mint háromszorosa a mezőgazdaságban foglalkoztatottakénak (Történelmi… 2001, 136), 1990-ben az iparban alkalmazottak aránya első a megyék sorában, csaknem kétszerese a sereghajtó Somogyénak.

Globális fejlettségi szintje a *rendszerváltáskor* országosan középkategóriás (11.). A külföldi tőkebefektetés és némely infrastrukturális ágazata ekkor még igen jó helyen állt, de a legalacsonyabb átlagbéreket már a Kádár-korszak végén is itt fizették (az országos 90%-át – Andorka 1997, 209, 2006, 217). Ehhez képest még relatíve javultak is a kereseti viszonyok, ugyanis a rendszerváltáskor hasonló átlagértékkel éppen középen állt (a tizedik), ami azt jelenti, hogy pár év alatt nem kevesebb, mint tíz megyében – igen csekély különbségekkel – a borsodinál nagyobb mértékben romlott az átlagkeresetek színvonala (30. melléklet). A munkanélküliség robbanásszerű növekedésének lehetett ilyen „jótékony" hatása, hiszen mindenekelőtt a rosszul fizetett alkalmazottakat bocsátották el.

A nehézipar összeomlása – a megszűnt KGST-hez minden tekintetben közelálló – *Borsod-Abaúj-Zemplén megyét sújtotta legjobban, amely a kilencvenes évtized elején még semmilyen mért ágazatban, változóban sem volt az utolsó helyen, a végén már háromban is sereghajtó* (vízvezeték-hálózat, személygépkocsi-állomány és a munkanélküliségi ráta). Csupán a turizmusban elfoglalt viszonylag kedvező helyét tudta tartani, meg még a külföldi tőkeérdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének külföldi részesedésében elfoglalt pozícióját, ahol 1999-ben országosan negyedik, Hunniában messze az első a megyék sorában (Tóth G. 2001, 241). Borsodban az alkalmazottak átlagkeresete ugyan mintegy 14%-kal alacsonyabb az országosnál – tehát e téren is leszakadás mutatkozik egy jó évtized után – de ezzel az értékkel is a 13. helyen állt. Gyenge közepes kereseti viszonyaihoz és gazdasági fejlettségéhez képest jóléti faktora igen kedvezőtlennek mondható, 1998-ban 18. a megyék rangsorában (10. melléklet).

Miután a ’90-es évek során globális fejlődési ütemét tekintve utolsó a megyék sorrendjében, vagyis a leglassabban haladó, az évtized végére le is csúszott az átlagosan 12.-ről a 15. helyre (11/I. melléklet). Valamennyi megye közül Borsodból vándoroltak el legtöbben, népességfogyása 1990 és 1998 között 38 849 fő, több mint amennyi az egész ország lakosságának csökkenése egy év alatt (Fekete-Szabó 2000, 35). Egyetlen megye, ahol a gazdaságilag aktív személyek mennyisége 1997 és 2001 között – amikor két évtized óta a legnagyobb GDP-növekedést mértek az országban – abszolút számban sem nőtt. 2001-ben azonban a megyét elérte az autópálya, ettől remélték sokan, hogy megmozdul a gazdaság. Úgy tűnt, hogy mindenekelőtt hagyományos kultúrájára építhetett, hiszen nehéziparát nem tudta reorganizálni, bár az egy főre jutó külföldi tőke mennyisége fél évtized alatt 60-ról 120%-ra nőtt a vidék átlagában (Hrubi 2000, 257).

Az utóbbi adatok már jelezték, hogy koránt sincs minden veszve, de hogy *az ezredfordulót követő fél évtized alatt páratlan, bár csak a megye egy részét érintő fejlődés bontakozik ki, arra nem lehetett gondolni: globális fejlődési üteme sereghajtóból a harmadik helyre lép elő*. Egybevág ezzel egy kutató kolléga megállapítása, aki az 1996 és 2003 közötti mutatókat elemezve arra a következtetésre jutott, hogy (az ország kétharmadának relatív fejletlensége mellett) Borsod-Abaúj-Zemplén megye a jövőbeli versenyképesség szempontjából közepesen fejlettnek minősíthető (Lukovics 2006, 157) (16/I. melléklet). Különösképpen anyagi infrastruktúrája bővült nagymértékben, minden általam vizsgált ágazatban előbbre lépett, de legalábbis tartotta korábbi pozícióját. A lakossági jólét növekedését mutatja, hogy amíg 1993 és 1999 között ezer lakosonként csak kettő, a következő hat évben 57 db személygépkocsival, az összmennyiség több mint egyharmadával gyarapodott az állomány. Globális fejlettségének pozíciója átlagosan két hellyel előbbre jött, s ezt mindenekelőtt annak köszönheti, hogy fajlagos beruházási mutatója az 1993.-i 14.-ből tíz év múlva a negyedik lett a megyék ranglistáján. GDP-je az 1994 és 2001 közötti többnyire 18. helyről előrelépett a 16.-ra a sorban. Csupán munkanélküliségi rátája igen rossz, e téren sereghajtó maradt, valamint a lakosság átlagos iskolázottsági szintjének relatív csökkenése okoz gondot, ahol az 1990-es kilencedik helyével szemben 2005-ben csak 13. a

megyék ranglistáján (4. melléklet), holott székhelye fél évszázada egyetemi város. Az ezredfordulót követő *gyors fejlődés azonban rendkívül aránytalannak bizonyult, megnőttek a megyén belüli regionális feszültségek.* Erre utal az az adat, hogy komplex megyei kistérségi fejlettség sorrendi száma 1999 és 2003 között változatlanul a 19-es, vagyis második legrosszabb, tehát ha egyes mikrorégióknak gyorsan javult a helyzete, másoknak stagnálnia, vagy romlania kellett, ami egyébként tényszerűen is bizonyítható (8. melléklet).

Kistérségeinek fele fejletlennek, negyede alacsonyan fejlettnek minősült az ezredfordulón. Az ECOSTAT szerint a megyeszékhelyi magasan, s a Tiszaújvárosi jól fejlett. A fejlődő Miskolci és a felzárkózó Tiszaújvárosi mellett a többi kilenc kisrégió stagnáló vagy lemaradó. A KSH 2002-es számításai szerint csak a megyeszékhelyi kistérség nem sorolható a hátrányos helyzetűek sorába. Egy adatközlés szerint az ország 15 legszegényebb mikrorégiójából hat a megyében található. Az ezredforduló körüli kistérségi komplex fejlettségszámítások konzekvensen az utolsó előtti helyre teszik a megyék sorában, ami nem csoda, hiszen Borsod az ország egyetlen térsége, ahol a székhelyin kívül egyetlen mikrorégiót sem minősítettek fejlődőnek, pedig hazánk egyik legnagyobb megyéje.

2003-2005-re számottevően javult a helyzet: statikus állapotukat tekintve valamelyest csökkent a különbség a szélső értékek között, és több stagnáló, vagy lemaradó kistérség dinamikussá vált. A Miskolci magasan fejlettből jól fejletté, a Tiszaújvárosi jól fejlettből közepesen fejletté mérséklődött, a Sátoraljaújhelyi pedig közepesen fejletté lépett elő. S ugyan hét körzet mérsékelten fejlett, de közülük három dinamikusan fejlődő lett, ami korábban mutatóban sem fordult elő a megyében. A maradék öt kistérség – köztük több újonnan alakult – gyengén fejlett, viszont kettejük fejlődővé vált. Felzárkóztatásukban jelentős szerepet játszhattak a területfejlesztési célú támogatások, melyeknek összege regionális szinten csaknem hatszorosa (5,8 milliárd Ft) a nyugat-dunántúlinak. A Nemzeti Fejlesztési Hivatal 2005-ben nagyobb összegű támogatást ítélt meg Borsodnak, mint a három nyugat-dunántúli megyének együttvéve (Fórumok… 2005, 6).

Ennek ellenére 2007-2008-ra a megye 15 kistérségéből mindössze egynek változott számottevően az általános fejlettségi szintje, a Kazincbarcikainak, annak is romlott (holott az előző félévtizedben dinamikusan fejlődött), versenyképessége négynek módosult jelentősen és ugyancsak negatív irányba: az Abaúj-Hegyközinek, a Mezőkövesdinek, az Ózdinak és a Szikszóinak, nagymértékben esett a Bodrogközinek, az Encsinek és a Mezőcsátinak. A mikrorégiók kétharmada – a csaknem teljes Abaúj-Torna-Zemplén részek – minősültek leghátrányosabb helyzetűnek, amelyek az ország összes ilyen térségének közel egyharmadát teszik ki (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

A megye helyzete *2000-2004-ről az évtized második felére* ismét valamelyest javult, bár globális fejlettségi, statikus mutatója átlagosan a 13. helyen maradt a sorrendben (11/III. melléklet). Változatlanul jól áll, vagy javult a helyzete az infrastruktúra több ágazatában, de pl. a vízvezeték-hálózat sűrűségében sereghajtó lett, illetve maradt a fajlagos személygépkocsi-állomány területén. Kulturális téren is növekedés

mutatkozik. Öngyilkossági rátája a válság évére, 2009-re a 16.-ra romlott a megyék rangsorában. Az utóbbi adat példátlan Borsod-Abaúj-Zemplén legújabb kori történetében, és egyben – Nógrádhoz hasonlóan – jelzi, hogy az ezredfordulót követő dinamikus növekedés nem éppen problémamentes. Az utóbbi megállapítást támasztja alá az a tény, hogy valamennyi megye közül Borsodban a legmagasabb a felnőtt korú (25-64 éves) népesség halálozási rátája, másfélszerese Győr-Moson-Sopronénak (Gáti 2008, 9).

Borsod-Abaúj-Zemplén megye fajlagos GDP-je az utóbbi időszakban az előző fél évtizedhez képest számottevően csökkent, a 2005-ös 14. sorrendi helyéről és a megyék átlagának 89%-áról 2009-re a 17. helyre és 84%-ra hátrált. Foglalkoztatási aránya az országosnál kisebb, munkanélküliségi rátája nagyobb mértékben romlott. Vagyis a válság az átlagosnál jobban megviselte az amúgy sem kedvező helyzetben lévő megyét.

A megye *politikai élete* az eddig leírt regionális adottságaihoz hasonlóan *változatos. Országgyűlési választási részvételi aránya Hunniában még az elfogadhatóbbak közé tartozik*, Észak-Magyarországon azonban a leggyengébb, meglehetősen ingadozó, ipari kerületeiben magasabb, a Tisza-menti körzetekben (a fejletlen kistérségekben) alacsonyabb. A politikai kötődés terén – a megyei közgyűlési választások instabilitása ellenére – inkább stabilnak mondható: 1990-ben MDF-túlsúly, 1994-ben MSZP-kizárólagosság, amelyből 1998-ra az öt egykor nehézipari kistérség, városrész (Diósgyőr) hűsége maradt meg, hét választókerületben Fidesz (-MDF) fölény alakult ki, egy független lett. 2002-ben és 2006-ban pedig fordított lett az arány (9-10 MSZP, 4 Fidesz-MDF, illetve 3 Fidesz-KDNP.) A különbséget nagyobbrészt Miskolc három instabil választókerülete okozza, ahol magasabb részvételnél érvényesül a lakótelepek baloldali dominanciája. Az erős civil szervezetekkel rendelkező szerencsi választókerületben – részben ebből fakadóan, példa nélkül állóan – két választáson is független jelölt győzött, majd 2002-ben minden idők legszorosabb eredménye született. Az ország egyetlen megyéje, ahol 2010-ben nem minden egyéni választókerületben győzött a Fidesz-KDNP szövetség, az edelényiben – a jobbikos visszalépésével – egy szélsőjobboldali független jelölt nyert. Ezzel 1990 óta harmadszor szerzett mandátumot a megyében nem párt, vagy más szervezet által indított versengő (ez is unikum).

A megye *alacsony fokú polgárosodottságából fakadóan a középpártok népszerűsége* a régiószintnél is kisebb, a 15-19. hely között ingadozott a megyék sorában, a két évtized átlagában pedig sereghajtó lett (9. melléklet). Viszont a szocialista nehézipar örökségeként és a nagyüzemi mezőgazdaság kétharmad részű kontinuitása miatt *az MSZP parlamenti listás választása országosan is átlagosan a legelső volt*, 2006-ban a párt történetében a megyék viszonylatában páratlan esetként túllépte az 50%-ot, a korábbi szavazásokon rendre „ezüstérmet” hozott. 2010-ben azonban – a Jobbikhoz való tömeges átállások miatt – a nyolcadik helyre, a két évtized összesítésében pedig a második pozíciójába került. A megye a nagyrégióban legkisebb arányban, bár szavazásról-szavazásra nagy kilengésekkel választotta a *radikálisokat*, ami átlagosan országosan is *az alacsony és a középső harmad határába* sorolható. (Már 1939-ben sem tudott a szélsőjobboldal megyei listát állítani, egyéni jelöltjük is csak három választó-

kerületben indult.) Ehhez képest a meglepetés erejével hatott, hogy a Jobbik a 2009-es európai parlamenti választáson valamennyi mezorégió közül Borsodban kapott legtöbb szavazatot, 22,9%-ot, amellyel egy radikális párt – a megyében példátlanul – szignifikánsan megelőzte az MSZP-t. (Tény, hogy a romakérdés itt a legfeszítőbb.) A 2010-es nemzeti parlamenti megmérettetésen is a szélsőjobboldal pártja 27,2%-kal ország első lett.

Női képviselőinek aránya a rendszerváltás utáni parlamentekben országosan a második legmagasabb (12,5%), de a megyei közgyűlésben is jó. Ez utóbbi momentum némileg visszafogja azt az értékelést, hogy a polgárosultság, a moderáció, a következetesség és a participáció elemei együttesen a megyét a kevésbé fejlett politikai kultúrájú makrorégióhoz sorolja. A megyeszékhely jó évtizedes kereszténydemokrata-fideszes irányítása 2002-ben változott szocialistává és két ciklusra baloldali többségűvé. Ennek okát egy helyi elemző a következőkkel magyarázta: a választók azért büntették a Fideszt, mert hosszú időn át tétlenül nézte, hogy Miskolcon megállt az idő, a legnagyobb ellenzéki párt erőtlen és tehetetlen a városban (Romhányi 2006, 3). Városai vegyes képet mutatnak: az iparvárosokat baloldali, a többit független és jobboldali polgármesterek vezették. Az ország egyetlen megyéje, ahol 2006-ban növekedett a szocialista városvezetők száma. 2010-ben is maradt néhány.

Mindezekből fakadóan *Borsod-Abaúj-Zemplén megyét a nagymértékű kockázatmennyiségnek kitett térségek közé soroljuk.* Minthogy globális és politikai fejlettsége gyenge, dinamikus mutatója viszont jó, *komplex helyzetét átlagosan közepgyengére értékelem. Politikai participációjának és globális fejlettségének, illetve fajlagos GDP-jének korrelációja meglehetősen erős* (0,8974 és 0,8858), az iskolázottsági szinté is jó közepes (0,7423) (3. melléklet), ugyancsak nagyfokú korreláció fűzi a politikai konzekvencia és moderáció értékeit a komplex fejlettség komponenseihez, ami azt jelenti, hogy a mezorégió társadalmi-gazdasági és politikai fejlettsége szinkronban áll egymással.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazás következetessége az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Miskolc	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
2.	Miskolc	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Miskolc	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
4.	Miskolc	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Ózd	FKGP	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Sajószentpéter	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Kazincbarcika	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
8.	Edelény	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	független	Igen instabil
9.	Encs	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
10.	Sátoraljaújhely	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
11.	Szerencs	független	MSZP	független	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
12.	Tiszaújváros	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
13.	Mezőkövesd	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

1. sz. választókerület: Miskolc megyei jogú város északkeleti hatoda és a szomszédos települések: Alsózsolca, Arnót, Felsőzsolca, Gesztely, Hernádkak, Henádnémeti, Sajópálfalva és Szirmabesnyő. A nagyváros Sajó-menti utcáitól a Hernádig terjedő – döntően zöldövezeti – része az ezredfordulón felzárkózó-fejlődő és magasan fejlett, 2003-2005-ben már stagnáló és „csupán" jól fejlett kistérségének, mely előbb közepes, 2004-ben magas jövedelmekkel rendelkezett. Helyzete később is hasonló. A mikrorégió 2004-ben kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatásban részesült (563,1 millió Ft). Miskolc az ezredfordulón még a vesztesek középkategóriájába tartozott, lakóinak átlag-életszínvonala közepes, a százezres nagyvárosok közül az egyik legrosszabb, alig magasabb Nyíregyházáénál. A választókerület foglalkoztatási aránya alacsony (32%), de még magasabb a megyei átlagnál, munkanélküliségi mutatója borsodi viszonylatban a legkisebb: 13% (2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsága átlagkörüli, választási részvételi aránya kissé átlagalatti. 1945-ben a városban a baloldal csekély, a járásban kétharmados többséget ért el. Az 1990-es választásokat Balázsi Tibor politológus (MDF) nyerte az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben Fedor Vilmos üzemmérnök (MSZP) abszolút többséggel győzött szabad demokrata ellenfele és Balázsi felett. 1998-ban az első fordulón Fedor még vezetett, de aztán a kisgazda versenytárs visszalépése minimális különbséggel győzelemre segítette Lenártek András agrármérnököt (Fidesz). Éppen az a félezer szavazat hiányzott, amennyivel többen voksoltak az MSZP jelöltjére '94-ben. 2002-ben az előző választás szavazatainak másfélszeresével Fedor jelentős különbséggel szerezte vissza a mandátumot Lenártektől (a Centrum jelöltjének visszalépése nem sokat számított). 2006-ban Fedor már az első fordulón nyert. 2010-ben Csöbör Katalin kulturális antropológus (Fidesz-KDNP) abszulút többségel győzött a Jobbik versengőjén és Fedoron. Pártosodott jelentősebb települése Arnót FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2002 óta független községi vezetővel. A parlamenti választásokon 2002-ben települései közül csak Arnót, Hernádnémeti és Sajópálfalva jobboldali többségű – a legkisebb és a várostól legtávolabb fekvő helységek. (A községek '98-ban – Gesztely kivételével – jobboldaliak). Közülük 2006-ban Hernádnémeti baloldali többségű lett. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A miskolci 1. sz. választókerület változékony, erőteljesen instabil körzet.*

2. sz. választókerület: Miskolc belvárosi negyede. Foglalkoztatási aránya csaknem pontosan azonos az országéval, így messze a legjobb a megyében. Lakosságának iskolázottsági szintje és participációs készsége a közép és a magas határán mozog. Az 1990-es választásokon dr. Balás István jogász (MDF) nyert az SZDSZ jelöltje és Tompa Sándor (MSZP) felett. 1994-ben dr. Koleszár Lajos orvos (MSZP) abszolút többséggel győzött az SZDSZ és az MDF aspiránsai ellenében. 1998-ban az első fordulón Koleszár – '94-hez képest négy és fél ezerrel kevesebb szavazattal – ugyan első lett, de a második menetben – annak ellenére, hogy szabad demokrata szövetségese visszalépett – minimális különbséggel veszített dr. Répássy Róbert ügyvéddel (Fidesz) szemben. 2002-ben dr. Simon Gábor ügyvéd (MSZP) – a hajszálon múlott első fordulós mandátumszerzés után – nagy fölénnyel verte Répássyt (az SZDSZ jelöltje visszalépett). 2006-ban már az első fordulón nyert. 2010-ben dr. Zsiga Marcell jogász

(Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött Simon és a jobbikos versengő felett. *A miskolci 2. sz. választókerület változékony, erőteljesen instabil városrész.*

3. sz. választókerület: Miskolc déli negyede a szomszédos településekkel: Kistokaj, Mályi és Nyékládháza. Az Avastól dél felé Miskolctapolcán át a Borsodi-Mezőség északi csücskéig terjedő zöldövezet. Foglalkoztatási aránya középalacsony, iskolázottsági szintje jó közepes, participációs készsége átlagos. Az 1990-es választásokat Mile Lajos irodalomtörténész (MDF) nyerte az SZDSZ jelöltje és Korinthus Katalin pedagógus (MSZP) ellenében. 1994-ben Korinthus abszolút többséggel győzött az SZDSZ aspiránsa és Mile felett. 1998-ban Korinthus az első fordulón még „aranyérmes" lett, de a második menetben Kádas Mihály tanár (Fidesz-MDF) – a kisgazda visszalépése miatt – kis különbséggel megszerezte a mandátumot. 2002-ben és 2006-ban Káli Sándor mérnök (MSZP) – a '98-as szavazatok kétszeresével – már az első fordulón képviselő lett, az előzőben Kádast is maga mögé utasította. 2010-ben dr. Nagy Kálmán orvos (Fidesz-KDNP) győzött Káli és a jobbikos versengő felett. Pártosodott települése Nyékládháza, szocialista polgármesterrel az ezredfordulón, 2010-ig. Mindhárom község baloldali többségű 2002-ben és 2006-ban is, 2010-ben pedig jobboldali. *A miskolci 3. sz. választókerület változékony, erőteljesen instabil körzet.*

4. sz. választókerület: Miskolc nyugati negyede és környéke. A Bükk-fennsík keleti, borsodi felén és a Garadna-Szinva völgyében terül el. Városrészei: Bükkszentlászló, Diósgyőr, Hámor, Lillafüred, Perecse. Önálló települései: Bükkszentkereszt, Garadna és Répáshuta. Része a székváros ezredfordulón felzárkózó-fejlődő és magasan fejlett, 2003-2005-ben már stagnáló és később is „csupán" jól fejlett kistérségének, mely előbb közepes, 2004-ben magas jövedelmekkel rendelkezett. A mikrorégió 2004-ben kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatásban részesült (563,1 millió Ft). A választókerület népessége nagyrészt lakótelepeken él. Foglalkoztatási mértéke kissé átlagalatti, de munkanélküliségi aránya alig magasabb az országosnál (13% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje jó közepes, participációs készsége átlagkörüli. Az 1990-es választásokon dr. Kiss György jogász (MDF) nyert az SZDSZ és a visszalépett Fidesz jelölt ellenében. A négy miskolci kerületből az egyetlen, ahol az MSZP aspiránsa nem lett harmadik helyezett, hogy aztán 1994-től folyamatosan szocialista képviselője legyen, Tompa Sándor egyetemi oktató személyében. Tompa előbb a KDNP és az SZDSZ, majd a Fidesz és az FKGP (az utóbbi visszalépett), végül 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón előbb a Fidesz-MDF és a Centrum, majd a Fidesz-KDNP és az MDF jelöltjeit utasította – mind a négy választáson abszolút többséggel – maga mögé. 2010-ben Sebestyén László gépészmérnök (Fidesz-KDNP) győzött Tompa és a jobbikos versengő ellenében. Miskolc polgármesterévé 1990-ben Csoba Tamás mérnököt választották, SZDSZ-Fidesz-többséggel. 1994-től – előbb a KDNP, majd a jobboldali koalíció élén – Kobold Tamás külkereskedő a városi önkormányzat vezetője. 2002-től Káli Sándor országgyűlési képviselő (MSZP-SZDSZ) – ekkor közel kétharmados többséggel – 2010-től dr. Kriza Ákos (Fidesz-KDNP) Miskolc elöljárója. További pártosodott jelentősebb helysége Garadna fideszes polgármesterrel az ezredfordulón, 2002 óta független elöljáróval. 2010-től Perecse, Fidesz-KDNP településvezetővel. 2002-ben és 2006-ban a város egésze szo-

cialista többségű, két község baloldali, Garadna fideszes dominanciájú lett. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A 4. sz. miskolci választókerület alapvetően szocialista orientációjú körzet. A város egésze politikailag instabil település.* (1990-ben tavasszal konzervatív, majd ősszel liberális, 1994 májusában szocialista, decemberben keresztény demokrata dominancia, 1998-ban csaknem döntetlen, 2002-ben és 2006-ban szocialista, 2010-ben Fidesz-KDNP többség.)

5. sz. választókerület: Ózd és környéke. A Borsodi-dombságon és a Hangony patak völgyében terül el. Települései: Arló, Borsodnádasd, Borsodszentgyörgy, Domaháza, Farkaslyuk, Hangony, Járdánháza és Kissikátor, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ország egyik legrosszabb helyzetű, legszegényebb, az ezredfordulón lemaradó, 2003-2005-ben közepes versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó és mérsékelten fejlett, 2007-re a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt Ózdi kistérség déli fele, igen csekély jövedelmekkel. 2008-ra versenyelőnye is nagymértékben gyengült. Ózd lakossága meglehetősen alacsony színvonalon él. A választókerület foglalkoztatási mértéke nagyon kicsi (24,8%), munkanélküliségi aránya igen magas (32% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje és partcipációs készsége rendkívül alacsony. Az ózdi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt átlagos eredményt ért el. 1945-ben az Ózdi járásban 70%-os baloldali többség született. Az 1990-es választások első fordulóján kis különbséggel az SZDSZ előtt – párját ritkítóan – a Fidesz jelöltje vezetett. A második fordulóban azonban az előzőben harmadik helyezett Bárdos Balázs gazdasági vezető (FKGP) – egyesítve a kihullott kisebb jobboldali pártok szavazóinak többségét – megszerezte a mandátumot. Ezzel Bárdos lett Észak-Magyarország egyetlen kisgazda egyéni országgyűlési képviselője. 1994 és 2002 között a szocialista Benedek Mihály diszpécser a kerület honatyája, előbb – hatalmas fölénnyel – az SZDSZ és a Fidesz, majd a Fidesz és a – két forduló között visszalépett – FKGP jelöltjeit utasította maga mögé. 2002-ben és 2006-ban dr. Tóth István orvos (MSZP) már az első fordulón, abszolút többséggel győzött előbb a Fidesz-MDF-es, majd a Fidesz-KDNP-s és a többi jelölt felett. 2010-ben Riz Gábor tanító (Fidesz-KDNP) nyert a jobbikos versengő és Tóth ellenében. Ózd polgármestere 1991-től Strohmayer László vállalkozó (liberális, majd független), 2002-től Benedek Mihály (MSZP), 2010-től Fürjes Pál (Fidesz-KDNP). Pártosodott jelentősebb települései: Borsodnádasd, MSZP-SZDSZ-civil szervezeti, Hangony KDNP-Fidesz, Járdánháza és Kissikátor MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2006-ban Kissikátor kivételével független községi vezetőt választottak. 2010-től Farkaslyuk MSZP, Borsodnádasd, Borsodszentgyörgy, Hangony és Kissikátor Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. A parlamenti választásokon 2002-ben települései közül csak Borsodszentgyörgy, Domaháza és Kissikátor jobboldali, sőt fideszes többségű, Hangonyban viszont a Fidesz-barát Új Baloldal Párt – párját ritkítóan magas – több mint 5% szavazatot kapott. A felsorolt községek 2006-ban is jobboldaliak (Hangony baloldali). 2010-ben valamennyiben a Fidesz nyert. *Ózd és környéke alapvetően szocialista választókerület.*

6. sz. választókerület: Sajószentpéter és környéke. A Bükk északi lejtőin, az Upponyi-hegységtől a Sajóig hosszan elnyúló választókerület. Jelentősebb települései:

Alacska, Bánhorváti, Boldva, Borsodbóta, Csernely, Csokvaomány, Dédestapolcsány, Múcsony, Nagybarca, Nekézseny, Parasznya, Sajókeresztúr, Sajóvámos, Sáta és Tardona, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Lefedi az Ózdi, ezredfordulón lemaradó, 2003-2005-ban erőteljesen lemaradó és mérsékelten fejlett kistérség keleti, a korábban stagnáló-felzárkózó, majd dinamikusan fejlődő és mérsékelten fejlett Kazincabarcikai déli és az előbb fejlődő-felzárkózó, később stagnáló, de jól fejlett Miskolci térség északi részét. A kistérségek jövedelmi viszonyai sorrendben: az ezredfordulón igen alacsony, alacsony, közepes; majd 2004-ben nagyon alacsony, közepes, magas. Sajószentpéter város lakói az ózdiaknál is alacsonyabb szinten éltek. A Kazincbarcikai mikrorégió 2007-ben már fejletlennek számított. Az Ózdi versenyképessége jelentős mértékben romlott a 2000-es évtized derekán. A választókerület foglalkoztatási mutatói a megyei átlag körül mozognak, tehát országos viszonylatban kedvezőtlennek ítélhetők. Lakóinak iskolázottsági szintje alacsony, választási részvételi aránya középalacsony. A sajószentpéteri választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt meglehetősen erősnek bizonyult. 1945-ben a Sajószentpéteri járásban a baloldal közel 60%-ot ért el. Az 1990-es választások első fordulóján egy SZDSZ-es lett az első, de a második fordulón megelőzte Miklós Árpád tanár (MDF), pedig a kisgazda jelölt nem is lépett vissza. 1994-től dr. Faragó Péter jogász (MSZP) a képviselő, előbb a KDNP és az SZDSZ (utóbbi visszalépett), majd a Fidesz-MDF és a kisgazda aspiránsok ellenében. 2002-ben Faragó nagy többséggel tartotta meg a mandátumot a Fidesz-MDF és a Centrum jelöltjeivel szemben. 2006-ban már az első fordulón nyert. 2010-ben Demeter Zoltán lekész (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik és az MSZP versengői felett. Sajószentpéter polgármestere a rendszerváltás óta Samu István gépészmérnök, 1996-ig SZDSZ-es, majd független, később MSZP-s, 2010-től Faragó. Pártosodott jelentősebb helységei: Borsodbóta munkáspárti és Tardona szocialista polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-ban az előbbi község megtartotta, az utóbbi függetlenre cserélte elöljáróját. 2010-ben Borsodbóta országosan is az egyetlen kommunista vezetővel rendelkező település. Jelentősebb helységei közül 2002-ben csak Boldva, Nekézseny és Sajóvámos jobboldali többségű, közülük 2006-ban Boldva és Nekézseny baloldali lett. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A sajószentpéteri választókerület alapvetően baloldali orientációjú térség.*

7. sz. választókerület: Kazincbarcika székhellyel. A Sajó völgyében húzódik, az országhatártól a székhely városig. Jelentősebb települései: Bánréve, Királd, Putnok, Sajókaza, Sajóvelezd és Vadna, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Kazincbarcikai, ezredfordulón stagnáló-felzárkózó, 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő és mérsékelten fejlett, az Ózdi, előbb lemaradó, majd erőteljesen lemaradó és mérsékelten fejlett, erőteljesen romló versenyképességű, kistérségek egyes részeiből áll, az ezredfordulón alacsony és igen alacsony, 2004-ben a Kazincbarcikai mikrorégióban közepes jövedelmekkel. Az utóbbi 2007-re egy kategóriát esett és fejletlen minősítést kapott, az Ózdi jelentős színvonal-változás nélkül került a leghátrányosabb helyzetűek közé. Kazincbarcika város lakói a miskolcinál is kissé jobb, közepes, a putnokiak középalacsony színvonalon éltek az ezredfordulón. A választókerület gazdasági aktivitási mutatói megyei viszonylatban kedvezőknek mondhatók,

foglalkoztatási aránya 35% (2005. évi… 128). Lakosságának iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége középalacsony. 1945-ben az akkor még nem iparosított Putnoki járásban a kisgazdapárt közel 70%-ot kapott. Az 1990-es választások első fordulóján még az SZDSZ-es vezetett, de a második menetben Tóth István tanár (MDF) megelőzte, harmadik az MSZP jelöltje lett. 1994-ben Gyárfás Ildikó tanár-szakmérnök (MSZP) már az első fordulón megszerezte a mandátumot az SZDSZ és a Munkáspárt aspiránsai ellenében. Gyárfás 1998-ban is – ugyan a második fordulón – csaknem kétharmados többséggel őrizte meg képviselői helyét MDF-fideszes és a kisgazda vetélytársaival szemben. 2002-ben és 2006-ban az első fordulón, úgyszintén csaknem kétharmados többséggel győzött előbb a Fidesz-MDF, majd a Fidesz-KDNP és SZDSZ jelölésű riválisai felett. 2010-ben Tamás Barnabás személyiügyi szervező (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP és a Jobbik versengői ellenében. Kazincbarcika polgármestere 1994-től dr. Király Bálint tanár (MSZP), 2006-tól Szitka Péter közgazdász (MSZP). Pártosodott jelentősebb helysége Sajókaza, kisgazda polgármesterrel az ezredfordulón, 2002 óta független községi elöljáróval. 2010-től Putnok (Fidesz-KDNP) helységvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben Sajókaza baloldali, a többi szocialista többségű, 2006-ban Sajókaza szocialista többségű. 2010-re valamennyi jobboldali lett. *A kazincbarcikai választókerület alapvetően baloldali körzet.*

8. sz. választókerület: Edelény és környéke. Tájegységei: a Borsodi-dombság északi része, a Rudabányai- és a Szalonnai-hegység, valamint az Aggteleki-karszt. Jelentősebb települései: Aggtelek, Bódvaszilas, Felsőnyárád, Hangács, Hídvégardó, Izsófalva, Kurityán, Lak, Perkupa, Ragály, Rakaca, Rudabánya, Szalonna, Szendrő, Szendrőlád, Szin, Szögliget és Zádorfalva, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Lefedi az ezredfordulón stagnáló-felzárkózó, 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő, ennek ellenére mérsékelten fejlett, majd fejletlennek minősített Kazincbarcikai kistérség északi felét, és a legszegényebbek közé sorolt, korábban lemaradó, majd mérsékelt versenyképessége ellenére fejlődő, de csak mérsékelten fejlett, 2007-re a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt Edelényi mikrorégiót. Mindkettőnek igen alacsonyak a jövedelmi viszonyai. Edelény város lakói alacsony szinten élnek, Szendrő városkában még rosszabbul, itt 2000-ben az egy főre eső adóköteles jövedelem 182 ezer Ft, a megyében a második legkisebb. A választókerület az országban az egyik, a megyében a legkisebb foglalkoztatási aránnyal bír: 23%, és az egyik legnagyobb munkanélküliséget szenvedi: 38% (2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje is igen alacsony, ennek ellenére participációs készsége átlagkörüli. (Talán az ország egyetlen választókerülete, ahol minden mutató nagyon kedvezőtlen, kivéve a részvételi arány, amely közepes.) 1945-ben az Edelényi járásban a kisgazdapárt közel 60%-ot kapott. Az 1990-es választásokat dr. Hatvani Zoltán közgazdász (SZDSZ) nyerte Szilágyi Adolf (Agrárszövetség) és az MDF jelöltjével szemben. 1994-ben Vargáné Kerékgyártó Ildikó technikus (MSZP) győzött Hatvani és a visszalépő Szilágyi felett. 1998-ban az első fordulón Vargáné minimális különbséggel vezetett, de a második menetben Molnár Oszkár vállalkozó (Fidesz) megszerezte a mandátumot, pedig a kisgazda nem is lépett vissza. (A szocialista képviselő a ’94-es szavazatmennyiséggel

nyert volna). 2002-ben Molnár jelentős különbséggel tartotta meg helyét Vargáné és a visszalépett Szilágyi Adolf (Centrum) ellenében. 2006-ban Gúr Nándor mérnök (MSZP) az első fordulón csekély különbséggel második lett, de aztán fordítani tudott, s mindössze kilenc szavazattöbbséggel elnyerte a képviselői helyet Molnár polgármesterrel (Fidesz-KDNP) és az MDF jelöltjével szemben. 2010-ben az ország egyetlen választókerülete, ahol az első fordulón négy jelölt érte el a 15%-ot és került a második fordulóba. Hiába jutott az első megmérettetésen élre dr. Daher Pierre (Fidesz-KDNP), a jobbikos visszalépésével Molnár Oszkár, antiszemita és cigányellenes kijelentéseiről elhíresült független jelölt csekély különbséggel győzött Daher és Gúr felett. Így lett az országban egyetlen szélsőjobboldali egyéni parlamenti képviselő. Edelény polgármestere 1994 és 2002 között Szilágyi Adolf köztisztviselő, előbb jobboldali koalíció jelöltjeként, majd, mint független; 2002-től Molnár Oszkár országgyűlési képviselő. Pártosodott jelentősebb települései: Aggtelek Fidesz, Hegymeg MIÉP és Rakaca KDNP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-ban mindhárom független községi vezetőt választott. 2010-től Lak Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben Bódvaszilas, Rakaca, Rudabánya és Szendrő baloldali, Felsőnyárád, Izsófalva, Kurityán, Ragály, Szalonna és Zádorfalva szocialista többségű, ennél eggyel kevesebb a jobboldali, de köztük a székhely város fideszes túlsúllyal. 2006-ban közülük csak Bódvaszilas lett jobboldali többségű, 2010-ben az összes, bár néhány helységben az MSZP első helyezett. *Az edelényi választókerület változékony orientációjú, jobb felé orientálódott térség.*

9. sz. választókerület: Encs és környéke. A csupa kistelepülésből álló kerület a Cserehát dombjain és a Hernád völgyében terül el. Jelentősebb települései: Abaújszántó, Abaújvár, Alsóvadász, Aszaló, Baktakék, Boldogkőváralja, Felsővadász, Forró, Gönc, Halmaj, Hernádkércs, Hernádvécse, Hidasnémeti, Homrogd, Inánccs, Krasznokvajda, Méra, Novajidrány, Onga, Selyeb, Szalaszend, Szikszó, Telkibánya, Vilmány és Vizsoly, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az egykori Abaúj-Torna vármegye megmaradt területének jórésze, a legszegényebbek közé sorolt Encsi és a Szikszói, az ezredfordulón lemaradó-stagnáló, 2003-2005-ben fejlődő, ennek ellenére gyengén, illetve mérsékelten fejlett kistérségek, igen alacsony jövedelmekkel. 2007-re mindkettőt az ország egyötödét kitevő 33 leghátrányosabb helyzetű mikrorégiója közé sorolták. A választókerület része az időközben létrejött Abaúj-Hegyközi stagnáló és gyengén fejlett kistérség, amelyet 2009-ben (2007-es adatokkal) szintén a leghátrányosabb helyzetűek egyikének neveztek (Címzett… 2009, 18). Egy mikrorégió versenyképessége jelentős, kettőé nagymértékben visszaesett a 2000-es évtized derekán. Encs és Szikszó városok lakói középalacsony, Gönc polgárai pedig igen alacsony szinten élnek. Itt található az ország egyik legalacsonyabb életszínvonalú helysége, a csereháti roma többségű zsákfalu: Csenyéte, ahol egy lakosra vetítve a legkevesebb, évi (!) 19 ezer Ft adóköteles jövedelmet mutatott ki a statisztika. (Perczel 2003, 611 – Ez az összeg egytizede a legszegényebb borsodi városok hasonló jövedelmének, és egyötvenede a leggazdagabb budapesti kerületekének. Bár hozzá kell tenni, hogy az elkölthető átlagjövedelmük éppen havonta ennyi, tehát túlnyomórészt segélyekből, nyugdíjakból, naturáliákból élnek.) Szintén ebben a

kerületben található az ország egyik legelmaradottabb faluja: Szászfa, ahol 35,71% a munkanélküliségi ráta és pl. 7,5 személygépkocsi jut száz főre, egy hetede a Balaton melletti szántódinak. A választókerület foglalkoztatási mutatói igen kedvezőtlenek. Lakóinak iskolázottsági szintje egyik legalacsonyabb az országban, diplomásainak aránya 4,1%, egyhetede a fővárosinak (2005. évi… 117). Választási részvételi aránya gyenge közepes. 1945-ben a kisgazdapárt az Encsi járásban közel 80% szavazatot szerzett. Az 1990-es választások első fordulóján a KDNP jelöltje kapott legtöbb szavazatot, de másodikon G. Nagyné dr. Maczó Ágnes jogász (MDF) megelőzte, pedig a kisgazda is versenyben maradt. (Páratlan eset, hogy a három leendő kormánypárt mérkőzzön meg a második fordulóban.) 1994-ben Vadász István agrármérnök (MSZP) abszolút többséggel győzött a KDNP aspiránsa és G. Nagyné (FKGP) felett. 1998-ban dr. Ódor Ferenc állatorvos (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot Vadásszal és a visszalépett kisgazdával szemben. 2002-ben és 2006-ban Ódor már az első fordulóban biztosította képviselői helyét előbb Vadász és a MIÉP, majd Nyakó István, az MSZP országos szóvivője és az SZDSZ aspiránsa ellenében. 2010-ben Ódor szintén az első fordulón nagy fölénnyel győzött a jobbikos, Nyakó, az LMP-s, az Összefogás párti és az MDF-es felett. Pártosodott jelentősebb települései: Hernádvécse, Nagykinizs és Szentistvánbaksa MSZP, Szikszó Fidesz és Tornyosnémeti KDNP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Szikszó kivételével – amely MSZP-SZDSZ-es elöljárót választott – valamennyi független községi vezetőt juttatott győzelemre. 2010-től Csenyéte MSZP, Krasznokvajda Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben Baktakék és Boldogkővárallja baloldali, Onga, Vilmány (és a legszegényebb törpefalu, Csenyéte) szocialista többségű, a maradék 22 helység legnagyobb része Fidesz-túlsúlyú. A névszerint megemlített községek 2006-ban valamennyien baloldaliak maradtak, sőt Csenyétén – páratlan eset – az MSZP 99% szavazatot kapott. (Nem véletlenül vádolták meg szavazatvásárlással.) 2010-ben valamennyi említett jobboldali lett, kivéve Csenyéte, amely az ország azon csekély számú kisközségének egyike, ahol az MSZP jelöltje győzött, itt éppen 35-29 szavazat arányában. *Az encsi választókerület stabil, jobbra orientálódott térség.*

10. sz. választókerület Sátoraljaújhely székhellyel. Jelentősebb települései: Alsóberecki, Bodroghalom, Bodrogolaszi, Cigánd, Erdőhorváti, Füzérkomlós, Hercegkút, Hollóháza, Karcsa, Mikóháza, Nagyrozvágy, Pácin, Pálháza, Ricse, Sárospatak, Tolcsva, Vajdácska és Zemplénagárd, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. A kerületet alkotó Hegyalját, Hegyközt és Bodrogközt lefedi részben a Sárospataki kistérség, amely az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben fejlődő, mérsékelten fejlett; részben pedig előbb a legszegényebbek közé sorolt Sátoraljaújhelyi tartósan lemaradó, majd közepesen fejlett, valamint az újabban alakult stagnáló és gyengén fejlett, 2007-ben is – a Sárospatakival együtt – a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt Bodrogközi mikrorégió, melyek együtt az egykori Zemplén vármegye határon belül maradt részének keleti felét ölelik fel. Az utóbbi kistérség versenyképessége a 2000-es évized derekán nagymértékben visszaesett (hátulról az ötödik lett). 2001-ben itt található az ország második leggazdagabb faluja (véletlenszerű ok, akár lottónye-

remény miatt), a nemegészen százlelkes Nagyhuta, melynek átlagjövedelme ekkor két és félszerese a legszegényebbekének, a környék népessége összességében alacsony átlagjövedelmekkel rendelkezik. Két városának lakói közepes színvonalon élnek (Sárospatak egy lakosára jutó adóköteles jövedelem 2000-ben éppen 300 ezer Ft). A választókerület megyei viszonylatban is kedvezőtlen foglalkoztatási mutatókkal rendelkezik. Lakossága középalacsony iskolázottsági szintet és participációs értéket mondhat magáénak. Járásaiban és városaiban 1945-ben 60-70% közötti jobboldali többség született. Az 1990-es választásokat dr. Nagy Bozsóky József (MDF) nyerte a KDNP és az MSZP jelöltje ellenében. 1994-ben az első fordulón dr. Hörcsik Richárd történész (MDF) lett csekély különbséggel első, de a második menetben Soós Győző üzemmérnök, később jogász (MSZP) – párját ritkítóan, bár kis különbséggel – megelőzte, pedig az SZDSZ-es is ringben maradt. 1998-ban Hörcsik jelentős előnnyel szerezte meg dr. Soóstól a mandátumot, amiben segítségére volt a Fidesz támogatása és a KDNP-s aspiráns visszalépése. Hasolóképpen maradt képviselő Hörcsik 2002-ben is Soóssal szemben (aki ’98 óta listás honatya), csak most a Centrum jelöltje lépett vissza. 2006-ban szintén Hörcsik (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP és az MDF jelöltje ellenében. 2010-ben Hörcsik már az első fordulón legyőzte a Jobbik, az MSZP, az LMP, az MDF és a Torgyán-Kisgazda-Koalíció versengőit. Sátoraljaújhelyen 1998-ig polgári koalíció kormányzott, azóta Szamosvölgyi Péter tanító (Fidesz-MDF, majd Fidesz, később Fidesz-KDNP) a polgármester. Sárospatak önkormányzatának vezetője 1990-től dr. Jánosdeák Gábor (független), 2006-tól Hörcsik Richárd, 2010-től Aros János (Fidesz). Pártosodott jelentősebb települései: Pácin MIÉP, Ricse MSZP és Vajdácska FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulótól, közülük 2006-tól csak az utóbbi független községi vezetővel rendelkezik. 2010-ben Tolcsva választott Fidesz-KDNP előljárót. Jelentősebb települései közül 2002-ben Bodroghalom, Cigánd és Sátoraljaújhely baloldali, Alsóberecki, Karcsa, Nagyrozvágy és Ricse szocialista többségű, a maradék kétharmad jobboldali, nagyobbrésze – köztük a törpefalu Nagyhuta – fideszes túlsúlyú. A balodaliak közül 2006-ban csak Bodroghalom lett jobboldali. 2010-ben valamennyiből csupán Ricse maradt MSZP-s dominanciájú. *A sátoraljaújhelyi választókerület jobb felé stabilizálódott körzet.*

11. sz. választókerület: Szerencs és környéke. Jelentősebb települései: Baskó, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Csobaj, Erdőbénye, Golop, Györgytarló, Kenézlő, Legyesbénye, Mád, Megyaszó, Mezőzombor, Monok, Olaszliszka, Prügy, Rátka, Taktaharkány, Taktakenéz, Taktaszada, Tarcal, Tállya, Tiszakarád, Tiszaladány, Tokaj és Újcsanálos, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Harangodi- és a Szerencsi-dombságot, valamint a Taktaközt felölelő, az egykori Zemplén vármegye déli részét magábafoglaló, legszegényebbek közé sorolt, az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben mérsékelt versenyképessége ellenére dinamikusan fejlődő, de mérsékelten fejlett Szerencsi kistérség, valamint az újonnan létrejött, az előzővel azonos helyzetű Tokaji mikrorégió, és még egy csekély Tisza-menti terület a Sárospatakiból. 2007-es adatok alapján mindhármat az ország egyötödét kitevő 33 leghátrányosabb helyzetű kistérsége közé sorolták (Címzett… 2009, 18). Népessége igen alacsony jövedelmekkel rendelkezik. A harmadik legnagyobb összegű területfejlesztési célú tá-

mogatást kapta 2004-ben: 621,3 millió Ft-ot (Nagy 2006, 7). Szerencs lakossága közepes, a világhírű bort termelő Tokaj népessége középalacsony átlagszinten élt az ezredfordulón. A választókerület foglalkoztatási aránya nagyon alacsony (24,5%), munkanélkülisége pedig megyei viszonylatban a legnagyobb (39% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje a közepes és az alacsony értékhatáron mozog, participációs készsége középalacsony. 1945-ben a kisgazdapárt 70% körüli szavazatmennyiséget kapott. Az 1990-es választások első fordulóján a független és szocialista támogatású, helyben született dr. Németh Miklós miniszterelnök abszolút többséggel megszerezte a mandátumot. Németh egy év múlva lemondott, így az 1991. szeptember 15.-én megtartott időközi választáson az MDF által támogatott független dr. Kupa Mihály pénzügyminiszter abszolút többséggel maga mögé utasította a KDNP-s, egy független és még öt további jelöltet. 1994-ben Szabó György közgazdász (MSZP) legyőzte Kupát és az SZDSZ aspiránsát. 1998-ban Kupa verte erős fölénnyel Szabót, amiben nagy segítségére volt a kisgazda jelölt visszalépése, ezzel ő lett a ’98-as országgyűlés egyetlen független képviselője. (Itt szerepelt fideszes országosan is leggyengébben a választás első fordulóján.) 2002-ben az immár centrumos Kupa csak harmadik lett, s el is állt a versenytől a második forduló előtt, ahol viszont minden idők legszorosabb eredménye született: egyetlen szavazaton múlott a győzelem, a mandátumot némi pereskedés után végül ismét Szabó kapta a Fidesz-MDF-jelölt ellenében. 2006-ban Szabó már jelentős különbséggel nyert a Fidesz-KDNP és a MIÉP-Jobbik jelöltjeivel szemben. 2010-ben Koncz Ferenc tanár (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik és az MSZP versengői felett. A civil szervezetekben gazdag Szerencs polgármestere 1990-től Magda Gábor üzemmérnök (Bocskai Társaság), 2002-től Rónavölgyi Endréné (MSZP), 2010-től Koncz Ferenc. Több pártosodott jelentős helysége 2010-ig nem volt, viszont sok községben a Zempléni Területi Szövetség jelöltje a polgármester. 2010-től Monok, Rátka és Tiszaladány Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben Baskó, Erdőbénye és Tiszakarád fideszes, Golop, Rátka, Taktakenéz, Tiszaladány és Újcsanálos jobboldali dominanciájú, a többi 18 – köztük az aszútermelő tokajiak – baloldaliak. A név szerint felsorolt valamennyi község 2006-ban ismét jobboldali többségű. (Az első forduló megyei listás szavazásán az – SZDSZ nélkül számított – baloldal abszolút többséget kapott.) 2010-ben minden települése jobbildali orientációjú. *A szerencsi választókerület változékony, erően instabil körzet.*

12. sz. választókerület: Tiszaújváros és körzete. Jelentősebb települései: Ároktő, Bőcs, Girincs, Hejőbába, Hejőkeresztúr, Kesznyéten, Mezőcsát, Ónod, Sajóhídvég, Sajólád, Sajószöged, Tiszadorogma, Tiszakeszi, Tiszalúc, Tiszapalkonya és Tiszatarján, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. A Borsodi-Mezőség keleti felének felzárkózó, a megye egyetlen, az ezredfordulón magas, 2004-ben nagyon magas fajlagos jövedelmű, Hunnia egyetlen országos átlag feletti gazdasági színvonalat felmutató kistérsége (Csatári 2000, 215). A Tiszaújvárosi mikrorégió 2003-2005-ben már fejlődő, de közepesen fejlett, annak ellenére, hogy leált róla a Mezőcsáti stagnáló és igen gyengén fejlett (hátulról az ötödik) kistérség, amelyet nem véletlenül soroltak – 2007-es adatok alapján – az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé.

Az utóbbi versenyképessége is nagymértékben romlott a 2000-es évtized derekán. A vegyipari és energetikai központ Tiszaújváros egy lakosra jutó becsült GDP-je (2003-ban) 2,2 millió Ft, ennek megfelelően átlagos adóköteles jövedelme is (2000-ben 585 ezer Ft – Perczel 2003, 610) messze a legnagyobb egész Hunniában, harmincszorosa a legszegényebb Csenyétéének. Szomszédja, Mezőcsát viszont a megye legszegényebb városa, egy lakosára mindössze 176 ezer Ft adóköteles jövedelem esett. A választókerület foglalkoztatási aránya középalacsony (32,9%), megyei viszonylatban elfogadható. Munkanélkülisége a borsodi átlag körül mozog (25%), az országos adatat kétszerese. Lakosságának iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége alacsony. A Mezőcsáti járásban 1945-ben a kisgazdapárt közel 60%-ot kapott, akkor persze „Leninváros" még nem létezett. Az 1990-es választásokon Tóth Imre pedagógus (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-től Kovács Tibor vegyészmérnök (MSZP) a képviselő, előbb az SZDSZ és az FKGP, majd a Fidesz és az SZDSZ, végül a Fidesz-MDF és a visszalépő SZDSZ aspiránsaival szemben. 1998-ban az első forduló érvénytelen volt, Mezőcsáton 38, Tiszaújvároson 57% részvételi aránnyal – szegény város kontra gazdag város. 2006-ban Kovács már az első fordulón abszolút többséggel biztosította mandátumát. 2010-ben dr. Mengyi Roland jogász (Fidesz-KDNP) győzött a jobbikos és Kovács felett. A székhely város polgármestere 1990-től Farkas Zoltán tanár (SZDSZ), 2006-tól Koscsó Lajos, 2010-től Bráz György (mindkettő MSZP-s). Pártosodott jelentősebb települései 2010-től: Ónod, Sajóhídvég és Sajólád Fidesz-KDNP előljáróval. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Bőcs, Kesznyéten, Sajóhídvég, Sajólád és Tiszakeszi jobboldali többségű. Közülük 2006-ban Sajóhídvég szocialista, Tiszakeszi baloldali lett. 2010-ben valamennyi jobboldali többségű. *A tiszaújvárosi választókerület alapvetően szocialista körzet.*

13. sz. választókerület: Mezőkövesd és környéke. Jelentősebb települései: Bogács, Borsodivánka, Bükkaranyos, Bükkábrány, Bükkzsérc, Cserépfalu, Egerlövő, Emőd, Harsány, Kisgyőr, Mezőkeresztes, Mezőnyárád, Sály, Szentistván, Szomolya, Tard, Tibolddaróc, Tiszabábolna és Vatta, valamint a velül egykor közös tanácsú kisközségek. A Bükkalja keleti és a Borsodi-Mezőség nyugati felén elterülő, az ezredfordulón stagnáló-felzárkózó, 2003-2005-ben jó versenyképessége ellenére lemaradó és mérsékelten fejlett kistérség, 2000 körül alacsony, 2004-ben közepes átlagjövedelmekkel. A Mezőkövesdi mikrorégió 2008-ra gyenge versenyképességgel terhelt térség lett. Mezőkövesd és Emőd városok lakói középalacsony színvonalon éltek az ezredfordulón. A választókerület foglalkoztatási mutatója középalacsony, munkanélküliségi aránya megyei szinten elfogaható (20% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége átlagkörüli. A Mezőkövesdi járásban 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt középerősnek bizonyult. 1945-ben csekély jobboldali fölény mutatkozott. Az 1990-es választásokon Pesti Ferenc gyógyszerész (MDF) nyert az FKGP és a visszalépett SZDSZ jelölt ellenében. 1994-ben Olasz János népművelő (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF aspiránsa felett. 1998-ban az első fordulón még a szocialista jelölt volt az első, de a kisgazda visszalépése Tállai András közgazdászt (Fidesz) segítette mandátumhoz. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben is Tállai (volt) államtitkár már az első fordulón megtartotta képviselői helyét MSZP-s és

SZDSZ-es, végül jobbikos, MSZP-s és MIÉP-es riválisaival szemben. Mezőkövesd önkormányzatát 1998-ig baloldali szövetség irányította, ettől kezdve Halmai Gyula mérnökközgazdász (MSZP), majd 2002-től Tállai András a polgármester (is), jobboldali koalíció jelöltjeként, 2010-től dr. Fekete Zoltán (Fidesz-KDNP). További pártosodott jelentősebb helységei: Emőd MDF és Szomolya MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Szomolyának független a községi vezetője. 2010-től Bogács, Bükkábrány, Emőd (+Nemzeti Fórum), Tard és Vatta Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Borsodivánka, Bükkaranyos és Mezőkeresztes baloldali, Bükkábrány és Mezőnyárád szocialista többségű. 2006-ban Bükkaranyos és Mezőkereszetes jobboldali lett. 2010-ben valamennyi. *A mezőkövesdi választókerület stabilan jobbra orientálódott körzet.*

Dél Alföld

Csongrád, Békés és Bács-Kiskun megye alkotta térség a *politikai kultúra* fejlettségét tekintve a tervezési-statisztikai régiók sorában a hatodik helyen áll, bár csak *csekély mértékben tér el az utolsótól, Észak Alföldtől.* Általános *gazdasági-társadalmi fejlettsége az ezredfordulóig szintén utolsó előtti, 2003-2006 között ugyan valamelyest lemaradt nagy síkságunk északkeleti felétől is, vagyis sereghajtó lett, azóta ismét hatodik a rangsorban.* Az ország legnagyobb kiterjedésű régiója. Felszínét – nyugatról keletre haladva – lapályok, homokhátak, aztán ártéri-réti, majd jó minőségű löszösmezőségi talajok borítják. Éghajlata meleg mérsékelt, itt süt legtöbbet a Nap az országban, hosszú a vegetációs időszak. A csapadék viszont kevés és szeszélyes eloszlású. A legkülönbözőbb haszonnövények termesztésére kiválóan alkalmas térség.

Dél Alföld társadalma az őskorban fejlettebb volt, mint a Dunántúlé, mai arculatának, fejlődési jellemzőinek kialakulása a népvándorlásokig vezethető vissza. Ez utóbbinak a régiót érintő legjelentősebb, a maga nemében legnagyobb hatású hulláma a *hunok* betörése bizonyult. A *hunok világtörténelmi szerepet játszottak* a nagy népvándorlás megindításában, amely *új etnikai és politikai viszonyokat teremtett* Európában. Magyarország területén ők szüntették meg a négy évszázados római uralmat és a Duna két partján elterülő országrészek elkülönülését. Az V. század közepén rövid időre egyesítették Pannóniát és a Kárpát-medence keleti kétharmadát, ami nem kérdőjelezheti meg azt a szándékot, hogy csak az Alföldet és az Északmagyarországi-középhegységet nevezzük Hunniának, mert nagyon valószínű, hogy Attila fejedelmi központja a Tisza-Maros szögében állt, s a fél-háromnegyed évszázados kárpát-medencei tartózkodásuk alatt csak két évtizedig uralták a Dunántúlt. A nomád hunok jól hasznosítható területét mindenképpen Eurázsia legnyugatibb erdős sztyeppéje, a Nagyalföld képezte. A hunokat követően jelentősebb hatást az *avarok* gyakoroltak a régióra. Fejedelmi szálláshelyük 630 körül a Duna keleti partja közelében, a folyó észak-déli szakaszának közepe táján épült (a mai Kecskemét és a Duna között). A honfoglalás előtt e területet érték bolgár-onogur hatások. (Az utóbbiról kapta nemzetközileg általánosan használt nevét a magyarság.)

A *honfoglalás* után az Alföldet kevésbé vették a magyarok igénybe, mint a Dunántúlt, melynek következtében megmaradtak a jelentős különbségek az ország népsűrűségében: a XII. században a Kárpát-medence lakott területeinek népsűrűsége 8-10 fő/km²-re tehető, az Alföldön 3-6 volt, ami a dunántúlinak csak harmadát-negyedét tette ki. A kérdést kutató *Beluszky Pál* joggal állítja, hogy az alacsony népsűrűségnek tükröződnie kellett a településállomány milyenségén – sűrűségén, nagyságán – s szembeszáll azzal a településtörténeti irodalmi közhellyel, hogy az alföldi tájak „faluhálózata" a középkorban nem különbözött az ország más részeinek településrendjétől. Igaza lehet abban, hogy e közhely a gazdálkodás külterjes jellege (a szántóföldek aránya mindössze 5-10%) és az alacsony népsűrűség mellett aligha valószínű (Beluszky 2001, 48-49). A letelepedést követően valóban itt maradt meg leginkább a szilaj pásztorkodás: az *államalapítást követő nomád* betelepítések is jórészt a Dél Alföldre történtek. A népsűrűségbeli különbségek évszázadokon át fennmaradtak, sőt a tatárjárást követően átmenetileg még fokozódtak is, a mongol hadak épp az Alföld településeit-lakosságát ritkították meg legnagyobb mértékben, pl. Csanád és Csongrád vármegyékben a falvak 75-80 százaléka pusztult el, a vizektől védett területen 40-65 százalékuk (más tájakon az arány 10-25% – Beluszky 2001, 76).

A tatárjárás előtt, majd után befogadott *kunok* a legjelentősebb nomád hatást gyakorolták a letelepedett magyarokra. A kunok a XIII-XV. században két nemzetségre oszlottak, ezek további nemekre, ágakra bomlottak, és ilyen rendszer szerint osztották fel egymás között a szálláshelyül kapott területeket. Ahogy a kun nemzetségek törzsek, a nemzetségi előkelők társadalmi rétege a törzsi arisztokráciára vezethető vissza. A XV. században nemzetségeik már nem jelentettek vérségi köteléket, politikai intézménnyé váltak, élükön a legvagyonosabb, legnagyobb földterülettel rendelkező családokkal. A nemzetség egyre inkább az arisztokrácia uralmi szervezetét jelentette. A betelepedésükkor még nem feudalizálódott kunok beilleszkedése a magyarországi viszonyok közé – a hűbéri birtoklás, függési viszonyok, keresztény vallás, állandó megtelepedés – a XIV. század végéig elhúzódott, hosszú időre prolongálva egy bizonyos feudalizmus előtti állapotot az Alföldön, ez pedig *döntő szerepet játszott a hunniai sajátosságok kialakításában* (Beluszky 2001, 49).

Amikor a tatárok kivonulása után Béla király visszahívta a kunokat, szállásvidékül a Duna-Tisza közét, a Körös és a Maros közötti területeket, illetve a Tisza-vidéket jelölte ki. A hódtavi csatát (1282) követő kimenekülésük során a Körösöktől délre eső területeket kiürítették. A megmaradt szállásterületeken alakultak ki a XIV. század folyamán a magyar vármegyeszervezettől független *kun székek*, s így az általuk lakott területek határai egy időre állandósultak. A XVI. században a török háborúk következtében a kunság területe összezsugorodott, néhány szék eltűnt, a Duna-Tisza közének szállásai nagy pusztulást szenvedtek. Ezzel magyarázzák a Kiskunság elnevezés keletkezését, szemben a Nagykunsággal, amely az első török pusztítások nyomán nem néptelenedett el.

A XIV-XV. század folyamán *kiegyenlítő tendenciákat figyelhetünk meg a (mai) ország két nagy régiója között.* Amíg a római hódítást követő egy és egynegyed évezredben nagyságrendi fejlődési különbségek mutathatók ki Pannónia és Hunnia között

– a differencia sokszor inkább növekedett, mint csökkent. Az Anjouk és a Hunyadiak évszázadaiban azonban nem érte törzsi-nomád hatás az országot, a török támadásokat még sikerrel visszaverték, belső béke uralkodott, s az *erősödő nyugati kapcsolatok meggyorsították a fejlődést, amely kisugárzott az alföldi területekre is.* A XIII. századra országosan is elterjedt a szabályozott talajváltó rendszer, majd megjelent a két- és háromnyomásos gazdálkodás. A XV. században Erdély mellett jórészt a Tiszántúlon fekvő Hunyadi birtokok révén a gazdasági fejlődés itt is felgyorsult. Erre az időre az Alföld népsségének száma jelentősen közelítette a Dunántúlét, míg három évszázaddal korábban három-ötszörös a népsűrűség szorzója, Mátyás uralkodásának vége felé csak mintegy kétszeres. Míg Pannónia és Hunnia mai országterületre eső nagyvárosainak száma 1308-ban – egy becslés szerint – 5:0, két évszázaddal később 12:8 (Engel-Kristó-Kubinyi 2001, 105, 112, 278). A kulturális fejlődést jelzi, hogy amíg a X-XIII. században a román építészet az Alföldön alig terjedt, a következő évszázadban a gótika már csaknem olyan gyakori jelenség Hunniában, mint Pannóniában. A műveltséghordozó szerzetesrendek elterjedéséről hasonló kép alakítható ki.

A török hódítás az Alföldön katasztrofális és tartós természeti, gazdasági és társadalmi változást idézett elő. Annak ellenére, hogy a hadműveletek jórészt elkerülték a Duna-Tisza közét, a környezetváltozás itt számottevőbb, mint a hadak útjának kitett Kelet-Dunántúlon. A legnagyobb hadjáratok felvonulási területe az utóbbi volt, de a várak ostromlására siető seregek kevésbé foglalkoztak pusztítással, mint a Kiskunságon keresztül kivonuló csapatok. A kifáradt, sebesültekkel, betegekkel és rablott holmikkal, rabokkal alaposan megterhelt törököket itt a gerillák eredményesebben csipkedhették, mint a felvonuláskor. Ez ellen a hódítók úgy védekeztek, hogy az erdőket felgyújtották, a lakosságot pedig módszeresen irtották. A megmaradt népesség tömegesen hagyta el az elpusztított falvakat és a már korábban megerősödött, növekvő városokba menekült, vagy a nádas, mocsaras, ártéri területeken húzódott meg. Így nemcsak a homokhátak jelentős része vált félsivatagos, futóhomokkal borított térséggé, de az árterek, erdők, mocsarak, nádasok művelésbevonása is megszakadt, visszájára fordult. A már korábban is másodrendű földművelés egészen visszaszorult, és helyette a nemrég még jól ismert *félnomád* állattartás, s a még ősibb megélhetési források kerültek előtérbe. Nem véletlen, hogy a hódoltság szinte egyetlen exportterméke a kunok által meghonosított szilaj marha, amelyet jobban el lehetett rejteni, mint a lábon álló gabonát. (Az élőállat-kivitel az ország exportjából a XIV. századi kb. 60 százalékról a XV-XVI. századra 80, egyes években 90 százalékra is nőhetett.) *A rideg állattartás a gazdasági élet uralkodó ágazata maradt egészen a XIX. század közepéig* (Beluszky 2001, 69, 49).

Az Alföld településállománya a XVI-XVII. században csaknem teljesen elpusztult (Baranyi 2008, 57). A *török kiűzése* és a Rákóczi-szabadságharc bukása *után lakatlan* helységek, térségek szinte minden megyében – főként a mocsárvilágban és a hegyekben – nagy számban előfordultak, de a Duna-Tisza közén, a Tisza, a Maros és a Körösök árterületein félmegyényi lakatlan területeket találtak a népszámlálók még a XVIII. század végén is. 1720-ban a népsűrűség a Duna-Tisza közén 6-9 fő/km², a Dél-Tiszántúlon 0-3 között lehetett (Beluszky 2001, 163). 1785-1787-ben a legritkábban

lakott térség a Kiskunság, valamint Békés, Csanád és Csongrád vármegyék voltak, itt a népsűrűség ötöde-hatoda a nyugat-magyarországinak (5-10 lakos/km²), vagyis az évszázad során alig gyarapodott (Történelmi… 2001, 123). A határ menti megyékből és külföldről nem magyar nyelvű népcsoportokat az Alföldre lényegesen *kisebb számban telepítettek*, mint a Dunántúlra, csak a Duna mentére költöztek németek és szerbek, a Viharsarokba pedig szlovákok és románok. Ez lesz az egyik fő oka annak, hogy a XIX. századtól a magyar *nemzeti értéke*t hangoztató pártok, mozgalmak számottevően nagyobb befolyással rendelkeznek a csaknem színmagyar (elmagyarosodott) Alföldön, mint az etnikailag tarka Dunántúlon.

A *gazdasági fejlettség tekintetében még nagyobb a differencia*. Hunnia egyes vidékein még a XVIII. század második felében is vad talajváltó rendszert, vagy kétnyomásos gazdálkodást, tehát fél-háromnegyed évezreddel korábban jellemző földművelést alkalmaztak. A gazdasági fejlődésben kialakult fáziskésés a XIX. századig megmaradt: az ország keleti felében még ekkor is *nyomásos gazdálkodás és* rideg állattartás dívott. Annak ellenére, hogy a Dél Alföld egyes körzeteiben intenzív *kertészet* is kialakult (Szeged, Kalocsa, Makó környékén) és a nagyobb városokban kifejlődött – főként – *élelmiszeripar* révén e kistérségek gyorsabban haladtak, az ország észak-nyugati és dél-keleti végei közötti nívókülönbség megmaradt. *Beluszky Pál* szerint ugyanakkor a lazább feudális függés alatt álló mezővárosi közösség kereteibe vont piacorientált agrártermelés előnyeiből fakadóan az Alföld az ország színvonalára emelkedett, sőt – szerinte a XIX. század végére – modernizációja-fejlettsége az ország átlagos szintjét is meghaladta, társadalma a gazdaságnál is fejlettebb volt (Beluszky, 2001, 57). Valós tény, hogy népsűrűsége ekkortájt elérte a Dunántúlét, sőt a gazdasági fejlettséghez képest tapasztalható túlnépesedés miatt a Tiszántúlról hamarosan bizonyos mértékű kivándorlásra került sor. Valójában a fejlődés szórványos jelei ellenére az alföldi területek társadalmi-gazdasági lemaradása a XVIII. századtól is nyomon követhető, a XIX. században meginduló iparosítás nagy hullámai kevésbé érintették a régiót, a kiegyezés után kibontakozó urbanizáció is jórészt a fővárosra és a nagyobb vidéki városokra korlátozódott, a század második felében – Beluszky koncepcióját részben igazolva – mégis elindult két olyan folyamat, amely jelentősen emelte a térség gazdasági potenciálját: az egységes vasúthálózat kiépítése és az árvízmentesítési-lecsapolási munkálatok (Baranyi 2008, 66-68).

Jelentősebb *gazdasági fejlődés a XIX. század második felében* tehát a vasútépítésektől és a folyószabályozásoktól indult el, ami eleinte a külterjes gabonatermesztés bővítésében merült ki. A gazdasági növekedés Hunnia legnagyobb részére kiterjedt, ennek elismerése dinamikusan fejlődő nagyvárosainak törvényhatósági jogállásra emelése. A megyékkel azonos jogú településeinek száma a XIX-XX. század fordulóján azonos a Dunántúléval: öt-öt, köztük is az ország legnagyobb lélekszámú vidéki városa, a százezer főt meghaladó Szeged. Dél Alföld mezőgazdasága a XX. században felvirágzott: a folyóparti zöldségtermesztés mellett a homokhátakon gyümölcs, szőlő- és bortermelés, valamint nagy volumenű élelmiszeripar fejlődött ki. Mindezek ellenére *az Alföld periféria-jellege változatos formákban napjainkig megmaradt*, melynek igazolására *Beluszky Pál* a szocialista korszak iparfejlesztést preferáló gaz-

daságpolitikáját hozta fel, amely az agrárágazatból, illetve az agrártérségekből szivattyúzta át a tőkét az iparba, az iparvidékekre (Beluszky 2001, 60). (Csupán mellékesen jegyzem meg, hogy az 1960-as évek óta itt található az ország legjelentősebb szénhidrogén-lelőhelye és kitermelése.) A kutató kolléga iménti megállapítása inkább csak az ötvenes évekre és a hatvanas évtized első felére igaz, ugyanis a gazdasági reformmal fokozatosan csökkent a mezőgazdaság megsarcolása, sőt a hetvenes években már változatos eszközökkel dotálta az állam az agrárszférát. *Valójában a Dél Alföld mezőgazdasága az 1970-es-1980-as években XX. századi csúcsteljesítményét produkálta*.

A gazdasági fejlődés Hunnia nagyvárosainak növekedésében is megmutatkozott: a XX. század közepén négy vidéki település népességének száma haladta meg a 100 ezret és kapta meg a megyei jogú városi címet, közülük három az ország keleti felében található. Az ezredfordulóra a százezres nagyvárosok aránya már 3:5-höz, de a 35 ezer főnél nagyobbakkal kiegyenlítődik Pannónia és Hunnia közép- és nagyvárosainak száma, sőt eggyel a Dunántúl vezet (13:12). Ebből is látható, hogy a XX. század derekának területi kiegyenlítődési tendenciáját felváltotta az ezredvégi differenciálódás szakasza.

Az Alföldet évszázadokig jellemző tanyarendszer ambivalens szerepet játszott a nagytérség fejlődésében. Egyfelől szinte szükségszerű velejárója volt, és az adott körülmények között több szempontból kedvező feltételeit biztosította a régió társadalmi-gazdasági fejlődésének, másfelől viszont a haladás útjában álló akadályt is jelentett. A két világháború közötti Alföld mezőgazdasági népességének még mintegy 40%-a – jóval több mint egymillió, az ’50-es években másfélmillió ember – élt a nagy területeken szétszóródott, távoleső földeket is megművelő, viszont az ipari piacgazdálkodás kibontakozását akadályozó, infrastrukturális szempontból fölöttébb elmaradott tanyákon. Legalább ennyire súlyos probléma volt a tanyai lakosság szociális és kulturális, s – tegyük hozzá – politikai elmaradottsága (Baranyi 2008, 60).

Ellentmondásosan alakult a Dél Alföld politika élete: *a Duna-Tisza közén a konzervatív irányzatok, míg a Dél-Tiszántúlon a progresszív mozgalmak domináltak*. A reformkorban Bács-Bodrog vármegye és a kiskun székek kifejezetten haladás-ellenes álláspontot képviseltek, minthogy ellenezték – pl. az 1832-1836-os országgyűlésen – a polgárosodást célzó törvénytervezetek elfogadását, míg a dél-tiszántúli megyék követei konzekvensen támogatták azokat. A szabadságharc idején is hasonló kép alakult ki. (Eléggé ismert Petőfi Sándor kiskunok általi megkergetése 1848 nyarán.) A provizórium és a dualizmus korszakában a függetlenségi párt törzsterületét a Tiszántúl képezte. Mire a XX. század elején már a Duna-Tisza köze is döntően negyvennyolcas lett, a Viharsarokban mandátumot nyert az ország két agrárszocialista képviselőjelöltje. A századfordulón az utóbbi térség – a kollektivizmusra épülő mezővárosi struktúra és a tömeges munkanélküliség miatt – vált a földmunkás- és szegényparaszt mozgalmak központjává. A két világháború között viszont előbb a Nagyatádi-féle, majd a Független Kisgazdapárt jutott jelentős befolyáshoz. A második világháború után a Viharsarok az ország egyetlen agrártérsége, ahol már 1945-ben túlsúlyra tettek szert a baloldali pártok, míg a Duna-Tisza köze erőteljesen jobboldali orientációjú

maradt. 1947-ben a Kiskunság Szegeddel az Alföld egyetlen megye nagyságú jobboldali többségű térségének bizonyult.

A *rendszerváltást követően* a Dél Alföldön ugyanolyan mértékben *csökkent az agrártermelés* aránya, mint országosan. Az ágazat súlya mindazonáltal átmentődött, a régió GDP-jének 2001-ben 11%-át adta (országosan 4%). Csak a növénytermesztés jelentőségét sikerült megőrizni, állattenyésztése – a sertéstartást leszámítva – elmarad a dunántúlitól, ami az élelmiszergazdaság extenzív irányú mozgására utal. Agrártermelésében az egyéni gazdaságok dominálnak. Ipara is súlyozottan a mezőgazdasági termékek feldolgozására épül, 2001-ben a régió ágazatának 37%-át adta, bár a rendszerváltáskor még felerészben élelmiszer-feldolgozó volt. A nehézipar '90-es évek eleji összeomlása a térséget alig érintette. *Gazdaságának válsága lassan bontakozott ki, ezért elhúzódó.*

A *Dél Alföld* Észak-Magyarország mellett a '90-es években a leginkább *lemaradó térség*. A Dél-Dunántúlt viszont sok tekintetben lekörözte 2003-2004-re – kistérségei jobban fejlődnek, – s ennek az is oka lehet, hogy ekkor éppen 800 millióval több területfejlesztési támogatást kapott, mint Pannónia déli harmada (A területfejlesztési… 2004, 13). Fejlődési kilátásaira nézve biztató jelnek tekinthető, hogy amíg az elmúlt időszakban évi két-három milliárd forintot költhetett a régió fejlesztési célokra, 2007 és 2013 között évenként közel 30 milliárd áll rendelkezésre. Gazdasági aktivitási és iskolázottsági mutatói is – a 2005-ös mikrocenzus szerint – jobbak, mint a másik három viszonylag elmaradott statisztikai régió hasonló adatai. Négy nagyvárosa közül három a vesztesek, egy a leszakadók csoportjába tartozik. A Dél Alföld tűnik viszont az egyetlen olyan régiónak, ahol *a vidékies térségek leszakadása valamelyest mérséklődött* a '90-es évtized második felében, s ahol a sokszínű adottságokkal rendelkező és nagy tradíciókon alapuló mezőgazdaságnak is komoly szerepe lehet a jövőben. Egyedül itt nőtt az életképes mezőgazdasági vállalkozások száma, aránya és teljesítménye is (Csatári 2004, 540). Iparának innovációját jelzi, hogy itt működött valamennyi régió közül a legtöbb ipari park, az országosan másfélszázból szám szerint 24 (Rechnitzer-Dőry-Csizmadia 2002, 345).

Az ezredfordulót követően tovább nőtt a differencia a két alföldi tervezési-statisztikai régió komplex és globális fejlettsége között. Míg a legkülönbözőbb komplex fejlettségmutatók továbbra is általában a Dél Alföldet, saját globális fejlettségszámításaim 2003 és 2006 között az Észak Alföldet hozták ki valamelyest kedvezőbb helyzetűnek. A déli régió előnye 2007-ben helyreállt, azóta tartja utolsó előtti pozícióját, bár 2009-ben patthelyzet alakult ki. A globális szisztéma – mint már többször jeleztem – általában jobban befolyásolja és egyben jelzi egy térség politikai kultúrájának, mindenekelőtt participációjának színvonalát, s nem véletlen, hogy a déli régió globális fejlettségi mutatói – az ezredfordulótól csökkenő különbséggel ugyan, de – 2003 előtt kedvezőbbek, mint az északié. A 1990-es évek elejéhez képest egy évtizeddel későbbre a két alföldi régió közötti globális fejlettségbeli szűk rés mozgása pár évre ellentétes irányba fordult, így ez utóbbi mutatója és a politikai participáció jelzőszáma közötti differencia is kissé tovább nőtt.

Dél Alföld versenyképességét az ezredfordulón – annak ellenére, hogy fajlagos GDP-je valamelyest, foglalkoztatási mutatói számottevően meghaladták a másik két keleti régió hasonló adatait – a leggyengébbnek minősítették (Lengyel 2006, 141). Ennek az az oka, hogy GDP-növekménye átlagosan a legkisebb volt. Egy többváltozós mutatókkal dolgozó német intézet azonban versenyképességét 2008-ban gyengébbnek minősítette, mint az Észak Alföldét, (az Európai Unió és a többi EU-n kívüli nyugati, összesen 285 régió között az előbbit a 263. az utóbbit a 245. helyen) a Dél Alföldet a dél olasz Calabriaval holtversenybe pontozta (Die demografische… 2008).

A Dél Alföld politikai kultúrájának fő komponense, a participáció *valamivel fejlettebb a nagyrégió északkeleti harmadánál.* A belterjesebb növénytermesztés, a gyümölcs-, szőlő- és zöldségtermesztő kertkultúra jelentős parasztpolgárságot termelt ki a XX. század folyamán, de tiszántúli részén az agrárszocialista és szövetkezeti hagyományok is – erősen csökkenő mértékben – éreztetik hatásukat. Vallási és etnikai tekintetben viszonylag homogén térség, mérsékelt katolicizmus és erős nemzeti érzés jellemzi. A választásokon produkált *részvételi arány* ugyan *jelentősen elmarad* az országos átlagtól (döntően ez minősíti a régiót), de a pártválasztások színes világa valamit javít megítélésén. *A politikai orientáció következetessége valamennyi régió közül a legalacsonyabb fokú*. A parasztpolgárság erejét mutatja mind *a középpártok, mindenekelőtt az MDF, majd a Fidesz befolyása, mind pedig a populista-kisgazda irányzatok Hunniában is messze kiemelkedő népszerűsége.* Nehézipari munkásság hiányában, az agrárszocialista örökség elhalványulásával *az MSZP országosan is itt áll* – a Nyugat-Dunántúl után – *legrosszabbul. Az ezredfordulón minden nagyvárosát polgári pártok irányították. Minthogy nemcsak az országgyűlési választások, de a megyei közgyűlések is instabilak, vagy nagyon labilisak, így – a nagyvárosok önkormányzatának stabilitása ellenére – régió nagymértékű kockázati behatásnak van kitéve, ezért az egyik legrosszabb minősítést kapta* (32. melléklet). *Minthogy minden fő komponense gyenge, komplex helyzetét is gyengének osztályzom. Ezzel a régiók sorrendjében az utolsó helyre került* (34. melléklet).

3.4. Csongrád megye

Speciális helyet foglal el Hunniában. Miközben a 90-es években *gazdasági-társadalmi fejlettsége szigetszerűen kiemelte a nagyrégióból, politikai kultúrája lényegesen átlag alatti,* csak participációja található Hunniában a középmezőnyben. Természeti adottságai kedvezőek, a Tisza és a Maros összefolyása jó vízi közlekedést biztosít. Dél Alföld legnagyobb városa, megkérdőjelezhetetlen régióközpontja, Szeged mellett a megyében (példanélküli a Dunától keletre) még egy megyei jogú város található: Hódmezővásárhely. Az egykor nem kevesebb, mint öt megyéhez közel fekvő Szeged már a két világháború között az egyik legnagyobb vidéki iparvárossá növekedett. A második világháború után azonban (büntetésül a „szegedi gondolat”-ért és a jugoszláv Titóval kialakult határ menti konfliktus miatt) a rivális megyeszékhelyet, Hódmezővásárhelyt támogatva, valamelyest visszafogták fejlődését, de könnyűipara azóta is

jelentős, egyes élelmiszeripari termékei világhírűek. (Itt üzemel a legnagyobb hírű és értéktermelő magyar élelmiszeripari cég, a Pick Szalámigyár.) A székváros határában a ’60-as évektől az ország legjelentősebb szénhidrogén-kitermelése folyik.

Csongrád megye gazdasági fejlettségét tekintve a Kádár-korszak derekán, 1975-ben hatodik helyen állt a mezorégiók sorában, fajlagos GDP-je az országos átlag 108%-át tette ki. Ekkor mezőgazdaságát fejlettnek, ipari fejlettségét közepesnek minősítették. Már ez is szép teljesítmény az ország délkeleti felében, de az, hogy 1980-ra az anyagi ágak egy lakosra jutó nettó termelésében – Budapestet is megelőzve – az országos átlag 165%-ával első legyen, szinte hihetetlen. Az okok között mindenekelőtt az olajválság hatására felfuttatott kőolajkitermelést kell megemlíteni, amelynek súlya ekkortájt tevődött át Zalából Csongrádba. Első helyét (147%-kal) még 1985-ben is tartotta, amelyben már jelentős szerepet játszott a magánszektor arányának fél évtized alatti több mint másfélszeresére bővülése, valamint az a tény, hogy a restrikciós gazdaságpolitika – jelentős nehézipar híján – a megyét kevésbé sújtotta (15. melléklet).

Nemes Nagy József számításai szerint is 1980-ra némiképp átalakult az ország iparfejlettségének térszerkezete. A csongrádi kőolaj-bányászat felfutása következtében ez a megye ugrott az ipari rangsor élére is, ráadásul élőmunka-termelékenységének, vagyis a számításban a hatékonyságot kifejező indikátornak köszönhetően. A kőolajkitermelés megnövekedése a szocialista és magánszektor együttes termelésének fajlagos értékeit tekintve is „kiveszi” a fejlettségi térszerkezetből Csongrád megyét: az alkalmazott indikátorok olyan extrém szintet érnek el, hogy a megye gyakorlatilag összehasonlíthatatlan az ország egyéb területeivel. Ugyanis ha csak az ipari és mezőgazdasági teljesítményt nézzük, Csongrád fajlagos értékei meghaladják az országos átlag kétszeresét (Német 2009, 68-69).

A *rendszerváltáskor* a megye globális fejlettsége révén akár Alsó-Pannónia része is lehetett volna, kilencedik helyen állt a rangsorban (2. melléklet). Különösen kulturális téren fejlett, színházba-moziba szeretnek járni a megye lakói. A humánszféra viszonyai meglehetősen kedvezőek, „csupán” öngyilkossági rátája a legmagasabb. A megye infrastruktúráját 1990-ben fejlettnek minősítették. Az egy lakosra eső GDP-je 1994 és 2001 között fokozatosan esett vissza az ötödikről a tizedik helyre, majd ekörül stabilizálódott, amivel persze így is a legjobb Hunnia mezorégóinak sorában, még mindig a megyék átlaga feletti, s két dél-dunántúli középszintű térséget is lekörözött (5. sz. melléklet). Sokkhatás tehát nem érte a lakosságot, a megyét globális fejlődési ütemét tekintve a kilencedik helyre rangsorolhatjuk az 1990-es évtizedben, az országos dinamikával pontosan azonos ütemet produkált (11/I. melléklet). Munkanélküliségi rátája 1998-2000-ben még a második legjobb, de pár év múlva már ismét az országos átlag közelire növekedett (29. melléklet). Gazdasági aktivitása 1997 és 2001 között hatodikról a nyolcadik helyre hátrált a mezorégiók sorában. Az egy állandó lakosára jutó adóköteles jövedelme az 1990-ben még kedvezőnek számító nyolcadik helyről az évtized végére a 11.-re csúszott le (Hahn 2004, 546). Legkirívóbb negatívuma, hogy öngyilkossági mutatója a legrosszabbak között állt, s alig csökken.

A beruházások ugyan bővültek valamelyest, sőt a külföldi tőke fajlagos részvétele 1994 és 1998 között kicsivel több, mint 50%-ról a vidéki átlag közel 120%-ára nőtt, ám helyzete a komplex és globális fejlettség terén nem változott (1998-99-ben a 9-10. – 8. melléklet). *Fejlődése mérséklődött*, pl. a csővezeték-hálózatokba bekapcsolt lakásszám arányának növekedése a ’90-es években a megyék közül a legkevésbé dinamikus, csak Budapest múlta alul, bár az utóbbi 92%-os telítettségéhez képest Csongrádé csak 68% volt 1998-ban (Hahn 2001, 57). Egy 2001-ben készült megyesorrend komplex fejlettségben azonban az előkelő ötödik helyre teszi. E hihetetlennek tűnő megállapítást legfeljebb egy 1998-as vizsgálat támaszthatná alá valamelyest, amely a megye kistérségeinek felét fejlettebb kategóriákba sorolja. 1999-ben azonban mikrorégióinak több mint fele a legalacsonyabb, kettő pedig a gyengén fejlettek csoportjába került, bár többségük fejlődő-felzárkózó. 2001-ben kettő-kettő fejletlen, illetve alacsonyan fejlett, csupán Szeged és környéke magasan fejlett (az ország hetedik legfejlettebb kistérsége – az akkori 150-ből), sőt Dél Alföld egyetlen jól fejlődő mikrorégiója. Csongrád 2001-es ötödik helye a megyék rangsorában már azért sem vehető komolyan, de legalábbis aktuálisnak, mert a komplex kistérség-fejlettségi sorrendben, ebben az évben a 12., a következőben a 13. helyre tették (8. melléklet).

2003-2005-ben hét mikrorégiójából három lemaradó, kettő erősen lemaradó, a Szegedi stagnáló és a Mórahalomi dinamikusan fejlődő, tehát legtöbbnek kedvezőtlenebbé alakult a mozgása fél évtized alatt. Statikus helyzetük 2005-re annyit változott, hogy nincs köztük gyengén fejlett, viszont öt mérsékelten fejlett, csak a Hódmezővásárhelyi közepesen, s a Szegedi jól fejlett kistérség. 2007-re csak a Kisteleki pozíciója módosult számottevően: a legfejletlenebb klaszterbe került, mellyel egyben a megye egyetlen leghátrányosabb helyzetű mikrorégiója. Versenyképessége 2008-ra egy kistérségnek változott nagymértékben, nevezetesen a Szegedinek, amely a relatíve erősek közé emelkedett, a Csongrádinak, a Makóinak és a Szentesinek számottevően javult, a Mórahalominak jelentősen romlott a versenyelőnye, egyébként a székhelyi kivételével az összes mikrorégió relatíve gyenge versenyképességgel jellemezhető.

Maga a székhely 1998-ban az ország nyolcadik legfejlettebb nagyvárosa volt, de dinamikus mutatói a 18. helyre sorolják, ezért a leszakadók között tartották számon. Szeged, lakóinak életminőségét tekintve mégis a hatodik, az egy főre eső adóköteles jövedelmet tekintve a megyei jogú városok között két év mulva éppen középen állt (12.), hajszálon múlott, hogy belefért a „magas életszínvonal” kategóriába (401 ezer Ft/fő/év – Perczel 2003, 620). Gazdasági gyengesége ellenére 2002-ben már versenyképesnek ítélték, mert jó az innovációs intézményrendszere, s magasan képzett menedzsmentjével versenyképes tudott maradni. A megye fejlettségét tehát a székváros statikus súlya határozza meg, nem pedig dinamikája. 2005-ből származó helybéli értékelések szerint másfél évtizede lefelé épül Szeged gazdasága: bezáró gyárakról, összezsugorodó nagyvállalatokról szóltak a hírek. Tömérdek tanulmány született a kitörési pontokról: biopoliszról, lézertechnológiáról, a tudomány és a gazdaság kapcsolatának erősödéséről. Az autópálya-építéssel együtt a fejlődés is megállt a Kiskunság közepén. 2005 végén ugyan a sztráda Szegedet is elérte, mégsem gyakorolt átütő hatást a fejlődésre. Az első három évben nem telepedett igazán nagy és neves cég a Dél

Alföld központjába, bár a meglévő cégek árbevételének növekedése kétszerese lett az inflációnak. Nagyobb iparvállalat nem települt a városba, mert Szegeden hiányzott a felsőfokú műszaki képzés és nincs megfelelő ipari munkaerő. (Nem száguldanak… 2008, 6). (Időközben létrejött a mérnöki kar a szegedi egyetemen.) Hódmezővásárhely nem csupán a nagyvárosok vesztes csoportjának legkevésbé fejlődő települése, hanem a – megye kisebb városaihoz hasonlóan – hanyatló, csökkenő népességű, a legalsó kategória tagja, bár kistérsége fejlődő-felzárkózó. Egy 2003-as MTA felmérés szerint Vásárhely nem rendelkezik megfelelő humán erőforrással és innovációs intézményrendszerrel, nincs hosszútávon jövőképes gazdasága és regionális kisugárzása. Döntően a városra kiterjedő kistérsége a legkevésbé fejlett és egyetlen relatíve gyenge versenyképességgel sujtott 2007-2008-ban valamennyi megyei jogú város mikrorégiója közül.

Az ezredfordulót követő fél évtizedben Csongrád megye fejlődése még erősebben mérséklődött, az ország legkevésbé dinamikus térsége lett. Versenyképességét is az ezredfordulón az utolsó helyre lehetett sorolni (Lukovics 2006, 152). Csupán néhány életszínvonal-mutatójának alakulása kielégítő, sőt kedvező (munkanélküliség, személygépkocsi-állomány, színház- és mozi-látogatás). Így aztán 2004-re globális fejlettségi szintje a 2000-es kilencedikről a 13. helyre esett a megyék sorában (2. melléklet). Egyszámjegyű helyen csak gazdaságának hagyományosan fejlett ágazata: az állattartás (5.), a kulturális életből pedig a színház- (6., de 2006-ban 11.), valamint mozi-látogatás (az utóbbiban tartósan „ezüstérmes"), illetve munkanélküliségi rátája található (8). Fajlagos GDP-je 1994-től 2001-ig ötödik helyről a tízedik helyre esett, majd – valamivel gyengébb értékek mellett – ekörül mozgott. Legjobban infrastrukturális területen maradt le. Összegzésül: 2004-ben Csongrád megye (13.) *már nem tekinthető a fejlettség szigetének Hunniában*, gazdasági-társadalmi fejlettségének szintje fokozatosan közeledik viszonylag alacsony politikai kultúrnívójához.

A *2000-es évtized második felében* – 2000-2004-hez viszonyítva – globális fejlődésének dinamikája – igen csekély mértékben – javult, ennek ellenére statikus pozíciója átlagosan további egy hellyel hátrált a megyék sorrendjében. Valamelyest romlottak beruházásának, vízvezeték- és telefonhálózatának, javultak kulturális életének mutatói. Átlagos iskolázottsági szintje, amely a '90-es években a negyedik helyről a harmadikra jött fel a mezorégiók sorrendjében, 2005-ben ismét a negyedik lett. Egy lakosára eső GDP-je változatlanul a korábbi értékek körül ingadozott, de a válság kevésbé viselte meg, így 2009-ben egy évtized után ismét a megyék átlaga felett teljesített és előretört a hetedik sorrendi helyre. Ezzel valamennyi mezorégió közül *a legkisebb recesszió érte*. Foglalkoztatásának bővülése is figyelemre méltó.

Csongrád megye jó példája annak, hogy *nincs közvetlen, mechanikus összefüggés egyfelől a globális fejlettség, a fajlagos GDP és az átlagos iskolai végzettség, másfelől a politikai kultúra színvonala között*, hiszen az első három mutató átlaga a megye esetében nagyságrendekkel különbözik az utóbbitól (3. és 6. melléklet). Az okok közt kutatva az ember nemigen talál mást, mint a geopolitikai tényezőket. A balkáni adatokat közelítő átlagos parlamenti *választási részvételi aránya* (58,9%, a szomszédoknál: Szerbiában az ezredfordulón, Romániában pár évvel később 59%)

közelebb áll Hunnia legalsó értékéhez, mint a nagyrégió másik fejlett szigetéé, a vele közel azonos globális fejlettséggel rendelkező, ám centrális helyzetű Heves megyéé. (Kockázati tényezői is kedvezőtlenebbek.) Székhelye, a határ menti Szeged a participáció terén a megyei jogú városok sorában ugyancsak a sereghajtók közé tartozik. (A megye két választókerületében – Békéshez hasonlóan – 1998-ban az első fordulón érvénytelen volt a szavazás.) A helyzet azonban nem reménytelen, mert hosszabb távon érvényesül a magasabb – bár csökkenő – globális fejlettség hatása, ugyanis 2004-re az európai parlamenti választásra a részvételi arány a korábbi, országgyűlési participáció átlagosan 16. helyéről feljött rangsorban a tizedikre (2009-ben a 14.), ami körül Csongrád átlagos komplex fejlettsége található a megyék sorában, s nem mellesleg: az országgyűlési választások participációs szintje is növekszik. Részvételi aránya a 2006-os második fordulón is tizedik, 2010-ben az első „menetben" 12., a másodikban – még ha kedvezőbbnek is vennénk figyelembe azt a hét, többnyire fejlettebb megyét, ahol nem került sor második fordulóra – nyolcadik lenne a rangsorban. Jól kimutatható a közeledés társadalmi-gazdasági fejlettsége és a választási részvétel szintje között (egyik csökken, a másik nő).

A politikai *orientáció következetessége még kevésbé érhető tetten.* A megye országgyűlési választókerületei kettő kivételével erősen instabilak. Az instabilitás oka itt is a város-városrészek és a velük egy kerületet alkotó vidék politikai „libikókája". (A körzetközponti városokban többnyire baloldali polgármestereket választottak, a községek gyakran jobboldaliak.) Ezután a képviselők pártállásának színes palettája, vagyis, hogy csaknem minden választáson két-két kerületben nem az aktuális országos győztes nyert – már nem igazán érték, hiszen ezeken a helyeken sem mutatható ki pártpolitikai kontinuitás, részleges stabilitás is csak egy kerületben, Hódmezővásárhelyen. Az sem tekinthető pozitívumnak, hogy a rendszerváltás óta a megyében mindössze négy női parlamenti képviselőt választottak (5,1%), átlagos arányuk a megyei közgyűlésekben is alacsony (8,1%).

Csongrád megye pártorientációjának kiemelkedő jelensége volt 2002-ig *a polgári középpártok* (mindenekelőtt az MDF, majd a Fidesz) *nyugat-dunántúli szintet közelítő népszerűsége.* Hogy ennek gyökerei nem elsősorban a polgárosodottság politikai kifejeződésében, hanem inkább az erős nemzeti érzésben és a Duna-Tisza közi részen az antikommunista, jobboldali hagyományokban keresendők, az kiderült 2006-ban, amikor is a Fidesz-KDNP választási szövetség részéről három kereszténydemokrata néppárti egyéni jelöltet indítottak. Emellett egy nemzeti fórumos és egy polgári kisgazda pályázhatott képviselőnek, így mindössze két fideszes (mindkettő vesztett) volt található a szövetség hét egyéni jelöltje között. A páratlan jelenség mögött a megyei Fidesz nagymérvű gyengülésének nyomai fedezhetők fel, amit nem tudott ellensúlyozni a másik két polgári párt (MDF, SZDSZ) némi erősödése. Így a 2006-os parlamenti választáson a polgári pártok összes szavazatának mennyisége az utolsó, a radikális és töredékpártok képviselőinek egyesített eredménye első lett a megyék rangsorában. Ezt követően a polgári pártok 1990-től 2010-ig számolt átlagszavazat-aránya gyenge közepes szintre, 46,6%-ra csökkent, a *radikális pártok pedig szignifikánsan átlagfeletti,* országosan is második legmagasabb értéket (25,3%) produkálták. (A Ke-

reszténydemokrata Néppárt jelöltjeire eső szavazatszámot 2006-ban levontam a polgári pártok voksmennyiségéből és hozzáadtam a többi radikális és töredékpártiéhoz.) A radikális, döntően jobboldali populizmus jelenkori befolyása tehát főként nem társadalmi-gazdasági okokkal (általános elmaradottsággal, legfeljebb némi deklasszálódással), de nem is teljesen politikai hagyományokkal magyarázható, hiszen 1939-ben a szélsőjobboldal nem volt képes a megyében jelölteket állítani, csak a két törvényhatósági jogú városban, de ott is csupán átlageredményt produkált. Nem véletlen, hogy a 2009-es európai parlamenti választáson és 2010 áprilisában is a Jobbik Magyarországért Mozgalom Hunnia mezorégiói között egyik legkisebb (12,5, illetve 15,9%) szavazatarányát érte el, a legutóbbi országgyűlési választáson Csongrád az ország keleti felének egyetlen megyéje, ahol a Jobbik nem lett második, csak harmadik helyezett. A polgári középpártok relatíve csökkenő befolyásának okait kutatva tehát marad a szervezeti-személyi tényező, a Fidesz legyengült állapota a 2000-es évtizedben a megyében.

Az MSZP átlagnépszerűsége a második legalacsonyabb egész Hunniában, 2002-ig még ennél is kisebb volt. A baloldalnak Csongrádban is győzelmet hozó országgyűlési választásokon 1994-ben csak hajszálnyi különbséggel, 2006-ban már szignifikáns fölénnyel nyert az MSZP. 2010-ben persze ebben a megyében is mindenhol a Fidesz-KDNP aratott sikert. *A tízezernél több lakosú városok közül a 2002-es önkormányzati választásokon mindenikben, 2006-ban egy, 2010-ben kettő kivételével szocialisták győztek.* Az utóbbi évben, amikor az ország 168 legnagyobb települése közül az MSZP csupán 11-ben tudta megtartani a polgármesteri tisztséget, ebből három Csongrád megyében található. Ekkor az egyetlen megye, ahol a közepes és nagyvárosok többségében szocialista vezető maradt. A centrista és kisgazda erők megosztottsága miatt a megyei közgyűlésben 1994 és 2006 között folyamatosan az MSZP adta a legnépesebb frakciót, ennek megfelelően a vezetésben is részt vett, s a 2006-os súlyos vereség alkalmával szintén – alföldi viszonylatban – Csongrádban csökkent legkisebb számban (hárommal) a szocialista megyei képviselők száma.

A két megyei jogú város közül Szegeden a ’90-es években párját ritkító labilitás észlelhető: 1990-ben és 1998-ban a polgári pártok, 1994-ben és 2002-ben pedig a szocialisták győztek. Ezt az erősen instabil helyzetet jelentősen mérsékelte az MSZP 2006-os és főként 2010-es ismételt önkormányzati sikere. Botka László polgármesterségével Szeged lett az évtized egyetlen relatíve stabil szocialista vezetésű megyei jogú városa. Hódmezővásárhelyen viszont – az elmaradottság következménye gyanánt – kezdettől a jobboldali populista pártok, irányzatok és civil szervezetek domináltak, 1990 és 2001 között jórészt alárendelődve Rapcsák András polgármester-országgyűlési, megyei és helyi képviselőnek, aki párját ritkító önkénnyel kormányozta a várost. Ezek a domináns szervezetek egyre jobban összefonódtak a Fidesszel, és sajátos kontinuitást, stabilitást teremtettek. Az ezredforduló óta helyi vezetőjük, Lázár János képviselő-polgármester 2010-től a vezető kormánypárt országgyűlési frakcióvezetője, egyik meghatározó politikusa. Vásárhely egyébként az egyik leginkább eladósodott megyei jogú város, nettó adósságállománya 2008-ban megközelítette az egy éves több mint tíz milliárd forintnyi önkormányzati bevételt (Lencsés 2009, 4). 2011 elejére már

a relatíve legnagyobb tartozást halmozta fel a közel félszáz fővárosi kerület és nagyváros közül, egy lakosára eső adóssága 423 ezer Ft (Budapesté 187 ezer – Kálmán-Szalai 2011, 2).

Csongrád megyét mindezek alapján *kockázati téren a kedvezőtlen helyzetű térségek* közé kell sorolnunk. Minthogy fejlődésének dinamikája és politikai aktivitása is gyenge minősítést kapott, hiába közepes a globális fejlettségi szintje, a megye *komplex helyzetértékelése: gyenge. Politikai participációjának és globális fejlettségének korrelációja erős közepes, fajlagos GDP-jéé gyenge közepes* (0,7277 és 0,5292), iskolázottsági szintje azonban alig korrelál politikai fejlett(len)ségével. Az utóbbi érték valamennyi mezorégió viszonylatában a legkisebb (0,244), sőt az egyetlen, amelynél 50% alatti az egybeesés, ami nem véletlen, hiszen sorrendiségük 14:3-hoz (3. melléklet). Politikai konzekvenciáját és moderációját az előbbieknél is kisebb mértékű korreláció fűzi komplex fejlettségének fő komponenseihez. Mindezek azt jelentik, hogy a megye viszonylag magas színvonalu általános fejlettségével egy meglehetősen alacsony nívón mozgó politikai kultúra párosul, melynek okai – mint jeleztem – geopolitikai helyzetében keresendők.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Csongrád megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Instabil
1.	Szeged	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP-SZDSZ	Fidesz-KDNP	Igen instabil
2.	Szeged	MDF	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	SZDSZ-MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Szeged	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP-SZDSZ	Fidesz-KDNP	Igen instabil
4.	Csongrád	Független	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil*
5.	Szentes	MDF	SZDSZ	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
6.	Hódmezővásárhely	FKGP	KDNP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Makó	MDF	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil

** Az utolsó négy választáson a képviselő személye stabil.*

1. sz. választókerület: Újszeged és környéke: Deszk, Kübekháza, Tiszasziget és Újszentiván (valamint a Szegedhez csatolt Szőreg). A Tisza-Maros szögének nyugati, nagyobbik fele. A Szegedi, ezredforduló előtt dinamikusan fejlődő, majd „csak" fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, egyébként jól fejlett kistérség része. A mikrorégió 2007-2008-ban a legfejlettebb és a relatíve erős versenyképességű minősítést kapta. Az utóbbi téren pozíciója a 2000-es évtized derekán a 69. helyről feljött a negyedikre, vagyis – úgy tűnik – az időközben megépült autópálya csak-csak hatást gyakorol a város és agglomerációjának fejlődésére (Benkő 2008, 216, Lukovics-Kovács 2011, 66). Újszeged a székváros előkelő negyede, a környező községeket is viszonylag jómódú rózsa- és paprikatermelők lakják. Polgárai az ezredfordulón magas, 2004-ben „nagyon" magas átlagszínvonalon éltek. A választókerület viszonylag kedvező foglalkoztatottsági mutatókkal rendelkezik. A lakosság iskolázottsági szintje középmagas, participációs készsége 2002-ig átlagosan jó közepes, 2006-ban magas. A Kiszombori járásban – melynek a választókerület 1945-ben részét alkotta – kiegyenlített politikai erőviszonyok uralkodtak. 1990-ben – az előző évben időközi választáson győztes – dr. Raffay Ernő egyetemi oktató (MDF) már az első fordulóban, abszolút többséggel

megtartotta mandátumát az SZDSZ és az MSZP jelöltje ellenében. 1994-ben Annus József író (MSZP) maga mögé utasította az SZDSZ és az MDF aspiránsait. 1998-ban az első fordulón dr. Szalay István polgármester (MSZP) ugyan csekély különbséggel az élre került, de a második „menetben" Rákos Tibor jogász (Fidesz) a kisgazda jelölt visszalépésével győzött. 2002-ben Ujhelyi István joghallgató (MSZP) nagy fölénnyel szerezte meg a képviselői helyet Rákossal és a visszalépő centrumos versengővel szemben. 2006-ban dr. Újhelyi (MSZP-SZDSZ) már az első fordulón igen nagy fölénnyel biztosította mandátumát a Fidesz-KDNP és a Zöldek Pártjának jelöltje ellenében. 2010-ben Bodó Imre politikai szakértő (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel nyert Újhelyi és a Jobbik versengőjével szemben. Szeged az ország 23 nagyvárosa közül a leginkább instabil: 1990-ben és 1998-ban fideszes, 1994-ben és 2002-ben szocialista polgármestert választott. Először dr. Lippai Pál ügyvédet tette meg városvezetőnek az önkormányzat képviselő-testülete, 1994-ben dr. Szalay István egyetemi oktató (MSZP-SZDSZ), majd – a baloldal megosztottsága miatt – dr. Bartha László orvos (Fidesz-FKGP-MDF-MKDSZ-MDNP), 2002-ben pedig dr. Botka László jogász (MSZP-SZDSZ-MSZDP-Centrum) lett a polgármester. Botka 2006-ban és 2010-ben újrázott, utóbb MSZP-civilszervezeti jelöltként a baloldal egyetlen nagyvárosi győzelmét produkálta, de jobboldali többségű képviselő-testülettel kénytelen dolgozni. További pártosodott helységei: Deszk MSZP és Tiszasziget FKGP-Fidesz-MKDSZ, majd Fidesz-KDNP jelölésű községi elöljárókkal az ezredfordulón, a helyzet azóta sem változott. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben és 2006-ban csak Tiszasziget (1998-ban és 2010-ben valamennyi) jobboldali többségű. *A szegedi 1. sz. választókerület politikailag változékony, erőteljesen instabil térség*, az eredmény attól függ, hogy a viszonylag stabil jobboldali tábor ellen mennyi baloldali szavazót tudnak mozgósítani (1998-ban 13219-et, 2002-ben 21646-ot, 2010-ben 10688-at). Az a jelenség, hogy időnként balra húz, politikai hagyományainak köszönhető.

2. sz. választókerület: Szeged megyei jogú város déli fele, Kiskundorozsma, a délnyugati agglomeráció és a Mórahalomi kistérség legnagyobb része. Települései: Ásotthalom, Domaszék, Mórahalom, Öttömös, Pusztamérges, Röszke, Ruzsa és Zákányszék. Az ezredforduló előtt dinamikusan fejlődő és jól fejlett szegedi agglomeráció, valamint a stagnáló Mórahalomi kistérség egyes körzeteiből áll. 2003-2005-ben fejlődési ütemüket tekintve helyet cserélt a két mikrorégió, az utóbbi versenyképessége 2008-ra jelentős mértékben esett, sőt, relatíve leggyengébb lett a megyében. Statikus helyzetüket tekintve azonban később sem változtak számottevően. A nagymértékű fejlettségbeli különbségben szerepet játszik az is, hogy amig az agglomeráció jó minőségű mezőségi, a távolabbi kistérség valamivel gyengébb homoktalajjal van megáldva, az előbbin inkább zöldséget (fűszerpaprikát), az utóbbin – amely valójában a Kiskunság része – gyümölcsöt, szőlőt termesztenek. (Szerencsésebb lenne a három Szeged központú választókerületet úgy átrajzolni, hogy kettő csak a megyeszékhely várost fedné le, a harmadik pedig Mórahalom központtal a környező településeket fogná egybe – v. ö. Benkő 1995, 316). Az utóbbi körzet igen alacsony átlagjövedelmekkel rendelkezik. Mórahalom a statisztika szerint a megye legszegényebb városa, egy lakosra jutó adóköteles jövedelme 2000-ben éppen beleesik az „alacsony" kategó-

riába, 201 ezer Ft. A való helyzet azonban nem ennyire siralmas, mert ismerjük a gazdálkodók és napszámosaik adómorálját, de tény, hogy igen nagyok a szociális különbségek. A választókerület foglalkoztatási rátája középalacsony. A lakosság iskolázottsági szintje közepes, participációs készsége gyenge közepes. 1945-ben Szegeden és a Kiskundorozsmai járásban 60%-os jobboldali többség érvényesült, amely 1947-re kétharmadosra – az országos arány duplájára – módosult. Az 1990-es választást Király Zoltán újságíró (MDF-támogatású független), az utolsó pártállami parlament „fenegyereke" nyerte, mégpedig az első (és egyetlen) fordulón – országosan is páratlan – kétharmados többséggel; második az SZDSZ, harmadik az FKGP jelöltje volt. 1994-ben dr. Géczi József egyetemi oktató (MSZP) győzött Balogh László operatőr (MDF) és az SZDSZ aspiránsa ellenében. 1998-ban Balogh (ettől kezdve) jobboldali koalíció élén – a kisgazda versenytárs visszalépése segítségével – nagy különbséggel verte Géczit. 2002-ben – ha csekély előnnyel is, a szabad demokrata rivális visszalépése ellenére – Balogh megtartotta mandátumát, minthogy kettő és fél ezer új, főleg vidéki szavazót tudott felsorakoztatni az első forduló alapján győzelemre esélyes Géczivel szemben. 2006-ban dr. Sándor Klára egyetemi oktató (SZDSZ-MSZP) csekély különbséggel nyert Balogh és a visszalépett MDF-jelölt ellenében. 2010-ben Nógrádi Zoltán mérnök-tanár, közgazdász, Mórahalom polgármestere (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban nagy fölénnyel győzött féltucat versengő felett. Pártosodott települése Ásotthalom, jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független, 2010-től Mórahalom és Zákányszék fideszes, Ásotthalom Fidesz-KDNP elöljáróval rendelkezik. A parlamenti választásokon 2002-ben és 2006-ban valamennyi Szegeden kívüli helysége jobboldali, túlnyomó része fideszes többségű, tehát a választás a baloldali dominanciájú városrész és a jobboldali túlsúlyú vidék között dőlt el. (2006. április 23.-án a környező települések összesen 31 szavazóköréből csupán egy – a röszkei 1. sz. – bizonyult baloldalinak, a városrész 41 szavazóköréből pedig csak kettő jobboldali többségű.) 2010-ben valamennyi jobboldali. *A szegedi 2. sz. választókerület változékony, erőteljesen instabil térség.*

3. sz. választókerület: Szeged északi fele, lakótelepekkel, az önállósult Algyő és a városhoz tartozó Tápé, valamint a volt Szegedi járás három települése: Bordány, Üllés és Zsombó. Az utóbbiak az ezredforduló előtt stagnáló, nagyon alacsony átlagjövedelmű, 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő, de azóta is csak mérsékelten fejlett Mórahalomi kistérséghez tartoznak. A választókerület gazdasági aktivitási mutatói legjobbak a megyében, foglalkoztatási aránya 43,3%, munkanélkülisége 8% (2005. évi… 128). A lakosság iskolázottsági szintje jó közepes, participációs készsége közepes. Az 1990-es választásokon dr. Bratinka József egyetemi oktató (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben Botka László egyetemi hallgató (MSZP) győzött a szabad demokrata aspiránssal és Bratinkával szemben. 1998-ban Bartha László leendő polgármester (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel utasította maga mögé Botkát, hiába lépett vissza az SZDSZ-es versenytárs, egykori szimpatizánsainak kétharmada már az első forduló előtt átállt a Fideszhez. Hasonló előnnyel vette vissza a mandátumot Botka 2002-ben Barthától, miután négy év alatt megduplázódott az MSZP szavazótábora. (A Centrum jelöltje nem lépett vissza.) 2006-ban Botka

(MSZP-SZDSZ) már az első fordulón nagy különbséggel nyert a Fidesz-KDNP és az MDF jelöltje ellenében. A három erősen jobboldali többségű község csak kismértékben ellensúlyozta a jelentős részben lakótelepi jellegű városrész és Algyő többnyire baloldali dominanciáját. 2010-ben azonban dr. Bohács Zsolt József ügyvéd (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött Botka és a Jobbik versengője felett. *A szegedi 3. sz. választókerület politikailag változékony, erőteljesen instabil körzet.*

4. sz. választókerület: Csongrád város és környéke. Települései: Baks, Balástya, Csanytelek, Csengele, Dóc, Felgyő, Forráskút, Kistelek, Ópusztaszer, Pusztaszer, Sándorfalva, Szatymaz és Tömörkény. Jórészt a Tisza jobbpartjának egykori árterét fedi le. Az ezredforduló előtt stagnáló, 2003-2005-ben erőteljesen lemaradó, a 2007-es adatok alapján az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé sorolt Kisteleki, és a korábban felzárkózó, majd lemaradó Csongrádi kistérségből áll, 2005-ben – az utóbbi később is – mérsékelten fejlett. Az előbbi igen alacsony, az utóbbi alacsony jövedelmekkel rendelkezik. Csongrád város polgárai középalacsony, Kistelek lakói alacsony szinten élnek. A választókerület népessége meglehetősen elöregedett. Foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek. A lakosság iskolázottsága és részvételi aránya alacsony fokú. 1945-ben kiegyenlített politikai erőviszonyok uralkodtak. Az 1990-es választásokon dr. Eke Károly újságíró (valóban független) nyert az MDF és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben Hajdú János ny. nagykövet (MSZP) győzött az SZDSZ és az FKGP aspiránsai felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón a szocialista versenytárs ugyan csekély különbséggel „aranyérmes" lett, de a második „menetben" a fideszes és az MDF-es riválisok visszalépésének eredményeképpen Vincze László tanár (FKGP) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben Vincze, immár Fidesz-MDF jelöltként jelentős különbséggel tartotta meg képviselői helyét a szocialista és a visszalépett független jelölttel szemben. 2006-ban és 2010-ben Vincze már az első fordulón nyert előbb az MSZP és az MDF, majd a Jobbik, az MSZP, a Civilek, az MDF jelöltjei és dr. Torgyán József ellenében. Csongrád polgármestere 1994-től 2002-ig Molnár József üzemmérnök (MSZP, majd független), 2002-től Bedő Tamás (MSZP), 2010-től dr. Kőrösi Tibor (Fidesz-KDNP). További pártosodott jelentősebb települései: Dóc és Pusztaszer FKGP, Kistelek Fidesz jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, az előbbi kettő 2002-től független, 2010-től Csengele, Kistelek és Sándorfalva Fidesz-KDNP települési elöljáróval rendelkezik. Települései közül 2002-ben csak Baks, Ópusztaszer, Sándorfalva és Tömörkény baloldali többségű, közülük 2006-ban a legutóbbi jobboldali lett, 2010-ben valamennyi. *A csongrádi választókerület a képviselő személye folytán inkább stabilnak minősíthető, jobb felé orientálódott térség.* A székhely város polgármester-választásai az ellenfelek megosztására épültek.

5. sz. választókerület: Szentes és környéke. Községei: Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Nagytőke és Szegvár. Jórészt a Tisza bal partjának egykori árterületén fekvő, az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, később is mérsékelten fejlett kistérség, keleti felén jó minőségű fekete földdel. A mikrorégió versenyképessége a 2000-es évtized derekán nagymértékben javult, ennek ellenére még a relatíve gyenge minősítést kapta. Népessége közepes jövedelmekkel rendelkezik. Az egykori megyeszékhely Szentes város lakói közepes színvo-

nalon élnek, amely a két nagyváros után a legkedvezőbb érték. A választókerület foglalkoztatási rátája, iskolázottsági szintje és participációs készsége is az alacsony és a közepes szint között mozog. 1945-ben Szentes városában 60%-ot kapott a baloldal. Az 1990-es választásokat dr. Papp Lehel György orvos (MDF) nyerte az SZDSZ és az FKGP jelöltje ellenében. 1994-ben dr. Gombos András állatorvos – csekély különbséggel – a szabad demokraták egyetlen dél-alföldi győzelmét produkálta, az MSZP és az FKGP aspiránsaival szemben. 1998-ban Szentesen is az történt, ami az egész országban: az SZDSZ táborának nagyobbik fele a ciklus során átment a Fideszhez, így hiába lépett vissza az „ezüstérmes" szocialista versenytárs az első fordulóban csupán harmadik helyezett Gombos javára, a második „menetben" az utóbbi kevesebb szavazatot kapott, mint '94-ben bármelyikük, a mandátum – hatalmas többséggel – a fideszes Farkas Sándor agrármérnöké lett. Farkas 2002-ben is jelentős fölénnyel tartotta meg képviselői helyét MSZP-s riválisa és a visszalépő Gombos ellenében. 2006-ban Szirbik Imre polgármester (MSZP) már az első fordulón nyert Farkassal és Gombossal szemben. 2010-ben viszont Farkas győzött az első fordolón a Jobbik és az MSZP versengői felett. Szentes polgármestere 1994 óta Szirbik Imre köztisztviselő (MSZP-SZDSZ, 2002-től MSZP – a törzsszavazók többsége itt baloldali). További pártosodott helységei: Nagymágocs MSZP és Nagytőke FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, az előbbi 2006-tól, az utóbbi 2002-től független községi elöljáróval rendelkezik. 2010-ben Árpádhalom, fideszes, Szegvár Fidesz-KDNP településvezetőt választott. 2002-ben csak Derekegyház, Eperjes és Nagymágocs baloldali dominanciájú, közülük 2006-ban Eperjes jobboldali lett, 2010-ben valamennyi. *A szentesi választókerület igencsak változékony, instabil kistérség.* A megye vidéki körzetei közül még leginkább polgárosodott kerület, ahol egyszer sem nyert a kisgazdapárt, de fokozatosan elenyésznek a baloldali hagyományok is.

6. sz. választókerület: Hódmezővásárhely és kistérsége. Települései: Mártély, Mindszent és Székkutas. Nagyrésze a Tisza bal parti egykori árterén fekszik, az ezredfordulón fejlődő-felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, azóta is közepesen fejlett kistérség, 2001-ben közepes jövedelmekkel. A vesztes nagyvárosok kategóriájába tartozó Hódmezővásárhely polgárainak életszínvonala is a legalacsonyabb valamennyi közül: 2000-ben 317 ezer Ft/fő, városi mércével: gyenge közepes. Mindszent kisváros lakói még egy teljes kategóriával alacsonyabb nívón élnek. A választókerület demográfiai viszonyai kedvezőek, foglalkoztatási mutatója csak kissé átlag alatti, munkanélküliségi aránya azonban középmagas (16% – 2005. évi… 128). Lakóinak iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációja átlagos. 1945-ben a baloldal 60% körüli eredményt ért el. Az 1990-es választásokon dr. Szabó Lajos állatorvos (FKGP) nyert az MDF és a visszalépett SZDSZ jelölt ellenében. 1994-től 2001-ig a kerület képviselője dr. Rapcsák András mérnök, vásárhelyi polgármester, aki első győzelmével a KDNP egyetlen alföldi sikerét produkálta, az MSZP és az SZDSZ aspiránsaival szemben. 1998-ban Rapcsák a Fidesz színeiben az addig példátlan, az ország ekkor egyetlen első fordulós abszolút többségét hozta, szocialista és kisgazda versenytársait legyőzve. Rapcsák elhalálozása után 2002-ben dr. Lázár János jogászt, a néhai polgármester politikai főtanácsadóját (Fidesz-MDF) ugyanúgy választották képviselővé,

mint elődjét ’98-ban (MSZP-s és MIÉP-es riválisai ellenében). 2006-ban a néppárti Lázár ismét nyert a második helyezett független és a visszalépett szocialistával szemben (az első fordulón kilenc versengő vett részt). 2010-ben Lázár már az első fordulón győzött féltucat jelölt felett. Rapcsákot 1990 óta négyszer választották meg polgármesternek különféle jobboldali pártok és civil szervezetek támogatásával, legutóbb 2000 decemberében, miután peres ügyei miatt a képviselő-testület időközi önkormányzati választást kényszerített ki. 2002-től Lázár (2010-től Fidesz-jelölt) a város elöljárója. Pártosodott helysége 2010-től Székkutas, Fidesz-KDNP településvezetővel. 2002-ben minden települése jobboldali, sőt – az orosházi vonzáskörzethez tartozó Székkutas kivételével – fideszes abszolút többségű, s 2006-ban és 2010-ben is azok. *Hódmezővásárhely választókerülete stabil populista-fideszes kistérség,* ahol a baloldali hagyományok – úgy tűnik – teljesen elhalványultak.

7. sz. választókerület: Makó és kistérsége. Jelentősebb települései: Apátfalva, Csanádpalota, Földeák, Királyhegyes, Kiszombor, Magyarcsanád, Maroslele, Nagylak és Pitvaros, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Maros menti, egykor Csanád vármegye részét képező, 1999-ben még felzárkózó, később stagnálónak, 2003-2005-ben erőteljesen lemaradónak minősített, azóta is mérsékelten fejlett kistérség, alacsony jövedelmekkel. A 2000-es évtized derekán számottevően erősödött a mikrorégió versenyképessége, mindamellett a relatíve gyenge minősítést kapta. A peremi fekvés hátrányaival küszködő Makó város lakóinak életszínvonala középalacsony. A megyében itt a legkisebb a foglalkoztatási (32,1%) és legnagyobb a munkanélküliségi (20%) arány (2005. évi… 128). A választókerület iskolázottsági szintje és participációs készsége alacsony. 1945-ben enyhe baloldali többség érvényesült. Az 1990-es választásokon dr. Mihály Zoltán közgazdász (MDF) nyert az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben Gazdag János agrármérnök (MSZP) győzött szabad demokrata és kisgazda aspiránsokkal szemben. 1998-ban az eredménytelen első forduló után dr. Dán János állatorvos (FKGP) lett a mandátumtulajdonos, legyőzve Gazdagot és a visszalépett fideszes versenytársat. 2002-ben az első fordulón ugyan a szocialista dr. Búzás Péter polgármester került az élre, de a csekély baloldali többség a második „menetre” elolvadt. Mintegy kétezer új szavazó mozgósításával dr. Martonosi György jogász-közgazdász (Fidesz-MDF) szerezte meg a képviselői helyet, pedig a torgyánista harmadik Dán is „ringben” maradt. 2006-ban viszont már az első fordulón nyert Búzás Martonosi és az SZDSZ jelöltje ellenében. 2010-ben Mágori Józsefné pedagógus (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik versengője és Búzás felett. Makó polgármestere 1994 óta dr. Búzás Péter köztisztviselő (MSZP, majd MSZP-civil szervezeti jelölt). További pártosodott jelentősebb helységei: Apátfalva MSZP és Magyarcsanád Fidesz jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón és 2006-tól is. Jelentősebb helységei közül 2002-ben csak Földeák és Pitvaros baloldali, Nagylak szocialista többségű, 2006-ban mindhárom szocialista. 2010-ben Nagylakon a második fordulón az MSZP jelöltje abszolút többséget kapott, a többi helység jobboldali. *A makói választókerület igencsak változékony, szélsőségesen instabil kistérség, ahol minden választáson pártot cseréltek.*

3.5. Békés megye

Az ország egyik *legkevésbé fejlett politikai mezorégiója,* ami nem csoda, mert gazdasági-társadalmi téren is a legelmaradottabbak egyike. Az ország azon öt megyéje közé sorolható, amelyek politikai partcipációs és globális fejlettségi sorrendje között jelentős eltérés mutatható ki, ugyanis átlagos részvételi aránya közepes értékű Hunniában (15.). A politikai orientáció következetességében pontosan azonos (alacsony) szinten áll Csongráddal, nagyságrendekkel Bács-Kiskun megye szintje alatt teljesítenek a parlamenti választásokon. A moderáció terén mindhárom megye csaknem egyenlő, szintén alacsony nívót produkál. (6. melléklet).

Természeti adottságai összességében kedvezőknek mondhatók, hiszen területén található az ország legnagyobb kiterjedésű feketeföld-állománya. A Kádár-korszakban mezőgazdasága hiába számított erősen fejlettnek, miután ipara elmaradottnak minősült, komplex gazdasági fejlettsége is az átlagosnál kissé kedvezőtlenebb (89-97%), 10-11. volt a megyék rangsorában. Békés a rendszerváltás vesztesei közé tartozik, fajlagos GDP-je az 1990-es években folyamatosan csökkent az országos átlaghoz képest, 2006-ig csak két évben volt képes hozni az országos növekedési ütemet (15. melléklet). Az, hogy globális fejlettségben már a rendszerváltáskor is a megyék rangsorában az utolsó negyedben foglalt helyet (16.), bizonyára perifériikus fekvésén múlott (2. melléklet). A helyi mezőgazdaságra leginkább támaszkodó malom-, illetve takarmányipar nyersanyagellátásában szerepe ugyanakkor a régióban kiemelkedő, állattenyésztése is jó. Igen kedvező a fajlagos beruházások összege. A telefonhálózatának sűrűsége volt átlagos szintű, s még a humánszféra némely területe elfogadható. A külföldi tőkeberuházás mértéke már igen kedvezőtlen, összege a Békésben meghatározó élelmiszeriparban 2001-ig az országosnak alig több mint egy százaléka, a Bács-Kiskun megyeinek egynegyede, a csongrádinak kevesebb mint fele (Klonkai-Pálfalvi 2004, 44, 49). (Az idegen tőke – a hazaival ellentétben – időben észlelte, hogy nem érdemes invesztálni Békésben.) *Forint milliárdokban mérhető a megye távolsága a fejlett Nyugattól.*

Az ezredfordulóra sem változott a helyzete, az 1998 és 2001 között készült vizsgálatok fejlettségi szintjét túlnyomórészt az utolsó helyekre teszik (18-20.). Az egy főre eső GDP terén 1994 és 2000 között a megyék sorában a 12.-ről a 17. helyre esett vissza. Pedig fontos területeken – a mezőgazdaság belterjessége és a munkanélküliség – meglehetősen jól állt (az utóbbiban a 9.), s egyetlen ágazatban, változóban sem utolsó a ranglistán. (5, 8 és 29. melléklet.) 2004-ben már egy változója – és éppen a humánszféra jelzésértékű területe, az öngyilkossági rátája – sereghajtó, globális fejlettségi szintje is az utolsó helyen állt. Globális növekedési üteme a ’90-es években a 16-18., ezt követő fél évtizedben ugyan a 13., de statikus pozícióján érdemben ez sem változtatott, mert versenyképessége és annak jövőbeli lehetősége terén is a 18-18. a megyék rangsorában (Lukovics 2006, 152, 158). Csupán egyetlen mutatója egyszámjegyű, nevezetesen a fajlagos állattenyésztésé. A kiváló minőségű mezőségi talajon produkált jó termésátlagok mellé azonban nem társul szociális jólét, Dél-Békésben

egy-egy falu határában tíz-tizenöt „új földesúr” teszi el a hasznát annak a földnek, amely a termelőszövetkezetek idején az egész falut eltartotta (Tanács 2006, 1).

Békés megye helyzete demográfiai szempontból a legkedvezőtlenebb. A mezorégió átlagembere még az eleve meglehetősen koros (40,6 éves) „átlag magyarnál” is két esztendővel idősebb. A fokozatosan elaggó megyében jön világra itthon relatíve a legkevesebb csecsemő, miközben ott kerül sor a helybeliek számához képest a legtöbb temetésre. A térségből egyre erőteljesebb az elvándorlás, pl. 2007-ben egy egész „falu” (2428 fő) költözött fel Budapestre. A vándorbotot fogott személyek aránya csak Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében volt magasabb, mint Békésben. Nincs mit csodálkoznunk ezeken az adatokon, ugyanis a fizetések itt a legalacsonyabbak, az alkalmazottak az országos átlagnál durván egy ötödével kevesebbet vittek haza (Öregedő Békés… 2009, 20).

A Gazdasági Minisztérium 1999-ben készült felmérése szerint kistérségei átlagosan a közepes-elégséges szint körül mozogtak, de fele részük lemaradó, egy stagnáló, csak a két központi zárkózott fel, sőt e két utóbbit – a Békéscsabait és az Orosházait – minősítették fejlődőnek (Faluvégi 2000, 325). Az ezredfordulón a Dél Alföld mindhárom lemaradó mikrorégiója Békésben található. 2005-ben (az előbbi osztályozási elnevezéseknél maradva) három határmenti kistérsége – a fél évtizede lemaradók – elégtelen, egy elégséges, három közepes és csak a megyeszékhelyi jól fejlett, de lemaradó, akár valamennyi gyengén fejlett. Csupán az Orosházai jól, a Szarvasi pedig dinamikusan fejlődő – mérsékelt versenyképességük ellenére. Ekkor Békés megyében található Dél Alföldön a legkevesebb erőteljesen lemaradó mikrorégió. 2007-re kettőnek a fejlettségi pozíciója jelentősen romlott, a Békésinek és a Békéscsabainak. Az utóbbinak és az Orosházainak 2008-ra nagymértékben javult a versenyképessége, akárcsak a Gyulainak, de amelynek nagyságrendekkel, a Békésinek és Szarvasinak pedig jelentősen erősödött, a Mezőkovácsházainak viszont valamelyest romlott a versenyelőnye. A megyeszékhelyi és a Gyulai mikrorégió közepes, a többi relatíve gyenge versenyképességgel rendelkezett 2008-ban. A Mezőkovácsházai és a Sarkadi az ország 33 leghátrányosabb helyzetű kistérsége közé sorolódott (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26).

A megyeszékhely, Békéscsaba város is egyre jobban lemarad, adottságaihoz és a többi nagyvároshoz képest is visszaesik, s az ezredfordulón a vesztesek között foglalt helyet, sőt a megyei jogú városok rangsorában az utolsó előtti. Egy 2006-os akadémiai kiadvány a megyeszékhelyek közül az utolsó három közé tette (Régiók és települések… 2006, 272). A megye nyolc városa hanyatló, csökkenő népességű, kettő stagnáló-hanyatló, csak a megyeszékhely és Gyula számít a településfejlettségi mércék szerint középkategóriásnak. Komplex kistérségi fejlettségmutatók hordoztak valamelyest biztató jeleket, 2003-ban e téren a 16. helyre tették a megyét. (Lásd a 8. mellékletet!)

Békés megye *globális fejlődésének dinamikája a 2000-es évtized második felében tovább hanyatlott,* így statikus fejlettsége átlagosan a 20. lett a mezorégiók rangsorában. Csak a vízvezeték-hálózat, a személygépkocsi állomány sűrűsége, a kultúra területén, a munkanélküliségben és az idegenforgalom szférájában nincs az utolsók között, sőt az utóbbiban egészen jól áll (átlagosan a 12.). Foglalkoztatási aránya az utóbbi

években az országos érték csökkenéséhez képes még valamelyest növekedett, aktivitási rátája az előző időszak átlagosan 18. helyéről előrejött a 16.-ra a mezorégiók sorrendjében. Fajlagos GDP-je azonban az átlaghoz viszonyítva jelentős mértékben visszaesett, tartja 18. helyét a megyék sorrendjében, vagyis Nógrád és Szabolcs után a legkevesebb. Részben az utóbbi miatt lett az egyik legkisebb dinamikával fejlődő térség.

A megye politikai elnevezése: *Viharsarok*, évtizedekig emlékeztette az itt élők többségét hagyományosan perifériális helyzetükre, a gazdaságból és a hatalomból való teljes kiszorítottságukra, és a számukra kijelölt sors ellen lázadó politikai akaratképzésre, véleménynyilvánításra. Ezt a különböző politikai rendszerek eltérően fogadták, elviselték, támadták, vagy saját tradíciójuk részének tekintették. A szociális politikai gondolkodás mellett a XIX. század végétől többször is megjelent a nem mindig „békés" megyében az egyéni földtulajdon nemzetgazdasági, társadalomépítő fontosságát hangsúlyozó „kisgazda"-gondolat (Becskeházi 1995, 290-291).

Békés megye *politikai kultúrájának relatív, a '90-es években tapasztalt régióbeli fejlettségére* bizonyára nem alacsony fokú polgárosodottsága, hanem hagyományai, évszázados agrármozgalmi múltja gyakorol hatást, ami a tradíció erejével mozgósítja a választókat jogaikkal való élésre. (Ezért 1939-ben meglehetősen gyengén szerepelt a szélsőjobboldal, viszont 1945-ben több mint 60%-kal országos csúcsot produkáltak a baloldali pártok és a harmincas években jelentős szerepet játszó kisgazdák is megosztottak voltak ekkor.) *A szavazások részvételi aránya a '90-es évek első felében alig egy-két százalékkal maradt le az országos szinttől*, 1998-ban is hét választókerületéből csak kettőben volt érvénytelen az első forduló, ami az Alföldön jónak mondható. A megye politikai aktivitási rátája összességében a 15. helyezettségű országgyűlési választási átlagot adja, mert sorrendi helye az egymásután következő választásokon tendencia-szerűen romlik, jó másfél évtized alatt kilencedikről a 19. helyre került (1. melléklet). (Már a 2004.-i kettős állampolgárságról szóló népszavazáson lement rangsorban a 18. helyre, ami körül komplex fejlettségi szintje is található, és egyben jelzi geopolitikai helyzetét.)

A választások következetessége túlnyomórészt nem érvényesült. 1990-ben rendkívül színes a paletta: hét kerületben négy pártszín nyert, de 1994-ben győzött a szocialista egyöntetűség, ami a keleti megyékben általánosan jellemző vonás. 1998-ban viszont az MSZP csak a jobboldal megosztottságának köszönhette egyetlen egyéni mandátumát, mégpedig az első fordulóban érvénytelen szavazású Mezőkovácsháza székhelyű kerületben. 2002-ben ismét új helyzet állt elő: *döntetlen eredmény a szocialisták és a polgári középpártok között.* 2006-ban megint túlnyomóan baloldali, viszont 2010-ben teljesen jobboldali lett. A megye választókerületeinek többségében mind a hat parlamenti választáson egymást követően nagyobbrészt különböző pártok nyertek – sőt Gyulán négyféle irányzat – *Békés az ország egyik instabil megyéje.* Az instabilitás forrása a szokásos: város és vidék, nagyüzem és kisüzem váltakozó eredménnyel folytatott küzdelme. Stabilnak a következetesen jobboldali szarvasi, és a legnagyobb munkanélküliséggel sújtott kistérséget lefedő, egykoron virágzó nagyüzemű, alapvetően baloldali mezőkovácsházi választókerület mondható. (Lásd a következő táblázatot!)

Békés megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Instabil
1.	Békéscsaba	MDF	MSZP	Fidesz	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
2.	Gyula	SZDSZ	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Békés	FKGP	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Instabil
4.	Szeghalom	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
5.	Szarvas	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Orosháza	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
7.	Mezőkovácsháza	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil

A pártválasztás *mérsékeltsége tekintetében a megye úgyszintén az utolsók között* kullog (18. a rangsorban), ennek oka, hogy a kisgazdák meglehetősen nagy befolyással rendelkeztek az ezredforduló előtt, sőt 1998-ban a radikális és töredékpártok összesen több szavazatot kaptak, mint a szocialisták, vagy a polgári pártok, így ebben az évben a politikai moderáció terén Békés megye sereghajtó lett (9. melléklet). A feminizmus politikai régiójellemzői viszonylatában meglehetősen ellentmondásos a kép: amíg a női országgyűlési képviselők arányát tekintve a megye átlagosan ötödik a rangsorban (10,3%, bár 2010-ben egyet sem találunk, a megyei közgyűlésben sem), az 1994-2010 között választott megyei képviselőtestületeknek mindössze 4,8%-a nő. A városi önkormányzatok fele baloldali irányítás alatt állt, ami ugyancsak nem ipari fejlettségükre, hanem agrárszocialista hagyományaikra vezethető vissza. A baloldalnak súlyos vereséget hozó 2006-os helyhatósági választásokon a városi szocialista polgármesterek száma is csupán eggyel, hétről hatra csökkent. 2010-ben azonban közülük egy sem maradt, s községi is csak egy.

Békés megye politikai participációjának és globális fejlettségének korrelációja – a jelentős rangsorbéli különbség ellenére – erősnek mondható (0,7625). Fajlagos GDP-jének és iskolázottsági szintjének politikai participációs korrelációja még erősebb (0,8927 és 0,8882). Azon kevés megyék egyike, ahol a politikai konzekvencia és a globális fejlettség között is igen nagyfokú – a legerősebb – korreláció mutatható ki (0,9897), mindkettő igen alacsony szinten áll. Összességében a megye *kockázati besorolása magasnak minősíthető, vagyis meglehetősen nagy mennyiségű bizonytalansági tényezővel kell számolni.* Minthogy globális fejlettsége és fejlődése, s politikai aktivitása is gyenge, *Békés megye komplex helyzetét a legkedvezőtlenebbnek* kell minősíteni.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Békéscsaba megyei jogú város. Az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben lemaradó, bár később is jól fejlett kistérség erősen lemaradó központja. Valójában Békés és Gyula városokkal képez igazi centrumot, miközben állandó rivalizálás folyik közte és az utóbbi, a régi megyeszékhely, idegenforgalmi, kulturális és igazságszolgáltatási központi – de pechjére periférián fekvő – város között. A megyeszékhely lakóinak életszínvonala jó közepes, valamivel alacsonyabb a másik két hasonló funkciójú dél-alföldi településénél, Szegedénél és Kecskeméténél. A választókerület foglalkoztatási aránya megyei viszonylatban jónak mondható (38,5%), még az országos értéknél is kissé magasabb. Munkanélküliségi mutatója a megyében a legkisebb (13% – 2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsága és politikai participációs

készsége is jó közepes. A békéscsabai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen gyengén szerepelt. 1945-ben kétharmados baloldali többség született. Az 1990-es választásokon Szokolay Zoltán író (MDF) nyert az SZDSZ-es és a visszalépett kisgazda jelölt ellenében. Szokolay lemondása miatt két év múlva időközi választásra került sor, amikoris dr. Sarkadiné dr. Lukovics Éva jogász (SZDSZ) győzött a szocialista aspiráns és Kádár Béla miniszter (MDF) felett. 1994-ben Tóth Károly tanár (MSZP) szerezte meg a mandátumot Sarkadinéval és kisgazda versenytársával szemben. 1998-ban Végh László agrármérnök (Fidesz) lett a képviselő, Tóth és a visszalépett kisgazda riválisellenében. 2002-ben ismét egy szocialista nyert, Molnár László ügyvezető, Véghet és a visszalépett szabad demokratát maga mögé utasítva. Ekkor az MSZP kétszerannyi szimpatizánsát tudta mozgósítani, mint ’98-ban. 2006-ban Molnár újból győzött Fidesz-KDNP-s és a visszalépett SZDSZ-es jelöltek felett. 2010-ben Vantara Gyula mérnök, polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban megszerezte a mandátumot Molnár, a Jobbik, az LMP és a Civilek versengői előtt. A város polgármestere 1990-től Pap János építész (SZDSZ), 2006-tól Vantara Gyula (Fidesz-KDNP-VP, majd Fidesz-KDNP). *Békéscsaba az országgyűlési választásokon változékony, erőteljesen instabil politikai orientációjúnak bizonyul, míg a polgármesteri megmérettetéseken inkább stabilnak mutatja magát.*

2. sz. választókerület Gyula székhellyel. Települései: Elek, Geszt, Kétegyháza, Kötegyán, Lökösháza, Mezőgyán, Méhkerék, Sarkad, Sarkadkeresztúr és Újszalonta. A román határ mentén észak-dél irányban hosszan húzódik, a Körös-vidék hazai szakaszát fedi, az ezredfordulón fejlődő Békéscsabai kistérségről leválasztott fejlődő-felzárkózó, 2003-2005-ben már lemaradó, közepesen, később jól fejlett Gyulai, és a tartósan lemaradó, az ország negyedik leggyengébben fejlett, 2007-re a leghátrányosabb helyzetű térségei közé sorolt Sarkadi mikrorégió legnagyobb részét öleli fel. A Gyulai 2008-ra közepes versenyképességi szintre emelkedett, mégpedig úgy, hogy pár év alatt a 143.-ról a 43. helyre jött fel (Benkő 2008, 207, Lukovics-Kovács 2011, 66). Az ezredfordulón átlagosan alacsony, 2004-ben a Gyulai kistérség közepes, a Sarkadi nagyon alacsony átlagjövedelmekkel rendelkezett. Városai közül Gyula közepes, Elek és Sarkad igen alacsony lakossági fajlagos jövedelmeket mondhat magáénak. A választókerület foglalkoztatási mutatói az átlagosnál kissé kedvezőtlenebbek. Lakóinak iskolázottsági szintje gyenge közepes, politikai participációs készsége középalacsony. A gyulai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen gyengén szerepelt. 1945-ben a baloldal Gyula városában megszerezte a szavazatok több mint felét, a járásában háromnegyedét. Az 1990-es választásokon Kádár Péter lelkész (SZDSZ) nyert az MDF és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Tokaji Ferenc jogász (MSZP) abszolút többséggel verte az SZDSZ és az MDF aspiránsait. 1998-ban Tóth Imre népművelő, sarkadi polgármester (FKGP) jelentős különbséggel győzött – a ’94-hez képest 3, illetve 4 ezer szavazattal kevesebbet kapott – Tokaji és a visszalépett MDF-Fidesz versenytárs felett. Tóth 2002-ben is – csekély fölénnyel – megtartotta a mandátumát, immáron a Fidesz-MDF színeiben, a szocialista és a visszalépett szabad demokrata riválisaival szemben. 2006-ban az első fordulón Tóth Imre (Fidesz-KDNP) lett az első, majd dr. Perjési Klára orvos, polgármester (MSZP) megelőzte a második

fordulón a visszalépett SZDSZ-es jelölt segítségével. 2010-ben dr. Kovács József főorvos (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel legyőzte Perjésit és a Jobbik versengőjét. Gyula városa 1998-ig SZDSZ vezetés alatt állott, ekkor Dancs László mérnök, jobboldali koalíció jelöltjeként lett polgármester, 2002-ben dr. Perjési Klára (MSZP-SZDSZ), 2010-ben dr. Görgényi Ernő (Fidesz) vette át az önkormányzat vezetését. Sarkad elöljárója 1990 óta Tóth Imre, 1994 óta jobboldali koalíció-civil szervezet jelöltjeként. További pártosodott jelentősebb helységei: Elek jobboldali koalíciós, Mezőgyán és Sarkadkeresztúr MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük Elek 2002 óta MSZP-s, Mezőgyán 2006-tól független, Sarkadkeresztúr 2010-ig szocialista településvezetővel rendelkezett. Helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben Gyula, Kötegyán, Méhkerék és Sarkad baloldali, Kétegyháza, Lökösháza és Sarkadkeresztúr szocialista többségű. 2006-ban közülük Kötegyán és Sarkad, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A gyulai választókerület szélsőségesen instabil körzet, ahol az első négy parlamenti választáson nemcsak négy párt, de négy különböző irányzat – liberális, szocialista, populista és konzervatív – jelöltje nyert, s az ötödik és hatodik választáson is egy-egy korábbi párt jött vissza.* A kerület politikai útja jó példája annak, hogy az államszocializmus fél évszázad alatt hogyan változtatta az ország egyik legstabilabban baloldali vidékét a leginkább instabil körzetévé.

3. sz. választókerület Békés székhellyel. Települései: Bélmegyer, Csárdaszállás, Doboz, Kamut, Kétsoprony, Köröstarcsa, Mezőberény, Murony, Tarhos és Telekgerendás. A Kettős-Körös két partján terül el, az egykori fejlődő, azóta különböző fejlettségű részekre oszlott Békéscsabai kistérség nagyobb részét fedi le, népessége az ezredfordulón alacsony-közepes, 2004-ben alacsony átlagjövedelemmel rendelkezett. A Békési mikrorégió 2003-2005-ben erősen lemaradó és azóta is mérsékelten fejlett körzet. Városai, Békés és Mezőberény lakosai alacsony színvonalon élnek. A választókerület az átlagosnál kissé gyengébb foglalkoztatási és viszonylag magas munkanélküliségi aránnyal (18%) rendelkezik (2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsági foka alacsony, participációs készsége gyenge közepes. A békési választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal átlagosan szerepelt. 1945-ben a Békési járásban a baloldal mintegy 60%-nyi szavazatot kapott. Az 1990-es választásokat dr. Pásztor Gyula ügyvéd (FKGP) nyerte a szélsőjobboldal leendő vezére, Csurka István író (MDF) és a visszalépett szabad demokrata jelölt ellenében. 1994-ben Koltai Zsoltné agrármérnök (MSZP) győzött az SZDSZ aspiránsa és Pallag László elektroműszerész (FKGP) felett. 1998-ban Pallagé lett a mandátum Koltainé és a visszalépett Fidesz-MDF-es versenytárs előtt. 2002-ben Erdős Norbert tanár (Fidesz-MDF) szerezte meg – jelentős különbséggel – a képviselői helyet szocialista és a visszalépett független riválisával szemben. 2006-ban is Erdős (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP és a vissza nem lépett MDF jelöltje ellenében. 2010-ben Erdős már az első fordulón nagy többséggel legyőzte a Jobbik, az MSZP és a Civilek versengőit. Békés polgármestere 1994-től Pataki István köztisztviselő (MSZP), 2006-tól Izsó Gábor jobboldali koalíciós jelölt. Mezőberény elöljárója 1990-től Cservenák Pál Miklós osztályvezető előbb FKGP, 1994 óta mint független jelölt. További pártosodott jelentősebb helységei: Doboz MSZP-Munkáspárt és Tarhos FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közü-

lük 2006-tól Doboz fideszes, 2002 óta Tarhos független, 2010-től Köröstarcsa Fidesz-civilszervezeti községi elöljáróval rendelkezik. A választókerület településeiből 2002-ben Csárdaszállás, Mezőberény, Murony és Telekgerendás baloldali többségű, Kamuton döntetlen listaeredmény született, a felsoroltak 2006-ban Murony kivételével, 2010-ben valamennyien jobboldali többségűek lettek. *A békési választókerület politikailag jobbra orientálódott instabil térség.*

4. sz. választókerület: Szeghalom és környéke. Települései: Biharugra, Bucsa, Dévaványa, Ecsegfalva, Füzesgyarmat, Kertészsziget, Körösladány, Körösnagyharsány, Körösújfalu, Okány, Vésztő és Zsadány. A Kis- és Nagy-Sárrét békési, nagyobbik felén terül el, a tartósan lemaradó, gyengén fejlett Szeghalmi és a hasonló Sarkadi kistérség egy részét fedi le, népessége az ezredfordulón igen alacsony, 2004-ben a Szeghalomi mikrorégió lakossága már „csak" alacsony jövedelmekkel rendelkezett, s 2007-re eggyel magasabb fejlettségi szintre emelkedett. Szeghalom város polgárai középalacsony, Dévaványa lakói igen alacsony szinten élnek. A választókerület csekély foglalkoztatástól (31,2%) és igen nagy munkanélküliségtől (29%) szenved. Lakói középalacsony iskolázottsági fokkal és alacsony szintű participációs készséggel rendelkeznek. Ezen a vidéken a szélsőjobboldal 1939-ben átlagosan szerepelt. 1945-ben a Szeghalmi járásban a baloldal mintegy 60% szavazatot szerzett. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de a második „menetben" – liberális tartalékszavazók híján – megelőzte Kazinczy István (FKGP), harmadik egy szocialista lett. 1994-ben Matuska Sándor agrármérnök (MSZP) győzött szabad demokrata és kisgazda aspiránsok felett. 1998-ban az – érvénytelen – első fordulón Matuska ugyan első lett, de a másodikon a kisgazda versenytárs visszalépésével mandátumhoz segítette Vígh Ilona iskolaigazgatót (Fidesz). 2002-ben az első fordulón – a baloldal többsége mellett – az MSZP-s rivális ugyan az élre került, de a másodikon – hiába lépett vissza az SZDSZ-es – háromezer új szavazó mozgósításával Vígh megtartotta képviselői helyét. 2006-ban Veress József államtitkár (MSZP) nyert Vígh-gel és a visszalépett MDF-es jelölttel szemben. 2010-ben Farkas Zoltán személyiügyi szervező (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy fölénnyel győzött a jobbikos, Veress és egy független versengő felett. Szeghalom polgármestere 1994-től Kosaras Béla köztisztviselő (MSZP-SZDSZ, majd MSZP), 2002-től Macsári József (MSZP), 2010 óta független. További pártosodott jelentősebb települései: Körösnagyharsány MDF-FKGP és Okány MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük az előbbi 2002-től szocialista, majd 2006-tól, Okány 2002-től független, Biharugra, Füzesgyarmat, Körösladány és Körösnagyharsány 2010-től Fidesz-KDNP községi elöljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül a 2002-es parlamenti választáson Körösladány és Körösnagyharsány jobboldali, Biharugra, Bucsa, Dévaványa és Vésztő fideszes többségű. A másik felének legnagyobb része – köztük a székhely – szocialista túlsúlyú. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A szeghalmi választókerület változékony, erőteljesen instabil térség.*

5. sz. választókerület: Szarvas és környéke. Helységei: Békésszentandrás, Csabacsüd, Gyomaendrőd, Hunya, Kardos, Kondoros és Örménykút. A Köröstől délre terül el, az ezredfordulón stagnáló-felzárkózó kistérségek egyes részeiből áll, népes-

sége az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes átlagjövedelmekkel rendelkezett. A Szarvasi mikrorégió 2003-2005-ben mérsékelt versenyképessége ellenére az ország ötödik legdinamikusabban fejlődő, egyébként – később is – közepesen fejlett kistérsége. Versenyképessége a 2000-es évtized derekán számottevően javult. A nagy hagyományú iskolaváros, Szarvas polgárainak középalacsony, Gyomaendrőd lakóinak alacsony volt az átlagos életszínvonala 2000-ben. A választókerület foglalkoztatási és iskolázottsági mutatói középalacsonyak, szavazói készsége hasonló. A szarvasi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben átlagosan szerepelt. 1945-ben a Szarvasi járásban a baloldal enyhe többséget szerzett. Az 1990-es választásokon mindhárom polgári párt által támogatott független Deme Zoltán lelkész nyert, mégpedig abszolút többséggel az első fordulón, messze maga mögött hagyva a kisgazda és egy másik független jelöltet. 1994-ben Szöllősi Istvánné szakszervezeti vezető (MSZP) győzött kisgazda és liberális versenytársai felett. Szöllősiné 1998-ban az első fordulón ugyan az élre került, de a másodikban a kisgazda aspiráns visszalépésének eredményeképpen nagy fölénnyel verte Domokos László közgazdász (Fidesz-MDF). Domokos 2002-ben ugyancsak jelentős előnnyel védte meg mandátumát az MSZP és a visszalépett MIÉP jelöltjével szemben. 2006-ban és 2010-ben Domokos már az első fordulóban nagy többséggel nyert, utóbb a Jobbik és az MSZP versengői előtt. Július 4.-én azonban – az Állami Számvevőszék elnökévé történt kinevezése miatt – lemondott mandátumáról, s az október 3.-i időközi képviselő-választáson, ugyancsak kétharmados aránnyal Dankó Béla (Fidesz-KDNP) lett a kerület honatyája. A korábban is jobboldali koalíciós polgármester által vezetett Szarvas elöljárója 1998-tól a hasonló támogatottságú Babák Mihály mérnök. Az előző években szintén keresztkoalíció által önkormányzott Gyomaendrőd polgármestere 1997-től dr. Dávid Imre tanár (független), 2006-tól Várfi András jobboldali koalíciós jelölésű. További pártosodott jelentősebb települései: Békésszentandrás és Kondoros MSZP-s polgármesterrel az ezredfordulón, közülük az előbbi 2006-tól 2010-ig, az utóbbi 2002-től jobboldali koalíciós, Csabacsüd, Gyomaendrőd, Kardos, Kondoros 2010-től Fidesz-KDNP községi vezetővel rendelkezik. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Gyomaendrőd baloldali többségű, s 2006-ban is az. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A szarvasi választókerület stabil jobboldali térség.*

6. sz. választókerület: Orosháza és kistérsége. Települései: Békéssámson, Csanádapáca, Csorvás, Gádoros, Gerendás, Kardoskút, Nagyszénás, Pusztaföldvár és Tótkomlós. A Viharsarok centrumát képező, fejlődő-felzárkózó, majd mérsékelt versenyképessége ellenére fejlődő, azóta is közepesen fejlett mikrorégió, az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes jövedelmekkel. Versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentős mértékben javult. Kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatásban részesült 2004-ben: 575 millió Ft-ot kapott. Székhelye, az ipari jellegét őrző Orosháza lakossága közepes, Tótkomlósé alacsony színvonalon élt. A választókerület foglalkoztatási mutatói gyenge közepesek, de a megyei átlagnál jobbak. Lakóinak iskolázottsági szintje középalacsony, participációs készsége gyenge közepes. Az orosházi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben igen gyengén szerepelt. 1945-ben az Orosházi járásban a baloldal mintegy 70% szavazatot kapott. Az 1990-es választá-

sokon Varga Zoltán könyvtáros (MDF) nyert az FKGP és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Vastagh Pál jogász (MSZP) győzött a kisgazda és a szabad demokrata aspiráns felett. 1998-ban Vastagh miniszter az első fordulón ugyan az élre került, de miután '94-hez képest mintegy másfélezerrel kevesebb baloldali szavazót sikerült mozgósítani, a kisgazda jelölt visszalépésével dr. Varga István ügyvéd (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot. Vastagh 2002-ben hatezer új baloldali szavazó segítségével visszaszerezte képviselői helyét Vargával és a második fordulótól elállt munkáspárti versenytárssal szemben. A választások eredménye tehát attól függött, hogy a baloldal milyen tömegű szimpatizánsát tudta mozgósítani a stabilabb polgári és jobboldali szavazógárdával szemben. 2006-ban Fetser János polgármester (MSZP) nyert Fidesz-KDNP-s és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben dr. Dancsó József közgazdász (Fidesz-KDNP) már az első fordulóban győzött az MSZP, a Jobbik, az LMP, az MDF és a Munkáspárt versengői felett. Orosháza polgármestere 1994-től Fetser János köztisztviselő (MSZP), 2006-tól Németh Béla köztisztviselő (Fidesz-MDF), 2010 óta Dancsó. További pártosodott jelentősebb helységei: Békéssámson FKGP és Gerendás jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2002-től Békéssámson független, Gerendás, Nagyszénás, Pusztaföldvár és Tótkomlós 2010-től Fidesz-KDNP községi elöljáróval rendelkezik. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben Békéssámson fideszes, Csanádapáca, Gerendás és Tótkomlós, s 2006-ban is mind a négy, 2010-ben valamennyi helység jobboldali többségű. *Orosháza választókerülete politikailag változékony, erőteljesen instabil kistérség.*

7. sz. választókerület: Mezőkovácsháza kistérsége. Jelentősebb települései: Battonya, Dombegyház, Kaszaper, Kevermes, Kunágota, Magyarbánhegyes, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Mezőhegyes, Nagybánhegyes, Nagykamarás, Újkígyós és Végegyháza, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Nagyobbrészt a Csanádi-hátságot fedi le. Kedvező természeti adottságai ellenére tartósan lemaradó, gyengén fejlett kistérség – 2003-ban a legszegényebbek közé sorolták – csupa kistelepüléssel, igen alacsony jövedelmekkel, 2007-ben is a leghátrátnyosabb helyzetűekhez tartozott. Versenyképessége szintén jelentősen csökkent, 2008-ban hátulról a hetedik a 174 mikrorégió rangsorában. Mezőkovácsháza és Mezőhegyes kisváros lakói középalacsony szinten élnek. A választókerület népessége meglehetősen elöregedett, inaktív keresőinek aránya – mely országosan a legmagasabb – csaknem kétszerese az aktívakénak. Foglalkoztatási rátája országos viszonylatban egyik legalacsonyabb: 22,4%, a munkanélküliek száma igen magas: 34% (2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsági foka egyike a legalacsonyabbaknak az ország valamennyi választókerülete közül, diplomásainak aránya a felnőtt népesség 4,1%-a (u.o. 115). Participációs készsége igen alacsony szintű. Ezen a vidéken a szélsőjobboldal 1939-ben nem tudott jelöltet állítani. 1945-ben a baloldal kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon dr. Remport Katalin jogász (MDF) nyert az FKGP és a visszalépett SZDSZ jelölt ellenében. A mandátumot 1994 és 2010 között folyamatosan az MSZP birtokolta, 2002-ig Tóth Sándor mezőgazdasági gépészmérnök szabad demokrata és kisgazda vetélytársak ellenében (az 1998-as választás első fordulója érvénytelen volt), majd dr. Karsai József gazdálkodó a Fidesz-MDF és az SZDSZ riválisaival

szemben. (2002-ben a harmadik helyezett szabad demokrata jelölt – párját ritkító módon – nem lépett vissza, a „búzaégető” mégis abszolút többséggel győzött.) 2006-ban is Karsai nyert a Fidesz-KDNP és az igen jól szerepelt, most visszalépett SZDSZ-jelölt ellenében. 2010-ben Simonka György vállalkozó (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött Karsai és a Jobbik versengője felett. Pártosodott települései: Kunágota jobboldali koalíciós-civil szervezeti, Medgyesegyháza SZDSZ, Mezőkovácsháza MSZP, Szabadkígyós Fidesz és Újkígyós FKGP polgármesterrel az ezredfordulón, közülük Mezőkovácsháza 2006-ban független önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Dombegyház, Kaszaper, Kunágota, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Nagybánhegyes, Nagykamarás és Szabadkígyós fideszes, Újkígyós Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Kevermes, Medgyesbodzás, Nagybánhegyes, Nagykamarás és Újkígyós jobboldali többségű, s 2006-ban is azok maradtak. 2010-ben valamennyi helysége jobboldali, de Battonyán Karsai (2006-tól MSZP, 2010-től független polgármester) győzött. *A Mezőkovácsházai az ország egyik legelmaradottabb kistérsége, ennek ellenére a megye egyetlen alapvetően baloldali választókerülete.*

3.6. Bács-Kiskun megye

A Dél Alföld egykor közepesen fejlett, majd lemaradó térsége. Gazdasági-társadalmi fejlődését messzemenően meghatározza, hogy a korlátozások ellenére is viszonylag sűrű tanyahálózat maradt fenn (Duró 2000, 185). Természeti viszonyai elsősorban zöldség-, szőlő- és gyümölcstermesztésre alkalmasak, ehhez kapcsolódott a konzervipar kifejlődése, amely a rendszerváltást követő visszaesése ellenére domináns ágazat. Borainak korábban sem túl jó minőségét, hírét csökkentette az elszaporodott hamisítás, égetett italai viszont tartják korábban kivívott pozícióikat. Székhelye, Kecskemét vidéki viszonylatban közepesen fejlett iparváros. A Kádár-korszak derekán Hunnia közepesen fejlett megyéjének számított, 1975-ben fajlagos GDP-je az országos átlag 78%-ának felelt meg, amellyel 15. az országos rangsorban. Hiába volt fejlett a mezőgazdasága, elmaradottnak minősített ipara akkoriban, egy iparvezérelt gazdaságban nem eredményezhetett jobb pozíciót. A következő évtizedben azonban Bács-Kiskun páratlan gazdasági fejlődésen ment keresztül: egy lakosára eső „nemzeti” jövedelme 1980-ban a 11. (95%), 1985-ben pedig negyedik (117%) a megyék sorrendjében. A szinte hihetetlen dinamizmus oka a korabeli húzó ágazatokat egyesítő magánszektor magas arányában keresendő, amely az évtized elején 18,1, közepén 29,3%-át adta az anyagi ágak nettó megyei jövedelmének (mindkettő közel kétszerese az országos aránynak). Bács-Kiskun megye magánszektorának produktuma mindkét évben a háromszor népesebb főváros nominális eredményét is megelőzte, vagyis országosan is első helyezett (Rechnitzer-Lados 1988, 44 alapján).

A rendszerváltáskor a megye *globális fejlettségi szintje* azonban Hunniában is csak középkategóriás (15.). Egészen jól állt akkor még a külföldi tőkebefektetés terén (7.). A gazdagodás szép példája, hogy a személygépkocsi sűrűsége a megyék között

(Budapest után) az első volt. A nyolcvanas évek második felében e téren ugyanis azoknak a megyéknek a pozíciója javult, amelyek a magángazdasági jellegű (háztáji, szakszövetkezeti) intenzív mezőgazdasági árutermelésben és (legális, vagy éppen illegális) kereskedelemben kitűntek (Erdősi 2001, 165). Infrastruktúrája azonban elmaradottnak számított. Az életminőséget jelző öngyilkossági rátája a Kádár-korszakban országosan a legmagasabb volt, némely kistérségében elérte a 120/százezer főt (a Győr-Sopron megyei minimum: 17 százezrelék – Bálint 2001, 37).

A '90-es években az agrárjellegű mezorégiók közül a legsúlyosabb veszteségeket szenvedte el, globális fejlődési üteme az egyik legvontatottabb lett az országban (19.). Számításaim szerint az ezredfordulóra a legelmaradottabb kategóriába csúszott le (15.-ről a 17. helyre), ami az évtized párját ritkító zuhanásának számít a megyék rangsorában, csupán Borsod múlta felül (2/I. melléklet). Más adatok (pl. a GDP) szerint is romlott a helyzete, de a komplex számítások szerint Hunnia egyik legfejlettebb térsége (10-13. helyeken). Az egyik legfontosabb szakkönyv a következőket állapítja meg: „Több vizsgálat szerint az ország megyéi közül leginkább Bács-Kiskunban tér el a hivatalos, regisztrált jövedelmi mutatók sugallta fejlettség és a helyi infrastruktúra és életviszonyok tényleges szintje. Egyben talán itt a legtagoltabb a társadalom; egymás közelében megtalálhatók a mély szegénység, a devianciák és a vállalkozói siker látványos jelei." (Perczel 2003, 621). Az általam idézett 1998-as komplex faktorérték táblázat a 12., jólétfaktora a 10., a 2001-es vizsgálatok pedig a 10-11. helyre sorolják a megyét, saját számításaim viszont a globális fejlettségben 1999-ben a 17.-re (2 és 10. melléklet). Az imént idézett dilemma megoldásához – úgy vélem – a 17. rangsorhely elfogadása visz közelebb.

A megye csupán a gépkocsiállomány terén maradt „ezüstérmes", de csak az évtized végéig (addig sem folyamatosan), mert 2000-ben már csak az ötödik. A járművek minőségi állagáról jobb nem beszélni, átlagéletkoruk az egyik legrosszabb (12,9 év). Egyébként csaknem minden ágazatban romlottak a mutatói. Öngyilkossági rátája harmadával csökkent ugyan, de még így is országosan a második legrosszabb (49/százezer fő – Bálint 2001, 37). GDP-je ugyan végig tartotta a 14-15. helyet a megyék sorában, de fél évtized alatt az országos érték növekedéséhez képest tíz százalékponttal lemaradt.

Mikrorégióinak többsége az ezredfordulón alacsonyan fejlett kategóriákba sorolható, a megyeszékhely kistérsége is csak közepesen (más adatok szerint magasan) fejlett, viszont ez utóbbi fejlődő, s a többinek legnagyobb része is felzárkózó körzet. Kecskemét a '90-es évek végén a nagyvárosok „vesztesek" csoportjába tartozott, bár – Bajával együtt – mutatott valamelyes fejlődést. Fél évtizeddel később a székhelyet egy MTA felmérés már a feltörekvő városok kategóriájába sorolta. (Az egyetlen megyeszékhely, melynek folyamatosan növekszik a lakossága.) Ennek oka minden bizonnyal abban rejlik, hogy az autópálya megérkezése után számos német gépipari cég telepedett le, de az igazán „nagy halra" több mint tíz évet kellett várni. Az addigi fejlődésre a koronát a Mercedes betelepülése tette fel. A kiváló infrastruktúra mellett a német befektetők fontos szempontja volt a korszerűen képzett munkaerő, de Budapest közelsége is (40 perc alatt lehet elérni Kecskemétről a ferihegyi repülőtérre). A többi

város – nagyságrendben lefelé haladva – fejlődőképessége is ennek megfelelően romlik.

A kistérségek közül 2005-ben csak a Kecskeméti jól fejlett, a jelentősebb városoké közepesen, a többi mérsékelten, vagy gyengén fejlett. Csupán a Kiskunfélegyházai és a Kiskunmajsai fejlődő, a többi – köztük a székhelyi – stagnáló, vagy lemaradó. Legkedvezőtlenebb helyzetben a bácskai mikrorégiók vannak. 2005-ben a kistérségek közül csak a Kecskeméti jól fejlett, a jelentősebb városoké közepesen, a többi mérsékelten, vagy gyengén fejlett. Csupán a Kiskunfélegyházai és a Kiskunmajsai fejlődő, a többi – köztük a székhelyi – stagnáló, vagy lemaradó. Legkedvezőtlenebb helyzetben a bácskai mikrorégiók vannak. 2007-re jelentős mértékben csak egy kistérségének statikus pozíciója változott – romlott – a Kiskunhalasié, a Jánoshalmait és a Bácsalmásit a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolták. Versenyképessége 2008-ra számottevően a Kecskemétinek módosult – javult, de változatlanul közepes mértékű, valamint a Kiskőrösinek, a Kiskunfélegyházainak és a Kunszentmiklósinak erősödött, ennek ellenére a megyeszékhelyi mikrorégió kivételével valamennyié relatíve gyenge.

Bács-Kiskun az ország egyik legjelentősebb agrártérsége, bár nem jelentéktelen az itt felhalmozott ipari kapacitás sem, mégis elsősorban a mezőgazdaság határozta meg a megyében élő emberek gondolkodását, attitűdjeit, mentalitását, világlátását. Az ágazat – Csongrádhoz és Békéshez hasonlóan – egyéni vállalkozás-domináns, a kistermelés részesedése az agrár GDP-ből 1997-ben több mint 60% (Kovács-Bihari 2000, 295). A megye – mint láthattuk – éppenséggel nem tartozik az ország dinamikusan fejlődő, „európaizálódó" térségei közé, a külföldi tőke ide már alig ért el, az itt élők nemigen tudtak nyugatra tekintő termelést, tevékenységet folytatni. De nem tartozik a megye a hagyományosan hátrányosabb helyzetű keleti régióhoz sem, s nem is depressziós térség, mint pl. a borsodi iparvidék. Sokan vágtak bele mezőgazdasági vagy másfajta vállalkozásba, ennek minden nyűgét és kínját megélve. A rendszerváltást követően megtapasztalták a mezőgazdaság szétesését, a számukra igen fontos keleti piacok elvesztését, az élelmiszeripar mélyrepülését. Ők a kormánytól, a parlamenttől, egyáltalán a politikai hatalom birtokosaitól várták a maguk erejéből való boldogulás lehetőségeinek és kereteinek megteremtését (Bánlaki 2000, 223). A sokat emlegetett „boldogulás" éppen a megye legjobb természeti adottságú, déli részén a legkevésbé sikeres. A bácskai mezőségi talajok vidékét a megye legelmaradottabb, legszegényebb kistérsége fedi le, a kiváló gabonatermő tájakon egy-egy faluban – a békésihez hasonlóan – tíz-tizenöt „új földesúr" teszi el a hasznát annak a földnek, amely a termelőszövetkezetek idején a teljes helyi lakosságot eltartotta (Tanács 2006, 1).

A kétarcúság erősödése jellemezte a megye gazdaságát az ezredfordulót követő fél évtizedben: miközben egyes kistérségekben az ipar és a szolgáltatások fejlődésnek indultak, az agráriumot továbbra is elhúzódó válság jellemezte. A gazdaság összességében az előző évtizednél valamivel gyorsabban növekedett, ennek ellenére nem sikerült csökkenteni a megye relatív elmaradottságát, sőt, tágult a rés. Az egy főre jutó GDP 2005-ben az országos átlag 67 százaléka, amellyel Bács-Kiskun ugyanúgy a 15. helyen állt a megyék rangsorában, mint nyolc, vagy akár harminc évvel korábban. Egy jó évtizeddel előbbi (14.) pozíciójához képest azonban ez az érték 10 százalék-

ponttal kevesebb. Foglalkoztatási helyzete kedvezőbb (10.), ebből a két fontos mutatóból eredeztetett versenyképességi potenciálja a 13., a megvalósult versenyképességben a 12., s a jövőbeli lehetőség szerint a 16. helyre tette a megyék sorában (Lukovics 2006, 152-158). A mögötte álló fél tucat megye mégis dinamikusabban haladt.

Tanúi vagyunk látványos fejlődésnek is, pl. a szállítmányozás és a logisztika területén, 2005-ben már több ilyen profilú cég működött Bács-Kiskunban, mint Csongrádban és Békésben együttvéve, s ez azt jelzi, hogy fokozatosan erősödik a megye tranzitjellege. Ezt a trendet fokozza, hogy itt épült az országban a második államhatárig haladó autópálya. Ehhez kapcsolható, hogy az ezredforduló óta is nőttek a területi különbségek a megye gazdasági fejlettségében. Északi és északnyugati kistérségei egyre szorosabban kapcsolódnak a fővárosi agglomerációhoz, s élénkülés figyelhető meg a jelentősebb tranzitútvonalak mentén. Más kistérségben azonban nem sok pozitív lépés esett. Jóval nagyobbak a problémák az agrárium területén, az ágazat képtelen kilábalni a rendszerváltás óta mélyülő válságából. Továbbra is nagyon erős a fekete- és szürkegazdaság szerepe, amely különösen a szőlő- és bortermelésben érezteti kedvezőtlen hatását (Németh 2005, 2).

Globális fejlődési dinamikája 2000 és 2004 között még tovább mérséklődött, az ország harmadik legvontatottabb ütemben fejlődő térsége lett, így átlagos statikus pozíciója két hellyel romlott. Leginkább nehézkesen olyan fontos ágazatok bővültek, mint a távközlés és az idegenforgalom. Jelentős fejlődést csak a humánszféra két területén produkált: végre nagymértékben csökkent öngyilkossági rátája és növekedett fajlagos színház-látogatása. Minthogy két dél-alföldi társán kívül legtöbb hunniai megye hasonló ütemben fejlődött, pozíciója 2004-ben csak a 18., majdnem pontosan azonos érték mellett eggyel rosszabb, mint 2000-ben. (Ez a mezőnysűrűsödésből fakadó hátrány vált előnnyé 2006-ra, amikor is a két évvel előbbivel teljesen azonos pontszám két pozícióval előbbre, a 16.-ra hozta a megyét. – 2. melléklet.) Ennél is sötétebb a kép, ha 1990-nel vetjük össze a megye globális helyzetét, ahhoz képest ugyanis már 2001-re három lépcsőfokkal került lejjebb, ami Hunniában a maga nemében példátlan jelenség, a Dunántúlon is csak szomszédja, Tolna múlja alul. Egy évtized alatt Bács-Kiskun hunniai viszonylatban tipikusan közepes fejlettségű térségből a legelmaradottabbak közé csúszott le. Nagyfokú belső ágazati nívókülönbségek is feszítik: amíg – az egykor volt jólét maradványaként – fajlagos személygépkocsi állománya még az előkelő negyedik helyre teszi, s ipari alkalmazottak arányában is feljött a 18.-ról a kilencedik helyre, addig három területen is sereghajtó, s éppen a közművesítettségben utolsó a megyék sorában (mindkét jelenség párját ritkító a maga nemében). Öngyilkossági rátája hiába csökkent jelentős mértékben, nem képes utolérni az országos javulás ütemét, ezért e területen tartja negatív utolsó, utolsó előtti helyét a megyék sorában. E szomorú statisztikai tény eredeztethető részben vidéki tanyásparaszti elszigetelt társadalmának sajátosságaiból, részben a társadalmi-gazdasági hanyatlás deklasszáló hatásából.

Bács-Kiskun megye fejlődése a *2000-es évtized második felében jelentősen dinamizálódott*, az ország 4-6. leggyorsabban fejlődő mezorégiója lett, egy hellyel előbbre is jött a statikus fejlettség rangsorában. Mindenekelőtt a beruházások, az ipari

alkalmazottak aránya és a humánszféra javul, az infrastruktúra állapota viszont romlást mutat. A félévtized során fajlagos GDP-je és foglalkoztatási rátája hullámzó mozgást produkált. Végkövetkeztetésül megállapíthatjuk, hogy a *Duna-Tisza köze tipikus választópolgára az egzisztenciájában megrendült agrártermelő, akiből így lett-maradt konzervatív-radikális szavazó.*

Bács-Bodrog vármegye és a jászkun kerületek már a reformkorban is a *konzervativizmus bástyái* voltak. A nemzeti-jobboldali pártok a kapitalizmus száz évében is általában népszerűnek számítottak a Duna-Tisza közén, köztük a kisgazdák, ha a párt jobboldali irányvonalat vitt. 1939-ben mindkét megyerészen abszolút többséget kapott az ókonzervatív kormánypárt, a Kiskunságban a szélsőjobboldal nem tudott listát állítani, Bács-Bodrog vármegyében középerősnek bizonyult. 1945-ben Hunnia legjobboldalibb megyéje. A jelenkori *politikai viszonyokat* vizsgálva is megállapítható, hogy az egykor *jómódú parasztpolgárok uralják a terepet.* Az országgyűlési választásokon résztvevők aránya igen alacsony, főként a hagyományos kiskun kerületekben, tehát a megye északkeleti felében; a Duna menti kistérségekben jobb a participáció. 1998-ban a választókerületek kerek felében érvénytelen volt az első forduló. A 2009-es európai parlamenti választáson viszont páratlanul jó eredményt ért el, részvételi aránya 12. volt a megyék sorában. Általában akkor lett sereghajtó, vagy utolsó előtti, ha országosan a baloldal győzött, vagyis az általános helyzetképnek éppen fordítottja: ebben a megyében a jobboldali szimpatizánsok erősen hullámzó részvételi aránya figyelhető meg.

A polgári középpártok – főként az MDF és a nyomába lépett Fidesz – a nagyrégióban egyetlen megyeként, ráadásul szignifikánsan az országos szint felett állnak, *itt a legerősebbek Hunniában,* ennek megfelelően 2002-ben és persze 2010-ben (utóbb Fidesz-KDNP) minden egyéni mandátumot megszereztek. (A Kiskunság az MDF őshazája, itt alapította a mozgalmat Lezsák Sándor.) A válság sújtotta agrárium meghatározó jellege folytán *magas volt a radikális pártok, főként a kisgazdák népszerűsége,* a kategória 1994-ben első lett a megyék sorában (9. melléklet). Azonban 2009-re – folytatva a másfél évtizedes tendenciát – már csak 14., 2010-ben 12. a Jobbik által elért eredmény a rangsorban, vagyis viszonylag egyre kisebb befolyással rendelkeznek a radikálisok a megyében. Mindezekből adódóan az *MSZP erőteljesen alulpreferált, leggyengébb az egész makrorégióban.* A baloldal 1998-ban és 2002-ben, illetve 2010-ben egyetlen egyéni mandátumot sem tudott szerezni, 2006-ban is csak egyet. E téren országosan Bács-Kiskun rendszerint az utolsó előtti helyen áll, többnyire csak Vas megye múlja alul. A városok többségét is a jobboldali pártok uralják. A megye a jobboldali stabilitás etalonja Hunniában, de csak a parlamenti választásokon, mert megyei közgyűlése egyik legerőteljesebben labilis országos viszonylatban is (12-13. sz. melléklet). Ennek egyik oka, hogy az igen stabil székváros szavazói nem vehetnek részt a megyei választásokon. (Lásd a következő táblázatot!)

Felületes szemlélők meglepődtek azon, hogy 1994-ben a baloldaltól igencsak távol álló megye – a két kecskeméti kerület kivételével – mindenütt szocialista képviselőt választott, 1998-ban, 2002-ben és 2010-ben viszont – mint jeleztem – egyet sem. Ennek oka nem a pártpreferenciák jelentős módosulásában rejlik, hanem abban, hogy

1994-ben még a második fordulón is mindenhol három jelölt vetélkedett, így a megosztott polgári-jobboldali erőkkel szemben vidéken az egységes baloldal nyert. 1998-ban és 2002-ben az egyesülő jobboldal a megye összes választókerületében felülkerekedett. Az egyfordulós önkormányzati választásokon is – néhány városban – az MSZP csupán az SZDSZ-szel együtt tudott győzni. Legtöbb városban jobboldali vezetés érvényesül. Bács-Kiskun megye lakossága a polgárosodás terén mutatkozó tartós visszaesése, sőt az Orbán-kormány alatt megtapasztalt gazdasági és életszínvonalromlása ellenére *a politikai jobboldal egyik bástyája* maradt. A megye jól példázza azt a jelenséget, hogy a Fidesz nemcsak a nyertes, de a vesztes régiókban is a vidék domináns pártja, ott polgári, emitt nemzeti jelszavakkal. Bács-Kiskun a politikai feminizmus terén is vesztesnek számít.

Bács-Kiskun megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület Száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Kecskemét	MDF	SZDSZ	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Kecskemét	MDF	F-V-A-SZ*	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Tiszakécske	MDF	MSZP	MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil **
4.	Kunszentmiklós	FKGP	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil **
5.	Kiskufélegyháza	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
6.	Kiskőrös	FKGP	MSZP	MDF-Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
7.	Kalocsa	SZDSZ	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
8.	Kiskunhalas	FKGP	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
9.	Baja	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
10.	Bácsalmás	MDF	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Instabil

**Fidesz-Vállalkozók Pártja-Agrárszövetség-SZDSZ.*
***Az utolsó négy választáson a képviselő személye stabil.*

Mindezek alapján *Bács-Kiskun kockázati besorolása a közepes minősítést kapta,* vagyis átlagos mennyiségű bizonytalansági tényezővel kell számolni. Ugyancsak ellentmondásos a megye *komplex helyzete* is: globális fejlettsége és politikai aktivitása gyenge, globális fejlődésének dinamikája jó, így összességében és átlagosan *közepes* osztályzatot adok Bács-Kiskun megyének. Annak ellenére, hogy politikai participációja sereghajtó, viszont globális fejlettsége 17. a mezorégiók rangsorában, korrelációjuk valamennyi térség közül a legmagasabb: 0,9958, de az iskolázottság politikai participációs korrelációja is igen erős, s a GDP-é szintén erős. A politikai moderáció is hasonlóképpen korrelál a komplex fejlettség fő komponenseivel.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Kecskemét megyei jogú város északnyugati fele. A megyei jogú város – melynek részei: Hetényegyháza, Kadafalva és Méntelek – fél évezrede a Duna-Tisza köze centruma, de csak fél évszázada megyeszékhely. Az utóbbiak között az első, amit Hunniában elért az autópálya. Lassan, de biztosan dinamizálódó civisváros. Lakóinak átlagos életnívója alulról súrolja a „magas" szint határát. A választókerület azon kevesek egyike, ahol a gyermekkoruak száma magasabb, mint az időseké. Foglalkoztatási rátája a nagyrégióban a legmagasabb (44%), erősen közelíti a fővárosét, munkanélküliségi aránya azonos is vele (6% – 2005. évi… 126). Lakosságának iskolázottsági szintje jó közepes. Participációs készsége átlagkörüli. 1945-ben a kis-

gazdapárt 72,7%-nyi szavazatával rekordot állított fel a törvényhatósági jogú városok között (Hubai 2001, II. 165). Az 1990-es választásokat dr. Józsa Fábián jogász (MDF) nyerte az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben az első fordulón az MSZP aspiránsa került csekély különbséggel az élre, de a második menetben dr. Csikai Zsolt közgazdász (SZDSZ) hajszálnyi többséggel előzte, Józsa a harmadik helyezett. 1998-ban Nyitray András gépészmérnök (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel szerezte meg a mandátumot, az MSZP-s és a visszalépő kisgazda versenytárssal szemben. 2002-ben Nyitray ugyanekkora többséggel verte szocialista és visszalépő liberális riválisait. 2006-ban dr. Balogh László (MSZP-SZDSZ) hajszálnyi különbséggel vezetett az első fordulón, de azután Nyitraynak sikrült fordítania és minimális különbséggel nyernie, az MDF-es jelölt nem lépett vissza. 2010-ben dr. Zombor Gábor polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón, csaknem kétharmados többséggel győzött Balogh, a Jobbik és az LMP versengői felett. *A kecskeméti 1. sz. választókerület jobbra stabilizálódott városrész.*

2. sz. választókerület: Kecskemét délkeleti fele. A választókerület foglalkoztatási rátája a közepes és a magas határán mozog, munkanélkülisége és iskolázottsági szintje, valamint participációs készsége átlagkörüli. Az 1990-es választást – az előző évben időközi választáson győztes – dr. Debreczeni József tanár (MDF) nyerte, mégpedig az első fordulón, abszolút többséggel maga mögé utasítva az SZDSZ és az MSZP riválisait. 1994-ben Zwack Péter nagyvállalkozó, a négy liberális párt közös jelöltje lett a képviselő, az MSZP és az MDF aspiránsai ellenében. 1998-ban dr. Horváth Zsolt orvos (Fidesz) szerezte meg abszolút többséggel a mandátumot Király Zoltán (MSZP) és Zwack Péter (független) versenytársait megelőzve. 2002-ben Horváth nagy fölénnyel verte a szocialista és egy független riválisát. 2006-ban dr. Szécsi Gábor független polgármester (SZDSZ-MSZP) vezetett az első fordulón, de aztán Horváthnak sikerült fordítania és hajszálnyi különbséggel nyernie, az MDF jelöltje nem lépett vissza. 2010-ben Horváth már az első fordulón, csaknem kétharmados többséggel győzött az MSZP, a Jobbik és a MIÉP versengői felett. A városi önkormányzatot a rendszerváltás óta – előbb SZDSZ-es jelölésű polgármesterrel – jobboldali koalíció irányította (mely utóbbi 1990-ben a maga nemében páratlan volt), 1998-tól dr. Szécsi Gábor István filozófus, fideszes, később független, 2006-tól Zombor Gábor orvos (Fidesz, majd Fidesz-KDNP) a polgármester. *Kecskemét – a pártpolitikai változékonyság látszata ellenére – stabil polgári-jobboldali orientációjú város,* ahol MSZP-s politikus – megyeszékhelyeken példátlanul – még nem szerzett polgármesteri, vagy parlamenti mandátumot.

3. sz. választókerület: Tiszakécske székhellyel. Jelentősebb települései: Ágasegyháza, Ballószög, Bugac, Gátér, Helvécia, Jakabszállás, Kunszállás, Lakitelek, Nyárlőrinc, Orgovány, Pálmonostora, Szentkirály, Tiszaalpár és Városföld, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A bugaci homokhátságtól a Tiszáig húzódik, legnagyobbrészt az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben stagnáló, egyébként jól fejlett Kecskeméti kistérség területének többségét fedi le, az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas átlagjövedelmekkel rendelkezett. A mikrorégió 2004-ben kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatásban részesült, 478,1 millió Ft-ot kapott

(Nagy 2006, 7). 2007-ben a legfejlettebbek közé sorolták, 2008-ra versenyképessége is jelentősen javult. Tiszakécske lakói viszont alacsony színvonalon élnek, amely inkább lehet jellemző a vidékre. A választókerület foglalkoztatási mutatói az átlagosnál valamivel kedvezőbbek. Lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége alacsony. Az egykori Kiskunfélegyházi járás részét képezte, amely 1945-ben 72,5%-nyi kisgazdatöbbséget kapott. Az 1990-es választásokat Kánya Gábor agrárközgazdász (MDF) nyerte, az FKGP és az SZDSZ jelöltjei ellenében. 1994-ben Csernus Ferenc mezőgazdasági gépészmérnök (MSZP) győzött az MDF és az FKGP aspiránsai felett. 1998-ban az érvénytelen első forduló után Lezsák Sándor az MDF elnöke maga mögé utasította kisgazda vetélytársát és a négy évvel korábbihoz képest csaknem háromezerrel kevesebb szavazatot kapott Csernust. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Lezsák az első fordulón nagy, legutóbb kétharmados többséggel őrizte meg mandátumát előbb Csernus, majd Vári Gyula (MSZP) és egy MIÉP-es, illetve MDF-es, később MSZP-s, jobbikos és MDF-es jelöltek ellenében. Tiszakécske polgármestere 1994-től Csernus Ferenc, 1998-tól Kovács Ernő jobboldali koalíciós, 2010-től Fidesz jelöléssel. További pártosodott jelentősebb települései: Fülöpjakab és Lakitelek MDF, valamint Tiszaalpár jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től mindhárom független, 2010-től Ballószög fideszes, Lakitelek Fidesz-Nemzeti Fórum helységvezetővel rendelkezik. Jelentősebb települései a 2002-es, a 2006-os és a 2010-es parlamenti választáson kivétel nélkül fideszes többségűek. *A tiszakécskei választókerület jobbra stabilizálódott körzet.*

4. sz. választókerület: Kunszentmiklós székhellyel. Települései: Apostag, Dunaegyháza, Dunatetétlen (később a kalocsai választókerülethez került), Dunavecse, Felsőlajos, Fülöpháza, Kerekegyháza, Kunadacs, Kunbaracs, Kunpeszér, Ladánybene, Lajosmizse, Solt, Szabadszállás, Szalkszentmárton, Tass és Újsolt. Legnagyobbrészt a Solti síkságon terül el, de a kiskun homokhátságnak a Kecskeméttől északra a megyehatárig terjedő sávját is lefedi. Az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, később is mérsékelten fejlett, de versenyképességét illetően számottevően javuló Kunszentmiklósi kistérséget és az előbb fejlődő, majd stagnáló, jól fejlett Kecskeméti mikrorégió északi harmadát fogja egybe. Az előbbi alacsony jövedelmekkel rendelkezik. A Kecskemétit 2007-ben a legfejlettebbek közé sorolták, 2008-ra versenyképessége is jelentősen javult. Városainak – Szabadszállás, Solt, Kunszentmiklós, Lajosmizse és Kerekegyháza – polgárai alacsony átlagszínvonalon élnek. A választókerület foglalkoztatási mutatói az átlagosnál kissé kedvezőtlenebbek. Lakosságának iskolázottsági szintje és participációs készsége alacsony. 1945-ben az Alföldön itt volt az egyik legnagyobb sikere a kisgazdapártnak, 76,2%-ot ért el (Hubai 2001, II. 165). Az 1990-es választásokat Faddi József mezőgazdász (FKGP) nyerte az MDF és az Agrárszövetség jelöltjei ellenében. A képviselő két év mulva bekövetkezett halála után kiírt időközi választások három érvénytelen fordulóján Komáromi István termelőszövetkezeti elnök (MSZP) lett az első helyezett, de az 1993. április 4.-i érvényes és eredményes negyedik megmérettetésen Nagy Tamás, az Agrárszövetség országos elnöke – hajszálnyi különbséggel – győzött. Az történt ugyanis, hogy az utolsó fordulóra – a kisgazda kivételével – minden liberális és jobboldali jelölt vissza-

lépett Nagy javára. Ahogyan a rendszerváltástól eltelt 3-4 év alatt Nagy Tamás téeszelnökből holdingelnök lett, úgy változott az eredetileg baloldali szövetkezeti párt Agrárszövetség liberális agrárpárttá, csupán a kisgazda párttal kialakult ellentéte maradt állandó. (Komáromi pedig – aki Naggyal ellentétben – nem volt egykor tagja a kommunista pártnak, csak baloldali téeszelnök maradt, megkapta a „komcsi" jelzőt.) 1994-ben Komáromi ugyancsak csekély különbséggel vett revansot a valamennyi liberális párt által támogatott és az első fordulóban ezért az élre került Nagyon, a harmadik Balogh József vállalkozó (FKGP) lett. Így esett el Nagy Tamás nemcsak az egy évnél hosszabb idejű képviselőségtől, de az agrárminiszteri bársonyszéktől is. 1998-ban egy újabb szocialista jelölt ugyan első helyet szerzett az érvénytelen első fordulón, de a második „menetben" az előzőleg harmadik fideszes visszalépése nyomán Baloghé lett a mandátum. 2002-ben Balogh József, most már a Fidesz-MDF színeiben, csaknem kétharmados többséggel verte az MSZP és a Centrum (ismét Nagy Tamást, aki visszalépett) aspiránsait. 2006-ban és 2010-ben Balogh már az első fordulón, utóbb kétharmados többséggel nyert. Pártosodott települése nincs az ezredfordulón. Lajosmizse egykor független polgármestere, Zsigó Viktor 2002-ben a Fidesszel közös jelöltként győzött, 2006-ban és 2010-ben pedig Basky András jobboldali koalíciós, majd Fidesz jelölt a nyertes. 2010-től Fülöpháza, Kerekegyháza, Kunszentmiklós (elötte is fideszes), Solt, Szabadszállás és Tass Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Helységei 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben – kivétel nélkül – jobboldaliak, túlnyomórészük fideszes többségűek. *A kunszentmiklósi választókerület a képviselő személye folytán stabilitásba hajlott, erősen jobbra húzó térség.*

5. sz. választókerület: Kiskunfélegyháza székhellyel. Települései: Csólyospálos, Jászszentlászló, Kiskunmajsa, Kömpöc, Móricgát és Petőfiszállás. A Bugac keleti fele, a székhelyi és a Kiskunmajsai, ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben jól fejlődő, közepesen, illetve mérsékelten fejlett kistérségek legnagyobb része. E mikrorégiók később is hasonló szinten álltak. Az ezredfordulón alacsony és igen alacsony, 2004-ben közepes és alacsony átlagjövedelmekkel rendelkeztek. A Kiskunfélegyházai kistérség versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentős mértékben javult. A székhely várost 1998-ban elérte az autópálya, azóta több nagyüzem települt oda, így az olasz Pini cég vágóhídja, a belga tulajdonú Megaprofil Kft. préselt lemezeket előállító üzeme, a budapesti Ganz Röck Kft. ipari kazángyára és a térség agrártermelőit tömörítő Kiskunság Tész logisztikai központja. Félegyháza polgárai középalacsony, Kiskunmajsa lakói alacsony színvonalon éltek 2000-ben. A választókerület foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek, lakóinak iskolázottsága és participációs készsége középalacsony. A félegyházi választókerületben a szélsőjobboldali jelölt 1939-ben meglehetősen gyenge eredményt ért el. 1945-ben a jobboldal kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon Fekete Pál tanár (MDF) nyerte az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Garai István orvos (MSZP) győzött az SZDSZ aspiránsa és Fekete felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón (is) Garai hiába kapott több szavazatot és ért el nagyobb voksarányt, mint '94-ben, az SZDSZ táborának több mint kétharmada már a ciklus folyamán átállt a Fideszhez, s ehhez már a kisgazda versenytárs visszalépése (bár az SZDSZ-es szintén így cselekedett) Endre Sándor

tanár (Fidesz) javára – abszolút többséggel – döntötte el a versenyt. Endre 2002-ben is nagy fölénnyel verte Garait és a visszalépett szabad demokrata riválist. 2006-ban Endre az első fordulón hajszálnyi különbséggel első lett, de azután Garai fordítani tudott és hasonló differenciával nyert, az MDF jelöltje visszalépett. Ezzel az MSZP több mint egy évtized után megszerezte első és egyetlen győzelmét a megyében. 2010-ben Kapus Krisztián iskolavezető (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött Garai, a Jobbik, a Civilek és az MDF versengői felett. Kiskunfélegyháza pogármestere a rendszerváltástól 2010-ig Ficsór József agrármérnök, az első és a harmadik ciklusban független, a másodikban, a negyedikben és az ötödikben MSZP-SZDSZ, majd Kapus Krisztián Fidesz jelöltként. Kiskunmajsa önkormányzatának vezetője 1990 és 2002 között Kiss Károly agrármérnök, az első ciklusban SZDSZ, a másodikban jobboldali koalíciós, a harmadikban pedig kisgazda jelöléssel, 2002-től Faludi Tamás (Együtt Kiskunmajsáért), 2006-tól Terbe Zoltán jobboldali koalíció élén irányítja a várost. További pártosodott helysége Petőfiszállás kisgazda polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független községi elöljáróval rendelkezik. 2010-ben Jászszentlászló Fidesz-KDNP-Nemzeti Fórum, Petőfiszállás KDNP-Fidesz-Nemzeti Fórum településvezetőt választott. Települései a parlamenti választások listás szavazásain kivétel nélkül jobboldali, túlnyomórészt fideszes többségűek. *Változékony, de inkább jobbra húzó, igen instabil a kiskunfélegyházi választókerület.*

6. sz. választókerület: Kiskőrös kistérségének legnagyobb része. Települései: Akasztó, Bócsa, Csengőd, Fülöpszállás, Imrehegy, Izsák, Kaskantyú, Kecel, Páhi, Soltszentimre, Soltvadkert és Tabdi. A Solti-síkság délkeleti, a Kalocsai-Sárköz északkeleti negyedét és Bugac nyugati felét lefedő, az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, később is mérsékelten fejlett kistérség, előbb alacsony, 2004-ben nagyon alacsony átlagjövedelmekkel. A mikrorégió versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentős mértékben erősödött. Kiskőrös polgárai alacsony, Soltvadkert, Izsák és Kecel kisvárosok lakói igen alacsony átlagnívón élnek. Az utóbbi helységben az egy főre eső adóköteles jövedelem 2000-ben 147 ezer Ft, ami még akkor is kevés, ha tudjuk, hogy lakói – akár a szomszéd városoké – jelentős részben adómentességet élvező őstermelők. Kecel a Dél-Alföld legszegényebb városa. A választókerület foglalkoztatási mutatói átlagkörüliek, a lakosság iskolázottsági szintje és participációs készsége is középalacsony. A kiskőrösi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt középerősnek bizonyult. 1945-ben a kiskőrösi járásban a kisgazdapárt – alföldi csúcs – 78,3%-ot kapott (Hubai 2001, II. 165). Az 1990-es választásokon dr. Pohankovics István közgazdász (FKGP) nyert a visszalépett SZDSZ jelölt és egy független ellenében. 1994-ben Aszódi Ilona Katalin pszichológus (MSZP) csekély különbséggel győzött az MDF és az FKGP aspiránsai felett. 1998-ban Font Sándor mérnök-közgazdász (MDF-Fidesz) szerezte meg a mandátumot – példátlan – 75,1% szavazataránnyal, a visszalépett kisgazda és a szocialista versenytársat maga mögé utasítva. Font 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben már az első fordulón, legutóbb több mint kétharmados többséggel megvédte képviselői helyét az MSZP és előbb az FKGP, majd az SZDSZ, végül a Jobbik riválisai ellenében. Kiskőrös polgármestere 1993-tól Barkóczi Ferenc szakmérnök (független), 2006-tól Domonyi László (Fidesz-

KDNP). Az ország egyetlen választókerülete, ahol párt által jelölt polgármester egyáltalán nem található az ezredfordulón. Soltvadkert 2006-ban jobboldali koalíciós, 2010-ben Bócsa, Kecel és Soltvadkert Fidesz-KDNP települési elöljárót választott. Helységei kivétel nélkül jobboldaliak, túlnyomórészük fideszes többséggel. *A kiskőrösi választókerület stabil jobboldali kistérség.*

7. sz. választókerület: Kalocsa kistérsége. Jelentősebb települései: Bátya, Császártöltés, Dunapataj, Dunaszentbenedek, Dusnok, Fajsz, Foktő, Géderlak, Hajós, Harta, Homokmégy, Miske, Nemesnádudvar, Ordas, Öregcsertő, Szakmár és Uszód, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Kalocsai-Sárköz legnagyobb részét lefedő, az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben stagnáló, később is mérsékelten fejlett kistérség, alacsony jövedelmekkel. A történelmi egyházközpont Kalocsa város lakói középalacsony átlagnívón éltek 2000-ben. A választókerület lakossága meglehetősen elöregedett. Foglalkoztatási aránya a legalacsonyabb a megyében (30,4%), munkanélkülisége viszonylag magas (16% – 2005. évi… 126). Népességének iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége átlagkörüli. A kalocsai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldali jelölt átlagos eredményt ért el. 1945-ben a kisgazdapárt Kalocsán 50, járásában 60%-ot kapott. Az 1990-es választásokon dr. Andriska Géza orvos (SZDSZ) nyert az MDF és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben Alföldi Albert népművelő (MSZP) győzött Andriska és az MDF aspiránsa felett. Az első fordulón 1998-ban is Alföldi került csekély különbséggel az élre, de minthogy a második helyezett Török Gusztáv Andor polgármester (SZDSZ) – aki pártjában párját ritkítóan növelte szavazatarányát ’94-hez képest – nem lépett vissza, Tóth István vállalkozó (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben Alföldi a második helyről visszalépett a harmadik helyezésű Török javára, mégis megtartotta képviselői helyét Tóth, mert sikerült a két forduló között legalább háromezer új szavazót a Fidesznek felhajtania. 2006-ban dr. Semjén Zsolt, a kereszténydemokrata néppárt országos elnöke (Fidesz-KDNP) nyert Alföldi és a visszalépett Török ellenében. 2010-ben Semjén már az első fordulón, nagy többséggel győzött az MSZP, a Jobbik, az LMP és az MDF versengői felett. Kalocsa polgármestere 1990 és 2010 között Török Gusztáv Andor agrármérnök (SZDSZ), majd Török Ferenc (Fidesz). További pártosodott jelentősebb helysége Ordas, jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2010-től Bátya, Miske és Uszód Fidesz-KDNP elöljáróval. Jelentősebb helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Dunapataj, Géderlak, Harta és Kalocsa (!) baloldali többségű, közülük Géderlak 2006-ban jobboldali, 2010-ben az összes az lett. A székhely városban a kerület lakosságának egyharmada él, 17 szavazóköréből 2006-ban csupán az egyetlen külterületiben győzött a jobboldal. *A kalocsai választókerület stabil jobbra húzó kistérség.*

8. sz. választókerület: Kiskunhalas székhellyel. Települései: Balotaszállás, Harkakötöny, Kelebia, Kisszállás, Kunfehértó, Pirtó, Szank, Tázlár, Tompa és Zsana. Bugac és a szerb határ között fekvő homokháton terül el, lefedi a székhelyi, ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben stagnáló és közepesen fejlett kisrégiót, de hozzátartozik néhány helység, korábban az előzővel azonosnak, majd különbözőnek minősített Kiskunmajsai és Kiskőrösi kistérségből, összességében a kerület népessége az ezred-

fordulón alacsony, 2004-ben a Kiskunhalasi közepes fajlagos jövedelmekkel rendelkezett. Az utóbbi mikrorégió fejlettségi szintje 2007-re jelentős mértékben esett, miközben versenyképessége 2008-ra számottevően javult. Kiskunhalas város lakóinak átlag-életszínvonala 2000-ben alulról súrolta a közepes nívó kategóriahatárát. A választókerület gyenge közepes foglalkoztatási (35,7%) és viszonylag magas (18%) munkanélküliségi aránnyal rendelkezik (2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsági szintje a közepes és az alacsony értékek határán mozog, szavazási készsége középalacsony. 1945-ben a kisgazdapárt a környéken kétharmados többséget ért el. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje kapta a legtöbb szavazatot, de a harmadik helyezett MDF-es visszalépése dr. Horváth László állatorvost (FKGP) juttatta győzelemhez. 1994-ben dr. Várnai László jogász (MSZP) nyert az SZDSZ és az FKGP aspiránsai ellenében. 1998-ban az érvénytelen első fordulón hajszálnyi többséggel, a másodikon abszolút fölénnyel dr. Szabó Erika ügyvéd (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot Várnaival és a visszalépő kisgazda versenytárssal szemben. 2002-ben az első fordulón Zuschlag János ifjuszocialista ügyvivő elnök minimális különbséggel lett „aranyérmes", de a második „menetben" a jobboldal két százalékos előnye a MIÉP riválisvisszalépésével és még több mint négy ezer (!) új szavazó mozgósításával hat százalékos jobboldali többségre nőtt, így Szabó Erika megtarthatta képviselői helyét. 2006-ban is Szabó nyert egy új MSZP-s és a visszalépett SZDSZ-es jelölt ellenében. 2010-ben Lukács László alpolgármester (Fidesz-KDNP) nagy többséggel győzött a Jobbik és az MSZP versengői felett. Kiskunhalas polgármestere 1990-től Tóth Zoltán kertészmérnök, először SZDSZ-Fidesz, majd a Városi Polgári Kör jelöltjeként, 2002-től dr. Várnai László (MSZP-SZDSZ, 2006-tól MSZP-civil szervezet), 2010 óta Gyovai István (Jövőnk Halas). Pártosodott további jelentős települései: 2010-től Pirtó, fideszes, Harkakötöny és Szank Fidesz-KDNP előljáróval. Helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Balotaszállás és Kisszállás baloldali többségű, közülük 2006-ban az utóbbi, 2010-ben az összes jobboldali lett. (2002-ben az ifjúszocialista politikus négy százalékponttal több szavazatot vonzott, mint pártjának listája, a fideszes hölgy pedig öttel kevesebbet, mint jelölőszervezete.) *A kiskunhalasi választókerület stabil jobboldali körzet.*

9. sz. választókerület: Baja kistérségének legnagyobb része. Települései: Bátmonostor, Csátalja, Dávod, Dunafalva, Érsekcsanád, Hercegszántó, Nagybaracska, Sükösd, Szeremle és Vaskút. Az Illancs homokdombság nyugati, Dunára néző lankáin terül el, déli fele jó minőségű mezőségi talajjal rendelkezik. Az ezredfordulón felzárkózó, 2003-2005-ben lemaradó, később is közepesen fejlett kistérség, alacsony jövedelmekkel, székhelyének – az egykori Bács-Bodrog vármegye maradéka központi városának – lakói 2000-ben közepes átlag-színvonalon éltek. Nyugati szomszédjainak, a Duna másik oldalán fekvő mohácsi és bonyhádi választókerületek polgárosodottsága mintha átsugározna reá. A választókerület foglalkoztatási mutatói gyenge közepesnek minősíthetők, lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége átlagkörüli. A bajai választókerületben és a városban 1939-ben a szélsőjobboldal átlagos eredményt ért el. 1945-ben a bajai járásban kiegyensúlyozott politikai erőviszonyokkal találkozunk. Az 1990-es választásokon Nagy András vállalkozó (SZDSZ)

nyert az MDF és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Kristóf István jogász (MSZP) győzött Nagy és a KDNP aspiránsa felett. 1998-ban az első fordulón Kristóf még kis különbséggel az élre került, de a második „menetben" Zsigó Róbert cukrász (Fidesz) nagy fölénnyel verte, mégpedig a kisgazda versenytárs visszalépése következtében. 2002-ben Zsigó szintén jókora előnnyel védte meg mandátumát bal-liberális riválisaitól. 2006-ban is Zsigó (Fidesz-KDNP) nyert Széll Péter polgármester (MSZP) és a visszalépett SZDSZ jelölt ellenében. 2010-ben Zsigó már az első fordulón csaknem kétharmados többséggel győzött az MSZP, a Jobbik, az LMP és a Civilek versengői felett. Baja polgármestere 1994-től Széll Péter tanár (MSZP, majd MSZP-SZDSZ), a megye – párját ritkítóan – egyetlen szocialista önkormányzati vezetője az ezredfordulón (a törzsszavazók baloldali többségűek), 2006-ban azonban felváltotta dr. Révfy Zoltán (Fidesz-KDNP), majd 2010-ben Zsigó Róbert (Fidesz-KDNP). További pártosodott jelentősebb helységei: Érsekcsanád, Nagybaracska és Sükösd jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2006-ban Érsekcsanád független községi elöljáróval rendelkezik. 2010-ben Csátalja és Sükösd Fidesz-KDNP településvezetőt választott. Valamennyi települése a parlamenti választásokon jobboldali, legnagyobb része fideszes többségű. *A bajai választókerület stabil jobboldali térség.*

10. sz. választókerület: Bácsalmás székhellyel. Települései: Bácsbokod, Bácsborsod, Bácsszentgyörgy, Bácsszőlős, Borota, Csávoly, Csikéria, Felsőszentiván, Gara, Jánoshalma, Katymár, Kéleshalom, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Mélykút, Rém és Tataháza. Az Illancs homokhalmaira és a bácskai feketeföldekre terjed ki. Az utóbbin terül el a kiváló talajú, mégis – 1999-ben még – stagnáló, majd lemaradó, 2003-2005-ben erőteljesen lemaradó, gyengén fejlett Bácsalmási kistérség. A választókerület része az előbb stagnáló, később felzárkózó, majd erőteljesen lemaradó, szintén gyengén fejlett Jánoshalmai mikrorégió, valamint néhány település a szomszédos körzetekből. 2007-es adatok alapján mindkettőt az ország egyötödét kitevő 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségei közé sorolták (Címzett… 2009, 18). Városai: Jánoshalma és Bácsalmás lakói alacsony átlagszínvonalon élnek. Itt található az ország egyik legelmaradottabb települése: Bácsszőlős, ahol csak minden harmadik lakóegységben fogyasztanak vezetékes ivóvízet. A választókerület igen alacsony jövedelmekkel rendelkezik, foglalkoztatási aránya alacsony (31,4%), munkanélkülisége megyei viszonylatban a legmagasabb (19% – 2005. évi… 126). Lakóinak iskolázottsági szintje legalacsonyabb a megyében, diplomásainak aránya mindössze 6,7% (u.o. 115). Szavazóinak participációs készsége középalacsony. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt 60% körüli többséget kapott. Az 1990-es választásokon Karsai Péter tanár (MDF) nyert az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Tabajdi Csaba közgazdász, diplomata (MSZP) győzött Karsai és az SZDSZ aspiránsa felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón Tabajdi még az élre került, de a baloldal megosztottsága miatt, és Karsai visszalépése következtében dr. Fenyvesi Máté állatorvos, labdarúgó (FKGP) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben hasonló menetrenddel és eredménnyel Fenyvesinek – immár a Fidesz-MDF jelöltjeként – sikerült megtartani képviselői helyét, csak most a MIÉP-es

lépett vissza, döntő szerepet pedig az újonnan mozgósított háromezernyi jobboldali szavazó játszott. 2006-ban Bányai Gábor szakmérnök (Fidesz-KDNP) nyert az MSZP jelöltje és a vissza nem lépett Karsai ellenében. 2010-ben Bányai már az első fordulón csaknem kétharmados többséggel győzött a Jobbik, az MSZP és az MDF versengői felett. Jánoshalma polgármestere 1994 óta Kiss György mérnök (jobboldali koalíciós, majd FKGP), 2002-től pedig Rapcsák András (SZDSZ-MSZP), 2006-tól Czeller Zoltán jobboldali koalíció élén. További pártosodott jelentősebb helysége Madaras jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, 2010-től Bácsalmás, Bácsszőlős, Madaras, Mélykút Fidesz-KDNP, Jánoshalma Fidesz-KDNP-civil szervezeti előljáróval. Települései közül 2002-ben a parlamenti választáson Bácsalmás, Bácsbokod, Bácsborsod, Csávoly, Felsőszentiván, Kunbaja és Rém baloldali, Bácsszentgyörgy, Bácsszőlős és Tataháza szocialista többségű, vagyis összesen a helységek több mint fele. A bácskai körzet a Duna-Tisza köze egyetlen baloldali kistérsége. A nagyobb lélekszámú helységek, 2010-ben pedig valamennyien jobboldali többségűek, ezért összességében a *bácsalmás székhelyű választókerület stabil jobboldali térség.*

Észak Alföld

Az *Észak Alföld*, mint statisztikai régió három megyéje: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg együttesen csaknem *minden alrendszerben a legelmaradottabbnak* tekinthető. Észak Alföld alacsony fejlettsége alapvetően, de nem teljesen történelmi okokkal magyarázható, melyek közül kiemelkednek a viszonylag tartós nomád tradíciók.

A *rómaiak dunántúli behatolásával egy időben* érkezett az Alföldre a szarmaták *sztyeppei nomád népének egyik törzse, a jazigok.* Lovascsapatuk ekkor szövetségben harcolt a rómaiakkal. A jazigok bevándorlása csak a dákok kiűzése árán történhetett, ezért nem zárható ki, hogy éppen a római kormányzat hívta be őket, hogy ütköző zónát alkossanak a szövetséggel nehezen megközelíthető dákok és Pannónia között. A jazigok törzsszállásainak nyomai – később kunhalmoknak nevezték – a Tiszántúl északi részén és a Duna-Tisza közének északi felén találhatók. Az V. században – a hunok kivonulása után – átmenetileg a *gepidák* telepedtek meg és éltek (eleinte a hunokkal együtt) *félnomád* társadalomban. Ők halászattal, gyűjtögetéssel, marha- és sertéstartással foglalkoztak, a nemeseknek méneseik is voltak. A VI-VIII. században az *avar* birodalom ide is kiterjedt, de uralmuk második felében, amikor a fejedelmi székhely már a Dunántúlon volt, a Tiszántúlon a kagánnal csaknem egyenrangú fejedelemként az u.n. *jugurus*t említik a források, aki feltehetően a birodalom Tiszán túli, keleti felének ura volt.

Az avar gyakorlat folytatásának tekinthető, hogy a honfoglaló, majd államalapító *magyar fejedelmek* az ország távolabbi részeinek kormányzására kialakították a *dukátus* intézményét, a hercegséget, illetve annak uralmi régióit. Közülük a mai Magyarország területén egy volt található, a bihari dukátus, amely a Tiszántúl é-

szakkeleti felét foglalta magában. Ezek a területek külön kormányzatok voltak, melyek élén általában az uralkodóház egy-egy tagja (herceg) állt. A honfoglaló magyarok, mint a trónörökösi intézmény keleties berendezkedését honosították meg a Kárpát-medencében a hercegséget. Ez eredetileg a csatlakozott segédnépek, a kabarok területi szervezete volt a trónörökös vezetésével. Az intézmény korai megjelenési formájának tekinthető Szabolcs vezér tiszántúli dukátusa. Az ország területén a bihari dukátus őrizte legtovább törzsi kereteit, lévén a „hétmagyar" törzsektől eltérő etnikum (kabarok), „fekete magyarok" területi szervezete. Amikor a XI. század közepére a magyar társadalom *nemzetségi* szervezete már régen felbomlott és átadta a helyét az osztálytársadalomnak, s a köznép túlnyomó része már nem vérségi nagycsaládokra és nemzetségekre tagolódott, ilyen *társadalmi viszonyok csak a „fekete magyarok" között álltak fenn.*

A mongol támadás az Észak Alföldön a makrorégió déli feléhez hasonló mértékű károkat okozott. A tatárjárás azonban nemcsak rombolást, hanem évszázadokra ható komoly változást is hozott magával, jelentősen módosult – többek között – a településszerkezet. A tatárjárás után a települések új koncentrációja indult meg, sokkal kevesebb településsel, mint korábban. De ennél sokkal fontosabb következmény volt a népességstruktúra megváltozása, miután a király a lakatlanná vált területekre nagy számban telepített be kunokat és jászokat, különösen a leginkább elnéptelenedett Szolnok vármegyébe. A mongol támadást viszonylag gyorsan kiheverte az ország, több régi nemzetség tünt el, helyükbe új, gazdag és hatalomvágyó birtokos családok léptek. Az új helyzet, a birtokviszonyok megváltozása, a nagybirtokok kialakulása segítette a településhálózat átrajzolását. A korábbi sűrű szövetű településszerkezetben jelentős koncentrálódás következett be. Két egymással párhuzamos folyamat eredményeként egyrészt csökkent a kis lélekszámú aprófalvak száma, másrészt kezdtek kialakulni a nagy uradalmi központok, amelyek többsége később mezővárossá vált, miközben új, valódi térségi központok jöttek létre a mai régió északkeleti területén (Baranyi 2008, 55).

Az Észak Alföld tehát a honfoglalás előtt a nomádok által leginkább kedvelt térség, s annak maradt meg az államalapítást követően is. A „fekete magyarok", majd a jászok és a nagykunok székei, később a hajdúk társadalmi szervezete, territoriális önállósága *konzerválták a félnomád viszonyokat.* Ebből fakadt a meglehetősen alacsony népsűrűség: a feudalizmus virágkorának vége felé, a XV-XVI. század fordulóján is az egyik legritkábban lakott térség, pl. a Jászkunságban az országos átlag (9,2-10,5 fő/km^2) alig több mint egyharmada (3,7-4,2) (Beluszky 2005, 158). A török hódítás csak a régió délnyugati felét érintette, de a népesség ezt követően északon is megritkult, mint a három országrész határövezeteként a hadjáratoknak folyamatosan kitett térség. A török kiűzése utáni két és fél évszázadban nem csak a telepítés, de a technikai fejlődés is érzékelhetően lassabban bontakozott ki, mint az ország nyugati térségeiben. Míg pl. a vastestű eke használata az 1860-as években a Kisalföldön gyakorlatilag teljessé vált, a Felső-Tisza-vidéken csak hírét hallották és térnyerése lassúnak bizonyult, a térség parasztsága még hosszú ideig faekével szántott (Szabad 1987, 559).

A folyószabályozások, mocsárlecsapolások és vasútépítések nyomán a mai régió területének eltartóképessége jelentősen nőtt, ám a gazdasági szerkezet néhány kivételtől eltekintve egyoldalúan mezőgazdasági jellegű maradt, ami eleve lehetetlenné tette az iparosodottabb területekhez való tartós felzárkózást. Ráadásul a termésmennyiség növekedése kizárólag extenzív módon valósult meg, a hatékonyság nem javult. Ez javarészt az elmaradott technológia számlájára írható, mivel még 1913-ban is nagy területen alkalmaztak vetésforgó helyett nyomásos gazdálkodást, és a gépesítést késleltette a nagy tömegben rendelkezésre álló olcsó munkaerő (Baranyi 2008, 69). Kulturális téren is érzékelhető bizonyos mértékű regionális egyenlőtlenség. Amíg az analfabétizmust 1910-re a Dunántúl legtöbb megyéjében sikerült 20% alá szorítani, addig Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú megyékben 20-27, Szabolcsban, Szatmárban és Beregben pedig 35-50% között mozgott (Nagy 2008, 124).

A régió lemaradása a két világháború között tovább folytatódott. A Kárpát-medence politikai térképét drasztikusan átrajzoló trianoni békeszerződés egyik legsúlyosabb következménye a régiót érintően is az volt, hogy az újonnan kialakított kelet-magyarországi államhatárok már szervesen összetartozó és egymásra épült gazdasági egységeket, infrastrukturális kapcsolatrendszereket bomlasztottak fel. A Kárpát-medencét keresztül-kasul átszelő új politikai határok szétdarabolták a XIX. század végére, a XX. század elejére körvonalazódó régiókezdeményeket. Ennek egyik látványos, a határon átívelő kapcsolatokat is mindmáig nehezítő következménye a gazdasági-társadalmi viszonyrendszerek szinte minden összetevőjét hátráltató, a korábban szervesen összetartozó térszerkezet széttöredezése és a határmenti kettős perifériahelyzet kialakulása. Ezeken az egykori természetes vonzáscentrumokat elveszített határmenti területeken – az elzárt és megrekedt fejlődés terheivel súlyosbítva – a perifériahelyzet akkumulációja következett be az államhatárok mindkét oldalán. Elfogadva a nyilvánvaló tényt, hogy az ország egészén belül az Alföld helyzete periférikusnak minősül, akkor a keleti, de különösképpen az északkelet-alföldi határszél halmozottan hátrányos helyzete miatt joggal érdemelte ki a „periféria perifériája” minősítést. Aligha véletlen, hogy a magyar-román és magyar-ukrán határ mente összességében ma is Magyarország legkiterjedtebb válságövezeteinek egyike (Baranyi 2008, 83-86).

Az Észak Alföld ma is *alapvetően agrárjellegű régió*, igazán városiasnak csak a tiszántúli megyeszékhelyek környéke nevezhető. Ipara a XX. század derekáig lényegében az ország „második fővárosára”, Debrecenre korlátozódott. Azóta a megyeszékhelyek közepes méretű iparvárosokká fejlődtek. A szocializmus idején elmaradottsága némileg csökkent, de akkor is Szabolcs volt a *fejletlenség* etalonja. Az 1960-as, 1970-es években az iparban lezajlott, kezdetben extenzív, később valamelyest intenzívvé váló decentralizáció nyomán negyedszázad alatt a szocialista iparban foglalkoztatottak száma ugyan több mint háromszorosára nőtt – s ezzel a bővülési tempóval messze első helyen állt a régiók sorában – az ágazati arányokat tekintve változatlanul az utolsó maradt. Míg állóeszközeinek bruttó értéke két évtized alatt jó hatszorosára növekedett, amivel – a Dél Alföld után – második a térségi rangsorban, fajlagos megoszlását tekintve viszont szintén sereghajtó maradt. Az elhibázott koncepció révén az egyébként is igen erős belső területi egyenlőtlenségek tovább növekedtek, mivel az

üzemek legnagyobb részét a megyeközpontokba telepítették. A kevés munkaalkalom és az alacsony életszínvonal (az átlagbérek 10-20%-kal maradtak el tartósan az országos átlagtól) regionális szinten százezres nagyságrendű végleges elvándorlást generált (Baranyi 2008, 115-123).

A rendszerváltás óta a térség leszakadása ismét nyomonkövethető, sőt erősödött. A globális fejlettség terén a hét régió közül az utolsó. Ennek ellenére az ezredvégen csak a vizsgált területek harmadában a hetedik helyezett, mégpedig az életszínvonal változóiban, a gazdaság és az infrastruktúra terén valamivel jobban állt, kulturális élete meg a nagyrégióban egyenesen kiemelkedő.

A hazai regionális folyamatokat és térszerkezetet egyaránt jellemzik az állandóság, a stabil megosztó dimenziók jelenléte, illetve a szembetűnő pozícióváltozások. Az előbbire legjobb példa talán a markáns főváros-vidék dualitás, a tiszántúli térség tartós relatív elmaradottsága, az utóbbit leginkább az ipari átalakuláshoz kapcsolódó depressziós pályák és látványos előretörések képviselik. Viszonylagos térszerkezeti stabilitás jött létre. Az új, részben módosult, a korábbiaknál tagoltabb térszerkezet már a ’90-es évek elején-közepén kialakult, az ezredfordulóig csak kisebb mennyiségi mozgások észlelhetők (Nemes Nagy 2009, 39).

Fejlettségbeli lemaradást jelzi, hogy az ezredfordulón itt található a legnagyobb „fehér folt”: Hajdú, Szolnok és Békés megyék találkozásánál fekvő *elmaradott kistérségek* alkotják. Nagyvárosai közül Debrecen és Nyíregyháza felzárkózó, Szolnok pedig lemaradó. Településeinek 77,5%-a kedvezőtlen adottságú, ezekben élt a régió lakosságának közel fele (Faluvégi 2000a, 9). Felzárkóztatásukban szerepe lehetett a területfejlesztési célú támogatásoknak, melyeknek összege a Horn-kormány idején több mint hétszerese volt a nyugat-dunántúlinak. A 2005-ös büdzsében közel 12 milliárd forintot irányoztak elő a régió támogatására, majdnem háromszorosát a nyugati országrészének (Erősödő… 2004, 7). A területi különbségek csökkentését szolgáló alapok kiegyenlítő hatása azonban igen lassú, illetve alacsony hatásfokú, mert amíg pl. 2001-ben 32 milliárd forintot juttattak az ország területének kétharmadát kitevő elmaradott térségeknek, a piaci tőke csupán az iparban ugyanebben az évben produkált 841,8 milliárd forint beruházásának mindössze egyharmada jutott e négy elmaradott régiónak (Kovács 2002, 516). A központi támogatások döntően az infrastruktúra fejlesztését szolgálják, ezért a gazdasági növekedés és az ebből fakadó szociális haladás terén csak hosszabb távon éreztetik hatásukat. *Így Északkelet-Magyarországon – ebben hasonlít a Dél-Dunántúlra – fokozatosan nőtt annak a falusi „társadalom alatti” rétegnek (rural underclass) mérete és aránya, amelyik egyre kilátástalanabbnak ítélte meg saját vidéki helyzetét és jövőjét.*

Ami az utóbbit illeti, rövid távon talán kicsit pesszimistán, ugyanis *az ezredfordulót követő fél évtizedben a régió globális fejlődésének üteme jelentősen felgyorsult.* Megyéi közül kettő az ország dinamikusabb feléhez csatlakozott. Globális fejlettségének mérésére alkalmazott ágazatainak, változóinak helyezettségi átlaga – ha csak hajszálnyi különbséggel is – a legnagyobb mértékben javult a hét régió közül, távolodott a tőle – e téren – lemaradó Dél Alföldtől, és közeledett a kissé fejlettebb Észak-Magyarországhoz. Felgyorsult növekedésének fő mozgatórugója a fajlagos beruházás

emelkedése, melynek mutatója 2005-ben negyedik lett a hét régió közül, vagyis nem csak a két hunniai, de a dél-dunántúli térséget is túlszárnyalta. Jól áll még a gazdaság és az infrastruktúra legtöbb általam kutatott területén. A színház-látogatásban egyenesen a negyedik lett, vagyis most már régiószomszédai mellett a Közép-Dunántúlt is lekörözte. (Messzemenő konzekvenciát ebből inkább csak a színházzal rendelkező városok és a környék lakosságának műveltségi szintjére szabad levonnunk.) Sereghajtó csupán az életszínvonalat minősítő telefonhálózat és átlagkereset terén maradt, s hát utolsó a GDP-je is. Összességében – konkrétan is – megállapítható, hogy a megnövekedett fajlagos beruházás mindenekelőtt az infrastruktúrát gyarapítja, ami viszont kedvező feltételeket teremthet a többi ágazat fejlődésének. A régió politikai kultúrájára nézve azonban a rendszerváltástól eltelt két évtized – és részben az előző korok – társadalmi fejlettsége alapján vonunk le konzekvenciát, ez pedig változatlanul az „alacsony színvonal" kifejezéssel jellemezhető.

Észak Alföld a 2000-es évtized második felében valamivel mérsékeltebb, közepes tempót vett fel. Ennek az lett a következménye, hogy a 2003-2006 közötti időszakra kivívott hatodik sorrendi helye 2007-től tartósan az utolsóra változott, s ezzel visszatért előző évtizedi pozíciójához. A fő ok abban keresendő, hogy fajlagos beruházási és ipari alkalmazotti mutatója 2006-tól ismét és tarosan sereghajtó lett, s ehhez képest csak az idegenforgalom terén mutatkozik tartós javulás.

Az utóbbi félévtizedben a régió fajlagos GDP-növekedése országos viszonylatban is számottevően romlott, foglalkoztatási aránya hullámzó mozgást végzett. Nemzetközi relációban sem kedvező a helyzete, 2007-ben az EU-25-ök két- és félszáz régiója között hátulról a harmadik a sorban, az uniós átlag-GDP 39%-ával, amelyet csak két délkelet-lengyelországi térség múlt alul. Egy többváltozós mutatókkal dolgozó német intézet azonban 2008-ban az Észak Alföld helyzetét az EU és az Unión kívüli nyugati országok, összesen 285 régiója között a 245. helyen, 18 fokozattal kedvezőbbnek ítélte meg, mint a Dél Alföldét, s nem mellesleg éppen Sziciliával holtversenyben (Die demografische... 2008).

A régió politikai életének múltját a függetlenségi harcok hagyományaként is felfogható *partiumi örökség* folytatása: reformpárti elkötelezettség (a jász-kun székek kivételével) és a negyvennyolcas eszmék döntő befolyása jellemezte a XIX. században. *A XX. századi politikai térkép kirajzolódását a vallási sokszínűség is befolyásolta: a Közép-Tisza vidék református*i *a radikális parasztmozgalmak nyomán inkább bal felé, Észak-Tiszántúl katolikus-kisgazda körzetei pedig jobbra orientálódtak.* Napjaink politikai viszonyait *gazdasági-társadalmi fejletlenségéhez hasonló alacsony nívó jellemzi. Az átlagos választási részvételi arányban mindhárom megye a hunniai átlag alatt teljesít, Bács-Kiskun megyét nem számítva a legalacsonyabb értékeket produkálják. Országos viszonylatban is – Hajdú-Bihar kivételével – magas a radikális erők népszerűségének, és alacsony a polgári középpártok preferáltságának szintje. A szocialisták kedveltsége átlagkörüli,* az ország két statisztikai régiója közül az egyik, melynek valamennyi egyéni választókerületében szerzett legalább egyszer mandátumot az MSZP. *A változékonyság azonban a stabilitás részleges hiányának fogható fel. Választási következetessége majdnem olyan alacsony fokú, mint a Dél Alföldé.*

Az 1994-es csaknem egyöntetű szocialista fölényből viszonylag sok megmaradt a Tisza menti választókerületekben. A kisgazdapárt népszerűsége legtöbb esetben nem jelentett számottevő mennyiségű mandátumot. Az MSZP 1998-as viszonylagos sikere a leginkább sokszínű politikai térséget alkotta ezen a tájon, az ország egyetlen statisztikai régiója, ahol az évezred utolsó választásán mind az öt egyéni mandátumot szerzett parlamenti pártnak lett egyéni képviselője. Ez a sokszínűség aztán felborult, ugyanis a kisgazdaszavazók legnagyobb részének meghódításával a 2002-es választáson a Fidesz jelentős fölényre tett szert, amely aztán 2006-ra ismét szocialista dominanciává változott. 2010-ben a Fidesz-KDNP itt is 100%-os sikert aratott. *Az Észak-Tiszántúlon fontos szerepet játszik a pártpreferenciák végső kialakításában az a tudati tényező, hogy országosan melyik a várhatóan nyertes párt* (v. ö.: politikai totó: „eltalálom-e a leendő győztest?"). Ez az egyetlen térség, amelynek minden megyéjében – a 2002-ig lezajlott – három megyei önkormányzati választáson az azokat közvetlenül megelőző országgyűlési választáson nyertes párt győzött. Az Észak-alföldi régió meglehetősen alacsony színvonalú politikai kultúráját mutatja az a jelenség is, hogy itt található a minimálisan szükséges ajánlószelvény-mennyiségnél (750) alacsonyabb szazavazatszámot elért egyéni jelöltből a legtöbb. Ennek oka lehet a kisebb választói aktívitás, a szavazatok szóródása a jelöltek nagyobb száma miatt, de nem kizárt a kopogtatócédulákkal való manipuláció sem. Mindenesetre az ország politikai térképén a 2010-es választáson minden korábbinál markánsabb regionális törésvonalak ebben a vonatkozásban is kimutathatók (Fábián 2010, 469).

Mindezek alapján a régiót *kockázati szempontból gyengének* kell nyilvánítanunk. *Komplex helyzete gyenge* osztályzatot érdemel, hiszen az előbb említett fő komponens mellett politikai és globális fejlettsége is gyenge, csupán dinamikája közepes.

3.7. Hajdú-Bihar megye

Gazdasági fejlettség és a politikai kultúra szempontjából is országos viszonylatban még éppen belefér a középkategóriába, csupán alacsony részvételi aránya sorolja a legelmaradottabbak közé. Természeti adottságai jóknak mondhatók: a megye nagyobb részét jó minőségű mezőségi talaj borítja, agrársikereit részben öntözéses gazdálkodással éri el. A Hajdúság területe a középkorban Szabolcs vármegyéhez tartozott, s a hajdúk letelepítése után lett a szabad városok kerülete. Az egykori nagy kiterjedésű Bihar vármegyéből Trianon után csak egy kis rész került a mai egyesített megyéhez. Hajdú vármegyét a XX. század közepéig kettészelte Debrecen város földsávja, melynek a Tiszától a mai országhatárig húzódott területe (957km²) csaknem kétszerese volt a mai Budapestének. A megye változatos agrárjellege mellett székhelye már a XIX-XX. század fordulóján a mai ország terület legfejlettebb vidéki iparvárosa volt, lakói főként élelmiszer- és könnyűiparral, de gépgyártással is foglalkoztak. Nem is volt még egy iparos település egész Hajdú-Biharban. Így a mezorégiót az 1970-es években ipari fejlettségét illetően elmaradottnak, mezőgazdaságát közepesen fejlettnek minősítették. Gazdasági fejlettsége 1975-1980-ban 13-14. a megyék rangsorában. Agrárjellege mi-

att a restrikciós gazdaságpolitika nem vetette vissza fejlődését, magánszektorának növekedési üteme pedig másfélszerese az országosnak, 1985-re egy lakosára eső „nemzeti" jövedelme meghaladta az országos átlagot, a sorrendben előretört a hetedik helyre (15. melléklet).

A rendszerváltáskor és azóta is az Alföld egyik globálisan legfejlettebb megyéje (országos rangsorban átlagosan a 14-16.). Infrastrukturális ellátottsága közepesnek minősíthető. A gazdasági életben csak állattenyésztése volt kiemelkedő. Fejlettsége a humánszféra egyes területein jelentős, „csupán" öngyilkossági rátája túl magas, az átlagjövedelmek pedig alacsonyak. Az 1990-es években a megye az országos mértéknél lényegesen dinamikusabban fejlődött, azonban időszakonként egy-egy területen átmeneti visszaesés jellemezte (Daróczi et al. 2002, 518). Sőt, a globális fejlettség terén 1990 és 1993 között az egyik legnagyobb sorrendiség-zuhanás érte. Gyarapodási üteme a '90-es években a megyék sorában a hatodik, országos viszonylatban egészen jó, az Észak Alföldön közepes (11/I. melléklet). A külföldi tőke részvétele közel 50-ről majdnem 100%-ra, tehát a vidéki átlagra nőtt, mégis valamelyest lemaradt az egy főre eső GDP-je: a kilencedikről a 13. helyre esett vissza 1994 és 2001 között. Komplex fejlettsége 1998-ban a faktorérték-számítások szerint a 15., a 2001-es Roadtech Kft.-mérés alapján már csak a 17. helyen állt. Gazdaság-faktorérték terén a hatodik, jólétfaktora csak a 16. a rangsorban, ami pedig már egy javult érték, hiszen 1990-ben még az egy állandó lakosra jutó adóköteles jövedelem viszonylatában az utolsó előtti helyről az évtized végére a 15.-re emelkedett. Az alacsony fokú jóléttel függ össze országosan is a legmagasabb és alig csökkenő – az életminőséget jelző – öngyilkossági rátája, amely háromszorosa a Győr-Moson-Sopron megyeinek, miközben 1984-ben még „csak" az ötödik legrosszabb volt. Az egészségügyi viszonyokat jól jellemző csecsemőhalandóság terén viszont a középmezőnyből kiemelkedve az ezredfordulóra „ezüstérmes" lett (14-ről 6 és fél ezrelékre csökkent). Emellett csupán a korábban is fejlett ágazatait tudta szinten tartani.

Az ezredfordulót követő fél évtizedben Hajdú-Bihar megye globális fejlődésének dinamikája jelentősen mérséklődött, növekedési üteme 1995-1999-hez képest 15. helyen állt a megyék sorrendjében. Örvendetes tény viszont, hogy az öngyilkosság gyakoriságában nemrég még legrosszabbul álló megye helyzetének javulása országosan is a legjobb tempóban haladt. Ugyancsak a humánszférához kapcsolható, hogy személygépkocsi-állományának sűrűsödési tempója negyedik a megyék sorában. S nem utolsó sorban: beruházásának növekedése is jelentős. GDP-je az évtized közepére a legjobb lett Hunniában (országosan a tizedik). Némely infrastrukturális ágazatban azonban rosszul áll.

A *2000-es évtized második felében* a megye globális fejlődése ismét gyorsabb tempóra kapcsolt, de olyannyira, hogy országosan harmadik lett a dinamikus rangsorban, viszont ezzel is csak egy hellyel lépett előre a statikus fejlettségi mezőnyben. Mindenekelőtt az infrastrukturális hálózat és az átlagjövedelmek területein gyarapodott. Viszont aktivitási rátája oly mértékben romlott, hogy 2009-re sereghajtó lett a mezorégiók sorrendjében. Lakóinak relatív iskolázottsági szintje is folyamatosan esik a rendszerváltás óta. Hajdú-Bihar megye fajlagos GDP-növekedése számottevően

romlott 2005 és 2009 között. Így hát az az ellentmondásos helyzet állt elő, hogy egy kedvezőtlen gazdasági potenciállal rendelkező megye globális fejlődése dinamikus. Ennek az lehet az egyik oka, hogy jól használja fel a legkülönbözőbb támogatási formákat, melyek eredménye mindenekelőtt a gazdaságon kívüli, pl. infrastrukturális szférában kamatoznak. Másrészt jól látható, hogy amíg egy időszakban a gazdaság fejlődik, a szélesebb értelembe vett infrastruktúra és jólét stagnál, majd helycsere következik.

Kistérségeinek helyzete szintén kedvezőtlen. Komplex fejlettségük összességében Hajdú-Bihart 1999-ben a 17., 2003-ban a 15. helyre tette a rangsorban. A megye területének a déli felét az ezredfordulón fejletlen mikrorégiók alkották, sőt 2002-ben a Tisza menti körzeteket is a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolta a KSH. Hét kistérségéből hat (2004-ben kilencből hét) erőteljesen vidékies jellegű. A Debreceni gyors ütemben és a Hajdúszoboszlói számottevően fejlődött, de a többi stagnált, vagy lemaradt. 2005-ben is hasonló helyzetűek, a székhelyi az ország nyolcadik legfejlettebb mikrorégiója, a Hajdúszoboszlói közepesen, de a többi hét mérsékelten fejlett. Legtöbb kistérség dinamikája azonban 2003-2005-ben alaposan megváltozott: a Debreceni lemaradó lett, a Balmazújvárosi erősen lemaradó, de három dinamikusan fejlődő, négy pedig fejlődő. 2007-re egyetlen mikrorégió sem változott számottevő mértékben, a leghátrányosabbak közé a Berettyóújfaluit sorolták (Baranyi 2010, 123). A Derecske-Létavértesi, Hajdúhadházi és Püspökladányi kistérségek versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentősen romlott (Benkő 2008, 249, Lukovics-Kovács 2011, 66-67).

A megye jelentősebb városainak fele – szám szerint négy – képes megőrizni korábbi pozícióit. *Debrecen az ezredfordulón az ország ötödik leggyorsabban fejlődő nagyvárosa*, (lakóinak életminőségét tekintve csak a 12-13.) – gazdaságosan használta fel a kiemelt kormánytámogatásokat. Egyes vélemények szerint a megyeszékhelyen az Orbán-kormány idején gazdasági-társadalmi fordulat zajlott le. Amíg korábban a város befelé fordult, s ethosza a polgár-paraszti (cívis) fejlődéshez illeszkedett, az ezredfordulótól az erőforrások koncentrálása, a települési innovációk és a regionális mintaadói szerepkör következtében váltott, kifelé fordult. Lendülete megmutatkozott az akkori – jobboldali – kormánypártokhoz kötődő szavazatszerzésben is. Aktuális településpolitika változását, a megyeszékhely felértékelődését egy már a ’90-es évek végén is látszó szerves fejlődési út szintén elősegítette, amely leginkább Debrecen és Nyíregyháza felértékelésében, a térség közvetítőszerepének erősödésében, illetve a szellemi foglalkozásúak magas arányában érhető tetten (Szarvák-Szoboszlai 2003, 402). Az 1998-ban hatalomra került új vezetés létfontosságúnak tartotta a város fejlesztését, még éppen jókor, mert Debrecen a Kelet-Magyarország központjának szerepéért vívott küzdelemben talán utolsó esélyóráját használta ki (Mező 2001, 177).

Más felmérések viszont 2003-ban Debrecen gazdasági erejét viszonylag gyengének minősítették, ám elismerték, hogy innovációs intézményrendszere jó, s magasan képzett menedzsmentjével versenyképes tudott maradni. A Demos Magyarország szerint a város 2005-2006-ra sok tekintetben lemaradt a szomszédos Nyíregyházától. Az utóbbi tíz évben elvándorolt a lakosság öt százaléka. A város alig vonzott működő

tőkét – ellentétben Nyíregyházával – vállalkozásai alig jelennek meg az exportpiacokon. S bár a régió kutatásfejlesztésének központja, ahol sok a felkészült tanár, a gazdaság fejlettségében ez még nem kamatozik. A hazai nagyvárosok közül csak Miskolcon kevesebb a vállalkozások száma: Nyíregyházán ezer főre 166, Debrecenben 138 jut. A munkanélküliség csak három százalékos, viszont nagyon alacsony az aktivitási ráta. Emiatt sokan szorulnak szociális segélyekre. A várost egyre kevesebb külföldi keresi fel, a rendszerváltás óta az általuk eltöltött éjszakák száma hatvan százalékkal csökkent. Az egészségügyi ellátottság ugyanakkor jobb a hazai átlagnál. Csatornázottsága 1990 óta csak három százalékkal bővült, s ez idő alatt Magyarország második legnagyobb városában nem épült egyetlen önkormányzati lakás sem. A lakbér – Budapestet nem számítva – itt a legmagasabb. A közlekedési diák- és nyugdíjas-bérletek ára szintén a legnagyobb. Összességében: Debrecenben élni a legdrágább Budapest után. Szegeden például egy kétfős család harminc százalékkal költ kevesebbet rezsire. A debreceniek kevesebbet járnak moziban és színházba is, mint más nagyvárosok lakói (Gréczy-Tóth 2006, 3).

Hajdú-Bihar megye *politikai életének színvonala – kivéve a participációt – gyenge közepes gazdaságához képest valamelyest fejlettebb.* Átlagos parlamenti választási részvételi aránya 2002-ig a minimumot közelítette, a 2006-os eredménnyel együtt, 0,1% különbséggel sereghajtó lett. (Az addig utolsó helyezett Szabolcs megyéé jobban emelkedett.) 2010-ben azonban megúszta az – általánosan alacsony participációjú – második fordulót, így összességében három hellyel előbbre jött (17.). A hajdúhadházi választókerületben a szavazók voksolási hajlandósága már 1990-ben sem érte el az első fordulóban az 50%-ot, ’98-ban pedig 40% alatt maradt, Berettyóújfalun 1990-ben a második fordulós mélypontot mérték: 31%-ot (ezek az adatok a maguk nemében országos abszolút minimumot jelentenek). Az évezred utolsó parlamenti választásán a résztvevők száma a megyében csak Debrecenben haladta meg az összes választópolgár számának felét, a hat vidéki kerület és ezzel együtt a megyei listás voksolás első fordulója érvénytelen lett, amellyel az egész mezorégió negatív rekordot állított fel. Az ezredfordulót követően kibontakozó általános fejlődése azonban hatással lehetett politikai kultúrájára is, ugyanis a 2006-os választások második fordulóján már a 14., a 2009-es népszavazáson a hetedik, a 2009-es európai parlamenti választáson pedig 13. helyen állt a megyék sorában. 2010-ben pedig a 11. helyet szerezte meg, amelyhez globális fejlettségi, GDP és iskolázottsági szintje is közelít. Az utóbbi téren az egyéni választókerületeknél még szorosabb korreláció mutatható ki, pl. a debreceni egyetemkörnyéki és a hajdúhadházi választókerület között rendszeresen 20-25 százalékpontnyi participációs és hasonló nagyságrendű átlagos iskolázottsági mutatószám-eltérés tapasztalható. *A politikai kultúra más területein nagyságrendekkel kedvezőbb a helyzete, mint régiószomszédainak:* az orientáció következetessége és mérsékeltsége terén náluk számottevően jobban áll (6. melléklet).

Hajdú-Bihar megyében a polgári középpártok népszerűsége csaknem megegyezik az országos szinttel, még egy kicsit magasabb is. A radikális és töredékpártok ugyancsak az átlagoshoz hasonló erejűek, mindössze 0,1% az eltérés, ami Hunniában nem rossz eredmény. (A megyében és székhelyén 1939-ben a szélsőjobboldalnak nem

sikerült sem listát sem egyéni jelöltet állítani, a szociáldemokraták viszont középerősnek bizonyultak Debrecenben.) *A szocialisták listás szavazásokon – alföldi viszonylatban – meglehetősen népszerűek*, habár ők is közel olyan arányú átlagpreferenciát élveznek, mint országosan. Az MSZP pozíciói a megyében a rendszerváltás óta folyamatosan romlottak. Országos győzelmük ellenére 2002-ben itt egyetlen egyéni parlamenti mandátumot sem szereztek, pedig a helységek nem sokkal kevesebb mint fele, összesen 36 baloldali (köztük tíz szocialista) többségű, 45 pedig jobboldali (ebből 21 fideszes). A jelentősebb (tízezer lakos feletti) városok relatív többségét a baloldal irányította. A 2009-es európai parlamenti és a 2010-es országgyűlési választáson valamennyi megye közül leggyengébben szerepeltek (13, illetve 14%). Az MSZP országos átlagot takaró befolyásának egyik oka az lehet, hogy a közelmúltban négy városa is rendelkezett nehéziparral, a másik ok, hogy a tipikusan agrárjellegű megyében a mezőgazdasági birtokviszonyok középüzemekkel jellemezhetők, melyekben a kollektivizmusnak jelentős maradványai lelhetők fel (Kovács-Bihari 2000, 295). A *Fidesz-befolyás Debrecenben* viszont igen erősnek tűnik az ezredfordulón és később is: 2002-ben a város önkormányzati választásán az országosan taroló MSZP egyetlen kerületben sem nyert, 2006-ban és 2010-ben is minden helyhatósági egyéni mandátumot a Fidesz (-MDF, illetve -KDNP) „söpört be". A „második" magyar főváros nemcsak a kálvinisták Rómája, de mint régi cívisváros, *a centrista-polgári irányzatok erős bástyája is Hunniában.*

Összességében megállapítható, hogy Hajdú-Bihar megyét *közepes mennyiségű kockázati tényező* terheli, ami a meglehetősen nagy számú rizikófaktort hordozó Tiszántúlon nem éppen megvetendő eredmény. Fejlődési dinamikája pedig kifejezetten jó, globális és politikai fejlettségi szintje viszont gyenge, így *komplex helyzetére gyenge közepes* osztályzatot kap. Politikai participációja és globális fejlettségi szintje erős korrelációt mutat, viszont fajlagos GDP-je és iskolázottsági szintje csupán közepes mértékben korrelál legfontosabb politikai mutatószámával. Az utóbbi megállapítás azt jelzi, hogy a megye gazdasági és kulturális fejlettségi szintje számottevően magasabb, mint politikai műveltsége.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

Hajdú-Bihar megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Stabil
1.	Debrecen	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Debrecen	MDF	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
3.	Debrecen	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Hajdúhadház	FKGP	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Berettyóújfalu	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
6.	Püspökladány	MSZP	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
7.	Hajdúszoboszló	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
8.	Balmazújváros	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
9.	Hajdúböszörmény	SZDSZ	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

1. sz. választókerület: Debrecen megyei jogú város délkeleti harmada. A Hajdúhát keleti peremén található az ország egyetlen 200 ezer lakost meghaladó, az ezred-

fordulón dinamikusan felzárkózó, az Alföld egyetlen ilyen fejlődési tempójú megyei jogú városa és 2003 után azzal azonos kistérsége. Az utóbbi 2003-2005-ben kiugró versenyképessége ellenére lemaradó, bár 2005-ben az ország nyolcadik legfejlettebb mikrorégiója. A város életviszonyai azonban lényegesebben rosszabbak voltak, egy lakosára jutó adóköteles jövedelme 2000-ben 371 ezer Ft, alig magasabb Nyíregyháza és számottevően alacsonyabb Szolnok hasonló értékénél. Azonban 2004-ben az egy főre jutó átlagjövedelmet már nagyon magasnak minősítették (Toroczkai-Hahn 2006, 462). 2007-ben is a legfejlettebb mezorégiók közé tartozott, 2008-ban ugyancsak relatíve erős, országosan a harmadik legjobb versenyképességgel rendelkező kistérsége. A választókerület foglalkoztatási adatai átlagkörüliek, iskolázottsági szintje erős közepes. Részvételi aránya gyenge közepes fokozatú. *A város 1945-ben csekély baloldali többséggel rendelkezett.* Az 1990-es választásokon Fejes Attila vállalkozó (MDF) nyert az SZDSZ és a második fordulóra visszalépett FKGP jelölt ellenében. 1994-ben dr. Daróczy Zoltán matematikus (MSZP) győzött, abszolút többséggel az SZDSZ és az MDF aspiránsai felett. 1998-ban is a szocialista képviselő került az élre az első fordulón, de ’94-hez viszonyítva az országoshoz képest dupla arányú szavazatcsökkenéssel, így a második „menetben” – a kisgazda versenytárs visszalépése mellett – dr. Pósán László egyetemi docens (Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Pósán már az első fordulón megvédte képviselői helyét MSZP-s és előbb centrumos, majd MDF-es, végül a Jobbik, az MSZP, az LMP, a Civilek és az MDF riválisaival szemben. *A debreceni 1. sz. választókerület stabil jobboldali körzet.*

2. sz. választókerület: Debrecen délnyugati harmada. A kerület foglalkoztatási rátája legmagasabb a megyében (40,4%), munkanélkülisége átlagkörüli. Lakosságának iskolázottsági foka középmagas, választási részvételi aránya közepes szintű. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de a második fordulón dr. Gali Ákos jogász (MDF) nyert, harmadik az MSZP aspiránsa lett. 1994-ben dr. Juhászné Lévai Katalin tanár (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF felett. 1998-ban az első fordulón itt is Juhászné került az élre, de a második „menetben” a kisgazda versenytárs visszalépése folytán Halász János matematikus (Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben Halász jelentős fölénnyel védte meg képviselői helyét Juhásznéval és a visszalépő centrumos riválissal szemben. 2006-ban és 2010-ben Halász már az első fordulón abszolút többséggel nyert, utóbb a jobbikos, az MSZP-s, a civiles, az MDF-es és egy független versengő ellenében. *Debrecen 2. sz. választókerülete stabil jobboldali körzet.*

3. sz. választókerület: Debrecen északnyugati harmada, az egyetemi negyeddel, valamint Józsa, Nagymacs és Pallag településrészekkel. A kerület foglalkoztatási aránya átlagkörüli, munkanélkülisége legkisebb a megyében (10% – 2005. évi… 130). Lakosságának iskolázottsági szintje igen magas, diplomásainak aránya 29,1%, a fővárosénál is nagyobb, vidéki viszonylatban páratlanul kiemelkedő. Választási részvételi aránya magasnak mondható, de – az iskolázottsággal ellentétben – az ország másfél tucat vidéki választókerülete is meghaladja. Az 1990-es választásokon dr. Mózes Mihály történész (SZDSZ) nyert az MDF és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Orosz István egyetemi tanár (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF aspiránsai felett.

1998-ban Kósa Lajos közgazdász (Fidesz) szerezte meg a mandátumot a szocialista és a visszalépett kisgazda versenytársakkal szemben. 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben Kósa már az első fordulón, legutóbb közel kétharmados többséggel megvédte képviselői helyét MSZP-s és előbb SZDSZ-es, majd MDF-es, később még a Jobbik, az LMP és ismét az MDF riválisaitól. Debrecen polgármestere 1990-től dr. Hevessy József fizikus (SZDSZ), 1998-tól Kósa Lajos (Fidesz, majd Fidesz-MDF, végül Fidesz-KDNP). A város a 2002-es és a 2010-es listás szavazáson fideszes abszolút többséget produkált. *Debrecen 3. sz. választókerülete stabil jobboldali körzet.* Ami a parlamenti választásokon a felszín alatt, burkoltan jelentkezett, az országgyűlési szavazások résztvevőinek alig több mint felét megmozgató önkormányzati választásokon mindenkor a felszínre bukott: a patinás cívisváros *a polgári középpártokat stabilan preferálja.*

4. sz. választókerület: Hajdúhadház kistérsége. A Hajdúság keleti felét és a Nyírség déli szegélyét fedi le. Települései: Álmosd, Bagamér, Bocskaikert, Fülöp, Hajdúsámson, Nyíracsád, Nyíradony, Nyírábrány, Nyírmártonfalva, Téglás, Újléta és Vámospércs. A fejlődő Debreceni kistérségről levált stagnáló, majd 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő, de a később is csak mérsékelten fejlett választókerületi székhelyi mikrorégióra terjed ki. A Hajdúhadházi kistérség 2004-ben kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatást kapott, 478,4 millió Ft-ot (Nagy 2006, 7). Ennek ellenére versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentős mértékben gyengült. Téglás és Vámospércs polgárai alacsony, Hajdúhadház és Nyíradony lakói a megye városai közül a legalacsonyabb átlagszinten éltek, mindkettőben 146 ezer Ft az egy főre eső adóköteles jövedelem 2000-ben. A választókerület átlagjövedelmei az ezredfordulón alacsonyak, 2004-ben nagyon alacsonyak. Foglalkoztatási aránya megyei viszonylatban a legalacsonyabb: 32%, bár alig kisebb a megyei átlagnál (34,7%), munkanélkülisége a második legmagasabb: 18% (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsági szintje igen alacsony, diplomásainak átlaga Hajdú-Biharban a legkisebb: 5,1% (u.o. 119). Ennek megfelelően igen csekély a választópolgárok participációs készsége, átlagosan 50% körüli. Itt mérték a választókerületi első fordulós abszolút minimumot, 1998-ban 38,9%-ot (Bőhm et al. 2000, 429). 1945-ben 60%-nyi baloldali többség érvényesült. Az 1990-es választások érvénytelen első fordulóján a kisgazda jelölt lett az „aranyérmes" (Arany Jánosnak hívták), annak ellenére, hogy javára a szabad demokrata (!) versenytárs visszalépett (és ezzel elvesztette töredékszavazatait), hajszálnyi különbséggel Komor Sándor gazdasági vezető (MDF) győzött. 1994-ben dr. Szántó Mihály állatorvos (MSZP) nyert Komorral és az SZDSZ aspiránsával szemben. 1998-ban az érvénytelen első fordulón Szántó mindössze 20,9%-nyi szavazattal az élre került, de a második menetben a negyedik helyezett Komor visszalépésével (és a kisgazda versenyben maradásával), csekély különbséggel Láyer József Géza tanár (Fidesz) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben Láyer hatalmas fölénnyel verte MSZP-s és független riválisát. 2006-ban Tasó László szociálpolitikus nyíradonyi polgármester (Fidesz-KDNP) nyert MSZP-s és MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Tasó már az első fordulón közel kétharmados többséggel legyőzte a jobbikos, az MSZP-s, egy független és az MDF-es versengőt. Hajdúhadház polgármestere 1991 óta Béres László geológus-

mérnök (független, majd MSZP-SZDSZ, később ismét független), 2010-től Csáfordi Dénes (Fidesz). További pártosodott helységei: Újléta, SZDSZ jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón 2010-ig, majd független, 2010-től Bagamér és Nyírmártonfalva MSZP, Bocskaikert, Nyíracsád, Nyíradony és Vámospércs fideszes előljáróval. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Álmosd és Hajduhadház baloldali, valamint Téglás szocialista, a többi fideszes többségű, s 2006-ban is azok, 2010-ben valamennyi. *A hajdúhadházi választókerület stabil jobboldali kistérség.*

5. sz. választókerület: Berettyóújfalu kistérsége. Jelentősebb települései: Bakonszeg, Berekböszörmény, Biharkeresztes, Csökmő, Hencida, Komádi, Konyár, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezősas, Pocsaj, Szentpéterszeg, Váncsod és Zsáka, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A Bihari síkságon elterülő, az ezredfordulón lemaradó, 2003-2005-ben fejlődő, bár csak mérsékelten fejlett, 2007-ben a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolt mikrorégió legnagyobb részét fedi le. Berettyóújfalu polgárai csaknem közepes, Biharkeresztes lakói alacsony, a komádi emberek pedig igen alacsony átlagszínvonalon éltek 2000-ben. Itt található 2004-ben az ország legelmaradottabb faluja: Vekerd, melynek fejlettségi pontszáma csaknem hatoda Budaörsének, s ahol pl. a rendszerváltás óta egyetlen ház sem épült. A választókerület jövedelmei is igen alacsonyak. Foglalkoztatási mutatója szintén alacsony, munkanélküliségi aránya a megyében a legmagasabb: 21%. (2005. évi… 130) Lakosságának iskolázottsági szintje és választási részvételi aránya is alacsony. 1945-ben a Berettyóújfalui járásban a kisgazdapárt 51,8, a Biharkeresztesiben 60,5% szavazatot kapott (Hubai 2001, II. 166). Az 1990-es választások első fordulóján a kisgazdajelölt került az élre, de a második helyezett szabad demokrata versenytárs visszalépése ellenére Sápi József tanár (MDF) győzött. 1994-ben Szilágyi Péter zenetanár (MSZP) abszolút többséggel nyert az FKGP és az SZDSZ aspiránsai ellenében. Szilágyi 1998-ban az érvénytelen első és eredményes második forduló után is megtartotta mandátumát kisgazda és az összes visszalépő jobboldali riválissal szemben. 2002-ben Szilágyi szintén élre került az első fordulón, sőt a baloldal is többséget kapott, de a második menetre a kisgazda jelölt visszalépett és sikerült még mintegy háromezer új szavazót felsorakoztatnia dr. Vitányi István ügyvédnek (Fidesz-MDF), így ő szerezte meg a képviselői helyet. 2006-ban Gyula Ferencné tanár (MSZP) nyert Vitányi és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Vitányi már az első fordulón legyőzött féltucat versengőt, köztük Gyulánét. Berettyóújfalu polgármestere 1990 óta Szeifert Ferenc gépészmérnök (előbb MDF, majd jobboldali koalíciós, 2002-től független, 2006-tól ismét jobboldali koalíciós), 2010-től Muraközi István (Fidesz). További pártosodott települései: Biharkeresztes SZDSZ, Bedő és Körösszakál FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, mindhárom helység 2002-től független, Körösszakál 2006-tól 2010-ig ismét SZDSZ-es. 2010-ban Konyár és Körösszegapáti fideszes, Komádi, Pocsaj és Váncsod Fidesz-KDNP, Hencida jobbikos előljárót választott. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Konyár, Körösszakál, Körösszegapáti, Pocsaj és Szentpéterszeg jobboldali többségű, közülük 2006-ban Konyár fideszes, Körösszakál baloldali, 2010-ben valamennyi jobboldali többségű lett. *A berettyóújfalui választókerület változékony, erősen instabil térség.*

6. sz. választókerület: Püspökladány kistérsége. Települései: Báránd, Bihardancsháza, Biharnagybajom, Bihartorda, Földes, Kaba, Nagyrábé, Nádudvar, Sáp, Sárrétudvari, Szerep és Tetétlen. A Nagy-Sárrét északi felén elterülő, az ezredfordulón stagnáló-lemaradó, de 2003-2005-ben az ország második leggyorsabban fejlődő, ennek ellenére később is csak mérsékelten fejlett mikrorégiója. Versenyképessége a 2000-es évtized derekán számottevően romlott. Püspökladány és Nádudvar lakói középalacsony átlagnívón éltek 2000-ben. A kistérség átlagjövedelmei alacsonyak. A választókerület foglalkoztatási rátája alacsony. Lakosságának iskolázottsága és választópolgárainak politikai participációs készsége középalacsony szintű. A Biharnagybajomi járásban 1945-ben enyhe baloldali többség érvényesült. Az 1990-es választásokon itt szerezte az akkor még kormányzó MSZP az egyetlen pártjelölésű egyéni mandátumát, mégpedig dr. Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök révén, mert az MDF és az FKGP helyben úgy utálta egymást, hogy nem tudtak megegyezni a visszalépésről. 1994-ben Szűrös kétharmados többséggel verte az előbbi pártok jelöltjeit. 1998-ban azonban csak az érvénytelen első fordulón került élre, a második „menetben" alulmaradt Arnóth Sándor múzeumigazgatóval (Fidesz) szemben, pedig a kisgazda vissza sem lépett. 2002-ben is először egy szocialista aspiráns győzött, sőt baloldali többség született, de a második fordulóra a jobboldal felhajtott még legalább kettő és félezer új szavazót, a MIÉP-es visszalépett, s így Arnóth minimális különbséggel megtartotta képviselői helyét. 2006-ban az első fordulón jelentős jobboldali fölény összegezhető, ennek ellenére a másodikon Csontos János népművelő (MSZP) nyert Arnóth és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Arnóth már az első fordulón nagy fölénnyel legyőzte a jobbikos, Csontos, a MIÉP-es és az MDF-es versengőt. 2011. márciusában Arnóth közlekedési baleset áldozata lett, de a júniusi időközi választások érvénytelenek lettek. Püspökladány polgármestere 1994-től dr. Molnár László jogász (független, majd MSZP), 2006-tól Arnóth Sándor (Fidesz-KDNP). Arnóth elhalálozását követően a 2011. június 5.-ére kiírt választáson a volt alpolgármester, Dombi Imréné (Fidesz-KDNP) lett a város vezetője. További pártosodott helységei: Kaba MSZP és Sáp FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük 2006-ban Kaba, 2002-ben Sáp független településvezetőt választott. 2010-től Bihardancsháza, Biharnagybajom, Bihartorda, Sárrétudvari és Szerep fideszes, Báránd Fidesz-KDNP előljáróval rendelkezik. Települései közül 2002-ben Báránd, Bihardancsháza, Kaba és Sárrétudvari jobboldali, Szerep pedig fideszes többségű, 2006-ban mind az öt felsorolt, 2010-ben valamennyi helység jobboldali. *A püspökladányi választókerület változékony, instabilitásba hajló, enyhén balra húzó kistérség.*

7. sz. választókerület: Hajdúszoboszló székhellyel. Települései: Derecske, Ebes, Hajdúbagos, Hajdúszovát, Hosszúpályi, Kokad, Létavértes, Mikepércs, Monostorpályi, Sáránd és Tépe. A Hajdúság déli felén terül el, a székhelyi, ezredfordulón fejlődő, majd dinamikusan fejlődő, közepesen fejlett, és a Derecske-Létavértesi előbb stagnáló, 2003-2005-ben fejlődő, de csak mérsékelten fejlett kistérség nagyobb részét fedi le. A két mikrorégió jövedelme közepes, illetve igen alacsony, pozíciójuk később annyit változott, hogy a Derecske-Létavértesinek számottevően gyengült a versenyképessége. A nemzetközi jelentőségű gyógy-idegenforgalmi centrum Hajdúszoboszló

polgárai közepes, Derecske lakói alacsony és a létavértesiek igen alacsony átlagnívón éltek 2000-ben. A választókerület foglalkoztatási rátája, iskolázottsági szintje és választópolgáraiknak participációs készsége középalacsony. 1945-ben a Derecskei járásban csekély jobboldali, a Nagylétaiban ugyanilyen baloldali többség mutatható ki. Az 1990-es választásokat dr. Sóvágó László jogász (MDF) nyerte egy független és a szabad demokrata jelölt ellenében. 1994-ben dr. Takács Imre közgazdász (MSZP) abszolút többséggel győzött az FKGP és az SZDSZ aspiránsai felett. 1998-ban Takács az érvénytelen első forduló után a másodikon megvédte mandátumát fideszes, kisgazda, szabad demokrata stb. versenytársaival szemben. 2002-ben azonban Márton Attila üzemmérnök (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel verte Takácsot. 2006-ban és 2010-ben Márton már az első fordulón, nagy többséggel nyert, utóbb féltucat ellenfele előtt. Hajdúszoboszló polgármestere 1994 óta Sóvágó László (jobboldali koalíció-civil szervezetek). További polgárosodott helységei: Sáránd MSZP és Tépe MDF-Fidesz (később MDF) jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, s az előbbi azóta is, az utóbbi 2010-től Fidesz-KDNP. 2010-től Mikepércs fideszes, Derecske, Hosszúpályi, Kokad és Tépe Fidesz-KDNP előljáróval. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Hajdúbagos és Létavértes baloldali, a többi túlnyomórésze fideszes többségű; a két megnevezett helység orientációja 2006-ban sem változott. *A hajdúszoboszlói választókerület stabil jobboldali térség.*

8. sz. választókerület: Balmazújváros székhellyel. Települései: Egyek, Görbeháza, Hortobágy, Nagyhegyes, Polgár, Tiszacsege, Tiszagyulaháza, Újszentmargita és Újtikos. A Hortobágyon elterülő, székhelyi lemaradó, majd a megye egyetlen erőteljesen lemaradó mikrorégiója, és a Polgári lemaradó-stagnáló, később fejlődő, 2005-ben és később is mindkettő mérsékelten fejlett kistérség. Polgár város és térségének a fejlődése az autópálya megérkezésével és a két nagyváros felé való elágazásának kiépülésével felgyorsult, bár versenyképességén alig érzékelhető. A 2000-es évtized második felében egy négymilliárd forintos beruházású outlet center kereskedelmi központ, egy logisztikai központ, egy síküveggyár, műanyagüzem, kamion mosó és szerviz létesült. Polgár polgárai közép alacsony, Balmazújváros lakói alacsony és a tiszacsegeiek igen alacsony átlagnívón élnek. A Polgári kistérség az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes, a székhelyi mindkét évben igen alacsony átlagjövedelmekkel rendelkezett. A választókerület foglalkoztatási rátája és iskolázottsági szintje alacsonynak, választási részvételi aránya közép alacsonynak mondható. 1945-ben 60%-ot meghaladó baloldali többség született. Az 1990-es választások első fordulóján az egyetlen országosan nem ismert első helyezett szocialista jelöltet, Csige József tanárt az FKGP és az MDF aspiránsa követte, a második fordulón megfordult a sorrend és Zsupos Lajos agrármérnök (MDF) nyert. 1994-ben Csige abszolút többséggel győzött szabad demokrata és kisgazda versenytársai felett. 1998-ban Csige az érvénytelen első és az eredményes második fordulón is biztosította elsőségét, illetve mandátumát kisgazda és visszalépő fideszes riválisai ellenében. 2002-ben az első fordulón – annak ellenére, hogy dr. Tiba István fogorvos (Fidesz-MDF) került 33,4%-kal az élre – közel 60%-ot szerzett a baloldal, a második helyezésű MSZP jelölt lépett vissza a népszerű SZDSZ-es polgármester, Gál István javára, mégis Tiba lett a képviselő. Vidéken az

MSZP és az SZDSZ közötti kölcsönös visszaléptetési megállapodások nem érvényesültek teljes mértékben, mert a két párt egymástól való távolsága érezhetően nagyobb volt, mint a fővárosban (lásd: az SZDSZ, mint polgári párt). 2006-ban Tóth József szakmérnök (MSZP) nyert Tiba és Gál ellenében, minthogy ekkor már a visszalépett szabad demokrata jelölt szavazóinak többsége is a második fordulón reá voksolt. 2010-ben Tiba már az első fordulón győzött a jobbikos, Tóth, az LMP-s és az MDF-es versegő felett. Balmazújváros polgármestere 1990-től dr. Veres Ferenc mérnök (független, majd MSZP-SZDSZ), 1998-tól Gál István üzemgazdász (SZDSZ), 2006-tól Tiba István (Fidesz-KDNP). További pártosodott települései: Hortobágy MSZP-SZDSZ és Polgár FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Hortobágy polgárai 2002-ben független, 2006-ban MSZP-SZDSZ-es, Polgár lakói előbb független, majd MSZP-SZDSZ-es, később MSZP-s önkormányzati vezetőt választottak. 2010-től Újtikos fideszes elöljáróval. Helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Nagyhegyes és Tiszagyulaháza jobboldali, valamint Újtikos fideszes többségű, s 2006-ban is azok, 2010-ben valamennyi. *A balmazújvárosi választókerület változékony, erőteljesen instabil térség.*

9. sz. választókerület: Hajdúböszörmény székhellyel. További települései: Hajdúdorog és Hajdúnánás. A jóminőségű mezőségi talajjal borított Hajdúhát nagyrészét lefedő, az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben fejlődő, később is mérsékelten fejlett kistérség. Hajdúböszörmény és Hajdúnánás polgárai alacsony, Hajdúdorog lakói igen alacsony átlagnívón élnek. A mikrorégió igen alacsony jövedelmekkel rendelkezik. A választókerület foglalkoztatási aránya, lakóinak iskolázottsága és választópolgáraiknak participációs készsége is közép alacsony fokúnak minősíthető. 1945-ben kiegyensúlyozott politikai viszonyok uralkodtak. Az 1990-es választások első fordulóján a kisgazdajelölt került az élre, de a másodikon dr. Molnár Tibor jogász (SZDSZ) győzött. 1994-ben Csiha András mérnök-közgazdász (MSZP) nyert az SZDSZ és az FKGP aspiránsai ellenében. 1998-ban az érvénytelen első fordulón Csiha kevesebb, mint 30%-kal első lett, a második fordulóra mozgósított legalább három és félezer új szavazó nagyrészének segítségével Lévai Tibor rádióvezető (Fidesz) hajszálnyi különbséggel megszerezte a mandátumot, pedig a kisgazda sem lépett vissza. 2002-től Püski András mérnök-tanár (Fidesz-MDF) a képviselő, szocialista és szabad demokrata riválisaival szemben. 2006-ban Kiss Attila művelődési menedzser (Fidesz-KDNP) csekély különbséggel nyert dr. Nagy Sándor államtitkár (MSZP) és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Kiss már az első fordulón nagy fölénnyel legyőzte a Jobbik, az MSZP és az MDF versengőit. Hajdúböszörmény polgármestere 1990-től dr. Lázár Imre tanár (jobboldali koalíciók), 2002-től Kathiné Juhász Ildikó (MSZP-SZDSZ-civil szerv.), 2006-tól Kiss Attila (jobboldali pártok és civil szervezetek, majd Fidesz). Hajdúnánás elöljárója 1994-től dr. Éles András jogász (civil szervezet, 2006-tól civil szervezet-MSZP), 2010-től Szólláth Tibor Zoltán (Fidesz). Hajdúdorognak független a polgármestere az ezredfordulón, 2006-tól Csige Tamás (civilszervezet-MSZP-SZDSZ, majd 2010-től MSZP, Fidesz-KDNP többségű testülettel). Mindhárom város jobboldali, sőt Hajdúdorog fideszes többségű a parlamenti választáson

2002-ben, 2006-ban és 2010-ben is. *A hajdúböszörményi választókerület jobb felé stabilizálódott kistérség.*

3.8. Jász-Nagykun-Szolnok megye

A makrorégió politikai értelemben közepesen fejlett megyéje. A Tisza középső szakasza kétfelé vágja, ezért a folyószabályozás előtt nagy része árterület volt. Az ország legkevesebb csapadékú térsége, így a folyók szabályozása után öntözésre, talajjavításra volt szükség. Öntözéses gazdálkodása fejlett. Tipikus mezőgazdasági térség. Itt termesztették az acélos bánkúti búzát, amíg a nagyobb terméshozamú, de gyengébb minőségű fajták ki nem szorították. Rizstermesztése jelentős. 1945 előtt az ország legkevésbé iparosodott megyéi közé tartozott, számottevő iparvárosa nem is volt. Ezt követően Szolnok mellett Jászberény is gyárat kapott, ezzel a megye belépett a két iparvárossal rendelkező közepes gazdasági fejlettségű mezorégiók sorába. Az 1970-es évek közepén mezőgazdaságát fejlettnek, iparát közepesen fejlettnek minősítették, közvetlenül Csongrád mögött állt, így az Alföld egyik kedvező helyzetű megyéje lett. Fajlagos GDP-jével 1975-ben tizedik, egy lakosára eső „nemzeti" jövedelme a '80-as években 10-12. a mezorégiók között, 1985-ben az országos átlag közel 100%-ával (15. melléklet).

A *rendszerváltást követően* is az Alföld legjobban iparosodott megyéje maradt. Globális fejlettségi szintje azonban nagymértékben visszaesett (1990-ben a 19. helyen állt), ami nem csoda, hiszen fajlagos beruházása az utolsók között található a megyék sorában (2 és 17. melléklet). Infrastruktúrája gyengén fejlett, pedig a Kádár-korszakban tanyavilága szinte teljesen eltűnt (Duró 2000, 185). Csupán állattenyésztése jelentős. Mezőgazdasága – az Alföldön egyedülállóan – nagyüzem-kontinuus, a kistermelés aránya az agrár GDP-ben 40% alatti (Kovács-Bihari 2000, 295). *Külföldi tőkeberuházása a régióban a legjobban állt, globális fejlődési üteme kedvező volt, így országos viszonylatban a harmadik leggyorsabban fejlődő* mezorégió lett, ennek megfelelően az ezredfordulóra egy hellyel előbbre lépett (11/I. melléklet). Fajlagos GDP-je erősen hullámzó, a megyék sorrendjében a 13. és a 17. hely között ingadozott. A termelés időszakos visszaesése részben abból adódott, hogy gazdasági aktivitásának növekedése 1997 és 2001 között mérséklődött, s úgyszintén 13.-ról a 16.-ra süllyedt a rangsorban. Kiugró fejlődés ugyan csak egy kulturális ágazatban mutatható ki (színház-látogatás), de az országos átlagot meghaladó növekedés legtöbb terülten nyomon követhető.

Kistérségei között nagy a fejlettségbeli különbség, de ennél is nagyobb gond, hogy csak a Szolnoki volt fejlett (az ECOSTAT szerint magasan fejlett), sőt egyáltalán jól fejlődő, és a Jászberényi felzárkózó, 2005-ben már jól fejlődő, ám a Karcagi stagnáló, s a három tiszamenti-tiszántúli lemaradó mikrorégió. 2005-re eltűnt a nagy fejlettségbeli egyenlőtlenség, csak a székhelyi maradt jól fejlett, bár már stagnáló, a többi mérsékelten, egy gyengén fejlett. Fejlődésük dinamikája 2003-2005-ben széles skálán mozog, két-két mikrorégió fejlődő, stagnáló, illetve lemaradó. A megye leg-

kedvezőtlenebb helyzetű kistérsége a Kunszentmártoni, amelyik mérsékelten fejlett, de közepes versenyképessége ellenére erőteljesen lemaradó. 2007-re mikrorégiói közül a Törökszentmiklósi statikus helyzete jelentősen javult, a Mezőtúrié pedig romlott. A leghátrányosabb helyzetűek közé a Tiszafüredi került. Versenyképessége a Jászberényinek és a Karcaginak nőtt meg számottevő, a Mezőtúrinak nagymértékben, a Kunszentmártonié pedig jelentősen csökkent (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26, Benkő 2008, 240).

Székhelye, Szolnok viszonylag kedvező pozícióban, de autópálya híján lassuló dinamizmusával a leszakadó városok között foglalt helyet, vagyis nem tekinthető húzóerőnek a megyében, legfeljebb kistérségében. A városok többsége is stagnáló-hanyatló település. Így hát Szolnok megye a ritka kivételek egyike, ahol a községek – bár lakosságuk szintén csökken – jelentenek helyenként némi húzóerőt.

Globális fejlettségének szintjén a 2000-es évtized első felében ismét tudott javítani, mert az előző évtizednél alig kevésbé dinamikus (6-8. helyezésű) *haladást produkált a megyék sorában.* Sokat fejlődött a humánszféra némely szegmensében, pl. leggyorsabban csökkent munkanélküliségi és kedvezően öngyilkossági rátája, vízvezeték-hálózatának növekedési üteme szintén negyedik legjobb a megyék között. Ágazatainak statikus fejlettsége között nincs nagy szóródás, az ezredfordulót követő fél évtizedben GDP-je pl. a 14-17. hely között – többnyire – mozog, akárcsak aktivitási rátája, vagy lakóinak átlagos iskolai végzettsége, illetve legtöbb komplex fejlettségi mutatószáma.

Globális fejlettségének szintje 2005-2009-re ismét eggyel előbbre lépett, mégpedig átlagosan a 16. helyre, minthogy ebben a fél évtizedben második helyezett a mezorégiók dinamikus sorrendjében, ezzel újból Hunnia leggyorsabban fejlődő megyéje lett. A jelenség döntő oka, hogy fajlagos beruházása – a nagy hullámzás ellenére – jelentősen, infrastruktúrája mérsékelten javult, csupán kereseti viszonyai romlottak. Jász-Nagykun-Szolnok fajlagos GDP-je a fél évtized során a megyék átlagának 81%-áról feljött 91%-ra, vagyis az országosnál nagyobb mértékben növekedett, illetve a válság évében sem romlott olyan mértékben, mint legtöbb megyéé, egyben párját ritkító siker ebben az időszakban (csak Tolna múlta – egy százalékponttal – felül).

A megye *politikai kultúrája összességében Hunnia középmezőnyében mozog.* Országgyűlési választási részvételi aránya – globális fejlettségi szintjéhez közeledve – romló tendenciát mutat (2006-ban mindkét fordulón és a 2009-es európai parlamenti választáson sereghajtó), összességében is jócskán alatta marad a nagyrégió átlagának. Tiszántúli kistérségeiben a legalacsonyabb az állampolgárok participációs készsége, közülük két választókerületben érvénytelen volt az 1998-as szavazás első fordulója. A parlamenti választásokon ugyanakkor az ország *egyik politikailag legstabilabb megyéje*: nyolc választókerületéből csupán kettőben fordult elő kettőnél többször pártváltás. Az önkormányzatok szintjén viszont – mind a megyében, mind pedig a székvárosban – erősen instabilnak bizonyul. Ez utóbbi ténymegállapítás, s az ellentmondás is a gyengén fejlett politikai kultúra adaléka. *Alacsonyfokú a polgári középpártok népszerűsége, de a radikálisok befolyása sem érte el 2006-ig a régióátlagot*, annak ellenére, hogy az országosnál magasabb volt (mert a kisgazda-mozgalom hagyományokkal

rendelkezik a térségben). A 2009-es európai és a 2010-es a nemzeti parlamenti választáson azonban a Jobbik országosan harmadik legjobb eredményét hozta, s ezzel együtt régiószinten is itt lett legerősebb a szélsőjobboldal.

1945-ben kiegyensúlyozott jobb-, illetve baloldali erőviszonyokkal találkozunk. Az egyetlen alföldi megye, amely a kezdeti részleges kisgazda-befolyás alól nem a Fidesz, hanem a baloldal felé mozdult. *Az MSZP kedveltsége az országos átlagnál erősebb, az ezredfordulón az Alföld egyetlen tartósan baloldali relatív többségű megyéje volt.* 2010-ben azonban – a Jobbik előretörésével – az MSZP eredménye az országos érték alá esett, de ezzel együtt is a két évtized átlagában szignifikánsan átlagfeletti. *A politikai orientáció következetessége* – a parlamenti választások szintjén – *is messze kiemelkedő egész Hunniában.* A nyolc választókerület közül 1998-ban öt, 2002-ben négy, 2006-ban pedig hatban újjáválasztották a szocialista jelölteket, az MSZP mindhárom évben országosan is itt aratta az egyik legnagyobb sikert, pedig csak egy számára esélyes helyen volt érvénytelen 1998-ban az első forduló. (Lásd az alábbi táblázatot!) Nehézipar híján (bár az iparosodottabb megyékhez sorolható) az MSZP tartós népszerűségét mindenekelőtt a nagyüzemi mezőgazdaság változatlan dominanciájából fakadó, máig élő jelentős baloldali hagyományokkal, értékekkel és érdekekkel lehet magyarázni. A jobboldal leginkább azokban a körzetekben ér el sikereket, ahol az agrárszocialista gyökerek kevésbé fedezhetők fel: a Jászságban és a karcagi választókerületben. A városi önkormányzatok többségét is baloldali erők irányították. 2002-ben a megyeszékhelyen is őrségváltás következett be, átmenetileg megszűnt Szolnokon a Fidesz 12 éves uralma. Itt választották meg az – országosan és a régióban is – két nagyvárosi polgármester-asszony egyikét. 2006 őszén aztán visszatért a Fidesz. A politikai feminizmus terén a megye a parlamenti választások szintjén viszonylag gyengének számít.

Jász-Nagykun-Szolnok megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen stabil
1.	Jászberény	SZDSZ	SZDSZ	SZDSZ	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Jászapáti	FKGP	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Instabil
3.	Szolnok	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
4.	Szolnok	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
5.	Kunszentmárton	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
6.	Mezőtúr	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Instabil
7.	Kunhegyes	FKGP	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
8.	Karcag	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil

Összességében a megyét *kockázati szempontból kedvezőtlennek kell értékelnünk.* Minthogy dinamikus mutatóját jónak ítéltem, a statikusakat gyengének, *Jász-Nagykun-Szolnok megye komplex helyzetére közepes-gyenge osztályzatot kapott. Átlagos globális fejlettsége, fajlagos GDP-je és iskolázottsági szintje, vagyis mindhárom fő fejlettségi komponense igen erős, 90% feletti korrelációt mutat politikai participációjával, ami a maga nemében páratlan jelenség* (3. melléklet). Ugyancsak erős korreláció fűzi politikai moderációjának értékét komplex fejlettségének fő komponenseihez. *Mindez azt je-*

lenti, hogy – a megyék viszonylatában – legnagyobb mértékű a szinkron gazdasági-társadalmi és politikai fejlettsége között.

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Jászberény körzete. Települései: Jászágó, Jászárokszállás, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru és Pusztamonostor. A Jászság és a felzárkózó-fejlődő, de még 2005-ben is csak mérsékelten (majdnem közepesen) fejlett Jászberényi kistérség nyugati fele. Versenyképessége 2008-ra jelentősen javult. Az iparosodott pozícióját őrző Jászberényben működött 2005-ben Európa legnagyobb porszívógyára, a város polgárai jó közepes, Jászárokszállás lakói középalacsony átlagszinten éltek, Jászfényszaru népességének életnívója viszont kifejezetten alacsony volt 2000-ben. A választókerület az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes átlagjövedelmekkel rendelkezett, népessége meglehetősen elöregedett. Foglalkoztatási aránya jó közepes (39%), munkanélkülisége középalacsony (9%), legkisebb a megyében (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsági szintje gyenge közepes, participációs készsége középalacsony. A jászberényi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen gyenge eredményt ért el. 1945-ben kétharmados többséget kapott a kisgazdapárt. A kerület képviselője a rendszerváltástól 2002-ig dr. Kis Zoltán jogász (SZDSZ), előbb az MDF és az FKGP, majd az MSZP és az FKGP, ’98-ban pedig a visszalépő szocialista és a kisgazda jelölt ellenében. 2002-ben dr. Gedei József ügyvéd (MSZP) győzött csekély, 2006-ban jelentős különbséggel a Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP aspiránsa és a mindkétszer visszalépett Kis felett. (A szabad demokrata politikus még így is 2002-ben három és félszer, 2006-ban másfélszer akkora szavazatarányt ért el, mint pártja országosan.) 2010-ben dr. Szabó Tamás orvos (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött Gedei és a Jobbik versengője felett. Jászberény polgármestere a rendszerváltástól dr. Magyar Levente orvos, előbb SZDSZ-Fidesz, majd FKGP-KDNP-MDF-SZDSZ, '98-tól (ekkor 93%-os támogatással) pedig SZDSZ jelöltként, 2006-tól viszont – a szavazatok alig több mint negyedével – Gedei József (MSZP), 2010-től dr. Szabó Tamás (Fidesz). Helységeinek fele – Jászberény, Jászfelsőszentgyörgy és Jászfényszaru – baloldali, sőt az utóbbi szocialista többségű a parlamenti választásokon 2002-ben és 2006-ban is. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A jászberényi választókerület alapvetően balközép körzet.*

2. sz. választókerület: Jászapáti körzete. Települései: Alattyán, Jánoshida, Jászalsószentgyörgy, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászivány, Jászjákóhalma, Jászkisér, Jászladány, Jászszentandrás és Jásztelek. A Jászság és a felzárkózó-fejlődő, mérsékelten fejlett Jászberényi kistérség keleti fele. Versenyképessége 2008-ra jelentősen javult. Egyetlen városa, Jászapáti lakói alacsony átlagszínvonalon élnek. A választókerület az ezredfordulón alacsony, 2004-ben közepes jövedelmekkel rendelkezett. Foglalkoztatási aránya középalacsony (33,8%), munkanélkülisége azonos az országossal (12%), a térségben jónak mondható (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsági foka igen alacsony. Participációs készsége alacsony szintű. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen erősnek mutatkozott. 1945-ben a Jászapáti járásban a kisgazdapárt kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokat dr. Mizsei Béla jogász (FKGP) nyerte az MDF és a Hazafias Választási Koalíció jelöltjei ellenében.

1994-ben dr. Szekeres Imre politikus (MSZP) győzött az FKGP és az SZDSZ aspiránsai felett. 1998-ban Szekeres megtartotta mandátumát kisgazda versenytársával és Járvás István alpolgármesterrel (Fidesz-MDF) szemben. 2002-ben az első fordulón Szekeres jelentős fölénnyel vezetett, sőt számottevő baloldali többség mutatkozott, de a második fordulóra mozgósított mintegy kétezer új szavazó Járvás javára fordította a végeredményt, pedig az SZDSZ jelöltje visszalépett. 2006-ban Szekeres ismét nyert Járvás és a visszalépett MDF-es jelölt ellenében. 2010-ben Pócs János vállalkozó (Fidesz-KDNP) már az első fordulón legyőzte a jobbikos, Szekeres és az MDF-es versengőt. Pártosodott települései: Jászalsószentgyörgy és Jászapáti (időközi választás 2000-ben) MSZP, Jászdózsa pedig SZDSZ jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, közülük az első és az utolsó 2006-tól független, 2010-től Jászapáti, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászivány, Jászszentandrás és Jásztelek Fidesz-KDNP települési vezetővel rendelkezik. Településeinek fele: Jászapáti, Jászdózsa, Jászkisér, Jászladány és Jásztelek baloldali, Jászivány szocialista többségű 2002-ben. 2006-ban Jászkisér enyhén jobboldali többségű lett. 2010-ben valamennyi. *A jászapáti választókerület változékony, instabilitásba hajló, de inkább baloldali körzet.*

3. sz. választókerület: Szolnok megyei jogú város kistérségének északi és középső kétharmadát teszi ki. A székhely város külső negyedeit és a környék településeit foglalja magába, ezek név szerint: Besenyszög, Csataszög, Hunyadfalva, Kőtelek, Nagykörű, Szászberek, Tiszasüly, Újszász és Zagyvarékas. Nagyobbrészt a Tisza jobb parti árterületén, a várostól északra Heves megye déli csücskéig húzódik. Az ezredfordulón fejlődő, 2003-2005-ben versenyképessége ellenére lemaradó, egyébként később is jól fejlett Szolnoki kistérség része. Szolnok az egész Észak-alföldi régió egyetlen magas életszínvonalú városa, 2000-ben 442 ezer Ft volt az egy lakósára eső adóköteles jövedelme. Újszász lakói középalacsony átlagnívón éltek. A választókerület jövedelemszintjét 2001-ben magasnak, 2004-ben nagyon magasnak minősítették. Foglalkoztatási aránya középmagas (41,4%), a megyében a legnagyobb (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsága és participációs készsége gyenge közepes. A szolnoki választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal átlagkörüli eredményt produkált. A járásban 1945-ben kiegyenlített politikai erőviszonyok uralkodtak. Az 1990-es választásokat Halász István építész (MDF) nyerte az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994 és 2002 között Iváncsik Imre üzemmérnök (MSZP) a kerület képviselője, előbb az előző választás vesztes pártjainak aspiránsait, majd a fideszes és a visszalépő kisgazda versenytársakat utasította maga mögé. 2002-ben és 2006-ban Botka Lajosné közoktatási szakértő (MSZP) szerezte meg a mandátumot a Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP és a mindkétszer visszalépő SZDSZ riválissal szemben. 2010-ben Szalay Ferenc polgármester (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött az MSZP és a Jobbik versengői felett. Szolnok polgármestere 1991-től Várhegyi Attila tanár (Fidesz), 1998-tól Szalay Ferenc testnevelő tanár (jobboldali koalíció), 2002-től Botka Lajosné, 2006-tól pedig ismét Szalay (Fidesz-KDNP, majd Fidesz). További pártosodott települései: Újszász Magyar Kereszténydemokrata Szövetség által jelölt polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től MSZP-ssel, 2010-től Zagyvarékas fideszes elöljáróval. Helységei közül a parlamenti választáson 2002-ben csak Besenyszög jobboldali, sőt

fideszes többségű, ami 2006-ban is ilyen. 2010-ben valamennyi jobboldali. *Szolnok városa változékony, instabilitásba hajló politikai orientációjú helység,* az első ciklusban liberális, a másodikban és a harmadikban jobboldali, a negyedikben szocialista többségű, az ötödikben vegyes összetételű, a hatodikban fideszes önkormányzattal.

4. sz. választókerület: Szolnok Tisza parti negyedei és térségének déli harmada. A város nagyobbik fele, Újszolnokkal és Szandaszőlőssel. További helységei: Rákóczifalva, Rákócziújfalu, Szajol, Tiszajenő, Tószeg és Vezseny. Szolnoktól délre a folyó mindkét partján elterülő egykori árteret tölti ki, a fejlődő, majd lemaradó, jól fejlett székhelyi mikrorégió déli harmadát fedi le. Itt az ezredfordulón viszonylag magas, 2004-ben pedig nagyon magas átlagjövedelmet mértek. A választókerületben mind gyermekkorúak, mind idősek igen kis számban élnek. Ennek ellenére nem túl magas a foglalkoztatottak aránya (37,8%), bár megyei viszonylatban jónak mondható (2005. évi… 130). A lakosság iskolázottsága középmagas, itt élnek legnagyobb számban diplomások (21,6% – u.o. 119). A participációs készség jó közepes. A szolnoki választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal átlagkörüli eredményt ért el. 1945-ben Szolnok városában közel kétharmados baloldali többség mutatható ki. Az 1990-es választásokon Petronyák László gazdasági vezető (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjeivel szemben. 1994-től dr. Füle István közgazdász (MSZP) a képviselő, előbb az SZDSZ aspiránsa és Petronyák, majd a Fidesz-MDF és a visszalépett FKGP, 2002-ben pedig – igen nagy fölénnyel – a Fidesz-MDF és a második fordulótól elállt SZDSZ riválisellenében. 2006-ban szintén igen nagy fölénnyel Iváncsik Imre államtitkár (MSZP) legyőzte Fidesz-KDNP-s és a visszalépett SZDSZ-es jelöltet. 2010-ben Jánosiné dr. Bene Ildikó kórházigazgató (Fidesz-KDNP) abszolút többségel győzött Iváncsik és a Jobbik versengője felett. Települései közül pártosodott Tiszajenő, MDF jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2006-tól független elöljáróval. Községeiből 2002-ben csak Vezseny jobboldali és Tiszajenő fideszes többségű, melyek 2006-ban is ugyanolyanok. 2010-ben valamennyi jobboldali. *A szolnoki székhelyű választókerületek alapvetően baloldali többségű körzetek.*

5. sz. választókerület: Kunszentmárton körzete. Települései: a székhelyhez tartozók: Halesz és Kungyalu; önállók: Cibakháza, Cserkeszőlő, Csépa, Martfű, Nagyrév, Öcsöd, Szelevény, Tiszaföldvár, Tiszainoka, Tiszakürt és Tiszasas. Jórészt a Tiszazugban elterülő, az ezredfordulón lemaradó, majd felzárkózó, 2003-2005-ben ismét erőteljesen lemaradó, azóta is mérsékelten fejlett kistérség, 2003-ban az ország egyik legszegényebb mikrorégiójának ábrázolták. Versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentős mértékben csökkent. Iparosodott pozícióját őrző Martfű polgárai jó közepes, Kunszentmárton és Tiszaföldvár lakói alacsony átlagszinten éltek 2000-ben. A választókerület igen alacsony jövedelmekkel rendelkezik. A megye egyik legjobban elöregedett kerülete. Foglalkoztatási aránya alacsony, lakóinak iskolázottsági szintje igen alacsony. Participációs készsége is alacsony. A kunszentmártoni választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal átlagkörüli eredményt ért el. A Tiszaföldvári járásban 1945-ben kiegyenlített politikai viszonyok uralkodtak. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje lett az első, de liberális tartalékszavazók híján Molnár István kisiparos (MDF) a második fordulón – a kisgazda aspiránssal együtt – maga

mögé utasította. 1994-től a kerület képviselője Farkas Imre közgazdász (MSZP), ekkor (abszolút többséggel) és ’98-ban is az SZDSZ és az FKGP által indított versenytársait győzte le. 2002-ben és 2006-ban már az első fordulón, a szavazatok abszolút többségével védte meg mandátumát Fidesz-MDF, illetve Fidesz-KDNP és szabad demokrata riválisaival szemben (az utóbbi mindkét alkalommal igen jól szerepelt). 2010-ben Sági István tanár (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött az MSZP és a Jobbik versengői felett. Kunszentmártont 1998-ig jobboldali koalíció irányította, ettől dr. Czuczi Mihály jogász-közgazdász (MSZP támogatta SZDSZ, majd MSZP-SZDSZ, később SZDSZ-MSZP, 2010-től független) a polgármester. Tiszaföldvár 2002-ig SZDSZ-Fidesz-irányítású, polgármestere Borza Attila Ottó tanár, 2002-től az MSZP jelöltjeként, 2010-től Hegedűs István függetlenként irányítja a várost. További pártosodott helysége Csépa, Fidesz-FKGP-s polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független, 2010-től Tiszasas Fidesz-KDNP községi elöljáróval. Önálló települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Csépa jobboldali többségű, de 2006-ra baloldali lett. 2010-ben valamennyi helysége jobboldali. *A kunszentmártoni választókerület alapvetően szocialista többségű körzet.*

6. sz. választókerület: Mezőtúr székhellyel. Helységei: Kétpó, Kisújszállás, Mesterszállás, Mezőhék és Túrkeve. A Nagykunság déli részén, a Berettyó-Hortobágy alsó szakasza mentén terül el egészen a Körösig. A Karcagi stagnáló kistérségből a 2003 végén kivált, nagyrészt annak déli felét alkotó új, hasonló dinamikájú, 2005-ben mérsékelten fejlett mikrorégió. Az utóbbi, a Mezőtúri kistérség fejlettségi szintje 2007-re jelentősen süllyedt, annak ellenére, hogy versenyképessége 2008-ra nagymértékben erősödött, bár relatíve gyenge maradt. Mezőtúr és Kisújszállás polgárai középalacsony, Túrkeve lakói igen alacsony átlagnívón éltek 2000-ben, az utóbbi város egy lakósára jutó adóköteles jövedelem 174 ezer Ft volt, ami a régi városok között országosan is a legalacsonyabb érték. A választókerület alacsony jövedelmekkel rendelkezik, minthogy foglalkoztatási aránya is a második legkisebb a megyében: 30,9% (2005. évi… 130). Lakóinak iskolázottsági foka középalacsony, participációs készsége úgyszintén. A mezőtúri választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben átlagkörüli eredményt ért el. 1945-ben a baloldal 60% körüli szavazatmennyiséget kapott. Az 1990-es választásokon dr. Tóth Albert lelkész, jogász (MDF) nyert az SZDSZ, az MSZP és az FKGP jelöltjei ellenében (négyen jutottak be a második fordulóba). 1994-ben Tokár István gazdasági vezető (MSZP) abszolút többséggel győzött az SZDSZ és az FKGP aspiránsai felett. 1998-ban az első fordulón ugyan Tokár lett „aranyérmes” lett, de a második „menetben” a kisgazda versenytárs visszalépése biztosította Búsi Lajos tanár (Fidesz-MDF) csekély többségű mandátumszerzését. Ezen a választáson az MSZP majdnem másfél ezerrel kevesebb szavazatot kapott, mint négy évvel előtte – összesen is ennyivel csökkent a részvétel – a fideszes győztes pedig közel annyi voksot szerzett a második fordulón, mint amennyit ’94-ben a polgári és jobboldali tábor talpon maradt jelöltjei együtt a magukénak mondhattak. Ritkaságszámba ment, hogy a Fidesz a teljes liberális és jobboldali szavazóbázist összegyűjtse. 2002-ben Rózsa Endre tanár (MSZP) ’98-hoz képest csaknem ötezer szavazattöbblettel, jelentős fölénnyel hódította meg a képviselői helyet Búsitól (a centrumos visszalépett). 2006-

ban Rózsa már az első fordulón megtartotta mandátumát. 2010-ben Boldog István polgármester (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik versengője és Rózsa felett. Mezőtúr polgármestere 1990 és 2002 között dr. Bogdán Piroska jogász (1994-től MSZP vezetésű koalíciók jelöltjeként), 2002-től dr. Draskovits Dénes (MSZP-SZDSZ), 2010-től Herczeg Zsolt (Fidesz). Kisújszállásnak 2002-ig független vezetője volt Palágyi Gábor személyében, aki ettől az MSZP színeiben, 2006-tól Kecze István, egy, a teljes jobboldal által támogatott civil szervezet élén, kétharmados szavazattöbbséggel, 2010-től KDNP-Fidesz-Polgári Kör színeiben irányítja a városi önkormányzatot. Túrkeve polgármestere 1990 és 2002 között Németh István tanár (1998-tól az FKGP jelöltje), 2002-től dr. Szabó Zoltán (MSZP támogatta Túrkevén Élőkért Egyesület), 2006-tól pedig Cseh Sándor független jelölt. További pártosodott helysége Kétpó, fideszes községi elöljáróval az ezredfordulón, s azóta is. 2002-ben a parlamenti választáson valamennyi települése baloldali, sőt Mezőhék szocialista többségű. 2006-ban Mezőhéken egy fős jobboldali többség jött létre, Mesterszállás is jobboldali lett, 2010-ben valamennyi. *A mezőtúri választókerület politikailag változékony, erőteljesen instabil körzet.*

7. sz. választókerület: Kunhegyes székhellyel. Települései: Fegyvernek, Kenderes, Kengyel, Kuncsorba, Örményes, Tiszabő, Tiszagyenda, Tiszapüspöki, Tiszaroff, Tiszatenyő és Törökszentmiklós. A Tisza keleti partját kísérő egykori árterületen húzódik. Az ezredfordulón lemaradó, 2003-2005-ben fejlődő, ennek ellenére a megye egyetlen gyengén fejlett Tiszafüredi kisrégiójának déli része és Törökszentmiklósi lemaradó-stagnáló, mérsékelten fejlett kistérség. Az előbbi 2007-ben bekerült a leghátrányosabb helyzettel sujtottak kategóriájába, az utóbbi viszont a közepesen fejlettek szintjére emelkedett. Törökszentmiklós város polgárai középalacsony, Kunhegyes lakói alacsony átlagszínvonalon éltek 2000-ben. A választókerület lakói alacsony jövedelmekkel rendelkeztek. Foglalkoztatási aránya a megyében a legalacsonyabb (28,7%), bevalláson alapuló munkanélkülisége a legnagyobb (35% – 2005. évi… 130). Iskolázottságának és participációs készségének szintje is alacsony. A törökszentmiklósi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben átlagkörüli, 1945-ben a baloldal 60%-os eredményt ért el. Az 1990-es választásokon dr. Szabó Lajos tanár (MDF) nyert Dögei Imre (FKGP) és az SZDSZ jelöltje ellenében. 1994-ben Búzás Sándor üzemgazdász (MSZP) győzött abszolút többséggel az SZDSZ aspiránsa és Dögei felett. 1998-tól Herbály Imre főmérnök (MSZP) a képviselő, ekkor a második helyről visszalépett Szabó Lajossal és Dögeivel, 2002-ben pedig a Fidesz-MDF és a visszalépett munkáspárti, s végül 2006-ban a Fidesz-KDNP és a vissza nem lépett MDF riválissal szemben. 2010-ben Fejér Andor turisztikai szakértő (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik és az MSZP versengői ellenében. Az 1998-as érvénytelen első fordulón – a hamarosan – „csak" stagnálónak minősített kistérséghez tartozó Törökszentmiklós részvételi aránya meghaladta, a tartósan lemaradó régióbeli Kunhegyes participációs értéke viszont nem érte el az 50%-ot. A székhely várost 1998-ig független polgármester irányította, ettől kezdve 2006-ig Kontra József (MSZP), majd Szabó András (Fidesz-civilszervezetek, később Fidesz) a polgármester. Törökszentmiklós várost (a hozzácsatolt Ballatelep, Surjány és Szakállas helységekkel

együtt) 1998-ig jobboldali koalíció irányította, majd a (baloldal által is támogatott) független Bakk Zoltán, 2006-tól dr. Juhász Enikő a jobboldali koalíciós, majd fideszes polgármester. További pártosodott települése: Kenderes FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független elöljárót választott. 2010-től Kuncsorba MSZP, Tiszatenyő fideszes, Kengyel Fidesz-KDNP településvezetővel rendelkezik. Helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Kenderes jobboldali és Kuncsorba, Tiszabő fideszes többségű, 2006-ban is mindhárom, 2010-ben valamennyi helysége jobboldali többséget produkált. *A kunhegyesi választókerület alapvetően baloldali többségű körzet.*

8. sz. választókerület: Karcag székhellyel. Települései: Abádszalók, Berekfürdő, Kunmadaras, Nagyiván, Tiszabura, Tiszaderzs, Tiszafüred, Tiszaigar, Tiszaörs, Tiszaszentimre, Tiszaszőlős és Tomajmonostora. A Nagykunság északi fele, a Tiszatótól Hajdú és Békés megye határáig húzódik. A Karcagi stagnáló, majd lemaradó, 2005-ben és később is mérsékelten fejlett kistérség északi fele, és a Tiszafüredi lemaradó, majd fejlődő, de gyengén fejlett mikrorégió – melyet 2003-ban a legszegényebbek, 2007-ben pedig a leghátrányosabb helyzetűek közé soroltak – szintén északi, nagyobbik fele. A Karcagi kistérség versenyképessége a 2000-es évtized derekén jelentősen megnőtt. Karcag város polgárai középalacsony, Tiszafüred lakói alacsony színvonalon élnek. A kistérségi fejlettség- és a városok életnívó-minősítésével párhuzamosan az érintett mikrorégiók jövedelmei alacsonyak, illetve igen alacsonyak. A választókerület foglalkoztatottsági aránya alacsony (31,2%), munkanélkülisége magas (25% – 2005. évi… 130). A lakosság iskolázottságának és participációs készségének szintje középalacsony. A karcagi választókerületben a szélsőjobboldal 1939-ben átlagkörüli eredményt ért el. 1945-ben enyhe baloldali többség mutatható ki. Az 1990-es választásokon dr. Szabó János orvos (MDF) nyert az FKGP jelöltje és Varga Mihály közgazdász (Fidesz) ellenében. 1994-ben dr. Kasuba János agrármérnök (MSZP) győzött Varga és a visszalépett SZDSZ aspiráns felett. 1998-tól Varga a mandátumtulajdonos, ekkor az érvénytelen első forduló után abszolút többséggel Kasuba, a visszalépett kisgazda és még négy versenyben maradt jelölttel szemben, 2002-ben is jelentős többséggel az MSZP és a visszalépett munkáspárti riválisellenében. (1998-ban az elmaradottabb Tiszafüreden nem érte el a választási részvétel az 50%-ot, a kissé fejlettebb Karcagon meghaladta.) 2006-ban és 2010-ben Varga már az első fordulón, utóbb kétharmados többséggel biztosította képviselői helyét, a jobbikos, az MSZP-s és egy független versengő ellenében. Karcag polgármestere a rendszerváltás óta dr. Fazekas Sándor jogász (Fidesz, 2002-től koalíciós), 2010-től Dobos László (Fidesz-KDNP). Tiszafüred elöljárója 1994-től Rente Ferenc köztisztviselő (független), 2002-től Pintér Erika Györgyike (a jobboldal által támogatott független). Pártosodott települése Kunmadaras, MSZP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón, 2002-től független elöljárót választott. Települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben Kunmadaras, Tiszafüred, Tiszaszentimre és Tomajmonostora baloldali többségű, közülük 2006-ban Kunmadaras, 2010-ben valamennyi települése jobboldali lett. *A karcagi választókerület stabil, a megye egyetlen jobboldali körzete.* Ennek geopolitikai oka is

lehet, nevezetesen az, hogy Jász-Nagykun-Szolnok – a jobboldali – Hajdu-Bihar megyével, de annak éppen változékony nyugati felével hosszan határos választókerülete.

3.9. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Közismerten az ország legelmaradottabb megyéje. Lemaradása nem újabb keletű, tehát nyilván perifériikus helyzetével, a fővárostól és a fejlett nyugattól legtávolabbi fekvésével áll összefüggésben, a szatmár-beregi térség nemcsak a második világháború előtt, de a XX. század elején is az ország egyik legkevésbé fejlett része volt. (A mai országterületet véve itt élt a legtöbb analfabéta.) Természeti adottságai sem igazán kedvezőek. Az ipari forradalom kikerülte, a XX. század közepéig nem akadt egyetlen számottevő iparvárosa, sőt, 1960-ig csak egyetlen városnak nyilvánított települése volt: a megyeszékhely. Kedvezőtlen demográfiai adottságai és a népesség alacsonyabb kulturális szintje is akadályozta fejlődését. A szocializmus korszakában székhelye, Nyíregyháza közepes méretű iparvárossá alakult, sőt rajta kívül még három városban létesült gépgyártó üzem, ami igen jó arány a megyék viszonylatában. Öt városában textilgyár is termelt. Mezőgazdaságában a dohány- és almatermesztés számottevő.

A Kádár-korszakban bizonyos kiegyenlítő tendenciák nyomán Szabolcs is előbbre lépett, bár gazdasági fejlettségi szintje végig az utolsó a megyék rangsorában. Az ipari forradalomnak ebben a kései fázisában a fejlettséget főként az ipari termeléssel mérték. *Bartke István* iparfejlettségi számításai szerint 1960-ban és 1965-ben igen jelentős területi egyenlőtlenségek jellemezték az országot: mintegy 11-szeres differenciát mért a legjobban és legkevésbé iparosodott megyék fajlagos ipari jövedelemtermelő képessége között. A rangsort mindkét évben Komárom megye vezette Budapest előtt, a sereghajtó pedig Szabolcs-Szatmár volt. *Kulcsár Viktor* mezőgazdasági jövedelemszámítása ennél lényegesen kiegyenlítettebb térszerkezetet mutat: körülbelül kétszeres differenciát találunk a rangsor két szélső pontja között. S ha ezen belül a mezőgazdasági keresőkre vetítjük a megtermelt a jövedelmet, vagyis kidomborítunk egyfajta hatékonysági elemet, úgy a rangsort ugyanaz a Komárom megye vezeti és Szabolcs-Szatmár zárja, ahogyan a fajlagos ipari jövedelemtermelés esetében is (Német, 2009, 67-68).

A területi nivellálódás folyamata úgyszintén a ’60-as évtizedben kezdődött. A *Barta Györgyi* által vizsgált időszakban, 1960-1975 között erőteljesen zajlott a kevésbé iparosodott megyék iparosítása, így az iparosodottság fokában (ezer főre jutó ipari nemzeti jövedelem) erőteljes területi nivellálódás játszódott le: a legfejlettebb és a legkevésbé fejlett megye, Komárom és Szabolcs közti differencia az 1960. évi 14-szeresről 1975-re 4,5-szeresre csökkent. Ugyanakkor az „ipari fejlettség” (ezer ipari keresőre jutó ipari nemzeti jövedelem) tekintetében az egyenlőtlenségek fokozódtak: a fent jelzett időszakban e két megye között 142%-ról 170%-ra növekedett. A mezőgazdaság működési színvonala ugyanakkor egészen más megyei rangsort vetít elénk,

mint az ipar, ugyanis Szabolcs-Szatmár megye agráriumát 1975-ben – bármennyire is meglepő – fejlettnek minősíthették (Barta 1977, 527, Németh 2009, 68-69).

Már az eddigiekből is kivehető, hogy Szabolcs-Szatmár megye fejlődése erősen extenzívnek mondható, de nézzünk néhány további adalékot! Míg a kiugróan magas fokon iparosodott Komárom megyében az intenzív fejlődés révén 1960 és 1990 között 35 százalékkal csökkent az ágazat foglalkoztatottjainak száma, Szabolcsban ugyanezen idő alatt 170 százalékkal nőtt. Még látványosabb az extenzív fejlődés a szocialista, tehát nagyiparban: 1958 és 1983 között alkalmazottainak száma több mint ötszörösére emelkedett, amivel Szabolcs első lett a mezorégiók rangsorában, bár a megoszlási arányok terén az utolsók között maradt. Az extenzív iparosodottság fokával mért területi fejlettségi szintkülönbség (a maximális és a minimális megyei érték hányadosa) az 1963. évi 6,43-ról 1990-re 1,66-ra csökkent (Baranyi 2008, 119, Kovács 2002, 510). A megye áramfogyasztásának növekedése még a nyolcvanas években is messze meghaladta az országos átlagot.

A szocializmus korszakában az életszínvonal területén is láthatunk némi előrelépést Szabolcsban. Amíg 1967-ben a legalacsonyabb fajlagos jövedelmű megye volt az országos szint 88%-ával, húsz évvel később már meghaladta a 90%-ot, és a sorrendben is előre lépett (Andorka 1997, 209, 2006, 217). (A Kádár-korszakban egyébként a legfejlettebb és a legelmaradottabb megye közötti infrastrukturális különbség szintén csökkent. – Andorka 2006, 217). A rendszerváltás után a jövedelmek terén is, 80%-kal újból sereghajtó lett. Az 1990-es években, pl. Budapest és Nagykálló környéke személyi jövedelemadót képező átlagkeresetének szorzója 3,5. A rendszerváltás során megszűnt a megye korábbi geoökonómiai szerepe, a gazdasági szerkezetátalakulás egyértelmű vesztesévé vált. Hogy mit jelentett számára korábban a szocialista integráció: a KGST összeomlásával egyidejűleg – szakértői becslések szerint – piacainak Magyarország 25%-át, az Alföld a 40%-át, Szabolcs pedig a 60%-át vesztette el (Hajnal 2003, 429).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a komplex és globális fejlettség terén a ’90-es években – a mérések többsége szerint – végig az utolsó helyet foglalta el. Majdnem minden általam vizsgált változója a legalacsonyabb szférához tartozik. Csupán közúthálózata és közműollója átlagkörüli. Infrastruktúráját összességében fejletlennek minősítették 1990-ben. Ám lakossági csővezeték-hálózatainak bekötési aránya a ’90-es években valamennyi megye közül a leggyorsabban nőtt, csaknem megkétszereződött, s sorban is előrelépett a 20.-ról a 18. helyre. Második legdinamikusabb fejlődést Szabolcs a személygépkocsi-állomány növekedésében produkálta. Ennek az első pillantásra megdöbbentőnek mutatkozó ténynek két alapvető oka van: egyrészt, hogy a rendszerváltáskor egészen alacsony szintről indult a növekedés (akár a víz-, gáz- és csatornabekötések terén), másrészt, hogy a számos munkanélküli közül sokan „megélhetési üzemanyag-csempészként” kényszerültek használt gépkocsi beszerzésére (Erdősi 2001, 166).

Az ország egyetlen megyéje volt, ahol a népesség természetes szaporodása az 1990-es évek végéig számottevően pozitív, ami azonban nem igazán érték, hiszen az amúgy is nagy munkanélküliséget, a segélyből élők számát növelte, persze az ország

lakosságának fogyását valamelyest mérsékelte. Az ezredfordulótól Szabolcsban is többen halnak meg, mint ahányan születnek. Foglakoztatási aránya országosan is a legkedvezőtlenebb, csak a megyeszékhely kistérségében pozitív, de akad olyan körzet, ahol száz aktív keresőre 245 inaktív személy jut, holott mezőgazdasága a családonként több keresőt regisztráló kisüzem-domináns lett (Csatári 2000, 139). Az egyéni gazdaságok által használt földterületek aránya országos viszonylatban messze a legmagasabb: 71,6% (Kovács 2001, 458). A túlnépesedés miatt elvándorolni kényszerülők miatt Borsod után itt a legnagyobb a negatív migrációs különbözet. Az alacsony életszínvonal mellett a szociális különbségek is nagyobbak az országosnál, a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmek közti eltérés több mint tízszeresére nőtt. Összefoglalóan megállapítható, hogy a megye népességeltartó és -megtartó képessége a korábbi időszakokban és az ezredforduló éveiben is alacsony (Hajdú 2003, 554-555).

Mutatkoztak azonban pozitív jelek is. Öngyilkossági rátája javult, 1984-ben még a harmadik legrosszabb, az ezredfordulóra harmadával csökkent, s már alig magasabb az országos aránynál. 2001-ben a Roadtech Kft. által 38 súlyozott szempont figyelembevételével készített megyerangsorban már előrelépett az utolsó előtti, sőt az 1998-as faktorérték-számítások szerint még eggyel előbbi helyre. Ennek bizonyára az az oka, hogy székhelye, bár 1998-ban a végéről a harmadik volt a 22 vidéki nagyváros fejlettségi sorrendjében, a tizedik (!) leggyorsabban haladó, így jelentős húzóerővé vált. Számításaim szerint magának a megyének a gyarapodási üteme 7-8.-ik volt a mezorégiók között, vagyis a dinamikusan és a közepesen fejlődők határmezsgyéjén mozgott, ennek megfelelően 1999-ben kissé jobban állt a globális fejlettség helyezési sorszámösszegében, mint 1990-ben, bár változatlanul utolsó a rangsorban (2. melléklet).

Gyarapodásában jelentős szerepet játszanak a központi támogatások, melyek közül arányaiban a Területfejlesztési Célelőirányzatból folyósított közvetlen finanszírozások emelkednek ki. Ezek értéke 1991 és 1998 között fajlagosan 42-szerese (!) a Győr-Moson-Sopron megyei hasonló támogatásoknak (Nemes Nagy et al. 2000, 210). Globális fejlettség terén mindezek ellenére a megyék sorában az utolsó maradt. Továbbra is érzékelhetők a nagyságrendbeli jövedelemkülönbségek: ahogy az Európai Unió (15-ök) átlagának az országos érték – vásárlóerő-paritáson – alig több mint fele (56,5%-a), úgy a fővárosinak is hasonló aránya (59,3%) a szabolcsi fajlagos jövedelem. (Magyarok… 2005, 2) Kétségtelen, hogy az ezredforduló éveiben megvalósított fejlesztések eredményeként több területen minőségi változások következtek be, az új termelő- és infrastrukturális beruházások már megfelelnek az európai normáknak, illetve a piaci követelményeknek. Ennek ellenére a megye hátrányos helyzete a rendszerváltás óta lényegesen nem változott (Hajdú 2003, 554).

Az ezredfordulót követően globális fejlődésének dinamikája az előző évtizedéhez hasonló, e tekintetben hetedik-nyolcadikból kilencedik lett a megyék rangsorában, vagyis továbbra is tagja a kedvező tempóban haladók klubjának. Legnagyobb fejlődés az infrastrukturális ágazatokban mutatható ki (vezeték-hálózatok építésétől a kultúráig), hiszen a területfejlesztési támogatások ezekre irányulnak. Lemaradt ugyanakkor az idegenforgalom növekedése terén, s az öngyilkossági ráta leszorításában is sereg-

hajtó. A változatlan haladási ütem ellenére globális fejlettségi pozíciója 2004-re előbbre jött az utolsó előtti helyre a megyék sorában, ugyanis a korábban előtte álló Békés megye statikus helyzete folyamatosan romlott. Szabolcsnak csupán vízvezeték-csatornahálózati együtthatója egyszámjegyű (9.) érték a rangsorban, de más infrastrukturális ágazatokban is viszonylag jól áll. Dinamikus fejlődése ellenére távbeszélő-hálózatának sűrűsége terén sereghajtó. Huszadik helyen állt továbbra is a politikai kultúrát a globális fejlettség után leginkább befolyásoló átlagos iskolázottsági szint vonatkozásában.

A Gazdasági Minisztérium 1999-es felmérése szerint a megye tíz kistérségéből hét fejletlen és csak egy, a Nyíregyházi közepesen fejlett. Közülük csupán az utóbbi és a Tiszavasvári mikrorégió volt képes felzárkózni, a Kisvárdai stagnált, a többi hét (keleti) lemaradt a fejlődésben. Az ECOSTAT szerint a Nyíregyházai és a Kisvárdai a jól fejlődő. 2003-ban az ország 15 legszegényebb kistérségének harmada a megyében, annak keleti felében található. 2003-2005-ben már három mikrorégója dinamikusan és kettő jól fejlődő. 2005-ben a Nyíregyházai igen fejlett, de kiugró versenyképessége ellenére stagnáló, a Csengeri gyengén fejlett és szintén stagnáló, az összes többi mérsékelten fejlett, viszont felerészük fejlődik. 2007-re három kistérség általános fejlettségi szintje számottevően romlott (Fehérgyarmati, Nyírbátori, Vásárosnaményi), rajtuk kívül még három került-maradt a leghátrányosabb helyzettel sujtottak csoportjában. Versenyképessége 2008-ra csak a Nyíregyházaiénak erős, a többiének kivétel nélkül gyenge maradt, miközben a Baktalórántházaié és a Kisvárdaié jelentősen, a Fehérgyarmatié és a Vásárosnaményié nagymértékben romlott (Baranyi 2010, 123, Bajmócy-Lengyel 2010, 26, Benkő 2008, 260).

Nyíregyháza város ezredfordulós növekedését szinte teljesen központi támogatás nélkül érte el, ugyanis – mint akkor egyetlen szocialista vezetésű alföldi nagyvárost – a Fidesz-kisgazda kormány erősen diszkriminálta. Aztán elég volt az autópálya-építés bejelentése (2005-ben), s máris jöttek a cégek: Elektrolux, Jászplasztik, egy liftajtókat gyártó cég és egy nyodaipari vállalkozás, s közben a sztráda is megérkezett. Jelentősebb városainak fele (öt) képes megőrizni korábban elért pozícióit, sőt – Hunniában páratlanul – a megyeszékhely mellett akad még egy fejlődő város: Záhony, az ukrán-orosz kereskedelmi kapcsolatok közlekedési kapuja. E városok gyarapodása azonban nem feltétlenül hat kistérségeiknek rurális körzeteire, így az utóbbiak nem ritkán inkább a hanyatlás jeleit mutatják.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye *globális fejlődése a 2000-es évtized második felében* dinamikusabbá vált, növekedési ütemét illetően a megyék első harmadához csatlakozott. Így már a félévtizedes statikus fejlettségi átlagot tekintve is előrejött a 19. helyre a mezorégiók rangsorában. Főként vízvezeték-hálózatba bekötött lakásainak száma növekedett nagyobb mértékben. A megye fajlagos GDP-je és foglalkoztatási mutatója az országos átlaggal lényegében párhuzamosan változott.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye politikai élete – az általános elmaradottság részeként – ugyancsak fejletlen, de nem minden mutatóját tekintetve az utolsó. Átlagos participációs aránya az országgyűlési választásokon 2002-ig a legkisebb, (a 2004-es európai parlamenti választáson is sereghajtó), viszont 2006 óta kétszer is előretört a 9.

helyre, így 1990 és 2010 között összességében 0,2 százalékkal megelőzi Bács-Kiskun megyét, átlagértéke 56,9%. (Utolsó előtti szintre feljött globális fejlettsége úgy látszik érezteti hatását.) 1990-ben négy, 1998-ban öt egyéni választókerületében lett érvénytelen az első forduló. Az utóbbi körzetekben a második „menetben" viszont csak egy helyen nem érte el az 50%-os részvételi arányt. Az ilyen adatokat a kiterjedt tanyavilággal, a szórt településrendszerrel szokták magyarázni, ami persze a gazdasági-társadalmi elmaradottságnak is oka lehet. Ez azonban csak részben indokolja az alacsony participációs szintet, hiszen más alföldi megyékben is találunk hasonló, sőt, még kedvezőtlenebb település-földrajzi viszonyokat. A gazdasági-társadalmi fejlettségen túl mindig munkál egy nehezen megfogható általános kultúrszínvonal, emberi mentalitás is. A lecsúszott és szegény, egyik napról a másikra élő, önbizalmát vesztett, jövőkép nélküli és megkeseredett szabolcsi vagy beregi „polgár" másként viszonyul a politikához, mást vár el tőle, mint a jobb módú fővárosi vagy dunántúli lakos, bizonyára másféleképpen lehet aktivizálni. De a mérhető adatok is megokolják: ennek a megyének a legalacsonyabbak az átlagos iskolai végzettségi, a gazdasági aktivitási, s többnyire a komplex fejlettségi és GDP mutatószámai, amelyeknek még az átlagos választási részvételi aránynál is nagyobb az elmaradásuk saját országos szintjüktől. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében azonban – azonban mint jeleztem – a participáció terén is némi javulás mutatkozik. Így a választások második fordulóinak részvételi aránya terén 1998-ban 13(!), 2002-ben négy, s 2006-ban is 11 megyét maga mögé utasított, mert polgárai igyekeztek felsorakozni a vélt győztes mögé (ami persze más szempontból problematikus). Ugyanakkor a 2006-os első fordulón is előretört a 14., 2010-ben pedig a 9. helyre, a 2006-os és a 2010-es önkormányzati választáson 58, illetve 55,9%-kal pedig egyenesen „aranyérmes" lett, ugyanis a helyi politika sokkal jobban érdekli az „egyszerű" embereket. Pozitívnak tekinthető, hogy a női képviselők aránya átlagfeletti, ami összefügg azzal, hogy a megyeszékhelyet nagyvárosi viszonylatban leghosszabb ideig irányította egy sikeres polgármester-honanya (az utóbbi tisztségben 1994-től 2006-ig, az előbbiben 2010-ig).

A politikai kultúra terén az előzőknél is negatívabb jelenség, hogy a *radikális* és töredékpártok (főként a kisgazdák) *népszerűsége* – páratlan esetként – 1998-ban magasabb a polgári középpártok preferáltsági szintjénél, s az ezredfordulóig átlagosan minden megye ilyen értékénél. (A szélsőjobboldal 1939-ben a mai megye mintegy háromnegyedét kitevő egykori Szabolcs és Ung megyerészeken listás szavazáson középerősnek bizonyult, viszont Szatmár-Ugocsa-Bereg választókerületeiben még egyéni jelöltet sem tudott állítani.) A radikális befolyás mögött megkülönböztetett kisgazda aktivitás is rejlett, hiszen a pártelnök Torgyán József, szülőföldjét különösen szem előtt tartotta. 2001-ben bekövetkezett bukása és az FKGP meggyengülése e téren is komoly változást eredményezett, ugyanis a kisgazda szimpatizánsok és képviselők jó része átállt a Fideszhez (ehhez köthető a volt vezető kormánypárt példátlan erősödése, s az utóbbiból fakadóan az, hogy 2006-ban a Fidesz-KDNP szövetség a megyében nem indított kereszténydemokrata jelöltet). 2010-ben a Jobbik szabolcsi eredménye negyedik (a töredékpártokkal együtt számolva a második) lett a mezorégiók ranglistáján, ami éppen azonos a két évtized megyei moderációs átlaghelyével (hátulról a ne-

gyedik). Az MSZP választása pontosan azonos az országos összesített értékkel (9. melléklet).

A politikai orientáció következetessége messze átlag alatti, Szabolcs-Szatmár-Bereg az ország legnagyobb mértékben instabil megyéje. 1998-ban, a korábbi totális szocialista győzelem után a választókerületek közel felében újjáválasztották az MSZP képviselőit, mégpedig a Tisza menti kisrégiókban, azokban, ahol az általános fejlettség, az iparosodottság valamivel magasabb szintű. 2002-ben viszont már csak a két megyeszékhelyi választókerületben nyertek a szocialisták, ami többek között azzal magyarázható, hogy a párt alig mondott valamit a mezőgazdaság kevéssé piacképes részének (Tölgyessy 2006, 12). 2006-ban az MSZP ismét megnyerte az egyéni mandátumok minősített többségét: hetet a tízből, mégpedig a szabolcsi részeken. A Fidesz 1998-ban éppen az országosan is legelmaradottabb Nagykálló központú választókerületben szerezte egyetlen önálló jelöltségű egyéni győzelmét, mellesleg: az ország egyetlen más megyéjében sem kapott ennél kevesebb egyéni mandátumot az ettől kezdve legnagyobb polgári párt. Ugyancsak a megyében szerezte az MDF egyetlen Fidesz ellenében győztes képviselői helyét, és ugyanitt Fehérgyarmaton került azután sor – haláleset miatt – 2000-ben időközi választásra, ahol a kisgazda-győzelemmel az FKGP – páratlan eset – háromra tudta növelni megyei egyéni mandátumainak számát, mellyel átmenetileg a Fideszt is lekörözte. 2002-ben ugyanakkor a Fidesz-MDF szövetség mind a nyolc vidéki képviselői helyet megszerezte, csak a megyeszékhely maradt szocialista. 2006-ban a Fidesz-KDNP mindössze a Tiszahát és a szatmár-beregi térség három mandátumát tudta megtartani. (Lásd a következő táblázatot!) 2010-ben viszont mindenhol győzött. Nyíregyháza egyébként – 2010-ig – a Tiszántúl északi felének egyetlen szilárd MSZP bázisa, melynek magyarázatát a következőkben adták meg: a szocialista polgármester-asszony politikai kultúrája, a megyeszékhely kiváló állapota, a helyi politika kiegyensúlyozottsága, egyáltalán az, hogy a városban jól mennek a dolgok (Laki-Békés 2003, 512).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyéni országgyűlési képviselőinek pártállása és a szavazási következetesség az 1990 és 2010 közötti általános választásokon

Választókerület száma	Központja	1990-ben	1994-ben	1998-ban	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség: Igen instabil
1.	Nyíregyháza	MDF	MSZP	MSZP	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Stabil
2.	Nyíregyháza	MDF	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
3.	Tiszavasvári	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP-SZDSZ	Fidesz-KDNP	Igen instabil
4.	Nagykálló	Fid-KD-SZD*	MSZP	Fidesz	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
5.	Baktalórántháza	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
6.	Nyírbátor	MDF	MSZP	FGKP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
7.	Kisvárda	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	MSZP	Fidesz-KDNP	Igen instabil
8.	Vásárosnamény	MDF	MSZP	MSZP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Stabil
9.	Mátészalka	MDF	MSZP	FKGP	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Instabil
10.	Fehérgyarmat	Agrárszövetség	MSZP	MDF	Fidesz-MDF	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Instabil

** Fidesz-Kereszténydemokrata Néppárt-SZDSZ*

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei országgyűlési választások látványosan mutatják azokat a tüneteket, amelyek az ország elmaradott régióit jellemzik: a politikai iskolázatlanságból, naivitásból fakadó illúziót, csodavárást, majd az ezt szükségszerűen kö-

vető kiábrándulást – egyfelől, másfelől pedig a mindenkori hatalom iránti alázatot, illetve a várt győzteshez való felsorakozás jelenségét. A parlamenti választásokat követő megyei önkormányzati választásokon – más kelet-magyarországi térségekhez hasonlóan – 2002-ig bezárólag az aktuális kormánypártok nyertek. Stabil pont, hogy a megyei közgyűlés irányításában az MSZP 1994-2006 között csaknem folyamatosan részt vett, mint ahogy a székhely, Nyíregyháza a leghosszabb ideig szocialista vezetésű nagyváros volt. Közepes méretű városaiban is a baloldali erők domináltak. Ez utóbbi jelenség mögött minden bizonnyal a szocializmus korszakában mesterségesen felfuttatott iparfejlesztési politika rejlik. *A megyeszékhelyen és némely városban fellelhető viszonylag magas nívó kiáltó ellentétben áll a vidék meglehetősen alacsony szintű politikai kultúrájával.*

Az utóbbi kapcsán kell szót ejteni a politika világának talán legsúlyosabb negatívumáról. Leglátványosabban Szabolcsban, pontosabban a szatmári részen jelent meg a képviselőjelölt új, „pragmatikus" típusa: az erőforrások megszerzésére törekvő, azokkal gazdálkodó, üzletelő, manipuláló, a támogatói hálózatokat e köré szervező „vállalkozó". Miután az illető személy sikeresen is szerepelt az 1998-as választásokon, a közvélemény vitatta ugyan az általa használt eszközöket és módszereket, egyáltalán ezen beállítódás és eljárás erkölcsösségét, végül is tudomásul vette, hogy piaci viszonyok között van ilyen (Laki-Békés 2003, 506). (Ha eddig valaki netán nem értette volna, hogy miféle mentalitásról van szó, számára jelzésértékű lehet, hogy emberünket alkalmazottai csak „don"-nak említették.) Persze a megye ajánlószelvény- és szavazatvásárlás terén azóta is élenjáró, innen jön legtöbb ezzel kapcsolatos botrányról információ. Itt indítanak egyéni választókerületenként legtöbb jelöltet, 2010-ben átlagosan 5,4-et (országosan 4,6), s messze legtöbb független, az országos területi átlag egy helyett ötöt. (A jelöltállítás sikeressége leginkább pénz kérdése.) Ilyen okokhoz kapcsolható a magas részvételi arány az önkormányzati választásokon.

Mindezek alapján *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét kockázati szempontból a legkedvezőtlenebb kategóriába kell sorolnunk.* Globális és politikai fejlettsége, versenyképessége is gyenge, viszont globális fejlődési üteme jó osztályzatot kapott, így a megye *komplex helyzete közepgyengére* értékelhető. A mezorégió globális fejlettségének, fajlagos GDP-jének és átlagos iskolázottsági szintjének politikai participációs korrelációja – annak ellenére, hogy mind a négy fő komponens 19, vagy 20. helyet foglal el a megyék sorrendjében – éppen csak beleesik az „erős" klaszterbe. Hasonlóképpen korrelálnak a politikai konzekvencia és moderáció értékei a komplex fejlettség fő komponenseivel, ami azt jelenti, hogy *a megye gazdasági és társadalmi fejlett(len)sége szinkronban áll politikai nívójával.*

Országgyűlési egyéni választókerületek:

1. sz. választókerület: Nyíregyháza megyei jogú város északi fele, Nyírszőlős és Sóstófürdő városrészekkel, valamint Nyírpazony és Nyírtelek községekkel. A város a Hajdúhát, a Nyírség és a Tiszamenti Rétköz találkozásánál épült. A megyeszékhelyet a nagyvárosok között 1998-ban felzárkózónak és kistérségét is egy évvel később ugyanilyennek minősítették, viszont 2004-ben már megkapta a „fejlődő kisrégió" rangot, mely utóbbival ekkor egyedülálló Északkelet-Magyarországon. 2005-ben igen

fejlett, de stagnáló, ami nem rossz a lemaradó szomszéd „várhoz", Debrecenhez képest. 2007-ben is a legfejlettebbekhez tartozott, egy év mulva pedig relatíve erős versenyképességű lett, illetve maradt. Ennek megfelelően Nyíregyháza lakóinak átlag életszínvonala az ezredfordulón közepes, 2004-ben magas, alig alacsonyabb a jómódú cívisvárosnak ismert, politikai riválisának tekintett Debrecenénél. A választókerület foglalkoztatási aránya jó közepes: 39,3%, munkanélkülisége megyei viszonylatban a legalacsonyabb: 11%. Az utóbbi éppen egyenlő a legkedvezőtlenebb fővárosi kerületi értékkel (2005. évi… 134, 124). Lakóinak iskolázottsági szintje középmagas, választási részvételi aránya a közepes és a magas nívó között helyezkedik el. A nyíregyházi választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal igen erősnek bizonyult. 1945-ban a városban a kisgazdapárt közel 70%-ot kapott. Az 1990-es választásokon dr. Takács Péter történész (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben Bányász Jánosné dr. szakszervezeti vezető (MSZP) győzött a szabad demokrata aspiráns és Takács felett. 1998-ban dr. Vojnik Mária orvos (MSZP) szerezte meg a mandátumot a Fidesz-MDF és a vissza nem lépett SZDSZ versenytárssal szemben. A második fordulóra mozgósított három és félezer új szavazó nemcsak, hogy visszahozta az első fordulón távolmaradt baloldali szimpatizánsokat, de új szavazókkal is kiegészítette az MSZP táborát. 2002-ben '98-hoz képest megduplázott első fordulós voksmennyiséggel, abszolút többséggel verte Vojnik Fidesz-MDF-es és centrumos riválisait. 2006-ban Vojnik szintén az első fordulón nyert. 2010-ben dr. Kovács Ferenc jogász (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött az MSZP és a Jobbik versengői felett. Nyíregyháza polgármestere 1994-től Csabai Lászlóné mérnök (MSZP), 2002-ben 73%-kal választva, 2010-től Kovács Ferenc országgyűlési képviselő. További pártosodott helysége Nyírtelek, 2002 óta szocialista polgármesterrel. A parlamenti választásokon 2002-ben Nyíregyháza és Nyírtelek szocialista, Nyírpazony jobboldali többségű, 2006-ban is ugyanolyanok. 2010-ben valamennyi jobboldali. *Nyíregyháza 1. sz. választókerülete a megye egyik stabil körzete, alapvetően szocialista orientációjú.*

2. sz. választókerület: Nyíregyháza déli fele, Butyka, Felsősima, Mandabokor, Oros és Rozsrétszőlő településrészekkel, valamint Kálmánháza községgel. A választókerület az országos átlagot közelítő foglalkoztatási mutatókat mondhat magáénak, ami megyei viszonylatban igen jónak mondható. Lakóinak iskolázottsági szintje a közepes és a magas értékek határán, participációs készsége az országos átlag körül mozog. Az 1990-es választásokon dr. Szilassy Géza orvos (MDF) nyert az SZDSZ és az MSZP jelöltjei ellenében. 1994-ben dr. Baja Ferenc, az MSZP alelnöke győzött az SZDSZ és a visszalépett Fidesz aspiránsai felett. 1998-ban az első fordulón Baja vezetett, de a második menetben Mádi László közgazdász (Fidesz-MDF) kerekedett felül (mindössze 65 szavazatkülönbséggel), amit jórészt a visszalépő kisgazdának köszönhetett. 2002-ben Csabai Lászlóné polgármester (MSZP) az első fordulón, abszolút többséggel verte Mádit (a többi jelölt labdába sem rúghatott). 2006-ban Tukacs István alpolgármester (MSZP) szintén az első fordulón nyert. 2010-ben dr. Vinnai Győző tanár abszolút többséggel győzött Tukacs és a Jobbik versengője felett. Kálmánháza község fideszes többségű volt a parlamenti választáson 2002-ben és 2006-ban, 2010-

ben a város is jobboldali lett. *A nyíregyházi 2. sz. választókerület változékony, erőteljesen instabil városrész.*

3. sz. választókerület: Tiszavasvári és környéke. A megyét nyugatról határoló, Tisza menti egykori árterületen fekszik. Jelentősebb települései: Buj, Gávavencsellő, Ibrány, Nagycserkesz, Rakamaz, Timár, Tiszabercel, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár, Tiszalök és Tiszanagyfalu, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A székhelyi, az ezredfordulón felzárkózónak, majd stagnálónak, 2003-2005-ben lemaradónak, mérsékelten fejlettnek minősített kistérséget, és a tartósan stagnáló, ugyancsak mérsékelten fejlett Ibrányi, valamint a fejlődő, majd igen fejlett, de szintén stagnáló Nyíregyházi mikrorégió szomszédos helységeit fedi le. A kistérségek 2007-ben is hasonló felettségi szinten álltak. Tiszalök és Tiszavasvári polgárai középalacsony, Rakamaz lakói alacsony és az ibrányi emberek igen alacsony átlagnívón élnek. A kerület alacsony jövedelmekkel rendelkezik. Foglalkoztatási aránya a megyeinél is alacsonyabb (29,9-28,3%), munkanélkülisége pedig valamivel magasabb (26-27% – 2005. évi… 134). Lakóinak átlagos iskolázottsági szintje nagyon, a választójogosultak szavazási részvételi aránya mérsékelten alacsony. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben kiegyenlített politikai viszonyok jellemezték. Az 1990-es választások első fordulóján az SZDSZ jelöltje került az élre, de a második „menetben" Várkonyi István tanár (MDF) győzött, s a harmadik helyre egy MSZMP-s (kommunista párti) került. 1994-ben Koltai Tamás gépészmérnök (MSZP) nyert az SZDSZ aspiránsa és Várkonyi ellenében. 1998-ban Juhász Ferenc szakközgazdász (MSZP) az érvénytelen első fordulót követő második fordulón kapta meg a mandátumot Várkonyival és a visszalépett kisgazda és más jobboldali versenytársakkal szemben. Juhász 2002-ben is az első fordulón első lett, de a másodikban dr. Karakó László jogászt (Fidesz-MDF) csekély különbséggel képviselővé választották, a harmadik hely a visszalépő centrum pártinak jutott. 2006-ban Juhász miniszter (MSZP-SZDSZ) már az első fordulón, abszolút többséggel képviselő lett. 2010-ben Karakó polgármester (Fidesz-KDNP) abszolút többséggel győzött a Jobbik versengője és Juhász felett. Tiszavasvári polgármestere a rendszerváltástól Sulyok József köztisztviselő (1994-től MSZP-s), 2006-tól Rozgonyi Attila független, 2010-től dr. Fülöp Erik (Jobbik Magyarországért Mozgalom – ezzel az utóbbi egyetlen városvezetőjét adta). További pártosodott jelentősebb helységei: Balsa FKGP, Gávavencsellő és Tiszalök jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, közülük Balsa és Tiszalök 2002-től, Gávavencsellő 2010-től független községi elöljáróval rendelkezik. 2010-től Rakamaz, Tiszabercel és Tiszalök Fidesz-KDNP helységvezetővel. Jelentősebb települései közül 2002-ben Buj, Gávavencsellő, Ibrány, Tiszabercel fideszes és Nagycserkesz, Timár, Tiszaeszlár (itt MIÉP: 18%), Tiszanagyfalu jobboldali többségű, a legnagyobbak jórészt baloldaliak. A megnevezettek közül 2006-ban Ibrány, Tiszaeszlár és Tiszanagyfalu baloldali lett. 2010-ben az összes település jobboldali. *A tiszavasvári választókerület változékony, erőteljesen instabil térség.*

4. sz. választókerület: Nagykálló és környéke. A Hajdúhát és a Nyírség közötti völgyeket tölti ki. Jelentősebb települései: Apagy, Balkány, Biri, Bököny, Érpatak, Geszteréd, Kállósemjén, Levelek, Napkor, Nyírtura, Szakoly és Újfehértó, valamint

az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Nagyobbrészt az ezredfordulón lemaradó, viszont 2003-2005-ben dinamikusan fejlődő, ennek ellenére később is csak mérsékelten fejlett Nagykállói, kisrészben a fejlődő, majd igen fejlett, stagnáló Nyíregyházi kistérséget takarja. A székhelyi mikrorégió lakói igen alacsony jövedelmekkel rendelkeznek, Nagykálló város polgárai alacsony, Újfehértó lakói igen alacsony átlagszínvonalon élnek. A választókerület foglalkoztatási adatai viszonylag kedvezőek, lakóinak iskolázottsági szintje nagyon alacsony. Választójogosult szavazóinak participációs készsége az egyik legkisebb az országban, átlagosan 53,2% (megyei 57,4, országos 62,4%). Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választások érvénytelen első fordulója után az eredményes másodikon Kállay Kristóf matematikus (Fidesz-KDNP-SZDSZ) nyert az egyik (!) FKGP és a visszalépett MDF jelölt ellenében. 1994-ben Nagy Sándor üzemmérnök, polgármester (MSZP) abszolút többséggel győzött a KDNP és az SZDSZ aspiránsai felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón ugyan az MSZP-s versenytárs került az élre, de a másodikban Tóth András agrárközgazdász (Fidesz) szerezte meg a mandátumot, pedig a kisgazda nem lépett vissza. 2002-ben Tóth abszolút többséggel verte szocialista és centrum-párti riválisait. 2006-ban Demendi László üzemmérnök-közgazdász (MSZP) csekély különbséggel nyert Tóth és a vissza nem lépett MDF-Összefogás megyénkért jelölt ellenében. 2010-ben dr. Budai Gyula jogász (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött a jobbikos versengő, Demendi, az Összefogás-MDF és a Munkáspárt aspiránsai felett. Nagykálló polgármestere 1990-től Fodor János agrármérnök (független), 2002-től Terdik János (MSZP), 2006-tól Juhász Zoltán (MDF, majd független). Újfehértó elöljárója 1990-től Nagy Sándor (független), 2006-tól Tóth András (Fidesz). Jelentősebb települései közül pártosodott még Balkány FKGP, Bököny FKGP-KDNP, Geszteréd MDF-Munkáspárt és Magy (MDF) jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2002-től Balkány MSZP-s, Bököny fideszes, 2006-tól független, Geszteréd 2002-től független, 2006-tól fideszes és Magy 2002-től független önkormányzati vezetővel rendelkezik. 2010-től Balkány, Kállósemjén és Napkor Fidesz-KDNP elöljáróval. Jelentősebb helységei közül a parlamenti választáson 2002-ben Apagy, Biri, Levelek és Nagykálló baloldali, Nyírtura szocialista többségű, s 2006-ban is azok. 2010-ben valamennyi helysége jobboldali. *A nagykállói választókerület változékony, igen instabil térség.*

5. sz. választókerület: Baktalórántháza székhellyel. A Rétköz középső és a Nyírség északi tájait kapcsolja össze. Csupa kistelepülésből áll, közülük jelentősebbek: Demecser, Gyulaháza, Kemecse, Kótaj, Nagyhalász, Nyírbogdány, Nyíribrony, Nyírkarász, Nyírtass, Ófehértó, Petneháza, Ramocsaháza, Vaja és Vasmegyer, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón a legszegényebbek közé sorolt, lemaradó, 2003-2005-ben már dinamikusan fejlődő, bár mérsékelten fejlett, 2007-ben ismét a leghátrányosabb helyzetűek közé tartozó székhelyi kistérséget, és a tartósan stagnáló, hasonlóan fejlett Ibrányi mikrorégió egyrészét takarja. A Baktalórántházai versenyképessége a 2000-es évtized derekán jelentősen romlott. A székhelyi kistérség lakói az ezredfordulón alacsony, 2004-ben nagyon alacsony; Baktalóránt-

háza, Demecser és Nagyhalász kisvárosok polgárai igen alacsony átlagszinten éltek. A választókerület foglalkoztatási aránya igen alacsony, a megyében a második legkisebb (25,8%), munkanélkülisége igen nagy (31% – 2005. évi… 134). Lakosságának iskolázottsági szintje nagyon alacsony, a választójogosultak szavazási hajlandósága mérsékelten alacsony. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt közel 60%-ot kapott. Az 1990-es választások érvénytelen első fordulója után legtöbb jelölt újra indult, közülük Jakab Ferenc gépgyártástechnológus (MDF) nyert KDNP-s és FKGP-s pályázók ellenében. 1994-ben Lakatos András agrármérnök (MSZP) győzött az MDF és az SZDSZ aspiránsaival szemben. 1998-ban Lakatos megtartotta mandátumát, pedig az érvénytelen első forduló után csak a kisebb jobboldali pártok léptek vissza, maga mögé utasította a Fidesz, az FKGP és az SZDSZ versengőit. 2002-ben dr. Papcsák Ferenc ügyvéd (Fidesz-MDF) szerezte meg a képviselői helyet, de mivel az első fordulóban a jobboldali pártok nem kerültek többségbe, kampánycsapata a továbbiak során „különleges" aktivitást fejtett ki, melynek törvényessége tárgyában később elmarasztaló bírósági ítélet született. 2006-ban Gazda László szakmérnök (MSZP) nyert Papcsák és a visszalépett SZDSZ-es jelölt ellenében. 2010-ben Lipők Sándor polgármester (Fidesz-KDNP) már az első fordulón nagy többséggel győzött a jobbikos, Gazda és két független versengő felett. Pártosodott jelentősebb települései: Demecser fideszes és Petneháza jobboldali koalíciós polgármesterrel az ezredfordulón, az előbbi 2006-ban SZDSZ-MSZP-s, az utóbbi már 2002-től független jelöltet választott. 2010-től Kemecse fideszes, Ófehértó Fidesz-KDNP elöljáróval rendelkezik. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Gyulaháza és Nyírbogdány baloldali, 2006-ban Gyulaháza szocialista, Nyírbogdány baloldali többségű, 2010-ben valamennyi jobboldali lett. *A baktalórántházi választókerület változékony, erőteljesen instabil térség.*

6. sz. választókerület: Nyírbátor és környéke. A Nyírség középső, halmos vidékén terül el. Jelentősebb települései: Bátorliget, Encsencs, Hodász, Máriapócs, Mérk, Nyírbéltek, Nyírbogát, Nyírcsászári, Nyírderzs, Nyírgyulaj, Nyírkáta, Nyírlugos, Nyírmihálydi, Nyírvasvári, Penészlek és Piricse, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Lefedi teljesen az ezredfordulón legszegényebbek közé sorolt, lemaradó, 2003-2005-ben már fejlődő, bár mérsékelten fejlett székhelyi kistérséget, és a tartósan elmaradott, lemaradó Mátészalkai mikrorégió szomszédos helységeit. 2007-re mindkét kistérséget az országosan leghátrányosabb helyzetűek közé sorolták. Jövedelmi viszonyaik igen rosszak. Az autópálya megérkeztével Nyírbátor város fejlődése felgyorsult, a 2000-es évek második felében két év alatt ezer munkahely keletkezett, a városban üzemet hozott létre a Bátor Produkt, a dán Coloplast és az olasz Serioplast. Az idegenforgalom is felélénkült, hiszen a fővárostól való távolsága a korábbi felére, két és fél órára csökkent. Nyírbátor polgárai középalacsony, Máriapócs lakói igen alacsony színvonalon éltek 2000-ben. A választókerület foglalkoztatási viszonyai igen kedvezőtlenek. Lakosságának iskolázottsági szintje nagyon alacsony, második legrosszabb a megyében, diplomásainak aránya 5,8% (2005. évi... 123). Participációs rátája közepes, ami úgy jön ki, hogy a választások első és második fordulója között 8-10 százalékpontnyi növekedés is előfordult, holott országosan csak egy-három száza-

lék a gyarapodás, vagy a csökkenés a három utóbbi választáson. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt kétharmados többséget kapott. Az 1990-es választásokon dr. Szendrei László jogász (MDF) nyert a KDNP és a visszalépett FKGP jelölt ellenében. 1994-ben Birta Sándor köztisztviselő (MSZP) győzött az MDF és a KDNP aspiránsa felett. 1998-ban az érvénytelen első fordulón Birta lett az első, de aztán a jobboldali versenytársak többségének visszalépése következtében dr. Simon Miklós fizikus (FKGP) szerezte meg a mandátumot. 2002-ben Simon (már mint Fidesz-MDF-es jelölt) nagy fölénnyel verte szocialista és visszalépett MIÉP-es riválisát. 2006-ban dr. Veres János miniszter (MSZP) nyert Simon és a vissza nem lépett MIÉP-Jobbik jelöltje ellenében. 2010-ben Simon (Fidesz-KDNP) már az első fordulón igen nagy fölénnyel győzött a Jobbik versengője és Veres felett. Nyírbátor polgármestere 1990-től Petróczki Ferenc fiókvezető (jobboldali koalíció), 2002-től dr. Veres János mérnök-szakközgazdász (MSZP), 2004-től Ballai Jánosné (MSZP-SZDSZ), 2010-től jobboldali többséggel a képviselő-testületben. Pártosodott jelentősebb települései: Hodász KDNP, Nyírbogát MSZP, Kántorjánosi és Nyírcsászári Fidesz, Nyírderzs, Nyírkáta és Nyírvasvári jobboldali koalíciós, Nyírmihálydi FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Hodász, Kántorjánosi és Nyírmihálydi független, Nyírvasvári civil szervezeti, Nyírcsászári SZDSZ és Nyírbogát jobboldali koalíciós jelöltet választott önkormányzati vezetőnek. 2010-től Bátorliget, Mérk, Nyírbogát, Nyírcsászári, Nyírkáta, Nyírlugos és Penészlek Fidesz-KDNP elől járóval. Jelentősebb települései közül 2002-ben csak Nyírcsászári, Nyírmihálydi baloldali, Hodász szocialista többségű, a többi túlnyomórészt fideszes. A megnevezettek közül 2006-tól Nyírcsászári szocialista lett. 2010-ben minden települése jobboldali többséget produkált. *A nyírbátori választókerület változékony erőteljesen instabil térség.*

7. sz. választókerület: Kisvárda és környéke. A Tisza menti Rétközt és szomszédságát fedi le. Jelentősebb települései: Ajak, Anarcs, Dombrád, Döge, Fényeslitke, Gégény, Kékcse, Komoró, Pátroha, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Tiszabezdéd, Tuzsér és Záhony, valamint a velük egykor közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón stagnáló, 2003-2005-ben erősen lemaradó, mérsékelten fejlett, a megye legkevésbé kedvező helyzetű székhelyi kistérségének nagy részére terjed ki, melynek jövedelmi viszonyai alacsonyak, de szabolcsi viszonylatban nem rosszak. Kiemelt összegű területfejlesztési célú támogatást kapott 2004-ben, 502,6 millió Ft-ot (Nagy 2006, 7). Ennek ellenére az újonnan létrejött Záhonyi mikrorégió versenyképessége utolsó előtti a 174 kistérség sorában, a Kisvárdaié is jelentősen romlott a 2000-es évtized derekán. Városai között nagyságrendű jövedelemkülönbségek mutatkoznak. A tervezési-statisztikai régió sajátos funkciójú központjai közül ma is kiemelkedik Záhony, amely a korábbi rendszerben a Szovjetunióval folytatott nagytömegű áruforgalom legfontosabb kapuja volt, a tiszántúli városok közötti legmagasabb jövedelemszintje (2000-ben 420 ezer Ft/fő) a közlekedési-szállítási funkció továbbélését jelzi. Kisvárda polgárai alacsony, Dombrád lakói igen alacsony szinten élnek. Ebben a választókerületben találkozunk azzal a páratlan demográfiai jelenséggel, hogy másfélszerese a gyermekkoruak száma az idősekének: itt száz felnőttre 37 tizennégy évesnél

fiatalabb és 25 hatvan éves feletti személy esik (országosan fordított, 25 és 34 az arány – 2005. évi… 75, 25). A kerület megyei viszonylatban jónak mondható foglalkoztatási mutatókkal rendelkezik. Lakóinak iskolázottsági szintje és választópolgárainak participációs készsége közepes és alacsony szintek között ingadozik. A kisvárdai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal középerősnek bizonyult. 1945-ben a kisgazdapárt 70% feletti szavazatmennyiséget kapott. Az 1990-es választás érvénytelen első fordulója utáni eredményes másodikban dr. Mezey Károly orvos (MDF) nyert az SZDSZ és az FKGP jelöltjei ellenében. 1994-ben Bajor Tibor tanár (MSZP) győzött az SZDSZ és az MDF aspiránsai felett. 1998-ban is érvénytelen lett az első forduló, s a következőn Bajor – annak ellenére, hogy a jobboldali pártok, a MIÉP kivételével visszaléptek – maga mögé utasította fideszes és független vetélytársát. 2002-ben az első fordulón Bajor minimális különbséggel élre került, sőt a baloldal összességében többséget kapott, és a harmadik helyezett szabad demokrata is elállt a további részvételtől, de a második fordulóra a Fidesznek sikerült több mint kettő és félezer új szavazót felhajtani, így Borkó Károly vállalkozó (Fidesz-MDF) szerezte meg a mandátumot. 2006-ban dr. Szép Béla ügyvéd (MSZP) nyert a Fidesz-KDNP és a visszalépett MDF-jelölt ellenében. 2010-ben dr. Seszták Miklós jogász (Fidesz-KDNP) már az első fordulón győzött a Jobbik, az MSZP, a Civilek, az MDF és a Munkáspárt felett. Kisvárda polgármestere 1990 óta dr. Oláh Albert (SZDSZ-Fidesz, majd SZDSZ, ’98-tól független), 2010-től Leleszi Tibor (Fidesz). Záhony önkormányzati vezetője 1994-től 2006-ig Háda Imre tanár (független), majd Lesku Miklós köztisztviselő (szintén független), 2010-től ismét Háda (Fidesz-KDNP). További pártosodott jelentősebb helységei: Komoró és Pátroha FKGP, Sonkád MSZP (2010-től is), Tiszakanyár Fidesz jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Komoró, Pátroha és Tiszakanyár független önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Ajak, Dombrád, Döge és Pátroha Fidesz-KDNP előljáróval. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben Anarcs, Dombrád, Kisvárda, Szabolcsbáka és Szabolcsveresmart baloldali, Záhony szocialista többségű, a többi túlnyomórészt fideszes. A megnevezettek közül 2006-ban Dombrád és Szabolcsbáka, 2010-ben valamennyi települése jobboldali lett. *A kisvárdai választókerület változékony, erőteljesen instabil körzet.*

8. sz. választókerület: Vásárosnamény és környéke. Szatmári-Tiszahát közepén és a Beregi-Tiszaháton terül el. Csupa kistelepülésből áll, közülük jelentősebbek: Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gemzse, Ilk, Jánd, Lónya, Mándok, Mezőladány, Nyírmada, Olcsva, Pap, Tarpa, Tiszaadony, Tiszaszalka és Tornyospálca, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. Az ezredfordulón lemaradó, majd stagnáló, 2003-2005-ben már dinamikusan fejlődő, ennek ellenére 2003-ban a legszegényebbek közé sorolt, két évvel később is csak mérsékelten fejlett, sőt 2007-ben az ország leghátrányosabb helyzetű mikrorégiói közé tartozó székhelyi kistérségre, és a Kisvárdai néhány szomszédos településére terjed ki. A Vásárosnaményi kistérség 2001-ben és 2004-ben is igen alacsony fajlagos jövedelmekkel rendelkezett, versenyképessége a 2000-es évtized derekán nagymértékben gyengült. A székhely város lakói 2000-ben középalacsony átlagszinten éltek. A vá-

lasztókerület demográfiai jellegzetessége, hogy itt található legnagyobb arányban gyermekkorú személy, minden száz felnőttre 39 tizennégy éves alatti és 29 időskorú esik. Összevetésként: a hasonló fejlettségű szarvasi kerületben fordított, 24:41 az arány (országosan 25:34 - 2005. évi… 75, 67, 25). A jelenség nyilvánvaló oka: a Vásárosnaményi kistérségben több mint tízszerannyi roma él, mint a Szarvasiban (Szabó A. 2005, 25). A kerület gazdasági aktivitási mutatói országos viszonylatban is a legrosszabbak: foglalkoztatási aránya 21,9%, önbevalláson alapuló munkanélkülisége 52%. Ez azt jelenti, hogy a lakosság alig több mint egyötöde tartja el – közvetve, vagy közvetlenül – közel négyötödét, s több mint feleannyian keresnek munkát, mint amennyi a foglalkoztatott. A lakosság iskolázottsági szintje középalacsony. A választói aktivitás mértéke gyenge közepes. A mai választókerület egyrészét kitevő egykori nyírmadai választókerületben 1939-ben a szélsőjobboldal meglehetősen erősnek bizonyult, de a vásárosnaményiban jelöltet sem tudtak állítani. 1945-ben a kisgazdapárt a Mándoki járásban 72,5, a Vásárosnaményiban – tiszántúli csúcsot – 79%-ot ért el (Hubai II. 2001, 166). Az 1990-es választások érvénytelen első fordulója után a másodikon is Szűcs M. Sándor lelkész (MDF) győzött az SZDSZ és az Agrárszövetség jelöltjei felett. 1994-ben dr. Kiss Gábor tanár (MSZP) nyert az SZDSZ és az MDF aspiránsai ellenében. Kiss 1998-ban megvédte mandátumát a kisgazda és a visszalépett fideszes versenytársaival szemben. 2002-ben Balogh Gyula polgármester (Fidesz-MDF) már az első fordulóban abszolút többséggel verte Kisst és szabad demokrata riválisát. 2006-ban és 2010-ben dr. Czomba Sándor mérnök (Fidesz-KDNP) nyerte el az első fordulón a képviselői helyet, utóbb csaknem kétharmados többséggel a jobbikos, az MSZP-s, dr. Kapolyi László MSZDP országos elnök (3,7%) és egy civil szervezeti versengő előtt. Pártosodott jelentősebb települései: Barabás Fidesz, Jánd SZDSZ és Tornyospálca FKGP jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban Barabás és Tornyospálca független, Jánd fideszes önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Beregsurány, Csaroda, Gemzse, Jánd és Tarpa Fidesz-KDNP előljáróval. Valamennyi jelentősebb helysége jobboldali, legtöbbje fideszes többségű a parlamenti választáson 2002-ben, 2006-ban és 2010-ben is. *A vásárosnaményi választókerület stabil jobboldali térségnek minősíthető.*

9. sz. választókerület: Mátészalka és környéke. A Szatmári-síkságnak a Szamostól délre fekvő részét foglalja el. Jelentősebb települései: Jármi, Kocsord, Nagydobos, Nagyecsed, Nyírcsaholy, Nyírmeggyes, Ópályi, Ököritófülpös, Porcsalma, Szamosszeg és Tyukod, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A tartósan lemaradó, 2005-ben mérsékelten fejlett, 2007-re az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségei közé sorolt székhelyi mikrorégió legnagyobb részét fedi le, melynek igen mostohák a jövedelmi viszonyai. Mátészalka közepes jövedelemszintjével még a térségben irigylésre méltó, de itt található az ország legszegényebb városa, Nagyecsed 118 ezer Ft/fő 2000. évi adóköteles jövedelmével. (Vagyis egy lakosára havonta kevesebb, mint bruttó tízezer Ft jutott, ami még akkor is igen csekély, ha hozzávesszük az esetleges járadékokat, segélyeket és naturáliákat.) A választókerület foglalkoztatási mutatója igen alacsony, munkanélkülisége pedig nagyon magas fokú. Lakóinak iskolázottsági szintje és participációs készsége középalacsony. Az igen alacsony életszín-

vonalához képest jó a választópolgárok aktivitása, ami a rendkívül erőteljes kisgazdakampányoknak volt köszönhető. Ezen a vidéken 1939-ben a szélsőjobboldal labdába sem rúghatott. 1945-ben a kisgazdapárt közel 70%-ot kapott. Az 1990-es választásokon dr. Móré László orvos (MDF) nyert dr. Torgyán József ügyvéd (FKGP) és az SZDSZ jelöltje ellenében. 1994-ben Kertész István közgazdász (MSZP) győzött a kisgazda és a szabad demokrata aspiránsok felett. 1998-ban ismét Torgyán pártelnök az FKGP jelöltje, aki ekkor meg is szerezte Kertésztől a mandátumot a visszalépő harmadik helyezett fideszes segítségével. 2002-ben Fülöp István tanár (Fidesz-MDF) nagy fölénnyel verte Kertészt és a visszalépett Torgyánt. 2006-ban és 2010-ben szintén Fülöp (Fidesz-KDNP) nyert előbb az MSZP-s és a vissza nem lépett MDF-es, utóbb már az első fordulóban féltucat jelölt ellenében. Mátészalka polgármestere 1990-től dr. Szilágyi Dénes állatorvos (jobboldali koalíció), 2002-től Bíró Miklós (MSZP), 2006-tól Szabó István (jobboldali koalíció, majd Fidesz-KDNP). Pártosodott jelentősebb települései közül Fülpösdaróc és Jármi Fidesz, Nagyecsed MIÉP-MDF jelölésű polgármesterrel az ezredfordulón. Közülük 2006-ban az első kettő független, a harmadik civil szervezeti önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Nyírcsaholy, Ököritófülpös, Porcsalma és Tyukod Fidesz-KDNP előljáróval. Jelentősebb helységei közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Jármi, Mátészalka, Nagydobos és Szamosszeg baloldali többségű. Közülük 2006-ban valamennyi, 2010-ben az összes település jobboldali lett. *A mátészalkai választókerület instabil jobboldali orientációjú körzet.*

10. sz. választókerület: Fehérgyarmat székhellyel. Legnagyobbrészt a Szamosközre terjed ki, de átnyúlik két hídfője a Szamos déli oldalára is. Csupa kistelepülésből áll, közülük a jelentősebbek: Cégénydányád, Csaholc, Csenger, Gacsály, Jánkmajtis, Kisar, Kölcse, Nagyszekeres, Nábrád, Panyola, Penyige, Rozsály, Szatmárcseke, Tiszabecs, Tiszakóród és Tunyogmatolcs, valamint az egykor velük közös tanácsú kisközségek. A tartósan lemaradó, mérsékelten fejlett székhelyi és az ezredfordulón szintén fejletlen, 2003-2005-ben stagnáló, a megye egyetlen gyengén fejlett Csengeri (mindkettő a legszegényebbek közé sorolt) kistérségének nagyobb részét fedi le. 2007-re mindkettőt a leghátrányosabb helyzetű mikrorégiók közé sorolták. A Fehérgyarmati versenyképessége a 2000-es évtized derekán nagymértékben gyengült. A választókerület jövedelmi viszonyai igen rosszak, mindkét kistérség a tíz legalsó közé tartozik. Városai: Fehérgyarmat és Csenger, az előbbi polgárainak közép alacsony, az utóbbi lakóinak igen alacsony az átlagélet-színvonala. Foglalkoztatási mértéke az egyik legalacsonyabb (26,6%), munkanélküliségi aránya második legnagyobb (47%) a megyében, ami azt jelenti, hogy majdnem feleannyian keresnek munkát, mint ahányan (legálisan) dolgoznak. Vannak azonban bíztató jelek is: a székhelyi kistérség ipari foglalkoztatása pl. „csak” 25%-kal esett vissza a ’90-es években, és 30%-os súlya öt százalékponttal magasabb az évtized végén, mint 1990-ben (Kiss-Lőcsei 2006, 87-88). Lakóinak iskolázottsági szintje igen alacsony, megyei viszonylatban itt a legkevesebb a diplomás: 5,7%, az általános iskolát végzett felnőtt személyeké pedig országosan is az egyik legkisebb: 80,1% (2005. évi… 123). Ennek ellenére választóinak részvételi aránya a 2002-es parlamenti választások második fordulóján

79,5%, ami a szabolcsi értéket (70,9%) erőteljesen, az országos átlagot (73,5%) jelentősen, de még a fővárosit (78,3%) is meghaladja, a leggazdagabb budapesti kerületek adatait közelíti, s országos viszonylatban a legmagasabb vidéki eredmény. A magasfokú participáció oka az ország legkeletibb csücskében azonban nem a fejlett politikai kultúrában rejlik, mert ilyesmi ott nem nagyon akad, a tömeges részvétel mozgatórugója a kampányoknak a törvényesség és a fizikai kényszer határmezsgyéjén robogó intenzitásában keresendő. Kizártnak tekinthető ugyanis, hogy csak minden ötödik választójogosult nem rendelkezik pártpreferenciával, miután a lakosság közel fele funkcionális analfabéta. Hasonló fejlettségi és iskolázottsági szinten álló kerületek részvételi aránya az e tekintetben legkedvezőbb 2002-es országgyűlési választások második fordulóján 62,6 és 74,9% között szóródott. A fehérgyarmati kimagasló eredmény valóban – akár a 2000-es időközi választáson – a részvétel önkéntességének határait súroló, gyakran az 1950-es évek kolhozszervezéseinek agitációs módszereire emlékeztető „rámenősségnek" köszönhető, amint arról a híradások is beszámoltak. A „begyakorlott" magas részvételi hajlandóság 2006-ra is megmaradt, de ekkor már „csak" 5-7 százalékkal haladta meg a megyei és 3-6 százalékkal az országos eredményt. Az éretékek 2010-ben is hasonlóak: a megyeinél 5, az országosnál 4 százalékponttal magasabbak.

A környéken a szélsőjobboldal 1939-ben még jelöltet sem tudott állítani. 1945-ben 70% körüli jobboldali többség érvényesült. Az 1990-es választásokon páratlan jelenséggel találkozunk: Vargáné Piros Ildikó agrármérnök (Agrárszövetség) nyert az FKGP és a visszalépett Fidesz-SZDSZ-jelölt ellenében. Mintha csak érezték volna a szavazók, hogy a termelőszövetkezetek megtartásáért küzdő ASZ mentheti meg a népet az elnyomorodástól. Erre enged következtetni az 1994-es választás is, ahol dr. Bakai Zoltán (MSZP) csaknem 60%-kal győzött az MDF és az FKGP aspiránsai felett. 1998-ban dr. Zilahi József vállalkozó (MDF) szintén közel kétharmados többséggel szerezte meg a mandátumot az MSZP, a visszalépő FKGP és a Fidesz (!) versengőivel szemben. Zilahi elhalálozása miatt 2000. áprilisában időközi választásra került sor, melyen – a maga nemében példátlanul – érvényes lett az első forduló, mert a földművelésügyi és vidékfejlesztési tárcát birtokló kisgazdapárt olyan erős nyomást gyakorolt, hogy egyes községekben mind a részvételi arány, mindpedig az FKGP jelöltjére leadott szavazatok mértéke meghaladta a 90%-ot. A jobboldal megosztottsága miatt sorrakerülő második fordulón Lengyel János alpolgármester (FKGP-Fidesz) viszont azért nyert, mert ekkor meg a baloldal volt megosztott. (Benkő 2002 I. 213). 2002-ben az első fordulón dr. Kapolyi László, a szociáldemokrata párt országos elnöke (MSZP-MSZDP) lett az első, sőt a baloldal is többséget szerzett, de a második fordulóra legalább három és félezer új szavazót hajtott fel a Fidesz, így az immáron Fidesz-MDF jelölésű Lengyel nagy fölénnyel verte Kapolyit (a MIÉP-es visszalépett). 2006-ban és 2010-ben dr. Tilki Attila jogász (Fidesz-KDNP) nyert, előbb az MSZP és a vissza nem lépett MDF-Összefogás megyénkért, utóbb már az első fordulón csaknem kétharmados többséggel, féltucat jelölt ellenében. Pártosodott jelentősebb települései: Csengerújfalu Fidesz, Magosliget és Mánd MSZP, Nagyar és Szamosangyalos jobboldali koalíciós, Tunyogmatolcs FKGP és Uszka SZDSZ jelölésű polgármesterrel az

ezredfordulón. Közülük 2006-ban Csengerújfalu, Szamosangyalos és Tunyogmatolcs független, Magosliget és Nagyar fideszes önkormányzati vezetőt választott. 2010-től Mánd független, Uszka civilszervezeti, Cégénydányád, Csaholc, Csenger, Fehérgyarmat, Jánkmajtis, Panyola, Rozsály, Szatmárcseke, Tiszabecs és Tunyogmatolcs Fidesz-KDNP előljáróval. Jelentősebb települései közül a parlamenti választásokon 2002-ben csak Cégénydányád, Fehérgyarmat, Jánkmajtis és Nagyszekeres baloldali, Csenger és Gacsály szocialista többségű, közülük 2006-ban Cégénydányád, Fehérgyarmat és Nagyszekeres jobboldali, Csenger baloldali és Gacsály döntetlen lett. 2010-ben valamennyi települése jobboldali. *A fehérgyarmati választókerület instabil, jobboldali politikai orientációjú térség.*

ÖSSZEFOGLALÁS

Könyvünkben áttekintettük a politikai kultúra négy összetevőjét: a participációt, a konzekvenciát, a moderációt és az orientációt, valamint azok térbeli érvényesülését Magyarország politikai régióinak viszonylatában. Megvizsgáltuk a politikai kultúra fejlettségét meghatározó fő komponenseket: a globális fejlettséget, a fajlagos GDP-t és az iskolázottság szinjét. Most összefoglalásképpen áttekintjük az utóbbi mutatók politikai korrelációjának országos érvényesülését. Mindenekelőtt megállapítható, hogy az elsődleges meghatározó, *a politikai participáció és a globális fejlettség szintjei között releváns korreláció mutatható ki*. A korreláció értékei Magyarország mezorégiói esetében 0,5500 és 0,9958 között szóródnak, a legkisebb – de még érvényes – korreláció Zala és (annál alig magasabb értékkel) Vas megye esetében jelentkezik (3. melléklet). Mindkét mezorégió – képletesen szólva – csaknem kétszer olyan fejlett politikai, mint gazdasági-társadalmi téren. Legerősebb korreláció Bács-Kiskun megyénél mutatható ki, ami azért érdekes, mert a megye átlagos politikai participációja és a globális fejlettsége között három sorrendi helykülönbség áll fenn, mögöttük persze a 16,82 és a 16,80 skálázott sorrendi átlagértékek rejlenek. Egyébként a középszintű területi egységek egynegyedénél jelentkezik több mint 90%-os, egyharmadánál pedig 80-90% közti, de a többinél is 50% feletti az együttállás a politikai és a gazdasági-társadalmi fejlettség szint között. Tehát igazolható, hogy *ok-okozati viszonyban áll egymással a globális fejlettség és a politikai participáció.*

Erős korreláció áll fenn a politikai participáció és a fajlagos GDP között is, bár valamivel nagyobb szóródás tapasztalható, mint a globális fejlettség viszonylatában. Legmagasabb értéke valamivel alacsonyabb, mint az előbbi relációé (Jász-Nagykun-Szolnok megye: 0,9146), viszont legkisebb értéke meglehetősen minimális (Nógrád megye: 0,3109). Ez azt jelenti, hogy fajlagos termékkibocsátás szempontjából legelmaradottabb megyénk politikai kultúrája – képletesen szólva – háromszor olyan fejlett, mint gazdasága, vagyis valójában itt nem áll fenn korreláció. Nógrád lakosságának jelentős része a fővárosban termeli a GDP-t, de a megyében szavaz, emellett az erős vallásosság is motivációs tényező, amelyet a térség elemzésénél részletesen kifejtettem. Csupán még egy mezorégiót találunk, ahol 50% alatti a korreláció, ez Fejér megye, ahol Nógráddal éppen ellentétes a fő komponensek viszonya: produktivitás szempontjából a foglalkoztatottak között sokszoros különbség lehet, de minden választópolgár csak egy szavazási lehetőséggel rendelkezik, amellyel vagy él, vagy nem él. Amíg a globális fejlettség relációjában öt, a GDP viszonylatában csak egy megye haladja meg a 90%-ot, 80-90% közötti egybeeséssel az előbbi négyhez képest az utóbbinál hat mezorégiót találunk. Végül is megállapítható, hogy az említett két megyét nem számítva nincs nagyságrendi eltérés a kétféle korreláció között, persze a globális fejlettség bizonyíthatóan nagyobb hatással bír a politikai participációra, mint a GDP.

A politikai participáció és a lakosság átlagos iskolázottsági szintje között fennálló korreláció is jelentősnek mondható, bár az előbbi kettőnél valamivel gyengébb. Ebben a viszonylatban szintén két megyében nem jelentkezik korreláció (Csongrád és Vas), ezeknél 50%-nál kisebb az értéke. 90% felett és 80-90% között három-három

megye található. Valamennyi eddigi korreláció-variáns közül a participáció-iskolázottság viszonylatában találkozunk a legkisebb értékkel, ez a Csongrád megyei, ami 0,2440, s a szóródás is ebben a szférában a legnagyobb. *Megállapítható, hogy az alkalmazott három fő komponens, a globális fejlettség, GDP és az iskolázottság közül éppen az utóbbi hat legkevésbé – bár valamelyest kétségtelenül – a politikai kultúra fejlettségére. Legalábbis a mezorégiók szintjén, viszont a politikai mikrorégióknál – az országgyűlési egyéni választókerületekben – az iskolázottsági színvonal tűnik leghatékonyabbnak.*

A politikai moderáció és a globális fejlettség között az előbbihez hasonló szoros összefüggés nem mutatható ki. Kilenc mezorégiónál ugyan a két érték erősen, de négynél gyengén korrelál. A moderáció és a fajlagos GDP viszonylatában az arány ugyan 12:5, vagyis erős korreláció ugyanannyi megyénél jelentkezik, mint a partcipáció-globális fejlettség relációban, viszont túl sok a gyengén korreláló mezorégió. A moderáció és iskolázottság össszevetésben 9:3 az arány, tehát e két fő komponens korrelációja nem meggyőző. *A politikai konzekvencia* és a globális fejlettség viszonylatában az erős-gyenge korrelációarány 4:9, mégsem mondható ki a reciprokszabály, mert az nem fedi a valóságot, hogy az elmaradott megyékben erősebb lenne korreláció, s a fejlettebbekben viszont, vagyis nincs érdemi összefüggés a két fő komponens között. Hasonlóan semleges a konzekvencia viszonya fajlagos GDP-hez és az iskolázottsági szinthez.

*

E könyv kiadásával a regionális tudomány tartalmának bővítéséhez, egy új interdiszciplina, a politikai régiótudomány kialakulásához kívánok hozzájárulni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1990. évi népszámlálás. Összefoglaló adatok. (1992) KSH, Budapest.

2005. évi mikrocenzus. 1. Területi és választókerületi adatok. KSH, Budapest.

A Minisztertanács 2/1990. (I. 11.) MT rendelete az országgyűlési egyéni és területi választókerületek megállapításáról. *Magyar Közlöny*, 3. sz. 43-55.

A nemzetközi nőnap alkalmából. (2010) *Statisztikai Tükör*, 18. sz. 1.

A stabilak alsó traktusában. (2008) By Jane's Intelligence Group. *Népszabadság*, március 28. 1.

A területfejlesztési célú támogatások régiónkénti megoszlása. (2004) *Népszava*, január 29. 13.

Abonyiné Palotás Jolán-Mocsay Ferenc-Szalay András (2000) *Társadalmi és gazdasági erőforrások.* Távoktatási Universitas Alapítvány, Budapest.

Adler Judit-Barta Judit-Benyó Balázs-Bíró Péter-Molnár László–Skultéty László (2001) A gazdasági fejlettség területi különbségei és ezek okai. *Területi Statisztika*, 6. sz. 517-533.

Agg Zoltán (2005) *Politikai földrajz és megyerendszer*. Comitatus, Veszprém.

Agg Zoltán-Nemes Nagy József (2002) A politika térségi és helyi szintjei. In Bernek Ágnes, szerk. *A globális világ politikai földrajza.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 385-430.

Agg Zoltán-Takács Ildikó (1998) A brit választási rendszerről az 1997. évi eredmények tükrében. *Comitatus*, április. 63-67.

Andorka Rudolf (1997, 2006) *Bevezetés a szociológiába.* Osiris, Budapest.

Angelusz Róbert-Tardos Róbert (2000): *Pártok között szabadon.* Osiris, Budapest.

Archer, J. C.-Shelley, F. M.-Taylor, P. J.-White, E. R. (1988) Földrajzi tényezők az amerikai elnökválasztásban. *Tudomány*, szeptember. 10-17.

Avar János (1980) *Választások Amerikában*. Magvető, Budapest.

Az irányváltásra szavazott Amerika. (2008) *Magyar Nemzet*, november 6. 8.

Az MTA köztestülete. www.mtakszi.hu Letöltve: 2011. május 29.

Ágh Attila-Rózsás Árpád-Zongor Gábor (2004) *Európaizálás és regionalizálás Magyarországon.* TÖOSZ, Budapest.

Babus Endre (2009) Egymásra lesve. *Heti Világgazdaság*, december 26. 18-20.

Bajmócy Zoltán-Lengyel Imre, szerk. (2010) *Innovációs képesség, versenyképesség és jólét. A Dél-Alföldi régió innovációs képességének elemzése.* SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged.

Bakos Norbert (2001) A személyi jövedelemadó területi különbségei a Középmagyarországi régióban, 1999. *Területi Statisztika*, 6. sz. 560-566.

Banai Miklós-Kovács Attila-Lázár György-Prisznyák Miklós-Varga István (2000) A kistérségi munkanélküliségi statisztikai rendszer és alkalmazása. *Területi Statisztika*, 2. sz. 108-125.

Baranyi Béla (2008) Az Észak-Alföldi régió multja és fejlődési pályája. In Baranyi Béla, szerk. *Észak-Alföld.* Dialóg-Campus, Pécs-Budapest, 51-131.

Baranyi Béla (2009) Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. In Rechnitzer János-Lengyel Imre, szerk. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest, 59-79.

Baranyi Béla (2010) Külső (határmenti) perifériák Magyarországon. In Fábián Attila, szerk. *Párbeszéd és együttműködés.* Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 113-136.

Barta Györgyi (1977) A területi gazdasági különbségek változása 1960 és 1975 között. *Területi Statisztika*, 5. sz. 522-570.

Barta Györgyi, szerk. (1998) *Budapest – nemzetközi város.* MTA, Budapest.

Barta Györgyi (2010) A külföldi működőtőke-beruházás fejlődést generáló és megosztó szerepe a magyar gazdaság területi folyamataiban. In Barta Györgyi-Beluszky Pál-Földi Zsuzsa-Kovács Katalin, szerk. *A területi kutatások csomópontjai.* MTA RKK, Pécs, 336-358.

Barta Györgyi-Beluszky Pál-Földi Zsuzsa-Kovács Katalin, szerk. (2010) *A területi kutatások csomópontjai.* MTA RKK, Pécs.

Bayer József (2001) *A politikatudomány alapjai.* Napvilág, Budapest.

Bálint Lajos (2001) Az öngyilkosságok Baranya megyei jellemzői. *Területi Statisztika*, 1. sz. 34-48.

Bánlaki Pál (2000) Az 1998-as parlamenti választások Bács-Kiskun megyében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 223-230.

Becsei József (2004) *Népességföldrajz.* Ipszilon, Békéscsaba.

Becskeházi Attila (1995) Választási körmenet Békésben. In Böhm Antal-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 290-299.

Beluszky Pál (2000) Adalékok a városhálózat 1990 utáni átalakulásához. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 115-129.

Beluszky Pál (2001) *A Nagyalföld történeti földrajza.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs.

Beluszky Pál (2005) Az ország lakói – Magyarország demográfiai képe. In Beluszky Pál, szerk. *Magyarország történeti földrajza* I. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 153-314.

Beluszky Pál, szerk. (2005, 2008) *Magyarország történeti földrajza I-II.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs.

Benkő Péter (1995) A kiegyensúlyozottság megyéje: Csongrád. In Böhm Antal-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 316-338.

Benkő Péter (2000) *A Független Kisgazdapárt (1988-2000).* Villányi úti könyvek, Budapest.

Benkő Péter (2002) *Magyarország politikai földrajza.* Deák, Budapest.

Benkő Péter (2002) A Független Kisgazdapárt. In Kurtán Sándor-Sándor Péter-Vass László, szerk. *Magyarország politikai évkönyve 2001-ről.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja, Budapest, 212-225.

Benkő Péter (2008) *Magyarország regionális politikai földrajza.* Deák, Budapest.
Benkő Péter (2010) *Korreláció a hazai regionális egységek gazdasági, társadalmi és politikai fejlettsége között, valamint hatásuk a versenyképességre és a kockázati tényezőkre (1990-2010)* ÁVF Kutatási Pályamű. Kézirat, Budapest.
Benkő Péter-Buskó Tibor László (2007) *Fejlettség, versenyképesség, kockázat. Korreláció a hazai regionális egységek társadalmi-gazdasági és politikai fejlettsége között, valamint hatásuk a versenyképességre és a kockázati tényezőkre.* ÁVF Kutatási Pályamű. Kézirat, Budapest.
Berger, P. L.-Luckmann, Th. (1998) *A valóság társadalmi felépítése.* Tudásszociológiai értekezés. Jószöveg Műhely, Budapest.
Bernek Ágnes (2002) Globális világ – átalakuló politikai földrajz. In Bernek Ágnes, szerk. *A globális világ politikai földrajza.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 11-22.
Bertalan Péter (2003) Választások Zala megyében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 570-582.
Békés Zoltán (2003) Országgyűlési választások Heves megyében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 408-420.
Bibó István (1986) Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. In *Válogatott tanulmányok* III. Magvető, Budapest, 141-294.
Biztonságos Közép-Európa. (2004) *Világgazdaság,* október 6. 2, 7.
Bíró Péter-Molnár László (2004) A kistérségi szintű relatív fejlettség meghatározása. *Területi Statisztika,* 6. sz. 564-585.
Bora Gyula-Korompai Attila, szerk. (2003) *A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza.* Aula, Budapest.
Bourdieu, P. (1980) *Questions de sociologie.* De Minuit.
Bódi Ferenc (2000) A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei parlamenti választások. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 244-250.
Bóna István (1984) A népvándorlás kor és a korai középkor története Magyarországon. In Székely György, főszerk. *Magyarország története* I/I. Akadémiai, Budapest, 265-373.
Bőhm Antal (1999) *A XX. századi magyar társadalom.* Korona, Budapest.
Bőhm Antal (2003) A politikai kultúra. In Perczel György, szerk. *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza.* ELTE Eötvös, Budapest, 208-209.
Bőhm Antal-Szoboszlai György, szerk. (1992) *Önkormányzati választások 1990.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
Böhm Antal-Szoboszlai György, szerk. (1995) *Parlamenti választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Szoboszlai György (1995) A választói magatartás: szavazók és nem szavazók. In Böhm Antal-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 92-115.

Bőhm Antal-Szoboszlai György, szerk. (1996) *Önkormányzati választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. (2000) *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest.
Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. (2003) *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest.
Braudel, F (1958) *Histoire et sciences sociales. La longue durée.* Annales ESC XIII.
Brodarics históriája a mohácsi vészről. (1983) Zrínyi, Budapest.
Butler, D. (1997) A Westminster-modell változatai. In Fábián György, szerk. *Választási rendszerek*. Osiris, Budapest, 144-159.
Castells, M. (2004) Informationalism, Networks, and the Network Society: A Theoretical Blueprint. In Castells, M. szerk. *The network Society. A Cross-cultural Perspective.* Edward Elgar, Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA, 1-45.
CID marketing adatbázis (2003) Cég-Info Kft. 2001.
Címzett uniós pénzek a leghátrányosabb kistérségeknek. (2009) *Népszabadság,* szeptember 21. 18.
Csapó Tamás (2002) A magyar megyei jogú városok regionális funkciói. *Területi Statisztika*, 3. sz. 228-252.
Csatári Bálint (2000) Magyarországi kistérségek vidékiség-kritériumai. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. (2000) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 193-217.
Csatári Bálint (2003) Bács-Kiskun megye választási földrajzi vázlata. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 262-274.
Csatári Bálint (2004) A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről. *Területi Statisztika*, 6. sz. 532-543.
Cserháti Ilona-Dobosi Emilia-Molnár Zsolt (2005) Regionális fejlettség és tőkevonzási képesség. *Területi Statisztika*, 1. sz. 15-32.
Csizmadia Ervin (2004) A magyar pártrendszer, 1990-2003. In Ágh Attila, szerk. *Magyar hozomány – Magyarország az EU-csatlakozás küszöbén.* BM, Budapest, 171-194.
Daróczi Katalin-Marosi Anikó-Reszler Györgyné-Szilágyiné Bíró Edit (2002) A gazdasági fejlődés szerkezetének sajátosságai Hajdú-Bihar megyében. *Területi Statisztika*, 6. sz. 518-538.
Die demografische Zukunft von Europa. (2008) www.berlin-institut.org
Dobosi Emília (2003) A komplex regionális fejlettség matematikai-statisztikai elemzése. *Területi Statisztika*, 1. sz. 15-33.
Dőry Tibor-Mészáros Rezső-Rechnitzer János (1998) Tudomány és regionalitás. *Tér és Társadalom*, 3. sz. 105-126.
Duró Annamária (2000) Az alföldi tanyaközségek történeti útja. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. (2000) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 176-192.
Dusek Tamás (2001) A területi mozgóátlag. *Területi Statisztika*, 3. sz. 215-229.

Dusek Tamás (2004) A területi elemzések alapjai. Nemes Nagy József, szerk. *Regionális tudományi tanulmányok 10.* MTA-ELTE, Budapest.
Egedy Tamás (2001) A lakótelepek helyzete Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2. sz. 143-159.
Engel Pál-Kristó Gyula-Kubinyi András (2001) *Magyarország története 1301-1526.* Osiris, Budapest.
Engelberth István (2000) A villamosenergia-felhasználás területi különbségei Magyarországon a társadalmi-gazdasági átmenet időszakában. *Területi Statisztika*, 3. sz. 203-220.
Engelberth István (2003) Egy válságban lévő határmenti terület Nógrád megyében: a Szécsényi kistérség. *Területi Statisztika*, 2. sz. 168-181.
Enyedi György-Horváth Gyula (2002) *Táj, település, régió.* Magyar Tudománytár. Kossuth, Budapest.
Enyedi Zsolt-Körösényi András (2004) *Pártok és pártrendszerek.* Osiris, Budapest.
Erdősi Ferenc (2001) A közlekedés területi jellemzőinek alakulása a rendszerváltás óta és hatása Magyarország térszerkezetére. *Területi Statisztika*, 2. sz. 160-175.
Erősödő decentralizáció. (2004) *Világgazdaság*, november 24. 7.
Észak Déllel szemben. (2005) *Népszabadság*, szeptember 22. 9.
Faluvégi Albert (2000) A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi Statisztika*, 4. sz. 319-346.
Faluvégi Albert (2000a) Az elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések listájának felülvizsgálata. *Területi Statisztika*, 1. sz. 3-16.
Faluvégi Albert-Tipold Ferenc (2007) A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása. *Területi Statisztika*, 6. sz. 523-540.
Fancsali József (2003) Komárom-Esztergom megye ipara 1998-2002 között. *Területi Statisztika*, 4. sz. 398-402.
Fábián György, szerk. (1997) *Választási rendszerek*. Osiris, Budapest.
Fábián György (2010) Választás a változásért – 2010. In Földes György-Hubai László, szerk. *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010.* Napvilág, Budapest, 453-487.
Fábián György-Kovács László Imre (2004) *Parlamenti választások az Európai Unióban (1945-2002).* Osiris, Budapest.
Fehérné Brandisz Katalin (2000) A termékenység kedvezőtlen tendenciái a kilencvenes években Győr-Moson-Sopron megyében. *Területi Statisztika*, 1. sz. 92-96.
Fekete Ferenc-Tóth József (2006) *A 2006-os országgyűlési képviselő-választás tapasztalatainak összegzése.* Az MSZP Agrár- és vidékpolitikai tagozata. Kézirat.
Fekete-Szabó Sándor (2000) A népesség Jász-Nagykun-Szolnok megyét érintő vándorlása. *Területi Statisztika*, 1. sz. 30-54.
Fórumok a megyék jövőjéről. (2005) *Világgazdaság*, november 9. 6.
Földes György-Hubai László, szerk. (1994) *Parlamenti képviselőválasztások 1920-1990.* Politikatörténeti Alapítvány, Budapest.

Földes György-Hubai László, szerk. (2010) *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010.* Napvilág, Budapest.
Fricz Tamás (2001) *Pártrendszerek.* Századvég, Budapest.
Fricz Tamás (2006) A politikai megosztottság és a törésvonalak természetrajza Magyarországon – Autoritáshiány. In Sándor Péter-Vass László-Tolnai Ágnes, szerk. *Magyarország politikai évkönyve, 2006.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja, Budapest, 94-113.
Gabriel, O. W. (1997) Politikai beállítódás és politikai kultúra. *Szociológiai Figyelő,* 1-2. sz. 53-85.
Gál Zoltán (2008) 8.4 Az ország gazdasága. Pénzintézeti szolgáltatások. In Beluszky Pál, szerk. *Magyarország történeti földrajza II.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 17-51.
Gáti Júlia (2008) Kelet kínjai. *Heti Világgazdaság*, november 29. 9.
Gelencsér Kornélia (2006) A megújuló Nagykanizsa Dél-Zala központja. *Magyar Hírlap,* február 10. 27.
Giddens, A. (2000) *Elszabadult világ.* Perfekt, Budapest.
Gréczy Zsolt-Tóth Ákos (2006) Demos: nem Debrecen a mintaváros. *Népszabadság*, január 26. 3.
Habermas, J. (2001) *A kommunikatív etika.* Új Mandátum, Budapest.
Hahn Csaba (2001) A legkedvezőtlenebb helyzetű megyék támogatása. *Területi Statisztika,* 1. sz. 49-76.
Hahn Csaba (2004) A térségi fejlődést befolyásoló tényezők Magyarországon. *Területi statisztika,* 6. sz. 544-563.
Hajdu Bertalanné (2003) Foglalkoztatási feszültségek, a munkanélküliség jellemzői Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. *Területi Statisztika,* 6. sz. 554-565.
Hajdú Zoltán (2001) *Magyarország közigazgatási földrajza.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
Hajdú Zoltán (2006) A 20. századi magyar parlamenti választások választási földrajzi kérdései. *Múltunk*, 1. sz. 137-169.
Hajnal Béla (2003) Szabolcs-Szatmár-Bereg: egy megye szélmalomharca. *Területi Statisztika*, 5. sz. 429-448.
Hanák Péter (1988) Az 1905-1906-os politikai válság. In Hanák Péter, főszerk. *Magyarország története 1890-1918.* Akadémiai, Budapest, 557-608.
Haskó Katalin-Hülvely István (2000) Választások Zalában. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 408-417.
Hegyi Klára (1985) A török birodalom a XVI-XVII. században. In Pach Zsigmond Pál, főszerk. *Magyarország története 1526-1686*. Akadémiai, Budapest, 101-145.
Horváth Gábor (2008) Nem javult a magyar bizonyítvány. *Népszabadság,* június 26. 8.
Horváth Gyula (2001) *Regionális támogatások az Európai Unióban.* Osiris, Budapest.
Horváth Gyula, szerk. (2006) *Régiók és települések versenyképessége.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.

Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. (2000) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.
Hrubi László (2000) A gazdasági térszerkezet változásai Magyarországon. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 237-264.
Hubai László (1995) A Független Kisgazdapárt szavazóbázisának regionális változása 1931-1947. In Valuch Tibor, szerk. *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben.* 1956-os Intézet-Osiris, Budapest, 430-443.
Hubai László (1997) A szociáldemokrata párt részvétele a választásokon 1922-1947. *Múltunk*, 2. sz. 119-145.
Hubai László (2001) *Magyarország XX. századi választási atlasza. 1920-2000.* I-III. Napvilág, Budapest.
Hubai László (2002) A 2002. évi parlamenti választások néhány összefüggése. In *Vokscentrum.* www.vokscentrum.hu
Hülvely István (2003) Választási körkép: Vas megye. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 541-551.
Illés Iván (2009) A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban. In Lengyel Imre-Rechnitzer János, szerk. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest, 193-220.
István Tiborné (2002) Az ipar teljesítményének területi különbségei, különös tekintettel az export alakulására, 1995-2001. *Területi Statisztika*, 6. sz. 539-550.
Jankó Ferenc-Komornoki Mihály (2008) Szuburbanizáció és választási földrajz: átalakuló pártválasztás Budapest térségében. *Tér és Társadalom*, 4. sz. 115-134.
Javuló ország kockázat. (2004) *Világgazdaság*, október 13. 2.
Jordan, T. G. (1996) *The European Culture Area.* Harper Collins College P., N. Y.
Jónás Károly (1990) *Pártpanoptikum 1848-1990.* Interast, Budapest.
Juhász József-Szőke István-O. Nagy Gábor-Kovalovszky Miklós, szerk. (1987) *Magyar értelmező kéziszótár.* Akadémiai, Budapest.
Kapros Tiborné (2006) Város versenyhelyzetben – Miskolc. *Területi Statisztika*, 4. sz. 379-391.
Karácsony Gergely, szerk. (2006) *Parlamenti választás 2006.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány-Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet, Budapest.
Kardos József-Simándi Irén, szerk. (2004) *Európai politikai rendszerek.* Osiris, Budapest.
Kákai László (2003) Országgyűlési választások Baranya megyében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 243-261.
Kálmán Attila-Szalai Anna (2011) Adósságpasszolgatás Budapesten. *Népszabadság*, február 4. 2.

Kiss János-Lőcsei Hajnalka (2006): Kistérségtípusok a Tisza mentén. In Nemes Nagy József, szerk. *Régiók távolról és közelről.* Regionális tudományi tanulmányok 12. ELTE-MTA, Budapest, 83-142.
Kjellén, R. (1917) *Der Staat als Lebensform.* Hirzel, Leipzig.
Klonkai László-Pálfalvi Zsoltné (2004) Az élelmiszeripar szerepe és szerkezete Dél-Alföld gazdaságában. *Területi Statisztika*, 1. sz. 41-55.
Kolosi Tamás-Dencső Blanka (2006) 2. Osztályok – családok – települések. In Szívós Péter-Tóth István György, szerk. *Feketén, fehéren. TÁRKI Monitor Jelentések 2005.* Budapest.
Kovács Endre, főszerk. (1987) *Magyarország története 1848-1890.* Akadémiai, Budapest.
Kovács Flórián László (2004) A kistérségek szerepe a területfejlesztésben. *Területi statisztika,* 5. sz. 407-414.
Kovács Katalin-Bihari Zsuzsanna (2000) Változó agrárgazdaság a térben. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 282-297.
Kovács László Imre (1997) Választás és választási rendszer. In Fábián György, szerk. *Választási rendszerek*. Osiris, Budapest, 11-24.
Kovács László Imre (2010) A kormány a helyén marad – 2006. In Földes György-Hubai László, szerk. *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010.* Napvilág, Budapest, 409-452.
Kovács Teréz (2001) A földhasználatban megnyilvánuló főbb területi különbségek. *Területi Statisztika*, 5. sz. 457-465.
Kovács Teréz (2010) A mezőgazdaság szerepe falvaink megélhetésében a rendszerváltás után. In Barta Györgyi-Beluszky Pál-Földi Zsuzsa-Kovács Katalin, szerk. *A területi kutatások csomópontjai.* MTA RKK, Pécs, 55-72.
Kovács Tibor (1999) Polémia a magyarországi régiókról. *Területi Statisztika*, 2. sz. 107-116.
Kovács Tibor (2002) A területi fejlettségi különbségek alakulása Magyarországon. *Területi Statisztika*, 6. sz. 506-517.
Kovács Zoltán (2000) Voksok a térben. A magyar parlamenti választások földrajzi jellemzői. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 100-115.
Körösényi András (1997) Politikai kultúra Magyarországon. *Szociológiai Figyelő*, 1-2. sz. 86-99.
Kristó Gyula, főszerk. (1994) *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század).* Akadémiai, Budapest.
KSH Mikrocenzus, 1996. Népesség és lakások jellemzői. Budapest.
Kulcsár László (2009) Barack Obama és az amerikai régiók. *Területi Statisztika*, 3. sz. 340-348.
Kurtán Sándor-Sándor Péter-Vass László, szerk. *Magyarország politikai évkönyve 1991, 1999, 2003.* Ökonómia Alapítvány-Economix RT. illetve, Demokrácia Kutatások Magyar Központja, Budapest.

Lados Mihály-Rechnitzer János (1988) Magyarország megyéinek jövedelemtermeléséről. *Bankszemle*, 3. sz. 51-57.
Laki László-Békés Zoltán (2003) Választások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 421-437.
Lejjebb az országkockázati listán. (2006) *Világgazdaság*, március 3. 3.
Lencsés Károly (2009) Inkább tűzoltás, mint romeltakarítás. *Népszabadság*, január 3. 4.
Lengyel Imre (2000) A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12. sz. 962-984.
Lengyel Imre (2006) A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. *Területi Statisztika*, 2. sz. 131-147.
Lengyel Imre (2009) A regionális versenyképességről. In Lengyel Imre-Rechnitzer János, szerk. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest, 233-265.
Lengyel Imre (2010) *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák.* Akadémiai, Budapest.
Lengyel Imre-Rechnitzer János (2000) A városok versenyképességéről. In Horváth Gyula-Rechnitzer János, szerk. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 130-152.
Lengyel Imre-Rechnitzer János (2004) *Regionális gazdaságtan.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
Lengyel Imre-Rechnitzer János, szerk. (2009) *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest.
Lengyel László (2006) Vissza saját utunkra, vagy előre a zsákutcába. *Népszabadság*, május 13.
Lengyel László (2007) Homályból homályba? *Népszabadság*, október 20. Hétvége, 5.
Leveleki Magdolna (2002) Iparosodottság és kisvállalkozói sűrűség térbeli összefüggései. *Tér és Társadalom*, 3. sz. 103-116.
Lipset, S. M.-Rokkan, S. (1967) *Party System and Voter Alignments. Cross-National Perspektives.* The Free Press, New York.
Lukovics Miklós (2006) A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. *Területi Statisztika*, 2. sz. 148-166.
Lukovics Miklós (2008) Eljárás a területi versenyképesség mérésére. *Területi Statisztika*, 3. sz. 245-263.
Lukovics Miklós-Kovács Péter (2011) A magyar kistérségek versenyképesége. *Területi Statisztika*, 1. sz. 52-71.
Magyar Nagylexikon 1-19. (1993-2004) Akadémiai, Budapest.
Magyar statisztikai évkönyvek 1990-2009. (1991-2010) KSH, Budapest.
Magyarok fél pénzen. (2005) VG-összefoglaló. *Világgazdaság*, február 23. 2.
Magyarország régiói. (2003) KSH, Budapest.
Magyarország visszacsúszott az Euromoney listáján. (2009) *Népszabadság*, március 17. 18.

Mann Miklós, szerk. (1986) *A Német Szövetségi Köztársaság története.* Kossuth, Budapest.
Mező Ferenc (2001) Debrecen városfejlesztési lehetőségei. *Területi Statisztika*, 2. sz. 176-194.
Mészáros Rezső (2000) *A társadalomföldrajz gondolatvilága.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
Miklós Gábor (2007) Kialakulóban az új lengyel koalíció. *Népszabadság*, október 25. 9.
Mikrocenzus, 1996. Népesség és lakások jellemzői. KSH, Budapest.
Mikroszkóp. (2003) Az ECOSTAT Gazdaságelemző és Informatikai Intézet, Budapest.
Mócsy András (1984) A római kor. In Székely György, főszerk. *Magyarország története I/I.* Akadémiai, Budapest, 199-264.
Nagy András (2006) A decentralizált területfejlesztési támogatások pályázati rendszereinek 2004. évi tapasztalatai. *Területi Statisztika*, 1. sz. 3-12.
Nagy Mariann (2008) Magyarország oktatásügye. In Beluszky Pál, szerk. *Magyarország történeti földrajza II.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 123-145.
Nem száguldanak a sztrádán a befektetők. (2008) *Népszabadság*, szeptember 27. 1, 6.
Nemes Nagy József (1990) Területi kiegyenlítődés és differenciálódás Magyarországon. *Földrajzi Értesítő*, 1-4. sz. 133-150.
Nemes Nagy József (1995) *Földrajz, regionális tudomány.* Tudományelméleti tanulmányok. ELTE TTK, Budapest.
Nemes Nagy József (1996) Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. *Földrajzi Közlemények*, 1. sz. 31-48.
Nemes Nagy József (1998) *A tér a társadalomkutatásban.* Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
Nemes Nagy József (1998a) *Az ország térszerkezete, területi folyamatok. Területfejlesztés Magyarországon.* Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest.
Nemes Nagy József (2006) A regionális fejlettségi tagoltság keresztmetszeti összehasonlítása. In Győri Róbert-Hajdú Zoltán, szerk. *Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térstruktúrák.* Dialóg-Campus, Pécs-Budapest, 192-213.
Nemes Nagy József, szerk. (2006) Régiók távolról és közelről. *Regionális tudományi tanulmányok 12.* ELTE-MTA, Budapest.
Nemes Nagy József (2009) *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai.* Akadémiai, Budapest.
Nemes Nagy József (2009a) Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In Lengyel Imre-Rechnitzer János, szerk. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest, 38-58.
Nemes Nagy József-Kullmann Ádám-Fekete Attila-Szabó Pál (2000) A területi fejlődés „állami" és „piaci" útjai az 1990-es években. *Területi Statisztika*, 3. sz. 203-220.

Nemes Nagy József-Jakobi Ákos-Németh Nándor (2001) A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői. *Statisztikai Szemle*, 10-11. sz. 862-884.
Németh András (2006) Magányos nyertes. *Heti Világgazdaság*, március 31. 19-20.
Németh András (2006a) A hatáskör négyszögesítése. *Heti Világgazdaság*, december 16. 30.
Németh András (2011) Száz év magányos harc. *Heti Világgazdaság*, március 5. 32-33.
Németh I. Gergely (2005) Bács-Kiskun megye: kétarcú gazdaság. *Világgazdaság melléklete*, december. 2.
Németh Nándor (2009) *Fejlődési tengelyek az új hazai térszerkezetben.* ELTE Regionális Tudományi Tanszék, Budapest.
Nyers József (2000) A magyarországi régiók erőforrásai és azok térképi ábrázolása. *Területi Statisztika*, 5. sz. 413-430.
OECD Better Life Initiative. (2011) www.oecd.org/document. Letöltve: május 25.
O'Tuatail, G. (2002) *Political Geography: From the „Long 1989" to the End of the Post-Cold War Peace.* http://garnet.acns.fsu.edu
Öregedő Békés: női kiváltság az egyetem? (2009) *Heti Világgazdaság*, augusztus 22. 20.
Paasi, A. (1986) *Institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regions and the constitution of regional identity.* Fennia.
Pacek, A.-Pop-Eleches, G.-Tucker, J. (2005) *Voting More When it Matters More: The Surprisingly Rational Turnout Story in Post-Communist Countries.* APSA Conf., Washington.
Pach Zsigmond Pál, szerk. (1985) *Magyarország története 1526-1686.* Akadémiai, Budapest.
Palasik Mária, szerk. (2007) *A nő és a politikum.* Napvilág, Budapest.
Palkovits István (1998) Gazdasági folyamatok Vas megyében. *Területi Statisztika,* 6. sz. 510-528.
Pálné Kovács Ilona (2008) *Helyi kormányzás Magyarországon.* Dialog Campus, Budapest-Pécs.
Perczel György, szerk. (1996, 2003) *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza.* ELTE Eötvös, Budapest.
Piveteau, J-L. (1991) *Note pour le groupe de travail „Territorialité des réeaux" doc*. Ronéoté, Université de Fribourg.
Piveteau, J-L. (1995) *Temps du territoire.* ZOE, Genève.
Pomian, K. (1986) L'heure des Annales. La terre – les hommes – le monde. In Nora, P. szerk. *Lieux de Mémoire, La nation 1.* Gallimard, Paris.
Pócs Balázs (2007) Negyvenötször jobb Izlandon? *Népszabadság,* november 30. 8.
Probáld Ferenc, szerk. (1994) *Európa regionális földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Probáld Ferenc (1995) A regionális földrajz helye a geográfiában. Háttérvázlat. In Nemes Nagy József, szerk. *Földrajz, regionális tudomány.* Tudományelméleti tanulmányok. ELTE TTK, Budapest.
Ránki György, főszerk. (1984) *Magyarország története 1918-1919, 1919-1945.* Akadémiai, Budapest.
Rechnitzer János (1991) Aktivitás a vidéki egyéni választási körzetekben. In Kurtán Sándor-Sándor Péter-Vass László, szerk. *Magyarország politikai évkönyve 1991.* Ökonómia Alapítvány-Economix RT. Budapest, 100-119.
Rechnitzer János (2002) A regionális politika alapvető, stratégiai meghatározói. In *Regionális fejlődés Európában és Magyarországon.* Stratégiai Füzetek 12. Budapest.
Rechnitzer János, szerk. (2007) *Nyugat-Dunántúl.* Dialóg Campus, Pécs-Budapest.
Rechnitzer János (2009) Bevezetés – A társadalomtudomány új ága, a regionális tudomány. In Lengyel Imre-Rechnitzer János, szerk. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon.* Akadémiai, Budapest, 13-24.
Rechnitzer János-Lados Mihály (1988) A jövedelemtermelés változásai a megyékben (1980-85). *Tervgazdsági Fórum,* 3. sz. 40-52.
Rechnitzer János-Dőry Tibor-Csizmadia Zoltán (2002) Az ipari parkok innovációs szolgáltatásait segítő intézmény- és informatikai rendszerek jellemzői. *Területi Statiszika*, 4. sz. 342-358.
Révai Új Lexikona 1-18. (1996-2006) Babits, Szekszárd.
Romhányi Tamás (2006) Narancsok az acélvárosban. *Népszabadság*, május 20. Hétvége, 3.
Romsics Ignác (2002) *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest.
Samuelson, P. A.-Nordhaus, W. D. (2005) *Közgazdaságtan.* Akadémiai, Budapest.
Sellers, Ch.-May, H.-McMillen, N. R. (1999) *Az Egyesült Államok története.* Maecenas, Budapest.
Sinkovics István (1985) A három országrész igazgatása. In Pach Zsigmond Pál, szerk. *Magyarország története 1526-1686.* Akadémiai, Budapest, 393-474.
Stagnált a politikai, kissé nőtt a gazdasági kockázat. (2008) *Népszabadság*, április 30. 22.
Szabad a magyar gazdaság. (2006) *Világgazdaság*, szeptember 8. 4.
Szabad György (1987) Az önkényuralom kora (1849-1967). In Kovács Endre, főszerk. *Magyarország története 1848-1890.* I. Akadémiai, Budapest, 435-768.
Szabó A. Ferenc (2005) Kint és bent. *Magyar Nemzet*, szeptember 10. 25.
Szabó Lajos (2005) *Mezőgazdaság földrajza*. Szaktudás, Budapest.
Szabó Pál (2006): Régió: „meghatározott területi egység”. In Nemes Nagy József, szerk. *Régiók távolról és közelről.* Regionális tudományi tanulmányok 12. ELTE-MTA, Budapest, 7-62.
Szabó Yvette (2007) Járásnyi erő. *Heti Világgazdaság*, november 3. 88-89.
Szarvák Tibor-Szoboszlai Zsolt (2003) Győztes vesztesek – a polgári pártok elsöprő sikere Hajdú-Biharban. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai

György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 389-407.
Szegvári Péter (2000) A regionalitás aktuális kérdései a terület- és közigazgatás-politikában. *Területi Statisztika,* 5. sz. 400-412.
Székely György, főszerk. (1984) *Magyarország története* I/I. Akadémiai, Budapest.
Szoboszlai György, szerk. (1990) *Parlamenti választások 1990.* MTA Társadalomtudományi Intézet, Budapest.
Szoboszlai György (2003) Polarizálódó pártstruktúra a választási rendszer tükrében. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 26-49.
Szőcs László (2007) A nők kisebb bért kapnak. *Népszabadság,* július 24. 15.
Szőgyi Lenke (1995) A hely szelleme – parlamenti választások Nógrád megyében. In Böhm Antal-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1994.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 408-430.
Szőgyi Lenke (2000) Nógrád megyei választások. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 325-338.
Szőgyi Lenke (2003) Nógrád megyei választások. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 454-476.
Szűcs Jenő (1983) *Vázlat Európa három történeti régiójához.* Magvető, Budapest.
Takács Gábor (2005) Megingó magyar stabilitás. *Világgazdaság,* március 18. 2.
Tanács István (2001) A pannon tigris és a földrajz. *Népszabadság,* október 27. 8.
Tanács István (2006) Aquapark a Kákásban. *Népszabadság,* március 6. 1.
Területi statisztikai évkönyvek 1990-2009. (1991-2010) KSH, Budapest.
Toroczkai Adrienn-Hahn Csaba (2006) Európai uniós támogatási adatok területi értékelése. *Területi Statisztika,* 5. sz. 459-475.
Tóth Ákos (2001) Továbbra is lemaradásban a keleti régió. *Népszabadság,* június 25. 9.
Tóth Géza (2001) A vállalati logisztika hatása a területi folyamatokra, a RÁBA Holding példáján. *Területi Statisztika,* 3. sz. 230-245.
Tóth József, szerk. (1997) *Európa politikai földrajza.* JPTE, Budapest.
Tóth József-Trócsányi András (1997) *A magyarság kulturális földrajza.* Pannónia, Pécs.
Tölgyessy Péter (2006) Ki a magyar, mi a magyar? *Népszabadság,* március 25. 12.
Török Ádám (2008) Versenyképességi lista: lecsúszás, vagy helyben járás. *Világgazdaság,* május 22. 16.
Történelmi világatlasz. (2001) Cartographia, Budapest.
Ungár Tamás (2007) Hitelképes romák. *Népszabadság,* január 22. Hétvége, 14.
Új Magyar Lexikon. (1960-1981) 1-7. Akadémiai, Budapest.
Vofkori László (2003) *A földrajztudomány rendszertana.* Pro-Print, Csíkszereda.

Volter Edina (2001) A területfejlesztés néhány eszközének alkalmazása Magyarország keleti és nyugati határ menti kistérségeiben. *Területi Statisztika*, 3. sz. 282-300.
Wiener György (1997) A választói magatartás történelmi meghatározottsága és dinamikája. In Stumpf István, szerk. *Két választás között.* Századvég, Budapest, 145-182.
Wiener György (2000) Választási eredmények és választói magatartás Budapesten. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 1998.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 183-211.
Wiener György (2003) Szavazási hajlandóság és választási eredmény Budapesten. In Bőhm Antal-Gazsó Ferenc-Stumpf István-Szoboszlai György, szerk. *Parlamenti választások 2002.* MTA PTI – Századvég, Budapest, 225-242.
Wiener György (2006) Osztályszavazás a két világháború közötti időszakban. *Múltunk*, 1. sz. 99-136.
Women in National Parliaments 2011. www.ipu.org Letöltve: 2011.június 5.
www.ksh.hu
www.valasztas.hu

NÉVMUTATÓ

A *1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs és Kutatóintézete – 315.* Aba, -i kistérség – 182, 188. Abaliget – 138. Abasár – 199. Abaúj-Hegyközi kistérség – 212, 220. Abaújszántó – 220. Abaúj-Torna vármegye – 191, 212, 220. Abaújvár – 220. Abádszalók – 289. Abda – 91. Abony, -i járás – 180. *Abonyiné Palotás Jolán – 145, 181, 309.* Achilles-sarka – 49. Acsa – 167. Acsád – 55-56. Adács – 200. *Adler Judit – 309.* Adony, -i kistérség – 182, 186. Adriai tenger – 42. Ady Endre – 31. *Agg Zoltán* – 12, 14, *31, 309.* Aggtelek – 219-220. Aggteleki-karszt – 219. Agrárszövetség, ASZ – 24, 107, 127, 130, 137, 141, 144, 172, 219, 257, 259-260, 295, 303, 305. Agyagosszergény – 96. Ajak – 301-302. Ajka, -i kistérség – 25, 100-103, 118. Ajkarendek – 102. *Akadémiai Kiadó – 310-311, 314-321.* Akasztó – 261. Akli – 105. Alacska – 218. Alap – 188-189. Alattyán – 284. Albánia – 21. Albertirsa – 179-180. Alcsutdoboz – 189-190. Aldebrő – 201. Alföld, Nagyalföld – 12, 28, 30-31, 35-36, 40-43, 45, 119-120, 191, 225-230, 245, 265, 267, 271, 275, 281, 291, *310.* Alföldi Albert – 262. Algyő – 239-240. Almamellék – 143-144. Almásfüzitő – 151. Almásneszmély – 151. Alpok – 40. Alpokalja – 53, 55, 96. Alsóberecki – 221-222. Alsógalla – 149. Alsónána – 130. Alsónémedi – 177. Alsóőrs – 103. Alsó-Pannónia (Pannonia Inferior) – 5, 18, 28, 31, 39, 41, 45, 114, 119-125, 132-133, 135, 147, 153, 165, 181-182, 184, 195, 232. Alsópáhok – 115. Alsószölnök – 57. Alsótold – 208. Alsóvadász – 220. Alsózsolca – 215. Amerika, Amerikai Egyesült Államok, USA – 15, 22, 32, *309, 312, 320.* Anarcs – 301-302. Andocs – 159. *Andorka Rudolf – 41, 132, 145, 210, 291, 309.* Andornaktállya – 201. Andó Sándor – 75. Andrásfalvy Bertalan – 138. Andriska Géza – 262. *Angelusz Róbert – 21, 309.* Anglia – 41. Anjouk – 227. *Annales ESC kiadás – 312.* Annavölgy – 152. Annus József – 238. Antalóczy Attila – 79. Apagy – 298-299. Aparhant – 130. Apc – 199-200. Apátfalva – 242. Apátistvánfalva – 57. Apostag – 259. APSA Conf. – 319. Aradszky András – 173. Arany János – 276. Aranyosapáti – 302. Arató Gergely – 75. Arató Géza – 152. Arató Tamás – 107. *Archer, J. C. – 32, 309.* Arló – 217. Arnót – 215. Arnóth Sándor – 278. Aros János – 220. Aszaló – 220. Aszód, -i kistérség – 25, 163, 167, 170. Aszódi Ilona Katalin – 261. Atkár – 199. Atlanti óceán – 32. Attala – 130-131. Attila fejedelem – 225. *Aula Kiadó – 311.* Ausztria – 32, 40, 47, 51. *Avar János – 22, 32, 309.* Avarkeszi Dezső – 86. Avas hegy – 216.

Ács – 151-152. Ács János – 105. Ácsteszér – 150. Ádánd – 159-160. Áder János 81, 95. Ágasegyháza – 258. Ágfalva – 97. *Ágh Attila – 309, 312.* Ágota Gábor – 96. Áldozó Tamás – 104. Állami Számvevőszék – 250. Álmosd – 276-277. Április 6. Kör – 170. Ároktő – 223. Árpád fejedelem – 153. Árpádhalom – 240. Ásotthalom – 238-239. Ásványráró – 94. Átány – 200. *ÁVF, Általános Vállalkozási Főiskola – 311.* Ázsia – 15.

Babarc – 140. Babák Mihály – 250. *Babits Kiadó – 320.* Babócsa – 162. Babót – 96. Babus Endre – 147, 204, *309.* Badacsonytomaj – 104-105. Bag – 170-171. Bagamér – 276-277. Bagod – 117. Baj – 149. Baja, -i kistérség – 25, 253, 257, 263-264. Baja Ferenc – 296. Baján – 119. Bajánsenye – 57. *Bajmócy Zoltán – 51, 89, 100, 111, 126, 154, 165, 212, 244, 282, 293, 309, 311.* Bajna – 149-150. Bajor Tibor – 302. Bajorország – 31. Bajót – 151-152. Bak – 117. Bakai Zoltán – 305. Bakháza – 162. Bakk – 246. Bakk Zoltán – 289. Bakonszeg – 277. Bakony hegység – 39-40, 98, 100. Bakonyalja – 91, 102-103, 150. Bakonybél – 105. Bakonycsernye – 187-188. Bakonygyepes – 102. Bakonygyirót – 92. Bakonyi Karola – 72. Bakonyi Tibor – 78. Bakonyjákó – 103. Bakonypéterd – 92. Bakonysárkány – 150-151. Bakonyszentkirály – 105. Bakonyszentlászló – 92. Bakonyszombathely – 150. *Bakos Norbert – 40, 174, 309.* Bakó Lajos – 93. Baks – 240. Baksa – 141. Baktakék – 220-221. Baktalórántháza, -i kistérség – 25, 293, 295, 299. Baky György – 105. Balassagyarmat, -i kistérség – 25, 203-206, 208-210. Balaton község – 198. Balaton Péter – 84. Balaton tó, -part, -környék stb. – 17, 39, 98-99, 103, 108, 111, 119, 153-156, 160, 164, 188, 221. Balatonalmádi, kistérség – 100, 103. Balatonberény – 160-161. Balatonboglár – 25, 157, 160-161. Balatonederics – 104. Balatonföldvár, -i kistérség – 160-161. Balatonfőkajár – 103. Balatonfüred, -i kistérség – 25, 100-101, 103. Balatonfűzfő – 103. Balatongyörök – 115. Balatoni felvidék – 39, 100. Balatonkenese – 103. Balatonkeresztúr – 160-161. Balatonlelle – 160. Balatonőszöd – 160-161. Balatonszabadi – 159. Balatonszárszó – 160. Balatonszemes – 160. Balatonszentgyörgy – 160-161. Balatonudvari – 103. Balatonvilágos – 103. Balás István – 215. Balástya – 240. Balázs Árpád – 159. Balázs József – 199. Balázs Ottó – 207. Balázsi Tibor – 215. Balczó Zoltán – 67. Balf – 97. Balkán – 23, 117. Balkány – 298-299. Balla Gábor Tamás – 82. Balla Mihály Tibor – 209. Ballai Jánosné – 301. Ballatelep – 288. Ballószög – 258-259. Balmazújváros, -i kistérség – 25, 272, 274, 279-280. Balogh Dezső – 58. Balogh Gyula – 303. Balogh János – 95. Balogh József – 94, 260. Balogh László – 239, 258. Baloldali Ifjúsági Tömörülés, BIT – 178. Balotaszállás – 262-263. Balsa – 297. Balsai István – 67. Balsay István – 185. Bana – 151. *Banai Miklós – 309. Bankszemle – 317.* Barabás – 302-303. Baracs – 186. Baracska – 189-190. Baranya megye – 5, 13, 23, 25, 28, 31-32, 52, 120-121, 130, 132-135, 137, 139, 142, 156, *310, 315.* Baranyai-dombság – 140-141. Baranyai-hegyhát – 140. Baranyai Miklós – 199. Baranyajenő – 140. *Baranyi Béla* – 12, *41, 51, 89, 100, 111, 126, 154, 165, 212, 227-229, 244, 266-268, 272, 282, 291, 293, 309-310.* Baráth Etele – 79-80. Baráth Gergely – 73. Barcza Imre – 130. Barcs, -i kistérség – 153-154, 162-163. Barkóczi Ferenc – 261. Barkóczy Gellért – 159. *Barta Györgyi – 122, 290, 310, 316. Barta Judit – 309.* Bartha László – 238-239. *Bartke István* – 290, *306.* Baskó – 222-223. Basky András – 260. Battonya – 251-252. Bauer Tamás – 77, 85. *Bayer József – 21, 310.* Bazsi – 104. Bába Iván – 78. Bábiné Szottfried Gabriella – 169. Bábolna – 150-151. Bácsalmás – 25, 254, 257, 264-265. Bács-Bodrog vármegye – 229, 256, 263. Bácsbokod – 264-265. Bácsborsod – 264-265. Bácskai János – 74. Bács-Kiskun megye – 5, 13, 23, 25, 28, 125, 127, 140, 225, 243, 252-257, 269, 293, 307, *310, 312,*

319. Bácsszentgyörgy – 264-265. Bácsszőlős – 264-265. Bágyogszovát – 95. *Bálint Lajos – 132, 253, 310.* Bánffy György – 66. Bánhida – 149. Bánhorváti – 218. *Bánlaki Pál – 254, 310.* Bánokszentgyörgy – 116. Bánréve – 218. Bányai Gábor – 265. Bányász Jánosné – 295-296. Báránd – 278. Bárdos Balázs – 217. Bárna – 206. Bársony András – 71, 176. Bársonyos – 150-151. Bársonyos dombvidék – 150. Básthy Tamás – 56. Báta – 128-129. Bátaszék – 130. Bátmonostor – 263. Bátonyterenye, -i kistérség – 203-204, 206-207. Bátor – 198. Bátorliget – 300-301. Bátor Produkt – 300. Bátya – 262. Bázakerettye – 116. Bebes István – 58. Becker Pál – 171. Becsehely – 116. *Becsei József – 310.* *Becskeházi Attila – 245, 310.* Becsó Zsolt – 207. Becsvölgye – 117. Bedő – 277. Bedő Tamás – 240. Beke Kata – 79. Bekecs – 222. Bekölce – 198. Beled – 96-97. Belezna – 114. Belgium – 21. Beloiannisz – 186. Belső-Somogy – 161. *Beluszky Pál* – 4, 12, *40-41, 51, 89-90, 113, 120, 146-147, 226-229, 266, 310, 314, 316, 318.* *Belügyminisztérium, BM – 308, 312.* Bencsik János – 149. Benedek László – 174. Benedek Mihály – 217. Benkovics Gyula – 170. Benkő András – 132. *Benkő Péter* – 1, 3-4, *10, 17, 19, 21, 30, 121, 146, 171, 174, 177, 181, 237-238, 247, 272, 282, 293, 305, 310-311.* *Benyó Balázs – 309.* Bercel – 208. Beregdaróc – 302. Beregi-Tiszahát – 302. Beregsurány – 302-303. Berekböszörmény – 277. Berekfürdő – 289. Beremend – 141-142. Berettyó – 287. Berettyóújfalu, -i járás – 25, 272-274, 277. *Berger, P. L. – 311.* Berhida – 105. Berkesd – 138. Berlin – 46. Bernáth Ildikó – 107. *Bernek Ágnes – 11, 12, 309, 311.* *Bertalan Péter – 108-109, 112, 311.* Berzence – 161. Besenyőtelek – 201. Besenyszög – 285. Besnyő – 186-187. Bezenye – 94. Bécs – 41-42, 44. Bécsújhely – 42. Békepárt – 42. Békesi László – 179. Békés, -i járás, kistérség – 25, 244, 246, 248. Békés megye – 5, 13, 23, 25, 28, 38, 77, 144, 225, 228, 235, 243-246, 254-255, 268, 289, 293, *310, 319.* *Békés Zoltán – 196, 295, 311, 317.* Békéscsaba, -i kistérség – 25, 244, 246-248, *310.* Békéssámson – 250-251. Békésszentandrás – 249-250. Béki Gabriella – 83, 86. Béla, IV. – 40, 226. Bélapátfalva, -i kistérség – 198. Bélmegyer – 248. Bénye – 171-172. Bérbaltavár – 57. Béres László – 276. Biatorbágy – 174-175. Bibó István – 30, *311.* Bicsérd – 143-144. Bicske, -i kistérség – 25, 182, 184, 189. Bihar vármegye, lásd: Hajdú-Bihar megye. Bihardancsháza – 278. Bihari Mihály – 77. Bihari síkság – 277. *Bihari Zsuzsanna – 121, 254, 274, 281, 316.* Biharkeresztes – 277. Biharnagybajom, -i járás – 278. Bihartorda – 278. Biharugra – 249. Bikal – 140. Biri – 298-299. Birkás Tivadar – 94. Birta Sándor – 301. BIT, Baloldali Ifjusági Társulás – 201. Bíró Miklós – 304. Bíró Péter – 96, *309, 311.* *Blahó Miklós – 10, 307.* BM, lásd: Belügyminisztérium. Boba – 56. Boconád – 200. Bocskai Társaság – 223. Bocskaikert – 276-277. Bodajk – 187. Bodnár Nyomda Bt. – 4. Bodnár Tamás – 4. Bodony – 198. Bodó Imre – 238. Bodroghalom – 221-222. Bodrogi Györgyné – 172. Bodrogkeresztúr – 222. Bodrogköz, -i kistérség – 212, 221. Bodrogolaszi – 221. Bogács – 224-225. Bogádmindszent – 141, 143. Bogárdi Zoltán – 168. Bogdán Piroska – 288. Bogdása – 142. Bogyiszló – 128-129. Bogyoszló – 95. Bohács Zsolt József – 240. Bokod – 150. Bokros (Lajos)-csomag – 19. Boldog – 199-200. Boldog István – 288. Boldogkőváralja – 220-221. Boldva – 218. Boldvai László – 206-207. Bollók

Istvánné – 86. Bonyhád, -i kistérség – 25, 123, 126-127, 130. Bor Imre – 129. *Bora Gyula – 311.* Borbély Lénárd – 85. Bordány – 239. Borkai Zsolt – 94. Borkó Károly – 302. Boros Imre – 118. Boros László – 97. Borota – 264. Borsány György – 71. Borsod-Abaúj-Zemplén megye – 5, 13, 23, 25, 28, 32-33, 59, 98, 137, 191, 193, 205, 210-214, 244, 253, 292, *311.* Borsodbóta – 218. Borsodi-dombság – 217, 219. Borsodi-medence – 192. Borsodi-Mezőség – 216, 223-224. Borsodivánka – 224-225. Borsodnádasd – 217. Borsodszentgyörgy – 217. Borsosgyőr – 104. *Borsy Zoltán – 363.* Borza Attila Ottó – 287. Borzavár – 105. Bosznia-Hercegovina – 21. Botka Lajosné – 285. Botka László – 236, 238. Botzheim István – 175. *Bourdieu, P. – 311.* Bócfölde – 117. Bócsa – 261-262. *Bódi Ferenc – 189, 311.* Bódvaszilas – 219-220. Bóka István – 103. Bókay Endre – 138. Bóly – 136, 140-141. *Bóna István – 40, 311.* Bóth János – 169. Böhönye – 161-162. Bökény – 298-299. Bölcske – 129. Börzsöny – 167. Bő – 55-56. Bőcs – 223-224. Bőhm András – 76-77. *Bőhm Antal* – 11, *21, 27, 113, 276, 310-312, 315-317, 320-322.* Bőny – 92-93. Bőnyrétalap – 91. Bősárkány – 95-96. Bratinka József – 239. *Braudel, F. – 312.* Braun Márton – 128. Bráz György – 224. Brennbergbánya – 97. Bretter Zoltán – 139. *Brodarics István* – 18, *312.* Brüsszel – 46. Bucsa – 249. Bucsuszentlászló – 117. Buda, környék – 39, 41, 45, 63, 66, 75, 142, 164. Budai Gyula – 299. Budai hegység – 175. Budajenő – 175. Budakalász – 176. Budakeszi – 175-176. Budaörs, -i kistérség – 25, 61, 164-165, 167, 171, 173-175, 277, *310.* Budapest – 3, 14, 17-18, 22, 23, 25, 30, 32, 34, 38, 43-44, 48, 50, 52, 58-65, 69-73, 75-76, 78, 80, 83-85, 87-88, 90, 93, 109-110, 144-145, 147-148, 164, 166, 169, 174, 177, 181, 184, 203, 210, 232-233, 237, 253, 270, 273, 290-291, *309-322.* Budapest I. kerület – 25, 64, 66. II. kerület – 25, 64, 66. III. kerület – 25, 67-68. IV. kerület – 25, 64, 68-69. V. kerület – 25, 64, 69. VI. kerület – 25, 64, 71. VII. kerület – 25, 64, 71-72. VIII. kerület – 25, 64, 72-73. IX. kerület – 25, 64, 73-74. X. kerület – 25, 64, 75, 83. XI. kerület – 25, 64, 75-77. XII. kerület – 25, 64, 77-78. XIII. kerület – 25, 64, 70-71, 78-79. XIV. kerület – 25, 64, 79-80. XV. kerület – 25, 64, 69, 81. XVI. kerület – 25, 64, 81. XVII. kerület – 25, 64, 82-83. XVIII. kerület – 25, 64, 75, 83-84. XIX. kerület – 25, 64, 84. XX. kerület – 25, 64, 74, 84. XXI. kerület – 25, 64, 85. XXII. kerület – 25, 64, 86. XXIII. kerület – 25, 64, 84-85. Budapest városrészei: Albertfalva – 76-77. Alsórákos – 79-80. Andrássy út – 71. Angyalföld – 78-79. Árpádföld – 81. Belváros – 70, 79. Békásmegyer – 68. Budafok – 86. Budatétény – 86. Cinkota – 81. Csepel – 85-86. Csepel-Kertváros – 85. Csillaghegy – 68. Dél-Buda – 120. Dél-Pest – 63, 73. Erzsébetváros – 71-72. Észak-Buda – 120. Észak-Pest – 63, 78. Ferencváros – 64, 73-74. Füredi út – 80. Gazdagrét – 64, 77. Gellérthegy – 66, 75-76. Háros – 85. Herminamező – 79. Hűvösvölgy – 66. Iskola téri körzet – 66. Istvánmező – 79. Józsefváros – 61, 72-74. Káposztásmegyer – 68. Kelenföld – 76-77. Kelet-Pest – 65. Kispest – 84. Kiszugló – 79. Kőbánya – 75, 83. Lágymányos – 75-76. Lipótváros – 70. Mátyásföld – 81. Nagy körút – 71-72. Nagytétény – 86. Nagyzugló – 79. Óbuda – 67. Őrmező – 64, 77. Pasarét – 66. Pesthidegkut – 66. Pestszenterzsébet – 74, 84-85. Pestszentimre – 83. Pestszentlőrinc – 83. Pestújhely – 80. Rákoscsaba – 82. Rákosfalva – 80. Rákoshegy – 82. Rákoskeresztúr – 82. Rákoskert – 82. Rákosliget – 82.

Rákosmente – 82. Rákospalota – 69. Rákosszentmihály – 81. Római fürdő – 68. Rózsadomb – 66. Sasad – 64, 77. Sashalom – 81. Soroksár – 84-85. Sváb hegy – 70, 77. Szent Imre város – 75. Széchenyi hegy – 77. Tabán – 66. Terézváros – 71-72. Törökőr – 79. Újlipótváros – 70-71, 79. Újpalota – 80. Újpest – 68-69, 93. Váralja – 66. Várhegy – 66. Vérmező – 66. Zugló – 79. Zúgliget – 77. *Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet – 315.* Bugac – 258, 260-262. Bugyi – 177-178. Buj – 298. Buják – 207. Bulgária – 15, 21. Burány Sándor – 84. Burgundia – 46. *Buskó Tibor László – 17,* 34, *311. Butler, D. – 31, 312.* Butyka – 296. Buza Attila – 179. Buzsák – 160-161. Bús Balázs – 68. Búsi Lajos – 287. Búzás Péter – 242. Búzás Sándor – 288. Bük – 55. Bükk, -fennsík – 197-198, 216-217. Bükk László – 173. Bükkalja – 201, 224. Bükkaranyos – 224-225. Bükkábrány – 224-225. Bükkösd – 143. Bükkszentkereszt – 216. Bükkszentlászló – 216. Bükkszék – 198. Bükkzsérc – 224. Büky Dorottya – 92.

Calabria – 231. *Cartographia Kiadó – 321. Castells, M. – 312.* Cece – 188-189. Cegléd, -i kistérség – 25, 164, 167, 179-180. Ceglédbercel – 179. Celldömölk, -i járás, kistérség – 51, 57. Celldömölkért Egyesület – 57. Centrum párt – 71, 82-85, 131, 162, 215-216, 218, 220, 222, 238-239, 260. Cered – 206. Cégénydányád – 304, 306. Céhegyesület (Piliscsaba) – 175. *Cheltenham – 312.* Cibakháza – 286. CID *Cég-Info Kft. – 135, 164, 312.* Cigánd – 221-222. Cikó – 130. Ciprus – 15. Civilek – 55-56, 96, 169, 173, 180, 240, 247-248, 261, 264, 275, 302. Coloplast – 300. *Comitatus – 309.* Czeller Zoltán – 265. Czerván György – 172. Czinege Imre – 179. Czira Szabolcs – 180. Czoma László – 116. Czomba Sándor – 303. Czuczi Mihály – 287. Czunyiné Bertalan Judit – 151.

Csabacsüd – 249-250. Csabai Lászlóné – 296. Csabrendek – 104-105. Csaholc – 304, 306. Csanád vármegye – 226, 228, 242. Csanádapáca – 250-251. Csanádi hátság – 251. Csanádpalota – 242. Csanytelek – 240. Csapody Miklós – 76. *Csapó Tamás* – 56, *108, 135, 312.* Csaroda – 302-303. Csataszög – 285. *Csatári Bálint – 45, 119, 146, 192, 223, 230, 292, 312.* Csád – 12. Csáfordi Dénes – 277. Csákabonyi Balázs – 157. Csákánydoroszló – 57. Csákberény – 187. Csáki Zsigmond – 200. Csákvár – 187. Csáky András – 179. Csámpa – 129. Csány – 199. Csányoszró – 141, 143. Csárdaszállás – 248-249. Császár – 150. Császár László – 105. Császártöltés – 262. Csátalja – 263-264. Csávoly – 264-265. Cseh Sándor – 288. Csehák Judit – 107. Csehimindszent – 57-58. Csehország – 15-16, 18, 19, 21, 42. Cselekvő Összefogás Celldömölkért – 57. Csemő – 179. Csendes óceán – 32. Csengele – 240. Csenger, -i kistérség – 293, 304, 306. Csengerújfalu – 305. Csenger-Zalán Zsolt – 174. Csengey Dénes – 116. Csengőd – 261. Csenyéte – 220-221, 224. Csepel sziget – 177. Csepreg, -i kistérség – 51, 55. Cserehát – 220. Cseresnyés – 129. Cseresnyés Péter – 115. Cserépfalu – 224. Cserhát – 178. Cserhátalja – 207. Cserháti – 97. *Cserháti Ilona – 111, 204, 312.* Cserhátsurány – 208. Cserkeszőlő – 286. Cserna Gábor – 186. Csernely – 218. Csernus Ferenc – 259. Cser-Palkovics András – 185. Cserszegtomaj – 115. Cservenák Pál Miklós – 248. Csesztreg – 116. Csetény – 105. Csécsei Béla – 73. Csénye – 56. Csépa – 286-287. Csévharaszt – 178. Csicsai Claudius Iván – 75. Csige József – 279. Csige Tamás –

280. Csiha András – 280. Csiha Judit – 76, 80. Csikai Zsolt – 258. Csikéria – 264. Csintalan Sándor – 74-75. Csire János – 68. *Csizmadia Ervin – 22, 27, 312*. Csizmadia István – 104. *Csizmadia Zoltán – 122, 230, 320.* Csizmár Gábor – 69. *Csíkszereda – 321.* Csoba Tamás – 216. Csobaj – 222. Csobánka – 176. Csokonyavisonta – 162-163. Csokvaomány – 218. Csolnok – 152. Csomós László – 198. Csongrád megye – 5, 13, 16, 23, 25, 28, 31, 34, 59, 110, 210, 225-226, 228, 231-237, 243, 254-255, 281, 307-308, *310.* Csongrád város, -i kistérség – 25, 233, 237, 240. Csonkahegyhát – 117. Csontos János – 278. Csopak – 103. Csorna, -i kistérség – 25, 91, 95-96. Csorvás – 250. Csókakő – 187-188. Csólyospálos – 260. Csór – 187. Csót – 103. Csóti György – 66. Csöbör Katalin – 215. Csögle – 102. Csökmő – 277. Csököly – 158-159. Csömödér – 116. Csömör – 169-170. Csörnye – 116. Csörötnek – 57. Csősz – 185. Csurgó, -i kistérség – 153-154, 161-162. Csurka István – 248.

Dabas, -i kistérség – 25, 164-165, 167, 178-179. Dabas Fejlődéséért Integráló-dók Egyesülete, DAFI – 179. Dad – 150. Daher Pierre – 220. Dalmand – 130. Dancs László – 248. Dancsó József – 251. Dankó Béla – 250. Darány – 162. Darnózseli – 94-95. *Daróczi Katalin – 247, 312.* Darvas Iván – 78. Daróczy Zoltán – *271,* 275. Dág – 152. Dáka – 104. Dán János – 242. Dánszentmiklós – 180. Dány – 170-171. Dávid Ibolya – 33, 123, 127, 132. Dávid Imre – 250. Dávod – 263. *De Minuit kiadó – 311.* Deák András – 76. Deák Ferenc – 42. Deák Ibolya, Bt. – 3-4, *310-311.* Deák Istvánné – 105. Deák Sándor – 151. Debrecen – 17, 25, 37, 267-268, 270, 272-276, 296, *313, 318.* Debreczeni József – 70, 258. Debreczenyi János – 107. Decs – 128. Dejtár – 209. Deme Zoltán – 250. Demecser – 299-300. Demendi László – 299. Demeter Ervin – 83, 197. Demeter Zoltán – 218. Demokrata Néppárt – 204. *Demokrácia Kutatások Magyar Központja (Alapítvány) – 310, 314-316. Demos Magyarország* – 272, *314.* Demszky Gábor – 71. Dencsháza – 143. *Dencső Blanka – 77, 316.* Dercze Tamás – 69. Derecske, -i járás, (Létavértes)-i kistérség – 272, 278-279. Derekegyház – 240. Deszk – 237-238. Detk – 200. Detroit – 9. Deutsch Tamás – 72, 76. Devánszkiné Molnár Katalin – 82. Devecser – 102-103. Dédestapolcsány – 218. Dég – 188-189. Dél – 32, *313.* Dél Alföld, -i régió – 23, 122, 225-226, 228-231, 233-234, 244, 252, 261, 267-269, *309, 316.* Dél-Baranya – 330. Dél-Békés – 243. Dél-Dunántúl, -i régió – 18, 22-23, 28, 31, 46-47, 120-123, 126, 138-139, 153, 159, 161, 192, 230, 268. Délkelet-Dunántúl – 188. Délkelet-Magyarország – 19. Délkelet-Pest megye – 45. Dél-Tiszántúl – 44, 227, 229. *Dél-Zala – 314.* Dénes János – 83. Dénes Tibor – 57. Dévaványa – 249. *Dialog Campus Kiadó – 310, 314, 317-320.* Dietz Ferenc – 176. Diósd – 173. Diósgyőr – 213, 216. Diósjenő – 209. Dióskál – 115. Dióssi Csaba – 169. Dióssy László – 106-107. Diszel – 104. Dnyeper – 32. Dobos Krisztina – 80. Dobos László – 75, 289. *Dobosi Emilia – 111, 204, 312.* Doboz – 248-249. Dobsza – 143. *Doing Business – 305.* Domaháza – 217. Domaszék – 238. Dombegyház – 251-252. Dombi Imréné – 278. Dombóvár, -i kistérség – 25, 127, 130-131. Dombrád – 301-302. Domokos László – 250. Domonyi László – 261. Domoszló – 199. Donáth László – 67-68. Dorkota Lajos – 186. Dornbach Alajos – 66. Dorog, -i kistérség – 152. Dorogi Gabriella – 78.

Doszpot Péter – 172. Dóc – 240. Döbrököz – 130-131. Döcsakovszki Béla – 173. Döge – 301-302. Dögei Imre – 288. Dömös – 152. Dömsöd – 177. Dörgicse – 103. *Dőry Tibor – 122, 230, 312, 320.* Draskovits Dénes – 288. Dráva, mente – 39, 119, 133-134, 141, 143, 153, 162. Drávafok – 143. Drávakeresztúr – 144. Drávaszabolcs – 141. Dráva-Száva köze – 39. Drégelypalánk – 209. Dudar – 105. Duna, mente, part – 18-19, 22, 29-30, 34, 40, 68, 73, 93, 119, 129, 140-142, 144, 149, 151-152, 164, 173, 176-177, 189, 191, 205, 225, 228, 231, 256, 263. Dunaalmás – 151. Dunabogdány – 176. Dunaegyháza – 259. Dunafalva – 140, 263. Dunaferr Dunai Vasmű Rt., Donbass Ipari Szövetség Korporáció – 182. Dunaföldvár – 129. Dunaharaszti – 176-177. Duna-kanyar – 39, 119. Dunakeszi, kistérség – 25, 164-165, 167-168. Dunakiliti – 94. Dunakömlőd – 129. Duna-medence – 117. Dunapataj – 262. Dunaszeg – 91. Dunaszekcső – 141. Dunaszentbenedek – 262. Dunaszentgyörgy – 129. Dunasziget – 94. Dunatetétlen – 259. Duna-Tisza köze – 14, 135, 164, 226-227, 229, 235, 255, 257, 265. Dunaújváros, -i kistérség – 25, 121, 123, 182, 184, 186. Dunavarsány – 177-178. Dunavecse – 259. Dunántúl – 13-14, 19, 36, 38-44, 49, 52, 100, 109-110, 118-120, 122-126, 133, 135, 139, 142, 147, 153-156, 160-161, 181, 183, 188, 225-229, 255, 265, 267. Dunántúli-középhegység – 123. *Duró Annamária – 252, 281, 312. Dusek Tamás – 10, 312-313.* Dusnok – 262.

Ebes – 278. ECOSTAT Gazdaságelemző és Informatikai Intézet — 51, 126, 134-135, 153, 182, 203, 212, 281, 293, *318.* Ecseg – 207. Ecsegfalva – 249. Ecser – 172. Ecséd – 199-200. Ecsődi László – 187. Edelény, -i járás, kistérség – 25, 214, 219-220. *Edward Elgar – 312. Egedy Tamás – 67-68, 80, 139, 313.* Eger, -i járás, kistérség – 25, 192, 195-198, 201. Eger patak – 197. Egerág – 141, 143. Egerbakta – 198. Egercsehi – 198. Egerlövő – 224. Egerszalók – 198. Egerszólát – 198. Egervár – 117. Egyed – 95. Egyek – 279. Egyesült Államok, lásd: Amerika. Egyházasharaszti – 141, 143. Egyházashetye – 56. Egyházaskozár – 140. Egyházasrádóc – 54. Együtt a Holnapunkért (Piliscsaba) – 174. Együtt Kiskunmajsáért – 261. Eke Károly – 240. Elek – 247-248. Elek István – 201. Elektrolux – 293. Előszállás – 186-187. *ELTE Eötvös Kiadó – 311, 313, 318-319. ELTE Regionális Tudományi Tanszék – 314, 316, 319* . Emőd – 224-225. Encs, -i járás, kistérség – 25, 212, 214, 220-221. Encsencs – 300. Endre Sándor – 260-261. Endrefalva – 208-209. Enese – 95. *Engel Pál – 40, 120, 227, 313. Engelberth István – 44, 98, 194, 202, 313.* ENSZ, Egyesült Nemzetek Szervezete – 16. *Enyedi György* – 12, *313. Enyedi Zsolt – 27, 313.* Enying, -i kistérség – 182, 188-189. Eörsi Mátyás – 67, 86. *Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, ELTE TTK – 313, 318, 320.* EP, lásd: Európai Parlament. Eperjes – 240. Epöl – 149. Eplény – 105. Ercsi, kistérség – 182, 189-190. Erdély – 119-220, 227. Erdőbénye – 222-223. Erdőhorváti – 221. Erdőkertes – 167-168. Erdős Norbert – 248. *Erdősi Ferenc – 124, 132, 253, 291, 313.* Erdőtelek – 200. Erk – 200. Erkel Tibor – 69. Erzsébet – 141. Esze Tamás – 86. Esztergom, -i kistérség – 25, 120, 146-149, 150-152. Esztergom vármegye – 145. Eszterházi birtok – 41. Ete – 150-151. Etes – 208-209. Etyek – 189. Etyeki dombság – 189. *Euromoney* – 19, *317.* Európa – 14-16, 32, 41, 225, 284, *312, 315, 319-321.* Európai Néppárt – 19. Európai Parlament, EP – 15, 69. Európai Unió, EU – 15,

19, 20-21, 47, 62, 87, 108, 135, 191, 193, 231, 269, 292, *312-315, 321.* Eurázsia – 224.

Ékes József – 102. Éles András – 280. Érd – 25, 164-167, 173-174. Érpatak – 298. Érsek Zsolt – 199-200. Érsekcsanád – 263-264. Érsekvadkert – 209-210. Észak – 31, 108, *313.* Észak Alföld, -i régió – 23, 46, 122, 193, 225, 230-231, 265-267, 269-271, 285, *309.* Észak-Bakony – 105. Észak-borsodi karszt – 186. Észak-Dunántúl – 22, 35, 42, 100, 146. Észak-Európa – 12. Északi tenger – 42. Északkelet-Dunántúl – 28. Északkelet-Magyarország – 205, 268, 295. Észak-Magyarország, -i régió – 14, 23, 28, 31, 45-46, 122, 191-193, 195, 197, 213, 217, 225, 230, 268. Északmagyarországi-középhegység – 165, 191, 224. Északnyugat-Dunántúl – 18, 30-31, 34, 39-41, 43-44, 47-48, 62, 99. Északnyugat-Magyarország – 8. Észak-Tiszántúl – 264, 269-270. Észak-Veszprém megye – 92. Észak-Zala – 108, 117. Észak-Zselic – 158. Észtország – 15-16, 19, 21.

Fadd – 129. Faddi József – 259. Fajsz – 262. Foktő – 262. Faludi Tamás – 261. *Faluvégi Albert – 45, 122, 192, 244, 268, 313.* Fancsali – 120. *Fancsali József – 145, 313.* Faragó László – 199. Faragó Péter – 218. Farád – 95. Farkas Gábor – 172. Farkas György – 71. Farkas Gyula – 175. Farkas Imre – 287. Farkas Kálmánné – 200. Farkas Sándor – 241. Farkas Zoltán – 224, 249. Farkaslyuk – 217. Farmos – 171-172. Fazekas László – 180. Fazekas Sándor – 289. *Fábián Attila – 310. Fábián György – 21, 270, 312-313, 316.* Fábiánsebestyén – 240. Fáki László – 177. Fedor Vilmos – 215. Fegyvernek – 288. Fehér László – 57. Fehérgyarmat, -i kistérség – 25, 293, 295, 304, 306. *Fehérné Brandisz Katalin – 90, 313.* Fehérvár, lásd: Székesfehérvár. Fehérvárcsurgó – 187-188. Fehérvári Tamás – 131. Feigl Ferenc – 162. Fejes Attila – 275. Fejér Andor – 288. Fejér megye – 5, 13, 23, 25, 28, 31, 52, 59, 120, 123, 126, 147, 173, 181, 183-184, 307. Fejlesztési Hivatal – 134. Fekete Afrika – 15. *Fekete Attila – 318. Fekete Ferenc – 27, 313.* Fekete György – 78. Fekete Gyula – 69. Fekete Pál – 260. Fekete Zoltán – 225. *Fekete-Szabó Sándor – 181, 211, 313.* Felcsút – 189-190. Feldebrő – 201. Felgyő – 240. Felirati (Deák-) Párt – 42. Felnémet – 197. Felsőcsatár – 55. Felsőgalla – 149. Felsőlajos – 259. Felsőnyárád – 219-220. Felsőnyék – 131-132. Felsőörs – 103. Felső-Pannónia (Pannonia Superior) – 5, 18, 22, 28, 30, 39-43, 45-49, 55, 88, 93, 95, 98-99, 103, 106, 109-112, 116, 118, 121, 123, 148, 153, 163. Felsőrajk – 116. Felsősima – 296. Felsőszentiván – 264-265. Felsőszentmárton – 143. Felsőtárkány – 197-198. Felső-Tisza-vidék – 266. Felsővadász – 220. Felsőzsolca – 215. Felvidék – 191. *Fennia kiadó – 319.* Fenyőfő – 92. Fenyves Péter – 188. Fenyvesi Máté – 264. Fenyvessy Zoltán – 76. Ferihegyi repülőtér – 252. Fertő tó – 39-40, 97. Fertőd – 96. Fertőrákos – 97. Fertőszentmiklós – 96-97. Fertőszéplak – 96-97. Festetich birtok – 41. Fetser János – 251. Fényeslitke – 301. Fiatal Demokraták Szövetsége, Fidesz, Fidesz–Magyar Polgári Párt/Szövetség, -KDNP – 27-28, 47-48, 52-58, 63-64, 66-86, 90-97, 101-107, 112-118, 123, 127-132, 136-144, 149-152, 155-163, 167-180, 184-190, 193, 196-201, 204-210, 213-225, 231, 235-242, 246-252, 256-265, 270, 274-280, 283-289, 294-305. Ficsor József – 261. Figler János – 129. Filló Pál – 71-72. Firtl Mátyás – 97. FKGP, lásd: Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt. Fodor András

Attila – 84. Fodor Antalné – 177. Fodor Gábor – 76, 199. Fodor István – 178. Fodor János – 299. Fodor Tamás – 97. Fogarasiné Deák Valéria – 170. Font Sándor – 261. Fonyód, -i kistérség – 154, 160-161. Forráskút – 240. Forró – 220. Fónagy János – 72. Fót – 169. Földeák – 242. Földes – 278. *Földes György – 313-314, 316.* Földesi Gyula – 85. Földi László – 179-180. *Földi Zsuzsa – 316. Földrajzi Értesítő – 318. Földrajzi Közlemények – 318.* Fördős Attila – 169. Frajna Imre – 175. Francz Rezső – 162. Franciaország – 14. Freedom House, FH – 19. *Fricz Tamás – 27, 314* . Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, FKGP – 27, 30, 51, 56-57, 69, 75, 81, 83-84, 95, 112-118, 129, 132, 137, 139-140, 142, 156-159, 162-163, 166, 170, 177-180, 188, 198-201, 214-217, 221, 224, 229, 237-242, 246-249, 251-252, 257-264, 274-275, 277-280, 283-289, 294-295, 298-302, 304-305, *310, 315*. Független Magyar Demokrata Párt – 149. Független Polgári Szövetség – 169. Füle – 185. Füle István – 286. Fülöp – 276. Fülöp Erik – 298. Fülöp István – 304. Fülöp-háza – 259-260. Fülöpjakab – 259. Fülöpszállás – 261. Fülpösdaróc – 303-304. Für Lajos – 58. Fürged – 131-132. Fürjes Pál – 217. Füzesabony, -i kistérség – 25, 195, 197, 201. Füzesgyarmat – 249. Fűzérkomlós – 221. Fűzvölgy – 116.

G. Nagyné Maczó Ágnes – 221. Gaál Angelika – 55. Gaál Antal – 160. Gabriel, O. W. – 16, *314.* Gacsály – 304, 306. Gajda Péter – 84. Gajdos István – 180. Galgahévíz – 170. Galgamácsa – 170-171. Gali Ákos – 275. *Gallimard kiadó – 319.* Gamás – 160-161. Ganz Röck Kft. – 260. Gara – 264. Garabonc – 115. Garadna-Szinva völgye – 216. Garadna – 216-217. Garai István – 260-261. Gazda László – 300. Gazdag János – 242. Gazdasági Minisztérium – 51, 244, 293. *Gazsó Ferenc – 21, 310-312, 314-317, 320-322.* Gádoros – 250. Gál István – 279-280. *Gál Zoltán – 42,* 78, 173, *314.* Gánt – 187-188. Gárdony, -i kistérség – 25, 184, 186-187. Gátér – 258. *Gáti Júlia – 88, 106, 165, 213, 314.* Gávavencsellő – 298. Gedei József – 284. Gegesy Ferenc – 74. Geiger Ferenc – 85. Gelencsér Attila – 158. *Gelencsér Kornélia – 111, 314.* Gellénháza – 117. Gellért Kis Gábor – 172. Gelse – 116-117. Gemzse – 302-303. Gencsapáti – 55. General Electric – 111. *Genéve – 319.* Gerecse hegység – 149, 152. Gerendás – 250-251. Geresdi dombság – 140. Geresdlak – 141. Gerjen – 129. Gerócs József – 117. Gersekarát – 57. Geszt – 247. Gesztely – 215. Geszteréd – 298-299. Géczi József Alajos – 239. Géderlak – 262. Gégény – 301. Gémesi György – 170. Gérce – 56. Gfk Hungária Piackutató Intézet – 10, *310.* Gic – 328. *Giddens, A.* 18, 30, *314.* Gilvánfa – 142-143. Girincs – 223. Gímesi Szabolcs – 97. Glattfelder Béla – 81. Godó Lajos – 200. Golop – 222-223. Gomba – 171-172. Gombos András – 241. Gógánfa – 104. Gógl Árpád – 185. Göcsej dombság – 113, 116. Göd – 169. Gödöllő, -i kistérség – 25, 164-165, 167, 169-170. Gödöllői dombság – 169-170, 179. Gödöllői Lokálpatrióta Klub – 170. Gödre – 140. Gölle – 158. Gömbös Ferenc – 56-57. Gönc – 220. Göndör István – 115. Gönyű – 91-92. Görbeháza – 279. Görcsöny – 139. Görgeteg – 162. Görgényi Ernő – 248. Görögország – 11-12. Graz – 42. Gráf József – 143. *Gréczy Zsolt – 273, 314.* Gromon István – 175. Grószné Krupp Erzsébet – 175. Grúber Attila – 159. Gulyás Dénes – 175. Gulyás László – 201. Gutorfölde – 116. Gúr Nándor – 220.

Gyapa – 129. Gyapay Zoltán – 105. Gyarmat – 92, 103. Gyál, -i kistérség – 164, 177-178. Gyárfás Ildikó – 219. Gyenesdiás – 115. Gyenesei István – 162. Gyenes Levente – 173. Gyermely – 149. Gyékényes – 109. Gyirmót-Ménfőcsanak – 93. Gyímesi Endre József – 114. Gyímesi István – 178. Gyímesi József – 54. Gyomaendrőd – 249-250. Gyopáros Alpár – 95-96. Gyovai István – 263. Gyömrő – 173. Gyömrő 2000 Kör – 173. Gyöngyös, -i kistérség – 25, 196-197, 199-200. Gyöngyöshalász – 199. Gyöngyösoroszi – 199. Gyöngyöspata – 199. Gyöngyössólymos – 199. Gyöngyöstarján – 199. Gyönk – 131-132. Györe – 130. *Györffy György – 40.* György István – 75. Györgytarló – 222. Györköny – 129. Győr, -i járás, kistérség – 25, 40, 43-44, 47, 53, 88-94, 106, 181. Győr Sándor – 102. Győrasszonyfa – 92. *Győri Róbert – 318.* Győr-Moson-Sopron megye, vármegyék – 5, 13, 23, 25, 28, 30, 39-42, 49, 60, 62, 87-92, 101-103, 105, 109-110, 112, 133, 165, 213, 253, 271, 292, *313.* Győrság – 92. Győrsövényház – 95. Győrszemere – 92. Győrszentiván – 93. Győrújbarát – 92. Győrújfalu – 92. Győrvár – 57. Győrzámoly – 92. Gyuga Pál – 116. Gyula, -i kistérség – 25, 244-248. Gyula Ferencné – 277. Gyulafirátót – 107. Gyulaháza – 299-300. Gyulaj – 130-131. Gyurcsány-kormány – 12. Gyuricza Béla – 185. Gyurkó János – 85. Gyúró – 189. Gyürk András – 68.

Habermas, J. – 14, *314.* Habis László – 197. Hack Péter – 68, 76-77. Hadházy Sándor – 176. Hagyó Miklós – 78. *Hahn Csaba – 49, 54, 56-58, 87, 110-111, 115, 138, 164, 181, 194, 202, 209, 232-233, 275, 314, 321.* Hahót – 116. Hajdics József – 132. *Hajdú Bertalanné – 258-259, 314.* Hajdú János – 129, 240. Hajdú László – 80-81. *Hajdú Zoltán* – 11, *34, 146,* 188, *292, 310, 314, 318.* Hajdúbagos – 278-279. Hajdú-Bihar megye – 5, 13, 23, 25, 28, 37, 265, 268-271, 273-274, 276, 289-290, *312, 320.* Hajdúböszörmény, -i kistérség – 25, 274, 280. Hajdúdorog – 280. Hajdúhadház, -i kistérség – 25, 272, 274, 276-277. Hajdúhát – 274, 280, 296, 298. Hajdúnánás – 280. Hajdúság – 270, 276, 278. Hajdúsámson – 276. Hajdúszoboszló, -i kistérség – 25, 272, 274, 278-279. Hajdúszovát – 278. Hajmáskér – 107. *Hajnal Béla – 258, 290, 314.* Hajós – 262. Halász István – 285. Halász János – 275. Halászi – 94-95. Halásztelek – 176-177. Halesz – 286. Halimba – 102. Haller Zoltán – 152. Halmai Gyula – 225. Halmaj – 220. *Hanák Péter – 43, 314.* Hangács – 219. Hangony község – 217. Hangony patak – 217. Hankook – 182. Hankó-Faragó Miklós – 54. Hanság – 40, 95-96. Harangodi-dombság – 222. Haraszti Miklós – 73. Hargitai János – 141. Harka – 97. Harkakötöny – 262-263. Harkány – 141-143. Harmat Béla – 173. *Harper Collins College P. kiadó – 311.* Harrach Péter – 168. Harsány – 224. Harta – 262. *Haskó Katalin – 94, 108, 314.* Hassay Zsófia – 71. Határozati Párt (Balközép és 48-asok) – 42. Hatvan, -i kistérség – 25, 197, 199-200. Hatvani Zoltán – 219. Hazafias Választási Koalíció, HVK – 24, 73, 102, 104, 132, 185, 284. Háda Imre – 302. Hámor – 216. Hámori György – 96. Háromfa – 162. Hárs Gábor – 73. Házas József – 159. Hegedűs István – 287. Hegedüs Lórántné – 70. Hegyalja – 191, 221. Hegyeshalom – 94-95. Hegyfalu – 55-56. Hegyhátszentjakab – 57. Hegyi Gyula – 66. *Hegyi Klára – 314.* Hegyköz – 221. Hegykő – 96. Hegymeg – 220. Heintz Tamás – 158. Hejőbába – 223. Hejőkeresztúr

– 223. Helvécia – 258. Hencida – 277. Hende Csaba – 54-55. Herbály Imre – 288. Herbert Ferenc – 114. Herceghalom – 174-175. Hercegkút – 221. Hercegszántó – 263. Herczeg Zsolt – 288. Herencsény – 208-209. Herend – 106. Heréd – 199-200. Herényi Károly – 160. Herman István – 201. Hernád folyó – 215, 220. Hernád község – 178. Hernádkak – 215. Hernádkércs – 220. Hernádnémeti – 215. Hernádvécse – 220-221. Hetes – 158-159. Hetényegyháza – 257. Hetényi Tamás – 150. Hetés dombság – 116. *Heti Világgazdaság – 309, 314, 319-320.* Hetvehely – 143. Heves, -i kistérség – 25, 195, 197, 200. Heves megye – 5, 13, 23, 25, 28, 31-32, 34, 37-38, 59, 123, 137, 191, 193-197, 235, 285, *311.* Hevesi dombság – 198. Hevessy József – 276. Hevesvezekény – 200. Hédervár – 94-95. Hévíz – 108-109, 115-116, 173. Hévízgyörk – 170. Hidas – 141. Hidasnémeti – 220. Hiesz György – 199. Hiller István – 85. *Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület – 318.* Hird – 138. Hirt Ferenc – 132. *Hirzel kiadó – 316.* Hímesháza – 141. Hídvégardó – 219. Hodász – 300-301. Hoffman Pál – 177. Hoffmann Attila – 82. Hoffmann Tamás – 76. Hollád – 160. Hollóháza – 221. Hollókő – 208-209. Hollósi Antal Gábor – 69. Homa János – 197. Homokmégy – 262. Homokszentgyörgy – 162-163. Homorúd – 141. Homrogd – 220. Honfi József – 58. Hont vármegye – 134. Hoppa József – 140. Hoppál Péter – 138. Horn Gábor – 72, 78. Horn Gyula, kormánya – 46, 52, 156, 160, 268. Hort – 199. Horthy-korszak – 10, 66, 78. Hortobágy község, táj – 279-280. Hortobágy folyó – 245, 287. Horváth Balázs – 106. Horváth Béla – 77-78. Horváth Csaba – 67. Horváth Ede – 87. *Horváth Gábor – 19, 314. Horváth Gyula – 9,* 12, *310, 312-317, 315.* Horváth István – 128. Horváth Lajos – 131. Horváth László – 198, 263. Horváth Miklós – 185. Horváth Tivadar – 96. Horváth Vilmos – 56. Horváth Zsolt – 106, 258. Horváthertelend – 144. Horvátország – 21. Horvátzsidány – 55. Hosszúhetény – 140. Hosszúpályi – 278-279. Hosszúpereszteg – 56-57. Hódmezővásárhely, Vásárhely, -i kistérség – 25, 231, 233-237, 241-242. Hörcsik Richárd – 222. Hövej – 96. Hőgyész – 131-132. *Hrubi László – 87, 109, 211, 315. Hubai László* – 11, *21, 43, 51, 63, 76, 90, 92-93, 116-117, 149, 152, 161, 180, 188, 198, 206-207, 209, 258-259, 261, 277, 303, 314-316.* Huber László – 56. Hunnia – 5, 18, 28, 30-31, 39-41, 123, 163, 165, 191-196, 205, 210, 213, 223-224, 226-229, 231-232, 234-236, 243, 252-253, 255-257, 271, 273-274, 282-283, 293. Hunvald György – 72. Hunya – 249. Hunyadfalva – 285. Hunyadi István – 83. Hunyadiak, birtokok – 227. *Hülvely István – 49, 108, 314-315.*

Ibafa – 143. Ibrány (-Nagyhalász), -i kistérség – 298-299. Igal – 159-160. Iharosberény – 161-162. Ikervár – 56. Ikrény – 92. Iliny – 208-209. Ilk – 302. Illancs – 263-264. *Illés Iván – 45-46, 315.* Illés Zoltán – 71. Illéssy István – 186. IMF, International Monetary Fund, Nemzetközi Valutaalap – 11. Imre Zsolt – 168. Imrehegy – 261. Inánccs – 220. Inárcs – 178-179. Inota – 105. *Interast Kiadó – 315.* Ipartestület Vecsés – 173. Ipkovich György – 54. Ipoly, -mente – 168, 208. Ipolydamásd – 168. Ipolyköz – 139. Ipolytarnóc – 208-209. *Ipszilon Kiadó – 310.* Iregszemcse – 131-132. Isard, W. – 9-10. Isaszeg – 169-170. Istenmezeje – 198. István József – 161. *István Tiborné – 181, 315.* Iszkaszentgyörgy – 187. Isztimér – 187. Ivanics Ferenc – 96. Ivád – 198. Iván – 96. Iváncsa – 186. Iváncsik Imre –

285-286. Iványi Gábor – 68, 73. *Izland – 319.* Izmény – 130. Izsák – 261. Izsó Gábor – 248. Izsófalva – 219-220.

Jakab Ferenc – 300. Jakabszállás – 258. *Jakobi Ákos – 319. Jane's Intelligence Group – 309. Jankó Ferenc – 166, 315. Janus Pannónius Tudományegyetem – 321.* Ják – 54. Jákó – 158. Jánd – 302-303. Jánkmajtis – 304, 306. Jánosdeák Gábor – 222. Jánoshalma, -i kistérség – 254, 264-265. Jánosháza – 56-57. Jánoshida – 284. Jánosi György – 128, 173. Jánosiné dr. Bene Ildikó – 286. Jánossomorja – 95. Járdánháza – 217. Jármi – 303-304. Járvás István – 283. Jászalsószentgyörgy – 284-285. Jászapáti, járás – 25, 283-285. Jászágó – 284. Jászárokszállás – 284. Jászberény, -i kistérség – 25, 281, 283-284. Jászboldogháza – 284-285. Jászdózsa – 284-285. Jászfelsőszentgyörgy – 284. Jászfényszaru – 284. Jászivány – 284-285. Jászjákóhalma – 284. Jászkarajenő – 180. Jászkisér – 284-285. Jászladány – 284-285. Jász-Nagykun-Szolnok megye – 5, 13, 17, 23, 25, 28, 32, 63, 265, 267-268, 281-283, 290, 307, *313.* Jászplasztik – 293. Jászság – 265, 283-284. Jászszentandrás – 284-285. Jászszentlászló – 260-261. Jásztelek – 284-285. Jávor Benedek – 76. Jávor Károly – 174. Jobbágyi – 207-208. Jobbik Magyarországért Mozgalom, Jobbik – 27, 30, 54-58, 66-67, 69-78, 81-86, 92, 95-97, 103, 105-107, 114-118, 123, 128, 137-143, 149-152, 156, 158-160, 162, 166, 168-170, 172-177, 179, 185-187, 189, 193, 197, 199, 201, 205, 207, 213-214, 218-219, 222-223, 236, 238, 240-242, 247-248, 250-252, 258, 261, 262-265, 275-276, 280, 283-287, 297-298, 301-302. Jordan, T. G. – 14, *315.* Jordán Éva – 81. *Jónás Károly – 42, 315. Jószöveg Műhely Kiadó – 311.* Józsa – 275. Józsa Fábián – 258. Józsa István – 77. József, II. – 120. Jövőnk Halas – 263. JPTE, lásd: Janus Pannónius Tudományegyetem. Jugoszlávia – 41. Juharos Róbert – 73. Juhász Enikő – 289. Juhász Ferenc – 298. Juhász Gábor – 207. Juhász János – 189. *Juhász József – 315.* Juhász Péter – 209. Juhász Zoltán – 299. Juhászné Lévai Katalin – 275. Juhos Katalin – 76-77. Juta – 158.

Kaba – 278. Kadafalva – 257. Kadarkút – 158-159. Kajárpéc – 92. Kajászó – 189. Kajdacs – 129. Kakasd – 130. Kakucs – 178. Kalocsa, -i kistérség – 25, 228, 257, 262-261. Kalocsai-Sárköz – 261-262. Kamut – 248-249. Kapolyi László – 152, 303, 305. Kapos folyó – 120, 130, 157-158. Kaposfő – 158. Kaposfüred – 157. Kaposmérő – 158-159. Kaposszekcső – 130-131. Kaposvár, -i kistérség – 25, 123-124, 135, 153-154, 156-159. Kapronczay József – 143. *Kapros Tiborné – 189, 315.* Kapus Krisztián – 261. Kapuvár, -i kistérség – 25, 87, 89, 91, 96. Kara Ákos – 92. Karakas János – 84. Karakó László – 298. Karancs – 206, 208. Karancskeszi – 208-209. Karancslapujtő – 208-209. Karancsság – 208-209. Karácsond – 200. *Karácsony Gergely – 315* . Karád – 159. Karcag, -i kistérség – 25, 281-283, 287, 289. Karcsa – 221-222. Kardos – 249-250. *Kardos József – 315.* Kardoskút – 250. Karmacs – 115-116. Karoling korszak – 40. Karsai József – 251-252. Karsai Károly – 70. Karsai Péter – 264-265. Kartal – 170. Karvalics Ottó János – 162. Kaskantyú – 261. Kasuba János – 289. Kaszaper – 251-252. Kaszás Tibor – 106. Kathiné Juhász Ildikó – 280. Katolikus Néppárt – 43, 192. Katona Béla – 83. Katona Kálmán – 71. Katona Tamás – 168. Katymár – 264. Kazár – 206-207. Kazincbarcika, -i kistérség – 25, 212, 214, 218-219. Kazinczy István – 249. Kádas

Mihály – 216. Kádár Béla – 247. Kádár Péter – 247. Kádár-korszak – 87, 98, 108, 121, 124, 132, 144, 148, 153, 163, 181-182, 201, 210, 232, 243, 252-253, 281, 290-291. Kádárta – 107. *Kákai László – 137, 315.* *Kákás – 321.* Kál – 201. Káld – 56. Káli Sándor – 216. Kállay Kristóf – 299. Kálló – 207-208. Kállósemjén – 298-299. Kálmán András – 186. Kálmán Attila – 150, *237, 315.* Kálmánháza – 296. Kálóz – 188. Kám – 57-58. Kántorjánosi – 301. Kánya Gábor – 259. Káptalanfa – 104. Kárpát-medence – 13, 39-40, 119, 225-226, 266-267, *314.* Kátay Zoltán – 77. Káva – 171. KDNP, lásd: Kereszténydemokrata Néppárt. Kecel – 261-262. Kecze István – 288. Kecskemét – 25, 225, 246, 252-254, 257-259. Kecskeméthy Géza – 169. Kecskéd – 150-151. Kehidakustány – 117. Kelebia – 262. Kelemen András – 189. Kelemen József – 198. Kelen László – 68. Kelet – 16, 23, *314.* Kelet-Dunántúl – 18, 31, 106, 225. Kelet-Európa – 14, 32. Kelet-Közép-Európa – 14, 15, 19, 32. Kelet-Magyarország – 14, 34, 89, 191, 272. Keleti György – 151. Keleti-Mecsek – 140. Kelevíz – 161-162. Keller László – 174. Kemecse – 299-300. Kemence – 167-168. Kemeneshát – 56-57. Kemenesmagasi – 56. Kenderes – 288-289. Kenézlő – 222. Kengyel – 288-289. Kenyeri – 56. Kerecsend – 201. Kerekegyháza – 259-260. Kerepes – 169-170. Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, KNEP – 43. Kereszténydemokrata Néppárt, KDNP, lásd még: Fidesz-KDNP – 27, 30, 54-57, 77, 96, 103, 112-113, 116-118, 123, 129, 131, 167-168, 171, 175, 197-201, 205-209, 216, 218, 220-222, 235-236, 241, 264, 284, 299-301. Keresztényszociális Unió – 31. Kerkafalva – 117. Kerkakutas – 117. Kerta – 102. Kertész István – 304. Kertész Zoltán – 97. Kertészsziget – 249. Kerti Katalin – 150. Kesznyéten – 223-224. Keszthely, (-Hévízi) kistérség 25, 108, 111, 113, 115-116. Keszthelyi hegység – 115. Kesztölc – 152. Kettős-Körös – 248. Kevermes – 251-252. Kékcse – 301. Kékes Ferenc – 138. Kékesi Tibor – 71. Kékkői Zoltán – 142. Kéleshalom – 264. Kémes – 141, 143. Kétegyháza – 247-248. Kéthely – 161-162. Kétpó – 287-288. Kétsoprony – 248. Kéttornyúlak – 104. Kétújfalu – 143-144. Kéty – 130. KGST, lásd: Kölcsönös Gazdasági Segítségnyújtás Tanácsa. Kimle – 94-95. Kincsesbánya – 187-188. Királd – 218. Király Bálint – 219. Király Béla – 157. Király Zoltán – 239, 258. Királyegyháza – 143. Királyhegyes – 242. Kis Gyula – 75. Kis Zoltán – 284. Kisalföld – 39-40, 42, 45, 266. Kisapostag – 186-187. Kisar – 304. Kisbajcs – 92. Kis-Balaton – 115. Kisbattyán – 140. Kisbágyon – 208. Kisbárapáti – 159. Kisbér, -i kistérség – 25, 146, 148-151. Kisbudmér – 141. Kisdér – 142. Kisdobsza – 144. Kisdorog – 130. Kisgazda Polgári Egyesület – 142, 180. Kisgörbő – 117. Kisgyőr – 224. Kishartyán – 208-209. Kisigmánd – 151. Kisköre – 200. Kiskőrös, -i kistérség – 25, 254, 257, 261-262. Kiskundorozsma, -i járás – 238-239. Kiskunfélegyháza, Félegyháza, -i járás, kistérség – 25, 254, 257, 260-261. Kiskunhalas, -i kistérség – 25, 254, 257, 262-263. Kiskunlacháza – 177-178. Kiskunmajsa, -i kistérség – 254, 260-262. Kiskunság – 178-180, 226-228, 230, 238, 256. Kiskunság Tész – 260. Kisláng – 188. Kislőd – 102. Kismaros – 167. Kisnána – 199. Kisoroszi – 176. Kisörbő – 102. Kiss Attila – 280. Kiss Gábor – 303. Kiss György – 216, 265. *Kiss János – 304, 316.* Kiss Károly – 261. Kiss Péter – 69. Kiss Róbert – 169. Kis-Sárrét – 249. Kissikátor – 217. Kisszállás – 262-263. Kistarcsa – 169-170. Kistelek, -i kistérség – 233, 240.

Kistokaj – 216. Kisunyom – 54-55. Kisújszállás – 287-288. Kisvárda, -i kistérség – 25, 293, 295, 301-302. Kisvejke – 130. Kiszombor, -i járás – 237, 242. *Kjellén, R. K.* – 16, *316.* *Klonkai László – 243, 316.* Kobold Tamás – 216. Koczka Csaba – 114. Kocs – 149. Kocsér – 180. Kocsi László – 142. Kocsi János – 172. Kocsis Imre Antal – 128. Kocsis Máté – 73. Kocsola – 130. Kocsord – 303. Kokad – 278-279. Kolber István – 158. Koleszár Lajos – 215. *Kolosi Tamás – 77, 316.* Kolovics János – 144. Koltai Ildikó – 82. Koltai Imre – 168. Koltai Tamás – 298. Koltai Zsoltné – 248. Komádi – 277. Komárom, -i kistérség – 25, 47-48, 146, 151. Komárom-Esztergom megye – 5, 13, 23, 25, 28, 30-31, 39, 47-48, 58, 62-63, 88, 119-121, 123, 144-149, 156, 184, 189, 202, 210, 290, *313.* Komáromi István – 259-260. Komenczi Bertalan – 199. Komló, -i kistérség – 25, 135-137, 140. Komor Sándor – 276. *Komornoki Mihály – 166, 315.* Komoró – 301-302. Koncz Ferenc – 223. Kondora István – 57. Kondoros – 249-250. Kontra Gyula – 200. Kontra József – 288. Konyár – 277. Koós Gábor – 105. Koppány vezér – 153. Korinthus Katalin – 216. *Korompai Attila – 311.* *Korona Kiadó – 307.* Koroncó – 92. Kosaras Béla – 249. Koscsó Lajos – 224. Kosd – 167. *Kossuth Könyvkiadó – 313, 318.* Koszovó – 21. Kosztolányi Dénes – 78, 85. *Kovalovszky Miklós – 315.* *Kovács Attila – 309.* Kovács Árpád – 56. *Kovács Endre – 42, 316.* Kovács Ernő – 259. Kovács Ferenc – 57, 296. *Kovács Flórián László – 316.* Kovács Gábor – 209. Kovács István – 178-179. Kovács József – 247. *Kovács Katalin – 121, 254, 274, 281, 310, 316.* Kovács Kálmán – 85, 115. Kovács László – 93, 173. *Kovács László Imre – 21, 313, 316.* Kovács Pál – 186. Kovács Péter – 81, *126, 146, 171, 174, 177, 237, 247, 272, 316-317.* Kovács Róbert – 75. *Kovács Teréz – 110, 146, 292, 316.* Kovács Tibor – 224, *268, 291, 316.* *Kovács Zoltán – 24,* 104, *316.* Kozármisleny – 138. Kóka – 170. Kóka János – 66. Kóny – 95. Kópháza – 97. Kóródi Mária – 84. Kórózs Lajos – 197, 201. Kósa Ferenc – 56. Kósa István – 180. Kósa Lajos – 276. Kósáné Kovács Magda – 73. Kóspallag – 167-168. Kótaj – 299. Kökény Mihály – 74. Kölcse – 304. Kölcsönös Gazdasági Segítségnyújtás Tanácsa, KGST – 182, 211, 291. Kölesd – 129. Kölked – 141. Kömlő – 200. Kömlőd – 150-151. Kömpöc – 260. Könözsy László – 152. Körmend, -i kistérség – 25, 53, 57-58. Környe – 149. *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium – 318.* Körös, vidék – 226-227, 247, 249, 287. Körösényi András – *21, 27, 313, 316.* Körösladány – 249. Körösnagyharsány – 249. Körösszakál – 277. Körösszegapáti – 277. Köröstarcsa – 248-249. Körösújfalu – 249. Kötegyán – 247-248. Kövér László – 86, 104. Közép-Afrika – 12. Közép-Dunántúl, -i régió – 23, 29, 47, 98, 106, 120-124, 269. Közép-Európa – 12, 22, 191, *311.* Közép-Magyarország, -i régió – 14, 23, 45, 229, *309.* Közép-Nógrád – 204. Közép-Skócia – 31. Közép-Tisza vidék – 269. Közép-Tiszántúl – 44. *Közgazdasági Szemle – 317.* Központi Statisztikai Hivatal, KSH – 34, 60-61, 89, 95, 100, 103, 111, 115-116, 126, 134, 140, 142, 146, 150, 154, 159, 164, 185, 195, 203-204, 212, 272, *309, 316-318, 321.* Kőrösfői László – 170. Kőrösi Tibor – 240. Kőröstetétlen – 180. Kőszeg, -i járás, kistérség – 25, 44, 51, 52-53, 55-56. Kőszeg Ferenc – 71, 76. Kőszegi hegység – 39, 55. Kőszegi Zoltán – 179. Kőszegszerdahely – 55. Kőtelek – 285. Kővágóörs – 104. Kővágószőllős – 138. Kővári János – 139. Krajczár Gyula –

151. Krasznokvajda – 220-221. *Kristó Gyula – 40, 120, 227, 313, 316.* Kristóf István – 264. Kriza Ákos – 216. KSH, lásd: Központi Statisztikai Hivatal. *Kubinyi András – 40, 120, 227, 313.* Kucsák László – 83. Kulcsár József Ferenc – 80. *Kulcsár László – 32, 316. Kulcsár Viktor* – 290. Kulin Sándor – 180. *Kullmann Ádám – 318.* Kun András – 94. Kunadacs – 259. Kunbaja – 264-265. Kunbaracs – 259. Kunágota – 251-252. Kuncze Gábor – 166, 177. Kuncsorba – 288-289. Kunfehértó – 262. Kungyalu – 286. Kunhegyes – 25, 283, 288. Kunmadaras – 289. Kunpeszér – 259. Kunszállás – 258. Kunszentmárton, -i kistérség – 25, 282-283, 286-287. Kunszentmiklós, -i kistérség – 25, 177, 254, 257, 259-260. Kuntner Ferenc – 56. Kupa Mihály – 223. Kupper András – 77. Kurd – 130-131. Kurityán – 219-220. *Kurtán Sándor – 316, 320.* Kutalikné Kardos Zsuzsanna – 80. Kutas – 162-163. Kuti Csaba – 107. Kuzma László – 162. Kübekháza – 237. Külső-Somogy – 159-160.

L. Simon László – 187. Ladánybene – 259. *Lados Mihály – 48, 59, 87, 124, 133, 145,* 192, 252, *317, 320.* Lajoskomárom – 188-189. Lajosmizse – 259-260. Lak – 219-220. Lakatos András – 300. *Laki László – 295, 317.* Lakitelek – 258-259. Lakos Imre – 76-77. Lakos László – 180. Lakócsa – 162. Lamperth Mónika – 123, 157-158. Lasztovicza Jenő – 104-105. Latorczai János – 152. Lábai László – 169. Lábatlan – 151. Lábod – 162-163. Láng Zsolt – 67. Lánycsók – 141. László Tamás – 81. Látrány – 160. Láyer József Géza – 276. *Lázár György – 309.* Lázár Imre – 280. Lázár János – 236, 241-242. Lázi – 92. Leányfalu – 176. Leányvár – 152. Legyesbénye – 222. Lehet Más a Politika, LMP – 27-28, 47, 52, 56-57, 66-69, 70-72, 74-82, 86, 92, 95, 97, 102, 105, 107, 114, 118, 131, 138-139, 141-142, 150-151, 158, 160, 166, 168-170, 174-176, 179, 180, 197-198, 207, 221-222, 247, 251, 258, 262, 264, 275-276, 280. Leipzig – 316. Leitner Gábor – 168. Leleszi Tibor – 302. Lenártek András – 215. *Lencsés Károly – 236, 317.* Lendvai Ildikó – 33, 86. *Lengyel Imre – 4,* 9-10, 12, 14, 17, *20, 31, 51, 89, 100, 111, 126, 154, 165, 191, 212, 231, 244, 282, 293, 309-310, 317-318, 320.* Lengyel János – 305. *Lengyel László* – 18, *32, 317.* Lengyel Zoltán – 189. Lengyelország – 11-12, 21, 32. Lengyeltóti, kistérség – 153-154, 160. Leninváros – 224. Lenti – 25, 113, 116-117. Lepsény – 188. Lesku Miklós – 302. Leszkovszki Tibor – 105. Letenye, -i kistérség, járás – 111, 116-117. Letkés – 167. Lettország – 16, 19. Levelek – 298-299. *Leveleki Magdolna – 317.* Levél – 94-95. Lezsák Sándor – 256, 259. Lébény – 95. Létavértes, -i kistérség – 278-279. Lévai Béla – 67. Lévai Tibor – 280. Lillafüred – 216. Lipők Sándor – 300. Lippai Pál – 238. Lippó – 141. *Lipset, S. M. – 21, 317.* Litke – 208-209. Litter Nándor – 115. Litvánia – 11, 19, 21. LMP, lásd: Lehet Más a Politika. Lokálpatrióta Klub – 140. Lombos István (Pál) – 209. London – 31. Lotz Károly – 86. Lovasberény – 189-190. Lovászi – 116. Lovászpatona – 103. Lókut – 105. Lónya – 302. Lökösháza – 247-248. Lövey László Gábor – 160. Lövő – 96. *Lőcsei Hajnalka – 304, 316.* Lőrinci – 199. *Luckman, Th. – 311.* Ludányhalászi – 208. Lukács László – 263. Lukácsháza – 55. *Lukovics Miklós – 62, 100, 125-126, 146-147, 155, 171, 174, 177, 182, 194, 211, 234, 237, 243, 247, 254, 272, 312, 317.* Lusztig Péter – 138. Luttenberger Gusztáv – 177.

MA *(Massachusetts) – 312.* Macsári József – 249. Madaras – 264-265. Madocsa – 129. *Maecenas Kiadó – 320.* Magda Gábor – 223. Magda Sándor – 199. Maglód – 172. Magosliget – 305. *Magvető Kiadó – 309, 311, 321.* Magy – 299. Magyar Bálint – 79-80. Magyar Demokrata Fórum, MDF – 27-28, 47-48, 52-58, 63-64, 66-86, 90-97, 101-107, 112-118, 127-132, 137-143, 149-152, 156-162, 167-180, 184-189, 197-201, 206-209, 213-225, 231, 235-242, 246-251, 256-264, 274-280, 283-289, 295-305. Magyar Demokrata Néppárt, MDNP – 73, 175, 238. Magyar Élet Pártja – 90. *Magyar Hírlap – 314, 316-317.* Magyar Igazság és Élet Pártja, MIÉP – 27, 30, 54, 57, 63, 65, 69, 79, 81, 86, 96, 102, 116, 129, 166, 168, 170-171, 174, 199, 201, 220-221, 223, 225, 242, 250, 258-259, 263-264, 278, 298, 301-302, 304-305. Magyar Írók Szövetsége, Írószövetség – 185. Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, MKDSZ – 174, 205, 207, 209, 238, 285. *Magyar Közlöny – 309.* Magyar Levente – 284. *Magyar Nemzet – 320.* Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP – 24, 27, 204, 297. Magyar Szocialista Párt, MSZP – 24, 27-29, 31, 33, 46-48, 52-58, 63-86, 90-97, 101-107, 112-118, 123-124, 126-132, 136-144, 148-152, 155-162, 166-180, 183-190, 193, 196-201, 205-209, 213-225, 231, 236-242, 246-252, 256-265, 269-270, 274-280, 283-289, 294-305, *313.* Magyar Tudományos Akadémia, MTA – 4-5, 10, 90, 147, 182, 203, 234, 253, *309-310, 313, 316, 318, 320.* Magyaralmás – 187-188. Magyarbánhegyes – 251. Magyarbóly – 141, 143. Magyarcsanád – 242. Magyaregregy – 140. Magyarfalva – 97. Magyargencs – 103-104. Magyarhertelend – 140. Magyarkeszi – 131. Magyarmecske – 141, 143. Magyarnándor – 208-209. Magyarország – 1, 3, 9, 14-16, 18-19, 21, 28, 32, 40-42, 50, 87, 120, 126, 186, 191-192, 225, 265, 267, 291, 307, *310-320, 322.* Magyarországi Németek Szövetsége – 188. Magyarországi Szociáldemokrata Párt, MSZDP, SZDP – 43, 78, 112, 115, 117, 162, 166, 208-209, 238, 303, 305. Magyarpolány – 102-103. Magyarszék – 140. Majs – 141. Makedónia – 21. Makkos István – 57. Maklár – 201. Makó, -i kistérség – 25, 228, 233, 237, 242. Mandabokor – 296. *Mann Miklós – 31, 318.* Manninger Jenő Vilmos – 68, 116. Marcal medence – 103-104. Marcali, kistérség – 25, 153-154, 157, 161-162. Marcali hátság – 161. Marcaliért Szövetség – 161. Marcaltő – 104. Marenics János – 142. Markaz – 199. Markó József – 169. Maros, menti – 226-227, 231, 240. Marosán György – 79. *Marosi Anikó – 312.* Maroslele – 242. Maróti László Ferenc – 73. Maróti Rezső – 106. Martfű – 286. Marton István – 115. Martonosi György – 242. Martonvásár – 189-190. Matuska Sándor – 249. Marx Gyula – 114. *May, H. – 32, 320.* Mád – 222. Mádai Péter – 102. Mádi László – 296. Mágocs – 140. Mágori Józsefné – 242. Málom – 139. Málta – 15. Mályi – 216. Mánd – 305-306. Mándok, -i járás – 302-303. Mánfa – 140. Mány – 189. Mánya Kristóf – 199. Máriahalom – 152. Máriakálnok – 94-95. Máriapócs – 300. Márkus János – 170. Márokföld – 117. Mártély – 241. Márton Attila – 279. Máté János – 142. Mátészalka, -i kistérség – 25, 295, 300, 303-304. Mátételke – 264. Mátra – 198-199, 206-207. Mátraalja – 199. Mátraballa – 198. Mátraderecske – 198. Mátramindszent – 207-208. Mátraszentimre – 199. Mátraterenye – 207. Mátraverebély – 207-208. Mátyás király – 41, 227. Mázaszászvár – 140. *McMillen, N. R. – 32, 320.* MDF, lásd: Magyar Demokrata Fó-

rum. MDNP, lásd: Magyar Demokrata Néppárt. Mecsek hegység – 140. Mecseknádasd – 141. Medgyasszay László – 92. Medgyesbodzás – 251-252. Medgyesegyháza – 251-252. Medina – 128-129. Medvácz Lajos – 209. Megaprofil Kft. – 260. Meggyes Tamás – 152. Megyaszó – 222. Meixner András – 138. Menczer Erzsébet – 68. Mende – 171. Mengyi Roland – 224. Mercedes – 252. Mernye – 158. Mester László – 83-84. Mesteri – 56-57. Mesterszállás – 287-288. Meszes-telep – 138. Mesztegnyő – 161. Mezey Károly – 302. Mező – 249. *Mező Ferenc* – 271, *318.* Mezőberény – 248-249. Mezőcsát, -i járás, kistérség – 212, 223-224. Mezőfalva – 186. Mezőföld – 39, 119, 128-129, 186-188. Mezőgyán – 247-248. Mezőhegyes – 251. Mezőhék – 287-288. Mezőkeresztes – 224-225. Mezőkomárom – 189. Mezőkovácsháza, -i kistérség – 25, 244-246, 251-252. Mezőkövesd, -i járás, kistérség – 25, 212, 214, 224-225. Mezőladány – 302. Mezőlak – 104. Mezőnyárád – 224-225. Mezőörs – 92. Mezősas – 277. Mezőszemere – 201. Mezőszilas – 188-189. Mezőtúr, -i kistérség – 25, 282-283, 287-288. Mezőzombor – 222. Mécs Imre – 66, 80. Méhkerék – 247-248. Mélykút – 264-265. Méntelek – 257. Méra – 220. Mérk – 300-301. Mészáros Béla – 58. Mészáros István – 69, 71. Mészáros Péter – 86. *Mészáros Rezső – 11, 312, 318.* Miakits Gábor – 176. Michl József – 150. MIÉP, lásd: Magyar Igazság és Élet Pártja. Miháld – 115. Mihály Zoltán – 242. Mihálygerge – 208-209. Mihályi – 96-97. Mikebuda – 179-180. Mikekarácsonyfa – 117. Mikepércs – 278-279. Mikes Éva – 138. Miklós Árpád – 218. *Miklós Gábor – 32, 318.* Miklós László – 173. Mikola István – 102, 106. Mikóháza – 221. Mile Lajos – 216. Mindszent – 241. Mindszentgodisa – 140. Mindszenty József – 147. Minisztertanács – 309. Miske – 262. Miskolc, -i kistérség – 25, 85, 89, 192, 210, 212-216, 273, *315*. Miskolctapolca – 216. Mitnyan György – 78. Mizsei Béla – 284. MKDSZ, lásd: Magyar Kereszténydemokrata Szövetség. Mocsa – 149. *Mocsay Ferenc – 309.* Mogyoród – 169. Mohács, -i járás, kistérség – 25, 123, 135-137, 140-141. Mohácsi József – 116. Mohácsi-síkság – 140. Mohora – 209-210. Moldova – 21. Molnaszecsőd – 57. Molnár Albert – 185. Molnár Attila – 152. Molnár Árpád – 159. Molnár Gyula – 76. Molnár István – 286. Molnár János – 201. Molnár József – 240. Molnár László – 247, 278, *309, 311*. Molnár Oszkár – 219-220. Molnár Péter – 71. Molnár Tibor – 280. *Molnár Zsolt – 111, 204, 312*. Monarchia (Osztrák-Magyar) – 44. Monok – 222-223. Monor, -i kistérség – 25, 167, 171-173, 178. Monostorapáti – 104. Monostori Endre – 56-57. Monostori Ildikó – 55. Monostorpályi – 278. Montenegró – 21. Moson vármegye, lásd: Győr-Moson-Sopron. Mosoni síkság – 94. Mosonmagyaróvár, -i járás, kistérség – 25, 47, 89, 91, 94-95. Mosonszentmiklós – 95. Mosonszolnok – 94. Mozsgai Péter – 144. Mozsgó – 143-144. *Mócsy András – 39, 318.* Mór, -i kistérség – 25, 39, 182, 184, 187-188. Mórahalom, -i kistérség – 233, 238-239. Móré László – 304. Móri árok – 187. Móricgát – 260. Mórichida – 95. Móring József Attila – 160. Mózes Mihály – 275. Mózs József – 184. Mőcsény – 130. MSZDP, lásd: Magyarországi Szociáldemokrata Párt. MSZMP, lásd: Magyar Szocialista Munkáspárt. MSZP, lásd: Magyar Szocialista Párt. MTA, lásd: Magyar Tudományos Akadémia. *MTA Politikai Tudományok Intézete, PTI* – 11, *310-312, 314-317, 322. MTA Regionális Kutatások Központja* – 5,

310, 312, 314-317. MTA Regionális Tudományos Bizottsága – 9. *MTA Társadalomtudományi Intézete* – 11, *321.* Munkáspárt, Magyar Kommunista Munkáspárt – 24, 30-31, 95, 113, 141, 151, 189, 201, 205-209, 219, 248, 251, 299, 302. Murakeresztúr – 114. Muraközi István – 277. Muraszemenye – 116. Murony – 248-249. Múcsony – 218. *Múltunk – 314-315, 322.* München – 31.

Nacsa János – 178. Nagy Andor – 208. *Nagy András – 100, 171, 179, 206, 223, 259,* 263-264, *276, 300, 313.* Nagy Bozsóky József – 222. Nagy Ferenc József – 142. Nagy Frigyes – 94. Nagy Gábor Tamás – 83. Nagy Imre – 197. Nagy István – 95, 185. Nagy Jenő – 103. Nagy Kálmán – 216. Nagy Károly – 40. *Nagy Mariann – 267, 318.* Nagy Sándor – 280, 299. Nagy Tamás – 259-260. Nagyacsád – 104. Nagyalásony – 102. Nagyalföld, lásd: Alföld. Nagyar – 305. Nagyatád, -i kistérség – 25, 153-154, 157, 162-163. Nagyatádért Egyesület – 162. Nagyatádi Szabó István, -féle – 156, 229. Nagyárpád – 139. Nagybajom – 161. Nagybaracska – 263-264. Nagybarca – 218. Nagybánhegyes – 251-252. Nagybárkány – 206-207. Nagyberek – 160. Nagyberény – 159. Nagyberki – 158-159. Nagybörzsöny – 167. Nagy-Britannia – 21, 31. Nagycenk – 96-97. Nagycserkesz – 298. Nagydobos – 303-304. Nagydobsza – 143-144. Nagydorog – 129. Nagyecsed – 303-304. Nagyesztergár – 105. Nagyfüged – 200. Nagyhalász – 299. Nagyharsány – 141, 143. Nagyhegyes – 279-280. Nagyhuta – 222. Nagyigmánd – 150. Nagyiván – 289. Nagyiványi Zoltán – 75. Nagykamarás – 251-252. Nagykanizsa, -i kistérség 25, 47, 107-109, 111, 113-115, *314.* Nagykapornak – 117. Nagykarácsony – 186-187. Nagykálló, -i kistérség – 25, 61, 291, 295, 298-299. Nagykáta, -i kistérség – 25, 163-164, 167, 171-172. Nagykinizs – 221. Nagykovácsi – 175-176. Nagykozár – 138. Nagykónyi – 131. Nagykökényes – 199. Nagykörű – 285. Nagykőrös – 25, 163-164, 167, 180. Nagykunság – 226, 287, 289. Nagykutas – 117. Nagylak – 242. Nagylétai járás – 279. Nagylóc – 208-209. Nagylók – 188-189. Nagymacs – 275. Nagy-Majdon József – 208. Nagymaros – 167-168. Nagymágocs – 240. Nagymányok – 130. Nagynyárád – 141. Nagyoroszi – 209-210. Nagypeterd – 143. Nagyrábé – 278. Nagyrécse – 114. Nagyréde – 199. Nagyrév – 286. Nagyrozvágy – 221-222. Nagysáp – 149. Nagy-Sárrét – 249, 278. Nagysimonyi – 56. Nagyszekeres – 304, 306. Nagyszentjános – 92. Nagyszénás – 250-251. Nagyszokoly – 131. Nagytarcsa – 169-170. Nagytőke – 240. Nagyút – 201. Nagyvázsony – 106. Nagyveleg – 187. Nagyvenyim – 186. Nagyvisnyó – 198. Nak – 130. Nap – 223. Napkor – 298-299. Napsugár utca – 4. *Napvilág Kiadó – 310, 313-316, 319.* Naszály – 149. Navracsics Tibor – 107. Nábrád – 304. Nádasd – 57. Nádasdladány – 187-188. Nádudvar – 278. Nágocs – 159. Nárai – 54. Nehéz-Posony István – 76. Nekézseny – 218. *Nemes Nagy József – 9-*10, 12, 14, 16-17, 19, *20, 34,* 210, 232, *268, 292, 309, 313, 316, 318-320.* Nemesbőd – 55. Nemesgulács – 104. Nemesnádudvar – 260. Nemesnép – 117. Nemessándorháza – 118. Nemesszalók – 104. Nemesszentandrás – 118. Nemesvámos – 106. Nemesvid – 161. Nemti – 207-208. Nemzeti Fejlesztési Hivatal – 212. Nemzeti Fórum – 225, 259, 261. Nemzeti Párt – 43. *Nemzeti Tankönyvkiadó – 319.* Neszmély – 151-152. *New York, N. Y. – 315, 317.* Német Szövetségi Köztársaság, Németország – 31-32,

42, *318*. *Németh András – 32, 319.* Németh Árpád – 105. Németh Béla – 251. *Németh I. Gergely – 255, 319.* Németh Imre – 172. Németh István – 288. Németh Miklós – 223. *Németh Nándor – 48, 58, 87, 132, 144, 153, 232, 290, 319.* Németh Szilárd – 85. Németh Zoltán – 86. Németh Zsolt – 58, 86. Németkér – 129. Németország, lásd: Német Szövetségi Köztársaság. Német-római Birodalom – 32, 41. *Népszabadság – 309, 312-315, 317-321. Népszava – 309.* Nézsa – 209-210. Nikla – 161-162. Nikolits István – 175. *Nora, P. – 319. Nordhaus, W. D. – 320.* Noszlop – 102-103. Noszvaj – 197-198. Nova – 116. Novaj – 201. Novajidrány – 220. Nógrád község – 209. Nógrád megye – 5, 13, 23, 25, 28, 31-32, 52, 61-62, 98, 123, 183, 191, 201-206, 213, 244-245, 307, *313, 321*. Nógrád-Hont vármegye – 163. Nógrádi László – 117. Nógrádi medence – 192, 209. Nógrádi Zoltán – 239. Nógrádkövesd – 208-209. Nógrádmegyer – 208-209. Nógrádsáp – 209. Nőtincs – 209.

Nyakó István – 221. Nyárád – 104. Nyáregyháza – 178-179. Nyárlőrinc – 258. Nyársapát – 180. Nyergesújfalu – 151-152. *Nyers József – 125, 319.* Nyékládháza – 216. Nyilaskeresztes Párt – 51. Nyirád – 104. Nyitray András – 258. Nyíracsád – 276-277. Nyíradony – 276-277. Nyírábrány – 276. Nyírbátor, -i kistérség 25, 293, 295, 300. Nyírbéltek – 300. Nyírbogát – 300-301. Nyírbogdány – 299-300. Nyírcsaholy – 303-304. Nyírcsászári – 300-301. Nyírderzs – 300-301. Nyíregyháza, -i kistérség – 25, 215, 268, 272-273, 275, 290, 293-297, 299. Nyírgyulaj – 300. Nyíribrony – 299. Nyírkarász – 299. Nyírkáta – 300-301. Nyírlugos – 300-301. Nyírmada – 302. Nyírmártonfalva – 276-277. Nyírmeggyes – 303. Nyírmihálydi – 300-301. Nyírpazony – 295-296. Nyírség – 276, 298-300. Nyírszőlős – 295. Nyírtass – 299. Nyírtelek – 295-296. Nyírtura – 298-299. Nyírvasvári – 300-301. Nyőgér – 56. Nyugat – 16, 22, 32, 41, 87, 243. Nyugat-Dunántúl, -i régió – 14, 17, 23, 29, 42-47, 58, 101, 106, 121, 231, *320*. Nyugat-Európa – 14, 47, 120. Nyugat-Közép-Anglia – 31. *Nyugat-Magyarországi Egyetem – 310*. Nyugat-Nógrád – 204. Nyugat-Ukrajna – 32. Nyugati Mecsek – 138. Nyúl – 92.

O. *Nagy Gábor – 315*. *Obama, B. – 316.* OECD, Organization for Economic Cooperation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet – 21, *319*. *O'Tuatail, G.* – 12, *319.* Okány – 249. Olasz – 141. Olasz János – 224. Olaszfalu – 105. Olaszliszka – 222. Olaszország – 11. Oláh Albert – 302. Olcsva – 302. Onga – 220-221. Opel gyár – 49. Orbán Viktor, (-Torgyán) kormánya – 74, 132, 154, 182, 185, 257, 272. Ordas – 262. Orfű – 138. Orgovány – 258. Oriens prefektúra, grófja – 40. Ormai István – 162. Ormánság – 134, 141. Oros – 296. Orosháza, -i járás, kistérség – 25, 244, 246, 250-251. Orosz István – 275. Orosz Sándor – 67-68. Oroszki István – 130. Oroszlány, -i kistérség – 146, 150-151. Oroszország – 12, 21, 32. Országgyűlés – 66. Országos Kisgazda- és Földműves Párt – 43. Országos Választási Iroda – 34. *Osiris Kiadó – 312-316, 320*. Osli – 96. Ostffyasszonyfa – 56. Ostoros – 201. Oszkó – 57-58. Ozmánbük – 118. Ozora – 131-132.

Ócsa – 178-179. Ócsárd – 142. Ódor Ferenc – 221. Ófehértó – 299-300. Óhid – 117. Ónod – 223-224. Ópályi – 303. Ópusztaszer – 240. Ózd, -i kistérség – 25, 212, 214, 217.

Öcsöd – 286. *Ökonómia Alapítvány-Economix RT. – 316, 320.* Ököritófülpös – 303-304. Ölbő – 56. Öregcsertő – 262. Öreglak – 160-161. Örkény – 178-179. Örményes – 288. Örménykút – 249. Öskü – 105. Összefogás HME (Heves megye) – 200. Összefogás Megyénkért (Szabolcs-Szatmár-Bereg) – 299, 305. Összefogás Párt – 142, 221. Csengerújfalu – 271. Öttevény – 92. Öttömös – 238. Ötvöskónyi – 163.

Őcsény – 128-129. Őrbottyán – 169. Őrhalom – 208. Őriszentpéter, -i kistérség –50-51, 57-58. Őrség – 49, 51, 57. Őry Csaba – 79. Ősi – 105.

Paasi, A. – 319. Pacek, A. – 22, 319. Pach Zsigmond Pál – 319-320. Pacsa, -i kistérség – 111, 117. Padragkút – 102. Paizs József – 143-144. Paks, i kistérség – 25, 126-129. *Palasik Mária – 319.* Palágyi Gábor – 288. *Palkovits István – 49, 319.* Pallag – 275. Pallag László – 248. Palotás – 207. Palotás János – 81. Palócföld – 192. Pankasz – 57-58. Pannonia Prima – 39. Pannonia Superior, lásd: Felső-Pannónia. Pannonhalma, -i kistérség – 40, 89, 92. Pannónia – 18, 30, 39-40, 119, 154, 225-227, 229-230, 265. *Pannónia Kiadó – 321.* Panyola – 304, 306. Pap – 302. Pap András – 139. Pap János – 94-95, 247. Papcsák Ferenc – 80, 300. Papkeszi – 107. Papp József – 95-96. Papp Lehel György – 241. Papp Pál – 189. Papp Sándor – 107. Parasznya – 218. Parád – 198. *Paris – 319.* Paszternák László – 85. Pataki István – 248. Patalom – 158. Patapoklosi – 144. Patay Vilmos – 131. Pácin – 221-222. Páhi – 261. Páka – 116. Pákozd – 186-187. Pál Béla – 107. Pál László – 78. Pál Tibor – 75. Pálfa – 129. *Pálfalvi Zsoltné – 243, 316.* Pálfi Dénes – 118. Pálfy Sándor – 103. Pálháza – 221. Páli – 95. Pálmonostora – 258. Pálné Kovács Ilona – 12, *319.* Pánczél Károly – 178. Pánd – 171. Pápa, -i kistérség – 25, 98, 100-101, 103-104. Pápaderecske – 104. Pápai Mihály – 178. Pápakovácsi – 104. Pápateszér – 104. Páris András – 159. Pásztor Gyula – 248. Pásztó, -i kistérség – 25, 203, 206-208. Pásztóhy András – 158. Pátka – 189-190. Pátroha – 301-302. Páty – 175-176. Páva Zoltán – 140. Páva Zsolt – 138-139. Pázmánd – 189. Pázmándfalu – 92. Pecöl – 54. Pellérd – 139. Penc – 167. Penészlek – 300-301. Penyige – 304. Peoples' Party – 32. Perbál – 175-176. *Perczel György – 53, 106, 140, 145, 184, 220, 224, 233, 253, 319.* Perecse – 216. Perfekt Kiadó – 314. Perjés Gábor – 76. Perjési Klára – 247-248. Perkáta – 186-187. Perkupa – 219. Perlaki Jenő – 84-85. Persányi Miklós – 116. Pest város – 41-42. Pest megye – 5, 13, 23, 25, 31, 45-46, 88, 90, 120, 127, 136, 144, 163-167, 172, 174, 177, 180-181, 207. Pesti Ferenc – 224. Pesti síkság – 172, 178. Pest-környék – 191. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye – 163. Pethőhenye – 118. Petneháza – 299-300. Pető Iván – 70, 80. Petőfi Sándor – 229. Petőfibánya – 199. Petőfiszállás – 260-261. Petronyák László – 286. Petróczki Ferenc – 301. Pécel – 4, 169-170. Pécelért Baráti Kör – 170. Pécs, -i kistérség, medence – 25, 90, 120-123, 134-139, 143, 154, *309-310, 312, 314-321.* Pécsely – 103. Pécsi Ildikó – 80. Pécsvárad, -i kistérség – 135, 141. Pély – 200. Pér – 92. Péteri –

172. Pétervására, -i kistérség – 25, 195, 197-198. Pétfürdő – 105. Pichler Imre – 143. Pick Szalámigyár – 232. Pilis – 178-179. Pilis hegység – 152, 175-176. Pilis vármegye – 120. Pilisborosjenő – 175-176. Piliscsaba – 175-176. Piliscsév – 152. Pilismarót – 152. Pilisszántó – 176. Pilisszentiván – 175. Pilisszentkereszt – 176. Pilisszentlászló – 176. Pilisvörösvár, -i kistérség – 25, 164-165, 167, 175. Pincehely – 131. Pini – 260. Pintér Erika Györgyike – 289. Pintér László – 117. Piricse – 300. Pirtó – 262-263. Piskó – 133, 142-143. Pitvaros – 242. *Piveteau, J-L. – 319.* Pocsaj – 277. Podolák György – 85. Pogácsás Gábor – 173. Pogány – 139. Pohankovics István – 261. Pokorni Zoltán – 78. Polgár, -i kistérség – 279-280. Polgárdi – 185-186. Polgári Kör – 176, 288. Polgári Szabadságpárt – 70. Polics József – 140. *Politikatörténeti Alapítvány – 313, 315.* Polt Péter – 81. Pomáz – 176. *Pomian, K. – 319.* Pongrácz József – 200. Pongrácz Tibor – 151. *Pop-Eleches, G.* – 319. Porcsalma – 303-304. Porga Gyula – 107. Poroszló – 201. Poroszország – 32. Potápi Árpád – 130. Pozsgai Balázs – 92. Pozsgai Imre – 97. Pozsony vármegye – 90. *Pócs Balázs – 16, 319.* Pócs János – 285. Pócsmegyer – 176. Pókaszepetk – 117. Pósán László – 275. Póta Gyula – 64. Pócs – 9. *Prisznyák Miklós – 309. Probáld Ferenc – 319-320. Pro-Print Kiadó – 321.* Prügy – 222. Puch László – 141. Puskás Tivadar – 54. Pusztaföldvár – 250-251. Pusztai Béla – 206-207. Pusztai Csaba – 178. Pusztai Erzsébet – 67, 102. Pusztakovácsi – 161. Pusztamagyaród – 116. Pusztamérges – 238. Pusztamonostor – 284. Pusztaszabolcs – 186. Pusztaszer – 240. Pusztavacs – 163, 179. Pusztavám – 187-188. Pusztazámor – 174. Putnok, -i járás – 218-219. Püski – 94. Püski András – 280. Püspökladány, -i kistérség – 25, 272, 274, 278.

Rab Károly – 93-94. Radicál Párt – 42. Ragály – 219-220. Raffay Ernő – 237. Raj Tamás – 72. Rajcsányi Péter – 159. Rajk László – 79. Rajka – 94. Rajnai Gábor – 151. Rakaca – 219-220. Rakamaz – 298. Ramocsaháza – 299. Rapcsák András – 236, 241-242, 265. Raskó György – 96. Rába folyó – 40. *RÁBA Holding – 321.* Rába Művek – 87. Rábacsanak – 95. Rábacsécsény – 95-96. Rábahídvég – 54. Rábaköz – 95-96. Rábapatona – 95-96. Rábapaty – 56. Rábapordány – 95. Rábatamási – 95. Rácalmás – 186. Ráckeresztúr – 189-190. Ráckeve, -i járás, kistérség – 25, 163-164, 167, 176-177. Rácskay Jenő – 55. Rád – 167. Ráday Mihály – 77. Rádóczi Gusztáv – 173. Rákos Tibor – 238. Rákóczibánya – 334. Rákóczifalva – 286. Rákóczi-szabadságharc – 227. Rákócziújfalu – 286. *Ránki György – 108, 153, 320.* Rátka – 222-223. Rátonyi Gábor – 80. Rátót – 57. *Rechnitzer János – 9,* 12, 14, *17, 20-21, 31, 42, 44, 48, 52, 59, 87, 122, 124, 133, 145, 192, 230, 252, 310, 312, 315-318, 320.* Recsk – 198. Regional Science Association – 9. Regöly – 131-132. Remeteszőlős – 175. Remport Katalin – 251. Rente Ferenc – 289. *Reszler Györgyné – 312.* Rezi – 115. Réde – 150. Rédics – 116. Rém – 264-265. Répáshuta – 216. Répáspuszta – 157. Répássy Róbert – 215. Répcelak – 55. Réti Miklós – 179. Rétköz – 299. Rétság, -i kistérség – 203, 209-210. Rétvári Bence – 76. *Révai Kiadó – 320.* Révész Máriusz – 72, 83. Révfülöp – 104. Révfy Zoltán – 264. Ribányi József – 132. Ricse – 221-222. Rimóc – 208. Rinya folyó – 162. Rinyaújnép – 161. Riz Gábor – 217. Riz Levente – 82. RKK, lásd: MTA Regionális Kutatások Központja. *Roadtech Kft. – 49, 60,* 133, 271, 292. Rockenbauer Zoltán –

72. Rogán Antal – 70, 75. Rohányiné Balogh Edit – 180. *Rokkan, S. – 21, 317.* Romånd – 92, 105. Románia –15, 21, 234. Romhány – 209-210. *Romhányi Tamás – 190, 214, 320.* Romhányiné Balogh Edit – 150. *Romsics Ignác – 320.* Roszik Gábor – 170. Rozgonyi Attila – 298. Rozsály – 304, 306. Rozsrétszőlő – 296. Róma – 274. Római Birodalom – 148. Rónaszékiné Keresztes Mónika Mária – 72. Rónavölgyi Endréné – 223. Rózsa Endre – 287-288. Rózsaszentmárton – 199. *Rózsás Árpád – 309.* Röszke – 238. Rubovszky György – 70. Rudabánya – 219-220. Rudabányai hegység – 219. Rudics Róbert – 117. Rum – 54-55. Ruttner György – 82. Ruzsa – 238. Ruzsics Ferenc – 116.

Saáry Gyula – 104. Sajó folyó – 215, 217-218. Sajóhídvég – 223-224. Sajókaza – 218-219. Sajókeresztúr – 218. Sajólád – 223-224. Sajópálfalva – 215. Sajószentpéter – 25, 214, 217-218. Sajószöged – 223. Sajóvámos – 218. Sajóvelezd – 218. Salamon László – 169. Salgótarján, -i járás, kistérség – 25, 163, 192, 201, 203-209. Samu István – 218. Samu János – 172. *Samuelson, P. A. – 320.* Sarkad, -i kistérség – 244, 247-249. Sarkadiné Lukovics Éva – 247. Sarkadkeresztúr – 247-248. Sarud – 201. Sasvári Szilárd – 77. Sági István – 287. Sági József – 55. Ságvár – 159-160. Sály – 224. Sámsonháza – 207. Sándor István – 169. Sándor Klára – 239. *Sándor Péter – 310, 314, 316, 320.* Sándorfalva – 240. Sáp – 278. Sápi József – 277. Sáránd – 278-279. Sárbogárd, -i kistérség – 25, 182, 184, 188-189. Sáregres – 189. Sárfalvi Béla – 11. Sárisáp – 152. Sárkeresztes – 187. Sárkeresztúr –188. Sárköz – 128, 130. Sármellék – 115. Sárosd – 188-189. Sárospatak, -i kistérség – 221-222. Sárossy László – 68. Sárrét – 187. Sárrétudvari – 278. Sárszentágota – 188. Sárszentlőrinc – 129. Sárszentmihály – 187-188. Sárvár, -i járás, kistérség – 25, 53, 56-57. Sásd, -i kistérség – 134-135, 140. Sáta – 218. Sátoraljaújhely, -i kistérség – 25, 212, 214, 221-222. Sátorhely – 141. Sávoly – 161. Schalkhammer Antal – 149. Schamschula György – 70. Schiffer András – 70. Schiffer János – 67. Schmidt Csaba – 149. Schmidt Ferenc – 105, 187. Schvarcz Tibor – 149. Schwartz Béla – 102. Sebestyén László – 216. Sebők János – 104. Segesd – 162-163. *Sellers, Ch. – 32, 320.* Sellye, -i kistérség – 134-135, 141-142. Selmeczi Gabriella – 174. Selyeb – 220. Semjén Zsolt – 262. Seregélyes – 185. Serfőző András – 208. Serioplast – 300. Seszták Miklós – 302. *Shelley, F. M. 23, 309.* Sikátor – 92. Siklós, -i kistérség – 25, 137, 141-142. Siklós Csaba – 67, 151. Sikonda – 140. Simaság – 55. *Simándi Irén – 315.* Simicskó István – 76, 84. Simon Gábor – 83, 215-216. Simon Miklós – 301. Simonfa – 158-159. Simonka György – 252. Simontornya – 131-132. *Sinkovics István – 320.* Sió folyó – 120. Sióagárd – 128-129. Siófok, -i kistérség 25, 154, 157, 159. Sipos Imre – 162. Sirály Péter – 187. Sirok – 198. Skribek Péter – 69. Sisák Imre János – 208. *Skultéty László – 309.* Sokorói dombság – 91. Solt – 259-260. Solti síkság – 259, 261. Soltszentimre – 261. Soltvadkert – 261-262. Somberek – 141. Somlószőlős – 102. Somlóvásárhely – 102. Somogy (település) – 138. Somogy megye – 5, 13, 23, 25, 28, 30-31, 39, 119-120, 125, 130, 134, 153-157, 210. Somogy Megyei Közgyűlés – 162. Somogyapáti – 143. Somogyaszaló – 158-159. Somogybükkösd – 161-162. Somogydöröcske – 160. Somogyért Szövetség – 157, 160, 162-163. Somogyfajsz – 161-162. Somogyhárságy – 143. Somogyi-

dombság – 114, 157. Somogyi Tamás – 72. Somogyjád – 158. Somogyország – 153. Somogysámson – 161. Somogysárd – 158. Somogyszob – 162. Somogyudvarhely – 161-162. Somogyvár – 160-161. Soós Győző – 222. Soós Károly Attila – 68. Sonkád – 302. Soponya – 185. Sopron, (-Fertődi) kistérség – 25, 42, 44, 87, 89-91, 97, *310*. Sopron vármegye, lásd: Győr-Moson-Sopron. Sopronhorpács – 96. Soproni hegység – 39, 97. Sopronkőhida – 97. Sorkifalud – 54. Soroksári Civil Szervezetek – 62. Sólymár – 175-176. Sólymosi József – 130. Sós János – 180. Sós Tamás – 198. Sóskút – 174. Sóstófürdő – 295. Sóvágó László – 279. Söjtör – 117. Sömjénmihályfa – 56. Söpte – 55-56. Speidl Zoltán – 206. *Spéder Zoltán – 305. Statisztikai Szemle – 319. Statisztikai Tükör – 309.* Steiner Pál – 70. Steinerné Török Katalin – 84. Stipkovich Ferenc – 58. Stipkovich Pál – 94-95. *Stratégiai Füzetek – 315*. Strohmayer László – 217. *Stumpf István – 310-312, 314-317, 320-322.* Suchman Tamás – 161. Sulyok József – 297. Sunyovszki Károly – 151. Surd – 114. Surján László – 77, 208. Surjány – 288. Súr – 150. Sükösd – 263-264. Sükösd Tamás – 189. Sülysáp – 171-172. Sümeg, -i kistérség – 100, 104-105. Sümegcsehi – 117. Sümegi Zoltán – 129. Sütő László – 161. Süttő – 151.

Szabad Demokraták Szövetsége, SZDSZ – 27-28, 33, 46-48, 52-58, 63-64, 66-86, 91-97, 101-107, 113-118, 127-132, 136-144, 148-152, 157-162, 166-180, 184-189, 196-201, 206-209, 214-219, 221-225, 235-242, 246-249, 251-252, 257-265, 274-280, 283-289, 295-305. Szabad György – 266, *320*. Szabadbattyán – 187. Szabadegyháza – 186. Szabadi Béla – 75. Szabadkígyós – 252. Szabados Ákos – 85. Szabados Péter – 158. Szabados Tamás – 188-189. Szabadszállás – 259-260. Szabadszentkirály – 143-144. Szabolcs Attila – 86. Szabolcs vezér – 266. Szabolcsbáka – 301-302. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye – 6, 13, 23, 25, 28, 52, 77, 125, 144, 153, 163, 245, 265, 267, 270, 273, 290-291, 293-296, *314, 317*. Szabolcsveresmart – 301-302. *Szabó A. Ferenc – 142, 303, 320*. Szabó András – 288. Szabó Erika – 263. Szabó Gábor – 54. Szabó György – 223. Szabó Gyula – 199. Szabó Imre – 116, 131. Szabó István – 187, 304. Szabó Iván – 73-74. Szabó János – 289. Szabó József – 177. Szabó József Andor – 158. Szabó Lajos – 57, 241, 288, *320*. Szabó Lajos Mátyás – 70, 81. *Szabó Lászlóné – 361*. Szabó Lóránd – 131. Szabó Miklós – 74, 95. *Szabó Pál* – 10, *318, 320.* Szabó Sándorné – 93. Szabó Tamás – 103, 284. Szabó Vilmos – 76. Szabó Zoltán – 72, 288. Szabó Zsolt – 200. *Szabó Yvette – 61, 89, 164, 320.* Szada – 169. Szajol – 286. Szakács Imre – 93. Szakállas – 288. Szakály – 131-132. Szakcs – 130-131. Szakmár – 262. Szakoly – 298. Szakony – 96. *Szaktudás Kiadó – 320*. Szalaszend – 220. *Szalai Anna – 237, 315. Szalay András – 309.* Szalay Ferenc – 285. Szalay Gábor – 149. Szalay István – 238. Szalay László – 177. Szalánta – 141. Szalkszentmárton – 259. Szalonna – 219-220. Szalonnai-hegység – 219. Szamos – 303-304. Szamosangyalos – 305. Szamosköz – 303-304. Szamosszeg – 303-304. Szamosvölgyi Péter – 222. Szanda – 208. Szandaszőlős – 286. Szank – 262-263. Szany – 95. Szanyi Tibor – 78. Szarvas, -i járás, kistérség – 25, 244, 246, 249-250, 303. Szarvas Béla – 197. Szarvaskend – 57-58. Szarvaskő – 197. *Szarvák Tibor – 272, 320.* Szatmárcseke – 304, 306. Szatmári síkság – 303. Szatmári-Tiszahát – 302. Szatymaz – 240. Szauter Rudolf – 175. Sza-

va – 142. Szágy – 140. Szájer József – 97. Szákszend – 150. Szálka – 130. Szántó János – 189. Szántó Mihály – 276. Szántód – 159. Szár – 189-190. Szárföld – 96. Szárliget – 149, 189. Szász Domokos – 67-68. Szászberek – 285. Szászfa – 221. Szászfalvi László – 161. Száva – 39. *Századvég Kiadó – 310-312, 314-317, 321-322*. Százhalombatta – 164, 173-174. SZDP, lásd: Magyarországi Szociáldemokrata Párt. SZDSZ, lásd: Szabad Demokraták Szövetsége. Szebényi Zsolt – 189. Szederkény – 141. Szedres – 128-129. Szeged, -i kistérség – 25, 90, 228, 230-231, 233-239, 246, 273, *318*. Szegedi Csanád – 69. Szegedi Sándor – 169. *Szegedi Tudományegyetem – 318*. Szeghalom, -i kistérség – 25, 246, 249. Szegvár – 240. *Szegvári Péter – 31, 320*. Szeifert Ferenc – 277. Szekeres Imre – 285. Szekó József – 141. Szekszárd, -i kistérség – 25, 123, 126-130, *320*. Szekszárdi-dombság – 130. Szeleczky Zoltán – 83. Szeleste – 55. Szelevény – 286. Szelier András – 185. Szemenyecsörnye – 116. Szemereki Zoltán – 175. Szendrei László – 301. Szendrő – 219-220. Szendrőlád – 219. Szenna – 158-159. Szentbalázs – 158-159. Szentendre, -i járás, kistérség – 25, 164-165, 167, 176. Szentes, -i kistérség – 25, 233, 237, 240-241. Szentgál – 106. Szentgotthárd, -i kistérség – 44, 51, 57. Szentistván – 224. Szentistvánbaksa – 221. Szent-Iványi Géza – 169. Szent-Iványi István – 78, 82. Szentkirály – 258. Szentkirályszabadja – 107. Szentlászló – 143. Szentlőrinc, -i járás, kistérség – 135, 143. Szentlőrinckáta – 171-172. Szentmártonkáta – 171. Szentpéterfa – 54. Szentpéterszeg – 277. Szepetnek – 116. Szerbia – 21, 234. Szeremle – 263. Szerencs, -i kistérség – 25, 214, 222-223. Szerencsi-dombság – 222. Szerep – 278. Széchenyi István, birtok – 41-42. Szécsény, -i kistérség – 25, 203, 206, 208-209, *313*. Szécsi Gábor (István) – 258. *Székely György – 318, 321*. Székelyhidi László – 94. Székesfehérvár, Fehérvár, -i járás, kistérség,– 25, 45, 120-121, 123, 137, 181-182, 184-186. Székkutas – 241-242. Székyné Sztrémi Melinda – 207. Szél Péter – 176. Széll Péter – 264. Szép Béla – 302. Szicilia – 269. Szigethalom – 177. Szigethy István – 114. Szigetköz – 91, 94. Szigetmonostor – 176. Szigetszentmárton – 177-178. Szigetszentmiklós – 25, 164, 166-167, 176-177. Szigetvár, -i járás, kistérség – 25, 134-135, 137, 143. Szigliget – 104. Szihalom – 201. Szijjártó Péter – 94. Szikszó, -i kistérség – 212, 220-221. Szil – 95. Szilasy György – 187. Szilassy Géza – 296. Szilágyi Adolf – 219-220. Szilágyi Dénes – 304. Szilágyi Péter – 277. *Szilágyiné Bíró Edit – 312*. Szilák Mihály – 128. Szili Katalin – 33, 123, 139. Szili Sándor – 83. Szilsárkány – 95. Szilvásvárad – 198. Szin – 219. Szirák, -i járás – 207. Szirbik Imre – 241. Szirmabesnyő – 215. Szita Károly – 157-158. Szitka Péter – 219. *Szívós Péter – 316*. Szlahó Csaba – 173. Szlovákia – 15-16, 18-19, 21. Szlovénia – 15-16, 18-19, 21, 108. Szob, -i járás, kistérség – 25, 163-165, 167-168. *Szoboszlai György* – 11, *21, 310-312, 314-317, 320-322*. *Szoboszlai Zsolt – 272, 320*. *Szociológiai Figyelő – 316*. Szokolay Zoltán – 247. Szokolya – 167. Szolnok, -i kistérség – 25, 180, 268, 275, 281-283, 285-286. Szolnok (vár)megye – 266, 268. Szolnoki Andrea – 74-75. Szombati Kristóf – 67. Szombathely (Savaria), -i járás, kistérség – 25, 39, 44, 51, 53-55, 108. Szomolya – 224-225. Szomor – 149. Szomód – 149. Szovjetunió – 301. Szólláth Tibor Zoltán – 280. Szögliget – 219. Szöllősi Ferenc – 170. Szöllősi Istvánné – 250. Szövetség a Faluért, a Vidékért – 137, 141. Szövetség Dom-

bóvárért – 131. Szövetség Sopronért – 97. *Szőcs László – 14, 321.* Sződ – 167. Sződi Imre – 129. Sződliget – 169. *Szőgyi Lenke – 204, 321. Szőke István – 315.* Szőny – 151. Szőr Gyula – 103. Szőreg – 237. *SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged – 309, 311.* SZDSZ, lásd: Szabad Demokraták Szövetsége. Szubotics Miklós – 144. Szurdokpüspöki – 207. Szügy – 209-210. *Szűcs Jenő* – 16, *321.* Szűcs Lajos – 179. Szűcs M. Sándor – 303. Szűcsi – 199. Szűrös Mátyás – 278.

T. Mészáros András – 173. Tab, -i kistérség – 153-154, 159-160. Tabajd – 189-190. Tabajdi Csaba – 264. Tabdi – 261. Tagai István – 175. Tahitótfalu – 176. *Takács Gábor – 321.* Takács Imre – 279. *Takács Ildikó – 31, 309.* Takács Péter – 295. Taksony – 176-177. Taktaharkány – 222. Taktakenéz – 222-223. Taktaköz – 222. Taktaszada – 222. Talabér Márta – 105. Tallóssy Frigyes – 73. Tamás Barnabás – 219. Tamás Gáspár Miklós – 70. Tamási, -kistérség – 25, 126-127, 131-132. *Tanács István – 244, 254, 321.* Tapolca, -i kistérség – 25, 101, 104-105. Tapolcai medence – 104. Tapsony – 161-162. Tar – 207. Tarcal – 222. Tard – 225. Tardona – 218. Tardos (Tardosbánya) – 149. *Tardos Róbert – 21, 309.* Tardos Márton – 70. Tarhos – 248-249. Tarján – 149. Tarján Lászlóné – 158. Tarlós István – 68. Tarnabod – 200. Tarnai Richárd – 84. Tarnalelesz – 200. Tarnaméra – 200. Tarnaőrs – 200. Tarnaszentmiklós – 200. Tarnazsadány – 200. Tarnóczky Attila – 115. Tarpa – 302-303. Tasnádi Péter – 139. Tasó László – 276. Tass – 259-260. Taszár – 158. Tata, -i kistérség – 25, 150. Tatabánya, -i kistérség – 25, 121, 123, 146-150. Tataháza – 264-265. Tatai árok – 149, 189. Tatárszentgyörgy – 178-179. *Taylor, P. J. – 23, 309.* Táborfalva – 178-179. Tác – 185. Tállai András – 224-225. Tállya – 222. Táp – 92. Tápé – 239. Tápióbicske – 171-172. Tápiógyörgye – 171-172. Tápióság – 171-172. Tápiószele – 171. Tápiószecső – 171-172. Tápiószentmárton – 171-172. Tápiószőlős – 179. Tápió-vidék – 171. Táplánszentkereszt – 54. Tápszentmiklós – 92. *TÁRKI Rt. – 316.* Tárnok – 174-175. Tát – 151-152. *Távoktatási Universitas Alapítvány – 309.* Tázlár – 262. Telekes – 58. Telekgerendás – 248-249. Teleki Gyula – 170. Telki – 164, 176. Telkibánya – 220. Tengelic – 129. Tenk – 200. Terbe Zoltán – 261. Terdik János – 299. Tereske – 209-210. Ternák Gábor – 128. Terpes – 198. Területfejlesztési Hivatal – 51. *Területi Statisztika – 309-322. Tervgazdsági Fórum – 320.* Teskánd – 117. Tessely Zoltán – 189-190. Tetétlen – 278. Tevel – 130. Téglás – 276-277. Tényő – 92. Tépe – 278-279. *Tér és Társadalom* – 9, *312, 315, 317.* Tés – 105. Tét, -i kistérség – 89, 92. Tétényi Éva – 152. Tétényi fennsík – 173-174. *The Free Press – 317.* Thürmer Gyula – 107. Tiba István – 279-280. Tibolddaróc – 224. Tiffán Zsolt – 142. Tihany – 103. Tilki Attila – 305. Timár – 298. Timár Béla – 84. *Tipold Ferenc – 313.* Tirts Tamás – 74, 81. Tisza, mente, tó, vidék – 22, 37, 179, 200-201, 213, 222, 226-227, 231, 240-241, 258, 265, 270, 272, 281, 285-286, 288-289, 295, 298, *316.* Tiszaadony – 302. Tiszaalpár – 258-259. Tiszabábolna – 224. Tiszabecs – 304, 306. Tiszabercel – 298. Tiszabezdéd – 301. Tiszabő – 288-289. Tiszabura – 289. Tiszacsege – 279. Tiszadada – 298. Tiszaderzs – 289. Tiszadob – 298. Tiszadorogma – 223. Tiszaeszlár – 298. Tiszaföldvár, -i járás – 287. Tiszafüred, -i kistérség – 282, 288-289. Tiszagyenda – 288. Tiszagyulaháza – 279-280. Tiszahát – 294. Tiszaigar –

289. Tiszainoka – 286. Tiszajenő – 286. Tiszakanyár – 302. Tiszakarád – 222-223. Tiszakeszi – 223-224. Tiszakécske – 25, 257-259. Tiszakóród – 304. Tiszakürt – 286. Tiszaladány – 222-223. Tiszalök – 298. Tiszalúc – 223. Tisza-Maros szöge – 224, 236. Tiszamenti Rétköz – 295, 301. Tiszanagyfalu – 298. Tiszanána – 200. Tiszaőrs – 289. Tiszapalkonya – 223. Tiszapüspöki – 288. Tiszaroff – 288. Tiszasas – 286-287. Tiszasüly – 285. Tiszaszalka – 302. Tiszaszentimre – 289. Tiszasziget – 237-238. Tiszaszőlős – 289. Tiszatarján – 223. Tiszatenyő – 288-289. Tiszaújváros, -i kistérség – 25, 212, 214, 223-224. Tiszavasvári, -i kistérség – 25, 293, 298. Tisza-zug – 286. Tiszántúl – 14, 227-229, 265, 274, 294. Tito, J. B. – 231. Tittmann János – 152. Tokaj, -i kistérség – 222-223. Tokaji Ferenc – 247. Tokár István – 287. Tokod – 151. Tolcsva – 221-222. Toller László – 139. Tolmácsi Ferenc – 207. Tolna város – 128-129. Tolna megye – 5, 13, 23, 25, 28, 31-32, 34, 120, 123-128, 131, 255, 282. *Tolnai Ágnes – 314.* Tolnai-hegyhát – 129, 131. Tolnanémedi – 131. Tomajmonostora – 289. Tompa – 262. Tompa Sándor – 216. Toponár – 157. Tordas – 189-190. Torgyán József, -Kisgazda-Koalíció – 143, 173, 222, 240, 294, 304. Tornyosnémeti – 221. Tornyospálca – 302-303. *Toroczkai Adrienn – 54, 56-57, 115, 138, 209, 275, 321.* Torony – 55. Toscana – 46. Tóalmás – 171-172. Tófej – 117-118. Tószeg – 286. Tóth Albert – 287. Tóth András – 150, 169, 299. Tóth Attila – 131. *Tóth Ákos – 60, 273, 314, 321.* Tóth Ferenc – 129. Tóth Gábor – 171. *Tóth Géza – 87, 109, 125, 211, 321.* Tóth Gyula – 131. Tóth Imre – 224, 248. Tóth István – 187, 217, 219, 262. *Tóth István György – 316.* Tóth József – 10-11, 27, 79, 200, 280, *313, 321.* Tóth Károly – 247. Tóth Mihály – 83. Tóth Sándor – 207, 251. Tóth Tiborné – 95. Tóth Tihamér – 118. Tóth Zoltán – 263, *361.* Tóth-Kurucz János – 151. Tótkomlós – 250-251. Tótszerdahely – 116. Tök – 174. Tököl – 176-177. Tölgyessy Péter – 69, 73-74, *156, 295, 321.* Töltéstava – 92. Tömörkény – 240. *TÖOSZ, Területi Önkormányzatok Országos Szövetsége – 309.* Töröcske – 157. *Török Ádám – 19, 321.* Török Ferenc – 69, 261. Török Gábor – 172. Török Gusztáv Andor – 262. Törökbálint – 174-175. Törökkoppány – 159-160. Törökszentmiklós – 282, 288. Törő Gábor – 188. Törtel – 180. Trianon – 44, 48, 108, 270. Trieszt – 42. *Trócsányi András – 321. Tucker, J. – 319. Tudomány – 309.* Tukacs István – 296. Tulok András – 104. Tungsram – 109. Tunyogmatolcs – 304-306. Tura – 170-171. Turai István – 174. Turi György – 96. Tuzsér – 301. Túrkeve – 287-288. Túrkevén Élőkért Egyesület – 288. Tündérmajor – 105. Türje – 117-118. Tüskevár – 102. Tüttő István – 115. Tyukod – 303-304.

Ughy Attila – 83-84. Ugocsa vármegye – 293. Ugod – 104. Ujhelyi István – 238. *UK-Northampton – 312.* Ukrajna – 32. Ung vármegye – 293. Ungár Klára – 78. *Ungár Tamás – 142, 321. Université de Fribourg – 319.* Upponyi-hegység – 217. Ural folyó – 35. Uránváros – 139. Urbán Árpád – 209. Uri – 171-172. USA, lásd: Amerikai Egyesült Államok. Uszka – 77, 305-306. Uszód – 262.

Új Baloldal Párt – 217. *Új Mandátum kiadó – 314.* Újcsanálos – 222-223. Újfehértó – 298-299. Újhartyán – 178. Újkér – 96. Újkígyós – 251-252. Újléta – 276-277. Újpestért Egyesület, UE – 69. Újpetre – 141. Újsolt – 259.

Újszalonta – 247. Újszász – 285. Újszeged – 237. Újszentiván – 237. Újszentmargita – 279. Újszilvás – 179. Újszolnok – 286. Újtikos – 279-280. Úny – 152. Úrkut – 102.
Üllés – 239. Üllő – 172. Üröm – 175-176.

Vadász István – 221. Vadna – 218. Vaja – 299. Vajdácska – 221-222. Vajszló – 141. Vajta – 189. Valeria – 119. Valkó – 170-171. Valter Dezső – 97. *Valuch Tibor – 315.* Vancsik Zoltán – 185. Vankó Magdolna – 171. Vantara Gyula – 247. Vanya Gábor – 207. Vanyarc – 207-208. Vanyola – 104. Varga Gábor – 189. Varga István – 251, *309.* Varga József – 95. Varga (Zoltán) Kristóf – 72. Varga Lajos – 169. Varga Mihály – 289. Varga Vince – 162. Varga Zoltán – 251. Vargáné Kerékgyártó Ildikó – 219-220. Vargáné Piros Ildikó – 305. Vargha Tamás – 185. Varnyú Péter – 189. Varsány – 208. Varsányi András – 189. Varsói Szerződés – 182. Vas Imre – 75. Vas megye – 5, 13, 16, 17, 23, 25, 28, 30, 37, 39, 41-43, 48, 50-53, 56, 58, 62, 88-90, 98-99, 109-110, 112, 256, 307, *315, 319.* Vasad – 178. Vasalja – 57. Vasas – 138. Vasi-Soproni síkság – 56. Vasi dombság – 39. Vasi-Hegyhát – 57. Vaskút – 263. Vasmegyer – 299. Vaspör – 117-118. *Vass László – 310, 314, 316, 320.* Vasszécsény – 54-55. Vastagh Pál – 251. Vasvár, -i kistérség – 50-51, 57-58, 108. Vaszar – 104. Vatta – 225. Vattamány Zsolt – 72. Vác, -i járás, kistérség – 25, 42, 168-169. Váchartyán – 167. Vál, -i járás – 173, 189-190. Vállalkozók Pártja, VP – 81, 102, 169, 185, 247, 257. Vámosgyörk – 200. Vámosmikola – 167. Vámospércs – 276-277. Váncsod – 277. Váralja – 130. Várfi András – 250. Várgesztes – 149. Várhegyi Attila – 285. Vári Gyula – 259. Várkonyi András – 173. Várkonyi István – 298. Várnai László – 263. Városföld – 258. Városi Polgári Kör (Kiskunhalas) – 263. Városlőd – 102. Városszépítő Egyesület (Komló) – 140. Várpalota, -i kistérség – 25, 100-101, 105-106. Várvölgy – 115-116. Vásárosdombó – 140. Vásárosnamény, -i kistérség – 25, 293, 295, 302-303. Vecsés – 172-173. Veér Miklós – 116. Vekerd – 277. Velence – 186-187. Velencei hegység – 186. Velencei tó – 17, 45, 188. Verbai Lajos – 75. Vereb – 189-190. Veres Ferenc – 280. Veres János – 301. Veresegyház, -i kistérség – 165, 167-168, 170. Veress József – 249. Verók István – 71. Verőce – 167. Verpelét – 198. Verseg – 170-171. Veszkény – 96. Veszprém megye – 5, 13, 23, 25, 28, 30, 37, 39, 41-43, 59, 98-101, 110-111, 136, 210. Veszprém város, -i kistérség 25, 42-45, 47, 100-102, 106-107, 120, *309.* Veszprémi fennsík – 106. Veszprémvarsány – 92. Vezér Mihály – 174. Vezseny – 286. Vécs – 199. Vécsey László – 170. Végegyháza – 251. Végh László – 247. Végh Tibor – 178. Vékény – 140. Véménd – 141. Vép – 55. Vértes hegység – 149-150. Vértesacsa – 189. Vértessomló – 149. Vértesszőlős – 149. Vése – 161-162. Vésztő – 249. Vidorné Szabó Györgyi – 81. Vigh László Győző – 118. Viharsarok – 39, 228-229, 245, 250. Világbank – 10, *305. Világgazdaság – 311, 313, 315, 317, 319-321.* Világosi Gábor – 185. Villány, -i járás – 141-143. Villányi hegység – 141. *Villányi úti könyvek – 310.* Vilmány – 220-221. Vincze László – 240. Vinnai Győző – 296. Visegrád – 176. Visegrádi hegység – 152, 176. Visonta – 199.

Visz – 160-161. Visznek – 200. Vitányi István – 277. Vitányi Iván – 66, 70. Vitnyéd – 96. Vizy Béla – 84. Vizslás – 206-207. Vizsoly – 220. Vígh Ilona – 249. Vízvár – 162. *Vofkori László – 321.* Vojnik Mária – 296. *Vokscentrum – 315. Volter Edina – 45, 50, 89, 322.* Vona Ferenc – 178. Vona Gábor – 199. Vonyarcvashegy – 115. Völgység – 130, 140. Völner Pál – 151. Vönöck – 56. VP, lásd: Vállalkozók Pártja.

Warvasovszky Tihamér – 185. Weinek Leonárd – 80. Wekler Ferenc – 141. *Westminster – 312.* Weszelovszky Zoltán – 78. *White, E. R. – 23, 309. Wiener György* – 4, 11, *21, 64, 66, 77, 78, 322.* Wintermantel Zsolt – 69. Wittinghoff Tamás – 174. World Economic Forum, Világgazdasági Fórum, WEF – 14-15, *316.*

Zacsek Gyula – 74. Zagyva folyó – 199, 206. Zagyvarékas – 285. Zagyvaszántó – 199-200. Zakó László – 115. Zala folyó – 113. Zala megye 5, 13, 23, 25, 28, 30-31, 39, 41-44, 46, 88, 98-99, 107-113, 116, 123, 136, 153, 155, 232, 307, *311, 314.* Zalaapáti – 115. Zalabaksa – 116. Zalabér – 117. Zalacsány – 117-118. Zalacséb – 117. Zalaegerszeg, -i járás, kistérség 17, 25, 107-109, 111, 113-114, 117-118. Zalahaláp – 104. Zalai dombság – 39-40, 114. Zalakaros, - kistérség – 111, 115-116. Zalakomár – 115. Zalaszabar – 115. Zalaszántó – 115-116. Zalaszentbalázs – 116. Zalaszentgrót, -i kistérség – 25, 111, 113, 117-118. Zalaszentiván – 117. Zalaszentlászló – 117. Zalatárnok – 117. Zamárdi – 159. Zatykó János – 151-152. Zádorfalva – 219-220. Záhony – 293, 301-302. Zákány – 161-162. Zákányszék – 238-239. Zámoly – 187. Zámolyi medence – 187. Zánka – 103. Zebegény – 167. Zemplén vármegye – 191, 212, 221-222. Zemplénagárd – 221. Zempléni hegység – 186. Zempléni Területi Szövetség – 223. Zétényi Zsolt – 71. Zilahi József – 305. Zimány – 158. Zirc, -i kistérség – 100, 105. *ZOE kiadó – 319.* Zomba – 130. Zombor – 229. Zombor Gábor – 258. Zombory Miklós – 74. Zongor Gábor – 106, *309.* Zöld Baloldal – 207. Zöldek Pártja – 238. *Zrínyi Kiadó – 312.* Zuschlag János – 263. Zwack Péter – 74, 258.

Zsadány – 249. Zsana – 262. Zsáka – 277. Zsámbék – 174. Zsámbéki medence – 174, 189. Zsámbok – 170. Zsebők Lajos – 187. Zselic dombvidék – 143, 157. Zsiga Marcell – 215. Zsigmond Attila – 67. Zsigó Róbert – 264. Zsigó Viktor – 260. Zsombó – 239. Zsupos Lajos – 279.

MELLÉKLETEK

1/I. melléklet

AZ ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK ELSŐ ÉS MÁSODIK FORDULÓINAK RÉSZVÉTELI ARÁNYAI 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG/ÉV/FORDULÓ	1990. 1. forduló		1990. 2. forduló		1994. 1. forduló		1994. 2. forduló		1998. 1. forduló		1998. 2. forduló	
Budapest főváros	3.	71,1	3.	53,5	2.	74,2	1.	62,0	1.	63,6	1.	64,4
Baranya megye	6.	65,8	5.	49,0	9.	69,2	5.	57,3	6.	57,1	6.	56,9
Bács-Kiskun megye	17.	60,6	15.	41,0	20.	61,6	19.	48,2	18.	51,5	18.	52,0
Békés megye	9.	64,5	13.	43,0	11.	68,1	9.	55,1	16.	52,7	19.	51,9
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	16.	61,0	18.	39,1	10.	69,0	10.	54,9	8.	55,4	16.	53,8
Csongrád megye	12.	63,3	12.	43,3	17.	65,3	17.	51,0	15.	53,3	17.	52,1
Fejér megye	10.	64,5	10.	43,5	12.	68,0	15.	52,1	13.	54,5	13.	54,9
Győr-Moson-Sopron megye	2.	76,4	2.	54,3	3.	72,9	3.	58,3	3.	60,7	3.	61,1
Hajdú-Bihar megye	19.	56,3	20.	37,5	18.	63,8	18.	49,4	20.	48,8	8.	56,2
Heves megye	7.	65,3	14.	41,0	5.	71,0	7.	56,9	10.	54,7	12.	55,0
Jász-Nagykun-Szolnok megye	18.	58,9	19.	37,9	14.	67,5	13.	53,7	17.	51,9	20.	50,4
Komárom-Esztergom megye	8.	64,5	8.	44,6	6.	70,2	6.	57,0	7.	56,0	9.	55,9
Nógrád megye	14.	62,5	17.	39,7	7.	69,8	12.	53,9	9.	55,2	14.	54,7
Pest megye	13.	63,2	11.	43,4	16.	66,5	16.	51,9	11.	54,6	11.	55,3
Somogy megye	15.	62,4	9.	43,5	13.	67,7	11.	54,4	14.	54,2	15.	54,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20.	53,7	16.	39,9	19.	61,7	20.	47,6	19.	49,6	7.	56,6
Tolna megye	11.	63,9	7.	46,3	15.	66,8	14.	52,6	12.	54,5	10.	55,6
Vas megye	1.	76,8	1.	58,6	1.	74,3	2.	59,8	2.	62,3	2.	63,0
Veszprém megye	4.	70,9	6.	48,1	4.	72,6	4.	57,8	4.	60,7	4.	59,3
Zala megye	5.	69,3	4.	51,9	8.	69,3	8.	55,2	5.	58,4	5.	57,0
Magyarország		**65,1**		**45,5**		**68,9**		**55,1**		**56,3**		**57,0**

* Területi bontásban, rangsorolva és százalékban kifejezve.

1/II. melléklet

AZ ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK ELSŐ ÉS MÁSODIK FORDULÓINAK RÉSZVÉTELI ARÁNYAI 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

(folytatás)

TERÜLETI EGY-SÉG/ÉV/FORDULÓ	2002. 1. forduló		2002. 2. forduló		2006. 1. forduló		2006. 2. forduló		2010. 1. forduló		2010. 2. forduló		Átlagosan	
Budapest főváros	1.	77,5	1.	78,3	1.	74,3	1.	70,8	1.	69,7	n.	49,2	**2.**	**67,5**
Baranya megye	5.	71,8	6.	74,4	6.	68,0	12.	62,6	20.	60,6	n.	40,3	**7.**	**61,1**
Bács-Kiskun megye	20.	65,0	13.	72,0	19.	63,5	13.	61,9	13.	61,9	n.	42,4	**20.**	**56,7**
Békés megye	16.	66,9	16.	70,9	17.	64,3	19.	60,9	16.	61,7	n.	45,6	**15.**	**58,8**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	14.	68,0	19.	70,0	18.	63,8	16.	61,6	18.	61,2	n.	46,1	**16.**	**58,7**
Csongrád megye	15.	67,3	18.	70,5	13.	66,0	10.	63,5	12.	62,1	n.	48,1	**14.**	**58,9**
Fejér megye	10.	69,6	14.	71,7	10.	66,8	18.	60,9	6.	64,5	n.	44,2	**13.**	**59,6**
Győr-Moson-Sopron megye	3.	73,9	2.	77,8	2.	70,4	2.	66,9	4.	65,8	n.	n.	**3.**	**67,2**
Hajdú-Bihar megye	18.	66,0	20.	68,4	16.	64,5	14.	61,7	11.	62,5	n.	n.	**17.**	**57,8**
Heves megye	9.	70,1	9.	73,9	12.	66,2	5.	64,9	7.	64,2	n.	46,3	**9.**	**60,8**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	17.	66,7	17.	70,8	20.	62,2	20.	59,4	19.	61,0	n.	43,2	**18.**	**56,9**
Komárom-Esztergom megye	6.	71,0	8.	74,2	7.	67,5	4.	65,4	14.	61,8	n.	43,8	**8.**	**61,0**
Nógrád megye	11.	69,3	12.	73,6	8.	67,2	11.	62,7	10.	62,9	n.	45,1	**12.**	**59,8**
Pest megye	8.	70,6	7.	74,2	5.	68,5	6.	64,6	2.	66,5	n.	46,1	**11.**	**60,5**
Somogy megye	13.	68,0	11.	73,7	15.	65,2	15.	61,6	17.	61,3	n.	n.	**10.**	**60,7**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	19.	65,8	15.	70,9	14.	65,3	9.	63,5	9.	63,2	n.	45,5	**19.**	**56,9**
Tolna megye	12.	68,5	4.	75,3	11.	66,7	8.	63,6	15.	61,7	n.	n.	**6.**	**61,4**
Vas megye	2.	74,2	3.	75,3	3.	69,4	3.	65,8	3.	66,4	n.	n.	**1.**	**67,8**
Veszprém megye	4.	72,6	10.	73,8	4.	68,6	7.	64,1	5.	64,9	n.	n.	**4.**	**64,9**
Zala megye	7.	70,7	5.	75,1	9.	67,1	17.	61,2	8.	63,5	n.	n.	**5.**	**63,5**
Magyarország		**70,5**		**73,5**		**67,8**		**64,4**		**64,4**	n.	**46,7**		**61,3**
Nyugat-dunántúli régió**													**1.**	**9**
Közép-magyarországi régió													**2.**	**19,5**
Dél-dunántúli régió													**3.**	**23**
Közép-dunántúli régió													**4.**	**25**
Észak-magyarországi régió													**5.**	**33**
Dél-alföldi régió													**6.**	**49**
Észak-alföldi régió													**7.**	**54**

* Területi bontásban, rangsorolva és százalékban kifejezve.

**A régiók összesített helyezésének megállapítása a megyék helyezési eredményeinek nem súlyozott átlagolása alapján történt.

n.=Nincs második forduló, illetve nincs értelme a sorrendet megállapítani.

2/I. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGÉNEK RANGSORA ÉS VÁLTOZÓINAK ÖSSZPONTSZÁMA 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros**	1. 26	1. 33	1. 31	1. 32	1. 34	1. 33	1. 37	2.** 45	1. 27	1. 26
Baranya megye	5. 98	6. 98	7. 110	6. 94	6. 100	8. 115	6. 105	6. 108	7. 118	8. 130
Bács-Kiskun megye	15. 191	15. 192	16. 200	15. 195	15. 200	15. 195	17. 201	18. 207	17. 209	17. 205
Békés megye	16. 198	18. 215	19. 233	19. 223	19. 229	20. 229	19. 223	19. 212	19. 229	19. 224
Borsod-Abaúj-Z. m.	11. 153	13. 173	10. 148	12. 160	13. 166	13. 171	14. 186	15. 193	15. 199	15. 198
Csongrád megye	9. 136	10. 142	9. 130	9. 135	9. 122	9. 140	9. 141	9. 148	9. 137	10. 143
Fejér megye	8. 123	7. 112	8. 121	8. 119	7. 113	7. 113	7. 112	7. 109	6. 109	6. 104
Győr-Moson-Sopron m.	2. 71	2. 63	2. 61	2. 54	2. 57	2. 45	2. 44	1. 48	2. 36	2. 38
Hajdú-Bihar megye	14. 173	14. 188	14. 185	17. 204	14. 194	16. 200	15. 189	14. 192	13. 181	13. 183
Heves megye	12. 167	9. 139	11. 155	13. 170	11. 163	11. 152	11. 152	10. 154	10. 138	9. 138
Jász-Nagykun-Sz. m.	19. 221	19. 229	18. 223	18. 220	18. 219	18. 216	16. 190	16. 206	18. 214	18. 209
Komárom-Esztergom m.	6. 99	8. 127	6. 96	7. 119	8. 118	6. 107	8. 124	8. 121	8. 119	7. 116
Nógrád megye	17. 204	17. 200	17. 202	14. 183	16. 200	17. 209	18. 212	17. 208	16. 207	16. 201
Pest megye	18. 205	16. 199	15. 198	16. 198	17. 201	14. 178	12. 176	11. 155	11. 156	11. 149
Somogy megye	10. 143	11. 149	12. 162	10. 150	10. 152	10. 147	10. 148	12. 164	12. 173	12. 173
Szabolcs-Szatmár-B. m.	20. 249	20. 241	20. 237	20. 241	20. 230	19. 227	20. 240	20. 220	20. 238	20. 235
Tolna megye	13. 173	12. 166	13. 180	11. 158	12. 163	12. 164	13. 176	13. 174	14. 184	14. 185
Vas megye	7. 107	4. 89	4. 84	5. 91	4. 92	4. 101	3. 76	3. 72	3. 72	3. 75
Veszprém megye	3. 89	5. 91	5. 91	3. 82	5. 96	5. 105	5. 105	4. 83	4. 86	4. 92
Zala megye	4. 90	3. 88	3. 73	4. 87	3. 80	3. 67	4. 83	5. 87	5. 89	5. 94

Közép-magyarországi régió	2. 26	2. 29	2. 27	1. 23
Nyugat-dunántúli régió	1. 25	1. 26	1. 25	2. 25
Közép-dunántúli régió	3. 43	3. 40	3. 41	3. 40
Dél-dunántúli régió	4. 56	4. 60	4. 60	4. 62
Észak-magyarországi régió	5. 76	5. 75	5. 74	5. 77
Dél-alföldi régió	6. 81	6. 79	6. 83	6. 79
Észak-alföldi régió	7. 84	7. 83	7. 87	7. 86

*A tervezési-statisztikai és mezorégiók sorrendje a 14 (Budapesten 13) kiemelt ágazat/változó sorrendi átlagszámának összege alapján kiszámított globális helyezettség szerint alakult. A kiemelt ágazatok/változók a következők: fajlagos beruházás, ipari alkalmazottak, közút-hálózat, személygépkocsi-állomány, közüzemi vízvezeték-hálózat, közcsatorna-hálózat, vízvezeték- és csatornahossz aránya (közműolló), távközlés, idegenforgalom, színház- és mozi-látogatás, munkanélküliség, öngyilkosság és átlagkereset. Budapestnél a közúthálózat sűrűségét figyelmen kívül hagytam.

**Eggyel kevesebb változóval osztva.

2/II. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGÉNEK RANGSORA ÉS VÁLTOZÓINAK ÖSSZPONTSZÁMA 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	Helyezés összesen
Budapest főváros**	2. 45	1. 40	1. 35	1. 34	1. 31	1. 30	1. 23	1. 28	1. 26	1. 25	**1. 641**
Baranya megye	7. 120	8. 125	8. 134	8. 133	8. 131	8. 127	8. 127	8. 128	8. 134	8. 123	**8. 2358**
Bács-Kiskun megye	17. 207	18. 209	18. 209	18. 213	18. 208	18. 209	16. 208	17. 206	17. 202	18. 212	**17. 4078**
Békés megye	19. 221	20. 224	19. 223	19. 224	20. 227	20. 233	20. 237	20. 236	20. 238	20. 239	**19. 4517**
Borsod-Abaúj-Z. m.	15. 197	13. 185	16. 193	13. 180	12. 171	11. 166	13. 172	13. 177	14. 182	15. 182	**13. 3552**
Csongrád megye	9. 141	11. 159	11. 166	12. 176	13. 175	12. 169	12. 170	12. 164	12. 169	13. 162	**10. 3005**
Fejér megye	5. 93	6. 102	6. 99	7. 105	7. 113	7. 114	4. 99	5. 103	7. 104	6. 114	**6. 2181**
Győr-Moson-Sopron m.	1. 38	2. 50	2. 50	2. 46	2. 50	2. 39	2. 44	2. 40	2. 41	2. 42	**2. 957**
Hajdú-Bihar megye	13. 183	15. 190	15. 190	17. 189	14. 181	14. 179	15. 180	14. 177	13. 181	14. 178	**15. 3605**
Heves megye	10. 142	10. 152	9. 143	10. 152	10. 147	10. 148	9. 145	10. 148	10. 151	10. 147	**9. 3003**
Jász-Nagykun-Sz. m.	18. 213	17. 209	17. 201	15. 187	16. 196	15. 185	18. 209	15. 189	15. 188	16. 188	**18. 4112**
Komárom-Esztergom m.	8. 124	7. 110	7. 109	6. 102	6. 100	6. 108	6. 106	6. 103	4. 96	4. 106	**7. 2210**
Nógrád megye	16. 199	16. 192	13. 184	16. 187	17. 200	17. 192	17. 209	18. 211	18. 209	17. 207	**16. 4016**
Pest megye	11. 149	9. 146	10. 147	9. 143	9. 145	9. 148	10. 146	9. 140	9. 134	9. 126	**12. 3239**
Somogy megye	12. 171	12. 165	12. 175	11. 165	11. 164	13. 177	11. 161	11. 158	11. 158	11. 155	**11. 3210**
Szabolcs-Szatmár-B. m.	20. 228	19. 222	20. 225	20. 227	19. 225	19. 225	19. 219	19. 226	19. 227	19. 231	**20. 4613**
Tolna megye	14. 187	14. 187	14. 189	14. 187	15. 186	16. 185	14. 177	16. 190	16. 189	12. 155	**14. 3555**
Vas megye	3. 75	3. 79	3. 74	3. 75	4. 86	4. 94	3. 83	3. 89	5. 98	3. 88	**3. 1700**
Veszprém megye	6. 96	5. 88	5. 93	5. 99	5. 98	5. 97	7. 109	7. 103	3. 93	7. 116	**5. 1912**
Zala megye	4. 88	4. 83	4. 78	4. 96	3. 86	3. 86	5. 105	4. 102	6. 101	5. 108	**4. 1771**
Közép-magyarországi r.	2. 29	1. 25	1. 26	1. 25	1. 23	1. 23	1.. 23	1. 21	1. 21	1.. 19	**1. 317**
Nyugat-dunántúli régió	1. 23	2. 26	2. 27	2. 27	2. 29	2. 29	2.. 27	2. 27	2. 27	2.. 29	**2. 345**
Közép-dunántúli régió	3. 41	3. 42	3. 41	3. 42	3. 42	3. 43	3.. 43	3. 45	3. 44	3. 46	**3. 550**
Dél-dunántúli régió	4. 59	4. 61	4. 64	4. 62	4. 64	4. 65	4.. 58	4. 60	4. 60	4. 55	**4. 788**
Észak-magyarországi r.	5. 77	5. 72	5. 75	5. 75	5. 71	5. 73	5.. 77	5. 74	5. 76	5. 77	**5. 972**
Dél-alföldi régió	6. 79	6. 82	6. 79	7. 81	7. 82	7. 82	7.. 83	6. 82	6. 80	6. 83	**6. 1052**
Észak-alföldi régió	7. 84	7. 84	7. 80	6. 81	6. 81	6. 77	6.. 81	7. 83	7. 84	7. 83	**7. 1077**

*A statisztikai- és mezorégiók sorrendje a 14 (Budapesten 13) kiemelt ágazat/változó sorrendi átlagszámának összege alapján kiszámított globális helyezettség szerint alakult. A kiemelt ágazatok/változók a következők:fajlagos beruházás, ipari alkalmazottak, közút-hálózat, személygépkocsi-állomány, közüzemi vízvezeték-hálózat, közcsatorna-hálózat, vízvezeték- és csatornahossz aránya, távközlés, idegenforgalom, színház- és mozi-látogatás, munkanélküliség, öngyilkosságok és átlagkeresetek. Budapestnél a közúthálózat sűrűségét figyelmen kívül hagytam.

**Eggyel kevesebb változóval osztva.

3. sz. melléklet

A POLITIKAI PARTICIPÁCIÓ, VALAMINT A GLOBÁLIS FEJLETTSÉG, A FAJLAGOS GDP ÉS AZ ISKOLÁZOTTSÁG TERÜLETI ÁTLAGÁNAK RANGSORA ÉS AZ UTÓBBIAK POLITIKAI KORRELÁCIÓJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

TERÜLETI EGYSÉG	*Politikai*	Globális	Fajlagos	Iskolázott-	*Komplex*
I. politikai nagyrégió	***participáció***	**fejlettség**	**GDP**	**ság****	***fejlettség****
Vas megye	*1.*	**3. 0,5651**	3. 0,5362	**4. 0,3981**	***3.***
Budapest főváros	*2.*	1. 0,7560	1. 0,6873	1. 0,6250	***1.***
Győr-Moson-Sopron megye	*3.*	2. 0,7208	2. 0,8725	2. 0,7586	***2.***
Veszprém megye	*4.*	**5. 0,9625**	10. 0,5920	9. 0,5882	***8.***
Zala megye	*5.*	**4. 0,5500**	6. 0,8419	11. 0,6403	***7.***
II. politikai nagyrégió					
Tolna megye	*6.*	**14. 0,9721**	9. 0,7110	14. 0,7336	***12.***
Baranya megye	*7.*	**8. 0,9210**	11. 0,7517	8. 0,8282	***10.***
Komárom-Esztergom megye	*8.*	7. 0,8748	5. 0,7157	6. 0,8614	***5.***
Somogy megye	*10.*	11. 0,8327	16. 0,8567	**15. 0,9122**	***15.***
Pest megye	*11.*	12. 0,8371	8. **0,9934**	5. 0,6745	***9.***
Fejér megye	*13.*	6. 0,8454	**4. 0,3188**	7. 0,5038	***4.***
III. politikai nagyrégió					
Heves megye	*9.*	10. 0,8561	13. 0,6680	13. 0,7199	***11.***
Nógrád megye	*12.*	16. 0,6885	20. 0,5737	18. 0,6780	***18.***
Csongrád megye	*14.*	9. 0,7277	7. 0,5292	**3. 0,2440**	***6.***
Békés megye	*15.*	19. 0,7625	18. 0,8927	17. 0,8882	***19.***
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	*16.*	13. 0,8974	17. 0,8821	10. 0,7423	***14.***
Hajdú-Bihar megye	*17.*	15. 0,8701	12. 0,7009	12. 0,6648	***13.***
Jász-Nagykun-Szolnok megye	*18.*	**18. 0.9637**	**15. 0,9127**	**16. 0,9497**	***16.***
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	*19.*	20. 0,7745	19. 0,7865	20. 0,7591	***20.***
Bács-Kiskun megye	*20.*	**17. 0,9958**	14. 0,8502	**19. 0,9215**	***17.***
Nyugat-Dunántúli régió	*1.*	2.	2.	2.	***2.***
Közép-Magyarországi régió	*2.*	1.	1.	1.	***1.***
Közép-Dunántúli régió	*3.*	3.	3.	3.	***3.***
Dél-Dunántúli régió	*4.*	4.	4.	5.	***4.***
Észak-Magyarországi régió	*5.*	5.	7.	6.	***6.***
Dél-Alföldi régió	*6.*	6.	5.	4.	***5.***
Észak-Alföldi régió	*7.*	7.	6.	7.	***7.***

***Az általános országgyűlési választások átlagos részvételi arányainak (a politikai participáció) sorrendje 1990-2010, valamint a globális fejlettség sorrendje és politikai korrelációja 1990-2009, a GDP-é 1994-2009, az iskolázottságé pedig 1990, 1996, 2001, 2005 átlagában.

**A régióknál csak 2005-ben.

****A globális fejlettség, a GDP és az iskolázottság összesített sorrendje.

4. melléklet

A LAKOSSÁG ISKOLÁZOTTSÁGI SZINTJÉNEK TERÜLETI RANGSORA 1990 ÉS 2005 KÖZÖTT*

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1996.	2001.**	2005.	Összesen
Budapest főváros	1. 151	1. 169	1. 178	1. 188	**1. 686**
Baranya megye	7. 114	4. 129	7. 136	8. 142	**8. 521**
Bács-Kiskun megye	19. 102	17. 116	18. 124	19. 133	**19. 475**
Békés megye	18. 103	16. 118	19. 124	16. 134	**17. 479**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	9. 112	12. 123	10. 133	13. 137	**10. 505**
Csongrád megye	4. 116	3. 130	3. 141	4. 148	**3. 535**
Fejér megye	5. 114	9. 126	5. 137	5. 144	**7. 521**
Győr-Moson-Sopron megye	2. 120	2. 135	2. 143	2. 150	**2. 546**
Hajdú-Bihar megye	10. 109	11. 123	11. 132	12. 140	**12. 504**
Heves megye	13. 107	15. 119	12. 131	9. 142	**13. 499**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	16. 104	18. 116	15. 128	18. 133	**16. 481**
Komárom-Esztergom megye	6. 114	6. 127	8. 136	6. 144	**6. 521**
Nógrád megye	17. 103	19. 113	16. 126	15. 135	**18. 477**
Pest megye	11. 109	8. 126	4. 137	3. 150	**5. 522**
Somogy megye	14. 105	14. 120	14. 128	17. 133	**15. 486**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20. 100	20. 112	20. 122	20. 132	**20. 466**
Tolna megye	15. 104	13. 121	17. 126	14. 136	**14. 487**
Vas megye	3. 116	5. 129	6. 137	7. 143	**4. 525**
Veszprém megye	8. 112	7. 127	9. 135	10. 141	**9. 515**
Zala megye	12. 108	10. 125	13. 130	11. 141	**11. 504**
Magyarország	**117**	**132**	**142**	**149**	**540**
Közép-magyarországi régió				1. 173	
Nyugat-dunántúli régió				2. 146	
Közép-dunántúli régió				3. 143	
Dél-dunántúli régió				5. 138	
Észak-magyarországi régió				6. 138	
Észak-alföldi régió				7. 135	
Dél-alföldi régió				4. 138	

*Az aktuális népszámlálások és mikrocenzusok alapján, az általános, a közép- és a felsőfokú iskolát végzettek arányának összege, kerekítve.

**"Diplomás" helyett "legalább egy felsőfokú osztályt végzett" megjelöléssel.

5/I. sz. mellélet

A TERÜLETI EGYSÉGEK FEJLETTSÉGI RANGSORA AZ EGY FŐRE JUTÓ BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP) ALAPJÁN 1994 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG / ÉV	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Budapest főváros	1. 222	1. 223	1. 230	1. 233	1. 231	1. 239	1. 246	1 261	1 275
Baranya megye	8. 103	10. 98	10. 97	10. 100	10. 97	11. 98	11. 96	11. 96	11. 97
Bács-Kiskun megye	14. 95	11. 97	14. 94	14. 91	14. 89	14. 87	15. 85	16. 87	14. 88
Békés megye	12. 98	13. 96	12. 95	16. 89	16. 86	16. 85	17. 83	17. 84	18. 80
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	18. 87	16. 94	18. 88	17. 87	17. 86	18. 84	18. 82	18. 82	17 81
Csongrád megye	5. 116	5. 115	6. 115	6. 112	6. 111	7. 108	8. 105	10. 103	10. 100
Fejér megye	4. 119	4. 122	4. 128	2. 146	2. 153	4. 142	3. 160	3. 131	4. 122
Győr-Moson-Sopron megye	3. 127	2. 134	2. 137	4. 136	3. 150	2. 164	2. 169	2. 153	2. 153
Hajdú-Bihar megye	9. 102	12. 96	11. 97	12. 95	12. 94	13. 90	13. 89	13. 95	13. 95
Heves megye	17. 90	17. 92	16. 92	15. 90	13. 90	12. 90	12. 89	12. 96	12. 95
Jász-Nagykun-Szolnok megye	13. 97	14. 95	13. 94	13. 94	15. 89	17. 84	16. 84	14. 89	16. 88
Komárom-Esztergom megye	10. 99	8. 106	8. 111	7. 107	8. 104	8. 103	7. 106	5. 118	5. 120
Nógrád megye	20. 76	20. 73	20. 71	20. 66	19. 70	19. 69	19. 69	20. 72	19. 71
Pest megye	16. 94	18. 89	17. 91	11. 97	11. 96	10. 101	10. 99	9. 106	6. 114
Somogy megye	15. 94	15. 94	15. 93	18. 87	18. 85	15. 86	14. 86	15. 87	15. 88
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	19. 76	19. 75	19. 74	19. 72	20. 70	20. 68	20. 68	19. 72	20. 70
Tolna megye	7. 116	7. 113	7. 113	8. 105	7. 107	6. 112	9. 104	7. 107	9. 102
Vas megye	2. 128	3. 131	3. 136	3. 142	4. 144	3. 147	4. 144	4. 128	3. 128
Veszprém megye	11. 98	9. 104	9. 101	9. 100	9. 100	9. 101	5. 108	8. 107	8. 103
Zala megye	6. 116	6. 113	5. 116	5. 114	5. 112	5. 112	6. 107	6. 108	7. 113
Magyarország**	**102,9**	**101,5**	**101,3**	**104,6**	**104,9**	**104,2**	**105,2**	**104,1**	**104,4**
Közép-Magyarországi régió	179	178	182	186	183	189	192	202	213
Nyugat-Dunántúli régió	124	127	131	131	137	144	144	133	134
Közép-Dunántúli régió	106	111	114	120	122	117	127	119	115
Dél-Dunántúli régió	103	100	99	97	96	97	94	96	95
Észak-Magyarországi régió	86	90	86	84	84	83	82	84	90
Észak-Alföldi régió	91	88	87	86	84	80	80	85	83
Dél-Alföldi régió	103	102	101	97	95	93	91	91	84

*A bruttó hazai termék a megyék átlagának százalékában, kerekítve. 1994 előtt nem hoztak nyilvánosságra területi GDP adatot és azóta is a többi adathoz képest is fél-egy éves késéssel közlik.

**Az előző év százalékában.

5/II. sz. mellélet

A TERÜLETI EGYSÉGEK FEJLETTSÉGI RANGSORA AZ EGY FŐRE JUTÓ BRUTTÓ HAZAI TERMÉK (GDP) ALAPJÁN 1994 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG / ÉV	2003.	2004.	2005.	2006	2007.	2008.	2009.	Összesen
Budapest főváros	1. 266	1. 261	1. 277	1. 294	1. 292	1. 295	1. 315	**1. 4155**
Baranya megye	11. 96	11. 94	11. 94	10. 96	10. 95	11. 95	11. 96	**11. 1547**
Bács-Kiskun megye	15. 81	15. 87	15. 87	14. 88	15. 86	14. 89	15. 90	**14. 1424**
Békés megye	18. 78	18. 78	18. 77	18. 76	18. 76	18. 78	18. 75	**18. 1335**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	17. 80	16. 85	14. 89	15. 88	14. 87	16. 84	17. 84	**17. 1368**
Csongrád megye	9. 98	9. 98	8. 99	8. 98	9. 98	8. 99	7. 104	**7. 1680**
Fejér megye	5. 121	5. 125	4. 124	5. 129	4. 126	4. 124	4. 120	**4. 2059**
Győr-Moson-Sopron megye	2. 153	2. 147	3. 144	2. 153	2. 150	2. 150	2. 149	**2. 2368**
Hajdú-Bihar megye	10. 97	10. 97	10. 96	11. 95	12. 94	12. 94	12. 95	**12. 1522**
Heves megye	12. 94	12. 93	12. 91	12. 91	11. 94	13. 92	13. 94	**13. 1474**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	16. 84	17. 82	17. 81	16. 87	16. 85	15. 87	14. 91	**15. 1411**
Komárom-Esztergom megye	3. 135	3. 143	2. 148	3. 136	3. 143	3. 140	3. 138	**5. 1953**
Nógrád megye	20. 69	20. 69	20. 66	20. 66	20. 61	20. 61	20. 61	**20. 1090**
Pest megye	7. 114	7. 113	6. 116	6. 113	6. 116	6. 116	6. 114	**8. 1688**
Somogy megye	14. 87	14. 87	16. 85	17. 83	17. 82	17. 83	16. 87	**16. 1395**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	19. 71	19. 71	19. 71	19. 71	19. 70	19. 69	19. 70	**19. 1139**
Tolna megye	13. 92	13. 90	13. 90	13. 89	13. 92	10. 96	9. 101	**9. 1625**
Vas megye	4. 134	4. 128	5. 123	4. 131	5. 120	5. 116	5. 117	**3. 2101**
Veszprém megye	8. 101	8. 100	9. 97	9. 96	8. 99	9. 98	10. 97	**10. 1612**
Zala megye	6. 118	6. 116	7. 111	7. 105	7. 107	7. 110	8. 103	**6. 1781**
Magyarország**	**104,3**	**104,9**	**103,5**	**104**	**101**	**100,6**	**93,3**	
Közép-Magyarországi régió	206	202	212	220	220	221	231	**3212**
Nyugat-Dunántúli régió	138	133	129	133	129	130	127	**2124**
Közép-Dunántúli régió	118	122	122	120	122	120	118	**1891**
Dél-Dunántúli régió	92	91	90	90	90	91	94	**1515**
Dél-Alföldi régió	87	89	88	88	87	89	90	**1483**
Észak-Magyarországi régió	82	84	86	85	84	82	83	**1348**
Észak-Alföldi régió	84	83	83	84	83	83	85	**1351**

*A bruttó hazai termék a megyék átlagának százalékában, kerekítve. 1994 előtt nem hoztak nyilvánosságra területi GDP adatot és azóta is a többi adathoz képest is fél-egy éves késéssel közlik.

**Az előző év százalékában.

6. melléklet

A POLITIKAI KULTÚRA ELEMEINEK TERÜLETI RANGSORA ÉS MUTATÓSZÁMA A 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK ÁTLAGA ALAPJÁN, TERÜLETI BONTÁSBAN

TERÜLETI EGYSÉG	Részvétel*		Következetesség**		Mérsékeltség***		Összesen		Kockázat****		Komplex*****
Budapest főváros	2.	67,5	10.	65,6	1.	82,2	**2.**	**13**	**3.**	**11**	**1.**
Baranya megye	7.	61,1	15.	57,1	8.	78,5	**10.**	**31**	**14.**	**23**	**10.**
Bács-Kiskun megye	20.	56,7	5.	80,0	15.	75,7	**16.**	**40**	**10.**	**20**	**17.**
Békés megye	15.	58,8	19.	28,6	18.	75,3	**19.**	**52**	**19.**	**37**	**19.**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	16.	58,7	11.	61,5	14.	76,5	**17.**	**41**	**15.**	**25**	**14.**
Csongrád megye	14.	59,0	18.	28,6	19.	74,7	**18.**	**51**	**18.**	**37**	**6.**
Fejér megye	13.	59,6	2.	85,7	3..	80,9	**4.**	**18**	**1.**	**5**	**4.**
Győr-Moson-Sopron megye	3.	67,2	7.	71,4	5.	79,5	**3.**	**15**	**4.**	**12**	**2.**
Hajdú-Bihar megye	17.	57,8	9.	66,7	7.	78,6	**12.**	**33**	**7.**	**16**	**13.**
Heves megye	9.	60,8	16.	50,0	13.	76,9	**13.**	**38**	**17.**	**29**	**11.**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	18.	56,9	6.	75,0	16.	75,6	**15.**	**40**	**12.**	**22**	**16.**
Komárom-Esztergom megye	8.	61,0	13.	60,0	2.	81,8	**7.**	**23**	**6.**	**15**	**5.**
Nógrád megye	12.	59,8	1.	100,0	20.	73,0	**11.**	**33**	**11.**	**21**	**18.**
Pest megye	11.	60,5	17.	50,0	10.	78,0	**14.**	**38**	**16.**	**27**	**9.**
Somogy megye	10.	60,7	8.	66,7	12.	77,1	**9..**	**30**	**9.**	**20**	**15.**
Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	19.	56,9	20.	20,0	17.	75,5	**20.**	**56**	**20.**	**37**	**20.**
Tolna megye	6.	61,4	4.	80,0	9.	78,4	**5.**	**19**	**5.**	**13**	**12.**
Vas megye	1.	67,8	3.	80,0	6.	78,6	**1.**	**10**	**2.**	**9**	**3.**
Veszprém megye	4.	64,9	14.	57,1	4.	80,7	**6.**	**22**	**8.**	**18**	**8.**
Zala megye	5.	63,5	12.	60,0	11.	77,2	**8.**	**28**	**13.**	**23**	**7.**
Magyarország	**61,3**		**61,9**		**78,5**						

*****Az általános országgyűlési választások részvételi arányainak átlagszázaléka és azok sorrendje.

******A stabil egyéni választókerületek száma az összes kerület százalékában.

***A jelentős mérsékelt pártokra (Fidesz, LMP, MDF, MSZP, SZDSZ) leadott összes listás szavazatarány átlaga.

******** Kockázat=következetesség+mérsékeltség.

*****Komplex=a globális fejlettség, a fajlagos GDP és az iskolázottság összesített sorrendje a 3. sz. melléklet alapján.

7/l. melléklet
AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTÍVITÁSÁNAK TERÜLETI RANGSORA ÉS NÉHÁNY SZÁZALÉKMUTATÓJA 1997 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1997.**	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Budapest főváros	3. 55,1	4. 55,2	4. 57,0	3. 57,7	5. 57,2	5. 56,9	3. 58,2
Baranya megye	14.	12.	14.	16.	17.	15.	17.
Bács-Kiskun megye	8.	9.	9.	9.	10.	9.	10.
Békés megye	16.	18.	18.	18.	18.	18.	19.
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	19.	19.	19.	19.	19.	19.	18.
Csongrád megye	6.	7.	11.	10.	8.	10.	16.
Fejér megye	5.	5.	6.	6.	4.	4.	2.
Győr-Moson-Sopron megye	2.	2.	2.	2.	3.	2.	6.
Hajdú-Bihar megye	17.	17.	13.	17.	14.	14.	15.
Heves megye	15.	16.	17.	13.	12.	13.	13.
Jász-Nagykun-Szolnok megye	13.	15.	12.	14.	16.	17.	14.
Komárom-Esztergom megye	11.	11.	8.	8.	9.	8.	4.
Nógrád megye	18.	14.	15.	15.	15.	12.	12.
Pest megye	7.	8.	7.	5.	7.	6.	8.
Somogy megye	12.	13.	16.	12.	13.	16.	11.
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20. 42,7	20. 43,6	20. 44,5	20. 44,9	20. 45,4	20. 44,9	20. 46,6
Tolna megye	10.	10.	10.	11.	11.	11.	9.
Vas megye	1. 59,4	1. 59,6	1. 59,8	1. 61,3	1. 60,4	1. 60,8	1. 61,2
Veszprém megye	9.	6.	5.	7.	6.	7.	5.
Zala megye	4.	3.	3.	4.	2.	3.	7.
Magyarország	**51,2**	**51,7**	**53,1**	**53,5**	**53,3**	**52,9**	**53,8**
Közép-magyarországi régió	2.	2.	2.	2.	2.	2.	3.
Nyugat-dunántúli régió	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.
Közép-dunántúli régió	3.	3.	3.	3.	3.	3.	1.
Dél-dunántúli régió	5.	5.	5.	5.	5.	5.	4.
Észak-magyarországi régió	6.	6.	7.	6.	7.	6.	6.
Észak-alföldi régió	7.	7.	6.	7.	6.	7.	7.
Dél-alföldi régió	4.	4.	4.	4.	4.	4.	5.

*A 15-74 évesek százalékában.

**A korábbi évekről adat nem áll rendelkezésre.

7/II. melléklet
AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTÍVITÁSÁNAK TERÜLETI RANGSORA ÉS NÉHÁNY SZÁZALÉKMUTATÓJA 1997 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	ÖSSZESEN
Budapest főváros	1. 60,8	1. 61	1. 60	1. 59,9	1. 59,6	1. 59,7	**2. 33**
Baranya megye	18.	12.	14.	20. 48,7	20. 49,1	10. 52,9	**17. 199**
Bács-Kiskun megye	10.	10.	11.	12.	11.	11.	**9. 130**
Békés megye	19.	18.	20. 48,2	14.	14.	15.	**18. 225**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	17.	19.	19.	17.	18.	19.	**19. 241**
Csongrád megye	13.	11.	10.	9.	10.	9.	**10. 130**
Fejér megye	5.	7.	6.	7.	7.	7.	**5. 71**
Győr-Moson-Sopron megye	9.	6.	7.	5.	4.	2.	**4. 52**
Hajdú-Bihar megye	12.	13.	13.	16.	17.	20. 48,8	**16. 198**
Heves megye	11.	14.	16.	13.	12.	13.	**13. 178**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	16.	16.	12.	10.	9.	12.	**12. 176**
Komárom-Esztergom megye	4.	4.	4.	3.	2.	4.	**6. 80**
Nógrád megye	15.	17.	15.	15.	16.	16.	**15. 195**
Pest megye	6.	5.	5.	6.	6.	5.	**7. 81**
Somogy megye	14.	15.	17.	19.	15.	17.	**14. 190**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20. 46,3	20. 47,4	18.	18.	19.	18.	**20. 253**
Tolna megye	8.	9.	9.	11.	13.	14.	**11. 136**
Vas megye	2.	3.	2.	2.	5.	6.	**1. 27**
Veszprém megye	7.	8.	8.	8.	8.	8.	**8. 91**
Zala megye	3.	2.	3.	4.	3.	3.	**3. 44**
Magyarország	**53,8**	**53,8**	**55**	**54,9**	**54,6**	**54,7**	
Közép-magyarországi régió	1.	1.	1.	1.	1.	1.	**2. 21**
Nyugat-dunántúli régió	2.	2.	2.	2.	2.	2.	**1. 20**
Közép-dunántúli régió	3.	3.	3.	3.	3.	3.	**3. 37**
Dél-dunántúli régió	5.	4.	4.	7.	7.	5.	**5. 66**
Észak-magyarországi régió	6.	7.	7.	5.	6.	6.	**6. 81**
Észak-alföldi régió	7.	6.	6.	6.	5.	7.	**7. 84**
Dél-alföldi régió	4.	5.	5.	4.	4.	4.	**4. 55**

*A 15-74 évesek százalékában.

8/I. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KOMPLEX FEJLETTSÉGI SORRENDJE 1991 ÉS 2009 KÖZÖTT A KÜLÖNBÖZŐ MÉRÉSEK SZERINT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1991.	1995.	1998.	1999t	*1999.*	1999k	2001.	2001k
Budapest főváros	1.	1.	1.	1.	***1.***	1.	2.	1.
Győr-Moson-Sopron megye	2.	2.	2.	4.	***2.***	4.	1.	4.
Vas megye	4.	4.	5.	6.	***3.***	7.	9.	7.
Veszprém megye	5.	5.	7.	7.	***4.***	5.	6.	5.
Zala megye	3.	3.	12.	10.	***5.***	8.	7.	8.
Fejér megye	7.	7.	3.	3.	***6.***	6.	4.	6.
Komárom-Esztergom megye	8.	6.	6.	5.	***7.***	3.	8.	3.
Baranya megye	6.	8.	10.	17.	***8.***	15.	16.	17.
Heves megye	9.	11.	17.	8.	***9.***	12.	14.	10.
Csongrád megye	10.	9.	9.	9.	***10.***	10.	5.	12.
Pest megye	16.	14.	4.	2.	***11.***	2.	3.	2.
Somogy megye	11.	10.	15.	15.	***12.***	13.	11.	15.
Tolna megye	12.	12.	11.	12.	***13.***	9.	12.	9.
Hajdú-Bihar megye	14.	16.	8.	18.	***14.***	17.	17.	16.
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	13.	13.	14.	20.	***15.***	19.	15.	19.
Nógrád megye	17.	17.	20.	16.	***16.***	14.	18.	13.
Bács-Kiskun megye	15.	15.	13.	11.	***17.***	11.	10.	11.
Jász-Nagykun-Szolnok megye	19.	18.	16.	13.	***18.***	16.	13.	14.
Békés megye	18.	20.	19.	14.	***19.***	18.	20.	18.
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20.	19.	18.	19.	***20.***	20.	19.	20.

*1991, 1995, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009: saját globális fejlettségszámítás,

1998: fejlettségi faktorértékek szerint (Adler és tsai 2001, 532), Budapestet 1.-nek véve,

1999t: települések fejlettségi mérőszáma alapján (Faluvégi 2000, 12),

1999: saját globális fejlettségszámítás,

1999k, 2001k, 2003: a kistérségi fejlettségi mutatók alapján (Cserháti-Dobosi-Molnár 2005, 21),

2001: készült 38 súlyozott szempont figyelembevételével (Roadtech Kft.),

1996-2003: közötti időszakra vizsgált sorrend, az egydimenziós skálázás versenyképességi rangsora, az első szám a megvalósult, a második a jövőbeli lehetőség sorszáma (Lukovics 2006, 158).

8/II. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK KOMPLEX FEJLETTSÉGI SORRENDJE 1991 ÉS 2009 KÖZÖTT A KÜLÖNBÖZŐ MÉRÉSEK SZERINT*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	2003k	1996-	2003.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.
Győr-Moson-Sopron megye	5.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Vas megye	7.	3.	4.	4.	3.	3.	5.	3.
Veszprém megye	3.	7.	8.	5.	7.	7.	3.	7.
Zala megye	8.	8.	7.	3.	5.	4.	6.	5.
Fejér megye	6.	4.	6.	7.	4.	5.	7.	6.
Komárom-Esztergom megye	4.	5.	3.	6.	6.	6.	4.	4.
Baranya megye	17.	16.	9.	8.	8.	8.	8.	8.
Heves megye	11.	11.	13.	10.	10.	10.	10.	10.
Csongrád megye	13.	9.	14.	12.	12.	12.	12.	13.
Pest megye	2.	6.	5.	9.	9.	9.	9.	9.
Somogy megye	18.	14.	12.	13.	11.	11.	11.	11.
Tolna megye	10.	10.	15.	16.	14.	16.	16.	12.
Hajdú-Bihar megye	15.	15.	11.	14.	15.	14.	13.	14.
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	19.	19.	10.	11.	13.	13.	14.	15.
Nógrád megye	9.	17.	19.	17.	17.	18.	18.	17.
Bács-Kiskun megye	12.	12.	16.	18.	16.	17.	17.	18.
Jász-Nagykun-Szolnok megye	14.	13.	17.	15.	18.	15.	15.	16.
Békés megye	16.	18.	18.	20.	20.	20.	20.	20.
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20.	20.	20.	19.	19.	19.	19.	19.

*1991, 1995, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009: saját globális fejlettségszámítás,
1998: fejlettségi faktorértékek szerint (Adler és tsai 2001, 532), Budapestet 1.-nek véve,
1999t: települések fejlettségi mérőszáma alapján (Faluvégi 2000, 12),
1999: saját globális fejlettségszámítás,
1999k, 2001k, 2003k: a kistérségi fejlettségi mutatók alapján (Cserháti-Dobosi-Molnár 2005, 21),
2001: készült 38 súlyozott szempont figyelembevételével (Roadtech Kft.),
1996-2003: közötti időszakra vizsgált sorrend, az egydimenziós skálázás versenyképességi rangsora, az első szám a megvalósult, a második a jövőbeli lehetőség sorszáma (Lukovics 2006, 158).

9/I. melléklet

AZ EGYES PÁRTKATEGÓRIÁKRA ESŐ SZAVAZATOK ARÁNYA AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1990. MSZP	1990. Polgáriak	1990. Többi párt	1994. MSZP	1994. Polgáriak	1994. Többi párt
Budapest főváros	4. 12,9	1. 70,0	20. 17,1	6. 35,2	4. 41,9	19. 22,9
Baranya megye	12. 9,2	12. 50,7	8. 40,1	11. 32,1	7. 39,2	13. 28,7
Bács-Kiskun megye	18. 7,9	11. 50,7	7. 41,4	19. 26,7	11. 37,4	1. 35,9
Békés megye	9. 10,2	16. 47,3	4. 42,5	12. 31,9	17. 35,1	3. 33,0
Borsod-Abaúj-Z. megye	2. 14,1	15. 47,7	10. 38,2	2. 40,1	19. 32,8	18. 26,8
Csongrád megye	20. 7,4	5. 57,9	16. 34,7	17. 26,9	10. 38,2	2. 34,9
Fejér megye	10. 10,0	4. 57,9	17. 32,1	9. 33,4	6. 39,4	16. 27,6
Győr-Moson-S. megye	16. 8,8	6. 56,3	15. 34,9	18. 26,8	2. 43,0	9. 30,2
Hajdú-Bihar megye	3. 14,1	14. 48,2	11. 37,7	4. 35,5	15. 36,0	14. 28,5
Heves megye	8. 10,3	10. 50,9	9. 38,8	8. 34,6	14. 36,1	11. 29,3
Jász-Nagykun-Sz. m.	5. 11,4	17. 46,2	6. 42,0	5. 35,0	13. 36,3	12. 28,7
Komárom-E. megye	17. 8,3	8. 54,9	13. 36,8	3. 38,7	9. 38,9	20. 22,4
Nógrád megye	6. 11,0	19. 43,0	1. 46,0	7. 34,8	18. 33,6	6. 31,6
Pest megye	13. 9,2	3. 58,9	18. 31,9	14. 29,9	5. 39,7	8. 30,4
Somogy megye	1. 18,0	20. 39,8	5. 42,2	1. 40,6	20. 31,9	17. 27,5
Szabolcs-Szatmár-B. m.	7. 10,8	18. 45,7	2. 43,5	10. 32,6	16. 35,9	7. 31,5
Tolna megye	15. 9,0	13. 48,2	3. 42,8	13. 31,2	12. 36,6	4. 32,2
Vas megye	19. 7,6	2. 61,0	19. 31,4	20. 25,8	1. 44,9	10. 29,3
Veszprém megye	14. 9,1	7. 55,8	14. 35,1	16. 29,0	3. 42,6	15. 28,4
Zala megye	11. 9,6	9. 53,4	12. 37,0	15. 29,4	8. 38,9	5. 31,7
Magyarország	**10,9**	**55,1**	**34,0**	**33,0**	**38,5**	**28,5**

*A szocialista pártra, a polgári pártokra (Fidesz, LMP, MDF, SZDSZ) és a többi, vagyis a radikális és töredékpártokra, jelölőszervezetekre leadott, első fordulós listás szavazatok arányának rangsora és százaléka, területi bontásban.

9/II. melléklet

AZ EGYES PÁRTKATEGÓRIÁKRA ESŐ SZAVAZATOK ARÁNYA AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1998. MSZP	1998. Polgáriak	1998. Többi párt	2002. MSZP	2002. Polgáriak	2002. Többi párt
Budapest főváros	10. 33,1	5. 42,2	18. 24,7	6. 44,1	20. 41,1	1. 14,8
Baranya megye	8. 33,8	11. 38,7	12. 27,5	4. 46,7	14. 43,7	14. 9,6
Bács-Kiskun megye	19. 27,5	10. 39,5	3. 33,0	19. 35,6	3. 54,2	10. 10,2
Békés megye	14. 30,0	17. 34,4	1. 35,6	9. 42,5	13. 45,5	3. 12,0
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	2. 35,9	19. 34,1	9. 30,0	2. 47,9	19. 41,3	9. 10,8
Csongrád megye	17. 28,6	6. 41,9	10. 29,9	13. 40,5	12. 47,6	5. 11,9
Fejér megye	4. 35,1	8. 39,8	16. 25,1	10. 42,2	8. 48,2	15. 9,6
Győr-Moson-Sopron megye	13. 30,9	3. 44,3	17. 24,8	18. 36,2	2. 55,3	20. 8,5
Hajdú-Bihar megye	7. 34,2	14. 36,6	11. 29,2	15. 39,5	6. 51,5	18. 9,0
Heves megye	5. 35,0	16. 34,6	8. 30,4	3. 47,2	17. 41,6	7. 11,2
Jász-Nagykun-Szolnok megye	6. 34,8	18. 34,1	5. 31,1	5. 46,2	16. 42,4	6. 11,4
Komárom-Esztergom megye	1. 38,8	13. 36,6	20. 24,6	1. 49,3	18. 41,4	17. 9,3
Nógrád megye	12. 32,2	15. 35,3	4. 32,5	7. 43,5	15. 43,0	2. 13,5
Pest megye	15. 29,1	7. 40,2	6. 30,7	14. 40,3	9. 47,7	4. 12,0
Somogy megye	3. 35,4	12. 37,1	13. 27,5	11. 41,5	11. 47,6	8. 10,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	9. 33,3	20. 33,3	2. 33,4	8. 42,6	10. 47,7	12. 9,7
Tolna megye	11. 33,0	9. 39,8	14. 27,2	12. 41,0	7. 49,2	11. 9,8
Vas megye	18. 27,6	1. 47,4	19. 25,0	20. 32,4	1. 58,9	19. 8,7
Veszprém megye	16. 28,7	2. 45,6	15. 25,7	16. 37,0	5. 53,3	13. 9,7
Zala megye	20. 27,3	4. 42,3	7. 30,4	17. 36,5	4. 54,0	16. 9,5
Magyarország	**32,3**	**39,2**	**28,6**	**42,1**	**46,6**	**11,3**

*A szocialista pártra, a polgári középpártokra (Fidesz, LMP, MDF, SZDSZ) és a többi, vagyis a radikális és töredékpártokra, jelölőszervezetekre leadott első fordulós, listás szavazatok arányának rangsora és százaléka területi bontásban.

9/III. melléklet

AZ EGYES PÁRTKATEGÓRIÁKRA ESŐ SZAVAZATOK ARÁNYA AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	2006. MSZP	2006. Polgáriak	2006. Többipárt**	2010. MSZP	2010. Polgáriak	2010. Többi párt	Átlag 1990 és 2010 között MSZP	Polgáriak	Többi párt
Budapest főváros	9. 43,8	12. 46,8	8. 9,4	1. 25,3	11. 63,9	20. 10,8	**5. 32,4**	**5. 51,0**	**20. 16,6**
Baranya megye	4. 48,3	18. 41,2	6. 10,5	3. 21,1	6. 66,2	18. 12,7	**7. 31,9**	**12. 46,6**	**13. 21,5**
Bács-Kiskun megye	19. 37,1	4. 55,0	10. 7,9	19. 14,6	3. 68,3	12. 17,1	**19. 24,9**	**6. 50,8**	**6. 24,3**
Békés megye	10. 43,7	7. 52,3	14. 4,0	10. 18,5	15. 60,4	6. 21,1	**11. 29,5**	**14. 45,8**	**3. 24,7**
Borsod-Abaúj-Z. megye	1. 50,9	15. 43,7	12. 6,4	8. 18,9	19. 51,9	1. 29,2	**2. 34,6**	**20. 41,9**	**7. 23,5**
Csongrád megye	8. 44,2	20. 33,1	1. 22,7	6. 20,4	14. 60,9	8. 18,7	**14. 28,1**	**13. 46,6**	**2. 25,3**
Fejér megye	11. 43,2	5. 54,1	17. 2,7	12. 17,9	12. 63,8	10. 18,3	**9. 30,3**	**7. 50,6**	**18. 19,1**
Győr-Moson-S. megye	17. 37,6	6. 52,3	7. 10,1	16. 16,9	2. 68,9	16. 14,2	**17. 26,2**	**3. 53,3**	**16. 20,5**
Hajdú-Bihar megye	16. 39,7	3. 57,0	15. 3,3	20. 14,0	9. 65,3	7. 20,7	**12. 29,5**	**10. 49,1**	**14. 21,4**
Heves megye	2. 49,2	13. 46,7	13. 4,1	4. 21,0	20. 54,0	3. 25,0	**4. 32,9**	**17. 44,0**	**8. 23,1**
Jász-Nagykun-Sz. m.	5. 47,0	14. 45,2	11. 7,8	11. 17,9	18. 57,2	4. 24,9	**6. 32,1**	**18. 43,5**	**5. 24,4**
Komárom-E. megye	3. 49,1	11. 48,7	20. 2,2	2. 23,4	13. 62,8	17. 13,8	**1. 34,6**	**11. 47,2**	**19. 18,2**
Nógrád megye	7. 44,4	19. 39,2	3. 16,4	5. 20,4	17. 57,4	5. 22,2	**8. 31,1**	**19. 41,9**	**1. 27,0**
Pest megye	13. 41,3	10. 49,6	9. 9,1	14. 17,6	10. 64,0	9. 18,4	**15. 28,0**	**8. 50,0**	**11. 22,0**
Somogy megye	12. 42,7	17. 41,8	4. 15,5	7. 19,7	7. 66,1	15. 14,2	**3. 33,1**	**16. 44,0**	**9. 22,9**
Szabolcs-Szatmár-B. m.	6. 45,5	9. 51,7	16. 2,8	18. 14,8	16. 58,6	2. 26,6	**10. 30,0**	**15. 45,5**	**4. 24,5**
Tolna megye	14. 40,5	2. 57,1	18. 2,3	13. 17,9	4. 66,7	13. 15,4	**13. 28,7**	**9. 49,7**	**12. 21,6**
Vas megye	20. 35,7	16. 42,3	2. 22,0	15. 17,0	1. 70,9	19. 12,1	**20. 24,3**	**1. 54,3**	**15. 21,4**
Veszprém megye	15. 39,8	1. 57,8	19. 2,3	9. 18,8	5. 66,5	14. 14,7	**16. 27,1**	**2. 53,6**	**17. 19,3**
Zala megye	18. 37,3	8. 51,9	5. 10,9	17. 16,9	8. 65,6	11. 17,5	**18. 26,2**	**4. 51,0**	**10. 22,8**
Magyarország	**43,2**	**48,6**	**8,2**	**19,3**	**62,9**	**17,8**	**30,0**	**48,5**	**21,5**

*A szocialista pártra, a polgári középpártokra (Fidesz, LMP, MDF, SZDSZ) és a többi, vagyis a radikális és töredékpártokra, jelölőszervezetekre leadott első fordulós listás szavazatok arányának rangsora és százaléka, területi bontásban.

**A radikális és töredékpártok eredményéhez hozzáadtam a Fidesz-KDNP választási szövetség által indított kereszténydemokrata jelöltek eredményét, amit egyúttal a polgári pártoknál figyelmen kívül hagytam.

10. melléklet

A MEGYÉK SORRENDJE A FEJLETTSÉGI FAKTORÉRTÉKEK SZERINT 1998-BAN*

		Komplex**	Gazdaság		Jólét	
1.	**Győr-Moson-Sopron megye**	0,62	1,71	1.	1,29	1.
2.	**Fejér megye**	0,59	1,51	2.	1,16	3.
3.	**Pest megye**	0,44	0,91	4.	1,24	2.
4.	**Vas megye**	0,39	0,93	3.	1,15	4.
5.	**Komárom-Esztergom megye**	0,39	0,87	5.	1,00	6.
6.	**Veszprém megye**	0,28	0,45	11.	1,04	5.
7.	**Hajdú-Bihar megye**	0,27	0,66	6.	0,24	16.
8.	**Csongrád megye**	0,27	0,62	8.	0,88	8.
9.	**Baranya megye**	0,26	0,64	7.	0,70	9.
10.	**Tolna megye**	0,24	0,58	9.	0,65	11.
11.	**Zala megye**	0,23	0,48	10.	0,97	7.
12.	**Bács-Kiskun megye**	0,17	0,35	14.	0,68	10.
13.	**Borsod-Abaúj-Zemplén m.**	0,17	0,45	12.	-0,06	18.
14.	**Somogy megye**	0,16	0,35	15.	0,52	13.
15.	**Jász-Nagykun-Szolnok m.**	0,16	0,40	13.	0,26	15.
16.	**Heves megye**	0,15	0,33	16.	0,63	12.
17.	**Szabolcs-Szatmár-Bereg m.**	0,13	0,18	18.	-0,11	19.
18.	**Békés megye**	0,10	0,27	17.	0,31	14.
19.	**Nógrád megye**	0,06	0,13	19.	0,23	17.

*Budapest nélkül

**A gazdaság-, a jólét-, a demográfiai és az önkormányzati alfaktor-értékek együtt (Adler és et al. 2001, 523, 525 és 532).

11/I. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGÉNEK ÉS FEJLŐDÉSÉNEK SORRENDJE 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	Fejlettségi szint 1990-1994** és 1995-1999 között				Növe-	kedési	ütem
	hely	átlag	hely	átlag	helyezés	különbség	fokozat
Budapest főváros	1.	1,0	*1.*	*1,2*	10.	-0,2	közepes
Győr-Moson-Sopron megye	2.	2,0	*2.*	*1,8*	7-8..	0,2	jó
Vas megye	5.	4,8	*3.*	*3,2*	2.	1,6	jó
Zala megye	3.	3,4	*4.*	*4,4*	16-18.	-1,0	gyenge
Veszprém megye	4.	4,2	*5.*	*4,4*	11.	-0,2	közepes
Fejér megye	8.	7,6	*6.*	*6,6*	4.	1,0	jó
Baranya megye	6.	6,0	*7.*	*7,0*	16-18.	-1,0	gyenge
Komárom-Esztergom megye	7.	7,0	*8.*	*7,4*	12.	-0,4	közepes
Csongrád megye	9.	9,2	*9.*	*9,2*	9.	0,0	közepes
Heves megye	11.	11,2	*10.*	*10,2*	5.	1,0	jó
Somogy megye	10.	10,6	*11.*	*11,2*	13-15.	-0,6	gyenge
Pest megye	17.	16,4	*12.*	*11,8*	1.	4,6	jó
Tolna megye	13.	12,2	*13.*	*12,8*	13-15.	-0,6	közepes
Hajdú-Bihar megye	14.	14,6	*14.*	*14,2*	6.	0,4	jó
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	12.	11,8	*15.*	*14,6*	20.	-2,8	gyenge
Bács-Kiskun megye	15.	15,2	*16.*	*16,8*	19.	-1,6	gyenge
Nógrád megye	16.	16,2	*17.*	*16,8*	13-15.	-0,6	gyenge
Jász-Nagykun-Szolnok megye	19.	18,4	*18.*	*17,2*	3.	1,2	jó
Békés megye	18.	18,2	*19.*	*19,2*	16-18.	-1,0	gyenge
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20.	20,0	*20.*	*19,8*	7-8..	0,2	közepes
Nyugat-dunántúli régió			*1.*	*1,2*			
Közép-magyarországi régió			*2.*	*1,75*			
Közép-dunántúli régió			*3.*	*3*			
Dél-dunántúli régió			*4.*	*4*			
Észak-magyarországi régió			*5.*	*5*			
Dél-alföldi régió			*6.*	*6*			
Észak-alföldi régió			*7.*	*7*			

*A területi egységek sorrendje a 14 (Budapesten 13) kiemelt változó sorrendi átlagszáma szerint és ezek alapján kialakított globális helyezettség. A kiemelt változók a következők: fajlagos beruházások, ipari alkalmazottak, közút-hálózat, személygépkocsi-állomány, közüzemi vízvezeték-hálózat, közcsatorna-hálózat, vízvezeték- és csatornahossz aránya (közműolló), távközlés, idegenforgalom, színház- és mozi-látogatás, munkanélküliség, öngyilkosságok és átlagkeresetek. Budapestnél a közúthálózat sűrűségét figyelmen kívül hagytam.

**1990 és 1995 között még nincsenek régiók.

11/II. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGÉNEK ÉS FEJLŐDÉSÉNEK SORRENDJE 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	Fejlettségi szint 1995-1999 és 2000-2004 között				Növeke-	dési	ütem
	helyezés	átlag	helyezés	átlag	helyezés	különbség	fokozat
Budapest főváros	*1.*	*1,2*	1.	1,2	10-12.	0,0	közepes
Győr-Moson-Sopron megye	*2.*	*1,8*	2.	1,8	10-12.	0,0	közepes
Vas megye	*3.*	*3,2*	3.	3,2	10-12.	0,0	közepes
Zala megye	*4.*	*4,4*	4.	3,8	4-5.	0,6	jó
Veszprém megye	*5.*	*4,4*	5.	5,2	16-17.	-0,8	gyenge
Fejér megye	*6.*	*6,6*	6.	6,2	6-8.	0,4	jó
Baranya megye	*7.*	*7,0*	8.	7,8	16-17.	-0,8	gyenge
Komárom-Esztergom megye	*8.*	*7,4*	7.	6,8	4-5.	0,6	jó
Csongrád megye	*9.*	*9,2*	11.	11,2	20.	-2,0	gyenge
Heves megye	*10.*	*10,2*	10.	9,8	6-8.	0,4	közepes
Somogy megye	*11.*	*11,2*	12.	11,6	14.	-0,4	gyenge
Pest megye	*12.*	*11,8*	9.	9,6	1.	1,2	jó
Tolna megye	*13.*	*12,8*	14.	14,2	19.	-1,4	gyenge
Hajdú-Bihar megye	*14.*	*14,2*	15.	14,8	15.	-0,6	gyenge
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	*15.*	*14,6*	13.	13,8	3.	0,8	jó
Bács-Kiskun megye	*16.*	*16,8*	18.	17,8	18.	-1,0	gyenge
Nógrád megye	*17.*	*16,8*	16.	15,6	2.	1,2	jó
Jász-Nagykun-Szolnok megye	*18.*	*17,2*	17.	16,8	6-8.	0,4	jó
Békés megye	*19.*	*19,2*	19.	19,4	13.	-0,2	közepes
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	*20.*	*19,8*	20.	19,6	9.	0,2	közepes
Nyugat-dunántúli régió	*1.*	*1,2*	2.	1,8	7.	-0,6	gyenge
Közép-magyarországi régió	*2.*	*1,75*	1.	1,2	1.	0,55	jó
Közép-dunántúli régió	*3.*	*3,0*	3.	3,0	3-5.	0,0	közepes
Dél-dunántúli régió	*4.*	*4,0*	4.	4,0	3-5.	0,0	közepes
Észak-magyarországi régió	*5.*	*5,0*	5.	5,0	3-5.	0,0	közepes
Dél-alföldi régió	*6.*	*6,0*	6.	6,4	6.	-0,4	gyenge
Észak-alföldi régió	*7.*	*7,0*	7.	6,6	2.	0,4	jó

*A területi egységek sorrendje a 14 (Budapesten 13) kiemelt változó sorrendi átlagszáma szerint és ezek alapján kialakított globális helyezettség. A kiemelt változók a következők: fajlagos beruházások, ipari alkalmazottak, közút-hálózat, személygép-kocsi-állomány, közüzemi vízvezeték-hálózat, közcsatorna-hálózat, vízvezeték- és csatornahossz aránya (közműolló), távközlés, idegenforgalom, színház- és mozi-látogatás, munkanélküliség, öngyilkosságok és átlagkeresetek. Budapestnél a közúthálózat sűrűségét figyelmen kívül hagytam.

11/III. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGÉNEK ÉS FEJLŐDÉSÉNEK SORRENDJE 1990 ÉS 2009 KÖZÖTT*

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	Fejlettségi szint 2000-2004 és 2005-2009 között				Növeke-	dési	ütem
	helyezés	átlag	helyezés	átlag	helyezés	különbség	fokozat
Budapest főváros	1.	1,2	1.	1,0	9-10.	0,2	közepes
Győr-Moson-Sopron megye	2.	1,8	2.	2,0	12-14.	-0,2	közepes
Vas megye	3.	3,2	3.	3,6	15.	-0,4	gyenge
Zala megye	4.	3,8	4.	4,6	18.	-0,8	gyenge
Veszprém megye	5.	5,2	6.	5,8	16-17.	-0,6	gyenge
Fejér megye	6.	6,2	7.	5,8	7-8.	0,4	jó
Baranya megye	8.	7,8	8.	8,0	12-14.	-0,2	közepes
Komárom-Esztergom megye	7.	6,8	5.	5,2	1.	1,6	jó
Csongrád megye	11.	11,2	12.	12,2	19.	-1,0	gyenge
Heves megye	10.	9,8	10.	9,8	11.	0,0	közepes
Somogy megye	12.	11,6	11.	11,4	9-10.	0,2	közepes
Pest megye	9.	9,6	9.	9,2	7-8.	0,4	jó
Tolna megye	14.	14,2	15.	14,8	12-14.	-0,2	közepes
Hajdú-Bihar megye	15.	14,8	14.	14,0	3.	0,8	jó
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	13.	13,8	13.	13,2	4-6.	0,6	jó
Bács-Kiskun megye	18.	17,8	17.	17,2	4-6..	0,6	jó
Nógrád megye	16.	15,6	18.	17,4	20.	-1,8	gyenge
Jász-Nagykun-Szolnok megye	17.	16,8	16.	15,8	2.	1,0	jó
Békés megye	19.	19,4	20.	20,0	16-17.	-0,6	gyenge
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	20.	19,6	19.	19,0	4-6.	0,6	jó
Nyugat-dunántúli régió	2.	1,8	2.	2,0	7.	-0,2	gyenge
Közép-magyarországi régió	1.	1,2	1.	1,0	1.	0,2	jó
Közép-dunántúli régió	3.	3,0	3.	3,0	2.-6.	0,0	közepes
Dél-dunántúli régió	4.	4,0	4.	4,0	2.-6.	0,0	közepes
Észak-magyarországi régió	5.	5,0	5.	5,0	2.-6.	0,0	közepes
Dél-alföldi régió	6.	6,4	6.	6,4	2.-6.	0,0	közepes
Észak-alföldi régió	7.	6,6	7.	6,6	2.-6.	0,0	közepes

*A területi egységek sorrendje a 14 (Budapesten 13) kiemelt változó sorrendi átlagszáma szerint és ezek alapján kialakított globális helyezettség. A kiemelt változók a következők: fajlagos beruházások, ipari alkalmazottak, közút-hálózat, személygép-kocsi-állomány, közüzemi vízvezeték-hálózat, közcsatorna-hálózat, vízvezeték- és csatornahossz aránya (közműolló), távközlés, idegenforgalom, színház- és mozi-látogatás, munkanélküliség, öngyilkosságok és átlagkeresetek. Budapestnél a közúthálózat sűrűségét figyelmen kívül hagytam.

12. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK POLITIKAI ORIENTÁCIÓJA ÉS KONZEKVENCIÁJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

(folytatódik)

	1990-ben		1994-ben		1998-ban	
TERÜLETI EGYSÉG	**Közgyűlési többség**	**Elnök**	**Közgyűlési többség**	**Elnök**	**Közgyűlési többség**	**Elnök**
Budapest főváros	SZDSZ	SZDSZ	MSZP-SZDSZ	SZDSZ	MSZP-SZDSZ	SZDSZ
Baranya megye	függetlenek	pártsemleges	kiegyenlített	SZDSZ	kiegyenlített	MSZP
Bács-Kiskun megye	függetlenek	SZDSZ	kiegyenlített	MSZP	jobboldali pártok	Fidesz
Békés megye	függetlenek	MSZP	MSZP-SZDSZ	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	függetlenek	MSZP	MSZP-SZDSZ	MSZP	jobboldali pártok	Fidesz
Csongrád megye	függetlenek	MSZP	kiegyenlített	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Fejér megye	függetlenek	MDF	MSZP	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Győr-Moson-Sopron megye	függetlenek	MDF	jobboldali pártok	MDF	jobboldali pártok	Fidesz
Hajdú-Bihar megye	függetlenek	pártsemleges	kiegyenlített	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Heves megye	függetlenek	MSZP	MSZP	MSZP	kiegyenlített	MSZP
Jász-Nagykun-Szolnok megye	függetlenek	pártsemleges	MSZP-SZDSZ	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Komárom-Esztergom megye	függetlenek	MSZP	MSZP	MSZP	kiegyenlített	Fidesz
Nógrád megye	függetlenek	SZDSZ	MSZP-SZDSZ	SZDSZ	jobboldali pártok	Fidesz
Pest megye	függetlenek	KDNP	kiegyenlített	civil szerv.**	jobboldali pártok	Fidesz
Somogy megye	függetlenek	pártsemleges	kiegyenlített	MSZP	kiegyenlített	civil szerv.**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	függetlenek	pártsemleges	jobboldali pártok	MDF	jobboldali pártok	MDF
Tolna megye	függetlenek	MDF	kiegyenlített	MSZP	jobboldali pártok	Fidesz
Vas megye	függetlenek	MSZP	kiegyenlített	MSZP	jobboldali pártok	Fidesz
Veszprém megye	függetlenek	MSZP	kiegyenlített	MSZP	jobboldali pártok	MDF
Zala megye	függetlenek	KDNP	MSZP-SZDSZ	MSZP	jobboldali pártok	MSZP
Magyarország* **	MDF-FKGP-KDNP	MDF	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-FKGP-MDF	Fidesz

*A fővárosi és megyei közgyűlések, tehát a megyei jogú városok nélkül.

**Jobboldali támogatással.

***Az országgyűlési többség és a miniszterelnök pártállása.

13. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK POLITIKAI ORIENTÁCIÓJA ÉS KONZEKVENCIÁJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT

(folytatás)

	2002-ben		**2006-ban**		**2010-ben**	**Következetesség**
TERÜLETI EGYSÉG	**Közgyűlési többség**	**Elnök**	**Közgyűlési többség**	**Elnök**	**Közgyűlés-Elnök**	**(stabilitás)**
Budapest főváros	MSZP-SZDSZ	SZDSZ	MSZP-SZDSZ	SZDSZ-MSZP	Fidesz-KDNP	**igen stabil**
Baranya megye	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Bács-Kiskun megye	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Békés megye	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-KDNP-civil szerv.	Fidesz-KDNP-civil sz.	Fidesz-KDNP	**instabil**
Borsod-Abaúj-Z. m.	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Csongrád megye	kiegyenlített	MSZP	kiegyenlített	Fidesz-KDNP-****	Fidesz-KDNP	**instabil**
Fejér megye	kiegyenlített	MSZP	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Győr-Moson-Sopron m.	Fidesz-FKGP+MDF	Fidesz	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**stabil**
Hajdú-Bihar megye	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP-civil szerv.	Fidesz-KDNP-civil sz.	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Heves megye	MSZP	MSZP	döntetlen*****	MSZP*****	Fidesz-KDNP	**igen stabil**
Jász-Nagykun-Sz. m.	MSZP	MSZP	kiegyenlített	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Komárom-Esztergom m.	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Nógrád megye	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Pest megye	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Somogy megye	kiegyenlített	civil szerv.**	kiegyenlített	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Szabolcs-Szatmár-B. m.	kiegyenlített	MSZP	Fidesz-MAGOSZ-NF***	Fidesz-MAGOSZ-NF	Fidesz-KDNP	**instabil**
Tolna megye	MSZP	MSZP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**nagyon instabil**
Vas megye	Fidesz-MDF-MKDSZ	Fidesz	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP-NF***	Fidesz-KDNP	**igen stabil**
Veszprém megye	kiegyenlített	MDF**	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**stabil**
Zala megye	kiegyenlített	Fidesz	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP	**instabil**
Magyarország******	MSZP-SZDSZ	MSZP	MSZP-SZDSZ	MSZP	Fidesz-KDNP	**instabil**

*Jobboldali támogatással.

**Baloldali támogatással.

***Nemzeti Fórum

****A Fidesz választási szövetségesei még: Nemzeti Fórum, Vállalkozók Pártja, Kisgazda Polgári Egyesület és Magyar Gazdák Országos Szövetsége.

*****Az önkormányzati választásokon döntetlen eredmény született az MSZP, illetve a Fidesz és szövetségesei között, de 2007. február 23.-án, egy fideszes képviselő függetlenné válását követően újjáválasztották az előző ciklus szocialista közgyűlési elnökét.

******Az országgyűlési többség és a miniszterelnök pártállása.

14/I. melléklet

A MEGYEI JOGÚ VÁROSOK POLITIKAI ORIENTÁCIÓJA ÉS KONZEKVENCIÁJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

(folytatódik)

MEGYEI JOGÚ VÁROS	1990-ben	1994-ben	1998-ban
Békéscsaba	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ-Fidesz**+MSZP	**SZDSZ+**MSZP
Debrecen	SZDSZ	**SZDSZ**+MSZP	**Fidesz**
Dunaújváros	SZDSZ	**SZDSZ**+MSZP	**MSZP**
Eger	ELE**-SZDSZ-Fidesz	**független**+ELE**+MSZP	**MSZP-SZDSZ**
Érd	Fidesz-SZDSZ	**ÉKT*****+KDNP-Fidesz-FKGP	**ÉKT*****-ÉI******+jobboldali szövetség
Győr	SZDSZ-Fidesz	**MSZP**+SZDSZ	**MSZP**+Fidesz-FKGP-KDNP-MDF
Hódmezővásárhely	független, vegyes koalícióval	**PSZH*******	**PSZH-Fidesz-MDF-MKDSZ**
Kaposvár	MDF-közös lista	**KDNP-Fidesz-FKGP**+MSZP	**Fidesz+**MSZP
Kecskemét	SZDSZ	**MDF-KDNP-FKGP-MIÉP**+MSZP	**Fidesz-MDF-Vállalkozók Pártja**
Miskolc	SZDSZ-Fidesz	**KDNP**+MSZP	**Fidesz**+MSZP
Nagykanizsa	SZDSZ-Fidesz	**MSZP**+SZDSZ-liberális kispártok	**MSZP**
Nyíregyháza	SZDSZ-Fidesz	**MSZP**+függetlenek	**MSZP**+Fidesz
Pécs	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ-MDF-Fidesz-FKGP**+MSZP	**MSZP**+Fidesz-FKGP-MDF-KDNP
Salgótarján	SZDSZ-Fidesz	**MSZP**+SZDSZ	**MSZP**
Sopron	SZDSZ-Fidesz	**Szövetség Sopronért**+MSZP	**Szövetség Sopronért-MSZP**
Szeged	Fidesz-SZDSZ	**MSZP-SZDSZ**	**Fidesz-FKGP-MDF-MKDSZ-MDNP**+MSZP
Szekszárd	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ**+MSZP	**SZDSZ**+Fidesz-MDF-KDNP
Székesfehérvár	SZDSZ-Fidesz	**MDF-FKGP-KDNP-Fidesz**	**MSZP-SZDSZ-civilek**+jobboldali szövetség
Szolnok	SZDSZ-Fidesz	**Fidesz**+MSZP	**Fidesz-FKGP-MDF-KDNP**+MSZP
Szombathely	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ**+MSZP	**Fidesz-MDF**
Tatabánya	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ**+MSZP	**független**+MSZP
Veszprém	SZDSZ-Fidesz	**SZDSZ**+FKGP-KDNP-MDF-civil szervezetek	**SZDSZ-MSZP**
Zalaegerszeg	Fidesz-SZDSZ	**MDF-FKGP-KDNP-Fidesz**+MSZP	**Fidesz-MDF-MKDSZ-MDNP**

***Az első helyen álló szervezet(ek) által jelölt polgármester** és a további legerősebb szervezet/szövetség alapján, ha a vezető erő nem rendelkezik minősített többséggel. A -jellel összekapcsolt szervezetek - 1990 kivételével - közös jelöltet indítottak. A +jellel összekapcsolt szervezetek testületi többséget képeztek, nem feltétlenül koalíciót.

**Egri Lokálpatrióták Egyesülete.

***Érdi Közéleti Társaskör. (Érd csak 2006-tól megyei jogú város.)

****Érdi Ipartestület

*****Polgári Szövetség Hódmezővásárhelyért.

14/II. melléklet

A MEGYEI JOGÚ VÁROSOK POLITIKAI ORIENÁCIÓJA ÉS KONZEKVENCIÁJA 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

(folytatás)

MEGYEI JOGÚ VÁROS	2002-ben	2006-ban	2010-ben	Következetesség
Békéscsaba	**SZDSZ**+MSZP**	**Fidesz-KDNP+Vállalkozók Pártja**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Debrecen	**Fidesz-MDF**	**Fidesz**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Dunaújváros	**MSZP**	**MSZP**+Fidesz	**Fidesz**	stabil
Eger	**MSZP-SZDSZ**	**Egri Lokálpatrióták Egyesülete**	**Fidesz-KDNP**	instabil
Érd	**MSZP-SZDSZ**	**Fidesz-KDNP**+MSZP	**Fidesz**	instabil
Győr	**MSZP**	**Fidesz-KDNP**	**Fidesz-KDNP**	stabil
Hódmezővásárhely	**Fidesz**	**Fidesz-MDF**	**Fidesz**	igen stabil
Kaposvár	**Fidesz-MDF-MKDSZ-KPE-F*****	**Fidesz-KDNP**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Kecskemét	**Fidesz-MDF**+MSZP	**Fidesz**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Miskolc	**MSZP-SZDSZ**	**MSZP-SZDSZ**	**Fidesz-KDNP**	nagyon instabil
Nagykanizsa	**MSZP-SZDSZ**	**Fidesz-KDNP+MSZP**	**Fidesz-KDNP**	stabil
Nyíregyháza	**MSZP**	**MSZP**	**Fidesz-KDNP**	stabil
Pécs	**MSZP**	**MSZP**+Fidesz-KDNP-Összefogás Pécsért E.	**Fidesz**	stabil
Salgótarján	**MSZP**	**Fidesz-KDNP**+MSZP	**Fidesz-KDNP**	stabil
Sopron	**MSZP-SZDSZ**	**Fidesz-KDNP**+MSZP-SZDSZ	**Fidesz-KDNP**	instabil
Szeged	**MSZP-SZDSZ-MSZDP-Centrum**	**MSZP-SZDSZ**	**MSZP-ÖSZE**	instabil
Szekszárd	**SZDSZ**+Fidesz-MDF	**Fidesz-KDNP**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Székesfehérvár	**MSZP-SZDSZ-Nyugijasok P.-Polg. Sz.**	**MSZP-SZDSZ-Fehérvári Polgári Egyesület**	**Fidesz**	stabil
Szolnok	**MSZP**	**Fidesz-KDNP**	**Fidesz**	instabil
Szombathely	**MSZP-SZDSZ**	**MSZP-SZDSZ**+Fidesz-KDNP-Pro Savaria E.	**Fidesz-KDNP**	instabil
Tatabánya	**független**+MSZP	**Fidesz**	**Fidesz**	stabil
Veszprém	**SZDSZ-MSZP-Szöv. Veszprémért**	**Fidesz-KDNP**+MSZP	**Fidesz-KDNP**	igen stabil
Zalaegerszeg	**Fidesz-MDF-MKDSZ**	**Fidesz-KDNP-Nemzeti Fórum**	**Fidesz-KDNP**	igen stabil

***Az első helyen álló szervezet(ek) által jelölt polgármester** és a további legerősebb szervezet/szövetség alapján, ha a vezető erő nem rendelkezik minősített többséggel. A -jellel összekapcsolt szervezetek - 1990 kivételével - közös jelöltet indítottak. A + jellel összekapcsolt szervezetek testületi többséget képeztek, nem feltétlenül koalíciót.

**Az SZDSZ, mint párt befolyása minimális.

***KPE-F=Kisgazda Polgári Egyesület-Fidelitas.

15/l. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK SORRENDJE AZ EGY LAKOSRA JUTÓ BRUTTÓ HAZAI TERMÉKNEK (GDP) AZ ORSZÁGOS ÁTLAG SZÁZALÉKÁBAN EGYES ÉVEKBEN 1975-2009 KÖZÖTT

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1975.*	1980.**	1985.**	1994.	1997.	2000.	*2001.*
Budapest főváros	1. 139	2. 119	6. 111	1. 181,9	1. 191,1	1. 202,7	*1. 204,3*
Győr-Moson-S. m.	4. 111	6. 104	5. 114	3. 103,3	2. 120,3	2. 134,2	*2. 120,1*
Fejér megye	8. 106	5. 108	13. 91	4. 96,9	3. 118,1	3. 119,0	*3. 102,7*
Vas megye	14. 82	15. 89	12. 93	2. 103,5	4. 114,6	4. 114,3	*4. 100,2*
Komárom-E. m.	2. 131	3. 112	3. 120	10. 80,3	7. 86,2	5. 89,5	*5. 92,1*
Zala megye	12. 88	13. 93	2. 121	5. 93,9	5. 90,5	7. 83,8	*6. 84,7*
Tolna megye	16. 77	7. 102	8. 101	7. 93,7	8. 83,2	9. 81,3	*7. 83,7*
Veszprém megye	3. 116	4. 108	9. 100	11. 79,8	9. 80,6	6. 84,4	*8. 83,6*
Pest megye	19. 61	19. 75	18. 79	16. 76,1	11. 77,5	10. 78,3	*9. 83,2*
Csongrád megye	6. 109	1. 165	1. 147	6. 93,8	6. 88,7	8. 82,4	*10. 81,0*
Baranya megye	7. 108	16. 85	16. 83	8. 83,6	10. 79,8	11. 75,7	*11. 75,6*
Heves megye	9. 100	8. 100	15. 86	17. 72,8	15. 72,2	13. 71,0	*12. 75,0*
Hajdú-Bihar megye	13. 83	14. 90	7. 102	9 82,8	12. 76,1	12. 71,2	*13. 74,4*
Jász-Nagykun-Sz. m.	10. 93	12. 93	10. 99	13. 78,6	13. 74,7	16. 66,3	*14. 69,4*
Bács-Kiskun megye	15. 78	11. 95	4. 117	14. 76,9	14. 72,5	15. 66,4	*15. 68,6*
Somogy megye	18. 71	17. 83	19. 78	15. 76,1	17. 69,8	14. 67,1	*16. 68,6*
Békés megye	11. 89	10. 96	11. 97	12. 79,1	16. 71,1	17. 65,6	*17. 66,0*
Borsod-Abaúj-Z. m.	5. 110	9. 97	14. 91	18. 69,9	18. 68,7	18. 64,1	*18. 64,2*
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 59	20. 68	20. 75	20. 61,1	19. 57,1	20. 53,5	*19. 56,7*
Nógrád megye	17. 77	18. 79	17. 81	19. 61,6	20. 52,4	19. 54,1	*20. 56,2*

*Nemes Nagy József becslése (1998a, 23).

**Anyagi ágak termelése. Rechnitzer János és Lados Mihály becslése (1988, 46).

15/II. sz. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK SORRENDJE AZ EGY LAKOSRA JUTÓ BRUTTÓ HAZAI TERMÉKNEK (GDP) AZ ORSZÁGOS ÁTLAG SZÁZALÉKÁBAN EGYES ÉVEKBEN 1975-2009 KÖZÖTT

(folytatás)

TERÜLETI EGYSÉG	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	*2009.*
Budapest főváros	1. 212,0	1. 204,1	1. 205,3	1. 213,4	1. 221,3	1. 220,6	1. 221,7	*1. 230,3*
Győr-Moson-S. m.	2. 117,6	2. 120,7	2. 115,6	3. 111,1	2. 114,2	2. 112,6	2. 112,8	*2. 109,0*
Komárom-E. m.	5. 92,5	3. 106,8	3. 112,3	2. 114,2	3. 102,7	3. 108,0	3. 104,9	*3. 101,1*
Fejér megye	4. 94,1	5. 95,3	5. 98,1	4. 95,6	5. 96,4	4. 95,4	4. 93,2	*4. 87,6*
Vas megye	3. 98,7	4. 106,2	4. 100,9	5. 94,6	4. 98,3	5. 90,5	5. 87,2	*5. 85,3*
Pest megye	6. 88,1	7. 89,7	7. 89,0	6. 89,2	6. 86,2	6. 87,9	6. 86,9	*6. 83,0*
Csongrád megye	10. 77,0	9. 78,4	9. 77,3	8. 76,3	8. 74,4	9. 73,6	8. 74,4	*7. 75,9*
Zala megye	7. 86,6	6. 93,8	6. 91,0	7. 85,5	7. 80,2	7. 80,8	7. 82,6	*8. 75,0*
Tolna megye	9. 78,3	13. 71,9	13. 70,5	13. 69,1	13. 67,1	13. 69,7	10. 71,7	*9. 73,5*
Veszprém megye	8. 79,3	8. 79,3	8. 78,4	9. 74,7	9. 72,1	8. 74,5	9. 73,2	*10. 70,6*
Baranya megye	11. 74,3	11. 74,9	11. 74,2	11. 72,5	10. 72,1	10. 71,9	11. 71,5	*11. 69,8*
Hajdú-Bihar megye	13. 73,2	10. 76,7	10. 76,1	10. 74,2	11. 71,9	11. 71,0	12. 70,8	*12. 69,5*
Heves megye	12. 73,4	12. 74,7	12. 73,3	12. 69,9	12. 68,4	12. 71,0	13. 69,2	*13. 68,6*
Jász-Nagykun-Sz. m.	16. 67,5	16. 66,3	17. 64,7	17. 62,1	16. 65,5	16. 64,4	15. 65,0	*14. 66,6*
Bács-Kiskun megye	15. 67,5	15. 68,4	15. 68,3	15. 67,0	14. 66,1	15. 64,9	14. 67,0	*15. 65,9*
Somogy megye	14. 67,7	14. 69,6	14. 68,5	16. 65,7	17. 62,1	17. 61,8	17. 62,4	*16. 63,4*
Borsod-Abaúj-Z. m.	17. 62,2	17. 63,2	16. 67,1	14. 68,7	15. 66,1	14. 65,3	16. 63,0	*17. 61,2*
Békés megye	18. 61,9	18. 61,9	18 . 61,1	18. 59,5	18. 57,5	18. 57,6	18. 58,3	*18. 54,8*
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 54,1	19. 57,1	19. 56,0	19. 54,7	19. 52,9	19. 53,0	19. 51,9	*19. 50,9*
Nógrád megye	19. 54,5	20. 54,8	20. 54,1	20. 50,5	20. 49,3	20. 46,3	20. 45,5	*20. 44,7*

16/I. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK OSZTÁLYOZÁSA A VERSENYKÉPESSÉG PIRAMIS-MODELLJE ALAPJÁN 1996-2003 KÖZÖTT

TERÜLETI EGYSÉG	Megvalósult verseny	Jövőbeli képesség*
Budapest főváros	relatíve fejlett	relatíve fejlett
Győr-Moson-Sopron megye	közepesen fejlett	közepesen fejlett
Vas megye	közepesen fejlett	közepesen fejlett
Fejér megye	közepesen fejlett	közepesen fejlett
Pest megye	közepesen fejlett	közepesen fejlett
Komárom-Esztergom megye	közepesen fejlett	közepesen fejlett
Veszprém megye	közepesen fejlett	relatíve fejletlen
Zala megye	közepesen fejlett	relatíve fejletlen
Baranya megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Csongrád megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Tolna megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Heves megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Somogy megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Hajdú-Bihar megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Bács-Kiskun megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Nógrád megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Jász-Nagykun-Szolnok megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Békés megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	relatíve fejletlen	közepesen fejlett
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	relatíve fejletlen	relatíve fejletlen

*A megvalósult versenyképesség alapkategóriái: jövedelmek, termelékenység, foglalkoztatottság, globális integráltság. A jövőbeli versenyképesség alaptényezői: fejlesztés, technológia, különböző tőkefajták (Lukovics 2006, 155-157).

16/II. melléklet

A KÖZÉPSZINTŰ TERÜLETI EGYSÉGEK FAJLAGOS VÁSÁRLÓEREJE 2006 ÉS 2010 KÖZÖTT*

TERÜLETI EGYSÉG	2006-2007-ben	2008-2009-ben	2010-ben
Budapest főváros	135,4	119,8	133,6
Győr-Moson-Sopron megye	108,7	103,5	105,2
Vas megye	103,7	103.0	103,2
Fejér megye	103,4	105,2	109,0
Pest megye	102,3	102,0	103,6
Komárom-Esztergom megye	100,0	104,1	108,7
Veszprém megye	98,2	100,7	99,4
Zala megye	97,6	99,1	96,9
Baranya megye	93,1	95,3	91,6
Csongrád megye	91,8	94,3	89,2
Tolna megye	91,5	94,9	92,0
Heves megye	90,3	96,2	93,8
Somogy megye	89,3	90,8	84,0
Hajdú-Bihar megye	88,2	92,2	85,5
Bács-Kiskun megye	87,7	90,9	84,0
Nógrád megye	87,4	93,2	87,7
Jász-Nagykun-Szolnok megye	85,1	92,4	87,0
Békés megye	83,3	89,8	82,6
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	82,9	91,3	85,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	80,3	85,0	75,4

* A fajlagos vásárlóerő az országos átlag százalékában (GfK Hungária Piackutató Intézet).

17/I. melléklet

B E R U H Á Z Á S* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 40,6	2.	2.	1. 89	1. 129,2	1. 139,9	1. 298,5.	1. 353,1	1. 366,6	1. 611,8
Baranya megye	11.	8.	9.	4.	12.	15.	13.	14.	14.	9.
Bács-Kiskun megye	18.	17.	19.	19.	19.	18.	17.	18.	19.	18.
Békés megye	4.	9.	18.	15.	18.	17.	18.	19.	18.	17.
Borsod-Abaúj-Z. m.	10.	13.	8.	14.	9.	11.	10.	11.	10.	7.
Csongrád megye	16.	14.	10.	10.	11.	10.	8.	13.	12.	10.
Fejér megye	8.	7.	6.	7.	4.	4.	7.	2.	2.	5.
Győr-Moson-S. m.	3.	4.	4.	2.	2.	2.	2.	3.	3.	2.
Hajdú-Bihar megye	13.	16.	14.	16.	15.	13.	12.	12.	13.	14.
Heves megye	12.	15.	13.	13.	13.	16.	15.	15.	4.	6.
Jász-Nagykun-Sz. m.	17.	19.	17.	17.	17.	19.	4.	17.	15.	16.
Komárom-E. m.	2.	1. 57,4	3.	5.	3.	5.	6.	7.	9.	3.
Nógrád megye	20. 14,8	20. 11,8	20. 17,2	20. 20	20. 30,8	20. 36,6	16.	20. 72,2	20. 95,6	20. 82,9
Pest megye	5.	6.	7.	8.	5.	3.	19.	4.	7.	12.
Somogy megye	6.	10.	12.	18.	14.	14.	3.	16.	16.	13.
Szabolcs-Sz-B. m.	19.	18.	16.	12.	16.	12.	20. 41,7	6.	17.	19.
Tolna megye	15.	12.	15.	9.	8.	8.	9.	10.	11.	8.
Vas megye	14.	3.	1. 104,8	3.	6.	6.	5.	8.	5.	4.
Veszprém megye	9.	11.	11.	6.	10.	9.	14.	5.	6.	11.
Zala megye	7.	5.	5.	11.	7.	7.	11.	9.	8.	15.
Magyarország	**27,1**	**29,4**	**43,4**	**49,4**	**82,3**	**98,2**	**131**	**168**	**212**	**242**
Közép-magyarországi régió						1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.						2	2	3	3	2
Közép-dunántúli r.						4	4	2	2	3
Dél-dunántúli régió						3	3	5	5	5
Észak-magyarországi régió						6	6	6	4	4
Észak-alföldi régió						5	5	4	6	7
Dél-alföldi régió						7	7	7	7	6

*Nemzetgazdasági beruházás összegének (ezer Ft/lakos) területi rangsora, a beruházók székhelye szerinti bontás alapján.

17/II. melléklet

B E R U H Á Z Á S* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 655,1	1. 806,3	1. 895	1. 879,4	1. 1000	1. 1190	1. 1314	1. 1310	1. 1310	1. 1169
Baranya megye	7.	10.	10.	6.	10.	11.	12.	11.	11.	9.
Bács-Kiskun megye	20.103,8	19.	19.	18.	18.	17.	18.	14.	17.	15.
Békés megye	18.	18.	18.	16.	15.	18.	19.	18.	19.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	9.	9.	12.	4.	5.	7.	11.	13.	9.	10.
Csongrád megye	10.	12.	9.	11.	11.	10.	10.	12.	15.	13.
Fejér megye	3.	4.	6.	5.	4.	5.	4.	2.	4.	5.
Győr-Moson-S. m.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	2.	4.
Hajdú-Bihar megye	12.	8.	8.	10.	8.	4.	8.	7.	12.	8.
Heves megye	8.	15.	17.	13.	9.	9.	5.	8.	10.	11.
Jász-Nagykun-Sz. m.	19.	20. 104,3	15.	14.	17.	13.	20. 144,8	17.	16.	14.
Komárom-E. m.	4.	6.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	3.	3.
Nógrád megye	17.	17.	13.	19.	20. 125,4	20. 136,2	17.	20. 111,8	20. 116,2	20. 124,6
Pest megye	5.	5.	5.	7.	7.	8.	6.	6.	7.	6.
Somogy megye	13.	11.	16.	9.	13.	14.	13.	10.	5.	7.
Szabolcs-Sz.-B. m.	16.	13.	20. 119,4	20. 116,4	19.	19.	15.	19.	18.	16.
Tolna megye	14.	14.	11.	15.	16.	15.	14.	16.	14.	2.
Vas megye	6.	2.	4.	8.	6.	6..	7.	5.	8.	12.
Veszprém megye	11.	7.	7.	12.	12.	12..	9.	9.	6.	17.
Zala megye	15.	16.	14.	17.	14.	16.	16.	15.	13.	18.
Magyarország	**282**	**307**	**336**	**364**	**411**	**443**	**462**	**476**	**481**	**464**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	3	3	3	3	2	4
Közép-dunántúli r.	3	3	3	3	2	2	2	2	3	3
Dél-dunántúli régió	4	5	4	5	5	7	5	4	4	2
Észak-magyaro.-i r.	5	4	5	4	4	5	4	5	5	6
Észak-alföldi régió	6	6	6	7	7	4	6	6	6	5
Dél-alföldi régió	7	7	7	6	6	6	7	7	7	7

*Nemzetgazdasági beruházás összegének (ezer Ft/lakos) területi rangsora, a beruházók székhelye szerinti bontás alapján.

18/I. melléklet

I P A R I A L K A L M A Z O T T A K* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	7.	9.	11.	13.	14.	15.	16.	17.	6.	5.
Baranya megye	11.	14.	12.	14.	17.	17.	17.	15.	15.	14.
Bács-Kiskun megye	17.	17.	17.	16.	16.	14.	14.	14.	18.	16.
Békés megye	15.	15.	15.	15.	13.	13.	13.	13.	17.	18.
Borsod-Abaúj-Z.m.	1. 15,3	3.	6.	7.	7.	7.	7.	8.	13.	15.
Csongrád megye	13.	12.	9.	10.	11.	12.	11.	12.	9.	10.
Fejér megye	2.	2.	5.	5.	2.	2.	2.	2.	4.	3.
Győr-Moson-S. m.	5.	5.	4.	2.	3.	3.	3.	3.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	16.	16.	16.	17.	15.	16.	15.	16.	10.	8.
Heves megye	10.	10.	10.	12.	12.	10.	9.	9.	11.	11.
Jász-Nagykun-Sz. m.	12.	11.	14.	11.	10.	9.	10.	10.	14.	13.
Komárom-E. m.	4.	4.	1. 12,7	6.	6.	6.	6.	6.	3.	4.
Nógrád megye	6.	6.	8.	8.	9.	11.	12.	11.	12.	12.
Pest megye	19.	19.	18.	18.	20. 5,1	20. 4,9	20. 4,7	20. 4,8	19.	19.
Somogy megye	20. 8,2	20. 7,3	19.	19.	19.	18.	18.	18.	16.	17.
Szabolcs-Sz.-B. m.	18.	18.	20. 6,6	20. 5,6	18.	19.	19.	19.	20. 4,1	20. 4,6
Tolna megye	14.	13.	13.	9.	8.	8.	8.	7.	8.	9.
Vas megye	8.	7.	2.	1. 11,7	1. 11,2	1. 11,6	1. 11,9	1. 12,9	1. 12,8	1. 13,9
Veszprém megye	3.	1.. 14	3.	3.	5.	4.	4.	4.	5.	6.
Zala megye	9.	8.	7.	4.	4.	5.	5.	5.	7.	7.
Magyarország	**12,4%**	**11,1%**	**9,7%**	**8,5%**	**7,8%**	**7,5%**	**7,2%**	**7,2%**	**7,4%**	**8,2%**
Közép-magyaroarszági							7	7	3	3
Nyugat-dunántúli régió							1	1	1	1
Közép-dunántúli régió							2	2	2	2
Dél-dunántúli régió							5	5	5	4
Észak-magyarországi régió							3	3	4	5
Észak-alföldi régió							6	6	7	7
Dél-alföldi régió							4	4	6	6

*A lakosság számának százalékában kifejezett ipari alkalmazottak arányának területi rangsora.

18/II. melléklet

I P A R I A L K A L M A Z O T T A K* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	18.	16.	12.	12.	11.	10.	5.	5.	5.	5.
Baranya megye	15.	15.	15.	14.	17.	16.	15.	15.	15.	14.
Bács-Kiskun megye	11.	11.	11.	9.	9.	9.	9.	9.	10.	9.
Békés megye	13.	13.	14.	13.	15.	17.	19.	19.	19.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	14.	14.	16.	15.	13.	12.	11.	16.	16.	15.
Csongrád megye	12.	12.	13.	16.	14.	14.	12.	11.	12.	11.
Fejér megye	3.	2.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	2.
Győr-Moson-S. m.	2.	3.	3.	2.	4.	4.	4.	4.	4.	4.
Hajdú-Bihar megye	16.	17.	18.	18.	18.	18.	14.	17.	18.	17.
Heves megye	8.	8.	7.	7.	7.	7.	7.	7.	7.	6.
Jász-Nagykun-Sz. m.	10.	9.	9.	7.	8.	8.	16.	8.	9.	8.
Komárom-E. m.	6.	4.	4.	4.	2.	1. 13,3	1. 14,1	1. 15,8	1. 16,7	1,, 13
Nógrád megye	7.	7.	8.	11.	12.	13.	18.	18.	17.	18.
Pest megye	19.	19.	19.	17.	16.	15.	17.	14.	13.	16.
Somogy megye	17.	18.	20. 6,2	20. 5,8	20. 5,2	19.	8.	10.	8.	10.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 5,9	20. 5,9	17.	19.	19.	20. 5,2	20. 4,9	20. 4,3	20. 4,2	20. 3,7
Tolna megye	9.	10.	10.	10.	10.	11.	13.	13.	11.	13.
Vas megye	1. 15,4	1. 15,3	1.. 15	1. 14,1	1. 13,6	2.	2.	2.	2.	3.
Veszprém megye	4.	5.	6.	6.	6.	5.	6.	6.	6.	7.
Zala megye	5.	6.	5.	5.	5.	6.	10.	12.	14.	12.
Magyarország	**8,3%**	**8,1%**	**8,0%**	**7,8%**	**7,7%**	**7,4%**	**7,4%**	**7,3%**	**7,3%**	**6,2%**
Közép-magyaro.-i r.	7	7	7	6	5	5	3	3	3.	3.
Nyugat-dunántúli r.	1	1	1	1	1	2	2	2	2.	2.
Közép-dunántúli r.	2	2	2	2	2	1	1	1	1.	1.
Dél-dunántúli régió	5	5	6	7	7	7	4	4	4.	4.
Észak-magyaro.-i r.	3	3	3	3	3	3	5	5	5.	5.
Észak-alföldi régió	6	6	5	5	6	6	7	7	7.	7.
Dél-alföldi régió	4	4	4	4	4	4	6	6	6.	6.

*A lakosság számának százalékában kifejezett ipari alkalmazottak arányának területi rangsora.

19/I. melléklet

K Ö Z Ú T H Á L Ó Z A T*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	20. 4,8	20. 4,8	20. 4,8	20. 6,7	20. 6,7	20. 7,1	20. 7,7	20. 7,6	20. 7,6	20. 7,4
Baranya megye	8.	9.	8.	8.	8.	8.	7.	6.	7.	7.
Bács-Kiskun megye	16.	16.	17.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	16.
Békés megye	17.	17.	18.	17.	17.	17.	17.	17.	17.	17.
Borsod-Abaúj-Z. m.	10.	10.	10.	10.	10.	10.	10.	10.	10.	10.
Csongrád megye	13.	13.	13.	13.	13.	13.	13.	13.	13.	13.
Fejér megye	11.	11.	11.	11.	11.	11.	11.	11.	12.	12.
Győr-Moson-S. m.	4.	3.	4.	4.	3.	3.	3.	3.	3.	3.
Hajdú-Bihar megye	18.	18.	19. 24,3	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.
Heves megye	17.	12.	12.	12.	12.	12.	12.	12.	11.	11.
Jász-N.-Sz. m.	19. 23,0	19. 23,0	15.	19. 23,5	19. 23,4	19. 23,4	19. 23,4	19. 23,4	19. 23,4	19. 23,6
Komárom-E. m.	3.	4.	3.	3.	4.	4.	4.	5.	5.	5.
Nógrád megye	6.	6.	6.	6.	6.	6.	6.	7.	6.	6.
Pest megye	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	4.	4.	4.
Somogy megye	15.	15.	16.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.
Szabolcs-Sz.-B. m.	9.	8.	9.	9.	9.	9.	9.	9.	9.	9.
Tolna megye	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.
Vas megye	1. 45,3	1. 45,2	1. 45,2	1. 45,3	1. 45,5	1. 45,3	1. 45,1	1. 45,1	1. 45,1	1. 45,1
Veszprém megye	7.	7.	7.	7.	7.	7.	8.	8.	8.	8.
Zala megye	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Magyarország	**32,0**	**32,1**	**32,2**	**32,2**	**32,3**	**32,3**	**32,3**	**32,4**	**32,5**	**32,5**
Közép-magyarországi régió							2	2	2	2
Nyugat-dunántúli régió							1	1	1	1
Közép-dunántúli régió							3	3	3	3
Dél-dunántúli régió							5	5	5	5
Észak-magyarországi régió							4	4	4	4
Észak-alföldi régió							6	6	6	7
Dél-alföldi régió							7	7	7	6

*A városokon és falvakon áthaladó, országos közúthossz területi rangsora, km/100km²-ben.

19/II. melléklet
K Ö Z Ú T H Á L Ó Z A T* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	20. 8,0	20. 8,0	20. 8,2	20. 7,6	20. 7,6	20. 7,7	20. 7,8	20. 9,7	20. 11,7	20. 11,6
Baranya megye	7.	7.	7.	6.	7.	7.	7.	7.	7.	7.
Bács-Kiskun megye	16.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	17.	17.	17.
Békés megye	17.	17.	17.	17.	17.	17.	18.	18.	18.	18.
Borsod-Abaúj-Z. m.	11.	11.	11.	10.	9.	9.	10.	10.	10.	10.
Csongrád megye	13.	13.	13.	13.	13.	12.	13.	13.	13.	13.
Fejér megye	12.	12.	12.	12.	12.	13.	12.	12.	12.	12.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	4.	4.
Hajdú-Bihar megye	18.	18.	18.	18.	18.	18.	17.	16.	16.	16.
Heves megye	10.	10.	10.	11.	11.	11.	11.	11.	11.	11.
Jász-N.-Sz. m.	19. 23,3	19. 23,3	19. 23,3	19. 23,5	19. 23,5	19. 23,6	19. 23,6	19. 23,6	19. 23,5	19. 23,6
Komárom-E. m.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.
Nógrád megye	6.	6.	6.	7.	6.	6.	6.	6.	6.	6.
Pest megye	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	3.	3.
Somogy megye	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.
Szabolcs-Sz.-B. m.	9.	9.	9.	9.	10.	10.	9.	9.	9.	9.
Tolna megye	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.
Vas megye	1. 45,1	1. 45,3	1. 45,4	1. 45,4	1. 45,9	1. 45,9	1. 45,7	1. 45,7	1. 45,7	1. 46
Veszprém megye	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.
Zala megye	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Magyarország	**32,6**	**32,6**	**32,7**	**32,8**	**32,9**	**33,1**	**33,4**	**33,5**	**33,7**	**33,7**
Közép-magyaro.-i r.	2	2	2	2	2	2	2.	2.	2.	2
Nyugat-dunántúli r.	1	1	1	1	1	1	1.	1.	1.	1
Közép-dunántúli r.	3	3	3	4	4	3	3.	3.	3.	3
Dél-dunántúli régió	5	5	5	5	5	5	5.	5.	5.	5
Észak-magyaro.-i r.	4	4	4	3	3	4	4.	4.	4.	4
Észak-alföldi régió	6	6	6	6	6	6	7.	6.	6.	6
Dél-alföldi régió	7	7	7	7	7	7	6.	7.	7.	7

*A városokon és falvakon áthaladó, országos közúthossz területi rangsora, km/100km²-ben.

20/I. melléklet

V Í Z V E Z E T É K - H Á L Ó Z A T* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 98,7	1. 98,3	1. 98,3	1. 98,1	1. 98,0	1. 97,7	1. 98,8	1. 98,5	1. 98,3	1. 98,1
Baranya megye	8.	7.	7.	6.	7.	7.	5.	5.	5.	3.
Bács-Kiskun megye	19.	18.	18.	20. 56,6	18.	18.	17.	18.	19.	19.
Békés megye	17.	17.	17.	17.	19.	20. 59,9	16.	16.	16.	15.
Borsod-Abaúj-Z. m.	13.	14.	12.	14.	14.	13.	20. 80,3	20. 80,8	20. 81,6	20. 82,2
Csongrád megye	12.	13.	14.	13.	13.	14.	14.	14.	14.	14.
Fejér megye	7.	8.	8.	8.	6.	6.	8.	8.	8.	6.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	4.	5.	4.	2.	3.	2.	2.	5.
Hajdú-Bihar megye	11.	12.	11.	12.	12.	12.	9.	9.	9.	9.
Heves megye	16.	16.	16.	16.	16.	16.	13.	13.	12.	12.
Jász-N.-Sz. m.	14.	15.	15.	15.	15.	15.	12.	12.	13.	13.
Komárom-E. m.	4.	5.	2.	2.	5.	5.	7.	7.	7.	8.
Nógrád megye	15.	9.	13.	11.	11.	10.	15.	15.	15.	16.
Pest megye	20. 51,4	20. 52,3	20. 53,5	18.	17.	17.	19.	19.	18.	18.
Somogy megye	6.	6.	6.	7.	8.	8.	10.	11.	10.	10.
Szabolcs-Sz.-B. m.	18.	19.	19.	19.	20. 59,5	19.	18.	17.	17.	17.
Tolna megye	10.	11.	10.	10.	10.	11.	11.	10.	11.	11.
Vas megye	9.	10.	9.	9.	9.	9.	4.	4.	4.	4.
Veszprém megye	2.	2.	5.	3.	2.	3.	2.	3.	3.	2.
Zala megye	5.	4.	3.	4.	3.	4.	6.	6.	6.	7.
Magyarország	**74,2**	**74,4**	**75,3**	**76,6**	**77,7**	**78,9**	**90,5**	**90,6**	**91,1**	**91,4**
Közép-magyarországi régió							3	3	3	3
Nyugat-dunántúli régió							1	1	1	2
Közép-dunántúli régió							2	2	2	1
Dél-dunántúli régió							4	4	4	4
Észak-magyarországi régió							7	7	7	7
Észak-alföldi régió							5	5	5	5
Dél-alföldi régió							6	6	6	6

*A hálózatba bekötött lakások száma az összes lakóegység mennyiségének százalékában, a területi egységek rangsorában.

20/II. melléklet

V Í Z V E Z E T É K - H Á L Ó Z A T* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008	2009.
Budapest főváros	1. 97,9	1. 98,4	2.	2.	2.	3.	2.	1. 98,7	1. 99,0	1. 99,2
Baranya megye	4.	9.	8.	6.	3.	4.	4.	4.	4.	4.
Bács-Kiskun megye	19.	20. 84,2	20. 85	20. 85,5	19.	20. 86,9	20. 87,2	20. 87,4	20. 87,7	20. 87,8
Békés megye	16.	16.	16.	15.	16.	17.	17.	16.	16.	16.
Borsod-Abaúj-Z. m.	20. 82,8	19.	19.	19.	20. 86,5	19.	19.	19.	19.	19.
Csongrád megye	14.	14.	15.	17.	17.	16.	16.	17.	17.	17.
Fejér megye	6.	4.	4.	4.	5.	7.	6.	6.	6.	6.
Győr-Moson-S. m.	3.	10.	7.	8.	9.	2.	3.	3.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	9.	12.	12.	12.	12.	12.	12.	10.	8.	8.
Heves megye	13.	13.	13.	13.	13.	14.	13.	14.	15.	14.
Jász-Nagykun-Sz. m.	10.	7.	10.	11.	10.	9.	9.	9.	10.	9.
Komárom-E. m.	8.	6.	6.	7.	8.	10.	11.	12.	12.	12.
Nógrád megye	15.	17.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.
Pest megye	17.	15.	14.	14.	14.	15.	15.	15.	13.	13.
Somogy megye	11.	11.	11.	9.	6.	8.	7.	7.	7.	7.
Szabolcs-Sz.-B. m.	18.	18.	17.	16.	15.	13.	14.	13.	14.	15.
Tolna megye	12.	8.	9.	10.	11.	11.	10.	11.	11.	10.
Vas megye	5.	3.	3.	3.	4.	5.	5.	5.	5.	5.
Veszprém megye	2.	2.	1. 98,7	1. 99,6	1. 98,6	1. 98,8	1. 98,6	2.	3.	3.
Zala megye	7.	5.	5.	5.	7.	6.	8.	8.	9.	11.
Magyarország	**92,0**	**92,6**	**93,0**	**93,3**	**93,7**	**94,1**	**94,3**	**94,7**	**94,9**	**95,0**
Közép-magyaro.-i r.	3	2	2	2	2	4	4	2	1.	1.
Nyugat-dunántúli r.	1	3	3	3	4	1	1	1	2.	2.
Közép-dunántúli r.	2	1	1	1	1	2	2	3	3.	4.
Dél-dunántúli régió	4	4	4	4	3	3	3	4	4.	3.
Észak-magyaro.-i r.	7	7	7	7	7	7	7	7	7.	7.
Észak-alföldi régió	5	5	5	5	5	5	5	5	5.	5.
Dél-alföldi régió	6	6	6	6	6	6	6	6	6.	6.

*A hálózatba bekötött lakások száma az összes lakóegység mennyiségének százalékában, a területi egységek rangsorában.

21/I. melléklet

K Ö Z C S A T O R N A - H Á L Ó Z A T* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 88,2	1. 88,0	1. 89,0	1. 89,4	1. 89,7	1. 90,0	1. 90,2	1. 90,5	1. 90,7	1. 91,0
Baranya megye	2.	3.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	3.	4.
Bács-Kiskun megye	18.	18.	19.	19.	19.	19.	20. 19,5	20. 21,8	20. 22,3	20. 23,0
Békés megye	17.	17.	17.	17.	18.	18.	18.	19.	19.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	8.	8.	8.	9.	9.	9.	9.	9.	9.	9.
Csongrád megye	10.	10.	10.	11.	10.	10.	10.	11.	11.	11.
Fejér megye	7.	7.	7.	7.	7.	8.	8.	8.	8.	8.
Győr-Moson-S. m.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	5.	4.	3.
Hajdú-Bihar megye	11.	11.	11.	10.	12.	12.	12.	12.	12.	12.
Heves megye	15.	15.	15.	15.	15.	14.	13.	13.	13.	13.
Jász-N.-Sz. m.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	16.	17.
Komárom-E. m.	3.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	2.	2.	2.
Nógrád megye	13.	13.	13.	13.	14.	15.	15.	15.	15.	16.
Pest megye	20. 14,7	20. 15,2	20. 15,5	20. 16,4	20. 17,8	20. 18,6	19.	18.	17.	15.
Somogy megye	2.	12.	12.	12.	11.	11.	11.	10.	10.	10.
Szabolcs-Sz.-B. m.	19.	19.	18.	18.	17.	17.	17.	17.	18.	17.
Tolna megye	14.	14.	14.	14.	13.	13.	14.	14.	14.	14.
Vas megye	6.	6.	5.	5.	5.	5.	5.	4.	5.	5.
Veszprém megye	6.	5.	6.	6.	6.	7.	7.	7.	6.	6.
Zala m.	9.	9.	9.	8.	8.	6.	6.	6.	7.	7.
Magyarország	**42,2**	**42,1**	**42,7**	**43,0**	**43,5**	**44,2**	**44,9**	**46,0**	**47,6**	**49,1**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							2	3	2	2
Közép-dunántúli r.							3	2	3	3
Dél-dunántúli régió							4	4	4	4
Észak-magyarországi régió							5	5	5	5
Észak-alföldi régió							6	6	6	6
Dél-alföldi régió							7	7	7	7

*A hálózatba bekötött lakások száma az összes lakóegység mennyiségének százalékban, a területi egységek rangsorában.

21/II. melléklet

K Ö Z C S A T O R N A - H Á L Ó Z A T* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 91,3	1. 92,6	1. 93,3	1. 94,1	1. 95	1. 95,7	1. 98,1	1. 97,8	1. 98,1	1. 98,0
Baranya megye	4.	4.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	5.
Bács-Kiskun megye	20. 24,5	20. 25,3	20. 31,3	20. 33,5	20. 35,1	20. 38,1	20. 39,4	20. 41,5	20. 46,4	20. 47,3
Békés megye	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	10.	9.	9.	9.	9.	9.	10.	11.	9.	11.
Csongrád megye	11.	11.	12.	12.	13.	13.	11.	9.	11.	12.
Fejér megye	8.	8.	7.	8.	6.	7.	8.	6.	6.	7.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	3.	3.	3.	2.	2.	2.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	13.	14.	14.	16.	16.	16.	15.	13.	13.	13.
Heves megye	12.	12.	11.	14.	14.	15.	17.	17.	16.	16.
Jász-Nagykun-Sz. m.	17.	17.	17.	17.	17.	17.	16.	15.	14.	14.
Komárom-E. m.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	4.	3.	4.	4.
Nógrád megye	16.	16.	15.	13.	12.	11.	9.	12.	12.	10.
Pest megye	14.	15.	13.	11.	11.	12.	13.	10.	10.	9.
Somogy megye	9.	10.	10.	10.	10.	10.	12.	14.	15.	15.
Szabolcs-Sz.-B. m.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	18.
Tolna megye	15.	13.	16.	15.	15.	14.	14.	16.	17.	17.
Vas megye	5.	6.	8.	7.	8.	8.	6.	7.	7.	6.
Veszprém megye	6.	5.	4.	4.	4.	4.	3.	4.	3.	3.
Zala m.	7.	7.	6.	6.	7.	6.	7.	8.	8.	8.
Magyarország	**51,0**	**53,5**	**56,0**	**59,1**	**62,2**	**65,0**	**67,5**	**69,8**	**71,3**	**72,4**
Közép-magyaro.-i r	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3
Közép-dunántúli r.	3	2	2	2	2	3	2	2	2	2
Dél-dunántúli régió	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Észak-magyaro.-i r	5	5	5	7	5	5	5	5	5	5
Észak-alföldi régió	6	6	6	5	6	6	7	6	6	6
Dél-alföldi régió	7	7	7	6	7	7	6	7	7	7

*A hálózatba bekötött lakások száma az összes lakóegység mennyiségének százalékban, a területi egységek rangsorában.

22/I. melléklet

K Ö Z M Ű O L L Ó * **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 0,87	1. 0,9	1. 0,9	1. 0,9	1. 1,0	1. 0,9	1. 0,9	1. 0,92	1. 0,93	1. 0,94
Baranya megye	2.	3.	2.	2.	2.	6.	8.	8.	8.	9.
Bács-Kiskun megye	13.	15.	16.	17.	19.	19.	19.	18.	19.	19.
Békés megye	16.	18.	18.	18.	18.	18.	18.	19.	18.	18.
Borsod-Abaúj-Z. m.	3.	2.	3.	3.	10.	10.	11.	13.	12.	13.
Csongrád megye	7.	11.	11.	12.	3.	15.	16.	16.	15.	14.
Fejér megye	4.	5.	5.	5.	8.	7.	6.	9.	7.	8.
Győr-Moson-S. m.	12.	13.	13.	14.	14.	5.	5.	7.	2.	2.
Hajdú Bihar megye	19.	19.	19.	20. 0,2	20. 0,2	17.	17.	14.	14.	15.
Heves megye	10.	4.	6.	6.	9.	14.	15.	10.	10.	6.
Jász-N.-Sz. m.	14.	17.	17.	11.	13.	4.	4.	5.	9.	10.
Komárom-E. m.	5.	9.	9.	10.	12.	3.	2.	2.	3.	3.
Nógrád megye	15.	14.	14.	16.	16.	20. 0,2	20. 0,11	20. 0,12	20. 0,13	20. 0,14
Pest megye	20. 0,13	20. 0,1	20. 0,1	19.	17.	16.	10.	6.	4.	4.
Somogy megye	18.	16.	15.	15.	15.	8.	12.	17.	17.	17.
Szabolcs-Sz.-B. m.	17.	12.	12.	13.	5.	11.	13.	12.	13.	11.
Tolna megye	8.	8.	8.	8.	7.	9.	14.	15.	16.	16.
Vas megye	9.	7.	7.	7.	6.	12.	7.	4.	6.	7.
Veszprém megye	11.	10.	10.	9.	11.	13.	9.	11.	11.	12.
Zala megye	6.	6.	4.	4.	4.	2.	3.	3.	5.	5.
Magyarország	**0,29**	**0,3**	**0,3**	**0,4**	**0,3**	**0,3**	**0,28**	**0,30**	**0,34**	**0,37**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							3	2	2	2
Közép-dunántúli régió							2	3	3	3
Dél-dunántúli régió							4	5	5	4
Észak-magyarországi régió							6	6	6	5
Észak-alföldi régió							5	4	4	6
Dél-alföldi régió							7	7	7	7

*Egységnyi hosszúságú vízvezetékre eső közcsatorna-hossz a területi egységek rangsorában. 1991-től 1995-ig egy tizedesre kerekített adat.

22/II. melléklet

K Ö Z M Ű O L L Ó * **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 0,95	1. 0,97	1. 0,995	1. 1,02	1. 1,04	1. 1,06	1. 1,09	1. 1,08	1. 1,09	1. 1,92
Baranya megye	11.	12.	14.	16.	19.	19.	19.	19.	20. 0,44	20. 0,44
Bács-Kiskun megye	19.	20. 0,21	19.	20. 0,31	20. 0,33	20. 0,33	20. 0,35	20. 0,39	19.	19.
Békés megye	17.	17.	18.	17.	17.	18.	18.	18.	18.	18.
Borsod-Abaúj-Z. m.	15.	11.	8.	5.	6.	6.	6.	5.	7.	7.
Csongrád megye	13.	15.	16.	19.	18.	17.	16.	16.	16.	17.
Fejér megye	6.	7.	6.	8.	5.	7.	7.	8.	9.	9.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	2.	2.	2.	2.
Hajdú Bihar megye	12.	16.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.	15.
Heves megye	7.	5.	7.	7.	8.	11.	13.	10.	10.	10.
Jász-Nagykun-Sz. m.	10.	10.	9.	9.	10.	10.	14.	7.	6.	8.
Komárom-E. m.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.
Nógrád megye	20. 0,18	19.	17.	12.	11.	12.	11.	14.	14.	12.
Pest megye	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	4.	5.	6.
Somogy megye	18.	18.	20. 0,25	18.	16.	16.	17.	17.	17.	16.
Szabolcs-Sz.-B. m.	9.	8.	10.	10.	9.	8.	10.	13.	13.	13.
Tolna megye	16.	14.	13.	13.	13.	13.	12.	11.	12.	14.
Vas megye	8.	9.	11.	11.	14.	14.	9.	12.	11.	11.
Veszprém megye	14.	13.	12.	14.	12.	9.	8.	9.	8.	5.
Zala megye	5.	6.	5.	6.	7.	5.	5.	6.	4.	4.
Magyarország	**0,4**	**0,43**	**0,48**	**0,52**	**0,55**	**0,57**	**0,59**	**0,62**	**0,64**	**0,65**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Közép-dunántúli r.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Dél-dunántúli régió	6	6	7	6	6	4	6	6	6	6
Észak-magyaro.-i r.	5	5	4	4	4	5	4	4	4	4
Észak-alföldi régió	4	4	5	5	5	6	5	5	5	5
Dél-alföldi régió	7	7	6	7	7	7	7	7	7	7

*Egységnyi hosszúságú vízvezetékre eső közcsatorna-hossz a területi egységek rangsorában.

23/I. melléklet

T Á V K Ö Z L É S*

(folytatódik)

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 22,8	1. 41,5	1. 43,3	1. 35,9	1. 34,1	1. 39,0	1. 44.0	1. 47,0	1. 49,8	1. 51,8
Baranya megye	2.	3.	3.	4.	4.	5.	3.	7.	7.	11.
Bács-Kiskun megye	11.	9.	9.	10.	13.	14.	12.	14.	14.	14.
Békés megye	15.	17.	17.	15.	19.	20. 8,9	20. 11,3	15.	19.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	6.	6.	5.	5.	6.	7.	13.	16.	18.	18.
Csongrád megye	3.	4.	4.	3.	7.	10.	5.	4.	3.	3.
Fejér megye	16.	15.	14.	14.	12.	12.	11.	8.	9.	13.
Győr-Moson-S. m.	4.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	12.	12.	11.	16.	11.	15.	15.	19.	15.	17.
Heves megye	9.	11.	10.	8.	3.	4.	8.	12.	12.	10.
Jász-Nagykun-Sz. m.	18.	18.	16.	18.	17.	16.	14.	17.	16.	16.
Komárom-E. m.	5.	5.	6.	6.	8.	11.	17.	10.	10.	8.
Nógrád megye	17.	16.	18.	17.	18.	19.	18.	18.	17.	15.
Pest megye	19.	20. 7,6	19.	19.	15.	13.	4.	3.	4.	4.
Somogy megye	10.	10.	12.	7.	5.	8.	9.	11.	11.	9.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 6,8	19.	20. 8,5	20. 5,6	20. 7,7	18.	19.	20. 19,1	20. 22,4	20. 25,6
Tolna megye	14.	14.	15.	13.	16.	6.	10.	13.	13.	12.
Vas megye	7.	7.	7.	9.	10.	9.	6.	6.	6.	6.
Veszprém megye	8.	8.	8.	11.	14.	17.	16.	5.	5.	5.
Zala megye	13.	13.	13.	12.	9.	3.	7.	9.	8.	7.
Magyarország	**9,62**	**10,9**	**19,9**	**13,5**	**16,91**	**20,9**	**26,06**	**30,5**	**33,5**	**35,9**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							2	2	2	2
Közép-dunántúli régió							5	3	3	3
Dél-dunántúli régió							3	4	4	4
Észak-magyarországi régió							4	6	6	6
Észak-alföldi régió							7	7	7	7
Dél-alföldi régió							6	5	5	5

*Egyszáz lakosra eső fővonalmennyiség területi rangsora.

23/II. melléklet

T Á V K Ö Z L É S* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 48,5	1. 59,9	1. 45,2	1. 43,9	1. 57,6	1. 56,9	1. 55,9	1. 54,2	1. 50,7	1. 49,8
Baranya megye	12.	8.	12.	12.	6.	6.	6.	6.	6.	3.
Bács-Kiskun megye	15.	16.	15.	15.	14.	16.	15.	17.	19.	18.
Békés megye	18.	19.	16.	16.	19.	19.	19.	20. 22,1	18.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	19.	18.	19.	19.	16.	14.	14.	13.	14.	12.
Csongrád megye	6.	13.	13.	14.	18.	18.	18.	18.	16.	17.
Fejér megye	9.	10.	11.	11.	12.	10.	10.	11.	10.	9.
Győr-Moson-S. m.	2.	2.	2.	3.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	17.	15.	18.	18.	15.	13.	12.	14.	17.	16.
Heves megye	11.	11.	6.	6.	5.	5.	5.	5.	5.	5.
Jász-Nagykun-Sz. m.	16.	17.	17.	17.	17.	15.	13.	15.	15.	14.
Komárom-E. m.	10.	9.	9.	10.	9.	9.	7.	7.	7.	7.
Nógrád megye	14.	14.	8.	7.	13.	17.	17.	16.	13.	10.
Pest megye	4.	6.	10.	8.	11.	11.	11.	12.	11.	15.
Somogy megye	7.	7.	7.	9.	7.	7.	9.	8.	9.	11.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 26,0	20. 24,9	20. 22,0	20. 24,0	20. 24,4	20. 23,6	20. 22,9	19.	20. 21,1	20. 21,0
Tolna megye	13.	12.	14.	13.	8.	8.	8.	10.	12.	8.
Vas megye	5.	3.	3.	2.	3.	4.	4.	4.	3.	4.
Veszprém megye	3.	5.	4.	4.	10.	12.	16.	9.	8.	13.
Zala megye	8.	4.	5.	5.	4.	3.	3.	3.	4.	6.
Magyarország	**34,7**	**36,8**	**30,5**	**29,8**	**35,3**	**34,3**	**33,4**	**32,7**	**31,1**	**31,1**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1.	1.
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2.	2.
Közép-gunántúli r.	3	3	3	3	4	4	4	4	4.	4.
Dél-dunántúli régió	4	4	4	4	3	3	3	3	3.	3.
Észak-magyaro.-i r.	6	5	6	6	5	5	5	5	5.	5.
Észak-alföldi régió	7	7	7	7	7	7	7	6	7.	6
Dél-alföldi régió	5	6	5	5	6	6	6	7	6.	7.

*Egyszáz lakosra eső fővonalmennyiség területi rangsora.

24/I. melléklet

S Z E M É L Y G É P K O C S I - Á L L O M Á N Y* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 22,7	1. 24,2	1. 25,6	1. 26,8	1. 28,8	1. 29,8	1. 30,1	1. 31,2	1. 29,4	1. 29,6
Baranya megye	3.	4.	6.	5.	4.	5.	6.	9.	9.	8.
Bács-Kiskun megye	2.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	5.	2.	2.
Békés megye	16.	16.	16.	16.	16.	17.	17.	17.	17.	16.
Borsod-Abaúj-Z. m.	18.	17.	18.	18.	19.	19.	19.	19.	20. 15,7	20. 16,0
Csongrád megye	12.	14.	14.	13.	12.	8.	10.	10.	8.	13.
Fejér megye	11.	11.	8.	10.	8.	13.	13.	13.	11.	9.
Győr-Moson-S. m.	6.	3.	3.	3.	3.	3.	2.	3.	3.	3.
Hajdú-Bihar megye	17.	18.	17.	17.	17.	18.	18.	18.	18.	18.
Heves megye	14.	13.	13.	15.	15.	14.	14.	14.	14.	14.
Jász-N.-Sz. m.	19.	19.	20. 14,0	20. 13,9	20. 14,3	20. 15,6	20. 14,6	20. 14,9	19.	19.
Komárom-E. m.	7.	12.	12.	11.	11.	12.	11.	8.	13.	12.
Nógrád megye	15.	15.	15.	12.	13.	15.	15.	15.	15.	15.
Pest megye	13.	8.	10.	14.	14.	10.	4.	2.	5.	5.
Somogy megye	9.	9.	9.	9.	10.	11.	8.	6.	12.	10.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 13,2	20. 13,9	19.	19.	18.	16.	16.	16.	16.	17.
Tolna megye	4.	7.	7.	6.	5.	6.	12.	12.	10.	11.
Vas megye	10.	10.	11.	8.	6.	9.	7.	7.	6.	6.
Veszprém megye	8.	6.	5.	4.	7.	4.	9.	11.	7.	7.
Zala megye	5.	5.	4.	7.	9.	7.	5.	4.	4.	4.
Magyarország	**18,5**	**19,5**	**20,0**	**20,4**	**21,2**	**21,9**	**22,3**	**22,7**	**22,0**	**22,5**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							2	2	2	2
Közép-dunántúli régió							3	4	4	3
Dél-dunántúli régió							5	3	3	4
Észak-magyarországi régió							6	6	6	6
Észak-alföldi régió							7	7	7	7
Dél-alföldi régió							4	5	5	5

*Egyszáz lakosra jutó személygépkocsi-mennyiség területi rangsora.

24/II. melléklet

S Z E M É L Y G É P K O C S I - Á L L O M Á N Y* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 30,9	1. 33,3	1. 34,6	1. 35,5	1. 35,5	1. 35,1	1. 35,1	1. 35,1	1. 35,0	2.
Baranya megye	10.	10.	11.	11.	11.	12..	11.	12.	12.	12.
Bács-Kiskun megye	5.	5.	4.	4.	4.	4..	3.	4.	4.	5.
Békés megye	16.	16.	17.	18.	18.	17.	17.	17.	16.	16.
Borsod-Abaúj-Z. m.	20. 16,6	20. 16,9	20. 18,3	20. 19,9	20. 20,8	20. 21,7	19.	20. 23,3	20. 24,0	20. 24,0
Csongrád megye	13.	13.	13.	14.	14.	14.	14.	14.	14.	14.
Fejér megye	8.	8.	8.	9.	8.	7..	7.	7.	7.	8.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	3.	3.	3.	3..	4.	3.	3.	3.
Hajdú-Bihar megye	18.	18.	18.	16.	16.	15.	16.	16.	17.	17.
Heves megye	14.	14.	14.	13.	13.	13.	13.	13.	13.	13.
Jász-Nagykun-Sz. m.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	20. 16,4	19.	19.	19.
Komárom-E. m.	11.	9.	9.	8.	9.	9..	9.	8.	8.	9.
Nógrád megye	15.	15.	15.	15.	15.	16.	15.	15.	15.	15.
Pest megye	2.	2.	2.	2.	2.	2..	2.	2.	2.	1. 34,3
Somogy megye	12.	12.	12.	12.	12.	11..	12.	11.	11.	11.
Szabolcs-Sz.-B. m.	17.	17.	16.	17.	17.	18.	18.	18.	18.	18.
Tolna megye	9.	11.	10.	10.	10.	10..	10.	10.	10.	10.
Vas megye	6.	6.	6.	6.	6.	6..	5.	5.	5.	4.
Veszprém megye	7.	7.	7.	7.	7.	8..	8.	9.	9.	7.
Zala megye	4.	4.	5.	5.	5.	5..	6.	6.	6.	6.
Magyarország	**23,5**	**24,4**	**25,9**	**27,5**	**28,0**	**28,7**	**29,3**	**30,0**	**30,0**	**30,1**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Közép-dunántúli r.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Dél-dunántúli régió	4	4	5	4	4	4	4	4	4	4
Észak-magyaro.-i r.	6	6	7	7	7	7	7	7	7	6
Észak-alföldi régió	7	7	6	6	6	6	6	6	6	7
Dél-alföldi régió	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5

*Egyszáz lakosra jutó személygépkocsi-mennyiség területi rangsora.

25/I. melléklet

I D E G E N F O R G A L O M* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	4.	4.	4.	5.	4.	2.	3.	3.	4.	4.
Baranya megye	7.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.	8.
Bács-Kiskun megye	13.	15.	13.	12.	12.	13.	14.	14.	15.	14.
Békés megye	19.	17.	17.	17.	16.	16.	15.	13.	16.	15.
Borsod-Abaúj-Z. m.	14.	11.	14.	14.	11.	14.	13.	12.	11.	12.
Csongrád megye	9.	9.	9.	9.	10.	10.	9.	9.	9.	10.
Fejér megye	12.	13.	11.	13.	13.	11.	11.	11.	12.	13.
Győr-Moson-S. m.	5.	3.	1. 97,0	2.	5.	5.	6.	7.	5.	7.
Hajdú-Bihar megye	10.	10.	12.	10.	9.	9.	10.	5.	10.	9.
Heves megye	8.	7.	7.	7.	7.	6.	7.	6.	6.	5.
Jász-N.-Sz. m.	15.	14.	15.	16.	17.	17.	17.	17.	17.	17.
Komárom-E. m.	11.	12.	10.	11.	14.	12.	12.	15.	13.	11.
Nógrád megye	17.	16.	16.	15.	15.	15.	16.	16.	14.	16.
Pest megye	18.	19.	19.	19.	19.	18.	18.	18.	18.	18.
Somogy megye	1. 113,6	2.	6.	1. 91,4	1. 113,0	1. 98,5	1. 104,3	4.	1. 119,7	1. 127,9
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 16,0	20. 26,9	20. 11,9	20. 15,3	20. 14,0	20. 14,2	20. 14,1	20. 15,0	20. 15,5	19.
Tolna megye	16.	18.	18.	18.	18.	19.	19.	19.	19.	20. 16,5
Vas megye	2.	5.	5.	6.	6.	7.	5.	5.	7.	6.
Veszprém megye	3.	1. 53,3	2.	3.	2.	3.	2.	1. 100	3.	2.
Zala megye	6.	6.	3.	4.	3.	4.	4.	2.	2.	3.
Magyarország	**54,6**	**45,6**	**45,3**	**47,6**	**51,0**	**50,4**	**52,2**	**53,0**	**53,9**	**55,0**
Közép-magyarországi régió							2	2	2	3
Nyugat-dunántúli régió							1	1	1	1
Közép-dunántúli régió							4	4	4	4
Dél-dunántúli régió							3	3	3	2
Észak-magyarországi régió							5	5	5	7
Észak-alföldi régió							7	7	7	6
Dél-alföldi régió							6	6	6	5

*Kereskedelmi szálláshelyeken megszállt vendégek számának területi rangsora, 1990-től 2001-ig a lakosság százalékában, 2002-től az eltöltött vendégéjszakák száma a lakosság százalékában.

25/II. melléklet

I D E G E N F O R G A L O M* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	4.	4.	5.	5.	4.	4.	4.	5.	4.	5.
Baranya megye	8.	8.	9.	9.	9.	9.	9.	9.	9.	9.
Bács-Kiskun megye	15.	16.	17.	17.	16.	16.	17.	17.	15.	17.
Békés megye	13.	15.	13.	13.	12.	14.	13.	12.	11.	10.
Borsod-Abaúj-Z. m.	12.	11.	12.	12.	11.	12.	11.	13.	13.	12.
Csongrád megye	10.	10.	15.	14.	13.	13.	14.	14.	14.	14.
Fejér megye	16.	17.	16.	15.	15.	15.	15.	15.	17.	16.
Győr-Moson-S. m.	5.	5.	8.	7.	6.	7.	8.	8.	8.	8.
Hajdú-Bihar megye	9.	9.	7.	8.	8.	8.	6.	6.	6.	7.
Heves megye	6.	6.	6.	6.	7.	6.	7.	7.	7.	6.
Jász-Nagykun-Sz. m.	17.	14.	11.	11.	14.	11.	12.	11.	10.	11.
Komárom-E. m.	11.	12.	10.	10.	10.	10.	10.	10.	12.	13.
Nógrád megye	14.	13.	14.	16.	17.	18.	18.	20. 44,7	20. 50,1	19.
Pest megye	18.	18.	19.	19.	19.	19.	19.	18.	19.	18.
Somogy megye	1. 131,9	1. 133	2.	2.	3.	3.	2.	2.	2.	3.
Szabolcs-Sz.-B. m.	19.	19.	20. 31,6	20. 24,9	20. 42,1	20. 43,0	20. 47,0	19.	18.	20. 42,8
Tolna megye	20. 16,1	20. 17,0	18.	18.	18.	17.	16.	16.	16.	15.
Vas megye	7.	7.	4.	4.	5.	5.	5.	4.	5.	2.
Veszprém megye	3.	2.	3.	3.	2.	2.	3.	3.	3.	4.
Zala megye	2.	3.	1. 611	1. 629	1. 613	1. 639	1. 663	1. 693	1. 563	1. 666
Magyarország	**59,15**	**59,69**	**182**	**184**	**187**	**196**	**196**	**201**	**199**	**187**
Közép-magyaro.-i r.	3	2	4	4	2	2	3	3	3	2
Nyugat-dunántúli r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Közép-dunántúli r.	4	4	3	3	4	4	4	4	4	4
Dél-dunántúli régió	2	3	2	2	3	3	2	2	2	3
Észak-magyaro.-i r.	5	5	5	5	5	5	6	6	6	6
Észak-alföldi régió	6	6	6	6	6	6	5	5	5	5
Dél-alföldi régió	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7

*Kereskedelmi szálláshelyeken megszállt vendégek számának terülei rangsora, 1990-től 2001-ig a lakosság százalékában, 2002-től az eltöltött vendégéjszakák száma a lakosság százalékában.

26/I. melléklet

F I L M S Z Í N H Á Z - L Á T O G A T Á S* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.**	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 480	1. 355,5	1. 291,9	1. 294	1. 300	1. 262	1. 278	1. 402	1. 401	1. 428
Baranya megye	11.	7.	6.	7.	5.	4.	3.	3.	4.	18. 42
Bács-Kiskun megye	10.	11.	10.	11.	11.	10.	10.	12.	10.	6.
Békés megye	8.	14.	15.	13.	14.	13.	7.	5.	9.	11.
Borsod-Abaúj-Z. m.	19.	19.	17.	16.	17.	18.	17.	18.	18.	16.
Csongrád megye	3.	3.	3.	3.	2.	2.	2.	2.	3.	3.
Fejér megye	17.	15.	14.	14.	13.	14.	12.	15.	15.	5.
Győr-Moson-S. m.	9.	4.	5.	6.	6.	6.	4.	4.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	4.	6.	7.	10.	9.	12.	9.	11.	7.	4.
Heves megye	6.	9.	9.	20. 13	8.	8.	8.	10.	12.	10.
Jász-N.-Sz. m.	16.	16.	16.	13.	15.	16.	15.	13.	16.	15.
Komárom-E. m.	15.	13.	12.	15.	12.	7.	13.	16.	14.	14.
Nógrád megye	14.	12.	20. 26,9	2.	18.	11.	18.	9.	8.	9.
Pest megye	20. 170	20. 73,3	19.	18.	20. 50	20. 46	20. 33	20. 41	20. 34	20. 21
Somogy megye	12.	10.	11.	8.	16.	17.	16.	17.	17.	17.
Szabolcs-Sz.-B. m.	18.	18.	13.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.
Tolna megye	13.	17.	18.	12.	10.	15.	14.	14.	13.	13.
Vas megye	7.	5.	4.	5.	4.	5.	6.	6.	5.	7.
Veszprém megye	5.	8.	8.	9.	7.	9.	11.	8.	11.	12.
Zala megye	2.	2.	2.	4.	3.	3.	5.	7.	6.	8.
Magyarország	**350**	**210,4**	**147,7**	**144**	**155**	**137**	**130**	**163**	**144**	**140**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							2	3	2	2
Közép-dunántúli régió							5	4	5	4
Dél-dunántúli régió							4	6	4	7
Észak-magyarországi régió							7	5	6	6
Észak-alföldi régió							6	7	7	5
Dél-alföldi régió							3	2	3	3

*Egyszáz lakosra jutó mozi-látogatás területi rangsora.

**Tízig kerekített adatok.

26/II. melléklet

F I L M S Z Í N H Á Z - L Á T O G A T Á S* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 455	1. 486	1. 485	1. 457	1. 458	1. 412	1. 398	1. 377	1. 442	1. 392
Baranya megye	5.	5.	5.	4.	4.	4.	6.	4.	4.	4.
Bács-Kiskun megye	7.	9.	10.	10.	10.	10.	10.	9.	9.	18.
Békés megye	12.	14.	14.	14.	12.	13.	14.	13.	15.	15.
Borsod-Abaúj-Z. m.	10.	7.	8.	9.	9.	8.	9.	8.	12.	11.
Csongrád megye	4.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Fejér megye	3.	4.	4.	5.	6.	6.	5.	5.	5.	5.
Győr-Moson-S. m.	2.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	3.	3.
Hajdú-Bihar megye	6.	6.	6.	8.	8.	7.	7.	6.	6.	6.
Heves megye	13.	15.	15.	15.	17.	18.	16.	17.	16.	14.
Jász-Nagykun-Sz. m.	16.	19.	12.	13.	13.	14.	12.	12.	13.	12.
Komárom-E. m.	19.	18.	19.	19.	19.	19.	19.	14.	8.	10.
Nógrád megye	11.	13.	16.	16.	16.	16.	17.	19.	19.	19.
Pest megye	20. 9	20. 14	20. 13	20. 10	20. 9	20. 7	20. 8	20. 6	20. 4	20. 4
Somogy megye	17.	11.	11.	12.	15.	15.	15.	16.	17.	16.
Szabolcs-Sz.-B. m.	14.	12.	13.	11.	11.	12.	13.	15.	14.	13.
Tolna megye	18.	17.	18.	18.	18.	17.	18.	18.	18.	17.
Vas megye	8.	10.	9.	6.	5.	5.	4.	7.	7.	7.
Veszprém megye	15.	16.	17.	17.	14.	11.	11.	11.	10.	9.
Zala megye	9.	8.	7.	7.	7.	9.	8.	10.	11.	8.
Magyarország	**143**	**154**	**150**	**135**	**135**	**120**	**115**	**108**	**116**	**107**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1.
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2.
Közép-dunántúli r.	4	6	7	7	7	6	5	4	4	3.
Dél-dunántúli régió	5	4	4	4	5	4	6	6	6	5.
Észak-magyaro.-i r.	7	5	6	6	6	7	7	7	7	7.
Észak-alföldi régió	6	7	5	5	4	5	4	5	5	6.
Dél-alföldi régió	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4.

*Egyszáz lakosra jutó mozi-látogatás számának területi rangsora.

27/I. melléklet

S Z Í N H Á Z- L Á T O G A T Á S* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 147,8	1. 141,9	1. 129,8	1. 120,2	1. 110,0	1. 113,6	1. 105,7	1. 113,3	1. 117,1	1. 115,0
Baranya megye	13.	8.	6.	6.	7.	7.	6.	7.	6.	7.
Bács-Kiskun megye	10.	5.	11.	9.	9.	9.	14.	14.	14.	14.
Békés megye	11.	12.	13.	13.	14.	13.	16.	16.	16.	15.
Borsod-Abaúj-Z. m.	14.	14.	9.	10.	11.	11.	12.	11.	12.	13.
Csongrád megye	2.	2.	3.	4.	4.	3.	11.	10.	10.	8.
Fejér megye	9.	4.	12.	8.	10.	8.	4.	6.	5.	9.
Győr-Moson-S. m.	3.	7.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	7.	11.	8.	12.	12.	12.	7.	8.	9.	11.
Heves megye	8.	15.	10.	11.	8.	6.	8.	9.	8.	10.
Jász-N.-Sz. m.	16.	18.	14.	14.	13.	14.	10.	12.	11.	5. 34
Komárom-E. m.	18.	16.	18.	18.	18.	17.	18.	18.	18.	18.
Nógrád megye	19.	19.	19.	19.	19.	20. 1,3	20. 1,6	20. 1,8	20. 0,5	20. 1,8
Pest megye	20. 4,6	20. 5,6	20. 5,3	20. 4,8	20. 3,3	19.	19.	19.	19.	19.
Somogy megye	4.	3.	7.	7.	6.	10.	9.	5.	7.	6.
Szabolcs-Sz.-B. m.	12.	13.	15.	16.	15.	15.	15.	15.	15.	16.
Tolna megye	17.	17.	17.	15.	16.	16.	17.	17.	17.	17.
Vas megye	15.	10.	16.	17.	17.	18.	13.	13.	13.	12.
Veszprém megye	5.	9.	4.	3.	3.	5.	3.	3.	3.	3.
Zala megye	6.	6.	5.	5.	5.	4.	5.	4.	4.	4.
Magyarország	**48,1**	**49,2**	**46,0**	**42,9**	**40,4**	**39,8**	**38,2**	**40,1**	**40,7**	**39,9**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							2	2	2	2
Közép-dunántúli régió							3	3	3	3
Dél-dunántúli régió							4	4	4	4
Észak-magyarországi régió							6	6	5	7
Észak-alföldi régió							5	5	6	5
Dél-alföldi régió							7	7	7	6

*Egyszáz lakosra jutó színház-látogatás területi rangsora.

27/II. melléklet

S Z Í N H Á Z- L Á T O G A T Á S* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 116,1	1. 122,8	1. 130,9	1. 137	1. 143	1. 149	1. 139	1. 135	1. 134	1. 140
Baranya megye	4.	4.	5.	5.	5.	5.	3.	5.	7.	4.
Bács-Kiskun megye	14.	14.	14.	13.	13.	11.	12.	11.	10.	9.
Békés megye	15.	15.	16.	16.	16.	16.	15.	15.	16.	14.
Borsod-Abaúj-Z. m.	11.	11.	13.	14.	7.	8.	7.	7.	8.	8.
Csongrád megye	6.	10.	10.	12.	11.	6.	11.	4.	4.	5.
Fejér megye	8.	8.	6.	6.	12.	17.	6.	9.	11.	15.
Győr-Moson-S. m.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Hajdú-Bihar megye	10.	12.	11.	8.	8.	9.	13.	14.	14.	13.
Heves megye	12.	9.	9.	10.	9.	13.	14.	12.	12.	7.
Jász-Nagykun-Sz. m.	9.	7.	12.	9.	6.	7.	8.	8.	9.	10.
Komárom-E. m.	17.	18.	17.	18.	17.	14.	18.	18.	18.	17.
Nógrád megye	19.	20. 0,9	19.	19.	19.	19.	20. 2,0	20. 2,0	20. 4,0	19.
Pest megye	20. 1,6	19.	20. 13,0	20. 1,8	20. 2,8	20. 2,0	19.	19.	19.	20. 6,0
Somogy megye	5.	5.	7.	11.	10.	10.	5.	6.	6.	6.
Szabolcs-Sz.-B. m.	16.	16.	15.	15.	14.	12.	10.	13.	13.	16.
Tolna megye	18.	17.	18.	17.	18.	18.	17.	17.	17.	18.
Vas megye	13.	13.	8.	7.	15.	15.	16.	16.	15.	12.
Veszprém megye	3.	3.	3.	3.	3.	4.	9.	10.	5.	11.
Zala megye	7.	6.	4.	4.	4.	3.	4.	3.	3.	3.
Magyarország	**39,3**	**38,3**	**40,9**	**41,4**	**43,2**	**44**	**41**	**40**	**41**	**45**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Közép-dunántúli r.	4	4	3	3	3	6	6	7	7	7
Dél-dunántúli régió	3	3	4	4	4	3	3	3	4	4
Észak-magyaro.-i r.	7	7	7	6	6	7	7	5	5	5
Észak-alföldi régió	6	5	5	5	5	4	4	6	6	6
Dél-alföldi régió	5	6	6	7	7	5	5	4	3	3

*Egyszáz lakosra jutó színház-látogatás területi rangsora.

28/I. melléklet

Ö N G Y I L K O S S Á G* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.		1991.		1992.		1993.		1994.		1995.		1996.		1997.		1998.		1999.	
Budapest főváros	5.		9.		5.		4.		6.		6.		8.		10.		5.		2.	21,6
Baranya megye	4.		8.		13.		9.		9.		10.		9.		5.		11.		5.	
Bács-Kiskun megye	18.		17.		19.		20.	50,4	20.	53,2	19.		18.		17.		18.		19.	
Békés megye	17.		16.		18.		18.		18.		17.		20.	56,4	16.		19.		15.	
Borsod-Abaúj-Z. m.	9.		10.		9.		12.		12.		11.		13.		13.		13.		13.	
Csongrád megye	20.	55,4	20.	59,8	20.	54,3	19.		17.		20.	51,4	19.		20.	47,2	20.	50,3	18.	
Fejér megye	6.		5.		6.		7.		10.		7.		11.		9.		6.		6.	
Győr-Moson-S. m.	2.		1.	21,9	4.		2.		2.		1.	19,0	2.		1.	12,5	1.	17,7	1.	18,6
Hajdú-Bihar megye	15.		18.		15.		16.		16.		16.		16.		19.		17.		20.	52,3
Heves megye	11.		12.		8.		8.		11.		12.		5.		7.		4.		10.	
Jász-N.-Sz. m.	16.		15.		17.		15.		15.		18.		17.		18.		16.		17.	
Komárom-E. m.	14.		11.		10.		13.		7.		8.		10.		8.		10.		12.	
Nógrád megye	10.		4.		3.		5.		3.		9.		4.		6.		9.		4.	
Pest megye	13.		14.		12.		11.		13.		13.		12.		14.		12.		8.	
Somogy megye	8.		6.		11.		10.		4.		4.		7.		4.		7.		11.	
Szabolcs-Sz.-B. m.	19.		19.		16.		17.		14.		14.		15.		15.		15.		14.	
Tolna megye	12.		13.		14.		14.		19.		15.		14.		12.		14.		16.	
Vas megye	1.	25,0	2.		1.	18,6	1.	19,4	1.	17,2	2.		1.	19,8	2.		3.		7.	
Veszprém megye	7.		7.		7.		3.		5.		5.		3.		3.		2.		3.	
Zala megye	3.		3.		2.		6.		8.		3.		6.		11.		8.		9.	
Magyarország	**39,9**		**36,6**		**38,6**		**35,9**		**35,4**		**33,0**		**33,8**		**31,7**		**36,6**		**33,1**	
Közép-magyarországi régió													4		5		3		2	
Nyugat-dunántúli régió													1		1		1		1	
Közép-dunántúli régió													2		2		2		3	
Dél-dunántúli régió													3		3		4		5	
Észak-magyarországi régió													5		4		5		4	
Észak-alföldi régió													6		6		6		6	
Dél-alföldi régió													7		7		7		7	

*Egyszázezer lakosra jutó öngyilkossági esetek számának területi rangsora, legalacsonyabb az első helyezett.

28/II. melléklet

Ö N G Y I L K O S S Á G* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	6.	6.	6.	5.	4.	3.	2.	4.	6.	4.
Baranya megye	10.	11.	10.	14.	9.	8.	12.	14.	12.	9.
Bács-Kiskun megye	20. 49,6	16.	18.	20. 40,3	19.	19.	17.	17.	16.	18.
Békés megye	19.	17.	16.	19.	20. 44,7	20. 39,7	18.	19.	20. 40,1	20. 38,2
Borsod-Abaúj-Z. m.	13.	14.	13.	13.	14.	11..	15.	12.	15.	16.
Csongrád megye	17.	19.	17.	18.	16.	15.	19.	18.	18.	14.
Fejér megye	2.	10.	5.	11.	11.	10.	10.	11.	5.	10.
Győr-Moson-S. m.	1. 21,2	2.	3.	2.	5.	1. 14,3	5.	1. 15,6	4.	1. 13,4
Hajdú-Bihar megye	16.	18.	19.	17.	17.	8.	20. 36,2	20. 38,9	17.	17.
Heves megye	7.	12.	12.	12.	12.	7.	7.	6.	7.	12.
Jász-Nagykun-Sz. m.	18.	20. 44,1	20. 42,2	16.	18.	16.	16.	16.	19.	19.
Komárom-E. m.	15.	8.	15.	7.	3.	12.	4.	8.	8.	15.
Nógrád megye	8.	1. 19,0	2.	3.	8.	2.	11.	3.	1. 15,3	6.
Pest megye	11.	9.	9.	8.	10.	9.	6.	7.	9.	7.
Somogy megye	12.	7.	8.	6.	7.	13.	14.	10.	10.	11.
Szabolcs-Sz.-B. m.	14.	13.	11.	15.	15.	17.	13.	15.	14.	13.
Tolna megye	5.	15.	14.	9.	13.	14.	9.	13.	13.	3.
Vas megye	3.	3.	1. 18,3	1. 16,5	1. 20,7	5.	1. 16,3	2.	11.	2.
Veszprém megye	9.	5.	4.	4.	2.	6.	8.	9.	3.	8.
Zala megye	4.	4.	7.	10.	6.	4.	3.	5.	2.	5.
Magyarország	**32,6**	**29,2**	**28,7**	**27,7**	**29,6**	**26,0**	**24,4**	**24,4**	**24,7**	**24,6**
Közép-magyaro.-i r.	2	2	2	2	3	2	2	2	3.	2
Nyugat-dunántúli r.	1	1	1	1	1	3	1	1	1.	1.
Közép-dunántúli r.	3	3	3	3	2	1	3	4	2.	4.
Dél-dunántúli régió	4	4	4	4	4	5	4	5	4.	3.
Észak-magyaro.-i r.	5	5	5	5	5	4	5	3	5.	5.
Észak-alföldi régió	6	6	6	6	6	6	6	7	7.	6.
Dél-alföldi régió	7	7	7	7	7	7	7	6	6.	7.

*Egyszázezer lakosra jutó öngyilkossági esetek számának területi rangsora, legalacsonyabb az első helyezett.

29/I. melléklet

M U N K A N É L K Ü L I S É G* **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 0,3	1. 0,3	1. 2,9	1. 5,7	1. 6,3	1. 5,7	1. 5,0	6.	3.	6.
Baranya megye	12.	12.	11.	10.	9.	12.	11.	11.	12.	12.
Bács-Kiskun megye	7.	7.	15.	12.	13.	7.	9.	8.	9.	10.
Békés megye	13.	15.	18.	15.	15.	15.	13.	9.	11.	9.
Borsod-Abaúj-Z. m.	18.	19.	17.	18.	20. 21,1	19.	19.	20. 15,3	20. 13,8	20. 13,1
Csongrád megye	9.	9.	7.	8.	6.	5.	5.	4.	2.	2.
Fejér megye	11.	10.	6.	9.	7.	8.	6.	10.	8.	8.
Győr-Moson-S. m.	3.	3.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	1. 5,1	1. 3,7
Hajdú-Bihar megye	8.	8.	12.	16.	16.	16.	17.	17.	15.	15.
Heves megye	17.	17.	14.	14.	14.	13.	15.	16.	14.	13.
Jász-N.-Sz. m.	14.	16.	16.	17.	17.	17.	16.	15.	18.	18.
Komárom-E. m.	5.	4.	8.	11.	11.	10.	10.	12.	7.	11.
Nógrád megye	19.	18.	19.	19.	18.	18.	18.	19.	17.	17.
Pest megye	4.	6.	4.	3.	3.	3.	4.	5.	5.	4.
Somogy megye	15.	14.	9.	6.	10.	11.	12.	14.	16.	16.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 4,5	20. 5,9	20. 15,0	20. 18,7	19.	20. 18,8	20. 19,0	18.	19.	19.
Tolna megye	16.	13.	13.	13.	12.	14.	14.	13.	13.	14.
Vas megye	2.	2.	3.	4.	4.	4.	3.	1. 4,2	4.	3.
Veszprém megye	10.	11.	10.	7.	8.	9.	8.	3.	6.	7.
Zala megye	6.	5.	5.	5.	5.	6.	7.	7.	10.	5.
Magyarország	**1,7**	**2,1**	**12,6**	**11,0**	**12,8**	**10,4**	**10,5**	**8,7**	**7,8**	**7,0**
Közép-magyarországi régió							1	2	1	2
Nyugat-dunántúli régió							2	1	2	1
Közép-dunántúli régió							3	4	3	4
Dél-dunántúli régió							5	5	5	5
Észak-magyarországi régió							7	7	7	7
Észak-alföldi régió							6	6	6	6
Dél-alföldi régió							4	3	4	3

*Munkanélküliségi ráta területi rangsora, legkisebb az első helyezett.

29/II. melléklet

M U N K A N É L K Ü L I S É G* **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	8.	5.	2.	2.	2.	2.	2.	5.	2.	1. 6,2
Baranya megye	12.	12.	14.	17.	17.	15.	10.	10.	15.	15.
Bács-Kiskun megye	10.	11.	11.	14.	14.	14.	14.	13.	11.	11.
Békés megye	11.	10.	13.	13.	13.	12.	11.	12.	13.	17.
Borsod-Abaúj-Z. m.	20. 11,7	18.	20. 10,5	20. 11,2	20. 10,9	20. 12,0	19.	19.	19.	19.
Csongrád megye	2.	3.	8.	7.	5.	8.	5.	7.	9.	4.
Fejér megye	6.	8.	10.	6.	12.	5.	3.	4.	5.	6.
Győr-Moson-S. m.	4.	4.	3.	1. 3,4	1. 3,8	1. 4,3	1. 4,3	1. 3,7	1. 3,5	2.
Hajdú-Bihar megye	13.	13.	12.	11.	8.	13.	13.	11.	12.	14.
Heves megye	14.	14.	9.	16.	15.	11.	12.	16.	17.	16.
Jász-Nagykun-Sz. m.	18.	16.	15.	9.	11.	10.	16.	14.	10.	13.
Komárom-E. m.	9.	6.	4.	3.	7.	7.	9.	8.	4.	5.
Nógrád megye	17.	17.	16.	15.	18.	18.	18.	15.	18.	18.
Pest megye	7.	7.	5.	5.	3.	4.	4.	3.	3.	3.
Somogy megye	16.	20. 9,7	17.	12.	10.	17.	17.	18.	16.	12.
Szabolcs-Sz.-B. m.	19.	19.	19.	18.	19.	19.	20. 13,6	20. 14,7	20. 17,5	20. 19,1
Tolna megye	15.	15.	18.	19.	16.	16.	15.	17.	14.	7.
Vas megye	5.	9.	7.	8.	9.	9.	8.	9.	6.	9.
Veszprém megye	3.	2.	6.	4.	6.	3.	6.	2.	8.	8.
Zala megye	1. 3,8	1. 3,3	1. 3,6	10.	4.	6.	7.	6.	7.	10.
Magyarország	**6,4**	**5,7**	**5,8**	**5,9**	**6,1**	**7,2**	**7,5**	**7,4**	**7,8**	**10,0**
Közép-magyaro.-i r.	4	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Közép-dunántúli r.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Dél-dunántúli régió	5	5	6	4	6	5	4	5	5	5
Észak-magyaro.-i r.	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Észak-alföldi régió	6	6	5	6	5	6	6	6	6	6
Dél-alföldi régió	3	4	4	5	4	4	5	4	4	4

*Munkanélküliségi ráta területi rangsora, legkisebb az első helyezett.

30/I. melléklet

K E R E S E T V I S Z O N Y O K * **(folytatódik)**

TERÜLETI EGYSÉG	1990.**	1991.**	1992.**	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Budapest főváros	1. 11992	1. 15153	1. 19054	1. 22309	1. 28438	1. 32193	1. 37873	1. 48168	1. 57921	1. 63854
Baranya megye	4.	4.	11.	9.	7.	9.	7.	7.	9.	10.
Bács-Kiskun megye	19.	18.	15.	12.	17.	17.	18.	19.	16.	17.
Békés megye	13.	15.	16.	17.	14.	15.	15.	18.	17.	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	10.	11.	10.	10.	12.	12.	13.	13.	13.	13.
Csongrád megye	7.	9.	6.	7.	4.	8.	8.	9.	8.	12.
Fejér megye	2.	3.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.	2.
Győr-Moson-S. m.	8.	8.	9.	4.	6.	5.	4.	4.	4.	3.
Hajdú-Bihar megye	12.	12.	13.	14.	13.	14.	14.	14.	14.	14.
Heves megye	14.	13.	12.	13.	9.	7.	10.	8.	7.	9.
Jász-N.-Sz. m.	15.	17.	17.	18.	15.	16.	16.	15.	15.	15.
Komárom-E. m.	3.	2.	3.	5.	5.	4.	5.	5.	5.	5.
Nógrád megye	18.	19.	18.	20. 15779	20. 19569	20. 22222	19.	17.	19.	16.
Pest megye	9.	6.	5.	6.	3.	3.	3.	3.	3.	4.
Somogy megye	17.	16.	19.	16.	18.	18.	17.	16.	18.	18.
Szabolcs-Sz.-B. m.	20. 8324	20. 10349	20. 13529	19.	19.	19.	20. 27142	20. 31661	20. 36900	20. 39911
Tolna megye	6.	7.	7.	3.	8.	6.	6.	6.	11.	7.
Vas megye	16.	14.	14.	15.	16.	13.	12.	10.	6.	6.
Veszprém megye	5.	5.	4.	8.	10.	10.	9.	11.	10.	8.
Zala megye	11.	10.	8.	11.	11.	11.	11.	12.	12.	11.
Magyarország	**9987**	**12385**	**15628**	**18397**	**23424**	**26637**	**31086**	**38690**	**41675**	**49858**
Közép-magyarországi régió							1	1	1	1
Nyugat-dunántúli régió							3	3	3	3
Közép-dunántúli régió							2	2	2	2
Dél-dunántúli régió							4	4	5	5
Észak-magyarországi régió							5	5	4	4
Észak-alföldi régió							7	7	7	7
Dél-alföldi régió							6	6	6	6

*Forintban megadott nettó havi átlagkereset területi rangsora.

**Anyagi ágakban.

30/II. melléklet

K E R E S E T V I S Z O N Y O K * **(folytatás)**

TERÜLETI EGYSÉG	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Budapest főváros	1. 72064	1. 82634	1. 100125	1. 112223	1. 115138	1. 129585	1. 135110	1. 139070	1. 149111	1. 151978
Baranya megye	11.	10.	9.	8.	9.	6.	8.	7.	7.	8.
Bács-Kiskun megye	16.	16.	15.	17.	16.	17.	17.	18.	15.	16.
Békés megye	17.	18.	18.	18.	18.	18.	20. 91882	20. 94629	20. 100249	19.
Borsod-Abaúj-Z. m.	13.	13.	13.	11.	12.	11.	11.	11.	11.	12.
Csongrád megye	10.	12.	10.	7.	10.	10.	9.	9.	8.	9.
Fejér megye	2.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	4.	4.	4.
Győr-Moson-S. m.	3.	4.	4.	3.	3.	3.	2.	2.	2.	3.
Hajdú-Bihar megye	14.	14.	14.	14.	14.	13.	12.	12.	10.	11.
Heves megye	7.	8.	7.	9.	7.	8.	5.	5.	5.	6.
Jász-Nagykun-Sz. m.	15.	15.	16.	16.	17.	15.	18.	19.	19.	18.
Komárom-E. m.	5.	5.	5.	5.	5.	5.	4.	3.	3.	2.
Nógrád megye	20. 44239	17.	17.	15.	15.	16.	14.	15.	16.	17.
Pest megye	4.	3.	3.	4.	4.	4.	6.	6.	6.	5.
Somogy megye	18.	19.	19.	20. 75435	20. 78378	20. 87939	15.	14.	14.	15.
Szabolcs-Sz.-B. m.	19.	20. 52287	20. 64276	19.	19.	19.	19.	16.	18.	20. 99496
Tolna megye	9.	7.	6.	6.	6.	7.	7.	8.	9.	7.
Vas megye	6.	6.	8.	10.	8.	9.	10.	10.	12.	10.
Veszprém megye	8.	9.	11.	12.	11.	12.	13.	13.	13.	13.
Zala megye	12.	11.	12.	13.	13.	14.	16.	17.	17.	14.
Magyarország-Ft	**55634**	**64624**	**78421**	**89166**	**93168**	**103559**	**110951**	**114282**	**122267**	**124116**
Közép-magyaro.-i r.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nyugat-dunántúli r.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Közép-dunántúli r.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Dél-dunántúli régió	4	5	5	5	5	4	5	5	5	4
Észak-magyaro.-i r.	5	4	4	4	4	5	4	4	4	5
Észak-alföldi régió	7	7	7	7	7	7	6	7	7	7
Dél-alföldi régió	6	6	6	6	6	6	7	6	6	6

*Forintban megadott nettó havi átlagkereset területi rangsora.

31. sz. melléklet

A FOGLALKOZTATOTTSÁG VÁLTOZÁSA TERÜLETI EGYSÉGENKÉNT 2003 ÉS 2009 KÖZÖTT (százalékban)

	Foglakoztatási arány				
TERÜLETI EGYSÉG	**2003-ban**	**2009-ben**	**Változása**	**sorrendje**	**fokozat**
Budapest főváros	56,2	56,0	-0,2	4-5.	**kedvező**
Baranya megye	44,8	46,8	2,0	2.	**kedvező**
Bács-Kiskun megye	49,3	46,9	-2,4	13.	**közepes**
Békés megye	44,0	44,1	0,1	3.	**kedvező**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	42,8	42,0	-0,8	7.	**közepes**
Csongrád megye	46,8	49,3	2,5	1.	**kedvező**
Fejér megye	56,1	50,8	-5,3	18.	**kedvezőtlen**
Győr-Moson-Sopron megye	54,8	54,6	-0,2	4-5.	**kedvező**
Hajdú-Bihar megye	47,5	43,2	-4,3	15-16.	**kedvezőtlen**
Heves megye	47,7	45,5	-2,2	12.	**közepes**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	48,3	46,4	-1,9	9-10.	**közepes**
Komárom-Esztergom megye	55,3	52,7	-2,6	14.	**kedvezőtlen**
Nógrád megye	48,2	42,5	-5,7	19.	**kedvezőtlen**
Pest megye	53,5	53,2	-0,3	6.	**kedvező**
Somogy megye	48,9	44,5	-4,4	17.	**kedvezőtlen**
Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	42,7	40,6	-2,1	11.	**közepes**
Tolna megye	49,0	47,1	-1,9	9-10..	**közepes**
Vas megye	58,0	51,0	-7,0	20.	**kedvezőtlen**
Veszprém megye	54,5	50,2	-4,3	15-16	**kedvezőtlen**
Zala megye	52,9	51,8	-1,1	8.	**közepes**
Magyarország	**50,6**	**49,2**	**-1,4**		
Közép-magyarországi régió	55,1	54,8	-0,3	2.	**kedvező**
Nyugat-dunántúli régió	55,1	52,8	-2,3	5.	**közepes**
Közép-dunántúli régió	55,3	51,1	-4,2	7.	**kedvezőtlen**
Dél-dunántúli régió	47,2	46,1	-1,1	3.	**közepes**
Észak-magyarországi régió	45,0	43,0	-2,0	4.	**közepes**
Észak-alföldi régió	45,9	43,1	-2,8	6.	**kedvezőtlen**
Dél-alföldi régió	47,0	46,9	-0,1	1.	**kedvező**

32. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK KOCKÁZATI BESOROLÁSA AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS VÁLASZTÁSOK ALAPJÁN

TERÜLETI EGYSÉG	Országgyűlési választások*	Megyei önkormányzati választások**	Megyei jogú városi önkorm. vál.-ok***	Mérsékeltség****	Kockázati fokozat*****
Budapest főváros	stabil	igen stabil	igen stabil	magas	**alacsony**
Baranya megye	stabil	instabil	stabil	közepes	**közepes**
Bács-Kiskun megye	igen stabil	nagyon instabil	igen stabil	alacsony	**közepes**
Békés megye	instabil	instabil	igen stabil	alacsony	**magas**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	stabil	instabil	nagyon instabil	alacsony	**magas**
Csongrád megye	instabil	instabil	instabil/igen stabil	alacsony	**magas**
Fejér megye	igen stabil	nagyon instabil	stabil	magas	**közepes**
Győr-Moson-Sopron megye	stabil	stabil	stabil/instabil	közepes	**közepes**
Hajdú-Bihar megye	stabil	nagyon instabil	igen stabil	közepes	**közepes**
Heves megye	stabil	igen stabil	instabil	közepes	**alacsony**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	igen stabil	nagyon instabil	instabil	alacsony	**magas**
Komárom-Esztergom megye	stabil	instabil	stabil	magas	**közepes**
Nógrád megye	igen stabil	instabil	stabil	alacsony	**közepes**
Pest megye	stabil	nagyon instabil	instabil	közepes	**magas**
Somogy megye	stabil	instabil	igen stabil	közepes	**közepes**
Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	nagyon instabil	instabil	stabil	alacsony	**magas**
Tolna megye	igen stabil	nagyon instabil	igen stabil	közepes	**közepes**
Vas megye	igen stabil	igen stabil	instabil	közepes	**alacsony**
Veszprém megye	stabil	stabil	igen stabil	magas	**alacsony**
Zala megye	stabil	instabil	igen stabil/stabil	közepes	**közepes**
Magyarország	**instabil**	**instabil**	**stabil**	**közepes**	**közepes**
Közép-magyarországi régió	igen stabil	vegyes	vegyes	magas	**alacsony**
Nyugat-dunántúli régió	igen stabil	stabil	stabil	közepes	**alacsony**
Közép-dunántúli régió	stabil	instabil	stabil	magas	**alacsony**
Dél-dunántúli régió	igen stabil	instabil	igen stabil	közepes	**alacsony**
Észak-magyarországi régió	stabil	stabil	stabil	közepes	**közepes**
Észak-alföldi régió	stabil	nagyon instabil	stabil	alacsony	**magas**
Dél-alföldi régió	instabil	instabil	igen stabil/stabil	alacsony	**magas**

*****Az országgyűlési egyéni választókerületek következetessége szerinti területi átlag alapján.

**A megyei közgyűlések választási következetessége alapján.

***A főváros és a megyei jogú városok (fő)polgármester-választásának következetessége alapján.

****Az országgyűlési választásokon a jelentős, mérsékelt pártok (Fidesz, LMP, MDF, MSZP, SZDSZ) listáira adott összes szavazatátlag alapján.

*****Az előző négy kategória összpontszáma alapján. A következetesség szintenként 0-3, a mérsékeltség 1-3 ponttal számítva.

33. melléklet

AZ EGYES PÁRTKATEGÓRIÁKRA ESŐ ATLAGOS SZAVAZATARÁNYOK ÉS A KÖVETKEZETESSÉG AZ 1990 ÉS 2010 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON*

	Pártok szavazatarányai			
TERÜLETI EGYSÉG	**Szocialisták**	**Polgáriak**	**Többi párt**	**Következetesség**
I. politikai nagyrégió				
Vas megye	20. 24,3	1. 54,3	15. 21,4	Igen stabil
Budapest	5. 32,4	5. 51,0	20. 16,6	Stabil
Győr-Moson-Sopron megye	17. 26,2	3. 53,3	16. 20,5	Stabil
Veszprém megye	16. 27,1	2. 53,6	17. 19,3	Stabil
Zala megye	18. 26,2	4. 51,0	10. 22,8	Stabil
II. politikai nagyrégió				
Tolna megye	13. 28,7	9. 49,7	12. 21,6	Igen stabil
Baranya megye	7. 31,9	12. 46,6	13. 21,5	Stabil
Komárom-Esztergom megye	1. 34,6	11. 47,2	19. 18,2	Stabil
Somogy megye	3. 33,1	16. 44,0	9. 22,9	Stabil
Pest megye	15. 28,0	8. 50,0	11. 22,0	Stabil
Fejér megye	9. 30,3	7. 50,6	18. 19,1	Igen stabil
III. politikai nagyrégió				
Heves megye	4. 32,9	17. 44,0	8. 23,1	Stabil
Nógrád megye	8. 31,1	19. 41,9	1. 27,0	Igen stabil
Csongrád megye	14. 28,1	13. 46,6	2. 25,3	Instabil
Békés megye	11. 29,5	14. 45,8	3. 24,7	Instabil
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	2. 34,6	20. 41,9	7. 23,5	Stabil
Hajdú-Bihar megye	12. 29,5	10. 49,1	14. 21,4	Stabil
Jász-Nagykun-Szolnok megye	6. 32,1	18. 43,5	5. 24,4	Igen stabil
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	10. 30,0	15. 45,5	4. 24,5	Nagyon instabil
Bács-Kiskun megye	19. 24,9	6. 50,8	6. 24,3	Igen stabil
Magyarország	**30,0**	**48,5**	**21,5**	**Stabil**

*A szocialista pártra, a polgári középpártokra (Fidesz, LMP, MDF, SZDSZ) és a többi, vagyis a radikális és töredékpártokra leadott első fordulós listás szavazatok átlagarányainak rangsora és százalékátlaga, valamint az orientáció következetessége területi bontásban.

34. melléklet

A TERÜLETI EGYSÉGEK KOMPLEX HELYZETE 1990 ÉS 2010 KÖZÖTT*

TERÜLETI EGYSÉG	Globális fejlettség	Globális fejlődés	Politikai aktivitás	Koc-kázat	Komplex helyzet
Budapest főváros	jó	közepes	jó	jó	**jó**
Baranya megye	közepes	közepes	közepes	közepes	**közepes**
Bács-Kiskun megye	gyenge	jó	gyenge	közepes	**gyenge közepes**
Békés megye	gyenge	gyenge	gyenge	gyenge	**gyenge**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	gyenge	jó	gyenge	gyenge	**közép gyege**
Csongrád megye	közepes	gyenge	gyenge	gyenge	**gyenge**
Fejér megye	jó	jó	közepes	közepes	**jó-közepes**
Győr-Moson-Sopron megye	jó	közepes	jó	közepes	**jó-közepes**
Hajdú-Bihar megye	gyenge	jó	gyenge	közepes	**közepes**
Heves megye	közepes	közepes	közepes	jó	**jó közepes**
Jász-Nagykun-Szolnok megye	gyenge	jó	gyenge	gyenge	**közép gyenge**
Komárom-Esztergom megye	közepes	jó	közepes	közepes	**jó közepes**
Nógrád megye	gyenge	gyenge	közepes	közepes	**közép gyenge**
Pest megye	közepes	jó	közepes	gyenge	**közepes**
Somogy megye	közepes	közepes	közepes	közepes	**közepes**
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	gyenge	jó	gyenge	gyenge	**közép gyenge**
Tolna megye	gyenge	közepes	közepes	közepes	**gyenge közepes**
Vas megye	jó	gyenge	jó	jó	**jó-közepes**
Veszprém megye	jó	gyenge	jó	jó	**jó-közepes**
Zala megye	jó	gyenge	jó	közepes	**jó közepes**
Közép-magyarországi régió	jó-közepes	közepes	jó-közepes	jó	**jó-közepes**
Nyugat-dunántúli régió	jó	gyenge	jó	jó	**jó-közepes**
Közép-dunántúli régió	jó	közepes	közepes	közepes	**jó közepes**
Dél-dunántúli régió	közepes	közepes	közepes	közepes	**közepes**
Észak-magyarországi régió	gyenge	közepes	közepes	közepes	**gyenge közepes**
Észak-alföldi régió	gyenge	közepes	gyenge	gyenge	**gyenge**
Dél-alföldi régió	gyenge	gyenge	gyenge	gyenge	**gyenge**

***A globális fejlettség 1990-2009, a globális fejlődés 2000-2009, a politikai fejlettség 1990-2010, a kockázati tényezők 1990-2010 közötti átlaga.